

„...eszmék és dolgok zavarában...”

1848/49 és ami utána következett...

Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848-1851 közötti anyagából

(FORRÁSKIADVÁNY)

A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 1.

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (Szellemi Örökség Program)
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram (Levéltári Szakmai Kollégium) támogatta.
Sarnyai Csaba kutatásait az Országos Tudományos és Kutatási Alap és
az MTA-Sasakawa Alapítvány támogatták.

ISSN-1587-3730

ISBN-963-00-7258-0

Kiadja a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár és a Kalocsai Érseki és Főkáptalani Levéltár
A bevezető szövegeket írták, a forrásokat gyűjtötték és jegyzetelték: SARNYAI CSABA MÁTÉ 1-
68. és LAKATOS ANDOR 69-127. A szöveget sajtó alá rendezte, a név- és fogalomtárat készítette:
LAKATOS ANDOR. A latin nyelvű szövegeket gondozta: BERTHÓTY ANNAMÁRIA és BERTHÓTY
LÁSZLÓ, lektorálta és a magyar nyelvű összefoglalókat készítette: TÓTH ILDIKÓ ÉVA és KASZA
PÉTER. Tördelés: HUSZÁR NÁNDOR

Megjelent B/5 méretben, 500 példányban.

Nyomta és kötötte: KALOPRINT Nyomda Kft., Kalocsa

Felelős vezető: ILLÉS JÁNOS igazgató

A nyomda rendelkezik ISO 9002 minőségbiztosítási tanúsítvánnyal.

„...eszmék és dolgok zavarában...”

1848/49 és ami utána következett...

**Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár
1848-1851 közötti anyagából**

(FORRÁSKIADVÁNY)

**Szerkesztették:
LAKATOS ANDOR ÉS SARNYAI CSABA MÁTÉ**

Kalocsa, 2001

Bevezető

Az 1848-49-es események régóta fontos részét, kimeríthetetlen témáját alkotják történetírásunknak, elmondhatjuk tehát, hogy erről a korról sokan és sokat írtak. Annál feltűnőbb a hiányosság bizonyos részterületeken, s az ilyen „fehér foltok” közé sorolható a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye története 1848-49-ben. Néhány helytörténeti tanulmány ugyan tartalmazott ezzel kapcsolatos adatokat, de ismereteink szerint összesen három dolgozat választotta témájaként kifejezetten a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyét az említett időszakban: Udvardy József 1948-ban írt munkája kéziratban maradt, Ács Tibor és Zakar Péter tanulmányai pedig 1999-ben és 2000-ben jelentek meg.¹ Az évszámokból látható, hogy az érdeklődés a téma iránt elsősorban az évfordulókhoz köthető, a kutatások az események 100. ill. 150. évfordulója alkalmából történtek. Ezt az érdeklődést szeretnénk ébren tartani, s amennyiben lehetséges, fokozni, amikor első alkalommal adunk közre jelentősebb mennyiségű forrásanyagot a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 1848-49-es történetével kapcsolatban.

A kötet anyaga természetesen válogatás eredménye. A gyűjtés nem volt országos, nem állt módunkban a témánk szempontjából érdekes valamennyi helyszínt, gyűteményt felkeresni, hiszen ezek a kutatások sok száz kilométerre, sőt az országhatáron túlra nyúltak volna. Első lépésként az egyházmegye központi iratanyagát, a Kalocsai Érseki Levéltár iratait tekintettük át, s e levéltár dokumentumain keresztül próbáltuk meg érzékelteni a kor legfontosabb kérdéseit, problematikáját. A kötet címében szereplő évszámok talán nem a megszokottak, hiszen általában 1848-49 történetéről, irodalmáról beszélünk, mégis tudatosan döntöttünk az 1848-51 mellett: a rendelkezésre álló forrásanyagban, a levéltári anyagot tekintve ui. hangsúlyos, ami 1848-49 után következett. Ez az utólagos, értékelő időszak – nem utolsósorban a felelősségre vonások, a „számonkérés” – iratanyaga őrizte meg számunkra az információk egy jelentős részét, begyűjtve a korábbi időszak „bizonyítékait” is. Talán érdemes megjegyeznünk, hogy ha ezt az „utótörténetet”, a fegyelmi eljárások, büntetések korát is figyelembe vesszük, akkor a 150 éves évforduló bizony még napjainkban is aktuális.

Válogatott forrásokról lévén szó, természetes kötelességünk a válogatás céljának és szempontjainak ismertetése. Elsőként azt kell megjegyeznünk, hogy véleményünk szerint az 1848-49-es korszak egyháztörténetének jobb megismerése céljából minden, a téma szempontjából releváns dokumentum válogatás nélküli kiadásának lett volna teljes forrásértéke. A teljesség elméleti igénye azonban pillanatnyilag még a legjobb szándékkal sem volt megvalósítható a gyakorlatban. Maga az érseki levéltár is évek óta folyamatos rendezés alatt áll, és nem túlzás azt állítani, hogy szinte a kötet megjelenésének napjáig, sőt valószínűleg azután is újabb, a kiadvány témájához tartozó iratok bukkantak-bukkanhatnak fel. Az is természetes, hogy léteznek bizonyos terjedelmi korlátok, és tekintettel kellett lennünk a rendelkezésre álló anyagi forrásokra, nyomdai lehetőségeinkre. Másik fontos szempont az olvasók köre: a történelem szakmán túl hasznos anyagot szerettünk volna nyújtani a helytörténet szempontjából érintett régió szélesebb közönségének, pl. pedagógusainak, történelem tanárainak is. A terjedelmen túl

¹ UDVARDY JÓZSEF: A Kalocsai Főegyházmegye története 1848-49-ben. Kalocsa, 1948. Tanulmányok a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történetéből 2. szám. Kézirat, 98 pp. (Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsa). ÁCS TIBOR: A római katolikus egyház szerepe az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében. Belvedere Meridionale 11. (1999/7-8.) ZAKAR PÉTER: A Kalocsa-Bácsi Érsekség 1848/49-ben in: Kalocsa történetéből (Szerk.: Koszta László) Kalocsa, 2000. 283-305.o. Ide kapcsolható, s a téma szempontjából fontos adatokat tartalmaz: BARTH JÁNOS: Adalékok az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez. In: Cumania III. Bács-Kiskun megyei múzeumok közleményei. Kecskemét, 1975. 229-244.o.

BEVEZETŐ

mindezt figyelembe vettük nyelvi szempontból is, a magyar nyelvű források dominanciájának fenntartásával.

A forrásokat öt tematikus csoportba osztottuk, ezek kialakításának szempontjairól, az egyes témák jellegzetességeiről a fejezetek bevezető szövegei tájékoztatnak. Az egyes témákon belül a forrásokat időrendben közöltük, ezt az időrendet esetenként, logikailag szorosan összetartozó iratok esetében kis mértékben megbontottuk. Egy-egy terjedelmesebb ügyirat összetartozó darabjait ugyanazon szám alatt betűjellel különböztettük meg. A forrásszövegek közlését mindig egy általunk adott cím előzi meg, amely a sorszámon túl tartalmazza a forrás keletkezési helyét, idejét, ill. rövid meghatározását (ki írta, kinek és miről szólt), így ezek a címek tulajdonképpen elsődleges eligazodást, „név- és tárgymutatót” is jelentenek a kötethez. A címet követi a forrás szövegének közlése, amelyet az egyes dokumentumok végén a felzetekre írt irattári és ügyviteli megjegyzésekkel is kiegészítettünk, ezek ui. időnként fontos kronológiai és elintézési információkat adhatnak az ügyekkel kapcsolatban. A forrásközlést minden esetben a forrás lelőhelyének meghatározása zárja, eltérő, kisebb betűvel szedve. A kötetet kiegészítő névtár (az eseményekben jelentősebb részt vállaló személyek életrajzi adatai), fogalomtár (a kevésbé közismert, de a kötetben gyakran előforduló fogalmak rövid magyarázata) reményeink szerint megfelelően segítik majd a források használatát. (A csillaggal * jelölt nevek, esetében érdemes fellapozni a névtárat.)

A közlés módszerében általában követtük a Benda Kálmán-féle szabályzatot², de éltünk mindazokkal a mérlegelési lehetőségekkel, amelyeket a közlők számára felvetett. Ezen felül figyelembe vettük Hermann Róbert e korszak forráskiadási módjának bizonyos pontokon történő finomítására vonatkozó írását is.³ A gyakorlati munka közben a közlés módja kapcsán természetesen számos további kérdés vetődött fel bennünk. Az első lehetőségünk a betűhív publikálás lett volna, az estleges tollhibák kiigazításával. Ennek végrehajtása viszonylag egyszerű, de megvalósítása nehezen olvasható szöveget eredményezett volna. Ha azonban elfogadjuk azt, hogy – idézve Hermannnt – „a forrásközleményeket és -kiadványokat nemcsak a közlő, a korrektor, ill. a közlő sasszemű ellenségei olvassák, hanem esetleg a nagyközönség is”, akkor az olvashatóság fontos szemponttá léphet elő. Ebben az esetben felmerül az egységesítés igénye és mikéntje. Ehhez járul még, hogy az elmúlt negyedszázadban (Benda Kálmán szabályzata 1974-ben látott napvilágot!) a forrásközlés lehetőségei és technikai feltételei is megváltoztak. Öröndöletesen kitágulni látszanak például az utóbbi években az egyháztörténeti jellegű források publikációs keretei, így – visszaulva az előbbi idézetre – növekszik a szövegeket megérteni kívánók potenciális tábora. Mindezek nézetünk szerint meggondolandóvá teszik, hogy – folytatva a Hermann rövid cikkében 1998-ban megkezdett „Gondolatokat” – a XIX. századi forráskiadás módjának további részletekre kiterjedő újragondolását vessük fel. A kötet néhány apró mozzanatban már ebbe az irányba mutat.

A fentieket figyelembe véve a szövegközléseknél egész szavakon nem változtattunk, nem hagytunk ki, nem toldottunk be. A központosítást és helyesírást viszont, az olvashatóság és az egységesítés kedvéért, a mai szabályokhoz közelítve módosítottuk. Mivel a hangzásalak különbsége a helyesírási különbségek többségénél nem állapítható meg, ezért – a Benda által írottaktól ezen a ponton különböző Hermann-ajánlást⁴ követve – ezekben az esetekben a mai helyesírás szabályait alkalmazzuk (pl. czudar = cudar). Érvényes ez a magánhangzók utáni

² Benda Kálmán: A Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat 1607-1790 közti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzata. / a továbbiakban Benda / In: Századok 1974; 436-475.

³ Hermann Róbert: Gondolatok a XIX. század közepi forráskiadás módjáról. / a továbbiakban Hermann / In: Fons 1998/1. 153-155.

⁴ Hermann 153.

BEVEZETŐ

kettőzött mássalhangzókra, azokat – szemben az 1974-es szabállyal⁵ – olyankor is elhagytuk, ha ejtésük vitás (pl. melly = mely, hattalmas = hatalmas). Ugyanígy tettünk az összetett szavakban, illetve a nem rag helyzetben álló kettőzött mássalhangzókkal akkor is, ha mássalhangzó után következtek, mivel ezt kiejteni úgysem lehet, sőt esetleg félreértést is okozhatnak (pl. mosttan = mostan). Ugyancsak elhagytunk minden ‘-ot – ellentétben az utóbb hivatkozott cikkel⁶ – tekintet nélkül arra, hogy azt névelők (pl. a’ király = a király), kötőszók (a’mely = amely) mellett, vagy a -nak/nek rag helyett (pl. a királyok’ szívei) használták-e a forrásban. A szavak egybe- vagy különírásánál is a mai szabályokat tartottuk szem előtt. Eltérően Benda Kálmán iránymutatásától⁷ ezt alkalmaztuk az „az” illetve „a” névelővel összetett névmásokra és határozókra is (pl. az ki = aki, az hol = ahol, az mely = amely, az mint = amint).

A nevek, helynevek írásmódja gyakran változik a forrásokban, ezeket – jelezve a helyi különbségeket – inkább megtartottuk, de a források címeiben, ill. szerkesztői közlésekben egységes változatban hivatkozunk rájuk. A gyakran előforduló latin írású szavakat magyar változatban igyekeztünk közölni (pl. clerus = klérus), de a ritkábban előforduló kifejezéseknél itt is megtartottuk a latin változatot.

Természetesen az érthetőség mint fő szempont nem jelentette azt, hogy ne törekedtünk volna a szövegek stílusának, nyelvjárásának megőrzésére, a szövegek „íze” véleményünk szerint megmaradt. A központozás változtatásai pedig elsősorban az oldalas körmondatok tagolását jelentették. Kis- és nagybetűket cseréltünk ki időnként pl. a tagolás során kezdett mondat kedvéért, illetve elhagytunk felesleges nagybetűket a szövegekből.

A nyomtatott forrásokban dőlt betűvel szedett részeket eredeti formájukban közöltük. Ennek következtében, az elkülöníthetőség kedvéért, az eredetileg aláhúzott részeket – a Benda-féle szabályzattól⁸ eltérően – nem dőlt betűvel, hanem mi is aláhúzottan tesszük közzé az írott és nyomtatott dokumentumokban egyaránt. Célunk ezzel az eredeti forrás pontosabb tükrözése. Az egyes iratok irattani meghatározásánál a könnyebb átláthatóság miatt kiírtuk a megfelelő irattani terminust (pl. tiszttáza, fogalmazvány) és nem a hivatkozott szabályzatban jelzett⁹ nyomtatott nagy betűket (pl. A: tiszttáza, B: fogalmazvány) használtuk.

A jegyzetelésnél szintén az olvashatóság és az érthetőség volt a célunk. Nem közöltük a jegyzetekben valamennyi említett személynek (pl. egy közösen írott levél számos aláírójának) az életrajzát, csak a fontosabb szereplőknek, levélíróknak, illetve címzetteknek a pályáját foglaltuk össze röviden. A ma már nem, vagy más értelemben, illetve alakban használt szavakat és az idegen kifejezéseket, valamint a rövidítéseket értelemszerűen dokumentumként magyaráztuk, vagy feloldottuk. Szerkesztői közléseinket a szövegen belül mindig kapcsos zárójelbe tettük. A szövegkritikai és a tárgyi jegyzeteket – ellentétben a Benda-féle szabállyal¹⁰ – nem különítettük el oly módon, hogy az előbbieket latin kis betűkkel jeleztük volna, hanem a kettőt egybevéve, folyamatosan növekvő arab számokkal jelöltük. A jegyzetek mindig a vonatkozó lap alján, nem a forrásdokumentum végén, helyezkednek el, és a nyomtatásban számozásuk nem laponként és – szemben Benda Kálmán regulájával¹¹ – nem is iratonként történik, hanem folyamatosan a kiadvány egészére kiterjedően. Az eredeti forrásban szereplő jegyzeteket a dokumentum végén, végjegyzetként közöljük.

⁵ Benda 446.

⁶ Benda 445.

⁷ uo.

⁸ Benda 445.

⁹ Benda 451.

¹⁰ Benda: 454.

¹¹ uo.

BEVEZETŐ

Talán a forrásközlés gyakorlati kivitelezését ismertető, megelőző rész hosszúsága is jelzi, hogy milyen bonyolult és fáradságos munka várt ránk, amikor a kötet szerkesztésébe kezdtünk. Ráadásul – témánkat és vállalkozásunk méreteit tekintve – tudomásunk szerint elsőként láttunk munkához a katolikus egyházi levéltárak között, követendő példa sem állt tehát előttünk. Munkánk során biztosan előfordultak következetlenségek, s a fentebb leírt elveket sem biztos, hogy tökéletesen sikerült megvalósítanunk. A pontatlanságokért elnézést kérünk.

Végezetül köszönetet mondunk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának és a Nemzeti Kulturális Alapprogramnak a kötet megjelentetéséhez nyújtott anyagi támogatásáért. Köszönjük a Főszékesegyházi Könyvtár és az Érseki Levéltár valamennyi munkatársának segítségét, közreműködését. Érdekes aktualitása a könyv megjelenésének, hogy Nádasdy Ferenc érsek mai utóda, Dr. Bábel Balázs érsek papságának 25 éves jubileumán történik. Ez alkalomból szeretettel köszöntjük az ezüstmisés Érsek Urat, és kívánjuk neki, hogy a hősök példája, a múlt tanulságai adjanak számára erőt és segítséget további munkájában!

Kalocsa, 2001 júniusa

A szerkesztők

I. Az áprilisi törvények következményei

A liberális-polgári átalakulás egyik fontos eleme volt Magyarországon is az egyház és az állam szétválasztásának folyamata. Ennek során máig ható jogi-politikai problémák vetődtek fel. Ne feledjük, hogy az új keletű szabadság a főpapság számára elsősorban évszázados előjogainak és jövedelmeinek eltörlését jelentette. A modern magyar polgári állam megszületése következtében 1848-ban a katolikus egyháznak az államhoz fűződő viszonya éppúgy megváltozott, mint ahogy az ebben az időszakban előtérbe került modern eszmék hatására a világi hívekhez fűződő kapcsolata. Ugyanakkor belső viszonyai kapcsán is új kihívásokkal kellett szembenéznie. Jól példázza ezt a Kalocsa-Bácsi Érsekség 1848/49-es története. A felső klérus berkeiben sem jelenthető ki általánosságban a változás teljes elutasítása. A kérdés természetesen a változtatás célja és módja, valamint a tradicionális állandósághoz viszonyított aránya. A püspökök többsége az új társadalmi közeghez nagymértékben alkalmazkodó konzervatív modernizáció mellé állt. Alapvetően így értékelhető a hazai klérus rangidős püspökének, Nádasdy Ferenc kalocsai érseknek a szemlélet módja is.

Az átalakuló politikai – és főként egyházpolitikai – körülmények bemutatásához mindenekelőtt vissza kell utalnunk röviden az utolsó rendi országgyűlés 1848. tavaszi egyházi tárgyú vitáira. Itt kell megemlítenünk, hogy a diéta ülésein az 1847-es megnyitástól kezdve Nádasdy érsek nem vett részt, mivel szembetegsége miatt 1848. június közepéig Bécsben volt. Ugyanakkor a forrásokból is kitűnik, hogy helynökével, Girk György püspökkel, folyamatos levelezésben állt az egyházmegyei és az országos politikai ügyekben is.

Pozsonyban az új polgári kormány és a katolikus klérus – főként annak felső része – közötti viszony nem volt problémamentes. Gondolunk itt elsősorban az egyházi tizeddel¹², a főkegyúri jog gyakorlásának miniszteri ellenjegyzésével,¹³ valamint a vallási egyenlőséggel és viszonyosság-gal¹⁴, főként pedig az egyházak költségeinek állami finanszírozásával¹⁵ kapcsolatos vitákra. Ezeket és a meghozott törvények szövegét tekintve a kétségtől megmaradó konfliktusok és a végrehajtás körüli bizonytalanságok ellenére az itt történtek mind világi mind egyházi részről helyzet- és érdekefelismerően alapuló pillanatnyi reális politikai kompromisszumként is értelmezhetők.

Egyházi oldalról azzal, hogy lemondtak a tizedről, az államvallási státuszról és beleegyeztek a főkegyúri jognak a polgári kormányzat általi gyakorlati érvényesítésébe az adott körülmények között hozzájárultak az aligha elkerülhető változásokhoz. A polgári átalakulást végigvivő és ekkor a kormányrúdhhoz került liberális reformelít számára ugyanis a vallásszabadság, a köz-teherviselés valamint a patronátusi jogoknak a polgári kormányzat befolyásával való érvénye-sítése magától értetődő volt. Az országgyűlésen jelen volt papi követek részben kényszerből részben belátásból – segíteni akarván az új helyzetben az egyház céljait, a minden téren fellépő szekularizációval szembeni fellépést – elsősorban egyházuk ésszerű érdekeit követték, amikor

¹² 48/XIII.tc.: *"Az egyházi rend a papi tizedről minden kárpótlás nélkül lemond"* 1847-48-ik évi Országgyűlési Törvényzikkék /reprint kiadás / (Bp. 1988) 10.o. (a továbbiakban Törvényzikkék)

¹³ 48/III.tc. 7.§. *"Az érsekek, püspökök, prépostok, s apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése, a kegyelmezés jogának gyakorlata, és a nemességnek, címeknek, s rendeknek osztása mindig az illető felelős magyar minister ellenjegyzése mellett, egyenesen Ő Felségét illeti"*. Törvényzikkék 11.o.

¹⁴ 48/XX.tc. 2.§. *"E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapítatik meg."* Törvényzikkék 62.o.

¹⁵ 48/XX.tc. 3.§. *"Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi, közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni."* Törvényzikkék 62.o.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

lemondtak korábbi előjogaikról. Ez az egyháznak jól felismert, alapvető érdeke volt. Az pedig, hogy a klérus igyekezett a saját helyzetét stabilizálni az új viszonyok között – lemondva arról, ami tarthatatlan azzal a szándékkal, hogy megőrizze, amit lehet – történeti és politikai szempontból erényül vagy bűnül egyaránt kevésbé róható fel.

A másik oldal, a liberális reformelit részéről is megnyilvánult bizonyos mértékű gyakorlati kompromisszumkészség. Ugyanis a tizedről való lemondás kapcsán az alsópapságnak juttatandó – Kossuth által felvetett – kárpótlás, illetve az egyházak költségeinek állami vállalása szemben állni látszik részint a dézsmának mint – Deák Ferenc gondolatmenetét követve – eredendően célját veszített, a törvényhozás által visszavonható közadónak,¹⁶ részint pedig az egyháznak mint a hívők magánjellegű, az államtól független kultuszközösségének ekkori liberális értelmezésével¹⁷. Röviden szólva tehát az állam és egyház szétválasztását célzó törekvésekkel. Ennek megvilágításához segít Kossuth Lajos egy 1871-es visszaemlékezése, amely ugyan elsősorban a vallási egyenlőségre vonatkozik, de közvetve a felvetett kérdésre is feleletet adhat. A teljes vallási egyenlőség megvalósításához az utolsó rendi országgyűlésen két lehetőség kínálkozott. Az állam vagy egyik egyháznak sem ad semmit – így például az elvesztett tized után a rászorulóknak megfelelő ellátást, illetve működési költségeikre fedezetet – vagy minden vallásfelekezetre vallási és iskolai szükségleteit biztosítja. Kossuth is, követvén a liberális elvi álláspontot, az alternatíva első felét tartja helyesnek. Ám mindjárt hozzáteszi: „*Meg voltunk róla győződve, hogyha a vallásfelekezetek közti egyenlőségnek ezt a módját hozzuk akkor indítványba, oly megkérdelhetetlen harczot és háborút idézhettünk volna elő, s oly hatalmas segéderőt kergettünk volna a hazánk szabadsága bécsi ellenségeinek karjai közé, hogy az egész átalakulási munka veszélyeztetve lett volna. Nem mertük tenni*”.¹⁸ Azaz a liberális reformerek vezéralakja az egyházzal kapcsolatos bármilyen jellegű anyagi támogatást elvi engedményként értelmezett, ami a korábbi országgyűléseken képviselt liberális állásponthez képest valóban az is volt.

A polgári átalakulást kodifikáló áprilisi törvények uralkodói szentesítésével és a minisztériumok megalakulásával az új struktúra törvényi és intézményi megalapozása megtörtént. A létrejövő államberendezkedés eszmei, jogi alapjait ismertetni és értelmezni, illetve intézményeinek utasításait közvetíteni kellett a társadalom széles rétegei felé. Eközben a változó politikai körülmények között is meg kellett őrizni a társadalmi stabilitást. E két szempontból az egyháznak, így a katolikus egyháznak is, döntő szerepe volt. Egyben ez utóbbi vitathatatlan közös érdeke volt minden felelősen gondolkodó társadalmi tényezőnek, államnak és egyháznak egyaránt.

A megyés püspökök és a világi papság többsége kiállt az új nemzeti alapú polgári berendezkedés és az azt képviselő Batthyány-kormány mellett. Ennek jó példája Nádasdy érsek május 5-i körlevele. 1. Az új berendezkedés iránti lojalitás megteremtéséhez a katolikus papság is nagyban hozzájárult. Az átmeneti időszakban a közrend és annak fenntartása, mint ahogy a kalocsai érsek cirkulárjából is kitűnik, nagy számú hívei körében nem kis mértékben a katolikus egyházon múltott. 17.

Az utolsó rendi országgyűlés befejezését követően a polgári állam és a katolikus egyház viszonyában több kérdés is nyitva maradt. Ezek megtárgyalására és a kormány további

¹⁶ Deák Ferenc ezt úgy foglalja össze, hogy a tized nem a klérus tulajdona, hanem az állam ennek segítségével gondoskodik az egyháztól. Szerinte épp a törvények megléte mutatja, hogy az ország története során az állam úgy rendelkezett a tizedről, mint a maga javairól. (Deák Ferenc 1836. február 10-i országgyűlési felszólalása) Deák Ferenc beszédei. szerk.: Kónyi Manó Bp. 1882. I. kötet 235. o.

¹⁷ Ezt Kossuth így fogalmazza meg: „...a vallásos felekezetek az állammal szemben másnak nem tekinthetők, mint az egy hitet valló egyének szabad akaratából kifolyó önkéntes egyesületeknek...” Kossuth Lajos iratai Sar. Kossuth Ferenc Bp. 1900. VIII. kötet 340. o. (a továbbiakban Kossuth)

¹⁸ Kossuth im.: uo.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

elképzeléseinek megvitatására Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter június elején tanácskozássra hívta a püspököket. Ez alkalomból az egyházfők egymás közti értekezletet is tartottak, amelynek során az egyház belső viszonyairól is tárgyaltak. A miniszterrel folytatott és az egymásközi tárgyalások tényét a szakirodalom gyakorta említi, de azok menetét nem részletezi, ezért is érdekesek az erre vonatkozó források 10.¹⁹. A tárgyalások befejezését követően Eötvös is levelet küldött az egyházkormányzati vezetőkhez²⁰. Ebben azt kéri a címzettektől, hogy a vallási viszonyokra vonatkozó az 1843/44. országgyűlés által szentesített III. tc.²¹ valamint az 1848/XX. tc. után elintézetlenül maradt ügyekre vonatkozó véleményüket írásban közöljék a minisztériummal. A püspökök válaszai a minisztériumi iratok közt, bár valószínűleg beérkeztek, nem találhatók meg.²² Ez ad különös jelentőséget annak a válaszlevél fogalmazványnak, amelyet ugyancsak közlünk. 15.

E helyütt csak azokat a nyitott egyházpolitikai kérdéseket tekintjük át, amelyekhez kötetünkben források is kapcsolódnak. Mindenekelőtt ilyen – a minisztérium, illetve az alkotmányos uralkodó hatásköréről szóló III. tc. fényében – az üresedésben lévő püspöki székek mielőbbi betöltése, amit Nádasdy mint rangidős püspök sürgetett az uralkodónál. 6. Ez a kérdés utóbb, ha nem is teljesen, de igen gyorsan megoldódott. Ennek egyik oka, hogy a kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, Eötvös József tárgyalásokba bocsátkozott a püspöki kar két meghatározó személyiségével Lonovics József csanádi és Scitovszky János pécsi püspökkel. Rövid, de bonyolult és többlépcsős tárgyalások kezdődtek. A magyar kormány Lonovicsot szerette volna primásnak, aki már több mint egy évtizede aktívan részt vesz a politikai életben, kitűnő diplomata volt és a liberális politikusok számára is elfogadható egyházfőnek tűnt. Bécs számára viszont a köztudomásúan az udvari körökhöz közel álló Scitovszky lett volna a megfelelő ember. Június 25-én sajátos kompromisszumként V. Ferdinánd a mélyen konzervatív és gyenge kezű Hám Jánost nevezte ki primásnak. Mind a liberális oldal, mind a konzervatív udvari körök úgy érezték, hogy ő könnyen befolyásolható lesz. Lonovics József az egri érsekséget, Karner Antal győri kanonok, a helytartótanács egyházi referense, a székesfehérvári püspökséget, Jekelfalussy Vince esztergomi kanonok, ugyancsak helytartótanácsi tanácsos, a szepesi püspökséget, míg Horváth Mihály hatvani prépost – a majdani Szemere-kormány kultuszminisztere – a megürült csanádi püspökséget kapta. A győri és a váci székek azonban továbbra is betöltetlenek maradtak. A jelölés megtörtént ugyan, de a pápai megerősítést az öt főpap sohasem kapta meg.

Ide köthető a megváltozott viszonyok között az egyház alsóbb szintjein működő kegyúri jog gyakorlásának értelmezés is. Az ekörüli zavarokat jól példázza az a hosszan elhúzódó és egészen minisztériális szintig eljutó polémia, amely Adán robbant ki a megüresedett plébánosi hely betöltése kapcsán. A mezőváros lakói ugyanis az újkeletű szabadságra hivatkozva – és minden valószínűség szerint nem kis nemzetőri nyomásra – maguk választottak plébánost Buday Károly helyi káplán személyében, míg az érseki szentszék a maga illetékességét fentartva

¹⁹ A közölt forrásokat elemzi: Sarnyai Csaba Máté: Konfrontáció vagy kooperáció? A katolikus püspökök értekezlete és tanácskozása Eötvös miniszterrel, egy résztvevő szemszögéből (1848. május-június) In: Magyarország a nagyhatalmak (erő)terében (Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára) (szerk.: Majoros István) Pécs, 2000. 535-558.o.

²⁰ PÉCSI PÜSPÖKI LEVÉLTÁR 1360/1848.

²¹ „A vallás dolgában” hozott 1844/III. artikulus törvényesítette az addig kötött vegyes házasságokat és az 1839. március 15. óta protestáns lelkészek előtt kötött házasságokból született gyerekeket. Ugyanakkor lényegében szabaddá tette a bevett vallásokra való áttérést.

²² MOL. VKM. (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratai) H (1848/49) (56) Katolikus egyházi osztály 136.k.(kútfő) „A katolikus püspökök véleménye az 1848 XX. tc. és az 1843 III. tc. után elintézetlenül fenn maradt ügyek miképpen elhatározása tárgyában”

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Veér Lukács plébános-helyettest kívánta kinevezni. A vita egyes lépéseit igyekszünk nyomon követni. 2. 4. 8-9. 11. 14. 18. 21. 22.

Elsődlegesen a vallási egyenlőségről szóló XX. tc.-ben foglaltak ellensúlyaként jelenik meg a püspökök által kezdeményezett konzervatív indíttatású egyházi jog- és vagyonvédelmi célú katolikus autonómia elképzelés. A dietális viták és a meghozott törvények ugyanis jól mutatták, hogy az új helyzetben a klérus a régi módon és súllyal már nem tudja érvényesíteni érdekeit. Ennek fokról-fokra való belátását tükrözi a lépésről-lépésre kialakított püspöki autonómia-igény és elképzelés. A felállítandó autonómia-szervezet hatásköre az egyház úgynevezett külső ügyeire vonatkozott volna. Ezek közé tartozik a zsinatok szabad megtartása éppúgy, mint az iskolák alapításának szabadsága, vagy az egyházi és iskolai alapítványok – azaz az egyházi vagyon – szabad kezelésének joga. Más szóval főként azokra a területekre terjedt volna ki ez a kompetencia, amelyek a megváltozott viszonyok között a polgári állam kezébe mentek át. Ugyanakkor került, hogy a szervezetet bármiféle hitelvi vagy egyházfegyelmi illetékességgel ruházza fel. A tervezett hierarchikus struktúra, többszörös választási szűrő és az egyháziak döntő súlyú szavazata – a számszerű világi többség ellenére – garantálta volna, hogy a szervezet felsőbb klerikus körök céljainak megfelelően működjék.

Nádasdy érsek a püspöki kar döntését követve az autonómia-szervezet létrehozásának érdekében 1848. május 16-án körlevélben fordult híveihez, amelyben kérte hogy az egyházi vezetés által elérni kívánt fenti célokért aláírásgyűjtési akciót is indítsanak a hívek körében. 5. Ez azonban nem haladt a meghirdetők által kívánt és várt gyorsasággal. A klérus törekvéseit ellenző liberális és főként radikális körök ugyanis „tized-visszaállítási ívként” aposztrofálták a hívek között ezt a körözüenyt. Előfordult, hogy kitöltetlenül küldték vissza az íveket az illetékes püspöki hivatalokba. 12-13.

Az újszerű egyházi autonómia-szervezet az egyházfők többsége számára mindenekelőtt taktikai lépés volt, a megváltozott társadalmi és politikai-hatalmi berendezkedéshez való alkalmazkodás szándékával. Erre mutat az is, hogy amikor az új berendezkedés 1848 őszétől fokozódó nehézségekkel került szembe, a felső klérus körében fokozatosan elhalkult az autonómiát követelő hang.

A köztelhiviseletről szóló törvény értelmében az egyházi birtokok után fizetendő adó nagyságának megállapítására a minisztérium adatokat kért a javadalmakról. Ennek kapcsán fogalmazódtak meg, azok a Nádasdy Ferenc érsek utasítására kidolgozott észrevételek, hogy a kalocsai érsekségnek a tized- és úrbér veszteség után megmaradt jövedelmeit miért nem lehet pontosan felmérni és így megadóztatni sem. 16. Ugyanakkor a lakosság jó része a tized eltörléséről szóló törvényre hivatkozva minden egyházi járadék további fizetését is megtagadta. 19. A kalocsai egyházmegyében például nagyon feszültté vált e miatt a miskei és nádudvari plébános és a hívek közti viszony. Ezzel kapcsolatban a püspöki kar 1848. július 19-i dátummal felterjesztést intézett a miniszterhez. Ebben egyfelől arra kérte Eötvöst, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel szorítsa rá a híveket a megmaradt egyházi adók beszolgáltatására, másrészt pedig segélyek kiutalását indítványozta addig is, amíg az egyházi tized megszüntetését kimondó törvénycikk 2. §-ában jelzett kármentesítésre sor nem kerül. Válaszában a minisztérium felhívta a főpásztorok figyelmét az általa kibocsátott 1848. július 20-i rendeletre. Eszerint, amíg törvény nem készül az egyházi személyek ellátásáról, minden egyházközségnek magának kell gondoskodnia, még hozzá a korábbi mértékben. Ha az egyházközség vonakodik ennek eleget tenni, a hatóságoknak kötelessége azt behajtani. 20.

Az úrbéri terhek megszüntetésével kapcsolatban 1848. évi IX. tc. 1. §²³ kimondta a magán földesurak kármentesítését. Az egyházi javadalmakat azonban az úrbéri kártalanításról szóló

²³ IX. tc. 1§. „A törvényhozás a magán földesurak kármentesítését, a nemzeti közbecsület védpajzsa alá helyezi.” TÖRVÉNYCIKKEK 40.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

XII. tc.²⁴ értelmében eredendően kirekesztik a kompenzációból. Ennek az az alapja, hogy a liberális eszmeiségű világi kormányzat az egyházi birtokokat közfeladatok ellátása fejében használatba adott javadalmaknak tekintette, amelyeknek tulajdonjoga sohasem szállt át az egyházra. A dézsmáról szóló XIII. tc. 2. § kimondta²⁵ az állam kötelezettség vállalását az alsópapság ellátására. Ugyanígy a XX. tc. 3. §²⁶ az egyházi és az iskolai költségeket államilag vállalta. Az elvi szintű deklaráció megvalósítási módozatainak a kidolgozását későbbre halasztotta. Az összehívott népképviselői országgyűlés vitái során elhangzottak a teljes egyházi vagyoni szekularizációjára és az egész katolikus klérus közvetlen állami fizetésére vonatkozó javaslatok is. Az egyházi vezetés viszont törekedett a megmaradt egyházi vagyoni kézben tartására, és arra, hogy az alsópapságot a kormány ne ennek esetleges felhasználásával, hanem közvetlenül az állami költségvetésből támogassa. 1848 végére – a kormányváltás után – egyre erőteljesebbek voltak a hadi cselekmények. A központi kormányzat pénzügyi forrásai egyre szűkebbek lettek. Így felmerült az a lehetőség, hogy az egyház kapja meg az úrbéri kompenzációt, amennyiben beleegyezik az egyházi javak „arányosításába”, és ha a kármentesítés összegét az alsópapság támogatására fordítja. Erről az elképzelésről tárgyalnak a püspöki kar 1848 decemberi tanácskozásán. Végülis 1849. január 9-re hívtak össze teljeskörű püspöki tanácskozást az ügyben. Nádasdy érsek írásban küldte meg véleményét az illetékesnek, 22. ami figyelemre méltó adalék lehet a szekularizációs törekvések 1848 végi egyházi értékeléséhez.

1. Bécs, 1848. május 5. – Gróf Nádasdy Paulai Ferenc kalocsai érsek körlevele megyés papságához, melyben üdvözlí a politikai változásokat, figyelmeztet az újonnan kapott személyi szabadságjogok mértékletes felfogására. Vácsolja az állam és a katolikus egyház kapcsolatainak átalakulását, végül külön kitér a sajtószabadság értékelésére.

Krisztusban kedves Atyánkfiai és Fiainknak Üdvözlí az Úrban!

Az egek Ura, ki által a királyok uralkodnak és a törvényhozók üdvösen intézkednek; kinek kezében vagynak a királyok szívei s minden országok hatalmai: a szabadságnak új hajnalát engedte ránk derülni. Az új kincs édes mindnyájunké; tehát Krisztus igaz egyházáé is, mely a népek valódi szabadságának első isteni alapvetője volt. Igen: az istencsaládi szabadság, testvériség és egyenlőség, Golgotán születtek világra; és az evangéliumoknak egyetlen „Szeretet”, szavába összefoglalvák; egyetlen törvényében, mely a koldust Krisztus képviselőtére jogosítja, megtestesítvük! Üdvözlíjük tehát mi is – Krisztusban kedves Atyánkfiai és Fiaink! – üdvözlíjük közös nyereményünket, azon egyháznak nevében, mely midőn egy részről rendíthetetlen sziklavárában népeket és trónokat túlélve, nemcsak a szabadság minden alakú változatait önnön s az emberiség közjává felhasználni; de a zsarnokság minden szörnyeit is 18.

²⁴ 1847/48-ik évi országgyűlési törvénycikkek. Az eredeti törvénykönyv alapján készült utánnyomás. Maecenas Kiadó, Bp. 1988. (a továbbiakban Törvénycikkek) 44-46. o. ill. Magyar törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek. Bp., 1896. 235.o.

²⁵ "Mennyiben a tized megszüntetése a kisebb rendű papság némely tagjainak jövedelmeit is érdekli: e tekintetből azoknak ellátásáról gondoskodni minden esetben szükséges leend. Ő Felsége egyszersmind a kisebb rendű bármely vallásfelekezeten lévő papságnak illő ellátása iránt általánosan is, magyar minisztériuma által részletes törvényjavaslatot fog az ország rendjeinek előterjeszteni." Törvénycikkek 46-47. old. ill. Magyar törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek. Bp., 1896. 236.o.

²⁶ "Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai, közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elynek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás előbekimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni."

Törvénycikkek 62. old. ill Magyar törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek. Bp., 1896. 243.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

századon át diadalmasan leküzdeni megtanulta. Másrészt, valamint minden kebelébe felvett népek emberi s polgári, úgy édes hazánk alkotmányos szabadságának is szülő-anyja és hű dajkája lévén: ösztönszerűleg örvend, valahányszor e bilincs körüle lepattan, és a keresztény testvériség láncszemei összébbr forradva, az emberi nem ama nagy isten-családi egységhez közelebb járul, melynek feladata, a föld minden népeit egy akolba, egy pásztor alá összetereelni. De üdvözlétünk el ne hangozzék; hanem adjunk mindenekelőtt, miképp Krisztus igaz híveihez, adjunk mindnyájan, miképp hű honpolgárokhoz illik, hálát Istennek, hogy új szabadságunk hajnala nem virradt polgárvér fölé; és kérjük le rá mindenható áldását, hogy várt gyümölcseit is háborítatlanul élvezhessük.

Figyelmeztessétek tehát K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]! Krisztus híveit, miképp csak Istennel áldás, nélküle átok lesz új szabadságunk! Mert, ha az Úr nem őrzendi a várost, hasztalan virraszt, ki fölötte őrt áll^{a)}. Emlékeztessétek őket, miképp sz. István első apostoli királyunk, a magyarok Nagyasszonyának – kit apáink nemzeti bizodalommal tiszteltek – anyai oltalmába ajánlotta édes hazánk alkotmányos szabadságát, és kérjétek fel őket, hogy őseink jámbor nyomdokiba lépve, egyesítsék veletek s Krisztus egész egyházával buzgó imádságaikat; különösen az „Úr angyalai” ájtatos gyakorlatot hajnal, dél és alkonyatkor, egyedül üdvözítő hitünknek erősödésére, s általa édes hazánk boldogságára felajánlani buzgólkodjanak. Ti pedig K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]! Az Úr oltáránál a „Pro quacunq[ue] necessitate”²⁷ szolgáló Collectát a szent mise napi imádságaihoz csatolni mindaddig meg ne szűnjétek, míg a közcsend helyre álltával, új szabadságunk áldását nyugodalommal nem fogjuk élvezhetni.

De félre ne értsen valaki bennünket. Mi nem a közcsend- rend- bátorság²⁸- és jog-tapadó²⁹ szabadoságot, hanem azon valódi szabadságot kívánjuk köztünk megszilárdulni, mely a népeket igazán boldogítja; mely igazság és törvény, rend és felsőbbiségek iránt tartozó lelkiismeretes engedelmesség nélkül meg nem állhat. Mi azon szabadságot kívánjuk élvezhetni, mely Krisztus igaz egyházában hű frigyesét³⁰ méltányolva, annak veleszületett önkörébni szabadsága iránt bizodalommal tud viseltetni. Mi azon szabadság üdvözlétében kívánunk osztozni, mely, mivel édes mindnyájunké, javainak részeltetésében³¹ nem használ kétféle mértéket, hanem Krisztus egyházát úgy tekinti, mint saját éltető szellemét, és meggyőződve van, hogy az igazság és erényben megszilárdult szellem annál sikeresebben biztosíthatja a testnek épségét, minél kevesebbé korlátoztatik emettől működésében. Szóval mi azon szabadság áldásait kívánjuk édes hazánknak, – mennyiben rajtunk áll – biztosítani, melyről írva van: ahol az Úr lelke, ott a Szabadság!^{b)}

Figyelmeztessétek ezekre Krisztus híveit K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]! az Úr szavaival: „Ha ti megmaradtok beszédemben, bizonyny az én tanítványaim lesztek, és megismeritek az igazságot, és az igazság szabadokká téssen titeket ... minden, aki bűnt cselekszik, szolgálja a bűnnek ... ha tehát a Fiú megszabadítand titeket, igazán szabadok lesztek”^{c)} s emlékeztessétek rá, hogy egyedül ez azon szabadság, mely a földön boldogít, az égben üdvözít. Mondjátok meg nekik, hogy az új szabadság sem Krisztus egyháza iránt a sz[ent] kereszttségben fogadott keresztényi, sem a haza iránt tartozó polgári kötelességeitől, senkit fel nem oldott; senkit polgártársa törvényes személy- és vagyon-bátorságának kellő tiszteletétől fel nem mentett; hanem midezén tartozásainkat annál szentebbekké tette, minél több bizodalmat helyezett mindegyikünkben. Azért ne legyenek hálátlanok a szabadsággal, gonoszásaik

²⁷ Pro quacunq[ue] necessitate: bármely szükség esetére

²⁸ bátorság: itt értsd biztonság

²⁹ tapadó: tipró

³⁰ frigyesét: házastársát

³¹ részeltetésében: elosztásában

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

palástolására, visszaélvén.^{d)} Intsétek őket, miképp csak úgy lehetnek a haza jó polgárai, ha az Isten országának hű alattvalói maradnak. Nem, az nem lehet a törvényes szabadságnak barátja, ki az evangéliom törvényeit tiszteletben nem tartja; azon törvényeket, melyek az istenfiaiak szabadságát szerzik s biztosítják^{e)}. Az nem lehet a hazának jó polgára ki Krisztus egyházán ámulást képes elkövetni; az nem hihet a törvény, jog és birtok szentségében, ki elég vakmerő Isten, megváltás, örökvalóság³² és ítéletbe nem hinni. Kössétek szíveikre az apostolok szavait: „Az Istent féljétek; a királyt tiszteljétek ... engedelmeskedjétek minden emberi felsőbbségnek^{f)} mert nincs hatalmasság, hanem Istentől; és a melyek vannak Istentől rendeltettek ... tehát adjátok meg mindenkinek azt, amivel tartoztok; akinek adóval, adót; akinek vámmal, vámot; akinek félelemmel, félelmet; akinek tisztelettel, tiszteletet”^{g)}. Mindezeknek a jelszavául pedig adjátok nekik az Úr ígérését: „Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet. Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hívattatnak!”^{h)} Azonban Ti se feledjétek, K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]!, hogy mi azon békének hirdetői levén, melyet a világ nem adhat, legfőbb feladatunk, hogy Krisztus szolgálói és Isten titkainak kiszolgálói maradjunk.ⁱ⁾ Minélfogva óvakodnunk kell az Isten igéjének szószékét másra, mint az evangéliomi békességnak hirdetésére használni.

Új szabadságunk által Krisztus Anyaszentegyháza is a kormányhatósági gyámság alól felszabadult. Ez nyereségünk legbecsesbbike, mert az egyháznak legdrágább kincsét – isteni küldetése és saját körében független öntörvényhatósága szabad öntudatát, mely nélkül nem élhet, csak teng – visszaadja. Áldjuk érte az Urat! Nem is fogunk késni, mihelyt honunkban a jó rend és közbéke vissza álland, és személyes körülményeink engedni fogják, eme szabadságunknak üdvös felhasználásra veletek K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]! megyei zsinatban főpásztori gondjainkat megosztani. Addig is a szükséges előkészületek iránt gondoskodunk, kérni nem szünendők, és kérjétek ti is velünk, a sz[ent] Lelket mennyei bölcsességért, hogy szálljon meg mindnyájunkat; „hogy azon egyet mondjunk mindnyájan, és ne legyenek közöttünk szakadások, legyünk pedig tökéletesek azon egy értelemben és ítéletben.”^{k)}

Továbbá az új szabadság vallási egyenlőséggel és viszonyossággal is megajándékozott bennünket. Világosítsátok fel K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]! ez iránt is az Anyaszentegyház híveit. Mondjátok meg nekik, hogy Krisztus igaz egyháza nem polgári törvények változékony kedvezményeiben – bárha azokat méltányolni tudja – hanem önmagában, isteni küldetése rendíthetetlen öntudatában, örök igazsága győzhetetlen, és mennyei szeretete világhódító erejében bírja valódi biztosítékát. S hogy párvonaloztatásunk a kath[olikus] egyháznak csak hazánkban eddig nem ismert állása; egyebütt új küzdelmeinek alkalmául, de új diadalmainak is eszközéül szolgált mindenkor, s szolgál mainapiglan igazság és szeretetben. Nyugtassátok meg őket, hogy az Isten igéjét nem lehet bilincsekbe verni;^{l)} s hogy igazságot és szeretetet, csak igazság és szeretet képes ellensúlyozni. Nincs pedig több, csak egy igazság, valamint csak egy Isten, egy Jézus Krisztus, egy hit, egy keresztség, egy üdvösség, melyet polgári törvény se nem adhat, sem el nem vehet. Nyugtassátok meg őket, hogy emez egyenlősítés, valamint Krisztus igaz egyházának tizennyolc, úgy apáink nyolcz százados ősi hitét, fogyhatlan³³ ifjú életerejétől meg nem foszthatja; sem sz[ent] Istvántól Nagy Asszonyunk iránt nemzeti örökségül hagyott bizodalomunkat meg nem ingathatja. Mondjátok meg nekik, hogy ég és föld elmúlnak, az Úr szavai pedig el nem múlnak, melyekkel megígérte, hogy velünk marad a világ végéig, s egyházán a pokol kapui soha erő nem veendenek^{m)}. Csakhogy ne áltassák magukat vakmerő bizodalommal, mert szinte³⁴ az Úr szava: elvétetik töletek az Isten

³² örökvalóság: örökkévalóság

³³ fogyhatlan: fogyhatatlan

³⁴ szinte: szintén

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

országa s oly nemzetnek adatik, mely annak gyümölcseit megtermi.³⁵ Szóval, fejtsétek meg nekik, miképp nem a hitnek szent kincse, hanem az alkotmányos-, polgári szabadság és a felebaráti szeretetnek kell, minden tőlünk hitben különvált atyáinkfiai irányában – kiknek, valamint az egész világnak, örök üdvösségéért eddig sem szűnt meg Krisztus igaz egyháza imádkozni s híveit imádkoztatni – egyenlőnek s viszonyosnak lenni.

Ámde Ti is K[risztusban] k[edves] A[tyáinkfiai] és F[iaink]! ébredjétek új öntudatra; szilárduljatok a hitben, gyarapodjatok a szeretetben, és testesítsétek meg az ígéket, melyekkel híveiteket egy részről a földön megnyugtatni, más részről az égbe felbízni³⁶ fogjátok. Ám a kath[olikus] egyház isteni küldetéssel bír, de küldnökei³⁷ *mi* vagyunk. Az igazság győzhetetlen, de diadalmaik kiküzdeni a *mi* hivatásunk. Az ő szeretete szíveket hódít, de bennünk kell mindenekelőtt megtestesülnie, általunk hódítania. Mely napjainkban annyira fontos feladatunk egyik legmunkaváróbb műköre³⁸ az *iskola, a serdülő nemzedék!* Ti értitek a nagy szó jelentőségét, hogy *kezeitekben van az egyház és haza jövője, mert kezeitekben vagynak a serdülő nemzedék szívei!* Nem is volna szükség e téren előttünk eléggé ismért buzgóságotk élesztésére – hozzátok ez érdemben már intézett szavainkra emlékeztetnünk – de napokat élünk, melyekben Krisztus szeretete ösztönöz³⁹, hogy úton legyünk alkalmas és alkalmatlan időben⁴⁰, hogy azok közül, kiket az Úr gondjainkra bízott, el ne vesszen csak egy is⁴¹. Azért engedjétek meg főpásztori gondosságunknak, hogy a kisdedeket önszemélyének képviselőjére méltatott⁴², s az ő mennyországukért is elvérzett Jézus szavaival újra is kérjünk benneteket: engedjétek a kisdedeket hozzátok jönni és ne tilalmazzátok őket.⁴³ Törjétek nekik fáradhatatlanul az élet kenyerét, öleljétek Jézussal szíveitekhez s kérjétek le rájuk mindenható áldását. Ne, mindaddig ne hitessétek el magatokkal, hogy Jézust szerettétek, míg vele együtt a kisdedeket, bennök őt magát, s benne őket szeretni nem fogjátok! *Ha ki pedig nem szereti az Úr Jézus Krisztust, kirekesztett legyen.*⁴⁴

Még egy fontos ajándékot hozott számunkra az új szabadság: a szabad sajtót! Krisztusnak kösziklán nyugvó egyháza bátran kilép ezen új küzdterre is, örök igazsága érdekében, mely önmagában bírván lélekgyőző erejét, csak annál dicsőbben ragyogott mindenkor, minél inkább ostromoltatt; és soha semmitől inkább nem tartott, mint nem- vagy félreismertetésétől. Ámde, ezen új küzdhomok³⁹, új bajnokokat is kíván. Ezentúl annál élénkebb részvétet⁴⁰, annál tevékenyebb közremunkálást igényel tőlünk a hit-kincsének megóvása, minél nyíltabb téren fogunk majd, a tévely, hazugság és rágalom nyilaival találkozni. Jönni fognak bizonyára a setéség hatalmainak új zsoldosai, kik mondani fogják a híveknek: itt van, amott van Krisztus⁴⁵. A mi feladatunk leendő ezek irányában vigyázatunkat kettőztetni, és az Úr szavaival inteni: *ne higyjétek!*⁴⁶ Jönni fognak, kik vakok vak vezetőinek fognak bennünket bélyegezni. A mi feladatunk leendő, örvendve, hogy méltónak találtattunk Jézus nevéért gyalázatot szenvedni⁴⁷, a híveket emlékeztetni, miképp: *ha a családátját Belzebubnak nevezték, mennyivel inkább annak házanépét.*⁴⁸ Vagy ha netalán találatnék sorainkban is áruló, őket figyelmeztetni, miképp: ha volt egy Júdás a tizenkettő között is, ki elég elvetemült vala mesterének véréért elárulni; maradt tizenegy, kik az árulás szennyét testületökről önvérökkel lemosták. Maradtak ezerek meg ezerek, kik készek voltak; vagynak mainapig is, kik Isten kegyelmével készek lesznek vérnyomdokikba lépni. Igen, ezentúl feladatunk leendő, a szabad sajtó táborába szállva, elleneinkkel válllvetve mérkezni. Feladatunk leendő, eme küzdteren *szabad, józan, katolikus közvéleményt* kivívni, mely Krisztus igaz egyházának küzdelmeit s diadalmaikat, örömeit és

³⁵ fejtsétek meg: fejtsétek ki

³⁶ felbízni: felbátorítani

³⁷ küldnökei: küldöttei

³⁸ legmunkaváróbb műköre: a legtöbb munkát igénylő működési területe

³⁹ küzdhomok: értsd küzdötér

⁴⁰ részvétet: értsd: részvételt

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

bánatait egyaránt megossza. Egyháziak, világiak, nagyok, kicsinyeknek, mindnyájunknak s mindegyikünknek, mindnyájunk s mindegyikünkért hadsorba kell állanunk ősi hitünk védelmére. Ezentúl aki híve kíván maradni Krisztus aklának, annak részvétlenül tespedni nem szabad. Aki nem bír öt talentommal, adja örömet fillérét, aki nem érez magában hivatást a sajtó síkjára kiszállni, az tanúsítsa jó akaratát terményeinek⁴¹ tettleges pártolása, üdvös felhasználása által. Ha Isten mellettünk, ki bírhat ellenünk! Csak ne feledjük az írás szavát: forduljatok hozzám; és én hozzátok fordulólok.^{aa)} Istennel minden, nélküle semmi!

És most a kereszttövéhez borulva kérjük, s kérjétek Ti is velünk K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]!, foghyatatlanul kérjük mindnyájan egymásért a Felfeszítettet, hogy nyissa meg szavainknak a hívek szíveit és elméjét. Rajtunk pedig sikerítse búcsúzó imádságát: hogy egyek legyünk vele, mint ő mennyei Atyjával, hogy öröme teljes legyen bennünk, és megismerje a világ, hogy ő küldött bennünket, s hogy szeret bennünket, amint őtet mennyei Atyja szerette^{bb)}; hogy tartson ébren mindnyájunkat, hogy ne engedjük a hit szent kincsét a szabadság hullámaiban elmerülni. Engedje világoskodni világosságunkat, tegyen nyájaink példaképeivé lélekből, hogy lássa a világ jó cselekedeteinket és dicsőítse az Atyát, ki mennyekben van. Igen, most ha valaha, vigyázzunk és imádkozzunk, hogy kísértetbe⁴² ne essünk^{cc)} és Jézus Krisztus szeplőtelen jegyesének rovására a köztudomás⁴³ bírói széke elébe ne kerüljünk. De nem, e szomorító gondolat nem aggaszt bennünket. Inkább azon meggyőződéssel vígasztaljuk magunkat, hogy Ti K[risztusban] k[edves] A[tyánkfiai] és F[iaink]! az idő komoly intését mélyen értitek, és fontos igényeit kettős buzgalommal fogjátok felkarolni. Öltük fel tehát mindnyájan az Úr fegyverzetét. Legyen küzdelmi jelszavunk a hit, mely meggyőzi a világot^{dd)}. Zászlónk a keresztre feszített Jézus, viaskodásunk a setétség hatalmai ellen. Győzelmünk a békesség, diadalmunk a lelki zsákmány. Jutalmunk az üdvösség, melyben hogy mindnyájan részesülhessünk, legyünk mindnyájan egyek az Úrral, miképp Ő egy az Atyával, kinek mindenható áldása szálljon mindnyájunkra. Amen.

Kelt Bécsben V-dik Pius pápa napján az Üdvösség 1848. esztendejében

Ferenc,
Kalocsai Érsek.

Ő kegyelmességének kegyes parancsára: *Csajághy Sándor. m. p. kalocsai főegyházi tiszteletbeli és érseki oldalkanonok.*⁴⁴

Jegyzetek:

^{a)} 126. Zsolt. 2. v. [126. Zsoltár 2. vers]⁴⁵

^{b)} Sz. Pál. Kor II. L. 3. R. 17. [2. Kor. 3. (fejezet) 17. (vers)]

^{c)} Sz. Ján. VIII. 32-36. [1Jn 8/32-36.]

^{d)} Sz. Péter I. L. 2. R. 16. [1 Pt 2/16.]

^{e)} Sz. Pál. Rom. VIII. 21. [Róm 8/21.]

^{f)} Sz. Péter I. L. 2. R. 13-16. [1Pt 2/13-16.]

⁴¹ terményeinek: értsd: termékeinek

⁴² Kísértetbe: kísértésbe

⁴³ Köztudomás: nyilvánosság

⁴⁴ Csajághy Sándor csanádi püspök, született 1810. április 6-án Bácsón; 1833. szeptember 21-én szentelték pappá. Egy évet töltött az Augustinumban, 1836-ban Baján magyar káplán volt és innét a pesti központi papnevelőbe tanulmányi felügyelőnek nevezték ki, ahol 1844-ig oktatott, egyúttal az egyháztörténetet is előadta. Ugyanez évben nyert hittudori oklevelet. Ezután Kalocsára visszahívták a szeminárium egyháztörténeti tanszékére. 1846-ban érseki titkárrá és címzetes. kanonokká nevezték ki. 1850-ben valóságos kanonok, 1851. április 11-én pedig csanádi püspök lett. 1860. február 7-én halt meg Temesvárott.

⁴⁵ A körlevél végjegyzeteinek feloldását, a szentírási hivatkozások ma használatos formáját kapcsos zárójelben közöljük.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

- ^{g)} Sz. Pál Rom. XIII. 1-7. [Róm. 8/1-7.]
^{h)} Sz. Máté. V. 4. 9. [Mt. 5.4.]
ⁱ⁾ Sz. Pál. Kor. I. L. IV. R. [1 Kor 4.]
^{k)} Sz. Pál. Kor. I. L. 1. R. 10. [1Kor 1/10.]
^{l)} Sz. Pál. Tim. II. L. 2. R. 9. [2Tim 2/9.]
^{m)} Sz. Máté. XXVIII. 20. [Mt. 28/20.]
ⁿ⁾ Sz. Máté XXI. 43. [Mt. 21/43.]
^{o)} Sz. Pál. Kor. II. L. 5. R. 14. [2 Kor 5/14.]
^{p)} Sz. Pál. Tim II. L. 4. R. 2. [2Tim 4/2.]
^{r)} Sz. Ján. XVIII. 9. [Ján 18/9.]
^{s)} Sz. Máté, XVIII. 5. [Mt. 18/5]
^{t)} Sz. Máté XIX. 14. [Mt. 19/14.]
^{u)} Sz. Pál. Kor. I. L. XVI. R. 22. [1Kor 26/22.]
^{v)} Sz. Máté XXIV. 23. [Mt. 24/23.]
^{x)} ugyanott.
^{y)} Apost. csel. V. 41. [ApCsel 5/41.]
^{z)} Sz. Máté X. 25. [Mt.10/25.]
^{aa)} Zakar. I. 3. [Zak. 1/3.]
^{bb)} Sz. Ján. XVII. 11-23. [1Jn 17/11-23.]
^{cc)} Sz. Máté XXVI. 41. [Mt 26/41.]
^{dd)} Sz. Ján. I. L. V. R. 4. [1.Ján 5/4.]

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (872/1848) nyomtatvány⁴⁶

2. Ada, 1848. május 9. – Ada város beadványa, hogy Nádasdy Ferenc érsek hagyja jóvá Buday Károly* helybeli káplán hívek által történt plébánossá választását.

Nagyméltóságú s Főtisztelendő Érsek, Legkegyelmesebb Urunk!

Folyó h[ó] 3-kán történt szomorú esetünket, miszerint a kérlelhetetlen halál szeretve tisztelt plébánosunkat n[agyon] t[isztelendő] Haill Ferenc urat kebelünkből kiszakasztván bennünket lelki ügyeinkben egy erős támasz, böles tanácsadó, s fáradhatatlan buzgóságú vigasztalótól fosztott meg. Midőn nagyméltósággal jelen sorainkban hivatalosan tudatni legszentebb kötelességeink egyikének esmérjük, egyszersmind jövőendő szellemi kormányzásunkra is előleges gondot fordítani el nem mulaszthatjuk. Erre nézve miután – jelen korunk zavarteljes korszakában minden tekintélyes polgári hatalom azon szilárd alapjából, melyen egyedül lehet képes az alkotmány szülte törvény nyugodni, törvénytelen legaljasabb népsöpredéki önkény által kiingattatott, nehogy anyagi célszerű rendszabályaink a szellemivel karöltve nem működhetvén polgári békénk s nyugalomunk az erélytelenség rovására aggodalmat okozható jeleneteket idézzon elő – kintelenítettünk⁴⁷ az imént fájdalommal említett ürességbe levő plébánosi állomást egy általunk ösmert, s valamint erántunk, úgy minden ügyeink érdekében téttlegesen tanúsított rokonszenvvvel viseltető egyénneli betöltését legalázatosabban indítványozni. Egyszersmind nyílt s őszinte bizodalommal jelentvén, hogy e valóban érett megfontolást igénylő lépésünk városunk minden gondolni, s gondolatit nyilvánítani képes lakóstársainkkal is kellőleg közölvén, egyhangúlag odanyilatkozánk, miként Nagyméltóságodat fiúi mély alázattal megkérjük, hogy forró óhajításunkat magas figyelmére méltatván az általunk megválasztott Buday Károly urat, jelenleg plébános helyettesünket valóságos plébánosunkká megerősíteni és bennünket ezen óhajításunk teljesítésében megörvendeztetni, és ezen szívünk

⁴⁶ A körlevelet közölte a Religió és Nevelés 1848. május 18. 1848. I. 325-28.o.; Újabb kiadása a lap alapján: A haza, az egyház és a trón érdekében (A magyar katolikus egyház 1848-1849-ben) Szerkesztette: Elmer István; Új Ember Budapest, 1999. 88-92.o.

⁴⁷ kintelenítettünk értsd kénytelenek voltunk

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

mélyéből eredezett esedezésünk kellő támogatására következő okoknak elsorolására engedelmet adni kegyelmesen méltóztassék.

1-ör Buday Károly úr ezen szabadalmas koronai kerület kebeleztet és velünk rokoni kapcsolatban álló Zenta mező városának szüleménye. Kinek

2-or néhai édes atya Buday István, miután a hazát veszéllyel fenyegető török, sőt francia háborúkban a hazáért sebekben sínlődő embertársaink mellett sebészi foglalatosságokat végzett volna, a csend helyreállításával polgári állomásában Zenta mezővárosát szinte 35 hosszú évekig – s ezek folytán különösen a hazában szerte dühöngő epemirigy korszakában – ön- s számos családjá veszélyeztetésével, sebészi minőségben híven szolgálta. Mi miatt mint köztisztletre méltatott férfiú mai napig méltán sajnáltatik.

3-or Buday Károly úr több évi káplánykodása után kebelünkbe rendeltetvén – itt 4 esztendők lefolyása alatt példás és feddhetetlen magaviselete által – községünknek nemcsak tiszteletét, de méltányos szeretetét is teljes mértékben megérdemlette. S különösen

4-er jelen zavarodott s féktelenségre fajult világban – midőn a Tisza melléki kerület majd minden helysége borzasztó sűrűlődsök s polgári vérontásokon kisebb nagyobb mértékben keresztül ment – mi adaiak előleges célszerű intézkedéseink által nemcsak a magunk belcsendét, de még a tőszomszédságunkban fekvő Moholy helységet is, hol a féktelenség már kitörve több polgártársaink tönkre juttatásával fenyegetett – erélyes s fegyveres beavatkozásunk által lecsillapítva – előbbi békés állásába visszahelyeztük. Mindezen életbevágó kérdések megoldásában t[iszteletendő] Buday Károly úr nemcsak bölcs tanácsával, hatályos útbaigazításával, de személyes örködéseinkben és éjjel-nappali cirkálásainkban is buzgó részvétet tanúsított.

Ezen, valóban lelkes hazafiságot tanúsító, munkálkodásait tehetségünk, körünk s polgári állásunk szerint elősmerni, s némileg jutalmazni óhajtván – törvény- és igazsághoz polgári jogainknál fogva is ragaszkodván – erősen hisszük, hogy ebbeli buzgó óhajításunk nagyméltóságod által jóvá hagyatva az említett Buday Károly úr mint általjános akarattal megválasztott plebánosunk törvényes megerősítést nyerend.

Mely őszinte alázatos esedezéseinket- midőn Nagyméltóságod kegyelmes színe elejébe juttatni bátorzkodnánk örökös hódoló tisztelettel maradunk.

Kelt Szabadalmas királyi koronai Ada mezővárosának Közgyűlésében 1848-ik évi Pünkösöd havának [május] 9. napján.

Nagyméltóságú érsek legkegyelmesebb urunk

legalázatosabb és engedelmesebb szolgálai
(aláírások)

A felzetten: 844. Nagyméltóságú Gróf Nádasdy Ferencz Kalocsai és Bácsai Egyház megyei Érsekhez legkegyelmesebb urunkhoz nyújtandó legalázatosabb esedezése váltságos és királyi koronai Ada mező városa községének.

Intézkedés: (844.) 1848. május 11. Ezen szentszék előtt megjelenvén Ada városának küldöttsége Ő Érseki Excellenciájához intézett, és azonnal felolvasott kérlevelében Buday Károly adai káplán urat – kit miután az óbcei tisztartó oda nyilatkozott volna: miszerént az úrbéri viszonyok változtatásával a földesurak kegyúri joga is megszűnvén, az a népre szállott – az adai község most érintett új jogánál fogva plébánosnak megválasztott. Eme hivatalában egyházilag is megerősítettetni esedezvén, ezek folytán előadatott nekik, miszerént: az óbcei tisztartónak állítólagos nyilatkozata ily fontos tárgyban döntőnek annál kevésbé vétethetik, mivel addig is, míg törvény útján a kegyúri viszonyok elintézve leendenek a minisztériumnak valószínűleg kibocsátandó ideiglenes rendelete sem érkezett meg, és így minden az eddigi törvényes gyakorlat mellett maradván Ada városának plébánosválasztási jogát ezen szent szék el nem

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

ismerheti, a küldöttség szónoka továbbá előadván: hogy a szentszékieg odarendelt ideiglenes plébános helyettes Veér Lukács⁴⁸ irányában az adai róm[ai] kath[olikus] község nagy ellenszenvvel viseltetvén, Buday Károly legalább plébános helyettesi minőségben alkalmaztatnék, hogy így a feringerült kedélyek csillapodása biztosabban nyerethessék ki, különben a küldöttség visszamenni alig merészlend, mely kérelme a küldöttségnek, miután a községnek Veér Lukács irányában ellenszenvét indokolni nem tudta, sőt nyilván kijelentette volna, miszerént még Adán meg sem jelent, figyelembe nem vétetthetett, mire nézve kijelentetett: hogy a törvény további rendeletéig ezen szentszék a fenn lévő szokás és törvényt tisztelni kötelességének ismervén, ha plébánosválasztás iránt a törvényhozás egykor a népet hatalmazandja fel, ezen szentszék szinte kötelességének isméri tisztelni a törvényt, addig is tehát a küldöttség iparkodjék az ingerületeket csillapítani és törvényellenes kívánatokra minden jobb módon figyelmeztetni. Végre a küldöttség ezen sz[ent]szék kinyilatkoztatásán megnyugodván és benyújtott folyamodványát Órseki Exc[ellenciá]jának fölterjesztetni esedezvén.

Forrás: KÉL.I.1.b. Ada (általános iratok), illetve a Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. május 11-i 844/1848. számú bejegyzés alapján.

Határozatott:

Veér Lukács kinevezett ideiglenes adai plébános helyettes úr e tárgyban körülményesen értesítetvén odaútasított, hogy – miután az adai küldöttséget ezen Sz[ent]Szék azáltal is igyekezett kérelmétől elmozdítani, s illetőleg megnyugtani, miszerént engedelmes, szelíd és buzgalmáról ismeretes embert nyertek plébános helyettesül – ezek folytán hivatalában akképp iparkodjék eljárni, hogy a Sz[ent]széki dícsérek mindenben igazoltassanak.

Forrás: A Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. 852/1848. számú bejegyzés

(962.) Órseki Exell[enciá]ja a folyó] é[v] 844. szám alatti Szentszéki fölterjesztvény folytán helyeslén, hogy az adai község kérelmétől elmozdított.

Forrás: A Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. 962/1848 számú bejegyzés

3. Kalocsa, 1848. május 13. – A kalocsai érseki szentszék határozata arról, hogy az újonnan alakult Vallás- és Közoktatási Minisztérium rendelete⁴⁹ áttételesen úgy értelmezhető, hogy a továbbiakban sem a hívek gyakorolják a kegyúri jogot. Így az adai plébánosválasztás a világi törvények szerint is érvénytelen.

(862.) Határozatott

A folyó] é[v] 844. szám alatt tárgyalt adai küldöttség kérelmének cáfolásául ezen ministeriális rendelet Mokosay Mátyás kerületi alesperes úrhoz intézendő Sz[ent]széki levélben idéztetvén meghagyatik nevezett alesperes úrnak: miszerént az adai népnek jelencse ki, hogy plébános választása ezen ministeriumi rendelet szerint is érvénytelen, következőképp el sem is

⁴⁸ Veér Lukács 1797. okt. 17-én született Szabadkán. 1821-ben szentelték pappá, 1848-tól plébánoshelyettes Adán. 1850-től plébános Martonoson, ott is halt meg 1864. szept. 21-én. (Schem. 1861. 145.o. – KÉL.I.1.c. Veér Lukács)

⁴⁹ Ennek értelmében „a Helytartótanács, vagy Kir. Kincstári pártolói jogától függött plébániákra, székes és társas egyházak kanonokságaira az eddig gyakorlott püspöki kijelentés jogának fenntartása mellett, ugyszinte más folyamodványi tárgyakban is a vallás és közoktatási Ministeriumhoz Budára lesznek terjesztendők az egyház megyei felterjesztések.” Forrás: Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. május 13. 861/1848. számú bejegyzés

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

fogadható. Továbbá Veér Lukácsnak képessége és alkalmas volta felül a népet megnyugtanni, és iránta való engedelmességre buzdítani igyekeztek. Végre Budai Károly adai káplán úr az adai nép által plébánossá történt megválasztása tárgyában szentszékileg értesíttetni rendeltetik: miszerint ezen Szentszék, örvend ugyan hogy a nép bizodalját kiérdemelnie sikerült mindazonáltal a pártfogói joggal nem bíró nép által történt megválasztása érvénytelennek nyilatkoztatik. Plébános helyettesül pedig ezen Szentszék által egy szolgálatainak évei, és egyéb egyházi érdemei által hasonlíthatatlanul érdemesb egyén neveztetvén ki. Ha megválasztása netán izgatás által történt volna, intetik, miszerint tekintvén a mozgalom teljes időket, ilyesmitől óvakodva minden befolyását odairányozza, hogy valamint az egyháziakban általában, úgy különösen a nép között a jelenleg oly annyira nélkülözhetetlen rend és béke fönntartassék.

Forrás: Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. május 13. 862/1848. számú bejegyzés

4. Ada, 1848. május 16. – Ada beadványa Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy hagyja jóvá Buday Károly* adai káplánnak a hívek által történt plébánossá választását.

Méltóságos Báró, Tellyes [sic!] bizodaljú Vallásügyi Miniszter Úr!

Miután Haill Ferenc esperes s plébánosunk halála által körünkől kiragadtatott, – nehogy szinte 7000 lélekből álló r. c.⁵⁰ népünk szellemi ügyeinkre vonatkozólag gondos és bizalomteljes lelkezés nélkül ezen a zavarodott korszakban maradjon – hódoló tisztelettel kebelünkől több jeles egyénekből alakított választmányt küldöttünk Érsekünk Gróf Nádasdy Ferenc úrhoz. Oly világos meghagyással, hogy az általunk közakarattal óhajtott s illetőleg egyhangúlag megválasztott Budai Károly urat plébánosunkká megerősíteni, s illetőleges megválasztásunkat jóváhagyni kegyelmeskedvén, szorgalmazzák. Érsekünk azonban távol levén, érdekelt tárgybéli esedezésünk a f[ő]t[isztelendő] Sz[ent]S[zék] elejébe terjesztetett. Itt nem kis szomorúságunkra azon határozat nyilvánítatott miként a f[ő]t[isztelendő] Sz[ent]S[zék] törvényes jogaihoz ragaszkodva – addig is, míg a jövő Törvényhozás az ily népdús községek nézve a pártfogói hatáskört megalapítandja – részünkre egy helyettesről Veér Lukács úr személyében már gondoskodott. Ezen küldötteink által híven áthozott szentszéki határozat a maga idejében általunk hódolással fogadtatott volna, de jelen korunk zavarteljes korszakában, midőn környékünkben a polgári hatóságok azon szilárd alapból, melyen egyedül képes az alkotmány szülte Törvény nyugodni, mely – a ferdén értelmezett szabadság aljas népsöprédékű hősei, és ezeknek feket nem ismerő önkényje által – kiingattatott. Nehogy anyagi célszerű rendszabályaink a szellemivel vállvetve nem működhetvén, eddig híven megőrzött polgári békénk s nyugalomunk az erénytelenség rovására aggályos jelenetekre fejledeztessek. Kéntelenítettünk Önt Miniszter úr legbizóbb tisztelettel megkérni, hogy addig is, míg legközelebbi Törvényhozásunk a szabad választás epedve várt szent jogával – akár bennünket mint úgyis egyik nagyobb lélekszámú Községet, akár a köz álladalmat mint főhatóságot – fölruházandja. Minket és hathatós közbejárására méltatni, s ezen szívünk mélyéből eredett esedezésünk okszerű támogatására következő pontoknak előterjesztésére engedelmet adni kegyelmesen méltóztassék.

1. Veér Lukács urat nem esmerjük, ennél fogva benne a lelkinyugalomra okvetlen megkívántató bizodaljunkat nem is helyezhetjük. Ellenben

2. Buday Károly urat, mint ezen koronai szabados kerületbe kebeleztet s velünk nemcsak rokoni, de tőszomszédságunkban levő Zenta mezővárosának szüleménye lévén, ott alkalmunk

⁵⁰ r.c.: római katolikus

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

volt öt csecsemős korától fogva esmérni, s így benne teljes bizodal munkat okszerűleg helyezzük.

3. Vér Lukács úr 27 esztendő s káplánynak lenni állítatik! Elég hosszú idő. Ennek lefolyása alatt elég alkalom lehetett volna magát kitüntetni, sőt népszerűséget is szerezhetni. Ellenben

4. Buday Károly úr igaz csak 13 esztendő s e között keblünkben 4 évek olta káplány, s mégis elég idő volt arra, hogy magának népszerűséget s általános közszereteten épült tiszteletet szerezhetett. Innen látható, hogy fejledező korunk már nem kizárólag az öregségnek, hanem a népszerűségnek is hajlandó néha az érdemkoszorút nyújtani. Végre

5. Ezen fenyegető bonyodalmakra fajult korszakban, midőn Tisza melléki kerületünk alsó részének minden helysége borzasztó súrlódások s polgári vérontásokban ment kisebb-nagyobb mértékben keresztül. Melyeket mi adaiak előleges célszerű intézkedéseink által nemcsak meggátolni, de valamint a magunk belcsendét fentartani, úgy a szomszéd Moholy helységét is – hol a féltelenség már egész iszonyúságában kitörve, több polgártársaink tenkrejuttatásával fenyegetve rémisztett – előbbi béke állásába visszahelyezni s így életet és vagyont biztosítani szerencsések valánk. Buday Károly úr velünk kezét fogva a hely színére kimenvén élete veszedelmével bennünket nemcsak célravezető tanácsával, hatályos útba igazításával, de még ezen – a hazára is jótékonyan háromlott életbe vágó – kérdések dicső megoldásában is egy valódi hazafihoz illő közremunkálásával, sőt a vésszel fenyegető zavargások egész folyama alatt éjjel-nappali örködéseink s cirkálásainkban is legbuzgóbb részvételével támogatott.

Ezen elvitázhatatlan s valóban csak lelkes hazafiságot tanusítható fáradságtalan munkálkodásait körünk, állásunk s tehetségünk szerint őszintén megesmerni s némileg jutalmazni szívünkben őhajtván. Törvény s – átalakulási korunk jelszava szerint – igazsághoz s érdemleges polgári jogainkhoz is támaszkodván, erősen hisszük, hogy ezen buzgó őhajtásunkhoz Ön is Miniszter úr méltányolván minket a f[ő]t[isztelendő] Szent Szék által kinevezett Veér Lukács úrnak helyettségétől kegyelmesen megoltalmazni, s az általunk, 7000 buzgó r. c. lélek által, egybehangzó akarattal kívánt Buday Károly úrral, mint valóságos plébánosossal megörvendeztetni s tökéletesen megnyugtatni méltóztatik.

Kik midőn ezen boldogító reményünk sikerültének nyugodt kebellet elejébe nézünk örökös, mély alázatos hódolattal élünk s halunk. Kelt folyó 1848-ik évi május hó 16-ik napján tartatott tanács- választmányi- s küzgyűlésünkben.

Méltóságod legalázatosabb s engedelmesb szolgálai
(aláírások)

A felzeten: érkezt] 1848. május 25-én 1645/48. Kath[olikus] Egyház Méltóságos Báró Eötvös József úr vallás s Közoktatásügyi Miniszterhez nyújtandó legalázatosabb esedezése szabados Ada mezővárosa tanácsa s községének melyben t[isztelendő] Buday Károly urat valóságos plébánosának kinevezni könyörög a bent megírt okmányánál fogva.

Forrás: KÉL. I. 1.c. Buday Károly (iktatószám nélkül) eredeti tiszttázat

5. Bécs, 1848. május 16. Gróf Nádasdy Ferenc érsek főmegyei papságához intézett körlevele, amelyben a katolikus felsőklérus által indított autonómia-mozgalom okait, céljait és működését részletezi, valamint papjait annak támogatására buzdítja.

Krisztusban kedves Atyánkfiai és Fiainknak Üdvözlét az Úrban!

Tudva van előttetek Krisztusban kedves Atyánkfiai és Fiainknak miképp az újabb kornak statusvallást s ennél fogva vallási előnyöket sem tűrő eszméi nyomán, alkotmányos átalakulásunk, minden törvényesen bevett vallásfelekezeteknek, az alkotmányos szabadság terén egyenlő-

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

séget biztosított. A legújabb törvények XX. cikk. 2.§-ban, mely így szól: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg.” Miképpen kívántuk a kath[olikus] egyháznak eme, hazánkban eddig nem ismert állása iránt, Krisztus híveit általatok a közbéke fönntartásának érdekében fölvilágosíttatni. S egyrésztől bizodal munkat Urunk- Mesterünkhöz egekbe fölirányozva, őket megnyugtatni. Másrésztől pedig emez új helyzetünknel fogva, ősi szent hitünk irányában immár komolyabbá vált kötelességeik buzgóbb teljesítésére lelkesíttetni: folyó hó 5-dikén kelt körlevelünkben⁵¹ bővebben előadtuk. Minthogy azonban egyrésztől sz[ent] Jakab apostol intése szerint: ha valaki az igét meghallgatja, és nem teljesíti, az hasonló a magát tükörben megnéző, de attól azonnal elforduló s minő voltát elfeledő emberhez.⁵² Figyelmeteket azon, immár hazaszerte erélyesebben nyilatkozó katolikus szellemi mozgalomra irányozni, mely egy katolikus, ősi egyházunk jogszerű igényeit, az alkotmányos szabadság terén képviselendő katolikus közvéleménynek, alkotmányos ösvényen eszközözendő kifejlesztésére törekszik.

Ezen fölújult katolikus öntudat, a legközelebb múlt országgyűlésen⁵³ a vallási törvények⁵⁴ tárgyalatása alkalmával kezdett fölmerülni. S nem késett egy, több egyházi és világi rendű mindkét táblai tagok által aláírott petíciójában nyilatkozni, mellynek végső pontjában⁵⁵ nem egyebet igényelt az alkotmányos szabadságunkkal egykorú kath[olikus] egyház számára, mint ugyanazon jogok egyenlő szabad élvezhetését, melyeket protestáns atyáinkfiainak részére az 1790/1 26-dik [törvény]-cikk] 10-dik §-a⁵⁶ már biztosított. A petíció szavai: a kath[olikus] alapítványokat, katolikusokból álló bizottmány kezelje.

Eme petíciója ugyanazon elveken nyugszik, melyeken maga a fönnt idézett vallásügyi törvény, tudniillik az alkotmányos szabadság egyenlőségének s viszonyosságának, azaz oly közösségének elvén, melly semminemű különbséget, (miképp maga a törvény szól) az alkotmányos polgári jogok élvezhetésében meg nem tűr. Ezen petíció, elkészítettnek nyilvánítván, mellőzve lön. Minden alkotmányos eszközöket fölhasználni, nevezetesen azon jogokat, melyeket eddig apostoli királyaink csak a kath[olikus] egyháznak egyenes megbízásából gyakoroltak, miután azokról, a legfőbbeket kivéve, apostoli királyunk III. t.-cz. 7.§.⁵⁷ értelme szerint lemondott; eredeti tulajdonosuknak, a kath[olikus] egyháznak, a többször érintett vallási törvénynek értelmében is alkotmányos úton biztosítani egy kath[olikus] közvélemény fejlesztésében s megszilárdításában, Isten kegyelmével, közremunkálni buzgólkodjatok.

Adjátok elő a híveknek, miképp elérkezett azon elválasztó időpont, melyben közanyánk, a kath[olikus] egyház, szabadságának és önkörében való veleszületett függetlenségének, nevezetesen pedig a szóban levő kath[olikus] alapítványoknak, mint részint jámbor őseink ájtatos hagyományai- s adományaiból, részint megszüntetett kolostorok javaiból összegyűjtött, elvitázhatatlan sajátjának biztosítására, minden hű fiát anyai szeretettel fölhívja. Mit úgy

⁵¹ Lsd. korábban

⁵² Jakab I, 23.

⁵³ Az 1847/48-as utolsó rendi országgyűlésre utal.

⁵⁴ 1848/XX. tc.

⁵⁵ A petíció 4. pontja: „Negyedszer, miként az evangélikusok s nemegyesült görögök egyházi és iskolai alapítványaikat önmaguk függetlenül kezelik, úgy a katolikus közalapítványokat, ideértvén azokat is, melyek eddig a kir. helytartótanács alatt álltak, kivéve a m. kir. egyetemet, egy, csupán egyházi és világi katolikusokból álló bizottmány kezelje.” RN I. kötet 1848. 252.o

⁵⁶ 1791/26.tc.10.§: „Az evangélikusoknak egyházaik, lelki pásztoraik, mindenféle iskoláik, valamint kórházaik, árvaházaik, és az ágostai és helvét vallásübármely szegények avagy az ifjúság részére tett vagy jövőben teendő alapítványai, valamint a könyöradományok tőlük semmiképpen el ne vétessenek, se kezeikből se igazgatásuk alól semmi szín alatt ki ne vétessenek;”. MT.1740-1835. 175.o.

⁵⁷ 1848/III.tc.7§: „Az érsekek, püspökök, prépostok, s apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése, a kegyelmezés jogának gyakorlata, és a nemességnek, címeknek, s rendeknek osztása mindig az illető felelős magyar minister ellenjegyzése mellett, egyenesen Ő Felségét illeti”. MT 1836-1868. 219.o.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

reménylhetünk csak az alkotmányos szabadság újabb ösvényén elérhetni, ha 7-8 millióra menő hitsorsosink a mondott, jövő országgyűlés⁵⁸ alkalmával megújítandó petíciót mindnyájan magukéva tevén, közakarattuk alkotmányszerű, ünnepélyes nyilatkozataikban, a közvélemény mérlegébe vetik. Egyrészt a népképviselőnek V. t[örvény]-cikkben kimondott elve⁵⁹, a közügyek elintézésébe való befolyhatásra a kath[olikus] honpolgárokat nem kevésbé jogosította föl, másrészt minden jó katolikusnak szent kötelessége egyháza ősi köztulajdonát megóvni, az imént érintett petíciónak kellő nyomatékaul, a hívek között aláírások lesznek gyűjtendőek.

1-ször. Minden plébániában mielőbb, a plébános, akár az alperes-, akár egyik meghitt paptársának hozzájárulásával, tanácskozmányt fog tartani, melyre az egyházi pártfogón⁶⁰, vagy annak kath[olikus] képviselőjén kívül, a kath[olikus] közbirtokosok, tisztesbek, a helység előljárói, és a hívek közül 8-10, leginkább olyanok, kik vallásos buzgalomuk, és szelíd, békeszerető indulatuk által magukat kitüntetik, meghívandók lesznek. Ezen tanácskozmányban, a plébános jelen körlevelünket mindenekelőtt fölolvassván.

2-ször. A pártolási aláírást tulajdon példájával fogja megnyitni. Aláírási ívek: „Alulírottak a minden törvényesen bevett vallásra nézve, a XX. t[örvény]-c[ikk] 2. §-ában kimondott egyenlőség és viszonyosság elve szerint, óhajtjuk s követeljük: hogy mi katolikusok egyházunk és iskolánk alapítványi javadalmait magunk, minden más vallásúaknak befolyása nélkül, kezelhessük, és azokról szentegyházunk és iskolánk szükségére rendelkezzhessünk: mi végre a tulajdoni jognak szentsége kath[olikus] egyházunk részére is törvény által biztosíttassék.”

4-szer. A plébánosok az aláírt íveket az alesperesi hivatal útján hozzánk beküldeni, vagy a megyei zsinat⁶¹ alkalmával nekünk általa kézbesíttetni fogják.

Kelt Bécsben, 1848. Pünkösöd hó [május] 16-án,

Ferencz, érsek.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. 953/1848 nyomtatvány⁶²

6. Bécs, 1848. május 21. – Nádasdy Ferenc érsek levele V. Ferdinándhoz a megüresedett püspöki székek betöltése érdekében

Felséges Császár Apostoli Király, Legkegyelmesebb Uram!

Noha a prófétának komoly szavai, miszerint a pásztortalán nyáj fölösszik, mindenkor igazak, de napjainkban a magyar egyházra nézve annál sajnósabbakká⁶³ is váltak egyszersmind⁶⁴, minél több püspöki székei⁶⁵, sőt⁶⁶ anya- és főszéke Esztergom is gyászolja aggodalomtelve özvegységét⁶⁷. S ennél fogva Krisztus egyházának több százezer, de millió hívei a jelen, annyi veszéllyel fenyegető korszakban a pásztortalanság kísértetei és veszedelmének kitétetve vannak, de az egész magyar egyháznak állása is az új átalakulás irányában támasztalanul ingadozó⁶⁸.

⁵⁸ Az 1848. július 5-én kezdődő első népképviselői országgyűlésre utal.

⁵⁹ 1848/V.tc.: „Az országgyűlési követeknek népképviselői alapján választásáról.” MT. 1836-1868. 221.o.

⁶⁰ pátfogó: kegyúr

⁶¹ A megyei zsinat helyett végül tanácskozmányt tartottak 1848. augusztus 30-31. és szeptember 1. között. Erre az eseményre kötetünk későbbi részében kitérünk

⁶² Közlte a Religió és nevelés 1848. június 1. 1848. I. 369-71.o. Újabb közlése a lap alapján: A haza, az egyház és a trón érdekében (A magyar katolikus egyház 1848-1849-ben) Szerkesztette: Elmer István; Új Ember, Budapest, 1999. 99-101.o.

⁶³ sajnósabbakká: sajnálatosabbakká

⁶⁴ egyszersmind: utólagos betoldás

⁶⁵ Az 1848 tavaszán betöltetlen volt az esztergomi és az egri érseki szék, nem volt betöltve a győri, a váci, székesfehérvári és a szepesi püspökség sem.

⁶⁶ sőt: utólagos betoldás

⁶⁷ gyászolja aggodalomtelve özvegységét: utólagos betoldás

⁶⁸ de az egész-ingadozó: utólagos betoldás

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Mely aggasztó állapota a magyar egyháznak egyszersmind abbeli bátorkodásom mentségül is, miszerint az esztergomi főkáptalannak, s vele az egész magyarhoni püspöki karnak, a magyar egyháznak számára főpásztorként esdeklő jobbágyi hűség sugallta⁶⁹ kérelmét gyámolítandónak kötelességemül ismertem.⁷⁰ Annál bizodalmasabban jobbágyi hódolattal terjesztem Cs[ászári] ap[ostoli] kir[ályi] Felséged magas trónja elébe, minél inkább meg vagyok győződve miképp Cs[ászári] ap[ostoli] kir[ályi] Felséged dicső őseink a kath[olikus] egyház javát szíven hordó⁷¹ vele született buzgóságánál fogva – melyet eddig is tettlegesen csak viszontagságteljes napjaink akadályozhatának⁷² – teljes mértékben osztja mindnyájunk legkomolyb aggodalmait. Mely reményteljes bizodalomban a legmélyebb jobbágyi hódolattal csatolom én is a magyarhon főpásztori karának kérelméhez azon legalázatosabb esdeklésemet, miszerint Cs[ászári] ap[ostoli] kir[ályi] Felséged a megüresedett több püspöki – főleg pedig érsek-prímási – székeket az Úr lelke szerinti apostoli férfiakkal mihamarabb betölteni legkegyelmesebben méltóztatnék.

A felzeten: (Cs[ászári] ap[ostoli] kir[ályi] Felségéhez az üres püspöki székek hamarabbi betöltéséért. Ő Császári apost[oli] királyi Felsege V. Ferdinándhoz 1848. Pünkösdhő [május] 5. Bécsből Insbrukba)

Forrás: KÉL I. 1.a. Politica 1848/49 (szám nélkül) fogalmazvány

7. Bécs, 1848. május 24. – Nádasdy Ferenc érsek felszólítja a káptalant a katolikus petíciót támogató körlevél szétküldésére.

[A Szentszék a 300 példányban elkészült enciklikát késedelem nélkül ossza szét az egyházmegyében. A kultuszminiszter állítólag a maga számára vindikálja a plébánosok kinevezési jogát. Mit tegyenek ezügyben? Értesítsék a javaslataikról.]

Venerabile Metropolitanum Consistorium, Domini Fratres in Christo peculiariter dilectissimi!

Advolutas Encyclicas in merito succolendae petitionis Catholicorum, in 300 exemplaribus, cum eo ab Ven. Metr. Consistorium transponere festino; ut eadem ad normam priorum Encyclicarum mearum sine mora per Archi Dioecesim vulgare ingravitim velit.

Siquidem in praeoccupationem Examinum et dimissionem Cleri Jun[ioris] Gratis Seminarii Pestinensis jam longe ante annutum meum dederim; nihil moror quominus Clerus quoque meus Junior Dioecesanus post Testa Pentecostalia ad sua dimittatur; superatis alioquin pro debito praescriptis Examinibus Scholasticis.

Communitatem Adensem jus electionis Parochi sibi usurpare tentantem a' petito amotam fuisse probo.

Ex Ephemeridibus intelligo, quod Minister Cultus adurgeat submissionem Tabellarum, quibus proventus Parochorum sibi exhibeantur. Quid in hoc merito hactenus a Consistorio actum? Ego nullam eatenus provocationem a fato Ministro accepi.

Cum nihil habeam antiquius, quam Synodum Dioecesanam ante Comitiam, idque cum decore et matura deliberatione celebrandi; nihil etiam cupio magis, quam ut puncta deliberationis Clero Curato proponenda quam primum mihi exhibeantur.

⁶⁹ a magyar egyháznak-sugallta: utólagos betoldás

⁷⁰ Az esztergomi főkáptalannak a magyarhoni kath. egyház valamennyi főpásztoraihoz intézett fölszólítása in: RN. 1848. I. kötet 293-296.o.

⁷¹ a kath. egyház - hordó: utólagos betoldás

⁷² melyett eddig is-akadályozhatának: utólagos betoldás

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

In reliquo Benevolentiae et fraternis affectibus commendatus peculiari cum dilectione persisto ad dictissimus in Christo frater

Ven. Metr. Consistorii, Viennae 24a Maii [1]848
C. Franciscus de Nádasd A[rchi] E[piscopus] Colocensis

A felzeten: D. C. Ő Ex[cellentiá]ja a katholika petitio támogatása iránt kelt körlevelet szétesztatni kívánja. Petitiones Fidelium eo directae, ut bona Ecclesiarum per solos Catholicos administrentur Anno 1848.

Forrás: KÉL I. 1.a. Politica 1848/49. (960/1848.) eredeti tisztázat

8. Óbecse, 1848. május 26. – Az óbecsei kincstári tiszttartó, Than János levele Mokossay Mátyás⁷³ plébánoshoz, amelyben visszautasítja, hogy az ő biztatására választottak az adai hívek maguknak plébánost.

Tisztelendő Alesperes, és Plébános Úr!

E mai napon tisztelt Alesperes Úr által értesítettem, miszerint Ada koronai mezővárosának néhány lakosa választmányilag a kalocsai főtiszt[elendő] Érseki Sz[ent]Szék előtt oly előadással jelentek meg, hogy az adai hívek Budai Károly ottani káplány urat állítólag plébánosnak megválasztották, miután éntőlem azt hallották volna, miképpen ezentúl a kir[ályi] kincstár sem az egyház pártfogói terheket viselni, sem plébános bémutatási jogát gyakorolni nem fogná, úgy a népnek plébánost választani joga volna.

Erre kénytelen vagyok válaszolni, hogy én [folyó] hó 23-án az adai plébánián mint kegyúri tisztviselő – a paplaki épületek leltára, és szükséges kijavítások összeírásának készítésében működven – csudálattal⁷⁴ értettem, miképpen Budai Károly káplány úr néhány lakossal Kalocsára utazott legyen, ily rendkívüli módon magának plébános címet kieszközölendő. De hogy a feljebb érintett szavak én tölem származtak legyen, ez az érdekelték merő koholmánya, mert én – mint régi tisztviselő – igenis ösmerem hivataloskodási körömet, és felsőbb rendeletek meghagyása nélkül ily dolgokba nem avatkozom. Ha pedig felsőbb utasításom volna, arról nem a híveket, hanem vélem hivatalos érintkezésbe lévő előjáróságot hivatalosan értesítettem volna.

Mínthogy tehát ezen állítás nem való, hogy én az ottani híveknek őket illető plébános választási joggyakorlásról szóltam, sőt inkább emlékezem, miképpen alkalmilag az Előjáróságot a hátralevő nyolcadváltság lefizetésére azért is felszólítottam, mivel a kegyúri épületek kijavítása sok költségeket igényel. Illő tisztelettel kérem Főtisztelendő Alesperes Urat, miszerint az Érseki Főtisztelendő Sz[ent] Széket az említett világos koholmányról bizonyossá tenni szíveskednék.

Megkülönböztetett tisztelettel maradván.

Ó-Becsén május hó 26-án [1]848.

Fenntisztelt Alesperes úrnak alázatos szolgálja
Than János kincstári tiszttartó

A felzeten: Az előzőhöz csatolt, azzal megegyező.

Forrás: KÉL I. 1.b. Ada (általános iratok) (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

⁷³ Mokossay Mátyás 1786. jan. 22-én született, 1811-ben szentelték pappá. 1848-ban az alsó tiszai espereskertület esperese, petrovozellői plébános. 1851. március 29-én halt meg Petrovozellón. (Schem. 1848. index és 157.o., 1852. 102.o. – KÉL.I.I.c. Mokossay Mátyás)

⁷⁴ csudálattal értsd meglepődve

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

9. Petrovoszello, 1848. május 30. – Mokossay Mátyás alesperes jelentése Girk György püspök, érseki helyettesnek az adai plébános választás körül kialakult helyzetről.

Folyó évi május 13-án 862-ik szám alatt kelt, és azon hó 25-én kézhez vett kegyes megbízás következtében 26-án tüstént Óbecsére rándultam⁷⁵. Ott a helyi tisztartó urat dolog mibenlétéről megkérdezendő, akinek nyilatkozatát ide csatolva vagyon szerencsém felterjeszteni.⁷⁶ Továbbá május 29-én Adára kimentem a dolog fekvését a néptől bővebben megértendő, mert mindezeket én is tudom, minthogy a boldogult Haill rendelete⁷⁷ végrehajtásában Adán működtem. Megértvén tehát a dolgot körülményesen alázatosan jelentem, hogy Budai Károly Úr adai plébánosnak közmegegyezéssel nem csak meg nem választott, hanem választást célzó községyülés nem is tartatott. Hanem Budai Úr némely proletarius forma embereket maga részére bízván, csak ismét nemzeti őrseregből néhány, többnyire mester embereket magához csatolván, a választmányt oly utasítással elküldék, miszerént Budai Károlyt plébánosnak kériék. Azonban a választmányi tagok egyike, Nemes Karátson István – aki Budainak adai plébániát, Budai pedig Karácsonnak Ladnitsky Edmond megbuktával adai jegyzői hivatalt biztosította – a kérelmet másként adta elő, mint az alírók megbízták. Mivel pedig Kalocsán a dolog nem sikerült, Buday Károly Úr Karácsony István, Karácson János, és Teleki József adai lakosokkal május 22-én Budára Minisztériumba a dolgot sürgetendők felmentek, és még május 29-én vissza nem tértek.

Alaptalan az adai választmánynak azon aggodalom kifejezései, mintha a haza jönni – a nép békéltenségétől tartván – nem bátorkodna, mert a népnek nagyobb része a kérdéses kérelemről mit sem tudott. Akik pedig a kérelmet aláírták, a Főtisztelendő Érseki Szent Szék jelenlegi rendelkezésén tellesen megnyugosznak, és Veér Lukács ideiglenes plébános helyettes ellen semmi ellenszenvvel nem viseltetnek, sőt rokonszenvet tanúsítanak. És biztosan hihető, ha bővebben megismérendik, telyes bizalmukkal megajándékozandják. Ezen eljárás tehát Budai Úr munkája, mely – ha tovább tartand – plébános helyettes munkáját s személyét gyanúsíttatni fogja.

Ezek alázatos jelentése után magas kegyeiben ajánlott mély tisztelettel maradok

Méltóságodnak legalázatosabb szolgája

Mokossay Mátyás
plébános

Petrovoszellón, május 30-án 1848.

A felzeten: Bemut[attat]t június 12. [1]848. 1013. Mokossay Mátyás alesperes bejelenti hogy Budaynak adai plébánossá tett választása cselszövény.

Forrás: KÉL.I.1.c. Buday Károly (1013/1848) eredeti tisztázat

10. Buda, 1848. június 1-9. – Girk György érseki helynök beszámolója Nádasdy Ferenc érseknek az Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterrel június 3-5. között tartott püspökkari találkozóról és az ez alalakomból folytatott püspökkari tanácskozásokról.

10/a. Buda, 1848. június 1. Első jelentés

⁷⁵ rándultam: utaztam

⁷⁶ Az említett nyilatkozat nincsen a levél mellett, de minden bizonnyal egyezik a levéltár másik anyagrészében talált, 8. sz. alatt közölt irattal.

⁷⁷ rendelete értsd végrendelete

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

[Nádasdy, szembaja miatt, Girk György helynököt küldte az Eötvös József kultuszminiszter által június 1-re összehívott megbeszélésre. Girk, mivel a minisztert nem találta Budán, az ott lévő püspökökkel folytatott megbeszélést. Itt határozat született a primási szék betöltésének, a katolikus petíciónak, az egyházi javak államosításának, a papnevelés költségeinek, a kegyúri jog átalakításának ügyében. A Nemzeti Zsinatot Esztergomban kellene összehívni, Nádasdy védnöksége alatt. Amíg ez össze nem ül, nem célszerű megyei zsinatokat tartani, az esetleges felfordulás elkerülése érdekében. Kisebb, zárt körű tanácskozásokat tarthatnak az egyházmegyék.]

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes, Archi-Episcopo, Actualis Intime Status Consiliarie, et ad Excelsam Tabulam Septemvirelem Conjux, Domine mihi Gratosissime!

In obsequium gratiosarum Litterarum Excellentiae Vestrae dat^o 18ª Maji a. c. quibus disponere dignabatur, ut consultationi Dd^a Episcoporum per Cultus Ministrum in diem 1^{am} Junii indictae, in locum Excellentiae Vestrae intersim, tempestive me itineri accinxi, et siquidem diebus 29^a et 30^a Maji beneficium navis vaporeae defuerit, 29^a ejusdem mensis curru movi, ac ea die Földvarinum, altera vero Budam perveni. Intellexi mox, non sine admiratione D[omin]i^{um} Cultus Ministrum, Oenipontum ad Suam Majestatem cum Archi-Duce palatim concessisse, de ejus vero reditu nihil certi constare. Die 31^a matutinis horis pluribus D[omin]i^{is} Episcopis jam Pestini existentibus visitam praestiti, ex hora 11ª Conferentiae apud Excel[lentia]m D[omin]um Ep[iscop]um Csanadiensem habitae interfui, in qua praesentibus Excell[entissim]i^{is} et Ill[ustrissim]i^{is} D[omin]i^{is} Hám Szathmariensi, Lonovics Csanadiensi – Zichy Vesprimiensi, Balassa Szavariensi, Bartakovics Rosnaviensi, Gaganecz Eperjesiensi, Erdélyi M. Varadiensi – et Fogarasy Can. aequae M. Varadiensi, sequentia conclusa sunt.

1°) Ut pro praesenti Ecclesiae Hungaricae status nemine omnium Episcoporum in Conferentia congregatorum, tam ad Clerum, quam ad populum Catholicum accomoda Parenesis typis excusa dimittantur, qua uterque ad succolandos Episcoporum conatus, ad Ecclesiae Hungaricae firmamentum, vires et manus suas jungat, ac commodet. 2°) Suam Majestatem exviandam esse, ut Sedem Primatiale et alios vacantes Episcopatus complere dignetur. 3°) Cuncta Petitionis Catholicorum jam Diaetae substrata, pro ratis et etiam ab Episcopis probatis esse habenda, et porro adurgenda. 4°) Non solum puncta per Cultus Ministrum in deliberationem proponenda, velut de Scholis, jure patronatus peritus construendo, et Cleri inferioris subsistentia, hac occasione pertractanda esse, sed etiam de subsistentia Episcoporum, et Capitulorum agendum, prout et de Seminariis, (in specie Pasmaniano et Instituto Presbyterorum Vienensi sufferendis) ac denique de ordinibus Religiosis, -qua occasione una enuntiatum fuit per D[omin]os Episcopos; paratos quidem se futuros ad majorem restrictionem suae subsistentiae, attamen in id numquam consensuros, ut bona Ecclesiastica bona status declarentur, ac Ecclesiae adimantur, et occasione praesuspiciendae restrictionis, se id postulatueros, ut defigatur tantum quid Episcopus ex suis fors supernatandis proventibus aliorum convertere debeat, non vero quid determinate ex iis percipere, et participare valeat.

Eadem die hora 6ª Vespertina, usque 8^{am} denuo celebrata est Conferentia, cui praeter superius enumeratos interfuerunt, insuper D[omin]i Episcopi Ladisl. Bémer M. Varadiensis, Rudnyászky Neosoliensis, item Ep[iscop]i Szaniszló – Jekelfalusi-Bezerédy - in qua sequentia conclusa firmata sunt.

1°) Synodum Nationalem esse celebrandam ob loci op[p]ortunitatem Strigonii, Dominica 15ª post Pentecostem (Diaeta enim proxima non durabit nisi duabus, ad sum[m]um tribus septi mensis) et quidem si interea nominatus fuerit Primas, sub illius, secus autem sub praesidio Excellentiae Vestrae, aut si impediretur Senioris Ep[iscop]i usque Transylvaniensis, vel

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Szathmariensis, convocandam esse ad diem 24^a Septembris Excellentiam Vestram eatenus requirendam, unice penes insinuationem Ministerio factam. Objecta pertractanda in hodierna meridiana Conferentia stabiliuntur et defiguntur, cum singulo Episcopo, et Vicario Capitulari dein communicabuntur, ut super iis cum Clero, non in formali quidem Synodo Dioecesana, sed solum Conferentia vel Consultatione tractare possit. Post celebratam Synodum Nationalem dein servabuntur Synodi Dioecesanae tam ad promulganda, et applicanda Decreta Synodi Nationalis, quam et firmanda, et stabilienda si opus videretur particularia Statuta Dioecesana

2°) Formales et solemnes Synodos Dioecesanas nunc, et ante Nationalem celebrandas ex eo non censi, ne fors in modernorum temporum vertigine, et vehementia ex audaci multorum procacitate scandala exoriantur, autoritas Episcoporum excutiat vel compromittatur, et ne cogantur forsitan Synodos per se convocatas repente dissolvere, qua res et Ecclesiae nimis noxia, et Episcoporum venerationi inimica esset. Simile vero periculorum non adesse in celebratione conferentiarum, ad quas Episcopi quos volent vocabunt, sine scriptu et solemnitatibus celebrare, ac etiam dissolvere petunt. Per hoc tamen non excludi, ut in Consultationibus Districtualibus etiam aliqui Capellani partem habeant, et audiantur. Ego quidem per decursum discussionis exposui, Excellentiae Vestrae jam nimis difficile futurum celebrationem Synodi declinare, cum eandem (licet circumscriptive, nempe quam, primum adjuncta admiserint, et tempora consopita fuerint) ad promittere dignata sit: ast repositum est, taliter non fore difficile Synodi Dioecesanae celebrationem pro nunc declinare, cum post Nationalem Synodum utique sit ubivis celebranda. Suffragari in hoc Excellentiae Vestrae determinationem D[omin]o Ep[iscop]orum in communi factam, item mutata adjuncta per celebrandam Synodum Nationalem, temporis etiam brevitatem, ac denique illud motivum ac causam, quod non conveniat per conclusa, et determinationes Dioecesanas, decreta Synodi Nationalis praeoccupare, et praevenire.

Eorum punctorum, quae Excellentia Vestra gratiosis Litteris de 28^a Maji mecum com[m]unicare dignata fuit, usum omnino facturum sum. Episcopus Vesprimiensis Conferentiam Dioecesanam 14^a Junii celebraturus est, ut ex illo intellexi, admittet etiam Capellanus, audiet singulum, qui intra recti limites locutus fuerit, cum voto consultativo, ast licitum non erit de alio objecto proloqui, quam quod Episcopus provie defixerit, et exmissa deputatio aliquorum Canoniorum, ex Districtum Opinionibus (respective protocolles habitatum Congregationum) excerptis, et iudicio suo pro deliberatione idoneum censuerit.

Synodus Albensis male succipit: oppugnationes Superiorum, irreverentiae, et clamorosa invectivae evenerunt, et participatio ex proventibus Capituli desiderata est, juniores plures in Atilia barbati comparuerunt, etiam Seculares ad morem Congregationum Gen[eralium] Comitatus promiscue irruperunt, sed hi ipsi in enuntiationibus, et dictis juniorum de Clero scandalisati sunt, et abominationem erga hos conceperunt. Hoc resultatum multum in causa fuit, quod D[omin]i Episcopi non censuerint Synodos Dioecesanas nunc celebrandas.

Excellentiae Vestrae Pastorales bonam impressionem apud D[omin]os Episcopos fecerunt, vehementer optarent, si Excellentia Vestra in Consultationibus his partem capere posset, aut adminis Synodo Nationali praeesse posset, gavisique sunt cuncti, dum intellexerunt postremam operationem optimum successum habuisse.

Reverenter demum advolvo Litteras, quas a R[everend]issimo D[omin]o Korizmicis ante meum horum adventum, in objecto mortis Canonici Rei[n], et Recursus Com[m]unicatis Adensis percepi. In reliquo altis gratiis, et favoribus com[m]endatus, penes osculum S[ancta] Dextera profunda cum veneratione persisto.

Excellentiae Vestrae humillimus servus

Georgius Girk mp, Ep[iscop]us Adrasensis, et Vic[arius] Gen[eralis]

Budae die 1^a Junii 1848.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

P.S. Heri advenerunt adhuc D[omin]i Ep[iscop]i Quinqueecclesiensis, et Munkacsiensis, alii non exspectant[ur]. Si Sua Excellentia nefors aliquid horsum mihi sribendum censeret, optimo foret ad P. Theophylum Jakab Administratore Tabaneus [a] Litteras dirigere.

A felzetten: 3/6 (1)848. Viennae DD. II. Relatio prima, qua Ill[ustrissi]mus Georg[ius] Girk Com[es] Ep[iscop]o p[us] rerum de conferentiis Ep[iscop]o[r]um Budae habendi

Forrás: KÉL.I. 1. a. Synodalia 1848. (ikratószám nélkül) eredeti tisztázat

10/b. Buda, 1848. június 6. Második jelentés

[A kultuszminiszterrel folytatott esti megbeszélés előtt a püspökök a következő pontokról tárgyaltak: hitélet megreformálása az 1823-as pozsonyi zsinat szellemében; az egyház államtól való függetlenségének kérdése; az alsóbb klérus javadalmazása; katolikus könyvkiadás; a „Religió és Nevelés” című lap helyzete; egyházi javakat felügyelő tanács felállítása; istentiszteleti rend szabályozása; rituális viselet. A kultuszminiszter a következő pontokban kérte a püspökök véleményét: vegyes vallású iskolák felállítása; a jövedelmüket vesztett papok támogatása; szemináriumok összevonása; patrónusi jog kérdése. A püspökök kifejtik ezekkel kapcsolatos véleményüket.]

Excellentissime Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes, Archi-Episcopo, Actualis Intime Status Consiliarie, et ad Exc. Taubulam Septemviralem Co-Iudex, Domine mihi gratiosissime!

Obligationis meae esse duxi Excellentiam Vestram de ulterioribus Actis et Conclusis isthic in Conventu Do[min]or[um] Episcoporum mox informare, quod ipsum perceptis Excellentiae Vestrae gratiosis Litteris dd^o 3^{ia} Junii a.c. sine mora pro possibili praesto. Cum Illustrissimus D[ominus] Cultus Minister 2^a currentium redux, Chorum Episcoporum 3^{ia} Junii ad horam 5^{am} pomeridianam ad se constituerit horis matutinis in Conferentia actum est de Objectis, quae in Synodo Nationali pertractari deberent, sunt vero designata, et defixa sequentia.

1^a) Reformatio Cleri, et populi, qua in re, quae in Synodo Nationali Posoniensi anno 1823° celebrata salubriter constituta sunt, et modernis temporibus utiliter adplicabilia censebuntur, excerpentur, et desumentur. Ad hunc scopum, reformationem nempe Cleri, instar mediorum multum profutura censebantur a., introductio spiritualium exercitiorum non solum in Metropoli Dioeceseos, sed etiam in Districtibus b., ordo diurnus sacris curionibus praescribendus, liber precatorius et officium divinum recitandum c., devitatio vestitus secularis, splendoris in vestitu ecclesiastico, aeris alieni seu debitorum contractio, frequentatio theatrorum chercarum, ambitus beneficiorum, et honorum - solerter evitanda, - obedientia Canonica, demum amor lectionis, et scientiarum excitandus, et Bibliothecarum Districtualium erectio. - Quoad Clerum regularem spetiatim Moniales, forsitan commutatio voti perpetui in triennale, aut dilatio professionis usque dum decem annos laudabiliter in Monasterio exegerint, incorrigibilium e Monasterio ejectio, et ad laicalem statum redactio. De his in Synodo Nationali, in Diaecesanis vero Synodis pro opportunitate fieri poterunt Clero Curato quaedam concessioniones, v. q. quoad praestandas informationes Vice-Archidiaconorum de Parochis, et Parochorum de Capellanis, quoad creationem ipsorum Vice-Archidiaconorum, et similia, quae citra praejudicium fieri poterant, postulata quae Regimini ecclesiastico praejudicium causare possent rejicienda erunt, dubia vero, instar petitionum Synodo Nationali substernenda venient.

2^a) Procuratio autonomiae seu independentiae Ecclesiae a statu Civili, et quidem tam quoad gubernationem, quam quoad sustentationem, hoc fine a., Clerus paratus sit potius renuntiare omni subsidio a Statu praestando, quam ut independentiae aliquid praejudicium censetur b., ast

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

postulet non solum bona ecclesiastica in quorum possessione est, sibi relinqui, verum etiam fundationes et peculia quaevis sibi consignari, quae ex bonis Ecclesiae originem trahunt c., pariter expresse praetendat, ne populo Catholico ullum onus imponatur, aut contributio, quae in alterius Religionis asseclorum subsidium vergeret, et derivaretur.

3°) Cleri inferioris subsistentia in melius elevanda, relate ad quam peculiariter determinandum veniet, an census lecticalis, et stolaris proventus porro retinendus, aut sufferendus potius sit, et eorum redemptio in pecunia, et naturalibus procuranda.

4°) De erigendo, vel constabiliendo Instituto Catholico.

5°) De Societate edendorum bonorum et levi pretio comparabilium librorum, erigendisque aliis nefors salutaribus consociationibus. De memorata primo loco societate hic adverto, quod eadem die 5^a Junii in praesentia D[omin]o[r]um episcoporum solemniter stabilita, et respective introducta jam fuerit.

6°) De securis audis Ephemeridibus Religio és Nevelés, et addendis pagellis pro communi populo. Huic indigentiae etiam jam subventum esse videtur. Illustrissimus enim D[omi]nus Ep[iscop]us Vesprimiensis cautionem 5.000 fl. C. M. interponit promemoratis Ephemeridibus, – Illustrissimus autem Comes Stephanus Károlyi, occasione suae installationis in praesidem Societatis edendorum bonorum librorum, die 5ª Junii interventae, vadimorium assumpsit pagellarum pro populo.

7^a) De disciplina jejunii, abstinentiae, et celebratione dierum festorum – Intuitu prioris intentio est D[omin]o[r]um Episcoporum aliquam concessionem a Summo Pontifice petere et obtinere, speciatim quoad abstinentiam diebus Sabathi et usum pinguedinis, loco butyri, ita, ut non quidem jejunium, et abstinentia lege ecclesiastica hactenus introducta sufferatur, sed ut Ep[iscop]i largiori facultate a Pontifice provisi, pro re nata fideles dispensare possint.

8°) De concursu ad beneficia ecclesiastica revehendo, et regulando, qua in re speciatim constituendum censent, ut nemo ad beneficium ecclesiasticum promoveri valeat, antequam Concursum cum adprobatione subeat, et nemo ante triennium Presbyteratus ad Concursum admittatur.

9°) De elevando cultu divino externo, et respective emendatione morum in populo a.) de cultu divino matutino regulando per praelectionem Evangelii, et ejus brevem expositionem, aut instructionem catechetica b.) Cultu divino pomeridiano, per sublationem vesperarum, et substitutionem Lytaniarum, precum pro Rege Superioribus, et populo – sublationem nefors Musicae – quae preces nefors ad cultum divinum matutinum essent transferendae, c.) denique de ratione primae communionis solemnius celebrandae.

10) Demum de Rituali uniformi per Ecclesiam Hungaricam totam introducendo. – Haec constituerent objecta Synodi Nationalis, et ex parte Consultationum Diaecesanarum.

A meridie hora 5^a Domini Episcopi ad Ministrum Cultus se conferentes, post brevem salutationem considerunt, provocatique sunt per Ministrum, ut quoad sequentia puncta sua sensa, et opinionem manifestent. 1°) An consentiant in id, ut in locis, ubi populus mixtae Religionis est, scholae simultaneae erigantur, quas utriusque aut trium etiam Religionum adolescentes frequentent, institutionem religionariam de caetero a proprio suo Pastore accepturi, – Docentibus a Com[m]unitate absque discrimine Religionis pluralitate dotorum eligendis? – 2°) Siquidem per postremam legislationem I^o aliqui Episcopi, item Parochi, proventus suos vix non ex integro amiserunt, quomodo his, a., interimaliter solum b., quomodo stabiliter per rogandam legem prospiciendum putent II° Cum aliqui ex Parochis partem solum proventuum suorum amiserint, ac nonnulli infra congruam reciderint, quomodo his subveniendum existiment, et quae debeat esse Congrua Parochorum, et Capellanorum? – stola de reliquo cessante! 3°) -Jus Patronatus posthac qualiter regulandum, et organisandum? – 4°) An Seminaria Diaecesana non forent in aliquot, et quo(rum) generalia conflanda. Super his antequam sua

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

sensa exponant, petierunt D(omin)i Episcopi, ut prius inter se deliberare valeant, instituta proinde die 4^a Junii desuper deliberatione, in sequentibus coaluerunt.

Ad I^{um} Scholas simultaneas, quas mixtae Religionis juvenus frequentet, Episcopi, docti exemplo aliarum nationum probare nullatenus possunt, quare desiderant, ut ubicunque Scholae Catholicae jam existunt, eae porro quoque maneant, et ubi non sunt, porro quoque libere erigi possint. Si vero non obstante improbatione Episcoporum Scholae simultaneae per Statum erigerentur legalis fiat dispositio, ne Docentes institutionibus suis res Religionis intermiscere audeant, aut Religionem et Ecclesiam Catholicam, ejusque instituta cavillari praesumant, sub poena constituenda.

Ad II^{um} Episcopus Gr[aciosissimus] Catholicus M[agno]Varadiensis pro se, Episcopus vero Eperjesiensis pro se, suo Capitulo et Ecclesia, insimul interimaliter etiam indigerent 5000 fl^{is} Con. Mon. qui ex proventibus vacantium Episcopatum, vel regulatorum resolvendi venirent, prout et Episcopis Segniensi, et Cassoviensi, si se insinuaverint, et hoc interimaliter. ... Parochis, qui per amissionem Decimae, omnes suos proventus perdiderunt, resolvendi essent 600 fl. C. M. - Congrua parochorum figenda esset in 800-600 minimum in 400 fl. C. M. qui igitur pro ratione Categoriae per novellarem legem infra hanc Summam redacti sunt, illis quod deest compensari debet - Capellani habeant 200 fl.^{os} C. M. ex qua summa Parocho pro accommodatione solvant 80 fl. C. M. nisi per Parochos sponte gratis intertenerentur.

Ad III^{um} Quoad Patronatum. Sunt Patroni, qui jus hoc cum collatione bonorum acceperunt, detracta certa Summa ex aestimatione bonorum, ut onus quod cum Patronatu junctum est, ferre teneantur, hi stringendi venirent, ut summam imputatam in onus Patronatus, Ecclesiae deponant. Alii, qui Patronatum cum bonis, citra similem Donationalibus illatam conditionem tenent, si onere hoc solvi cupiunt, inviandi essent ad aliquam cum Ecclesia transactionem, et deponendam certam sum(m)am, qua deposita onere soluti censerentur. Rursus alii, qui jus patronatus titulo dotationis Ecclesiae, in decimis D tenuerunt, et titulo amissarum decimarum recompensationem a statu obtenturi sunt, pariter certam sum[m]am ex recompensationali Ecclesiis cedant, ut ab onere solvantur. Ubi demum patronatus taliter restabiliti nequiverit, jus hoc transferatur in Communitates, cum jure ut ex tribus per Episcopum propositis unum in Parochum eligere possint.

Ad IV^{um} Desiderarent Episcopi Seminaria privata porro retinere, si tamen hoc ob defectum sufficientium expensarum fieri nequiret, consentiunt in erectionem plurium Seminariorum generalium, ita tamen, ut Regimen, directio et nominatio Superiorum maneat penes Ecclesiam, signanter Primatem, et in hac, Status se non ingerat.

Die 5^a Junii horis antemeridianis Domini Episcopi haec conclusa sua D[omin]o Cultus Ministro oraliter exposuerunt, praemisso in nexu puncti 2ⁱ eo, quod ad tuendam Ecclesiae autonomiam, parati sint omni subsidio ex parte. Status renuntiare, dummodo, quod jure exigere possunt, bona ecclesiastica in salvo remaneant, et omnes fundi foundationesque ecclesiasticae, Ecclesiae effective consignentur. Nimis periculosum esse hoc existimavit D[ominus] Minister, quapropter illud diu, serioque recogitandum prius esse ajebat, ne tarde paeniteat, mentem suam eo dirigi, ut cujusvis Religionis asseclae, sua peculia, et foundationes retineant, si Episcopi provisionem per statum, prout lege jam sancitum est, non acceptaverint, protestantes, alique postulabunt, ut bona ecclesiastica, pro bonis status declarentur, et efficient quoque, tunc omnia una cum foundationibus com[m]massabuntur, Catholici a proportionem multum perdent, alii autem lucrabuntur; in Scholas Protestantium potissimum bene organisatas, non fore multum insumendum, bene vero multum in Scholas Catholicorum praesertim post unitam Transylvaniam, ideo non posse praemetui iniquam illam diproportionem, ut ex contributione Catholicorum Protestantes augeantur. De reliquo se justum agnoscere, et velle etiam, ut Scholae Catholicae jam existentes maneant, novae etiam in locis mixtis aliorum sumptibus - non tamen

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

status erigi valeant; curaturum se, me ex rebus Catholicorum alii luctum habeant, atque provisio legalis fiat [...] ⁷⁸sub his cautelis, et subsidium a statu percipiendum acceptatum est, et Scholae simultaneae ulterius difficultates non sunt. Intuitu opinionis D[omin]or[um] Episcoporum ad punctum 2um nulla intervenit difficultas, nisi quod D[omin]o Ministro Congrua Parochorum in 800- et 600 fl^{is} C. M. visa fuerit multa, relate ad succisum statum fundi Religionis et aliarum Cassarum.

Ad 3um punctum cupivisset Dominus Minister Jus Patronatus ex integro sublatum, et in Communitates, seu strictius Communitatum electam deputationem, quae res Ecclesiae, et Scholarum curaretim translaturum. Res demum ita terminata fuit, ut Patronatum, ubi alii non fuerint Communitates habeant, quae tamen per electum Comité, cujus membrum, imo etiam Praeses, (dum fuerit) Parochus semper erit, Ecclesiae, et aedificii Parochialis necessitatibus subveniant, ac etiam individuum unum, vel plura idonea pro Parocho praesentent. Pro idoneis vero non censebuntur, qui Concursum non finiverunt, vel in eo adprobationem id retulerunt.

Ad 4um Cum negotium non sit adurgens, rem, usque uberiores adjunctorum, et expensarum enucleationem, sine difficultate differri posse censuit D[ominus] Minister.

His terminatis plura ex parte D[omin]or[um] Episcoporum D[omin]o Cultus Ministro proposita sunt postulata, et quidem intuitu independentiae Ecclesiae 1°) Pro Synodis tam Dioecesanis, quam Nationalibus celebrandis non esse exigendum, ut pro facultate recurratur, suffecturam solum insinuationem - cui facile annuit. 2°) Praesentem situm Ecclesiae Hungaricae vehementer exigere, ut tam Archi-Episcopatus Strigoniensis, quam alii Episcopatus compleantur, - acturum se sponndit. 3°) Ratione nominandorum Canonicorum jus pristinum sibi competere exposuerunt D[omin]i Episcopi. Negotiumque mutuo ita complanatum est, ut Domini Episcopi e recurrentibus unum designent nominandum, caeterorum nomina solum et officium Ministro Cultus substernant ordine alphabetico. D[omin]us Cultus Minister taliter designatum (seu per stellam penes ipsius [multam] seu per Litteras privatas) adprobabit, et eatenus respectivo Episcopo rescripturus est. 4°) expositum fuit D[omin]o Ministro, cum dolore Episcopos intellexisse 12 juvenes ad Praeparandiae disciplinas condiscendas, adque expressas fundi studiorum (qui fundus Catholicus est) in Borussiam mittendos, ubi perniciose in Scholis regnant principia, cum Philosophia irreligiosa Hegeliana. Respondi Minister, Catholicos juvenes Vratislaviam, et Monasterium (Münster) Protestantes vero solum Berolinum mittendos, in locis vero his pro Catholicis designatis, studia haec in perfectissimo statu tractari, et sensu optimo Catholico. 5°) Postularunt Episcopi omnibus com(m)unem libertatem testandi, et abrogationem Conventionis Kollonicsianae, ita ut sede vacante proventus Ecclesiae cedant. Nihil in contrarium opposuit D[ominus] Minister. 6°) Denique exponentes paucitatem individuum Catholicorum penes Cultus Ministerium, petierunt, ut in assumendis individuis, Catholicorum majorem rationem habere velit, atque in negotiis ecclesiasticis Catholicorum, opera Aatholicorum non utatur. Reposuit, se res Ecclesiae Catholicae cum solis Catholicis individuis tractare; disproportionem in individuis Catholicis exaequari per hoc, quod ipse Minister sit Catholicus, de reliquo se desiderii hujus rationem habiturum. Eadem die horis aque antemeridianis D[omin]i Episcopi honores fecerunt, apud reducem Serenissimum Archi-Ducem Regni Palatinum Stephanum, eosque grater suscepit, inter alia dixit: in proximis Comitibus illud quod in prioribus praecipitanter actum est (überstürzt) reparandum esse - sicut in missa dici solet „mea culpa mea culpa” hanc in melius com[m]utandam venire. Rogatus dein, ut nominationem Episcoporum promovere dignanter velit, edixit, se jam tertia vice negotium hoc adurssisse, et posthac quoque adursurum.

⁷⁸ [...]: egy sor olvashatatlan

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Ad hora postmeridiana 5ª usque 8^{am} interfuerunt D[omin]i Episcopi superius jam memoratae installationi D[omin]i Comitis Stephani Károlyi in praesidem Societatis edendorum bonorum Librorum, et subsecutae mox sessioni, in qua Conclusum fuit, ut Libelli, qui se ab utilitate specialiter com[m]endaturi sunt, in alias quoque linquas vertantur, et typis imprimantur. Cum altera die jam aliqui ex D[omin]is Episcopis reditum paraverint, agendum adhuc quidpiam restabat, de decreta Parenesi ad Clerum, populumque dimittenda, cui tamen Conferentiae adesse, propter socium, cum quo veni, jam non poteram, nec puto debebam; spero tamen me, et hujus resultatum resciturum ab Excellentissimo D[omi]no Ep[isco]po Quinqueecclesiensi, cum quo in navi vaporaria, quae poteras solum discedet - conventurus sum.

Illud adhuc ad gratiosas Litteras Excellentiae Vestrae dd^o 3^{ia} Junii rescribendum censui, D[omin]os Episcopos non solum Conferentias Districtuales, sed post has, etiam Dioecesanarum celebrari sine periculo posse - censuisse, easque etiam celebraturi sunt, - si eas etiam Excellentia Vestra celebrandas judicaverit, puto eas etiam Congregationem vel Consultationem Dioecesanam appellari posse, hocque nomine forsitan acceptiorem quoque futuram.

Atque haec sunt praecipue, quae ad gratiosam notitiam excellentiae Vestrae ocyus perferenda habui. In reliquo dum nihil magis exopto, quam ut Excellentiam Vestram restituta valetudine quantocyus coram venerari valeam, altis ejusdem gratiis, et favoribus jugiter com(m)endatus, penes osculum S[anc]tissimum manum profunda cum veneratione persevero humillimus servus Excellenciae Vestrae Budae die 6ª Junii 1848.

Georgius Girk mp. Ep[isco]pus Adrasensis et Vic[arius] Gen[eralis]

A felzetén: praest. 9/6 [1]848. Viennae, D. D. III. Relatio secunda Ill[ustrissim]i Georgi Girk Cons. Eppi. et VC. Gratih de Conferentiis Epi[sco]p[orum] cum Ministro Cultus

Forrás: KÉL.I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

10/c. Kalocsa, 1848. június 9. Harmadik jelentés

[Girk néhány kiegészítést tesz korábbi jelentéséhez. A püspökök az elmúlt tíz év adatai alapján fogják összeállítani a legutóbbi törvények miatt őket ért veszteségeket. A kanonokok kinevezését a kultuszminiszternek a nádorhoz kell felterjesztenie.]

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes, Archi-Episcopo, Actualis Intime Status Consiliarie, et ad Excelsam Tabulam Septemviralem Co-Iudex, Domine mihi gratiosissime!

Ad complementum eorum, quae Excellentiae Vestrae dato 6ae Iunii a. c. in merito Conferentiarum D[omin]or[um] Episcoporum perscripsi, suppletorie addenda habeo nonnulla, quae in reditu ab Excellentissimo Domino Episcopo Quinqueecclesiensi rescivi et quidem 1°) Quod omnes D[omin]i Episcopi mox post reditum suum, summa cum constantiositate et exactitudine sint curaturi Calculum, tam eorum, quae per postremam legem e proventibus suis perdiderunt, quam vero illorum, quae ipsis adhuc sint remansura, ut hac ratione in omnem eventum per futura Comitum, vel alia adjuncta adducibilem sint parati, – Calculus ducetur juxta clavim praeteritorum decem annorum retroactorum, ita tamen, ut una quinta proventuum cujusvis anni rescindatur, et ex computu exmittatur. 2°) Quoad denominationem Canoniorum, Serenissimus Archi-Dux, et Regni Palatinus, et Regius, eam fecit dispositionem die 7^a Iunii, ut Propositionem D[omin]or[um] Ep[isco]porum Minister Cultus semper ipsi repraesentare, et subternere teneatur, nulla facta, quoad designandum unum observatione. 3°) Denique promisit mihi idem Excellentissimus Dominus, quod conclusa D[omin]or[um] Episcoporum relate ad objecta Synodi Nationalis, brevi per extensum mihi sit submissurus, Excellentiae Vestrae

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

substernenda. Haec, dum Excellentiae Vestrae denuo referenda censui, in reliquo Aliis Ejusdem gratiis, et favoribus com[m]endatus, in osculo I[llustrissimae] dextrae, profunda cum veneratione persevera.

Excellentiae Vestrae humillimus Servus
Georgius Girk m p. Ep[iscopu]s Adrasensis, et Vic[arius] Gen[eralis]
Colocae die 9ª Iunii 1848.

A felzeten: praesth. 14a/6 (1)848. Viennae, D. D. IV. Relatio Tertia Ill[ustrissi]mi D[omini] Georgii Girk Cons. Ep[iscopu]i et VC. Generalis de Conferentiis Ep[iscopu]por[um] cum Ministro Cultus.

Forrás: KÉL.I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

11. Budapest, 1848. június 8. – Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter átküldi az adaiak beadványát Nádasdy Ferenc érseknek, és egyben felhívja a figyelmét, vegye figyelembe az egyházi kijelölésnél, hogy a hívek Buday Károly* káplánt választották meg plébánosnak.

Kalocsai Érseknek

Főegyházi megyéjéhez tartozó Ada mezővárosa községének ama folyamodása, mely szerint Buday Károly helybeli segédlelkészt plébánosának kineveztetni kéri, Nagyméltóságodnak azzal küldöm át: miszerint tekintetbe vévén ezen számos aláírásokkal ellátott folyamodás által tanúsított élénk óhajtatást a kérdéses plébánia betöltése iránt bölcs belátása szerint intézkedjék.

Budapest, 1848 évi június hó 8-án

B[áró] Eötvös József

A felzeten: ér[k]ezett] 1848-ik június 15-én Bemutt. június 20. 1848. 1044. Vallás-Miniszter néhány adaiak folyamodványait közli Buday Károly candidatiója⁷⁹ iránt. 1645. sz. Vallás s Közoktatási Minisztértől. Elintézés: A szentszéki határozat értelmében „a kijelölés napján érdem szerént tekintetbe vétetni fog.”

Forrás: KÉL. I.1.c. Buday Károly (1044/1848. sz.) eredeti tisztázat

12. Kalocsa, 1848. június 20. Szűcs Endre császártöltési plébános jelentése a katolikus egyház autonómiáját támogató aláírási ívek körüli problémákról

(1060.) Főt[isztelen]dő Szűcs Endre tiszteletbeli kanonok és császártöltési plébános úr jelentvén, hogy a f[olyó] é[v] 953. szám alatti érseki körlevél folytán a katolika petitióra mintegy 110-et⁸⁰ szerezvén egy némely lázítók által azon hírek terjesztgetésével, mintha ezen aláírások által a robot⁸¹ és dézsma⁸² szándékoltatnék visszahelyeztetni. A dolog odavitetett, miszerént a már aláírottak is tömegesen megjelenvén, nem csak neveiket kitörültetni, hanem még az ívet is elszakíttatni követelik. Mire nézve a megjelentek neveit kitörlé⁸³, mindazonáltal az ívet el nem szakítja.

Határoztatott: jelentést tevő Főt[isztelen]dő Úr béketűrésre és híveinek adandó alkalomkori felvilágosítására lelkesíttetni rendeltetik.

Forrás: A kalocsai érseki szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum)1848. 1060/1848

⁷⁹ candidatio: értsd jelölés

⁸⁰ értsd: 110 támogató aláírást

⁸¹ robot: ingyenmunka járadék

⁸² dézsma: tized az egyháznak fizetendő adó

⁸³ ti. a nevezett plébános

13. Kalocsa, 1848. július 25. – Bakai Mihály foktői plébános ugyanerről

(1227.) Bakay Mihály foktői plébános úr panaszkodólag előterjesztvén miszerént Óérségi Excellenciájának körlevele folytán a katolikusok petíciójának aláírását sikerrel alig eszközölhetendi. Mivel Tébi Zsigmond – helybéli reformatus hitszónok – emiatt Bulchord Pál szentbenedeki és Kákonyi Albert laki plébánosokat előtte, és többek előtt néplázítóknak nevezé. Spech Lajos uradalmi ügyvéd úr e napokban hivatalosan Foktűn lévén szinte tanácsolá, hogy - a béke miatt - e tárgyban lépést ne tegyen. Miért is magára vállalá, hogy ő érseki Exc[el]l[enciá]ját megkérendi miszerint saját uradalmában ezen aláírás gyűjtését ne tétesse.

Határozatott: Jelentést tevő plébános úrnak visszairatni rendeltetik, hogy alkalmas időben híveinek e tárgynak ártatlan, szent célját megmagyarázván, aláírást gyűjteni minden esetre iparkodjék.

Forrás: A kalocsai érseki szentszékek üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum)1848. 1227/1848

14. Kalocsa, 1848. június 26. – Mokossay Mátyás alesperes újabb jelentése Buday Károly adai káplán elítélendő tetteiről.

Tary Ferenc szentszéki ülnök és titoknok úr Buday Károlynak az adai plébániának megnyerése iránt tett lépéseit, valamint ezen Szentszékek minden e tárgybani rendeleteit – nevezetesen a f[olyó] é[v] 1013. szám alatti tárgyalást és szentszéki határozatot – ő érseki Exell[enciá]jának bővebb értesülés végett előadván, felolvasta Mokossay Mátyás kerületi alesperes úrnak ez érdembeni legutóbbi jelentését, melyben előterjeszti miszerént Veér Lukács adai plébános helyettes úr legközelebbi napokban nála megjelenvén az iránt panaszkodott, hogy Buday Károly adai káplán úr céljainak kivételére a legaljasabb eszközöket használja. S némely rossz akarató emberek általa megvesztegetve lévén – különösen N[agy]s[ágos] Karácson István és János testvérek – a nemzeti őrseregnek némely részét pártjaikra hódítván, velők mint eszközökkel visszaélnek. Miért is nagyobb zavarok elkerülése tekintetéből, jelentést tevő alesperes úr, nevezett nyugtalan és botrányos életű káplánt, kihez köztudomás szerint bizonyos feslett életű nőszemély éjszakánként háltni jár, mi több, tanúk által be is bizonyítható, Adáról hova hamarabb nagyobb távolságra eltétetni esedezik. Ezek után olvastatott néhány adai lakos által Veér Lukács plébános helyettes ellen beadott folyamodvány, melyben azzal vádoltatik, mintha Dózsa János kisbírót a plébánia lakban avégett itatta volna, miszerint részére a községből embereket hódítson.

Határozatott: Részint ezen kihágások kipuhatolására, részint pedig – mivel Budai Károly, a Vallás- és Közoktatási Miniszterhez intézett, és számosak által aláírt folyamodványban plébánosnak kineveztetni kéretik – annak kitudására, vajon az aláírottak értesülve voltak-e a folyamodvány foglatatjáról, és saját kezüleg vagy más által íratott-e nevük alá, vizsgálat rendeltetik. Ennek megtartásával jelentést tevő alesperes és Loránd Sándor zentai coadjutor urak a következő utasítással bizatván meg: 1-ör a vallásministerhez benyújtott folyamodvány aláírásai közöltetvén tudják meg az aláírottak Római Katolikusok-e? És ha nem, mily vallásúak? 2-or Mivel az aláírottak nevei, szakonként egy kézzel íratvák, ezek közül néhányat, p[é]ldának o[káért] tízet, eskü nélkül kérdezzenek meg, valjon tudtokkal és megegyezésükkel történt-e az aláírás, és voltak-e a folyamodvány tartalmáról kellőképp értesítve. 3-or A nemzeti örök után ezen kitétel használtatik „és a többi 800 személyen fölül álló nemzeti őrvitézek.” az alá nem írottak közül néhányat, p[é]ldának o[káért] tízet, kérdezzenek ki, valjon a kérelemhez egyezésüket adták-e? 4-er Mivel jelentést tevő alesperes úr f[olyó] é[v] 1013. szám alatti jelentése szerint plébános választási gyűlés nem is tartatott, a vallás ministerhez küldött folyamodvány pedig közgyűlésből keltnek állíttatik, ennek valódisága puhatoltassék ki. És ha

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

közgyűlés nem volt, erről néhány aláírással erősített bizonyítvány szereztessék. 5-ör Buday Károly úrnak feslett élete, különösen pedig azon ténynek, mely szerint egy rossz életű nő hozzá éjjelenként háltni jár, eskü alatt kihallgatandó tanúk vallomásaival bebizonyítandó. Végre 6-or Buday Károlynak azon eljárása, melynél fogva plébániai javadalom elnyerhetése végett a legaljasabb kísérleteket használni mondatik, hiteles tanúk vallomásai által részletenként puhatoltassák ki. Eljárásuk eredményéről körülményes jelentés teendők. Végre Veér Lukáccsal, az ellene benyújtott folyamodvány feleletül közöltetni rendeltetik.

Forrás: A Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. 1075/1848. sz. bejegyzés

15. Kalocsa, 1848. június 27. – Nádasdy Ferenc válasza Eötvös József vallás-és közoktatásügyi miniszternek az 1843/44 és 1847/48-as rendi országgyűlések és az 1848. június eleji tanácskozás után elintézetlen vallási kérdések ügyében írott levelére⁸⁴

Vallás és Közoktatási Miniszternek

Folyó hó 10-én kelt, de csak 24-én vett abbeli hivatalos felszólítása folytán miszerint az 1830.;, 1843: 3.⁸⁵ s 1848: 20. törvény cikkely⁸⁶ után elintézetlenül fenn maradtott némely vallásbeli kérdések és kívánások iránt egyéni nézeteimet és észrevételeimet méltósággal közölném. Nyilatkozatom odajárul, miszerint a kath[olikus] egyháznak egységi elvénél fogva érintett vallási ügyek érdemében „egyéni” véleményem s nézeteim nyilvánítására⁸⁷ annál is kevésbé hajolhatnék, minthogy az utóbbi országgyűlésben részt nem vehetvén, a szóban forgó kérdések s kívánatok miképpen állásai⁸⁸ iránt, nincs elegendő tudomásom De a magyar egyházi püspöki karának közvéleményétől is eltérhetvén az óhajtott ügyek kiegyenítését talán csak egyéni nézeteimnek előadása által⁸⁹ megnehezíthetném. Ennélfogva úgy hiszem, célhoz vezetőbb lesz, ha méltóságod a küszöbön álló országgyűlésre úgy is összejövendő összes püspöki karnak közvéleményét bevárandja.

Felzetten: június 27-én [1]848. A vallás és közoktatási Miniszternek némely elintézetlenül fenn maradtott vallási rendeletek érdemében, a kalocsai érsektől.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) fogalmazvány

⁸⁴ Eötvös József levele: *Hogy az 1830-iki országgyűlésen támasztott s az azóta folyvást vitatott vallásbeli kérdések s kívánatok azon pontjai is, melyek 43/3-ik s 48/20-ik tc. után elintézetlenül fennmaradtak az egyenlőség és viszonyosság elvein az ország teljes megnyugtására végképp elintéztessenek, szükségesnek láttam a magyar egyház minden megyéspüspökét e tárgy érdekében eleve meghallgatni. Miért is nagyméltóságod ezennel felkérem miszerint érintett vallásbeli kérdések mindenképen elhatározására nézve egyéni nézeteit és észrevételeit közelgő nemzetgyűlés bekövetkeztéig velem írásban közölni szíveskedjék.*
Budapest, 1848. június 10.

Forrás: MOL VKM H 56

⁸⁵ „A vallás dolgában” hozott 1844/III. artikulus törvényesítette az addig kötött vegyes házasságokat és az 1839. március 15. óta protestáns lelkészek előtt kötött házasságokból született gyerekeket. Ugyanakkor lényegében szabaddá tette a bevett vallásokra való áttérést.

⁸⁶ 1830-iki-cikkely utólagos betoldás

⁸⁷ érintett-nyilvánítására utólagos betoldás

⁸⁸ miképpen állásai utólagos betoldás

⁸⁹ egyéni-által utólagos betoldás

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

16. Kalocsa, 1848. június 31. –Nádasdy Ferenc érsek utasítására kidolgozott észrevételek arról, hogy a kalocsai érsekségnek a tized- és úrbér veszteség után megmaradt jövedelmeit miért nem lehet pontosan felmérni és így megadóztatni sem.⁹⁰

Nagyméltóságú kalocsai Érsek úr észrevételei, melyeknél fogva a kalocsai Érsekségnek megmaradt jövedelmeit jelenleg alaposan kidolgozni nem lehet,

1. Minden nemű javak adó alá vonandók lévén; mielőtt az adó mennyisége országilag tudasson, és legalább is ennek kulcsa a megyékbe kidolgoztatván, az adó egy évbe az érseki javakra kivetettne, addig természetesen annak mennyiségét kinyomozni nem lehet. Ezen bizonytalanságra például szolgál Pest megyének jelenlegi kivetése⁹¹, mely szerint a kalocsai érsekségre közel 24,000. pengő forint jutna, hol van még Bács megye?

2. Az uradalmak bíznak ugyan, hogy a szőlőkből való kilenced⁹² megmarad, azonban a minden felül szárnyaló hírek szerint a szőlő művelők ezt megtagadni látszanak, kérdés tehát, mit fog e részbe az országgyűlés határozni? Ezen jövedelmek felvétele tehát bizonytalan lévén, azt alaposan felvenni nehéz. Annál is inkább, mert ha törvényszerűleg⁹³ megállna is, azon esetre, ha megtagadtatnék, sok megyének az lévén a végzése, hogy ami megtagadtatik, az törvényes úton követeltesse. Ennek e szerinti megvétele több évekig folyandó per útján, és így nagy költséggel volna eszközzendő, de különben is, ha ezen jövedelem megáll is, miután az uradalmaknak robotjai nincsenek, egyenkénti lakosoktuli beszédese a felügyelőknek és dézsmásoknak szaporítása miatt temérdek költségbe kerülend. Végre ezen ágát a jövedelemnek azon esetre, ha igen is megáll, nehezíti azon körülmény is; hogy bizonyosan ritka határba lehet meghatározni, vajon eme vagy ama szőlők úrbéri földekben⁹⁴, avagy majorságiakban⁹⁵, vagy végre legelőekben elletettek? Következésképpen könnyen következik, hogy ennek kimutatása is a megyék által úrbéri perre leszén utasítandó.

3. Nehezíti az uradalmi évenkénti kiadásoknak és költségeknek alapos kivetését azon körülmény, hogy a felesleges tiszteknek⁹⁶ és a nyugdíjasoknak sorsa még elhatározva nincsen. Ezekre nézve legcélszerűbb volna a pénzügyi minisztérium tervét elfogadni, mely szerint a felesleges tiszteket részint egy évi fizetés kiadása mellett elbocsátani, részint nyugdíjjal ellátni kívánja. Ezen tervet annál inkább elfogadni lehetne, mert a fentebb tisztelt Minisztérium ezt a megürült papi javakra is behozni akarja, és így a jövedőben is általa a többi javakba alkalmasint elfogadtatna. S ezáltal az elbocsátandó tisztek sorsa biztosíthatna, de az alsóbb klérus is, ki jelenleg önsorsa javítása tekintetéből a főpapi javakra támaszkodik, ezen kincstári elv által alkalmasint leginkább megnyugtathatnék, látván: hogy a főpapok e részben is méltányosságot és a kormány gazdasági módját követik.

4. Mielőtt a valódi jövedelmek és kiadások megállapíttatnának, mindenképp előtt tudni kellene, a patronátusi jog⁹⁷ fennmarad-e, mert ez a főpapok terhére meghagyatván, jelenleg, miután az

⁹⁰ Elkészítésére utal: Kalocsai Érsekség Gazdasági Levéltára Gazdasági ülések, Az 1848. május-decemberi ülések II/163 1848/426. szám alatt, a 1848. évi június 25-i gazdasági ülés jegyzőkönyve.

⁹¹ ti. adó kivetése

⁹² szőlőkilenced: jobbágyi adófajta a feudalizmus idején. Eredetileg a borból adandó egyházi tized és a földesúri kilenced is bele tartozott. Az egyházi dézsmáról a tized egészével együtt lemondott a klérus. A jelen szövegben annak a kilencednek az elvesztéséről, illetve az érte igényelt állami kártalanításról van szó, amelyet az egyházi méltóságok korábban, mint földbirtokosok kaptak. A szőlődezsmát a népképviselői országgyűlés 1848 szeptember 15-én törli el.

⁹³ értsd: törvényességi szempontból

⁹⁴ úrbéri föld: a feudális földesúr tulajdonában, de a jobbágy használatában lévő föld, amiért földjáradékot kellett fizetnie.

⁹⁵ majorság: a feudális földesúrnak a saját kezelésében tartott földje, amelyet jobbágyi robotban műveltetett.

⁹⁶ tisz: adótiszt

⁹⁷ patronátusi jog: kegyúri jog:

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

úrbéri viszonyok megszűntek ennek gyakorlása tetemesebb költségbe kerülend. Idejárnak a felesleges tisztek elbocsátásával fennmaradt uradalmi épületek, a dézsmák megszüntetésével fennmaradó nagy magtárak, az uradalmi helységekre kinn lévő nyári kastélyok, a sok üvegházak, vaddisznós és dämvasdas kertek (melyek ezen érseki uradalomba évenként közel kétezer mérő ételt megemésztettek). Mindezek mint feleslegesek, vagy felsőbb bejelentés mellett eladandók, vagy megszüntetendők volnának, különben ezeknek fenntartása az évenkénti kiadásokból igen is levonandók volnának.

5. A közalapítványi pénztárba a rendbe szedett püspökségek címe alatt évenként fizetendő summa természetesen megszűnvn, miután a Szeminárium, Vicariatusi és helyettesi hivataloknak fizetése, az érseki templomnak évenkénti járandóságai, a templom muzsikuskainak ellátása, mint annyi uradalmi terhek természetesen az évenkénti kiadások közé sorozandók, és ezen nevezetes kiadások az uradalmi jövedelmekből lehúzendók lesznek.

6. Azon esetre, ha a főpapoknak jószágaikból évenként bizonyos summapénz állapítatnék meg, miután a lakásukul megmaradandó kastélyokra és kertekre évenként nevezetes javítási summa kívántatnék, ez természetesen a meghatározandó summán felül volna követelendő.

7. Minthogy a kir[ályi] haszonvételek több helyen – kiváltképpen a kalocsai érseki uradalmakban a parasztság által – követeltetnek, és máris a halászatba, az ittznkénti italok kimérésébe a községek sok helyeken erőszakkal bebocsátkozni igyekeznek, ily esetben – minthogy a jobbágyság, mint nemzeti őrsereg fegyverrel ellátatott – könnyen megtörténhetik, hogy ezen kir[ályi] haszonvételek úri jogok is az erőhatalom ellenére per útján volnának visszaszerzendők. Ez oknál fogva ezeknek mennyiségét alaposan az évenkénti jövedelmekbe ily zavaros időbe felvenni nehéz lesz, mert már is a haszonbérlok a haszonbéri summának egy részét elengedtetni kéri.

8. A mostani körülmények közt – midőn a jobbágyság magát mindenekbe hasonlónak véli – az erdők felügyelése nagyobb vigyázatot, és így nevezetesebb költségeket követel. E szerint ezen körülmény hasonlól az évenkénti kiadásokat szaporítani fogja.

9. Minthogy Érsek Ő Excellenciájának értésére esett, hogy az ország nagyérdemű főpapjai 10 évi közép számítás⁹⁸ szerint megmaradt jövedelmeiket kidolgozni kívánják, ezen summából 1/5 részt levonván. Erre való nézve felvilágosítás kívántatik: hogy t. i. ezen 1/5 rész miféle cím alatt volna levonandó. Mert ha ez a kezelési költségek fejébe vonatnék le, azt a kalocsai érseki javakra alkalmazni nem lehetne, minthogy itt a gazdaság – azon oknál fogva, hogy a lakosok sok földekkel, kaszálókkal és kertekkel ellátva lévén, öngazdaságuk folytatására alig érnek reá – nagy költségbe kerül, de a gyakrabbi árvizek miatt is a gazdaság folytatása itt több napszámot követelvén költségesebb, a napszámok pedig, minthogy igen kapósak, nevezetesebben drágábbak. Ha azonban ezen 1/5 rész csak az előre nem látható károk, u[gy]m[int] jégeső, tüzek, és más effélék kiszámítására fennhagyatik, akkor igen is ebbe megnyugodni lehet.

10. Miután a jelen mostoha és viharos idők miatt minden kereskedés pang, de előre látni is lehet, hogy – más országok példájára – a pénz naponként szűkebb leend. Önként következik, hogy szántóföldekért, rétekért, kir[ályi] haszonvételekért járó haszonbéri summák nevezetesen csökkenni, és talán a legrégebb időkre visszaszállani fognak, ugyan azért; miután a legközelebb lefolyt 10 esztendő békés, és a kereskedés tekintetében igen is hasznos volt, az illetén árendáknak⁹⁹ megállapítására az utolsó 10 évnek középszámítását alapul felvenni nem elegendő.

11. Midőn régebb időkbe a főpapi javak jövedelmei kiszámítottak, miután akkor ezek nagyobb summákba állapítottak meg, ilyes számításokkal egy pár ezer f[orint]ra a jószágok jövedelmeibe tekinteni nem igen kellett. Most azonban, ha a főpapság illetménye csekélyebb

⁹⁸ középszámítás: átlag

⁹⁹ árenda: haszonbérlet

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

leend, p[éldának] o[káért] 10 vagy 12,000. forint, egy pár ezer f[orint]ra terjedő hibás számítás azoknak valódi jövedelmeit nagyon megcsökkentené, vagy ha a gazdasági körülmények hirtelen változnának, egészen megsemmisítené, azért itt mindennemű költségek pontosan felveendőek.

12. Miután a legújabb törvények a fajzás kiadását és a legelők elkülönítését¹⁰⁰ eszközöltetni rendelik, efféle eljárások pedig, melyek az uradalomnak csak hosszabb idő múlva hozhatnak hasznot, nagy költségekbe kerülnek. Ezen költségeknek pótlására az uradalmi körülményekhez képest e végre bizonyos summa pénzt az ezidei jövedelmekből felhagyni kellene, hogy t. i. ezen költségek a Prelátusok¹⁰¹ megszabott illetvényét maholnap ne terheljék. Egyébiránt a kalocsai érseki erdőkre nézve azon észrevétel forog fenn, hogy 1-ör Ezen erdők többnyire füzesekből és lágyfákból állván, az ily fának ára máris csökkent, mert az a kereskedők által többnyire téglá égetésre – most az építések minden felül megszűnván – vásároltatni szokott, de 2-or ha a jobbágyságnak az új törvény szerint fajzás illetősége fejébe az erdőknek egy része általengedtetni fog, miután itt sok helységekre egy házhely után 16-17 legkevesebb 8 szeker fa szokott volt évenként adatni, önként következik, hogy a jobbágyság az érseki erdőknek 1/3 vagy legalább 1/4 részét az uradalomtól elvonni fogja. Így nyilván következik, hogy az uradalomnak legfőbb, vagy is erdei jövedelme tetemesen csökkenni fog. Igaz ugyan továbbá, hogy az Érsekségnek több pusztái is vannak, de ezek nagyobb részt vagy futó homokból, vagy vízvette¹⁰², nagyobb részt háládatlan földből állván, nem oly hasznosak, mint más helyeken lévő puszták, ahol a föld természeténél fogva háládatos, és kevesebb költséggel jobban jövedelmez.

13. Mindezekből világos, hogy a főpapi jövedelmek kidolgozását legnagyobb figyelemmel kísérni kell, mert könnyen megtörténhetik, hogy ha fentebb előadott terhesebb költségek szigorúan fel nem számíttatnának, és a főpapok a jöszágaikat megtartván, ezekből bizonyos kisebb mennyiségű jövedelemre szoríttatnának, efféle saját személyeikre kiszámított summákból az olyatén költséghez járulni kénytelenek lennének. Mihez képest azon elv, hogy a papság az álladalom javaiból (megtartván saját jöszágait) ezeken felül segédelmet ne követeljen, az egészre nézve meg nem állhat. Mert csakugyan ha a főpapok minden eddig elősorolt költségeknek felszámolása után még az alsó klérus illetőségét is a megmaradott javadalmaikból ellátandják, már ezáltal is a főpapi javak jövedelmei nevezetesen leszállítatni fognak. Így könnyen megtörténhetik, hogy a Prelátusoknak akkoron önszemélyeikre nézve csekélység, vagy semmi sem marad, mely esetben az alsó klérus is – tapasztalván, hogy a főpapi javakból nem részesülhet – megaláztatottságát továbbá is nyilváníthatná, s a főpapokat figyelmetlenségről, minthogy a status javadalmairól könnyen lemondottak, igen is vádolhatná, sőt eziránt a főpapi utódok is a jelenkori főpapokat méltán megítélhetnék.

Kalocsán, június 31-én 1848.

N[agy]Méltóságú Kalocsai Érsek úr parancsából
(olvashatatlan aláírás)

Forrás: Pécsi Püspöki Levéltár (1577/1848) eredeti tisztázat

17. Kalocsa, 1848. július 17. – Nádasdy Ferenc körlevele megyés papságához, amelyben – csatlakozva Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszter felkéréséhez – papjaitól a rend és béke fenntartását kéri.

K[risztusban] k[edves] Fiaim!

¹⁰⁰ 1848/X. tc.: A fajzás és legelő elkülönítés MT. 1836-1868. 233-234.o.

¹⁰¹ prelátusok: egyházi méltóságok

¹⁰² vízvette: elárasztott

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

A vallás és közoktatás miniszter úrnak a testvériség rend és béke eszközzésére felhívó körlevele¹⁰³ kíséretében ismételve is felkérlek benneteket, miszerint f[olyó] é[v] május hó 5-én kelt körlevelém¹⁰⁴ s a f[olyó] é[v] május 10-én kelt¹⁰⁵ miniszteri felhívás¹⁰⁶ nyomán komoly hivatásul ismerjétek gondjaitokra bízott híveiteket a törvények kellő értelmezése mellett az azok s minden törvényes eljárók iránti tartozó tisztelet s engedelmességre, és ez által fenntartandó jó rend, béke s egyetértésre mind folyton inteni, buzdítani; hogy a közszabadság jótéteményeit a rendbontó szabadság káraitól megóvva, a haza és egyház mielőbb¹⁰⁷ egyaránt élvezhessék átalakulási nyereiméink érett gyümölcsét.

Kelt Kalocsán mint fent

A felzeten: Körlevél a közbéke érdekében július 17-én 1848. Köröztetett július 18-án 1848.

Forrás: KÉL I. 1. Politica 1848/49. (1197/1848) fogalmazvány

18. Kalocsa, 1848. szeptember 7. Veér Lukács adai plébános helyettes az ellene felhozott vádak alól igyekszik tisztázni magát.

(1430.) Veér Lukács adai plébános úr a f[olyó] é[v] 1075-ik szám alatt közlött folyamodványban foglalt vádakra válaszát beküldvén és Dozsa János kisbírónak írásba foglalt és eskü ajánlata mellett tett ama bizonyítványát, hogy ő Veér Lukács által soha sem volt felszólítva, miszerint részére embereket szerezzen és így evégből a paplakon nem is itattatott. Fölterjesztvén kijelenti, miszerint az ellene támasztott vádak merő rágalom és hazugság, melyek oly emberektől mint Karácsony Sándor és István erednek, kik mint semmivel bírók kedélyek ingerlésre igen reá érnek, s kik nyughatatlanságok miatt a járásbeli szolgabíró által megfeddettek. Sőt legújabbán a helybéli eljárók által a királyi biztosnak is feladattak. Előadván továbbá vádlott plébános helyettes úr, hogy az ellene támasztott vádak alá olyanok is vannak írva, kiknek az ügyről tudomásuk sem volt. Sőt, hogy azon nap község gyűlés – melyet jelenleg tartani nem is szabad – valóban nem is tartatott, hogy híveivel a legnagyobb békességben és egyetértésben van s. a. t.

Határoztatott: Veér Lukács adai plébános helyettes úr felolvasott válaszában előadott ellenok és bizonyítványok nyomán az ellene támasztott vádak alól fölmentettnek nyilvánítatik.

Forrás: A Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum).1848. 1430/1848 számú bejegyzés

19. Kalocsa, 1848. szeptember 27. – Nádasdy Ferenc érsek levele Batthyány Lajos miniszterelnöknek arról, hogy az új viszonyok között a hívek vonakodnak mindenfajta egyházi juttatás megfizetésétől.¹⁰⁸

Méltóságos gróf miniszterelnök úr!

Hogy ezerféle gondját méltóságodnak e vészterhes időkben még én is szaporítom, csak azon kénytelenség okozza, melybe megyei papságom afölötti panaszai helyeznek, hogy híveik az új törvénynek abbéli bátorításához ragaszkodván, miszerint a vallás szolgáinak kellő ellátásáról

¹⁰³ Eötvös József levele Budapest, 1848. július 8. KÉL. I.1.a. 1197/1848 Bemutatott: 1848. július 17.

¹⁰⁴ Id. az 1.dokumentumot

¹⁰⁵ a f.é. május 10-én kelt: utólagos betoldás

¹⁰⁶ Eötvös József levele a rend és a béke szilárdítására szólítja fel a címzett egyházi méltóságokat- Budapest, 1848.

május 10. KÉL. I.1.a. 930/1848

¹⁰⁷ mielőbb: utólagos betoldás

¹⁰⁸ A dokumentum rendelkezésünkre bocsátásáért köszönetet mondunk Fazekas Csabának.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

ezen túl a státus fog gondoskodni, lelkipásztoraiknak ebbeli illetőségeiket megadni vonakodnak, sőt nyíltan meg is tagadják. E sajnós tény szolgáljon méltóságodnak hathatós indokul abbéli buzgó kérelmem támaszolására, miszerint méltóztatnék hovahamarébb erélyesen akként intézkedni, hogy a hívek ebbeli tartozásait a törvény sikeresíthetőségig teljesíteni mulaszt-hatatlan kötelességüknek ismerjék, egyszersmind a megyei és városi hatóságokat is oda utalván, miszerint e jogos törvényes követelés sikeresíthetéséhez szükség esetében járulni el ne mulasszák.

Hazaifüi üdvözléssel:

Kalocsán, Sz[ent] Mihály hó [szeptember] 27-én 1848.

Gróf Nádasdy Ferenc
kalocsai érsek

Forrás: Magyar Országos Levéltár H szekció (1848/49) 56. (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratai; Katolikus Egyházi Osztály iratai) 2. dob. 8. kf. 8. tét. eredeti tisztázat

20. Budapest, 1848. október 10. – Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök válasza Nádasdy Ferenc érseknek az egyházi járandóságok ügyében.¹⁰⁹

Kalocsai érseknek. – Ez évi szeptember hó 27-én egyházmegyéjéhez tartozó lelkészeknek a hívek által megtagadott eddigi illetményei továbbra megadása tárgyában tett felterjesztésére méltóságodnak ezennel van szerencsém válaszolni, miszerint erre felterjesztett jóval megelőzőleg az ide rekesztett 2926. sz. a[latt] költ. miniszteri rendelettel minden polgári hatóságok oda utasítvák, hogy mindaddig míg a törvény az egyházi személyek ellátásáról másképp nem rendelkezik, minden községeket az eddig lelkészeknek járt illetőségek megadására kötelezzék. Ha tehát valamely községekben kötelességeit teljesíteni vonakodnék, méltóztatnék nagyméltóságod az illető hatóságot aziránt megkeresni.

Budapest, okt. 10-én [1]848.

[olvashatatlan aláírás]

Forrás: Magyar Országos Levéltár H szekció (1848/49) 56. (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratai; Katolikus Egyházi Osztály iratai) 2. dob. 8. kf. 8. tét. fogalmazvány

21. Ada, 1848. december 8. – Buday Károly* levele Girk György püspök, érseki helyettesnek, melyben tudakozódik, hogy mi az ellene folytatott vizsgálat eredménye.¹¹⁰

Méltóságos Püspök, és Érseki Helyettes Úr!

E f[olyó] évi július hó 12-én Kalocsán létemkor fájdalmasan értettem, hogy Mokossay Mátyás alesperes, és petrovozellői plébános úr a Főtisztelendő Szentszékét arról értesítette, hogy az adai Községnek egy része, nem csak hogy lelkészének nem akar, sőt inkább mint botrányos életű papot innen eltüntetni kíván. És fájdalom! Ezen istentelen koholmány következtében a tisztelt Szent Szék ellenem anélkül, hogy velem a vád közöltetett, s szokás szerint feleletre kiadott volna, alattomos inquisiciót rendelt. S az érintett Mokossai urat mint vádlót, és Lóránt Sándor zentai plébános segédet (ki szintén ezen állomást elnyerni óhajtozók egyike) inquisitornak kinevezte. Mire nézve – nehogy anélkül, hogy kihallgattatnék elítéltessek

¹⁰⁹ A dokumentum rendelkezésünkre bocsátásáért köszönetet mondunk Fazekas Csabának.

¹¹⁰ Korábban, 1848. nov. 27-én Buday hasonló tárgyú, panaszos hangú levelet írt Mokossay Mátyás esperes-plébánosnak, akit a szentszék megbízott Buday ügyének kivizsgálásával. A levél ugyancsak Buday perszonális iratai között (KÉL.I.1.c. Buday Károly) található.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

– azonnal Méltóságodhoz siettem, atyai Kegyes színe előtt legalázatosabban esedezvén, hogy Mokossai alesperes inquisitori eljárása egész terjedelmében felelet végett velem közöltessen.

Méltóságos Püspök Úr! Várva vártam a napot, melyen a Szentszéki kiküldöttek Adán megjelenendnek, de noha az inquisició már július 20-án az alesperes kezében volt, azonban minthogy az ellenem tett hamis vád bebizonyítására hamis tanúk keresése s az emberek elcsábítása szükségeltetett, erre pedig több idő kívántatódott, csak november 29-én – reám nézve a legnagyobb titokban – érkeztek ide. Ezalatt az idő alatt Mokossai és Véér Lukács közt sűrű levelezések történtek, titkos konferenciák gyakran tartattak, melyekbe Ledniczki János adai jegyző, mint elnök szerepelt. S így mindent, amit csak megbuktatásomra a nevezett jóurak tehettek elkövettek. S minden erőlködés dacára szégyenben maradtak. Ugyanis, ami a vád azon kitételét: mintha az adai községnek egyrésze lelkésznek nem akarna illeti, ennek bebizonyítására természetesen a lakosok elcsábítása, ellenemi fellázítása kívántatván, Véér Lukács helyettes úr, ennek könnyebb kivitelére az alesperestől a Község folyamodványa alá mellettem aláírott neveket kezeihez kapván, nem borzadt pap létére a legalacsonyabb s legszemtelenebb eszközöket megragadni. Ledniczki adai (nemsokára bízvást mondhatom) kicsapott jegyzővel kezét fogván, ki nekem, mivel a boldogult plébános úr betegségében mint quasi adminisztrátor ötlet – minthogy a templom pénztárába több évi kamattal tartozott – kötelességem szerint többször fölszólítottam, s mint fizetni vonakodót az alesperest, és a Tisztartó úrnak elébe idéztettem. Különböen mivel egy ízben, mint vallástalan templomkerülőt, s botrányos életű ágyastartót keresztény kötelességeire s lelke üdvére barátilag figyelmeztettem legdühösebb ellenségem, Véér Lukács őszinte barátja, s iskolatársa. Ez a rossz lelkű, semmi jellemű vallástalan ember, noha a Községnek a Szentszékhez irányzott alázasos folyamodványa alá, ő is nevét mellettem aláírta, alattomosan (mert nyilván föl lépni nem mert) hívogatta magához az embereket, s bűjtogatta ellenem, de bezeg póruul járt, mert világosságra jövéen a dolog, a Község gyűlésbe idéztetvén, mint rossz lelkű bűjtogató s csendzavaró nyilvánosan meghurcoltatott. Ez alkalommal egyszersmind a községi gyűlésből, egy Küldöttség által Véér Lukács uram is komolyan megintetett, hagyna föl a paphoz nem illő népzavarással s ármányos bűjtogatással. Azonban a tisztelt helyettes Úr a Községi intése mit sem adván, tovább folytatta ármányos bűjtogatásait. S minthogy becsületes jellemű embereket (ámbar sokakat megkísértett) ravasz hálójába már nem keríthetett az egész város előtt tolvajságáru ismeretes Kiss István, Dósa János, Csuzdi József, Kelemen Imre (ki jelenleg a rablás és gyilkosság végett a vármegye által elfogatattván bebörtönöztetett) nevezetű adai lakosokkal barátságba lépni nem iszonyodott. Hej! De sok jó bort elnyelt istentelen gégejök! De sokszor tántorogva mentek ki a plébániáról! Ezek voltak a főverbunkosok, házról házra járván, s egy a Ledniczki által föltett folyamodványt, aláírás végett magukkal hordozván, a népet azzal ámították: hogy Budai már úgy is plébánosunk nem leend, mert a Szentszék ellene van, tehát Véér Lukácsot kérjük. De így se boldogulhatta tisztelt helyettes úr, mert verbunkosai több helyen kibotoltattak. Végre Véér Lukács Úr személyesen kezdte járni a búcsút, házról házra menvén, könyörgött, álljanak ő hozzá, mit tudnak azon a Budayn szeretni, s írják magukat Ledniczki által föltett folyamodvány alá, s tagadják meg a Buday melletti aláírást. De mivel néhány jobb lelkűek szemtől szemébe világosan megmondották: ha becsületes pap volna, híveit hazugságra nem tanítaná, útját tovább folytatni jónak nem tartotta.

Most már Mokossai Alesperes úr a vád érintett része iránt inquisició eljárásáról akarom Méltóságodat felvilágosítani. Mokossai úr valahára Adán megjelenvén anélkül, hogy a Község előljáróival, csak szóval is értekezett volna, holott a község folyamodványa alatt a község pecsétjével erősített, s minden előljárók, minden előkelők nevei aláírva vannak, egyedül csak a Véér Lukács által a plébániára berendelt s régóta készített s betanított, sőt az inquisició napján is pálinkával s borral a cseléd szobába vendégelt, Ada városának 5 vagy 6 szemét embereitől

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

tudakozta: akartátok-e, vagy akarjátok-e most Budayt plébánosotoknak, s mit tudott ellen? Mely igazságtalan rossz lelkű, részrehajló eljárás ellen, ezennel óvást teszek. Egyébiránt azt is alázatosan jelenteni bátorkodok, hogy a város ezeket az istentelen ármánykodásokat látván újólag a Vallásügyi Minisztériumhoz folyamodott, kineveztetésemet sürgetvén, s egyszersmind Mokossai és Véér Lukács megbuktatásomra célzó, rossz lelkű eljárásaikat híven feljelentvén.

Ami pedig a vád azon részét, mely szerint mint botrányos életű pap vádoltatok illeti, ezen aljas rágalmon alapított vád bebizonyítása, már valamivel több gondot okozott a vádló uraknak, azonban hogy valahogy szégyenbe nem maradjanak bizonyságok után kellett látni, tehát Véér Lukács a boldogult plébános úr volt cselédjeit, egyenkint behivogatta, s nem pirult tudakozódni: láttatok-e a Budaihoz bizonyos személyt bejárni, s vétkes szövetségökről tudnátok-e valamit mondani, bizonyosságot tenni? De mivel az érintett cselédektől, mit sem érthetett ki, bizonyságok pedig okvetelen kellenek, s evégre jónak gondolta a tisztelt helyettes úr, gaz cimboráit s fent nevezett verbunkosait használni. El is fogadták a megkínált tárcát a gyönyörű virágok. Ledniczki a vallástalan, s botrányos életű ágyastartó, dühös ellenségem, mert aki mibe tudós abba gyanús. Csurdi József az ökör lopó, Kelemen Imre, kit az Isten az ellenem tett hamis eskü után ötödnapra a hamis esküvők rettentésére világosan megbüntetett, mert eszét elvévén, rablani s gyilkolni ment, s mely rettenetes bűnön rajta kapatván zombori börtönben várja iszonyatos tettének büntetését. Dósa János, ki éjszakának idején (mert nappal nem bátorkodott) járt Véér Lukácsnak verbuválni, s mely miatt a Község által fel is jelentetett. Szabó József tizedes, a megkeresztelkedött zsidó, az egész város előtt hazugságáról s rossz jelleméről ösméretes, ki mivel legnagyobb szegénységben tengődik, nehogy a templom szolgálatjából a helyettes úr által kitevődjön, az esküt könnyen letehetette, annyival is inkább, mivel pap ösztönözte arra, pedig már egy ízben megverte az Isten a hamis esküvéért, midőn letérdepelve mondotta volna, a Krisztus Jézus vakítsa meg őtet, ha amit reá többen bizonyítottak cselekedte, s íme harmadnapra fát vágván egy fadarabka szemébe ugorván szeme azonnal kifolyt.

Méltóságos Püspök Úr! S mily gazembereket állított ellenem tanúkul, s miről tehettek ezek ellenem hamis tanúbizonyosságot? Mit láttak ők? A kérdéses személyt a plébániára járt? Igen, a boldogult plébános úr idejében, minthogy testvére a plébánián szolgált, s mint mosóné is járatos volt a plébániába, de arról hogy vélem (mint gonoszul állították) vétkes szövetségben lett volna, még gyanú sem volt a háznál. Mit a cselédeken kívül Boldogh János káplán társam, Komlós Antal, ki a boldogult Haill betegségében 7 egész hónapokig, éjjel s nappal a plébánián lakott, mindenkor bebizonyítandanak. Igaz, Véér Lukács idejövetelekor minthogy mosást nem adott, a kérdéses személy mint a háznál mosásáról ösméretes, s mint az anyámnak közeli rokona egy darab ideig mosott reám. De ki emelt panaszt a végett ellenem? Volt-e a házások¹¹¹ közt én miattam legkisebb zavar? S ki leend az oka ha a vád is inquisició következtében a békés házások közt a béke és szeretet örökre fölbomlik? Mokossai, és Véér Lukács az Isten ítélő széke előtt majd számolandanak. Pedig Méltóságos Úr (az Esperes úrról most tiszteletből hallgatván) Véér Lukács uram sem jobb a deákné vásznánál! egy 16 évű s nála szolgálatban lévő Urban Borbála nevezetű leányzót, erőszakosan ágyába dobván, minden módon a rosszra kényszerítette, mely istentelenségről az érintett leányzó fünek-fának panaszkodott. Azután azon személyt, kivel már Zomborban vétkes szövetségben élt, gazdasszonyának elhozatván, s hogy most is véle tart, már csak abból is kitetszik mert a Rozi leányasszony parancsol a háznál. Káplán társammal bizony sok tűrni valónk van miatta. De Méltóságos Úr! Véér Lukács uram szereti ám a borocskát is, s ha kedve szottyan, csupa barátságul annyira leissza magát, hogy azt sem tudja kan e vagy nőstény. Nevezetesen: Mindszent napján annyira megszitta magát, hogy a harangozótul ketten alig cipelték haza, s nagy nehezen fektethették le. A lelkek kormányzatában való bárgyúságáról ezúttal hallgatván.

¹¹¹ házások értsd házban lakók

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Mindezekből világosan láthatja Méltóságod, Mokossai alesperes és Véér Lukács plébános helyettes megbuktatásomra célzó rosszlelkű ármánykodásait. Hiszen ha oly botrányos életű volnék, mint gonoszul vádolgattak, Ada városa csak egy lépést sem tett volna miattam. S ha Ada városa a lépést mellettem nem teendi Mokossai és Veér Lukács uraknak ellenem oly hazug, soha bé nem bizonyítható vádat emelni, eszök ágába sem jutott volna. De mivel mind a kettejük Adán plébánoskodni (legalább Mokossai Úr kijelentette, ha a Haill úr meghaland Adát zörgetendi) szeretne, ördögi irigységből szerentsém eltapodására összeesküdtek bérelt tanúikkal együtt, rossz lelkű, szemtelen, gaz rágalmozók, még állításaikat bé sem bizonyítandják. És ha ezen alázatos jelentésem igazságtalanul bemocskolt becsületelem igazolására elegendő nem volna, ezen esetre e következőket 1-ör a vádirat hozzám küldését, hogy tudhassam világosan kivel van dolgom. 2-or az inquisitor Urnak egész eljárását, a tanúk nevét, vallomásaikat velem közölni legalázatosabban esedezem. Ki egyébiránt magas Kegyelmébe ajánlottan kézcsókolással öröklök.

Méltóságodnak legisebb szolgálja,

Buday Károly adai káplán

Adán, december 8-án. 1848.

A felzetten: 1849/ 58. érkezett dec. 20. [1]848. Buday Károly sok beszéddel menti magát. Olvast[atott] a Sz[ent]Székb[en] január 11-én [1]849. Elintézés: Az 1849. január 13. szentszéki ülés felkéri Mokossay Mátyás alesperest, hogy tudassa Buday Károllyal, hogy a vizsgálatot még 1848. november 11-én lezárták.

Forrás: KÉL.I.1.c. Buday Károly

22. Kalocsa, 1848. december 12. – Nádasdy Ferenc kalocsai érsek véleménye az egyháziaknak az úrbéri veszteség fejében való kárpótlásról és az egyházi vagyon tervezett arányosításáról.

Az egyházi javak kármentesítéséről az 1848-iki 13. t[örvény] cz[ikk] 2.§. és 20. t[örvény] cz[ikk] 3.§ feladásával.

A püspöki kar tanácskozmányában indítványozott azon tervére nézve, mely szerint a magán birtokosoknak elveszett úrbériségeik fejébe az 1848. IX. t[örvény] cz[ikk] 1.§-ában biztosított s immár status kötelezvényekben¹¹² meg is adandó kármentesítést, a magyarhoni birtokos papság maga részére is törvény által biztosítani szorgalmazná, oly feltétellel mindazáltal, hogy a kármentesítés fejébe szinte status kötelezvényekben jutandó összeg mindenekelőtt ugyan a tized és tizenhatod elvesztése által tetemesen megkárosult alpapság kármentesítésére; az ezen kármentesítés után is fennmaradandó összeg pedig részint a pénzforrásaiban tetemesen megfogyatkozott papneveldek segedelmezésére, részint az alpapság óhajtott méltányosabb ellátására olyképp fordíthatnák, hogy a jelenleg élő illető birtokosok elhunytá után mindennemű egyházi javak jövedelmei s alapítványok kamatai összetömegesítettvén¹¹³, és közarányosítás útján az egész kath[olikus] papság között felosztatván – a Status¹¹⁴ az 1848-iki 20. t[örvény] cz[ikk] 3. és 13. t[örvény] cz[ikk] 2.§-aiban elvállalt kötelességeitől, a szorgalmazandó kármentesítés megadása által felmentetnék, és az idézett törvényekben foglalt minden teher magára az egyházra, vagy is annak főpapságára egyedül háromolnék – véleményem a következőkben összpontosul.

¹¹² status kötelezvény: államkötvény

¹¹³ összetömegesítettvén: összevonva

¹¹⁴ status: állam

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Bármint óhajtanám is a kath[olikus] Egyháznak Statustóli függetlenségét és autonómiáját¹¹⁵ a legbiztosb alapokra fektetni, s egy pillanatig sem haboznék a kath[olikus] egyháznak ezen életkincsének bármily nagy áldozatokkal megváltásához járulni, mindazáltal, miután én az előadott tervben nem találok az egyház függetlensége s autonómiájának maradandó biztosítására célszerű s elegendő garanciákat, kötelességemnek tartom rá vonatkozó észrevételeimet s aggályaimat előadni.

1-ször Miután a magyarhoni birtokos papság a maga idején és helyén midőn t.i. a IX. törvény cikk alkottatott¹¹⁶, ellenmondásával óvását közbevetni elmulasztotta, a jelen körülményeket nem tartom olyanoknak, melyekben az imént érintett mulasztás helyreüthetését s a kedvezőbb körülményekben ki nem nyert kármentesítést reményleni lehetne: sőt én igen tartok tőle, hogy a főpapságnak ebbeli fellépése félreismerésnél, újabb ingerültségnél, és amúgy is megrendült tekintélyének még tetemesb lecsökkentésénél egyebet szüljön.

2-szor Habár reményen fölül ütne is ki a tervezett kísérlet; a kármentesítés jog és törvény szerint csak a megkárosultakat illethetné, kiknek is valamint egyedül saját személyeikre (semmi esetre pedig utódaikra, s illetőleg magukra egyházaikra, megyéikre testületeikre) nézve is állana szabadságukban saját kármentesítőket másokra átruházni (holott a tervben megfordítva, a most élő birtokosok nem saját hanem utódaik kármentesítéséről mondanának le) s ezáltal őket oly törvényes kedvezéssrel lemondásra bírni, melyben ők talán több biztosítékot látnak, úgy e végre mulhatatlanul szükséges levén nemcsak a főpapság, de minden káptalanok, birtokos apát és prépostok sőt a világi és szerzetes; szóval az egyetemes papságnak beleegyezését fejenként annyival is inkább, mert a 20. t[törvény] cz[ikk] 3. és 13. t[törvény] cz[ikk] 2. §-aiban biztosított jogok nem egyedül a felső papság, sőt részben egyedül az alsópapság kizárólagos, és azért egyedüli rendelkezésünk alá nem is eshető, tulajdonai – hitelesen kitudni – minélfogva én előleg minden érdemleges lépéseket a nemzeti zsinatig¹¹⁷ felfüggesztendőnek vélnék. – Sőt miután az egész magyar egyháznak a status irányában viszonya is lényegesen megváltoznék, és az egyházi javaknak kisajátítása tömegesen, s mintegy in solidum¹¹⁸, elvből eszközöltetnék; igen hajlandó vagyok azt hinni, miképp ilyen, az egyházi kánonoknak, a tulajdonjogot gondosan szentesítő rendeletei ellen szándékolt, gyökeres fordítás, az egyház fejének¹¹⁹ hozzájárulását is megkívánná.

3-or Ha nemcsak a tized, és tizenhatod elvesztése által károsult, egyébiránt a törvényben kármentesítésről biztosított alpapságot; hanem általán a papság és iskolák minden szükségait tekintetbe veszem, nem merém magammal elhítni, hogy mindezen költségek fedezése, habár a reméllett kármentesítési összeggel tetemesen is pótolandó mindennemű egyházi javak, és az országban jelenleg beállott s talán még súlyosabbá válható birtok- és érték krízis által fenyegetett alapítványainkból a papság méltányos kívánataihoz képest kikerülend; kivált ha még

¹¹⁵ A püspökök többsége, így Nádasdy Ferenc érsek is, egy olyan *autonómia elképzelést* támogatott, amely elsősorban konzervatív jogvédelmi koncepció volt. Más szóval a katolikus egyháznak a liberális polgári állammal szembeni önállósága kapott benne hangsúlyt. Ennek lényege, hogy a katolikus egyház is - a vallási egyenlőségről és viszonyosságról szóló 1848/XX. törvényre hivatkozva - szabadon, azaz állami beleszólás nélkül, intézhessen belső és külső ügyeit. Ezen külső ügyek közé tartozik a zsinatok szabad megtartása éppúgy, mint a felekezeti iskolák alapításának szabadsága. Idetartozik még az egyházi és iskolai alapítványok illetve az egyházi vagyon szabad kezelésének joga is.

¹¹⁶ Az országgyűlés mindkét táblája 1848 március 18-án fogadta el az úrbéri szolgáltatások utólagos állami kárpótlással történő azonnali megszüntetéséről szóló törvényt.

¹¹⁷ A püspöki kar nevében, mint rangidős püspök Nádasdy Ferenc hirdetett *nemzeti zsinatot* szeptember 24-re. In: Religio és Nevelés 1848 szeptember 5-i, 1848. II. félév 233-34.o. A nemzeti zsinatot később elhalasztották, majd végül 1848-ban el is maradt. A nemzeti zsinat előkészületeiről részletesebben ld. pl.: Pál Mátyás: Az 1848-as egyházi mozgalmak hazánkban In: Religio 1914. 59- 81.o.

¹¹⁸ *in solidum*: egyetemlegesen

¹¹⁹ értsd: a pápának. A pápa ekkor IX. Pius (1846-1878) aki a forradalmi események hatására 1848 november 24-én Rómából Gaetába menekült, ahonnan csak 1850-ben tért vissza.

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

figyelembe veszem azon aggasztó körülményt is, hogy a hívek papjaiknak mindennemű – ezentúl a törvénytől elállott egyház által szinte újabb teherképen kárpótlandó – tartozásait a 20. t[örvény] c[ikk] 3. §-ára hivatkozva nyíltan megtagadni kezdik¹²⁰. Mely bajon segíteni noha az illető megyei hatóságok, főispánok sőt a Minisztériumhoz is folyamodni el nem mulasztottam, és sikerült a Minisztériumtól kedvező intézkedést eszközölnöm a nép mindazáltal folyton idegenkedvén előbbi terheinek viselésétől, – csak részben engedett a rossz néven vett felsőbb rendeletnek. Melly állapotot tekintve igen tartok tőle, nehogy a nép, melly már a miniszteri rendeletek ellen is szabódik, megértvén az egyháznak a statussal kötött transactióját, rögtön és mindenkorra megtagadván, mit eddigelé még a kormány törvényes tekintélye is tőle csak részben is megnyerni alig vala képes, a főpapságot, sőt az egész egyházat s magát a katholicizmust a legaggasztóbb állapotba ejtse. Azért én tökéletesen helyeslem Kossuth Lajos tisztelt Elnök úrnak¹²¹, mélt[óságos] Jekelfalusy Vincze¹²² kinevezett szepesi püspök úr által a püspöki tanácskozmányban előadott azon aggályát, miszerint ő maga figyelmeztette az előadó urat, arra, hogy neki hivatalos statisztikai tudomása levén a papi jószágok jelenlegi haszonvetéséről, – kétli, ha képes leend-e a főpapság ígértét beváltani?!

4-er Ha a kormányférfiak magok – miképp szerencsém volt a tanácskozmányban érteni – bevallják, miszerint a Status a 20. t[örvény] cz[ikk] 3. §-ában vállalt köteletségének teljesítésére csak alig hiszi magát képesnek, mennyivel kevesebbé hízelkedhetik evvel magának az egyház; holott a Status magán könnyebben segíthet, ha a pártfogói jogot az úrbéri tartozások megszüntetésével úgy is tetemesen gyarapult községek terheivel együtt átruházza.

5-ör Miután a kárpótlás status kötelezvényekben történnék, ezek pedig a cursusban¹²³ természetöknél fogva szüntelen ingadoznak, sőt a Status nagyobb megrázkódtatása által, mit a kül- és belföldi történet tanúsít, meg is bukhathat; noha én a magyarországi status kötelezvényekben megbízok, mindazáltal a kétes jövőbe be nem láthatván ily természeténél fogva forgatag, a törvény biztosításánál pedig mindenestre ingatagabb alapra az egész magyar egyház jövőjét fektetni nem merném, annyival is kevesebbé minthogy az újabb pénzbeli fordulatok a múltban is tapasztalt azon lehetőséget még valószínűbbé teszik, miszerint még a pengő ércbeli tőkék értéke, bárminő óvások mellett sincs tökéletesen biztosítva.

6-or Én ugyan az arányosítástól, mellynek nézetem szerint szükségképpen bekövetkeznie kell, éppen nem idegenkedem, de azt oly modorban mint terveztetik, miszerint ti. az élő birtokosok csonkítatlan jövedelmeikben meghagyatnának, és csak elhunytuk után vétetnék

¹²⁰ Ezzel kapcsolatban a püspöki kar 1848. július 19-iki dátummal felterjesztést intézett Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszterhez. Ebben egyfelől arra kérte őt, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel szorítsa rá a híveket a megmaradt egyházi adók beszedésére, másrészt pedig segélyek kiutalását indítványozta. Válaszában a miniszter felhívta a főpásztorok figyelmét az általa kibocsátott 1848. július 20-i rendeletre. Eszerint, amíg törvény nem készül az egyházi személyek ellátására vonatkozóan, arról minden egyházközségnek magának kell gondoskodnia, méghozzá a korábbi mértékben. Ha a község vonakodik ennek eleget tenni, a hatóságoknak kötelessége azt behajtani. A püspöki kar által kért papi segélyek kapcsán pedig sajnálattal közölte, hogy ennek egyetlen lehetséges forrása, a vallásalap, teljesen kimerült. Eötvös már ebben az iratban kérte a püspököket, hogy - egyházi jövedelmeiknek esetleges arányosítása által - ők maguk is törekedjenek a szükséges források biztosítására (Magyar Országos Levéltár Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium iratai 1848/49 Katolikus Egyházi Osztály Iratai 171. Kútfő 1; 2. tétel). A korábban idézett július 20-i miniszteri rendelet hatása meglehetősen korlátozott lehetett. Erre utalnak a hasonló tárgyú további panaszok is (pl.: MOL VKM H 56 112. K. 17.t.)

¹²¹ Kossuth Lajos ekkor az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke.

¹²² Jekelfalusy Vince korszakunkban kinevezett szepesi később székesfehérvári püspök 1802 május 2-án született Mucsonyban. 1827-ben szentelték pappá. Előbb káplán Vásárhelyen és Érsekújváron, majd 1830 szeptemberétől Rúdnyai Sándor esztergomi érsek udvari káplánja. 1831 és 1841 között több helyen plébános, 1841-től alesperes. 1842 júniusától pozsonyi, 1844 áprilisától esztergomi kanonok. 1846 júliusától almsi címzetes püspök. 1848 június 25-én szepesi püspökké nevezik ki. 1866 november 19-től székesfehérvári megyés püspök. 1874 május 15-én halt meg Rómában.

¹²³ cursus: árfolyam

I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

fogantatba az arányosítás több okoknál fogva nem helyeselhetem. Ugyanis én utódaimra nézve igazságtalannak, az alpapságra nézve pedig meglehetőtlenséget sőt gyűlöletet előidézőnek tartom, az arányosításnak ilyképen tervezett elhalasztását. Minő jogom is volna nekem utódaimra azon terhet felróni, melyet én jónak láttam tőlem elhárítani? S minő szemekkel fog rám az alpapság nézhetni, ki tudandja azt hogy csak holtom után várhatja sorsa javulását? Idejárul még az arányosításnak évekig – míg ti. a mostan élő birtokos papság ki nem haland – elhúzandó aránytalansága, és a kezelésnek éppen ezért ezer baj és nehézséggel járandó gyűlöletessége. Idejárul a főpapságnak esküszertű kötelessége, egyháza javait csonkítatlanul megőrzeni, mely kötelességtől egyedül az egyház ereje oldhat fel bennünket. Végre lelkiismeretem sem engedné, hogy saját ügyemben, önérdékemben, önmagam intézkedjem. Én tehát az arányosítást minden esetre egy nem érdekelt harmadiknak közbejöttével kívánnám, és pedig csak gondos előszámolás után, mindenesetre pedig a 20. t[örvény] cz[ikk] 3. §-ának erejében meghagyása mellett eszközöltetni. Végre

7-er Nem tudom sem az igazsággal, sem a törvények szentségével megegyeztetni, hogy mi midőn a statusról a 13. t[örvény] c[ikk] 2.§-ában magára vett kötelességét önként levesszük, egyszersmind a 20. t[örvény] c[ikk] 3.§-ában biztosított gyökeres, és az előbbi törvénnyel arányba sem jöhető jogunkról is lemondjunk.

Ezekben összefoglalva a föllebb előadott tervre nézve határozott véleményem, melyet noha senkire rátolni nem lehet szándékom, mindazáltal kimondani lelkiismeretben járó kötelességemnek hittem azért is, nehogy valaha akár az alpapság, akár az utókor előtt a netán bekövetkező súlyos eredményekért a felelet terhében osztoznom kellejjék.

Kelt Pesten Karácson hó [december] 12-én 1848.

Gróf Nádasdy Ferencz Kalocsai Érsek

Forrás: Prímási Levéltár Esztergom Hám-akták (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat¹²⁴

¹²⁴ Közölve még: Sarnyai Csaba Máté: Források a szekularizációs törekvések 1848 végi püspökkari értékeléséhez In: Fiatal egyháztörténészek írásai. Szerkesztette: Fazekas Csaba 125-130.o.

II. Egyházi tanácskozmányok és reformtörekvések

Az egyház **belső viszonyait** jellemezve megállapítható, hogy 1848 tavaszán nyílt meg az alsó klérus előtt is a politikai nyilvánosság. Erre mutat, hogy az egyház belső ügyeivel kapcsolatos vitairatok, nyílt levelek nem egyszer már az egyházi többségnek való megküldés előtt megjelentek a világi sajtóban, jelentős felháborodást keltve ezzel a felső klérus köreiben. Ezen felül a felső egyházfegyelmi kontroll a hirtelen jött fordulat következtében magától értetődően időlegesen meglazult. Így a politikai közéletben meghatározóvá vált liberális eszmék is jobban terjedhettek az alsópapság körében. A lelkeskedő klérusra jelentős hatást tettek a tavaszi fordulat jelszavai, céljai és történései. Nem kis hányaduk minden valószínűség szerint tudomásul vette sőt, egy részük örömmel is fogadta, hogy egyházi előjáróik támogatásukról biztosították a polgári átalakulást és annak szószólóit is. Röviden szedjük csokorba az egyház belső életének átalakítását célzó **reform-igényeiket**. Ezek céljait nézve megállapítható, hogy voltak köztük az egyház nemzeti jellegét erősíteni kívánó, belső működésének hierarchikus szerkezetét demokratikussá átalakítani akaró, és a lelkészek valamint a káplánok életkörülményeinek javítására irányuló törekvések. Ezekhez járultak a papnevelés átszervezését és az egyház fegyelmi rendjének enyhítését célzó követelések is.

Hasonló követelések a kalocsai egyházmegye alsópapságának körében is megfogalmazódtak. Ehhez a tárgykörhöz tartozik az espereskerületekben jelentkező alsópapi reform törekvések bemutatása. A szentszék még áprilisban utasította az alespereseket, hogy az érseki rendeleteknek megfelelően a főespereseket mindenkor kellő időben hívják meg a kerületi gyűlésekre, ezzel kívánva kordában tartani a jelentkező liberális erőket. A kerületek közül csak a **felső tiszait** emeltük ki. Tesszük ezt egyfelől a területi korlátok okán, másrészt éppen azért, mert ez a kerület nagyon karakterisztikus nézeteket képviselt az egyház belső viszonyainak átalakítása kapcsán. Ez tükröződött az érsekkel folytatott iratváltási sorozatban. Ennek csak az első lépéseit közölte a korabeli egyházi sajtó, de további menete a levéltári dokumentumok nyomán végig követhető. Az általunk vizsgált espereskerületi anyagokban egyébként a reform törekvések és a rájuk való reakciók szempontjából ez volt a legteljesebben kirajzolódó kép egy adott kerület és előjárója közötti kommunikációban. Ennek első mozzanata a felső-tiszai esperes kerület megyei zsinatot követelő május 1-jei beadványa. 23. A két héttel későbbre datált, Bécsből érkező érseki válasz elfogadja a megyei zsinat szükségességét, már csak azért is, mert az érseki helynök május 3-i levele is arról tudósítja, hogy az egyházmegye papságának többsége is ezt követeli. 24. Ennek ismeretében kéri Nádasdy a hónap közepén a helynököt a megyei zsinat meghirdetésére. 25. Ugyanakkor meg is feddi a felső-tiszai kerület klerikusait a beadvány tiszteletlen hangneme és bizonyos, nem egyházas szellemű, követelése miatt. 27. A június 6. espereskerületi ülésen a kerület lelkészei május 1-jei kérelmük sértőnek érzett kitételei miatt félreértésre hivatkoznak, s az érseket biztosítják hűségükről. 30. Nádasdy válaszában örömeinek ad hangot, hogy a kerület papjai megbánták botlásukat. 31. Egy ugyancsak a júniusi kerületi ülésen született beadványban azonban az alsó klérus egyik régi igényét kívánják teljesíteni, amikor a plébánosnak a káplánja magaviseletéről és munkájáról való évenkénti jelentési kötelezettségének, az ún. információnak az eltörlését kéri. 29.

Az érsek véleménye szerint a **megyei zsinaton** tárgyalandó legfőbb pontok: a papnevelés reformja, az állami kezelésben lévő a klérus többsége által az egyház tulajdonának tekintett vagyon részek visszakövetelése az államtól, a kegyúri jog újjászervezése és az egyház érdekeinek védelmét szolgáló szervezetek létrehozása. A káptalani helynök a káptallal való megbeszélést követően felvette a szerzetesrendek működésének reformját is a végül 13 pontos tárgysorozatba. 26.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

A megyei papság és a káplánok írásbeli véleményét nyújthatnak be a szent székhez az előbb említett kérdésekben, de az egyéb kívánságoktól tartózkodjanak. A tervezett megyei zsinatra pedig a káptalanokon és a címzetes kanonokokon kívül minden esperes kerület egy vagy két plébánost és kivételesen, csak most egy káplánt delegálhat.

A már korábban is említett június eleji püspök kari tanácskozáson szóba kerül a **nemzeti zsinat** szükségessége is. Az esemény megrendezésére a legalkalmasabb helynek Esztergomot tekintették. A megnyitás időpontjául pedig szeptember 24-ét nevezték meg. A dátum kijelölésére az a feltételezésük adott alapot, hogy a következő országgyűlés nem fog tovább tartani két, legfeljebb három hétnél. Ha időközben kinevezik a Hám Jánost primássá, akkor az ő, egyébként a rangidős püspök, Nádasdy érsek védnöksége alatt. A megrendezés szándékát írásban is bejelentik a miniszternek. Az elkészült tárgysorozatot minden egyes püspökkel és káptalani helynökkel közlik, hogy ezekről a papság ne a hivatalos egyházmegyei zsinaton, hanem az espereskerületi gyűléseken, illetve a megyei tanácskozmányokon (consultatio) tárgyalhasson. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a püspökök hozzájárultak ugyan ahhoz, hogy az említett megyei tanácskozmányokon az alsópapság is kellő képviselőt és szavazati jogot kapjon, de kinyilvánították azt is, hogy az itt hozott döntések - szemben a megyei zsinatokon elfogadottakkal - nem kötelező érvényűek. Az egyházmegyei zsinatokat csak a Nemzeti Zsinat után kívánnák megtartani. Így azok fő célja a nemzeti zsinat rendeleteinek kihirdetése. Ezen felül fontos feladatuk még, hogy e rendeleteket, egyházmegyei rendelkezések útján, hozzá alakítsák a helyi viszonyokhoz ott, ahol ez az egyházmegye megerősítése és stabilizálása miatt szükségesnek látszik.

A fentiek figyelembe vételével az érsek némiképp módosította az érseki megye tanácskozásán tárgyalandó kérdések körét és június 10-én azzal küldötte meg Bécsből, hogy azokról nem zsinaton, hanem **egyházmegyei tanácskozmányon** fog tárgyalni papjaival. A nagy számú beérkezett vélemény közül az érseki káptalan véleményét, mint kiemelten fontosat vették számba 34. , az esperes kerületek közül a felső-tiszait emeltük ki 36. , plébánosi és kápláni beadványok csoportjából pedig egyfelől azokat soroltuk be, akik határozott reform nézeteket vallottak 37., másfelől pedig a papi sorsokról szóló második részben is szóba kerülnek 35. . Az érseki hatóság feldolgozta a beérkezett anyagokat és akiknél a korábban felsorolt liberális reform igények tüntek fel azok főpásztori feddésben részesültek. 21 ilyen eset volt.

Az 1848. augusztus 30. és szeptember 1. között lezajlott tanácskozmányon 50 küldött vett részt, a szerb lázadás miatt azonban két espereskerület nem képviseltette magát. Itt az egyházmegyei vezetés erőteljes ráhatásának következtében, mint ahogy az a megszületett döntésekből is kitűnik, a konzervatív erők túlsúlya volt jellemző, bár a káplánok jobb anyagi ellátása érdekében ők is tettek engedményeket, megszavaztak nekik évi 400 forintos fizetést. Voltak azonban radikális hangvételű hozzászólások is az eseményen. Erre példa **Márkus Lajos** hajósi plébános felszólalása, amelyben elítélte az egyházmegyei vezetés zsarnoki hatalmaskodását. Amikor az eseményt követően ezért Nádasdy érsek szigorúan megrója hosszasan kénytelen mentegőzni. 40. 44. A teljes jegyzőkönyvet¹²⁵ terjedelmi okokból nem közöljük, csak a korabeli sajtóban is megjelent összefoglalót. 39.

A június eleji püspök kari tanácskozás döntéseit követve Nádasdy Ferenc kalocsai érsek **nemzeti zsinatot** hirdető körlevelet bocsátott ki augusztus 1-én. 32. A megrendezés szándékáról az illetékes minisztert Eötvöst is értesítette. 33. Ő közölte augusztus 22-én Hám János kinevezett primással, hogy hozzájárul a zsinat megtartásához¹²⁶. Azzal a kitételrel adta meg a

¹²⁵ A felzetten: D.A. I-II-III. Conspectus summarius Conferentiarum dierum 30. 31-ae Aug. et 1-ae Septemb Anni 1848. Coloczae; NB. Cum provocationibus in contextu ad Appendicem.

¹²⁶ ESZTERGOMI PRÍMÁSI LEVÉLTÁR Hám akta 1848/142

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

támogatást, hogy a szinódust a kalocsai érsek elnöklete alatt, de a primás jogainak fenntartásával rendezik meg.

A radikális alsópapság és az egyház vezetése is 1848 tavaszán-nyarán, más-más okból, de egyaránt nemzeti zsinatot kívánt. Az előbbieket azért, mert úgy látták, hogy ott keresztül vihetik reform-szándékaikat, és siker esetén a zsinat egyházzal legitimálhatja a felvetett követeléseket. Az egyházi vezetés ettől eltérően azért szorgalmazta a zsinattartást, hogy a világi hatalom, illetve a következő országgyűlés felé való követeléseinek minél nagyobb súlyt adjon. Az utolsó rendi országgyűlésen elszenvedett érdekérvényesítési kudarcok ugyanis rádöbentették a püspökök többségét arra, hogy az egyháznak saját köreire és híveire kell támaszkodnia, mivel a politikai hatalom részéről csak akkor számíthat követeléseit támogatására, ha azokat mint a honi katolikus közösség minél nagyobb hányadának együttes igényét tudja felmutatni.

Ehhez társultak még az egyház belső életében jelentkező válságjelenségek. Ennek egyik legerőteljesebb kifejeződése a radikális reformtörekvések széles körű és – épp a körlevelek utalásaiból kiolvashatóan – jelentős hatású megjelenése. A felsőbb egyházi körök egyfelől úgy lépnek fel a fegyelmi, egyházszervezeti és anyagi reformok felvetése ellen, hogy azokat a múlandó ifjonti hév és meggondolatlanság következményének állítják be. Ezzel akarva azok élet venni és súlyukat csökkenteni. Másfelől egységes ellenállásra buzdítják azokat, akik az ilyen irányú változtatásokat elutasítják.

A nemzeti zsinat püspökök által jóváhagyott tárgysorozata¹²⁷ jól mutatta, hogy a fő cél az egyház anyagi alapjainak biztosítása, a polgári államtól való függetlenedése és a belső diszciplináris kontroll megerősítése, vagyis az, amit a felső klérus az egyház jogait és egységét védve már korábban is megfogalmazott. Az alsópapság követeléseit közül csak a jobb anyagi ellátásra és nyugdíjra vonatkozó igényeket veszik figyelembe, de konkrétumokba itt sem

¹²⁷ Sorozata azon tárgyaknak, melyek az egyházmegyei gyűlekezetekben később pedig a folyó évi September végén Esztergomban tartandó nemzeti zsinat tanácskozásaiban lennének felveendőek. 1. A katolika egyház függetlensége - az anyaszentegyház fejéveli szabad közlekedés - minden egyházi áhitatos és iskolai alapítványoknak, ide értve azokat is, melyek eddigelé a Helytartótanács által kezeltettek, legfelsőbb felügyelés melletti szabad kezelése, - úgy szinte a katolikus iskoláké is. 2. A' római 's eddig használatban' lévő rituálék nyomán egy új, 's valamennyi deák /latin S.C.S.M./ szertartású megközelítésbe behozandó rituálénak kiállítása, melyben a szentségek és sz. szertartások kiszolgáltatásának alkalmával némely épületes imádságok anyanyelven lennének használandók némely czélszerű oktatások formulái mellett. 3. A gyermekek első áldozati szertartásának elintézése. 4. A vasárnap, ünnepnapok és böjtök megtartása iránti intézkedés. 5. Ünnep és vasárnapokon sz. Mise előtt vagy után mondassék a nép előtt imádság a királyért, pápáért, egyházi 's világi felsőbbeségeikért, egyházért, népért 's.a.t. egy meghatározandó formula szerint. 6. A délutáni isteni szolgálat czélszerűbb elrendezése, egyszersmind a cselédek és dolgozó néposztály vasár- ünnepnapokon tanítása. 7. Az év végén tartandó délutáni isteni tisztelet elrendezése. 8. Áhitatos társulatok behozatala a nép buzgalmanak ébresztése 's ápolása végett. 9. A búcsúknál olykor előfordulni szokott visszaélések elhárítása. 10. Catholicum Institutum alakítása, - 's a jó olcsó könyveket kiadó társulat pártolása 's terjesztése / 1848 májusában alakult, a 'Szent István Társulat' katolikus könyvkiadó elődje S.C.S.M./ 11. Egy egyházi lapnak biztosítása. 12. Általában mi volna teendő, hogy az egyházi, szerzetes 's világi személyekben a kitűnő ájtatosság és buzgóságnak szelleme - az egyházi fegyelem emeltessék, ápolassék, szilárdíttassék; (az utolsó nemzeti zsinat /Pozsony 1822. S.C.S.M./ - irományaiból használtassanak a' haszonvehetők) különösen: miként lehetne a clerusra nézve behozni a külföldön oly üdvös hatású közönséges lelki gyakorlatokat? 13. Az ürességben lévő püspöki székek betöltése. 14. Az alesperesek kinevezésének módja. 15. A plébánosok és káplánok congruája /a plébánosok évi illetményének minimuma S.C.S.M./ iránti óhajtatásának kivitele. 16. A párbérnek /egyházközszégi adó a lelkészek ellátására S.C.S.M./ készpénz vagy deputátumokbani méltányos megváltása. 17. Az elagott papok jobb ellátása iránti intézkedés. 18. Az egyházi csődöknek egyházi javadalom nyeres irányában czélszerű elrendezése, 's életbe léptetése. 19. A plébániák fundus instructusa /az ingatlan gazdasági felszereléséhez tartozó dolgok összessége S.C.S.M./ iránti czélszerű intézkedés. 20. A patronatus /kegyuraság S.C.S.M./ kérdése és azzal járó terhek viselése és joggyakorlatára nézve. 21. Az otthoni egyházi pénztár és iskolaügy kezelése iránti intézkedés. 22. A moldvai magyar katolikusok ügye. 23. A Kolonics-féle szerződésnek /ennek értelmében a főpapok végrendekezési jogát az uralkodó, I. Ferenc, korlátozta, csak vagyonuk egyharmadáról végrendekezhetek szabadon, a többi az egyházat és szegényeket illette S.C.S.M./ megszüntetése, a püspökök és más javadalmas főpapok irányában.

Pécsi Püspöki Levéltár 1848/1382; Ezeket rendezte négy csoportba a végleges változat. (Pécsi Püspöki Levéltár 1848/1408)

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

bocsátkoznak. Más, a radikálisok szemében igen fontos reformok nem kerülnek szóba. Ez még erőteljesebb elégedetlenséget szül. Ez az elégedetlenség kiegészül azzal az elkeseredéssel, melynek oka, hogy a nemzeti zsinat előtt az egyházmegyei szinódusok helyett csak valódi kompetencia nélküli „tanácskozmányokat” engedélyeztek a püspökök. Utóbb, ezt látva, a radikális papság még élesebben fordult szembe egyházi előjáróival. Nem követte politikájukat, a meginduló harcok során egyértelműen kiállt a nemzeti kormány mellett; többen pedig beálltak a honvédseregbe.¹²⁸

Ebben a részben közlünk olyan forrásokat, amelyek **Sörös Imre** érseki könyvtáros 1848-49-es működésére vonatkoznak. Sörös jellegzetes alakja volt a korszak eszméi mellett fellépő klerikusoknak. Már a Sörös és Nádasdy érsek közötti 1848/49 fordulóján lezajlott többszöri levélváltásból is kitűnik, hogy nézetei miatt konfliktusba került előljárójával és a püspöki intések 41. 43. ellenére is kitart rebellis szemlélete mellett. 42. 45. 1849. március 21-én Kalocsán tartott forradalmi hangvételű prédikációjának 46. híre azután túl jutott az egyházmegye határain és széleskörben ismertté tette¹²⁹.

23. Almás, 1848. május 1. – A felső-tiszai egyházkerület kérelme Nádasdy Ferenc érsekhez az évenkénti egyházmegyei zsinat tartásának ügyében.

Fő Tisztelendő Egyházmegyei Kormány!!!

Az idő, melyet a hatalmas Isten erős karja igazgat, a vén Európa, – és így honunknak is – csodált szilárdságú institutioit¹³⁰ is, melyek sok századok viszontagságaival győzelmesen megküzdöttek, napjainkban részint megdönté, részint pedig alapjukban annyira megingatá, hogy előre látható, miként legkisebb rázkódásra leomlandanak. Az Egyház – mely miként az ember minden ég alatt – úgy az a kor minden típusával megbarátkozni tud, hogy azt az emberiség közös boldogságára kizsákmányolja, valamint hajdanta, a hübéri rendszerhez külhőjázatát idomítá, hogy annak redői között, kígyói eszélyességgel¹³¹ az emberek szívéhez férhessen, úgy most sem maradandó tétlen nézője ama roppant eseményeknek, melyeket az emberiség a nyert diadal örömmámoreában, a világ tágas színpadján fel-felmutat. Nem, az egyház – kinek az Úr az Evangéliumot a közöndvösség eme nagykönyvét kezébe adá – az élet göröngyös pályáján vezér szerepét nem árulandja el, hanem kilesi mennyei mesterének örökké fénylő szövétnekénél¹³² a mozgalom azon pillanatát, melyben a kedélyek a pietás¹³³ édes érzelmével hajolnak meg a megváltó keresztfája előtt, és szívből szívhez szólland. Ennél fogva mi, hogy e Mózes tűz-oszlopa által vezérelt dicső egyháznak méltatlan szolgálai ne legyünk – és mint hasznavehetetlen eszköz el ne vessünk – épen ezen örökké ifjú anya intésének hódolunk, midőn az idő parancsának engedünk. Hogy pedig az álbölcsesség által el ne vakítassunk, és így a téveszmék mérhetlen tengerébe ne merítsünk, szükségesnek véljük, hogy ki-ki a maga véleményét szabadon, mint oly férfiakhoz illik, kik a Krisztus adta szabadság hírnökei – azok előtt, kiket isten előljáróinknak rendelt – kifejtse, hogy így majd ezek a köztanácskozás nyomán együtt bölcsesség retortáján, hitünk lángoló tüzenél mintegy megsűrődve kitüntessék, melyek e kornak egyházunk irányábani valódi postulatumi. És e nézet az, mely a felsőtisza egyházi kerület

¹²⁸ Erről részletesebben lásd kötetünk papi sorsokról szóló részét.

¹²⁹ Sörös Imre forradalom utáni sorsáról részletesebben a papi sorsokról szóló részben.

¹³⁰ institutio: itt alkotmány

¹³¹ eszélyesség: ravaszság

¹³² szövétnek: fáklya

¹³³ pietás: kegyesség

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

lelkészeit ezúttal vezérli, midőn szerencsések kívánságait általánosságban ez évre lerakni, és a főtisztelendő kormányoknak benyújtani.

I. Ha igaz – amint valójában igaz – hogy az Ég szülői karokkal öleli körül a földet, és testvéri kapocs fűzi egybe az embert emberrel, úgy százszor igaz, hogy az Úr szőlőjében a sáfárok és munkások között, kik mindannyian egy úrnak szolgái, nem lehet, nem szabad másnak, mint legédesebb testvéri szeretetkötelékének lenni. Mely az öregebbek tiszteletét, az ifjabbak engedelmességével minden szegletesség nélkül oly szépen párosítani tudja, az egy cél: az emberi üdvöni munkálódásra. Mely fájdalom a hűbéri rendszer polgárosításával az egyháznak statussali¹³⁴ szövetségénél fogva annyira megridegült, hogy az isteni eredetű hierarchális fokozatok öregbedésével, a természetes szeretet gyarapulása helyett, csak az uralom telhetlen vágya dagadozott, és a kölcsönös testvéri nyílt érzelmek helyett, a méltóság rideg feszességét árasztá el Áron fiai között, mely egyik karjával a közszellemre, másikkal pedig a közérkölciségre súlyosan nehezedett. Mivel az ez úton kifejtett önzés, mely nem az egyházat, hanem magát keresé, megsemmíté a testvéri szeretetnek pajzsát, mely a lelkesedésnek az önmehtagadásban élesztője szokott lenni, azért ennek Urunk azon szellemébeni „qui major est vestrum” Matth[aeus] 23.11.¹³⁵ felelevenítését, és úgy felülről- és alúlról szilárdítását óhajtjuk, mint hogy az egyház szerkezet lényegéhez tartozókat érinteni, mint hivatási érintkezésünk, mint pedig a munkásság érdemlett, de kiáltó aránytalanságú díja viszonyának, a békés kiegyenlítési eszközeit kezünkbe nyújtandja.

II. Minthogy azoknak, kik vezetnek, tisztán kell látniuk, hogy a vezetettekkel a tudatlanság örvényébe ne botoljanak, azért a köztudományosság és egyházas műveltség tekintetéből, a papnevelő intézet rendszerének átnézetét kívánjuk, mivel azt tapasztalásunk után ítélve szellem és szívfejlődésre kártékonyan ható szabályaival a kor igényeit többé ki nem elégítőnek hisszük.

III. Tudván, hogy az Úrnak fölmentjei, az erkölcsiség szép világának tájékozó pontjai, és látván miként a középkor szelleméből fejledezett fegyelem szabályok, úgy azok, melyek a klérusnak magán és köz, a népre ható, valamint a zárdái élet viszonyait is rendezik, nem bírják többé azon ruganyosságot, hogy a hívőknek pásztoraik iránti bizalmas szeretetét és a szerzeteseknek egyházunk irányában nem csak hasznosságát, hanem szükségességét is kiemelve biztosítsák, azért a kártékonyan áradozó tiszteletlenség meggátlása és a kellő vallásosság megővése végett azoknak az idő józan követeléseire idomítását elkerülhetetlenül szükségesnek tartjuk.

IV. Tudjuk, hogy a hit és erkölcs igazságai változhatlanok, de nem lehet felejtenuk, hogy az egyház azok előadásának rendszerét mindég úgy alakította, hogy a polgári institúciók minden phasisaiban¹³⁶ azt választá, mely őt a siker biztosságának legszebb reményével kecsegteté. Azért belátván, hogy az eddigi mód itt-ott, úgy a templom, mint iskola falai közt oly törpe műszerré csontosult, hogy pusztán utánmondássá fajulván, vagy pedig ridegségében a családtyúk gondatlanságán és az ifjúság könnyelműségén megtörvén a buzgó vallásosság képét, a tudatlanság mázával, a közömbösség iszonyító arcául torzítá. Minthogy pedig ez eredmény okát, egyrészt a tan módszer elevenülésében, mely a változott kor igényeit kellő figyelemre nem méltatván a szükségnek megfelelő sok értelem és érzelmek képző módokat és eszközöket használatlanul hágy. Másrészt pedig azon örködés elégtelenségében rejleni véljük, mely a nominalis synodális kísérletek¹³⁷ és a boldog emlékeztű 20 éves ciklusú visita canonikák¹³⁸ institúciójában leginkább fejtett ki. Melyek a városokban segédkező szerzetesek intézeteit, és a lelkipásztori vigasztalás nélkül szűkölködő népes pusztákat és több helyütt falvakat is, majdnem

¹³⁴ státus: állam

¹³⁵ "qui major est vestrum": „aki nagyobb közületek” (Mt 23/11)

¹³⁶ phasisaiban: fázisaiban

¹³⁷ nominalis synodális kísérletek: zsinati vizsgák

¹³⁸ visita canonica: egyházlátogatás

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

egészen szem elől veszték. Azért amint annak villányoztatását¹³⁹ és több élet elemekkel szaporítását, úgy ezeknek a kor szükségének jobban megfelelő ellenőrködési institutiókkal felcserélését óhajtjuk.

V. Mivel dacára a bőség azon promptuariumának¹⁴⁰, melyel anyagi létünket érdeklőleg¹⁴¹ a nép véleménye állásunkat azonosítja, mégis éppen akkor nyomasztó gonddal kénytelenülénk az élet mindennapi kellékeit beszerezni, amikor járandóságunk szerény igénylete által, híveink bizalmát kockáztatva, azon fonák, hogy ne mondjuk hivatásunk fen[n]ségével ellentétet képző követelési mód által, melyre kárhóztatva valánk, azért ennek, mely az alsóbb klérus szív-vérének megkeseríté, és a nép általános ellenszenvét felkelté, egy olyannal felcserélését kívánjuk, melynek árul sem a hívek bizalmas szeretetét, sem pedig az egyház kellő szabadságát adni nem kénytelenülünk.

VI. Áthatva vagyunk ugyan azon szentséges szavak igazságátul, melyeket Sz[ent] Pál az Ephesusi pásztorokhoz Apost[olok] cs[elekedetei] 20. 28.¹⁴² mondott, de éppen a nemzetek Doktorának ezeket előző, ugyana helyett foglalt tetteiből, s Péternek Apost[olok] cs[elekedetei] 11. R[ész]¹⁴³. hol a pogányok irányában követett eljárásról mintegy számol, és mindannyi Apostolnak, Apost[olok] cs[elekedetei] 15. R[ész]¹⁴⁴ megírt örökké nevezetes eseményéből tanuljuk, hogy habár a püspöki méltóságot egész magasztosságában felfogni – és annak nativus¹⁴⁵ jogait sérthetetlen tiszteletben tartani – utolsó lehel[et]ünkig legszentebb kötelességünknek is tartjuk, habár a Consistoriumi institutióknak jótékonyosságát és tagai bölcsességét kétségbe vonni hajlandók nem vagyunk, de egyházunk összerkezete szelleménél fogva, az egyeseknek az emberi mindnyájunkkal közös gyarlóságnál, vagy önkény vagy magánérdek szötte pártvezérelte szabályozó jogát többé el nem ismerhetjük. Ez okokból a) Krisztus Urunk nem egynek, hanem többnek ígéré a maga isteni assistentiáját.¹⁴⁶ b) Mivel ahhoz, hogy oly szabályok hozassanak, melyek az egész klérus hatása körét, és a nép szellemi életét irányozzák, nem csak nagy ész, hanem tapasztalás is kívántatik, melyet semmi studium helyre nem üthet, minthogy azt éppen a helyszínen, a kornak felmerülő viszonyaiból tanulni szükséges. c) Mivel az ember még akkor is ember, ha bármily méltóság nimbuszával körülövedztetik is, azért semmi emberitül a legjobb akarat mellett is őt mentnek hinni, és tartani nem lehet, nem szabad. d) Mivel oly szabályok ha bármicsoda természetűek is legyenek, melyek a közügy lényegét érdeklik, ha egyes egyeniségtől vagy stabilis testülettől származnak, kivált ha még azok, az illetők egész bizalmát nem is bírják, soha az élet százszoros redőibe tökéletesen nem illeszthetnek. e) Mivel az ilyen rendszer az egyháznak, ennek a szerető anyának ezredes életű gyakorlatával ellenkezik, melynek örökös iránytűje vala, quod semper, ubique, ab omnibus.¹⁴⁷ Miért – jelenlegi Elöljáróink határtalan tisztelete mellett – azon őszinteséggel, mellyel a fiúk az Atyához szólni szoktak, kimondjuk, hogy azon rendszert, mely az élő szót a currens¹⁴⁸ holt betűjébe szorítja, többé sem üdvösnek, sem célszerűnek nem tartjuk. Lenyűgözve látjuk nem

¹³⁹ villányoztatás: felélesztés

¹⁴⁰ promptuarium: tárház

¹⁴¹ érdeklő: érintő

¹⁴² A hivatkozott rész: „Vigyázzatok magatokra és zaegész nyájra. Azért rendelt benneteket a Szentlélek az élére előljáróul, hogy igazgassatok az Isten egyházát, amelyet a tulajdon vére árán szerzett meg magának.” /Apcsel. 20/28/ Biblia Szent István Társulat Budapest, 1976. 1265.o.

¹⁴³ A hivatkozott rész: Apogányokra vonatkozóan különösen: „Ha tehát az Isten ugyanazt az ajándékokat adta nekik (értsd a pogányoknak) is, mint nekünk, akik hiszünk Krisztusban, ki vagyok én, hogy akadályt gördítsek az Isten útjába?” /Apcsel 11/17/ Biblia Szent István Társulat Budapest, 1976. 1255.o.

¹⁴⁴ A hivatkozott rész: Apcsel. 15. fejezet Biblia Szent István Társulat Budapest, 1976. 1259.o.

¹⁴⁵ nativus: erendendő

¹⁴⁶ assistentia: segítség

¹⁴⁷ quod semper, ubique, ab omnibus: hogy mindig, mindenhol, mindenki által

¹⁴⁸ currens: kis nyomtatott betű, itt inkább holt betű értelemben

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

célszerűnek, mert még a jegyzőkönyvek, a rendeletek bőségében meghíztak, addig a vallásos élettere elkopárult. Miért a Jézus szívének mélyéből fakadozó, és az egész anyaegyházat átölelő kegyelmétől áradó kebel, a szó egész hatalmával kiáltjuk, hogy nekünk évenkénti megyei Zsinatok kelljenek. Kívánjuk pedig mert azokat nem kegyelemnek, hanem 1-ór oly jognak tekintjük, melynek első szála az egyház bölcsőjénél kezdődött, és a dicsően kormányzó 9-ik Pius¹⁴⁹ közatyánk által továbbfonódik, példákat a Főtisztelendő Kormánynak, ki azokat jó tudja felhordani szerénységgel tartjuk. 2-ór, oly jognak nézzük, melyről nem lehet, nem szabad lemondanunk, ha csak a Trienti Zsinat Sess[io] 24-a de ref[ormatione]¹⁵⁰ által, melynek halálunkig hódolunk, szabott büntetését érdemlenni nem akarjuk. Nem is állhat ellen jogszerű óhajításunknak, annak honnunkbani megszokott gyakorlata, mert midőn e hiánynak a mohácsi szerencsétlen csata után a magyar egyházra is századokon keresztül súlyosan nehezűdő polgári villongásokban némi csekély mentséget keressük, ugyanakkor szerencsések vagyunk az inséggel küzdő üldözött írlandi egyháznak, a virágzó olaszoknak, az új amerikaiaknak, és a legújabb ázsiaiaknak is kebelében e jog díszlésének tetteles életére mutatni. Elégnek vélvén ez utolsónak érdekében csak azt kiemelni, hogy boldog emlékü 16-ik Gergely¹⁵¹ pápa, ki szentséges élete mellett az ősjogok tradíciójához szoros ragaszkodásáról is nevezetes, éppen midőn a kínai és japáni missziókat rendezé, a többi között zsinórmértékül adá, hogy az egység fenntartása és a jó szellem nevelése végett zsinatokat tartsanak. Mi pedig a nagy katolikus egyháznak tagjai vagyunk, és mint olyanok, méltók is lenni óhajításunk. És most, midőn a széles Magyarhon kelő sugarait a gazdag palotájára és a szegény kunyhójára – midőn az utolsó falu lakói is népcsoportokba gyülekeznek, hogy ügyük fölött tanakodjanak – mi évezredes jogunkat a gondtalanság¹⁵² örömtelen sírjába temetve hagyjuk-e? Mi kiknek vállaira a Jézus által megváltott nép üdvének felelet-terhe nehezedik? Nem! Mi azt nem tehetjük, hanem mivel az idő többé nem int, hanem parancsol – és kívántatit az elébe gördülő gátokat letiporva teljesíti – nehogy a világ majd egykor füleinkbe, azon leverő szavakat dörögje „már késő”, mi megyei zsinatot – és katolicizmus nagyszerű életének részleteiben nyilvánulhatása végett még a jövő hongyülés¹⁵³ előtt jókorán, hogy az majd az egésznek tiszteletes képét idején megláthassa – kívánunk. És mivel tudjuk, hogy annak teendőit előlegesen megkészíteni szükséges, azért kérelmünk végső

VII-ik pontja odatérjed, hogy egy a megyénk minden fokozatú klérusából alakítandó nagy választmány a teendők kiszemelésével megbízassék, minél fogva a Főtisztelendő Kormány – kiről erősen hisszük miként egyházunk e szent ügye hitünk – hitünk iránti lángoló buzgalma kebelében kedves visszhangra találand, miután az idő rohamának határt szabni hatalmunkat múlja, rendkívüli úton megyénk minden kerületeit utasítani méltóztatnék: hogy azok a lehető legkevesebb napok múltával egybegyűlvén kebelükből három tagot a bizalom szavazatával válaszanak, ezek pedig kerületük nyilvánuló kívánatival ellátva a kívánt bizottmányba Ő Méltósága Girk György szeretve tisztelt érseki helyettes Ő nagysága elnökölete alatt a lehető legrövidebb idő alatt öszpontosulván irányadó munkájukat a megyének valamely alkalmas központján törvényesen egybehívandó megyei zsinatnak bemutatassák, hogy ez majd egyházunk kerkérdéseit idején tárgyalhassa.

Az Atya, Fiú, és Szent-Lélek istennek nevében

Kelt Almáson, május 1-én 1848. évben

¹⁴⁹ IX. Pius pápa (1846-1878)

¹⁵⁰ A tridenti egyetemes zsinat a megyei zsinatok tartásáról 1563. november 11. ülésén rendelkezett: A hivatkozott rész „Decretum de reformatione A.” /Sess. 24.a./ Forrás: Johannes Dominicus Mansi: Sacrorum nova et amplissima collectio (Tom trigesimus Tertius /33. kötet/) ab anno MDXLV ad annum MDLXV. Velence, 1758-1798. Reprint Paris, 1902. 158.o

¹⁵¹ XVI. Gergely pápa (1830 -1846)

¹⁵² gondtalanság: itt értsd gondatlanság

¹⁵³ a jövő hongyülés: értsd a következő országgyűlés

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Bekes László alesperes, Samánovics István adminisztrátor, Almásy István madarasi plébános, Zsuffa József tataházi lelkész, Jámbor Pál jankováci plébános, Bogáry Mihály jankováci káplán, Sándor Illés kunbajai káplán, Fravicsevics Márk felsőszentiványi plébános, Demeráczy János csávolyi káplán, Hományi Sándor katymári plébános, Schreyer János kunbajai helyettes, Auth György káplán, Dorotics Ignác almási káplán, Autonovich János almási plébános, Bódy Ferenc mélykúti káplán, Hajdú József jankováci káplán, Bosnyák Miklós csávolyi plébános, Herold János mb. bikityi plébános, Gritzmann János bikityi káplán, Lux János katymári káplán

Felzetten: bemut[attatott] Bécsben május 15-én [1]848. 833. ad III. Felsőtiszaegyházi kerület minden fokozatú lelkészeinek kérelme a megyei évenkénti zsinatok törvényes megtartása tárgyában.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. 833/1848. sz. eredeti tisztázata és Religió és Nevelés 1848. I. 323-324. ill. 336.o.

24. Kalocsa, 1848. május 3. – Girk György érseki helynök tudatja Nádasdy Ferenc érsekkel, hogy az egyházmegye papsága zsinattartást követel.

[Az egyházmegye papjai kérik, Girk közbenjárását az egyházmegyei zsinat mihamarabbi összehívását illetően. Girk megküldi Nádasdynak a kérdéses memorandumot. A zsinat iránti igény már széles körben elterjedt, és összefügg az utóbbi idők változásaival. Girk szerint, ha megfelelő feltételekkel tartják meg, a zsinat komoly hasznot hozhat az egyház számára, elnapolni pedig már aligha lehetséges. A halogatás a felforgatók malmára hajtana a vizet. Girk kifejti a zsinattal kapcsolatos javaslatait. Szükséges, hogy a püspökök meghatározzák a tanácskozások tárgykörét. Az egyházi fegyelem ellen lázítókat ki kell zárni a megbeszélésekről. A résztvevők csupán tanácsadói joggal rendelkezzenek, döntéseket csak a püspökök hozhassanak.]

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes, Archi-Episcopo, Actualis Intime Status Consiliarie, et ad Excelsam Tabulam Septemviralem Co-Iudex, Domine mihi gratiosissime!

Complures Archi-Dioecesis Colocensis Presbyteri, in gremio Archi-Episcopalis Civitatis degentes, sub d[i]e 27^{ae} Aprilis a. c. Recursum ad me formarunt, ut intermediatione mea officiam, quatenus pro modernis rerum adjunctis, et horum exigentia, Synodus Dioecesis isthic quo ocyus celebretur. Officii, et obligationis mea esse duxi objectum hoc Excellentiae Vestrae quantocyus substernere, et idcirco memoratum Recursum in Origine isthic sub % reverenter advolvo. Idea haec, et desiderium celebrandarum Synodorum, tam Dioecesanarum, quam Provincialium videtur jam in Clero per totum Regnum diffusum, et alias radices fixisse, quod quidem desiderium immediate ingentes illae mutationes, quae in re Civili recenter intervenerunt, et statum Ecclesiae relate ad Civitatem immutarunt, tum private, ac publicae medio Ephemeridum provocationes, - progengerunt; ast apud multos indubie etiam novitatis, et commodorum temporalium studium, ac sensus mundanus excitaverunt, et foverunt.

Ratione situationis in qua Ecclesia Hungarica de praesenti constituitur, non dubito quidem, si Synodi Dioecesanae, cui etiam Nationales ex motivis, et finibus, ad quos easdem Ecclesia haberi instituit, penes necessariam circumspectionem, ex legitima sub forma celebrata fuerint, magnam ex iis utilitatem Ecclesiam, et rem Catholicam proventuram, imo earum celebrationem jam vix sine detrimento intermittere posse; ast est alia parte etiam convictus sum, quod si eadem absque sufficienti praeparatione, et citra praeviam praescissionem omnium sinistrarum tendentiarum

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

celebrarentur;- plus inde damni, quam emolimenti, immo certissima mala inde exoritura. Quare ne nonnulli statu suo male contenti, hanc occasionem arripiant, vel contra formam regiminis in Ecclesia divinitus constitutam, vel disciplinam Ecclesiae universalem, aliquid moliendi, neve Synodi pro medio serviant non ad meliorandos, et emendandos, sed potius ad magis relaxandos mores;- tenui mea opinione necessarium esset

1°) Ut antequam Synodi Dioecesanæ celebrentur Praelati Regni Hungariae prius inter se, seu litteratorie, seu in Conventu aliquo, objecta harum Synodorum, seu materiam futurarum deliberationum, et ad quem finem hae imprimis dirigendae essent,- mutua consultatione defigant, ac determinent,- quae objecta dein per singulos Episcopos Clero Corato Encyclicis litteris significanda forent cum eo ut

2°) Stricte super his solum punctis, in Congregationibus suis Districtualibus deliberationes instituunt, exclusis cunctis, quae vel ad laxandos mores, et disciplinam, aut contra ordinem divinitus in Ecclesia constitutum, tenderent. Pariter vi officii, et principaliter non nisi relatae ad haec puncta sua sensa in scriptum redigant, duosve vel ad summum tres e gremio suo cum instructione ad +Synodum deputent. Nihilominus

3°) Si quae forsitan haberent praeter haec, quae sua opinione pro bono Religionis, et Ecclesiae utilia censerent, aut ad rescindendos abusos vitiaque tollenda necessaria existimarent, ea quoque in justam considerationem assumenda fore. Penes hoc tamen

4°) Congruo, et omni meliori modo eis significandum esset, aut etiam si videretur argumentis probandum, ad Synodum per se deputatos, votum quidem consultativum, sive deliberativum, nullatenus autem decisivum habere posse, ac habituros, quod utpote soli Archi-Episcopo, vel Episcopo competit!

Haec solum per transitum quasi censui attingere, fors etiam superflue, cum haec cuncta si opus fuerit, indubie majori cum sapientia per Excellentiam Vestram sint determinanda. In reliquo altis Ejusdem gratiis, et favoribus commendatus, cum osculo S[anctis]S[imum] manum profunda cum veneratione maneo.

Excellentiae Vestrae humillimus servus

Georgius Girk-mp, Ep[iscopu]s Adrasensi, et Vic[arius] Gen[eralis]

Colocae 3^{ia} Maji 1848.

Felzetten: D. A. III. 1. praett. 7a Maii [1]848. Vienna; Ill[ustrissim]us Georgius Girk Com[es] Ep[iscopu]s et Vicarius Commendat petitionem Cleri minoris Colocensis intuitu celebrandae Synodi Dioecesanæ

Forrás: KÉL.I.1.a. Synodalia 1848. (íktató szám nélkül) eredeti tisztázat

25. Bécs, 1848. május 10. – Nádasdy Ferenc érsek Girk György érseki helynöktől a megyei zsinat meghirdetését kéri.

[Az esemény bejelentésén kívül utasít a tárgyalandó kérdések rendjének összeállítására is.]

Illustrissime ac Reverendissime Domine Consecrate Episcopo, Abbas, Lector et Canonice Suffraganee Vicarie et Causarum Arditor Generalis Domine in Christo Frater Colendissime!

Quamvis Consideratis arduis, in quas Ecclesia hungarica per politicas verum, quo recentissime evenerunt Conversiones, conjecta est adjunctio; attento non secus Cleri hungaricae ardenti desiderio pro celebratione Synodorum Dioecesanarum identidem manifestato, jam mecum statuerim, ac id-ipsam in Encyclicis paulo prius praelo subjectis, Clero meo Dioecetano annuncandum jam constituerim, ut cum primum per adjuncta mea personalia licuerit, Synodum Dioecesanam cogerem: nihilominus solatio mihi erat, Cleri quoque minoris Colocensis zelum et

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

fiduciam, quibus ductus sua mihi pro bono Ecclesiae et salute fidelium promovendis optima studia testatum iret, per Illustritatem Vestram luculenter comperire. Quocirca Illustritati Vestrae pro sua in hoc tam momentoso negotio circumspectione ac diligentia, qua puncta quaeque cardinalia intuitu qualiter ineundorum praeliminariorum consiliorum ductu officiosarum d[omi]n[us] 9° labentium, mihi substernenda existimavit, me plurimum obstrictum altro profiteor, quibus adeo nihil quod obventam habeo, ut potius in eorumdem complementu sequentibus mentem meam declarare pergam.

I^o) summa lex esto: ab illis, quae SS. Synodus Tridentina circa disciplinam et mores in Clero et fidei populo reformandos statuit ne latum unguem discedere; neque relaxandae disciplinae, sed potius moribus ad decreta praelaudato Synodi conformandis, omnem opem et operam locare. Par huic: Libertatem et jura Ecclesiae partim revindicare partim tueri. Quibus praestabilitis opinione mea.

II°) Clerus Dioecesanus eo foret inviandus, ut a/ Curatores Animarum pro suo zelo et prudentia ipsimet, quilibet in sua Parochia, non solum (non solum) corruptelas et abusus qui irrepserant, detegat, sed horum fontes quoque assignet, et remedia indiget, idque scripto; tum vero super his inita in Congregatione Distrinctuali concertatione; commune resultatum una cum distinctis singulorum Parochorum relationibus et projectis, ad ordinariatum promoveantur. – b/ Cum nos simus sal terrae et lux mundi, ideoque a correatu corruptionum Pastores haud immunes haberi possint: ipse Clerus curatus quae ad sui ipsius reformationem in Domino factura existimaverit, in scriptum referat; et facta inter se coalitione, resultatum, ut puncto superiori, cum singulorum opinionibus Ordinariatus substernatur. c/ Eadem modalitate proponantur illa quoque adminicula quibus studium religionis excitari, pietas fidelium exstimulari, ac nominatim d/ religiosae tenerae pubis scholasticae institutio et educatio quam efficacissime promoveri possit. Hac modalitate circumspectionem et zelum Pastorum sua sponte excitandum reor.

III°) Cum mutuae inter Parochos et Cooperatores Correlationis coordinatio, principem inter vota posteriorum locum teneat, Capellanis quoque facultatem tribuendam reor, ut desideria sua distinctis secundum singulos Districtus Vice-Archi-Diaconales petitionibus, /: de quibus tamen nihil in Congregationibus praevis deliberetur, /: complectantur. Pari modo

IV°) Integrum esse cupio Parochis, ut praeter praeadducta pro II° enumerata objecta, de aliis quoque, quae saluti Ecclesiae et fidelium suisque juribus tuendis profutura censuerint, Opiniones Districtuales Ordinariatus substernant. - Haec quod Clerum Curatum, qua ratione in partem consiliorum vocandum.

V^o) Quod spectat ad quaestionem: quinam et quo numero sint ad Synodum evocandi? sensu meo praeter DD. Capitulares, et Honorarios Canonicos nec non Abbates et Propositos intra ambitum archi-dioecesis residentes, evocandos arbitror 1° V. A. Diaconos Districtuales 2° Professores Theologiae ex quibus DD. Josephum Kovács; Josephum Csicsáky; item Franciscum Tary Officii Dioecesani Secretarium nec non Emericum Sörös Bibliothecarium praemonendos cupio ut diligenti lectione Conciliorum Ecclesiae hungaricae, auctore Péterffy editorum aliorumque huc facientium subsidiorum se pro Notariis Synodalibus praeparare contendant. 3° E quolibet Districtu unum duosve Parochos. 4° E quolibet Districto unum Capellanum, attamen pro hac solummodo vice. 5° Superiores Conventuum Religiosorum intra ambitum Dioecesis domiciliorum.

VI°) Deliberationes in Synodo lingua Ecclesiae i.e. latina institui volo; solumque statuta ad reformationem morum in populo fidei adincentia in lingvas per Archi-Dioecesim vigentes transponenda reor.

VII°) Praeter praemissa sunt et alia non pauca, quae partim ad tuenda jura Ecclesiae partim ad coordinationem diversarum Correlationum, excitandumque sensum Catholicum in Synodo pertractanda erunt; uti sunt e.g. de nova coordinatione Seminariorum; de reformatione systematis Studiorum Theologicorum; de praescribendis Auctoribus Classicis; de tuenda

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Ecclesiae autonomia; de retinenda fundorum Catholicorum administratione; -de succollanda Unione Catholica, quae Pestini, uti informor, jam coalescit; de juris patronatus in oppidis et pagis nova coordinatione; de peculii Ecclesiarum nova manipulatione etc. etc., quae et hujus generis alia, esto ad Synodum dioecesanam omnia non spectent, in praesenti tamen rerum nostrarum situ negligi vel ideo non possunt, ut attentio publici ad eadem dirigatur, et vota catholicorum ipsa publicitate consolidentur.

Super his itaque ut deliberationes praeviae institui possint, Illustritatem Vestram hisce officiose simul ac fraterne requirendam duxi: quatenus cum Ven. Metr. Capitulo tantum, adhibito pro notariatu D. Tary, secreta consilia inire, meque de resultato, quo licuerit ocyus informare ingravatim velit; ita quidem ut puncta, pro praevia deliberatione Clero Curato communicanda, in stylum quoque redacta submittantur, quo negotium hoc magis accelerari possit.

Hac oppurtunitate transpono 450 exempla Encyclicarum mearum, quas brevi comitiva eo modo ad reflectivos Curatores Animarum expediendas cupio, ut non solum singulis de Clero Curato unum, sed etiam Iudicibus communitatum, item destrinctionibus individuís intra ambitum cujusvis Parochiae degentibus, plura pauciorave exempla obveniant.-

In reliquo piaae ad Aras memoriae commendatus, distincto fraterno cum Affectu et aestimatione persisto Illustritatis Vestrae devinctissimus in Christo Frater

C[omes] Franciscus de Nádasd Archiepiscopus Colocensis

Viennae 10^a Maii 1848

A felzetén: ad IV.i. Érsek Ő N[agy]m[éltósá]ga a megyei zsinat íránt nyilatkozván a pontokat elkészí[t]etni kéri. Olvast[atott] a főkáptalanban máj 17.-30^{án} [sic!] 1848.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

26. Dátum és hely megjelölés nélkül – Az 1848. augusztus 31. és szeptember 1. között megtartott kalocsai egyházmegyei tanácskozmány tárgysorozata

[A tárgysorozat kivonata magyarul: 1. A papság tudományos készültségének fokozása espereskerületi könyvtárak felállításával és lelki életének tökéletesítése lelkigyakorlatokkal. 2. A breviarium elmondására vonatkozó parancs keresztülvitele. 3. Miért sülyedt annyira a papság tekintélye? 4. A plébános és káplán közti viszony rendezése. 5. A zsinati vizsgálat hogyan tartassék? 6. Az eladósodott papok megmentése. 7. A papság fizetése. A párbér és stola fenntartandó-e a jövőben is? 8. A kegyúri jog újjászervezése. 9. Alakítandók-e kat. egyesületek? 10. Mi a teendő a jó sajtó érdekében? 11. Vallásos nevelés az iskolában. 12. Istentisztelet és szertartások. Ezek a pontok később még kiegészültek pl. az „elhunytak tömegének” (értsd: hagyatéka) kezelésének, javadalmak felosztásának, lelkészek kinevezésének, bőjti törvények esetleges módosításának kérdésével is.]¹⁵⁴

Puncta Diebus 30o et 31n Augusti a. c. assummenda.

I-o Cum simus sal terra et lux mundi, qui exemplum esse debemus fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate (:ad Tim. IV. 12:) cumque talis-verba sunt gloriosi Ecclesiae Capitis Pii IX.i plerumque soleat esse populus, quales sunt sacerdotes, ut inchoato a Domo Dei iudicis, cetera iam sua velut sponte prospere vertant, indicentur adminicula, quibus cleri ipsius intellectualis, et religioso-ecclesiastica cultura promoveri, ejusdemque in spiritu regeneratio optimo proventu perfici possit. Quocirca nominatim projectetur a., modus erigendarum Bibliothecarum Districtualium, item b., inducendorum et

¹⁵⁴ Forrás: Dr. Pál Mátyás: Az 1848-as egyházi mozgalmak in: Religio 1914. 68.o.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

frequentandorum Exercitiorum spiritualium, quibus nihil efficacius ad gratiam, quam accepimus per impositionem manuum renovandam. -

2-o Quoniam dicente S. Augustino: Ille tantum novit recte vivere, qui novit recte orare; nec quisquam oratione sua se unquam meliorem, sed talem omnino in vita, qualem in orationis studio comperit; - qui autem non orat deum, ille, teste S. Chrysostomo, mortuus est: suggerantur adminicula, quibus Decr. syn. Tridentinae de persolutione Horarum Canoniarum, per quas utpote Ecclesia inde ab incunabulis (:Ephes. V. 19. cf. Actor II. 42. III. 1. XVI. 25:) suis uno velut omnium Ministrorum suorum (:olim et fidelium:) ore, Deo indesinens sacrificium laudis, - in unione illius divinae intentionis, qua ipse Unigenitus Patris olim in terris Deo laudes persolvebat - exequi contendit, effectus procuretur. -

3-o Cum lux nostra sic debeat lucere coram hominibus, ut glorificent Patrem nostrum, qui in coelis est; malevolorum autem hominum imprudencia obmutescat, nihil habens unde vituperet Ministerium nostrum: recenseantur causae, ob quas ecclesiastici ordinis reverentia in dies magis defluit; - indidentur ea, quae ex hoc capite Clero vitanda sunt, demum indigentur regulae, ad quas Clerus externas actiones in vita sociali, domestica, in conversatione publica et privata, in habitu, gestu, incessu, conformare debeat, quo alii ex ipso sumant quod imitentur.

4-o Proponatur: qua modalitate coordinanda Parochos inter et Cooperatores mutua correlatio, ut inter ipsos fraterna charitas, unanimitas, fiducia, candor, ingenuitas, meliorumque charismatum aemulatio, salva legali subordinatione, stabiliatur, foveaturque.

5-o Exponatur: Quis modus foret ineundus, ut in promotione ad beneficia parochialia, attenta debita qualificatione et armis servitionum, ceteris paribus, digniores dignis praeferantur? Qualiter in hunc finem Examina Concursualia a Syn. Tridentina praescripta in usum revocanda? quibus item limitibus tam habilitas ad beneficia, quam etiam jus praesentandi definiendum?

6-o Suggestur modus, quo praecaveatur, ne alieni aeris contractione seu congrua, seu massae posthumae Clericorum praegraventur; item substernatur optima methodus massas defunctorum posthumas quam expeditissime manipulandi, ac ut ajunt purisandi.

7-o Cum per legem novellarem Art. 20. §. 3. Status publicus indemnisationem et dotationem Clero Curato promiserit, depromatur opinio a.) an, et quatenus totalis in aere parato dotatio per statum publicum, cum independentia et libertate Ecclesiae componi possit? b., an majus emolumentum ex hac dotatione sperare liceat? c., an praestaret ut status publicus solummodo tenuiter dotatis ad exsequendam congruam subveniat? d., an praestet partem ad minus Congruae in agris latifundiis et naturalibus, vel potius totam in pecunia percipere? e., an census lecticalis et stolaris proventus porro retinendus, vel potius sufferendus videatur? anve horum redemptio in sola pecunia, vel solis naturalibus, an in utroque simul procuranda? Porro f., Quae claris pro classificatione Beneficiorum assummenda? g., quid titulo congruae cujusvis classis beneficiatis, quid item h., eodem titulo cooperationibus tribuendum? quidve hi Parochis, nisi gratuito accomodarentur - titulo provisionis cedendum haberent? Denique i., an aequum videatur, ut populo catholico contributio, aut onus quodcumque imponatur, ad provisionem et emolumenta a sacris catholicis alienorum quoque ex communi seu procurandam seu succolandam?

8-o Quoniam in proximo est, ut Patroni Ecclesiarum oneribus ac juribus suis renuncient, proponatur: qualiter jus Patronatus reorganisandum? - qualis influxus Communitatibus in exercendis hujus juris partibus, item administratione fundorum et peculii Ecclesiarum, nec non politiae ecclesiasticae - salva libertate et juribus Ecclesiae - tribui possit? -

9-o Cum in fideli populo fidem labefactari, charitatem refrigescere, Sacramentorum frequentationem aliaque religionis exercitia negligi, ac pari passu mores prolabi, vitia et corruptelas latius grassari quotidiana tristis testetur experientia: detegantur non solum neglectus et corruptelae, quae in quolibet fidelium coetu invaluerunt, sed horum etiam fontes ac remedia assignentur, ac nominatim proponatur planum, secundum quod inter fideles religiosa coalitio esset instituenda, qua mediante pia majorum religionis publica et domestica exercitia instaurari,

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

sacramentorum frequentatio promoveri, filialis in Ecclesiam pietas et adhaesio revocari, mores a corruptelis praemuniri, verbo: fideles Pastoribus suis ita coadunari possent, ut unum velut cor, et unam habentes animam, vivam primorum Christianorum communionis Sanctorum imaginem exhiberent, communibusque votis ac suffragiis causam Ecclesiae tuerentur. An huic scopo non aprime inserviret sic dicta "Unio Catholica"? qualiter haec effectuada et stabilienda? -

10. Cum praelo a praeventivis cautelis soluto, in immensum succrescant libri perversi, per quos malignum virus impietatis latissime suam contagionem propagat, exponatur: qua via, quibusve studiis huic malo pessimo obviandum? quibusve mediis consociatio pro edendis bonis libris, scripta item periodica catholica succollanda?

11-o Cum nihil nunc majorem Ecclesiae sollicitudinem deponat, quam solertissima successcentium Patriae livium, utpote amplissimis iuribus civilibus donatorum, recta institutio et religiosa educatio; indicentur a., impedimenta, quae seu teneram pubem a scholarum, adolescentiores vero a catechesium frequentatione detinent vel avocant, seu optatum institutionis et educationis religiosae effectum morantur vel elidunt; - b., Suggestantur modi, quibus religiosa institutio et educatio tam in scholis, quam per frequentiores catecheses in Ecclesia, per solemnem, itam "primam Communionem", scholarium, aliasque pias praxes, cum fructu procuranda. - Item c., depromatur opinio: an in locis mixtae religionis scholae simultaneae, seu mixtae erigi, et penes quales cautelas tolerari possint? -

12-o Siquidem cultus publici divini quaedam velut mechanica sterilitas potissimum in causa sit, quod idem leviter a multis negligatur; exponantur adminicula, quibus ille indigentis populi fidelis magis accomodandus esset, ac nominatim, proponatur lo quo exhortationum, paraenesium, catechesium, vel lectionum, b., quo item communium comprecationum, et hymnorum genere fructuosior effici possit? demum c., an non expediat, ut musica instrumentalis forte penitus sufferatur, et ipse populus cum organo concinet?

13-o Licet praeceptum Ecclesiae Ieiunio et abstinencia, quatenus in evangelica lege abnegationis suimetipsius fundatur tolli nec possit nec expediat; cum tamen modus jejunandi et abstinendi, [salva¹⁵⁵] substantia praecepti, varius semper in Ecclesia fuerit, quales concessionem et facultates hoc intuitu a sede Romana venirent experendae?

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

27. Bécs, 1848. május 16. – Nádasdy Ferenc érsek feddő körlevele a felső-tiszai egyházkerület papságához

Krisztusban Kedves Fiaink!

Valamint nem csekély öröme szolgált atyai szívünknek folyóhó elsejéről kelt megyei zsinatok tartására vonatkozó kérelmekben Krisztus A[nya]Szentegyháza iránt tanúsított fiúi ragaszkodástok, s élénk buzgóságtokkal – melyet mi azonban, miként már tudomástokra lesz, megelőztünk – találkozhatni, úgy el nem titkolhatjuk miképp irántatok viseltető, minden alkalommal tanúsított atyai hajlandóságunk és gondosságunk irányában több fiúi bizodalmat és tiszteletet óhajtottunk volna kérelmekben. Miképp ezt örömmel tapasztaltuk más kétrendű hozzánk jutott kérelemben átszövődni, mit azon szeretet is, melyet kérelmek első pontja taglal, igényelt vala. Nem lehetvén nem tudvák előttetek az apostolnak szavai a Korinth[usi] 1. L[évél] 1. R[ész] v.¹⁵⁶ Bizonyára atyai szívünk legérzékenyebb fájdalommal tellett el „uralmi telhetlen vágy” és a „méltóság rideg feszessége”, „önkény”, „magán érdek szötte pártvezérlet”-et

¹⁵⁵ Bizonytalan olvasat

¹⁵⁶ A hivatkozott rész: 1Kor 1 fejezet. Tartalmában leginkább idevonatkozik a 10. vers lásd a 267. számú lábjegyzetet. Biblia Szent István Társulat, Budapest, 1976. 1309.o.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

irányunkban és Sz[ent]Székünk irányában felhányó szavaitok fölött. Holott mi – miképp tapasztalhattatok – senkitől közületek atyai szívbeli hajlandóságunk s leereszkedésünk tanúságait meg nem vontuk, s ha van mit fájlalnunk, ez egyedül az, hogy az Isteni gondviselés titkos végzése töletek oly régóta távol tart. Noha soha sem szüntünk meg itt is nemcsak rólatok gondoskodni, de az egész magyar egyház érdekében is tehetségünkhez képest közremunkálni.¹⁵⁷ Nem Fiaim! Ha a kölcsönös bizalom és méltányosságot számúzzuk, ha a hierarchikus jogviszonyokat kellő tiszteletben nem tartjuk, zsinatainkra az ég áldását ne várjuk. Azért irántatok viseltető atyai érzetünk újabb tanuságául ezennel előre is nyilvánítjuk, miképp nemcsak a zsinati tárgyak életgyakorlati fontosságánál, de bennetek helyzett bizodalunknál fogva is tanácsotokat a zsinat érdekében maga útján meghalगतandjuk. Mi iránt már rendeltettünk is, s főpásztori gondjainkat e komoly téren is veletek megosztandjuk. Csak ne feledjétek, miképp a megyei és zsinati főkormányt felelőssége egész terhével az isteni gondviselés ingyen kegyelméből ugyan, de egyedül csekélységünkre méltóztatott ruházni. Minél fogva isteni küldetésünkön nyugvó¹⁵⁸ sérthetetlen s elidegeníthetetlen főkormányzati jogaink érdekében minden jogszerűtlen avatkozás ellen¹⁵⁹ a pásztorok fejedelme előtt ünnepélyes óvást tenni ezennel kötelességünknek nyilvánítjuk. És folyóhó 5-kén kelt¹⁶⁰ körlevelünk szavaival intünk benneteket az Úrban, hogy kérjétek ti is velünk a Sz[ent] Lelket mennyei bölcsességért, hogy szálljon meg mindnyájunkat, hogy azonegyet mondjunk mindnyájan, ahogy Korint[usi] 1:L[evél] 1. R[ész] 10.¹⁶¹ Így Krisztusban k[edves] F[iaink] csak így fog az Úr közepettünk lenni, ha t. i. az ő nevében fogunk összegyűlni kinek áldása, hogy mindnyájatokra szálljon, hozzá felesdeni nem szűnendünk.

Felzetten: május 15-kén [1]848. Bécsből. ad III. Feddő körlevél a felső tiszai alesperesi kerülethez. Bemut[attott] június 24-kén 1848.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) fogalmazvány és Religio és Nevelés 1848. I. 368.o.

28. Madaras, 1848. június 6. – Részletek a felső-tiszai egyházkerület tavaszi gyűlésének jegyzőkönyvéből és szentszéki vélemény az egyes pontokkal kapcsolatban.

1848. június 6-án Madarason felső-tiszai egyházi kerületnek tavaszi közgyűlése (Bekes László esperes elnökle alatt Bosnyák Miklós csávoli, Herold János bikityi, Zsuffa József tataházi, Hományi Sándor katymári, Samanovics István borsodi, Almási István madarasi, Auth György almási, Griczman János bikityi, Lux János katymári segédlelkészek jelenlétében Antunovics János kerületi jegyzőnek tollvivősege mellett), a Szent-Lélekhez előlegesen bocsátott fohászok után e következőképp tárgyalattak.

A feladott és itt következő kérdések: kérdeztetik 1-ör Tartozik, miért, s mikor a lelki atya a gyónókat kérdezzetni, oktatni, atyailag feddeni. 2-or A lelki atyát a gyónók sokasága felmentheti eme kötelesség teljesítésétől? és végre 3-or Miképp lehetne a húsvéti gyóntatást oly célszerűen rendezni, hogy akkor is a lelki atyáknak elég üdejük maradna a kérdés, tanács és oktatás adására? Megokoltatván több vélemény előhordása után, végre az almási plébánosnak e tárgyú megfajtése határozatilag, úgy mint: ///.¹⁶² látható egészben elfogadtatott. 4-er elővételten azon

¹⁵⁷ Noha-munkálni utólagos betoldás

¹⁵⁸ isteni-nyugvó utólagos betoldás

¹⁵⁹ minden-ellen utólagos betoldás

¹⁶⁰ folyóhó 5kén kelt utólagos betoldás ld. a 1.sz. dokumentumot

¹⁶¹ A hivatkozott rész: „Testvérek, Urunk, Jézus Krisztus nevére kérlek titeket, éljétek mindannyian egyetértésben, ne szakadjatok pártokra, legyetek egyek ugyanabban a lelkületben, ugyanabban a felfogásban.”/1Kor 1/10./ Biblia Szent István Társulat, Budapest, 1976. 1309.o.

¹⁶² hivatkozási jel a mellékletre

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

érseki körlevél, mely folyó év Pünkösöd hó [május] 16-án¹⁶³ előre bocsájtván azon országos petíció történetét – a katolikus hit érdekében a Hongyülésre beadattván, elkészetnek nyilvánított – fejtegeti. Miként alig vagyon jelen helyzetünkben sürgősebb dolog, mint egy új petíciónak terjesztése, mely tárgyalná a legújabb törvények XX. [törvény]cikk: 2. szakaszának a katolikus hitvallást követőkre is minden részleteiben alkalmazásának jogszerű kívánságát megrendelvén, egyúttal azon módot miáltal kellenék a nagyobb nyomatékmal szolgáló aláírásokat gyűjteni.

Határozottatott. Mindhogy az egyház függetlenségének kérdése azon sarkpont körül forog, hogy vajon a Magyarország klérusa igénybe veendi-e a status által ajánlott ellátást vagy sem? Ennélfogva a felső egyházi tisztai kerület lelkészei abban a véleményben vannak, hogy ezen, Érsekünk által initiált¹⁶⁴ eljárás csupán csak az előbocsájtott kérdés eldöntése után lesz célszerűleg fogamatban veendő. Mindazonáltal, hogy azután is tanúsítsák egyházak iránti lángoló buzgalmukat, és főpásztoruk iránti tántoríthatatlan ragaszkodásukat közérzelemmel nyilvánítsák. Mint a tisztelt körlevél értelmében minden igyekezetük odafordítandják, hogy a szándékolt szent cél ön buzgalmuk által is a mennyire csak lehetséges megközelít[t]essék.

5-ör Olvastott Érsek Ő Excellentiájának folyó é[v] május 16-áruli kerületnek a megyei zsinatok tárgyában május 1-jén felterjesztett petíciójára adott nyilvános válasza, melyben mélyen tisztelt Fő Pásztorunk e kerület idézett kérelmében foglalt némely kitételekkel magát sértve érezvén, azon ohajtását nyilvánítá, miképp több bizodalom, s tisztelettel találkozni szeretett volna.

[1179. Szentszéki válasz]

Ő Excellentiája kegyelmes főpásztorunk külön válassza által, a 7. kerületi papság, atyai kegyes indulatáról már értesítve van.

Határozottatott. Minthogy e kerületnek összes lelkészei lángoló szeretettel karolják fel a katolikus egyház javát azért lehetvén más céljuk, mint az Isten dicsősége és a katolikus hit virágzása, tehát lehetetlen volt nekik a piétás kellő szabályairól megfeleltkezni a püspöki tekéntély irányában akkor, midőn éppen az ohajtott cél elérésével a köztisztelet nimbuszával körülövezni szándékolták. Jól tudván azt, hogy csak így lehet legdrágább kincsünket, Isteni hitünket ős tisztaságában megörzeni, miért e részről a költött gyanút is fájdalommal vévén közérzelemmel Ő Excellentiájának alázatos pásztorai az Egyház iránti szeretettül áthatva nem csak nem akartak bántani, hanem inkább fiúi őszinte bizodalomukat nyilvánítani. Ragaszkodván egyébiránt továbbra is azon erős meggyőződésükhöz, hogy a megyei zsinatok tárgyában szerkezett kérelmük jogszerű, s méltányos is, annál inkább, hogy oly tárgy körül forog, melyett birtokolni az összes Egyház Trienti Gyülekezetében nem csak megengedett, hanem parancsolt is.

A tanácskozmány vagy zsinatra utasítatik e pontbani kérelmének előterjesztésre a ker[ületi] tisz[t]elendő papság.

6-ör Antunovics János kerületi jegyző mondván: miként előállt a kor, melyben a holt betű igáját szükséges levetni, és a Megyei Kormányt több életelemmel felszerelni. S így, amennyire lehetőség a célra nem vezető scripturistikát¹⁶⁵ mellőzni. Jónak látá a plébános és káplányi jellemzéseket (informatiok)¹⁶⁶ egészben félre tenni, mintha azok bölcselet azon erkölcsi elvével, mely azt tartja, hogy mindenkiről, még a rossz rá nem bizonyít[at]atik, jónak szükség tartani, ellentétben állanak, és midőn a gyenge lelkiismeretűeket mivel az azokban foglalt pontokra lehetetlen kimerítő és a felebaráti szeretetnek szabályaival tételesen összhangzó feleletet adni, erőszakolják ugyanakkor az emberi indulatnak, mely minnyájunk[k]al közös, a legkényesebb alkalmat a visszaélésre szolgáltatják.

¹⁶³ Lásd a 6-os számú dokumentumot

¹⁶⁴ initiált: javasolt

¹⁶⁵ értsd: papmunkát

¹⁶⁶ Éves jelentések a papság magaviseletéről az egyházmegyei központnak.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Határozottatott. Ő Excellentiája fő Tisztelendő Atyánkat tisztelettel megkéri, hogy a jellemzések felterjesztésétől a megyei papságot még a Zsinat előtt felmenteni kegyeskedjék. Miután úgyis minyájunknak lélekisméretén fekszik a kötelesség az észrevett hibát másban testvérileg javítani, ennek sikertelensége esetében pedig a megyei kormányt a szükséges orvoslát végett fiúilag megkeresni. [...] s az Istennek hála adatván, a kerületi ülés befejeztetett.

Kelt Madarason, június 6-án 1848. Felső-tiszai egyházi kerület lelkészei, Antunovich János kerületi jegyző

Hogy az eddig szokott modorban az illető plebánosok káplánjaikról félvénekénti informatiót adjanak, ezen okot javasolják 1-ör Mert az informatio meg nem adása semmi okszerű okkal nem támasztatik ellenben 2-ör Érdekében fekszik az Egyházi Elöljáróságnak maga egyénit ismerni és időnkénti előhaladásukat nag jóban nagy rosszban tudni, hogy a rossznak elejét vegye, a jóban előmenőket kedvezéssel még jobban abban segítse. Az egyházi maga jó viseletű egyének is kívánják, hogy esmérteessenek meg, mert azzal jó erkölcsök élesztetnek a kedvezésre ok, de érdem is adatik. A rossznak pedig kora fenytés ti. arra szolgáljon, hogy a rosszban el ne merüljenek. De 3-ör A szomorú tapasztalás mutatja, hogy most, midőn informatio adatik, mennyi hiba, de gonoszság is elhullajtatik, sőt szokszor inkább maguk az informálóknek, mikor érdekekben nagyon megcsúfolnak a legnagyobb kicsapongásokat – p[éldának] o[káért] részegséget botrányos társaságot – nem csak elhallgatják, hanem tagadják is. Mi lesz, ha az informatio végképp kimarad? 4-er Ha informatio szokott módokban adatni fog, mint a káplán vigyázóbb lesz közelsége, teljesítése, de egyszersmind az informáló plebánosnak is nem kevés ösztön adatik, hogy (ha különben nem igazi és minden kincs nélküli pap) magára is vigyázzon és amint a szomorú tapasztalás már eddig is eléggé megmutatta, sokszor éppen úgy történik, hogy ki-ki tesz, mit akar, és ha mindjárt az éppen a papi szép hivatással, és az Elöljáróság nem tudja, és ha megtudja, már akkor a rossznak nincs más orvoslata, mint amely a legnagyobb botrány ez tán lehető, ami mellett a fegyelem, az érzület, a papi tekintély a királyok az országok romlása csak előidéztetik. Csak tekintsük p[éldának] o[káért] egy valaki kezdjen kártyázni, adósságot csinál, és ez csak akkor tudódjon meg, ha egy-két évig a plebános el nem tűrhetvén feladja. Micsoda orvoslás lesz itten már most? – midőn már a hajlam megerősült a nép szokás meggyökeredzett – az alasság megvan, az elégtelenség nagy fokra hágott?

Kelt Kalocsán július 19-én tartott érsek sz[ent] széki ülésből.

Girk György adrasi püspök és érseki helyettes

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül) eredeti tisztázata, ill. Girk György sajátkezü megjegyzései az iraton

29. Madaras, 1848. június 6. – A felső-tiszai egyházkerület a jellemzések (informatió) eltörlését kéri Nádasdy Ferenc érsektől.

Nagyméltóságú Érsek, Legkegyesebb Atyánk!

Jól tudjuk, hogy a megyei kormánynak szükség bírní oly organumokkal, melyek által mindég éber szemmel kísérhesse a kül klérus működését, hogy így a lélek üdvére vezetessenek. Meg vagyunk azonban erősen győződve, hogy ilyenekül nem szolgálhatnak többé a plébános és káplánokru eddig adatni jellemzések (informatio), mert midőn egyrészt a gyengéd lelkiismeretet erőszakolják, akkor más részt az emberi indulatnak a visszaélés kényes alkalmául kínálkoznak. Ugyan ezek papot társa fölött bíról állítanak fel, és pedig annak nem egy talán minden részleteiben ismertes tette fölött, hanem egy egész hosszú időszak naplóját követelik a tettek oly árnyéklatairól is, melyek függönye alá tekéntení majdnem lehetetlenség. És ki az, ki ily minőségben és helyzetben a bíró kényes szerepét lelkiismeretének erőszakolása nélkül

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

magára vállalni merné? Úgy hisszük, józan atyánkfiai közül kisem. És vajon nem kísértet-e bárkinek is oly fegyvert kezébe adni, mely az élet becsületén halálos sérvet okozhat a felindulás percében, mely éppen az lehet, melyben a jellemzés időszaka bekövetkezhet. Igaz, hogy a testvéri szeretetnek soha múlni, az indulatnak soha uralkodni nem szabad – de quis est hic, et laudabimus eum¹⁶⁷. Azért a tapasztalás után okulva kérjük fiúi hódolattal Exczellentiádat, miszerént ezen lelkiisméretünken nyomasztólag fekvő tehertül atyai kegyességgel az egész megyei klérust egyszerűen felmenteni méltóztatnék. Hiszen a kis hibát úgyis maguk közt eligazítani kötelesek a Testvérek, a nagyot az esperes, a nagyobbbat az üdöszaki körülés, a legnagyobbat a megyei Kormány. Hová úgyis, a körülmények igényeltével nem várván a jellemzés időszakát, kelle azokat felterjeszteni. Többire magas atyai kegyeiben fiúi hódolattal ajánlottak vagyunk Nagy-Méltóságodnak engedelmes fiai felső-tiszai kerület lelkészi

Madarason, június 6-án [1]848.

Felzetten: bemut[attott] június 24-kén [1]848. ad III. A felső-tiszai kerület a jellemzés (informatio) eltörlesztését kéri

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848

30. Madaras, 1848. június 6. A felső-tiszai egyházkerület saját május 1-jei kérelmének sértőnek érzett, erősebb kitételei kapcsán félreértésre hivatkozik, s az érseket biztosítja hűségéről.

Nagyméltóságú Érsek, Legkegyesebb Atyánk!

Midőn f[olyó] h[ó] május 1-én egyházi ügyeink fölötti tanácskozásra Almáson összesereg-lénk, mi sem lelkesíté keblünket oly annyira, mint azon hő vágy, vajha anyaszentegyházunk ama nagyszerű¹⁶⁸ mozgalmak közepette, melyek Európa statusait alapjokban megingatták, minden súlyosb csapástul megmentetve a népek és nemzetek közös boldogsága előmozdítására mindinkább fölvirágoztassék! Minthogy pedig eme nagy, s minden igaz katolikustól forrón óhajtott cél kivívására semmiben oly hathatós eszközt nem találhatánk, mint éppen azon az egyház természetében gyökeredző, annyi pápai rendelvények, s egyházi gyülekezetek által erélyesen sürgetett zsinatok megtartásában, melyek a szerteágazó erőket összpontosítva még mindég győzelmes fegyvert kölcsönöztek az egyháznak, akkor is, ha tán kívülről elnyomás, belülről pedig a meghasonlás veszedelme fenyegetné. Fiúi bizodalommal bátorkodtunk mi is ezek minél előbbi megtartásáért, a trienti szent gyülekezet határozatának nyomán, nem csak folyamodni, de egyszersmind teendők azon pontjait is, melyek szerintünk sürgetőleg hívják föl a pásztori buzgalom közremunkáló lelkesedését, megemlíteni. Bízva, miképp szeretett Atyánk fiainak őszinte nyilatkozatát csak örömmel fogadandja. Miért is reánk nézve alig lehetett jobban sújtó csapás, mint Excellentiádnak május 16-i folyamodásukra kelt azon válasza, melyben több pontokban vádoltatva a szeretett béke és egyetértés azon törvényének megtartására utasítatunk, melyet folyamodványunkban kiinduló pontul választánk. E szerint sajnosan tapasztalva, miszerint igen is félreértettünk jó Atyánk által, dacára azon nyílt óvásunknak is, melyet kiküldött szónokunk által a Főtisztelendő Szentszék előtt folyamodásunk átadásának alkalmával nyilvánítani kötelességünknek ismértük. Meglehet Nagyméltóságú Érsek, hogy szavaink nehol keményebb hangokban nyilatkoztak, de szemügyre vévén egyfelül ugyan a sérelmek azon hosszú sorát, melyek egyházunk bensejében régtől fogva dúlnak, s melyek orvoslása tagad-hatatlanul – ha óhajtott célt érni akarunk – zsinataink egyik fő föladatát teendi. Más részről

¹⁶⁷ olvasata és értelmezése bizonytalan

¹⁶⁸ nagyszerű értsd: nagy mértékű

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

pedig miképp az ott elmondottak csak általánosságban érintve, sem a jelen egyházi kormányunkat – mely iránti bizodalunkat ugyanott egész tisztelettel megemlítők – sem pedig Excellentiád személyét – kit alig két éve, hogy atyánkul tisztelni szerencsénk vagyon, holott mi, az isteni gondviselés kegyelméből e megyében sokkal régebb üdőtől fogva működünk – nem illetheték a vétkes sértegetés gyanújába nem eshetünk. Annyival is kevésbé, mivel szeretett Elöljáróink iránt lelkünkben táplált tiszteletünket mindenkor, valamint legújabban, vagy e kerület kebléből kiküldött választmánnyal is kinyilatkoztatni kötelességünknek ismértük. Különben pedig légyen meggyőződve Excellentiád, hogy e kerület összes lelkipásztorai, érezve hivatásuk fenségét, mit sem óhajtanak inkább, mint egyfelül ugyan a püspöki magas tekintély sérthetetlen jogainak teljes épségbeni fön[n]tartását. Jól tudván, hogy rájuk is csak innen származhat fény és dicsőség. Más részről pedig a szeretett nagy törvényének megőrzését, a béke és egyetértés kapcsolatában, mert a szakadás átkos szellemét lelkükből gyűlölik, s készebbek előbb éltők és vérökkel áldozni, hogy sem a kathol[ikus]egység szereteti kötelékeit valamikor legkisebbé is megszaggatni. S azért buzgón fohászkodnak és naponta a Szent Lélek Úr Isten kegyelméért, hogy isteni bölcsességének malasztja által segítette, csak azt, ami jó, s ami szent, mi igaz és üdvös óhajtsák és teljesítsék. Eltávolítván mindent, mi az egyházra veszedelmet, rájuk pedig kárhozatot szülne. Mely őszinte nyilatkozat után fiúi hódolattal ismételve nyilvánítják, miképp törekvésök mindenben főleg odairányoztatik, hogy valamint alatt írottak Excellentiádban jó atyát tisztelnek, úgy viszont Excellentiád bennünk jámbor fiakat találjon, kik tántoríthatlan tisztelettel öröklenek.

Excellenciádnak Krisztusban engedelmes fiai

Madarason, június 6-án 1848.

Felső egyházkerület lelkészi Bekes László¹⁶⁹ alesperes, plébános

Felzetten: Bemut[attat]t június 24. 1848. A felső tiszai kerület május 1-én kelt megyei zsinatot kérelmező folyamodványa keményebb kitételét s az egész kérelem szellemét értelmezve „félreértéssel” mentekezik.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

31. Kalocsa, 1848. június 24. – Nádasdy Ferenc érsek örömmel fogadja, a felső-tiszai egyházkerület hűségnyilatkozatát.

Krisztusban Kedves Fiaim!

Múlthó 1-én kelt megyei zsinatérti esdeklő folyamodványotok által megsebhedt atyai szívemnek semi nagyobb öröme és megnyugtására nem szolgálhatott, mint mondott folyamodványotokat értelmező folyóhó 6-kán kelt bizalom s tiszteletteljes nyilatkozatok, melyre, megvallom, ismért buzgóságtokba s a kath[olikus] egyházhoz forrón ragaszkodó fiúi kegyeletetekben bízva már előre számot tartottam. Fel nem tehetvén rólatok, miszerint keményebben hangzó kitételeitek máshonnan származhattak volna, mint az egyház ügyéért felbuzgó kebleiteknek, az idő körülményei által is hathatósan felhangolt erély hevétől. E szerint atyai szívemnek legforróbb vágyával találkozáván példás nyilatkozatokat, annál hajlandóbb vagyok annak szavait saját értelmezések szerint megítélni, s méltányolni, minél több erőt kellett úgy is atyai szívemen vennem, mulasztatlan kötelességemül hitt óvásom nyilvánítására, és minél szorosabbá kívántam fűzni azon fiúi bizodalomnak szent kötelékeit, mely egyedül képes

¹⁶⁹ Bekes László 1776-ban született Szekszárdon. 1802-ben szentelték pappá, 1848-ban a felső tiszai espereskerület esperese, mélykúti plébános. 1850. ápr. 8-án halt meg Mélykúton. (Schem 1848. index és 140.o., 1851. 105.o. – KÉL.I.1.c. Bekes László)

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

azon mindenkor ugyan, de főleg napjainkban oly igen szükséges összetartást és egységet megszilárdítani, mely Krisztus egyházának nemcsak főbb egyik ismertető jele, de egyszersmind mindenkor megvívhatlan mentsvára volt. Legyetek tehát meggyőződve, Krisztusban Kedves Fiaim! miszerint annál jobban esett atyai szívemnek fiúi bizodalmatokkal találkozhatni, minél biztosabban számoltam fiúi hódolatotokra és számolok ezentúl és az immár meghirdetett megyei tanácskozmány terén¹⁷⁰ komoly és erélyes közremunkálástokra. Ez az, mit nemcsak várok tőletek, de a mennyei Atyát is, kitől jön minden legjobb adomány és tökéletes ajándék, hogy kegyelme által várározásomnak megfeleljetek kérni nem szünöm. Az ő hathatós áldása szállja s őrizze meg szívetekeket és értelmetekeket.

Kelt Kalocsán, Ker[esztelő] Sz[ent] János napján [1]848.

Felzetten: június 24-kén [1]848. ad III. A felső tiszai kerületnek ŐEx[cellentia]t[iá]ja atyai jó tetszését nyilvánítja magába térte fölött.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) fogalmazvány.

32. Pest, 1848. augusztus 1. Nádasdy Ferenc érsek nemzeti zsinatot hirdető körlevele

*[Magyarország legkorosabb püspöke által a nemzeti zsinatra meghívattathatnak és meghívattatniok kell. Minthogy azon szoros szövetségnél fogva, melly által az egyház és álladalom egymáshoz köttetnek, a polgári kormányforma nálunk történt változatával, a dolgok beállott politikai fordulata az egyház külállapotát is sokoldalúlag érdekelné: nem lehet nem a legnagyobb aggodalommal eltelnünk azon módok és eszközök iránt, mellyek által a nyomasztó körülményektől szorongatott katholika egyháznak alkalmas védbástya építettnek. Nem csak a vallástalanság naponkint nagyobb pusztítást okozó mirigyét, s a „hívő nép” veszedelmes erkölcsi feslettségét, de az egyházi fegyelem legüdvesebb korlátait is szétromboltatni, az egyház legszentebb jogait vakmerően megtámadtatni tapasztaljuk. Minthogy pedig egyszer'smind ebben pontosulna össze Magyarország minden főpapjainak véleménye s az összes papság óhajta: az esztergomi primási-, s az egri érseki-szék metropolitai jogait épségben és sértetlenül tartatni óhajtván, ezen nemzeti zsinat összehívásában azon módot láttuk választhatónak, nem önmagunk, hanem az illető tartományok, főlcsenteltségben korosabb püspökei által, jelen meghívó levelünk közlésével, hivatjuk meg. September huszonnegyedikén Esztergomban megnyittassék: minthogy azonban a folyamatban lévő jelen országgyűlés, az előre sejtethetett időnél hosszabbra látszik terjedni, s e hosszabbra terjedés a zsinat megnyitására kitűzött napot illetőleg kívánatokat megíúsíthatja: ha, és amennyiben ezen nem történne, és az előre kitűzött napon a nemzeti zsinat megtarthatnék: az országgyűlés bezárásának napjától számítandó huszonnyolczadik napra, minden újabb összehívási hirdetmény nélkül. A nemzeti zsinat tárgyai: ide csatolvák, legkevésbé sem zárattatván ki azok, miknek ezeken kívül zsinati tanácskozás és határozat alá vételét, az egyház haszna és szüksége igényelné. A nemzeti zsinatra a fön kitett nap előtt harmadnappal Esztergom városában megjelenni, s a körülmények úgy hozván magukkal, a mi elnökletünk alatt tartandó nemzeti zsinatban egész végig jelen lenni tartozzatok. E zsinaton küldöttei által a lelkészséggel foglalkozó papság is részt vegyen, ez alkalommal szabadság adatik neki, hogy megyénkint a plébániai egyházak kormányzóiból szavazat által választandó két - két egyént az említett zsinatra fölküldhessen. Kelt Pesten, augusztus hó 1-sején Ferencz m. k., kalocsai érsek. .”]*¹⁷¹ Franciscus a. Paula e Comitibus de Nádasd, Perpetuus Terrae Fogaras, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Metr[opolitani] Colocensis et Bacsensis Ecclesiarum Canonice

¹⁷⁰ az immár-terén utólagos betoldás

¹⁷¹ Forrás: RELN: 1848 szept. 5. 1848. II. 233-34.o.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Unitarum Archi-Episcopus, I. Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Commendator, S. C. R. et A. Majestatis Actualis Intimus Status Consiliarius, I. Comitatus Comaromiensis Perpetuus Comes, ad Excelsam Tabulam Septemviralem Co-Iudex, et Eruditae Societatis Hungaricae Membrum Dirigens: Excellentissimis, Illustrissimis, Reverendissimis, Venerabilibus, Honorabilibus Dominis Episcopis, Vicariis Capitularibus, Abbatibus, Praepositis, Metropolitanarum item Cathedralium et Collegiatarum Ecclesiarum Capitulis, Religiosarum Familiarum Ministris et Praepositis Provincialibus, sub sacra Regni Hungariae Corona existentibus, omnibus denique, ad quos praesentes nostae specialiter pertigerint, qui utpote jure nostro Metropolitico, et vacantibus sedibus Archi-episcopalibus Strigoniensi primatiali, et Agriensi, – respective Senioris in Hungaria Episcopi, ad Synodum Nationalem convocari possunt ac debent; Fratribus, Filiisque in Christo dilectissimis, Salutem et omnigenam a Patre Luminum Benedictionem! Cum ab arctum illud foedus, quo utraque Respublica, sacra et profana, inter se junguntur; mutata apud nos in aliam Regiminis Civilis Forma, politica haec Rerum Conversio Statum Ecclesiae externum multiplici ratione afficiat: Nos, qui ad Gubernacula Metropolitanae Sedis Colocensis, – non nostris utique meritis, sed Dei Omnipotentis miseratione ac providentia subvecti – Strigoniensi primatiali, et Agriensi Metropolitanis Sedibus benigna quidem nominatione Regia, sed nondum etiam Canonice provisus, – in Regno hoc Apostolico soli impraesentiarum Metropolitana eminemus Dignitate; sed et tempore susceptae Episcopalis Consecrationis ceteros Hungariae Praesules anteceditur: – non potuimus non praecipua tangi sollicitudine circa modos ac media, quibus, laboranti in arduis nostris adjunctis Ecclesiae Catholicae, opportuna comparentur praesidia. – Enimvero non modo irreligionis in dies majori strage serpentem contagionem, et funestam morum in fideli populo licentiam, latuis diffundi: sed etiam saluberrima Disciplinae Ecclesiasticae repagula infringi; sacrosancta Ecclesiae Tura proterve impeti; terminosque; quos posuerunt Patres nostri temere transiliri, tristes ingemiscimus. In his, tantisque rerum incommodis, dum omnes cogitatus nostros in Deum, qui est refugium nostrum et virtus, coniecissemus; ac jugibus apud Eum precibus institissemus: ut Ipse, – per merita et intercessionem Virginis Dei Genitricis Mariae, almae incliti hujus Regni et Ecclesiae Hungaricae Dominae ac Protectricis, ac tutelarium eiusdem Apostolici Regni Sanctorum, – et animum fortitudine, et mentem consilio instrueret; venerandis Majorum exemplis exciti, nihil ad medenda tot vulnera, et avertenda quae instant, discrimina, Synodi Nationalis celebratione duximus efficacius: quo de illis, quae seu propulsanda vel praevertenda, seu firmanda vel emendanda, seu denique plantanda vel eradicanda forent, ab iis decerneretur, quos Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei; adscitis quoque, e vetusto Patrum instituto, in societatem operis Fratribus, quos in variis Ministerii Ecclesiastici gradibus, Dignitas, rerum gerendarum peritia, doctrinae soliditas, et Consiliorum maturitas commendant. Cumque una in hoc esset omnium Hungariae Praesulum sententia, et concors Cleri desiderium: ad haec in Domino exequenda, Nos, e Venerabilium Fratrum Coepiscoporum nostrorum Consulto, pro nostra, qua praestamus senioris in Hungaria Episcopi conditione, ac respective ratione metropolitanae nostrae dignitatis, vocatos obstrictosque sentimus; jura tamen quaecumque demum, Strigoniensis primatialis, et Agriensis metropolitanarum Sedium, salva illibataque manere cupientes, cum in convocatione ad Synodum Nationalem censuimus modum ineundum, ut Canonice Vacantibus Strigoniensi et Agriensi sedibus, dictarum Provinciarum Antistites ac Viros Ecclesiasticos, de jure et consuetudine ad dictam Synodum evocandos Singillatim non ipsimet per nos, – quemadmodum id in Metropolitana nostra Colocensi Provincia facimus, – sed per respectivorum Provinciarum Seniores Consecratione Episcopos, praesentium communicatione, evocari faceremus. Equidem nihil nobis foret optatius, quam ut Concilium hoc Nationale praefixa e communi D. D. Praesulum sententia die, quippe Vigesima quarta Septembris anni labentis, qua Festum Beate Virginis de Mercede Ecclesia recolit, Strigonii aperiatur: cum tamen quae actu aguntur Regni Comititia, ultra quam praesagire licuit, protendi videantur; inque hunc

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

eventum commune de celebranda eodem die Synodo nostra votum intersersura essent: ex eo, si, et in quantum praestituta dies observari potuerit, dictam Synodum in praefixam 24-tae Septembris diem, nunc pro tunc Strigonium indicimus. Quodsi vero haec Regni Comititia in Septembrem protrahi contingeret, casum in cum Synodum Nationalem jam nunc in Vigessimam octavam diem, a concludorum Comitiorum die computandam, absque novo convocationis edicto, praesentibus in Domino indicimus. Objecta pertractationem Synodi Nationalis subitura, ut ea communi D. D. Praesulum Hungariae sensu stabilita sunt, in annexo continentur; minime tamen exclusis iis, quae ultra haec in synodalem deliberationem, determiniumque sumenda, utilitas necessitasque Ecclesiae poposcerint. His igitur conformiter Vos omnes Venerabiles Fratres, Filiique in Christo dilectissimi, qui Episcopali, aut sede vacante Vicariali; item Abbatum et Praepositorum sive secularium sive regularium axiomate polletis; non secus Capitula; item qui Ministrorum ac Praepositorum Provincialium munere fungimini, – per viscera misericordiae Dei nostri obtestamur, imo jure et obligatione nostra praeindicatis, firmiter in Domino praecipimus: ut triduo ante praedictum Synodi Nationalis terminum, in Civitatem Strigoniensem personaliter comparare, Synodo Nationali, – sub nostro, pro re nata, Praesidio celebrandae, usque ad eiusdem exitum interesse; communiaque Nostra, et Ordinis Episcopalis ad Ecclesiam Hungaricam tuendam, firmandam, ornandamve studia, Vestris suffragiis, – Procuratorum, si quemquam Vestrum legitima impedimenta, scripto utique coram Synodo exponenda, ab aditu detinerent, admissione exclusa, in persona propria adjuvare teneamini. Cumque pensatis temporum adjunctis, eo nobiscum D. D. Praesulum inclinaverint animi, ut, praeter morem Patrum, huic Synodo Clerus quoque Curatus per suos nuncios interveniat facultas eidem hac vice conceditur: ut duos per singulas Dioeceses Ecclesiarum Parochialium Rectores, medio scrutinii eligendos, ad dictam Synodum deputare valeat. Interea vero Vos Venerabiles Fratres et Filii in Christi dilectissimi, in Domino, qui dives est in omnes, qui invocant Illum, hortamur: ut quoniam omnis sufficientia nostra ex Deo est; quemadmodum nos ipsi oblato quotidie propitiatorio Agni immaculati Sacrificio, indictisque precibus publicis, ac inunctis omni Clero Seculari et Regulari jejuniis, singulis diebus sabbathi, usque felicem Synodi conclusionem observandis, coelestium munerum affluentiam impetrare adnitemur: ita Vos quoque intra fines spiritualis Vestrae Iurisdictionis, id ipsum facere satagatis. – Quo autem haec Synodi Nationalis Indictio, omnibus, quorum interest, innotescat; volumus praesentium indictionalium Literarum exemplum singulis Vestrum transmitti. – Gratia vobis et Pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo. Amen. – Datum Pestini die 1^a Augusti, festo S. Petri ad vincula; anno reparaetae salutis millesimo, octingentesimo, quadagesimo octavo; Archiepiscopatus nostri anno tertio. Franciscus A[rchi]-Ep[iscopu]s Colocensis Felzetzen: Pestini 1^a Augusti 1848. DD V. Literae Convocatoriae ad Synodum Nationalem Strigonii 24a Septembris 1848. celebrandam. Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

33. Pest, 1848. augusztus 3. – A nemzeti zsinat bejelentése Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszternek.

Mélt báró és Közoktatási Miniszter! Minekutána Magyarország összes püspöki kara tekintvén a magyar egyház sokszoros szükségait abban a közértelemmel¹⁷² megállapodott volt, hogy nem lévén még az esztergomi primási székhely egyháziilag betöltve f[olyó]é[v] S[ze]p[tem]ber¹⁷³ 24-re vagy a körülményekhez képest, a jelenleg álló országgyűlés végső napjától számítandó 28. napra Esztergomba nemzeti zsinatot hirdessek. Van szerencsém a fent tisztelt püspöki karnak ebbeli, immár fogamatba menő határozatát ezennel Mélt[óság]g[o]dn[a]k tudomására hozni

¹⁷² közértelemmel: értsd egyetértve

¹⁷³ Spbr: szeptember

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Kelt

Hazafiúi üdvözléssel

Felzetten: Pest [1]848. augusztus 3-án D.D. VIII. A vallásügyi miniszternek az Esztergomban tartandó zsinatnak határnapja bejelentetik

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(doboz) fogalmazvány

34. Kalocsa, 1848. augusztus 4. – A kalocsai érseki káptalan véleménye a kalocsai egyházmegyei tanácskozmány tárgysorozatról.

[A kalocsai káptalan véleménye a megrendezendő egyházmegyei konferenciákat illetően, az érsek 1848. július 28-án kelt levelére válaszolva a következő: Ami a tanácskozás menetét érinti: a tanácskozásokon három jegyzőre van szükség. A véleménynyilvánítást semmilyen indokkal nem szabad meggátolni. Az egyik jegyzőt bízzák meg a felszólalási sorrend összeírásával és betartatásával. A sorrend betartása az érsekre és a vikáriusra nem vonatkozik. A drága idő haszontalan elfecsérlését megakadályozandó, csak rövid és lényegretörő beszédeket szabad tartani. Az érsek nyitóbeszédére ez nem vonatkozik. Mindenkinek jogában áll a véleményét kifejteni, és a felmerült ellenérvekre egyszer válaszolni. Többször senki nem kap szót. A beszédeket állva kell elmondani. Helyeslik, hogy a küldöttek a tanácskozások végeztével tüstént térjenek haza, de némi változtatást tartanak szükségesnek. Az idő rövidsége miatt nem lehet tökéletes munkát végezni; a küldöttek számára fontos, hogy a határozatokat pontosan megismerhessék, ezért célszerű mihamarabb rövid összefoglalásokat íratni a tanácskozások határozatairól, és ezeket a küldöttek előtt felolvasni. A káptalan kész 20 küldöttet és azok szolgálait elszállásolni, de a lovak vagy kocsik számára nincs helye, kéri ebben az érsek segítségét. A tanácskozás folyhat magyar és latin nyelven is, de a határozatokat csak latinul kell rögzíteni.]

Protocollum

Sessionis Capitularis, in sequelam Gratosarum Litterarum Suae Excellentiae Archiepiscopalis sub d[at]o 28^a Iulii 1848ⁱ ad Metropolitanum Capitulum directarum, in objecto asservandarum Conferentiarum Diaecesanarum, die 4^a mensis Augusti a. c. celebratae.

Perlectis supra laudatis Suae Excellentiae Archiepiscopalis Litteris, et singulis per Ordinem punctis, in specialem deliberationem sumptis.

Conclusum est et quidem.

Ad punctum 1um quod sonat: Operata decem Districtuum ita cupio singillative primum revidenda, ut singulis DD octo Capitularium unius Districtus operatum revidendum, et comite opinione extrahendum obtingat; duobus residuis Operatis D. Antonio Barakovics, ex meo a latere Canonico, eodem scopo assignandis.

Acceptari, et probari, eo addito, ut Operata Districtualia inter R[everen]d[i]ssimos D[omin]os Canonicos a Superioribus Stallis deorsum versus, eo ordine, quo ex Dioecesi transmissa fuerint, pro revisione distribuantur.

Ad punctum 2um Intuitu modi, in ipsa deliberatione Conferentiali tenendi, ea mihi meus est – ut a.) Collatis praeviis cum V. M. Capitulo consiliis, ductu principiorum, de quibus jam in habitis per me cum V. M. Capitulo conferentiis coalitum est, item Operatorum Districtualium, projecta quaedam Conferentiis Diaecesanis pro deliberatione proponenda elaborantur.

Punctum hoc, velut celerioni pertractationi valde congruum aequae acceptari, et probari.

b.) Notarios tres arbitror esse necessario; duos, qui calamum ducant, tertium, qui praementionata Conferentialia projecta praelegat, et nomina proloqui volentium ex ordine connotet.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Probari cum eo, ut si legens Notarius decursu lectionis fatigaretur, functionem hanc cum altero Notario com[m]utet, per intervallum temporis illius Officium expleturus.

c.) Integrum esse volo cuivis, ut relate ad memorata projecta, Sententiam suam depromat, nullo tamen pacto meritum rei, in quaestione vertentis suffragiis, seu votisatione, ut ajunt, verum rationum pondere, i. e. moralibus votis decidatur.

Dispositionem hanc velut rei naturae consentaneam, magnopere probari, censeri tamen hujus dispositionis declarationem, tunc solum per Suam Excellentiam A[rchi]-Episcopalem fieri debere, si decursu Conferentiarum potentes in Contrarium nisus, aut provocationes id exposcerent, ne secus membra Conferentiae in antecessum disgustentur.

d.) Ut debitus in prolocutione ordo teneatur, unus e Notariis erit, singulorum. qui suam mentem aperire voluerint, nomina eo ordine consignare, quo proloqui volentes, idipsum assurgendo innuerint, ejusdem esto ad seriem consignmentis hujus tenendam proloqui cupientes, per praesidium commoneri facere.

Pariter acceptari cum eo, ut ab hac regula excipiat Sua Excellentia Archi-Episcopalis, et ejus Vicarius Generalis, quibus integrum esse debet, dum necessarium esse judicaverint, finito per proloquentem aliquem sermone, mox suas reflexiones subnectere.

e.) Cantum esto quemquam intra proloquendum quavis interlocutione turbare.

Aequae pro rato haberi, nisi etiam ab hac regula, (quod absit) exceptionem faciendi Suae Excellentiae Archi-Episcopali, aut ejus Vicario necessitas imponeretur.

f.) Non tamen prolixis, qua pretiosum tempus inutiliter prodigerent, ad regulas artis formati dictionibus, sed simplicibus, et meritoria cum motivis ad rem, sententiae enuntiatione deliberationes instituantur.

Velut Valde salutarem cynosuram prompte acceptari, eo addito, ut Sua Excellentia Archi-Episcopalis in edendo programme, et sermone aperiendarum ipsarum Conferentiarum, hoc ipsum praevie pro servanda norma declarare dignetur.

g.) Integrum sit cuivis suam Sententiam explicare, vel a reflexionibus contra illam factis semel vindicare, ast ulterius replicare, et in eodem objecto duabus amplius vicibus proloqui nemini concedatur.

Ratum esse penes exceptionem quoad Excellentissimum D. Archi-Praesulem, et ejus Vicarium, hocque pariter praevie declarandum venire.

h.) Proloquentes omnes assurgant, et stando sua sensa enuntient, dempta Sua Illustritate Episcopo Consecrato Adrasensi.

Pro rato haberi, et respective gratanter acceptari.

Ad punctum 3^{ium} – Cum in Conferentiis magis in generalibus tantum principiis stabiliendis, quam de ipsa Conferentialium decisiorum in stylum redactione agi possit, deputationem ex omni ordine consulentium constituendam reor, cujus sit ductu Protocollorum conferentialium resultatum subin Synodo Nationali substernendum in stylum im[m]ediate post Conferentias redigere.

Punctum hoc in substantia adprobari, modificationem tamen sequentem necessariam judicari. Cum nimirum intra breve tempus opus perfectum, quod Synodi Nationalis conspectum, et trutinum cum honore salire posset, elaborari haud queat; ex alia autem parte optandum, imo necessarium videretur, ut membris Conferentiae ante suum abhinc discessum Conclusa Conferentiae sufficienter innotescant; ex eo congruentissimum censeri, ut per Notarios, mox, aut quo fieri potest ocyus, Compendium tantum Conclusorum Conferentialium elaboretur, quod ante discessum deputatorum praelegi, et quodammodo authenticari possit; postmodum vero per Notarios in gremio remansuros, idem opus enucleatius, cum uberiore deductione motivorum paretur, usibus Suae Excellentiae Archi-Episcopalis, et deputatorum Capitularium ad Synodum Nationalem deserviturum.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Ad punctum 4um Cum praevideam 35-40 individua de Clero Curato pro Conferentiis convolutura, D[omin]os Capitulares praesentibus fraterne requiro, ut quos poterunt hospitio excipere non graventur; quo scopo meam quoque Residentiam distinctioribus patere volo; ceteris in Seminario, ac apud meos Officiales dominales, et pro re nata etiam Capitulares accommodandis.

Pro viginti deputatis, et horum servis, membra Metropolitani hujus Capituli hospitium libenter offerunt, pro eorum tamen equis, (si vel cum propriis, vel ita conductis advenerint, ut illis etiam revehantur) spatium sufficiens non habent; rogari igitur Suam Excellentiam Archiepiscopalem, ut tam quoad quarterium reliquorum deputatorum, quam et intuitu accommodandorum equorum, congrues gratiosos Ordines elargiri dignetur.

Ad punctum 5um In deliberationibus linguae seu latine, seu hungaricae usum cuivis ad lubitum relinquendum, ipsum quoque Conferentiarum Operatum, lingua utraque concinnandum censeo.

Relate ad deliberationes utraque lingua admittendas, aequum censeri; existimari tamen suffecturum si statuta, et Conclusa Conferentiae, sola lingua latina concinnata fuerint.

Demum his concomitanter projectandum censuit Metr[opolitanum] Capitulum, ut statutis Conferentiarum diebus, officium divinum in Metropolitana Ecclesia hora matutina 7ª inchoetur, Sacro Conventuali intersint omnes deputati, et hora 8ª Conferentiae initium sumant.

Extradatum per Georgium Girk M. E. Col. Can. Lectorem

Felzetten: praesth 13/8 [1]848 D. A. VII. Opinio V. M. Capituli Colocensis intuitu modi celebrandarum Conferentiar[um] dioecesanar[um].

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül)

35. (Dátum és hely megjelölés nélkül) – Jámber Pál* jankováci plébános véleménye az egyházmegyei tanácskozmány tárgysorozatával kapcsolatban.

Észrevételek Érsek Ő n[agy]m[é]lt[ó]s[á]ga által közlött pontokra

Alig volt szebb napja egyházi életemnek annál, mint melyben fölhívatám, miszerint adnám elő az egyház és erkölcsiség hanyatlásának okát, másrésztől jelölném ki az utat, melyen lehetne a vallásosság megingatott épületét fölépíteni. Íme, nyíltan szólok, mint fölhíva valék. Mielőtt a kérdéses pontok elemzésébe bocsátkoznám, egy alapelvet akarok fölláttani, melyből míg egyrészt a vallásosság fogyatkozása foly, másrésztől rá az egész egyház átalakításának műve építhető. A hithiány nem éppen a jelen idő hiánya. Az erkölcsiség már több század előtt hanyatlani indult. Volt az egyháznak egy intézete¹⁷⁴, mely amily magasztos a fölemelkedett lelkekre, épp oly elviselhetetlen volt a gyöngébbekre. Az intézetnek keletkezése óta voltak barátai, voltak ellenségei. Ostromolták és védték. Ez intézet is század viharait állta ki, az intézet ma is áll, de a cél, melyért állítva volt, nincs. 15 század után egész világ harcával kell találkoznia. Az intézet tovább is megmaradhat, de a hit, erkölcsiség mind mélyebbre süllyed. A gyümölcstelen fának nem ágait kell lemetélni, hanem a gyökerét kivágni. Hiába minden törekvésünk, míg a sebet nem ott kezeljük, ahol van. Minden más segédeszköz bár mily jótékony legyen, csak részletes bajokat gyógyíthat. Az egésznek más orvoslát kell. Ez intézet miatt veszték el tekintélyöket a pápák, a főpapok, a közlelkészek. Ez szaggatta ki a hitet a nép kebléből, mert egy botrány ezeket ejtett el. Ez mérgezte meg az erkölcsiséget, mert ezen lobogó, melyre minden szem nézett, sokszor nyílt bünt árult. Így azon forrás, melyből üdvnek kell vala fakadni, bünt árasztott az egész emberiségre. Nyíltan szólok, mert tisztelen fő pásztoromat. Nem a világ előtt tárom ki a sebet, hanem az előtt, ki egyházunk boldogságát

¹⁷⁴ intézet: értsd intézmény

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

óhajtja. A seb mienk, nekünk kell azt orvoslani. Oly magasztos intézethez, mint a papi nőtlenség, csak egyházunknak lehetett rokonszenve. A tökély az ember célja. Megvallom, ha az egyház fiai minden korban, mindenütt oly eszményiek lennének, hogy lerázva a földi embert, egyedül szellemmé válhatnának, ez intézet az emberiségnek áldása lehetne. A tökélyesedés¹⁷⁵ és fölemelkedettség nagy eszméje virágozván az egyházban, virágzanék kívül is. Tizenöt százados tapasztalás bizonyítja, hogy vannak magasztos lelkek, de a nagy többséget a természet nem hagyja el. Az emberiség nem kivétel, hanem általános szabály után megy. Ki megtagadja természetét, ki a nélkülözés jézusi elvét követi, tökéletesebb, ki a szabad adományokkal üdvére él, szinte tökéletes lehet. Az ember nem csak égben, de földön is boldog óhajt lenni. Oly magasságba, hol az ember mindent hiábavalóságnak lát, kevés emelkedik fel. A nyílt ellenséget le lehet győzni, de hol van az a földi erő, mely azt a harcot legyőzze, mely örökké foly, azt az ellenséget, mely titkon, éjjel, nappal, szívben és lélekben ellenünk tör? Ide föld feletti erő szükséges. Mit annyi század rontott, azt csak sok század építheti fel ismét. Az erkölcsiség műve nem egy pillanaté. Lehetlen, hogy a hit és erkölcsiség ellenei meg ne törjenek, de fegyverünk most önmagunkkal küzd. Látok egy szebb, nagyobb kort az egyház életében, de csak ott, hol fiainak megadja azt a szabadságot, mit tőlök az Isten el nem vett. Az egyház nem önmagának van alkotva, hanem a hívekért. A hívek, mint több nemzet példája több korból tanúsítja, ezt az intézetet mind a polgári alkotmányra, mind magára az egyházra károsnak tarták. Az egyháznak hívei üdvét nem szabad elárulni. Azon vallástalanság, mely eddig a művelt osztályt borítá, a népre is készül eláradni. A népet minden áron meg kell mentenünk. Még egy pár esemény, elszalasztott pillanat, s a nép többé nem hisz. A nép nem hisz papjainak! Megmentjük a népet úgy, ha az értelmiséget megnyerjük részünkre. Most nem mondhatjuk azt, hogy hitünknek, hanem hibáinknak vannak ellenei. Eddig a külső hit élt a népnél, most a hit élete virágozzék föl. Mondjuk meg: ez hitünk lényege, ezen-ezért vérünket ontjuk, emezt változtatjuk, mert változtatni lehet, szabad, és kell. És a nép hinni fog, mert egész világ úgy fog szólni. A nép mindent megszokik papjában, csak a botrányt, szívtelenséget nem. Hatalmunkban áll, hogy hitünk fölvirágozzék; tőlünk függ, hogy egyházunk hatalmas legyen, mint még nem volt. Ma egész világ ellenségünk, holnap egész világ barátunk lesz. A kor hatalmát többé tagadni nem lehet, úgy az isteni gondviselést tagadnók meg. Azon hatalom, mely a világnak polgári szabadságokat oszt, a lelkeket is felszabadítja. Századok fogják megáldani azt, ki az egyház ezredes sebére elég erős lesz meggyógyítani. Azon intézet, mely a régi kort Istenhez emelte, ma út a bűnre. A kényszerített erény kényszerített vétek lesz. A mai kor nem akar több, mint emberi lenni. A papban nem hisz többet, mint embert.

Vérző szívvel nézném azon gyülekezetet, mely a kor mindenütt látszó ujját eltaszítva, egyebekben szeretné az átalakulást. Erkölcsiségünk, ha ujjá nem születik, a felelet terhe bennünket nyom. Minek a fa, melynek sárgaságát élettelenységét mi is látjuk? Új gyökeret a földbe, mely zöld, életerős lombokat hajtson, örök időkre! Ez én lelkiismeretes véleményem. Tegyen mindenik lelkével vizsgálatot óhajtanám, hogy egyikünk se piruljon, s ne legyen kénytelen elítélni önmagát ezen alapelv után.

Pártolom, 1-ör mint egyházi újjászületésünk eszközét a nevelő intézetek gyökeres újjátását, a kerületi könyvtárakat, a lelkigyakorlatokat. 2-or Imakönyvünk új kidolgozását. 3. A káplánok elkülönzését. 4. A javadalmak kiosztásában mind az évek, mind az érdem tekintetbe vételét. 5. Az alapítványi javak tömegesítését, azon célra, hogy belőle az egyház elláttassék, s iskolái fedeztessenek. 6. A kegyúri jognak a nép, egyházi választmány, s az álladalom melletti lételét. Szükségesnek tartom továbbá, hogy az egyház pénztára, minden rendű java nagyobb ellenőrség¹⁷⁶ mellett kezeltessék. Óhajtom 7-er, hogy a népnevelésben egészen új rendszer

¹⁷⁵ tökélyesedés: értsd tökéletesedés

¹⁷⁶ ellenőrség: értsd ellenőrzés

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

állapítassék meg, s általán¹⁷⁷ a fiatalság értelmi ereje és vallásos érzelme fejlesztessék ki tanítás és példa sat. által. 8-or a század sajtó mennyi gazt, annyi virágot teremhet. 9-er Nagy hatással volna a Biblia magyarázata, s erkölcsi leckék minden vasárnap, rendes egyházi beszédet ritkábban, és ünnepélyesebben, mindig előre kihirdetve, hogy ez által az egyházi szónoklat új vonzerőt nyerjen. 10. Az egyházi zene vagy rendszeresítessék, vagy maradjon el a fő egyházakban is, kisebb helyen mindig a nép énekeljen. 11. A böjt tágítassék. Mely törvény nem tartatik, túlélte magát. Az egyház külső szelleme, valamint a népe változhatik. 12. Az egyház fejei az egyház által válsztassanak, mely választásba a nép is befolyjon. Szükség, hogy a nép ismerje, és szeresse atyját. 13. Minden egyházi szertartás magyarul folyjon, kivéve a misét, mit minden nemzet latin nyelven olvas. 14. Minden évben megyei zsinat tartassék. 15. Az egyházi rendből ki hivatást nem érez magában, szabadon kiléphessen, s anélkül, hogy hitét kelljen változtatnia, valamint a botrányos is kiküldethessék. A tridenti zsinat határozatait e részben – az egyház boldogsága kívánván – változtathatja. Minden gondolatom és imádságom, hogy a nép boldog legyen. A népben van az egyház és haza...! Ha e kettő egy: fölötte van az Isten áldása!

Jámbor Pál jankováczi plébános

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848. (iktatószám nélkül) eredeti sajátkezű tisztázata

36. Bikity, 1848. július 19. – A felső-tiszai espereskerület véleménye ugyanerről

1848. évi július 19-én Bikityen Bekes László alesperesnek elnöklete alatt. Bosnyák Miklós, Samanovich István, Bódy Ferencz, Hományi Sándor, Demerác János, Schreyer János, Antunovich János, Dorotics Ignác, Jámbor Pál, Hajdú József, Horváth Ferencz, Zsuffa József, Herold János és Griczman János, Fratricseвич Márk felső tiszai egyházi kerületnek lelkészei és segédlelkészei, nem különben Czorda Béla, Dubicsánac György szabadkai lelkipásztorok és Barakovics Béla bezdányi segédlelkész részvételével rendkívüli közülés tartatván. Különös tárgyalásul kitűztetett azon érseki körlevél, melyet Érseki Ő Excellentiája folyó é[v] június 10-én a megyei klérushoz avégre bocsájtott, hogy az abban foglalt pontokra komolyan átgondolt véleményét felterjesztené.

Ezen körlevelet felső tiszai egyházi kerület lelkészei mint az egyház körébeni célszerű reformok hő barátai, örömmel üdvözlölvén azon jézusi elvek nyomán, az említett pontokra keletkezett véleményüket e következőkben csak vázolólag előadák. Fenn hagyván az érseki tanácskozmánya kiküldendő követeknek annak ismert kerületi szellembeni bővebb kifejtését és indokolását.

I. Midőn a klérus ész és szívbéli műveltségének és hitbeli buzgalmának kifejtéséről kérdés támad akkor szükséges 1-ör a már felkentekre 2-or az Áron növendékeire¹⁷⁸ figyelemmel lenni. És mi az elsőket illeti, azokra nézve óhajtanók a) az évenkénti püspöki látogatást, mint a hasznos érintkezésnek egyik igen czélszerű módját, b) a régtől óhajtott lelkigyakorlatokat és pedig a lehetőség esetében egyhelyütt különben pedig kéthelyütt az egész megyére nézve, fennmaradván kinek kinek tetszése szerint a jog azokban részt venni v[agy] nem részt venni, c) a kerületi könyvtárak, melyek felállítása eszközölthetnék plébános, káplányok, kántor-tanítók és ezek segédjei hozzájárulásával oly módon, hogy először nélkülözhető könyveinket ajándék v[agy] kölcsönként egy központon összetennők azokat alkotandó szabályok nyomán gyarapítanók és használnók.

Az Áron növendékeire pedig óhajtanók, hogy nevelésük ezután családi legyen, és így minden előjáróik és tanítóik apai és testvéreileg nevelők legyenek, kiknek képességeik és választási módjuk zsinatilag határozassék el kötelezettek leendvén növendékeikkel együvé nem

¹⁷⁷ általán: általában

¹⁷⁸ Áron növendékei értsd papnövendékek

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

csak lakni, hanem egyforma ételeket enni, tanulni és mulatni, megjegyezvén, hogy csak a közös ájtatosság órái szabályozva lehetnének. Stúdiumaik a mennyire csak lehetséges, úgy rendeztetvén, mint az, ha nem családunk Május hónapban a Religio és Nevelés egyházi lapban igen bölcsen kifejtetett¹⁷⁹.

II. Tudván, hogy Istennel mindent kezdeni, folytatni és végezni szükséges, a Breviariumhoz mint egyházunkkal egykorú imádsághoz szívélyes tisztelettel ragaszkodunk, de minthogy bősége hivatalos foglalkozásinktól szabad időt meghaladja, azért azt a szakértők által úgy rendezendők vélnők, hogy a nép három részére osztatván bevégezése egy órát meg ne haladjon, megválasztatván a leglekesebb szentírási részletek és hiteles életleírasi adatok, mellőzve a jelen gépezetes osztályozást.

III. A papnak háromszoros hivatása Krisztus Jézus képébe olvadt öszve, miért bizonyos lehet, hogy azon arányban fog a híveknek irányában szeretete és bizalma növekedni, vagy csökkenni, amely arányban ő háromszoros hivatása folyamán mennyei mesterének példány képéhez¹⁸⁰ közeledik, vagy attól távozik, óhajtanók tehát, hogy minden testvérünk ezen isteni mester magán és nyilvános életét studiumául tegye. Mely pontnál komolyan megvitattott a Horváth Ferenc által szőnyegre hozott colibatus kérdése is, de a többség annak eltörlését az egyházra nézve károsnak véleményezé.

IV. A plébános és káplán között ne talántán keletkezheto egyenetlenségek megszüntetésére legcélszerűbben tartanók a) mindnyájan a Jézus szeretetében gyarapodjunk és így legyen közöttünk csak éppen azon különbség, mi vagyon a testvérek között, kiknek öregbíti a ház kormányja felelet terhével tartozik, b) a hivatal terhe minden részleteiben váltólagosan kötelezze mind a kettőt úgy, hogy a teendőkről mindég egymással tanácskozzanak, c) a díjazás arányosítsák úgy, hogy a plébánosának legalább felét tegye, d) az élelmezés szüksége szabad szerződés útján határoztsák meg.

V. Hogy a missiokrai alkalmazás az igazság és célszerűség mérlege szerint történhessék, szükségesnek tartanók a kegyúri jogot ekkép módosítani: 1. ahogy a püspöknek senatusa meg hallgatása mellett joga legyen 3-at kijelölteni, melyekből a kegyúr egyet tetszése szerint választhasson. A kijelölés pedig történjék azok közül, kik a zsinatilag megválasztott bírák előtt a kísérletet¹⁸¹ dicséretesen kiállották, megkívántatván a népnyelvébeni kellő jártasság. Megjegyezzük azonban, hogy a most már tízéves káplányoknak némű előjoggal bírnunk kellene.

VI. Az egyház nem tartozik más vagyona fölött őrködni, és a hitelezők vigyázatalanságát pótolva az egyéniség szabadságát korlátozni. Miért a tekintetből semmiféle megszorító rendelkezést nem óhajtunk, hanem a jó szándékúaknak adósága elkerülésére nézve azt tartanók célszerűnek, hogy minden újonos¹⁸² plébános kamat nélkül kölcsön képpen 300 p[engő]f[orint]-ot investitio alkalmára kapjon a megyei pénztárból, minek lerovására évenként 50 p[engő]f[orint] díjából levonassék.

A megholt papok vagyona kezelésében pedig a rendet tartandónak vélnők 1-ör mindeniknek a halála az egyházi lapban meghirdetnének, és azok, kik a tömeghez igényt formálnak, annak 3 hónap alatt igazolására felhivatnának, 2-ör Mihelyt a tömeg összeíratott és az örökösök közül egy vagy kettő megjelen, az árverés megkezdetnének. 3-ör a tartozások beszédésében a kezelők soha ne bocsájtkoznának, hanem azokat a készpénzel összevetve¹⁸³ a rendelkező végakarata szerint megosztanák, és az eljárásról jelentést egy év és egy nap alatt felterjeszteni tartoznának.

VII. E pontra nézve úgy véljük, legjobban megfeleltünk, ha a Pécsi püspökségnek folyó évi május hó 23-án tartott tanácskozmányában kifejtett és már eléggé ismert véleményét részünkről

¹⁷⁹ A papnevelésről ld MS: A hittani oktatás rendezéséről in: RN 1848. I. kötet 371-377.o. és 384-386.o.

¹⁸⁰ példány értsd példa

¹⁸¹ kísérlet:értsd vizsga

¹⁸² újonos: értsd új

¹⁸³ összevetve: értsd együttesen

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

elfogadottnak nyilvánítjuk¹⁸⁴, vagy pedig tömegesítettven mindennemű katolikus egyházi jószágok és alapítványok, az alakítandó Katolikus Egylet kezelése alá adassanak és ezeknek jövedelmeiből a templomok, plébániák és iskolák ellátassanak, a hiány pedig a katolikus hívekre kivetendő census által pótolassék.

VIII. E pontra nézve már jóformán megfeleltünk a V-ben, hozzá adván még, hogy minden plébánián egy bizottmány léteznék, a lelki-pásztor elnöklete alatt, kinek kötelességében feködnék az oeconomicus¹⁸⁵ szükségek gondviselete.

IX. Figyelvén a III. pontra, itt még megjegyzendőnek véljük, hogy a pap mindég szem előtt tartsa, hogy ő a hívekért vagy, s így tartozik magát nem kímélni, hanem feláldozni, nem uralkodni, hanem szolgálni. Minél fogva iskola és templom legyen szemfénye, melyekben legyen lakása, plébániája pedig ezeknek mása. Prédikáljon minden szava, lépése és tette, tudván, hogy a gyümölcsöt csak úgy lehet élvezni, ha a magot ültettük, és ápolva felneveltük. A katolikus egyletnek pedig alapja már látszik mintegy letéve lenni a Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulatban¹⁸⁶.

X. Rossz könyvek hatását a jóknak terjesztésével lehetséges léven megíúsítani, pártoltassék a most érintett társulat is, hogy a szegényebb hívek is tagokul avatathassanak fel.

XI. Az iskolai elhanyaglásnak oka főleg a szülői gondtalanság¹⁸⁷, mezei munkák, a tanítók hiányos kiképzése és itt ott a felügyelés nem teljesítése. Ezeken tehát segítni szükséges, akként, hogy a szülők szorgalmaztassanak. A lakosok ébresztessenek lóherés kertek alakítására, és a közös barom pástorok használtatására. Tanítókra nézve képezdék állitassanak és felügyelő fiók bizottmányok által ellenőreztessenek. A vegyes iskolák azonban, amennyire csak lehet, mellőztessenek.

XII. Hogy a hívek buzgósága felébresztessék, szükségesnek tartanók, hogy először a retorikai beszédek helyett szent atyák módjára olyak használtassanak, melyek bibliai és szentek életéből merített példákkal ékesítve leginkább Jézus paraboláit¹⁸⁸ megközelítsék. Megtiltatván a kész prédikációknak gépezetes betanulása v[agy] kiírása; 2-or Szerkesztessenek oly olcsó kiadású imádságos könyvek, melyek felében kottázott énekekkel töltve legyenek. Ezekre tanítassék a mindkét nemű ifjúság, megtiltatván a kántoroknak önkényes áriák, cikornyás énekek használata. Mivel azonban a muzsika csakugyan az ember kebelében a legbájlóbb érzelmeket képes kifejteni, azért azt a templomokba továbbá is megtartandónak véljük, úgy hogy a fővárosokban jelen alakjában nagy ünepéken meghagyassék, de abból a színészeti szellem végkép kiüzessék. Más napokon pedig, valamint más város és faluban, éppen úgy mint jelenleg az orgona, a népéneket kísérje, például szolgálván a tábori misék.

XIII. A böjtre nézve új rendszert ajánlunk. Minden héten legyen szoros böjt a péntek, a szombat pedig tanácsképp, nagyböjtből szerda, péntek és szombat, a nagyhét pedig egészen, a többiek mind megtartattván.

Minek végével előadván az elnöklő alesperes annak szükségét, hogy az augusztusban tartandó érseki tanácskozmányra a képviselők megválasztassanak. Felírák a jelen lévők egyes cédulákra a kívántak neveit általadák az esperes úrnak, melyek felbontatván kitűnt, hogy a szavazatok többségét nyerték Bosnyák Miklós csávolyi, és Autonovich János almási plébánosok, kik tehát olyanokul ismértetvén köszöntettek azon óhajtással, hogy isten segedelmével a felső-tisza kerület szelleme s nevében az anya-egyház dicsőségét előmozdítsák.

Jegyzette Autonovich János
almási plébános, kerületi jegyző

¹⁸⁴ A pécsi megyés papság 1848. május 23-i értekezletéről lásd a 196-os lábjegyzetet

¹⁸⁵ oeconomicus: gazdasági

¹⁸⁶ A későbbi Szent István Társulat Katolikus Kiadó. Alapította Fogarassy Mihály ekkor skodári püspök

¹⁸⁷ gondtalanság: értsd gondatlanság

¹⁸⁸ paraboláit: értsd példabeszédeit

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

[Aláírták még:] Bekes László alesperes, Schreyer János plébános helyettes, Almásy István m.k. madarasi plébános, Hományi Sándor katymári plébános, Herold János m.k. bikityi plébános, Bosnyák Miklós csávoli. plébános, FelsőSz[ent]Ivány Fratricsevich Márk, Tataháza Zsuffa József plébános, Pankovác Sándor

Felzetten: Felsőtiszaegyházi kerület 1848. évi július 19-én, Bikityen tartott rendkívüli körülésének jegyzőkönyve

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül) eredeti tisztázata

37. Hajós, 1848. július 20. – Márkus Lajos* hajósi plébános véleménye a nemzeti zsinat tárgysorozatával kapcsolatban.

A magyar nemzeti zsinatban tárgyalandó főkérdések

1. Az egyháziak műveltsége hogy ezentúl minél inkább tökéletesíthessék, változtassék meg az eddig gyakorlott papi csödületi¹⁸⁹ rendszer. Ne tekintessék – mint eddigelé – az iskolai, ki tudhatná minő mód szerzett, fényes bizonyítvány az ifjú elméleti tehetsége és szorgalma egyetlen csálhatatlan jelének, tétessék az végképpen félre. Célszerűbb lesz sokkal, ha a csödülendő egyén tanulmányaiból félre tévén minden részrehajlást, szigorúan kihallgattatik. Egyedül csak így fog történni, miszerint nem az elméleti gyenge, nem az alkalmas, sem az alkalmasabb, hanem a legalkalmasabb választatik el, kinek elméletét folytonosan művelni nem lesz nehéz feladat, de csupán úgy, ha a tanítói székre a megye talentumai emeltetnek. A növendékek szabadabban neveltesse, az ügyes fölfigyázat útján ki fog ekkor tűnni, ki mire hajlandó. A tanulás ideje se korlátoztassék, tanuljon mindenki akkor, midőn arra elméletét fogékonyabbnak érzi. Ne vétessék számba ki mikor, hanem mit tanult. Hogy az ösztön a művelődésre fönnmaradjon, az iskolai pályát lejárt jelesebb növendékek segédlelkészképp alkalmaztassanak előbb a kitűnőbb helyekre, s ezután a megyei hivatalokra.

a) Valamint az iskolákban, szinte úgy a megyében szükséges, miszerint létezen az elmét tökéletesítő készület, vagyis a könyvek, ezeket pénzért kerületenkint tárba gyűjteni fölöslegesnek látszik, miután van a kalocsai megyének egy országszerte híres könyvtára, mely a székesvárosban közel haszontalan hever. Tétessék az át a megye szívébe, tán Zomborba, lesz ekkor elég alkalma tanulni a megyének anélkül, hogy pénzébe kerüljön.

b) Ami a lelkigyakorlatokat illeti, tagadhatatlan, miszerint ezek a tökéletesülést szerfölött eszközölhetik, de nem marad arra idő, hogy az egyháziak testületbe gyülekezve lelkileg gyakorolják magukat. Az átalakulás rohama, a béke-zavart, veszni induló honban a sürgető teendők hatalma a lelkipásztor minden idejét egyébre igényli. Anélkül is minden pap, kinek üdv lelkén fekszik, azt mi a szűk időből telik, magányába vonult túlvilági elmélkedéseire föl fogja tudni használni.

2. Igaz, főkötelessége minden embernek, de kétszeresen a papnak az imádság, miután ez az egeknek a kulcsa. Közel sem szándékom ezen kötelességtől szabadulni, midőn azt állítom, hogy a breviarium módosíttassék, hanem ezt óhajtom, miképp helyette egy rövidebb és szívemelőbb imádság alkotassék, melynek elmondása mindenki lelkiismeretére hagyassék.

3. Miért hanyatlak naponkint az egyházi rend iránti tisztelet? Ennek okát rajtunk kívül egyebütt alig kereshetjük. 1-ő és fő oka ennek a papi nőtlenség, ez nyelte el az egyháziak becsületét egész egy cseppig, ez oltotta ki a tekintély és tisztelet utolsó szikráját. Van-e törvény, mely annyiszor sértetett, mint a nőtlenség? Nincsenek-e napirenden a testi kicsapongások? De legyen bár a pap szentebb a szentnél, ártatlanabb az angyalnál, gazdasszonyt csak még sem nélkülözhet. Legyen az öreg vagy ifjú közel mindegy, ha mással nem, legalább evvel kötik

¹⁸⁹ csödület: értsd vizsga

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

egybe, és az ilyes gyanú is elég arra, hogy becsületét veszje. A nőtlenség káros voltáról eleget mondani örökké nem lehetne, s ennél fogva megfoghatatlan, miszerint honunk katolikus főpapjai a sebeket orvosolni akarván, az élet erét vágó nőtlenség kérdését a küszöbönálló nemzeti zsinat teendői közé nem sorolták. Ily forradalom közepette, hol a kunyhótól föl a királyi trónig nincs egy osztály, mely át nem alakult, óvatosabb eljárást óhajtanék. Gondolhatják-é, hogy a fölkerült ifjabb egyházi egyének hallgatni fognak, s nem sietni inkább fölhasználni az ajánlkozó alkalmat elviselhetetlen terhektől megmenekülésre? Vagy tán a püspöki főhatalom jogánál fogva készül föllépni a vágyak elnyomására? Célszerűbbnek látszanék jelenleg egy kissé engedni a szigorúságból, s inkább szeretettel tágítani a fegyelmi tárgyban. Ki kezeskedhetik a fölízgatott kedélyek, ha nem törnek-é ki dühösebben, és édes anyától, – mitől mentsen a malasztos ég! – szakadkást szülnek. Magamért ugyan jót állok, de azt őszinte bevallom, hogy még a halál borzalmas órájában is a nőtlenség ellen szavaznék. És még ekkor óhajtanám leginkább véleményemet nyilvánítani, mivel így a tulajdon érdek fön[n]forgásáról nem volna ki gyanúsíthatna. Tisztjeknek főképp az öregebbek ismérhetnék el e tárgy fölött fölszólalni, hogy kivilágolják, miképp az egyháziak a nőtlenség eltöröltetését nem azért sürgetik, hogy a testnek kedvezzenek. Hanem hogy a legyőzhetlen ösztön ostromlotta gyarlóság a nőtlenség szigorú törvényét le nem győzhetvén az ebből eredt, az egyházat, és szolgálait tisztetlennítő botrányok mint halálos sebek megszűnjének és orvosoltassanak. 2. A nagyravágyás, a megyei kormány egyénei által már oly számtalanszor gyakorolt gőgös uralkodása, zsarnoksága a lelképásztorságban működők fölött, a segédlelkészek folyvásti lenézése. Ebből származott az alrendű papság a főbbek iránti szeretetlensége. Lélekben mélyen keseredettek kitörtek utóbb a rajtok elkövetett méltatlanságok ellen, elmondották zúgolódva igazságos panaszait, minden válogatás nélkül bárki előtt. Szidták az előljárást, a pap, világi, úr, pór, asszony, gyermek, házi cseléd, katolikus, más vallásfelekezetűek jelenlétében egyiránt. És így veszett naponkint az egyházi rend iránti tisztelet. 3. A veszedelmes kárhozatos szüntelen fölemlegetett elv: *cause cum secularibus*¹⁹⁰ Nem képtelenség-e ezen eszme? Nem ellenkezik-é Krisztus tanjával, egyik osztályát az emberiségnek a másik ellen bizodalmatlanságra ébreszgetni? Miként számíthatunk józanésszel segedelmezésére azoknak, kiket veszedelmesnek hirdetünk? Azt pedig jól tudjuk, hogy védelmükre mindenkor szükségünk lesz, hacsak a világból ki nem akarunk lépni. Így hültek meg irántunk azok, kik iránt mi előbb meghültünk, és éppen annyira tisztelnék, mennyire érdemeljük. Közelítsünk inkább hozzájuk. És jelenleg miként történhetik ez leginkább, mint a nőtlenség eltöröltetése által, mely ellen oly sokan és annyira elkeseredettek, ne szegüljünk ellenük, ne ingereljük ellenünk. Mint viselje magát és alkalmazza a pap az élet különbnemű irányában meghatározni nem nehéz föladat, csak kérdezze a józan észt. A hivatalok, javadalmak vadászatában csúszás mászás, kitől legcsekélyebb pártolást várhat céljához, legyen ez bár úri szolga odaveti magát, és aljas elvetemedettsége által ássa meg a tekintély sírját. - Végre a hivatalbani hanyagság, az italbani mértékletlenség, fukarság s. a. t.

4. Hogy a lelkészek és segédlelkészek közti béke, bizalom és őszinteség, egyetértés a törvényes alávettetés értetlenségével föllállítassék, és szilárdíttassék, élelmezésre és lakásra választassanak el egymástól és hivataluk köre határozottassék újra. Ámbár felette ritkán erednek a köztöki zsúrlódások és viták a hivatalos kötelességek fölött, hanem azokat többnyire a házi kellemetlenségek, a teljes hatalmú, megátalkodott gonosz durva gazdasszonyok – mit káplánkori sajnos tapasztalásomból állíthatok – idézik elő. Hiszem, miszerint a megkívánható esetben alig lesz a megyében pap, ki erre adatot fölhozni ne tudna. Miként lehetne ott békét alkotni, hol egy nyelven gazdasszony ura a háznak? Fölhatalmazza ez dühében a házi cselédek – kikkel kezefogva sértegeti, rágalmazza a segédlelkészt – kiknek ellene mindnyájan, lenézik,

¹⁹⁰ *cause cum secularibus*: a világiakkal közös ügyek

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

gyalázzák, rágalmazzák. A segédlelkész tűri egy ideig az ismételt méltatlanságokat kimélve öregebb paptársát, míg végre kifogy türelméből, panaszt tesz plebánosánál. Ez előre sejdíti, hogy a gazdasszony, kinek törvényhatósága alatt nyög, nem fog tágitani. Kéntelenségből védi a káplán irányában, és így a segédlelkész fed[d]hetetlen ártatlansága érzetében elveszti igazságos ügyét kéntelen utóbb maga elégtételt – képzelhetni milyent – adni magának. Így történnek a leggyalázatosabb botrányos csaták a plebánián, melynek közel egynek kellene lenni az Isten házával. S kinek a művei? Sokszor a világon keresztül vándorlott és véletlenül a plebánián fönnakadt szemtelen nőnek, és egy gyarló, szerencsétlen, megbukott papnak. Mily úton lehetne ezen is inkább segíthetni, mint a nőtlenség eltörltetése által? Nem volna-e az Isten és ember előtt kedvesebb, ha a plebánosnak egy előkelő családból származott, pedánsan nevelt, erényes, törvényes neje kormányozná a házat, ki a segédlelkészbe elismérve a papi méltóságot, azt mint férje méltó sorsosát tisztelné, és az őtet viszont?

5. Neveztessek egy választmány, mely a megürült javadalomra a megye legidősb egyéneiből hármat a kegyurasághoz fölterjesztendő jelöljen ki, kik a hittudományból szigorúan vizsgáltassanak, és ha a lelkésznek nevezendő a kíséreltet ki nem állná, mint a hivatalra tehetetlen és alkalmatlan tekintessék.

6. A pap adósságainak oka többnyire a kéntelenség, igen ritkán a tékozlás vagy könnyelműség. Amint javadalmát nyeri, nyomban kéntelen pénzt kölcsönözni, melynek visszafizetése könnyen történhetne, ha a törvénytelen fölszigázott kamatok nem nehezítenék. Az uzorások telhetetlensége dönti meg az adóst, nem szabadulhat adósságaitól, és ha nagy nehezen megszabadult – összeszámítván akkor a fizetett kamatokat – látja, hogy a kamatok a kölcsönözött tőkét sokszorosán fölőzik. Csak az volna óhajtható miszerint az egyháziak közt a kölcsönös szeretet ébredne föl, segítenék az öregebbek az újonc gazdákat. De ki számíthat erre ott, hol borzadva nem egyszer hallottam a tehetősebb papokról nyilvánítani: inkább kölcsönözöm pénzem a zsidónak, mint paptársomnak? Állításom bebizonyításául több adatokat hozhatnék föl. Mivel tehát a szeretetet erőltetni nem lehet, a zsinat 6-ik kérdése szerencsésebb és célszerű megoldhatása ezt tanácsolja: kölcsönöztessék a megyei pénztárból, ha ennek kezelése és rendeltetése az egyháziak mellett ezentúl is megmarad, az újonc plébánosnak bizonyos összeg, p[éldának] o[káért] 1000 p[engő]f[orin]t, hogy így házáat egyszerre fölszerelhesse. Első évben ne köteleztessék tartozása bár mily csekély részbeni lerovására, hanem ezt második év elsejében kezdje, ekkor is csak részletesen, p[éldának] o[káért] évenként 200 p[engő]f[orin]tot. Ha a fizetési több határidőt elmulasztaná, fizetése vagy gazdasága bírói zár alá vétessék. És így öt év lefolyása után, midőn már adósságából kitisztult, a 6-ik évben fizesse a kamatokat.

A meghalt egyházfiak tömegei így alig terheltetnek egykor, melyek hogy pontosabban és gyorsabban kezeltessenek szabadtassék határidő – p[éldának] o[káért] 6. hónap – mint¹⁹¹ a végrendeleti végrehajtóknak, mint az ezeket a pontos és lelkiismeretes végrendelesi bevégezés után a további felelet terhétől fölmentő megyei kormányoknak.

7. a) Az álladalom az alrendű papságot készpénzben végképpen lássa el, és ezen ellátás az egyház függetlenségével nem ellenkezik, miután eddig se függött attól, ki fizette. b) Osztályoztassanak a javadalmak, és eszerint aránylag¹⁹² fizessenek. c) A telek hagyattassék meg, és a többi járandóság készpénzben fizetessék. d) Szűnjön meg a párbér és stóla s egyedül készpénzben váltassék meg. e) Osztályoztasson három osztályban az 1-ő 1000 p[engő]f[orin]t a 2-ik 1200, a 3. 1400 p[engő]f[orin]t. Tekintetbe véve a városokat, népességet, a helységek fekvését – p[éldának] o[káért] országútban fekszenek-e ezek a telkek – szántóföldjei miné-

¹⁹¹ mint értsd mind

¹⁹² aránylag értsd arányosan

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

műsége osztályoztatásuk szerint - mint p[éldának] o[káért] a hajósi 4-ik osztályban van sorolva - árvíznek kitéve, homokos, sat. f) A segédlelkészek függetleníttessenek a plebánosoktól, és láttassanak el évenkénti 600 p[engő]f[orin]ttal g) Ezt az elmondottak oldják meg.

8. A megyei választmány jeleljen ki három egyént a megürült javadalmakra, terjessze föl az érsek, vagy püspöknek, és inenn tovább a Cultus miniszternek kineveztetés végett. Az egyház javai kezeltesse mint eddig.

9. Valamint a gyermekek szülői, úgy szinte az alattvalók előjáróik példáját követni leghajlandóbbak. A pórép, kinek szeme folyvást azokon, kiket felvilágosítottaknak hitt, hite gyakorlatában függött és ezekkel hite iránt fokunkint hűlt. Mostmár a forradalom korszakában, egyszerre s rohanva sülyedett, annyira, hogy már tán csak a Szentmise az, mely iránt még imádással viseltetik. Praedikációkat, délutáni, vasárnapi és ünnepi ájtatoskodásokat, semmibe sem veszi. A tanításokról már szó sincs, miután ezekre egy sem jelenik meg, a kocsmabeli táncok, mise előtti fuvarozások s ehhez hasonlók fölszabadítottak sat. Így megromlásában a népnek nem segíthet már semmi nemű katolikus egyesület, a világi hatalomnak kell ott föllépni, hol a nép szellemileg meghalt. Ilyen tespedést ideiglenes büntetések orvosolhatnak. Leginkább a közönség¹⁹³ jegyzői, kik egy évben alig négyszer-ötször jelennek meg az isteni szolgálatokon, utasítsanak rendre. Adassék a plebánosoknak asszisztentia¹⁹⁴ mihöz szükséges. Itt egyéb nem segíthet – és az, ha a megbántatott Istenség egy általános nyomorral büntet.

10. Itt rejlik az erkölcsiség végső romlása és veszedelme, melynek eltávolítása mindenkit, de leginkább a papot, legyen ez szegény vagy gazdag, áldozatra szólít. Adakozzon ez bőven, amaz tehetsége szerint. Azonban ezen fölszólítást sokan nem akarják hallani. Csak egyet említek. A közelebbi napokban köröztette a megyei kormány a Jó és Olcsó katolikus könyvek aláírási ívét. Hányan írtuk nevünket alá, hiszen könnyű megszámolni, és kik maradtak el? Nemde a legtehetősebbek? Úgy látszik, ránk nehezült az Isten keze, s méltán, mivel tán már régen érdemlettük. Kihaló tehát már csakugyan a papban hitét védő minden jó lélek? És ez főképpen a gazdagok vétké, kik ha egy pénzzel válthatnák meg a veszedelmet, melynek tátongó örvényében, még csak egy perc s belebuknak, még ezt is megtagadnák. Egybefont kezekkel közönsösen tekintik a fejük fölött tornyosuló felleget. Feszesen ülnek imádott, lelkükkel együtt vesztendő pénzes ládájukon, mintha ez zárná meggyőződésüket, s hitük fő ágazatait. Vetessék adó ezen hasztalan herékre, s átaljában mindnyájunkra, mivel alig van valaki köztünk, ki évenként ily szent célra 3 p[engő]f[orin]tot nem nélkülözhetne. A szabad sajtónak a jó könyveket terjesztő társaság lehet egyedüli ellensége. Ezen felül figyelmeztessék a nép a szószékéről, hogy a könyvvásárlásban óvatos legyen, hogy vásárlandó könyveit mutassa be vizsgálatul lelkipásztorának.

11. a) A tanítások elhanyagoltatása okát a szülőkből lehet egyedül feltalálni. b) Büntetessenek ezek, s így a tanítás sikerrel gyakoroltathatik. c) Az iskolákban a katolikus ifjak az egyéb vallásúakkal ne vegyíttessenek.

12. a) A predikációk ritkábbak legyenek, melyeket a gyermekek úgy sem értenek, a megnöttek pedig alva hallgatnak Egy szóval a predikációk már régen meguntak, úgy annyira, hogy már az együgyű népről lehetett hallanom: az ember nem is mer már misére menni, mert mindig predikatio. Tartassanak ezek helyett inkább minél hosszabb tanítások, s hiszem több hasznát látandjuk. b) Taníttassék a nép énekekre – a zene elmaradhat, kivéven a székes főegyházakat.

13. Fogadtassék el az ausztriaiak bójte¹⁹⁵, így legalább megszűnnék a szomszéd honokban a vallási tarkaság.

¹⁹³ közönség értsd közösség

¹⁹⁴ asszisztentia: segítség

¹⁹⁵ Ausztriaiak bójte: az osztrák örökös tartományokban alkalmazott börtölési szabályokra utal.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Hajóson, 1848-ik évi július hó 20-án

megoldattak Márkus Lajos hajósi plebános által

Felzetten: A magyar nemzeti Zsinatban tárgyalandó 13 pontok megoldása Márkus Lajos hajósi plebános által.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

38. Kalocsa, 1848. szeptember 1. – Nádasdy Ferenc érsek megyei tanácskozmányt lezáró búcsúbeszéde.

Tisztelt Gyülekezet!

Bevégezvén eképp tanácskozásinkat, mi sem maradt egyéb hátra, mint, hogy a tisztelt egyházi gyülekezetnek azon ernyedetlen buzgalmaért, me[lly]el szent hitünk, s Anyaszentegyházunk érdekében működött, továbbá azon nemes bizalmaért, melyet személyem iránt tanúsított, s végre azon testvéri szeretetért, me[lly]el egymáshoz kölcsönösen viseltetett hálámat kifejezzem. Szívemből kívánván: árássa el jelen gyülekezetet lankadatlan kitűnéseért a Mindenható Isten bő ajándékaival. Legyen vele az Úr lelke, erősítse szelleme, s védje oltalma, vezérelje szerencsésen híveihez, és az anyaszentegyház javára, s híveiknek lelki vigasztalásukra a legkésőbb időkig tartsa meg.

Felzetten: D. A. XI. Gróf Nádasdy Ferencz kalocsai Érsek ő kegyelmességének a folyó 1848-ik évi augusztus hó 30 és 31. valamint szeptember hó 1-ő napjain összeült megyei tanácskozmányhoz tartott búcsúbeszéde.

Forrás: KÉL. I. 1. a. Synodalia 1848.(iktatószám nélkül) fogalmazvány

39. (Dátum és hely meghatározása nélkül) – Girk György püspök, érseki helyettes összefoglalja a megyei tanácskozmányon történeteket¹⁹⁶

A kalocsai érsekmegyei folyó évi aug. 30-31. és szept. 1-sején tartott köztanácskozmány eredményének fővonásai.¹⁹⁷ Isten és egyháza ügyét, Istennel, az anya székesegyházban kezdtük meg. Fiúilag tisztelt kegyelmes érsekünk mutatván be a „Jöjj el Szentlélek”-kel megelőzött mise áldozatot. Mely után reggeli 8 órakor az 50 tagból álló megyei tanácskozmány – a lázadó rácok miatt, két alsó bácskai kerület nem volt személyesen képviselve – az érseki lak tágas éttermébe vonult, hol kevés vártatva mélyen tisztelt urunk s atyánk rövid, de komoly és velős beszédben megnyitván a tanácskozmányt következőkben történt a megállapodás.

Néhány vezérelvek, melyek már e lapokban közölve vannak, közmegegyezéssel elfogadtatván, a kibocsátott érseki körlevélben kitűzött pontok nyomán, 1-ször: A kerületi könyvtárak fölállítása egyhangú pártoltatást nem nyervén, e célra egyéb célszerű intézkedések tétettek. Szabadon hagyatván az illető kerületeknek önbéltásuk szerint kerületi könyvtárt is alapítani. 2-szor: A kerületi gyűlések értelmi és tudományos érdekének emelésére a többi között határozatba ment, hogy a föladádo kérdésekre beadott feleletek s illetőleg fejtegetések szorgosan meg-bíráltatván, a célszerűeknek találandók küldessenek föl a Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulatnak. Oly célból, hogy ez az illetén, Magyarország minden egyházi megyéiből beküldendő dolgozatokból, egy praktikus pásztortlati folyóiratot megindíthasson. Minek egyetemes kellő

¹⁹⁶ A teljes latin nyelvű jegyzőkönyvet terjedelmi okokból nem közöljük.

¹⁹⁷ Eredeti jegyzetben: Toll alatt lévén még a határozatok rendszeres szerkezete, addig is, míg a szerkesztéssel megbízott bizottmány dolgozatát befejezendí, ezen vázlatlalt kívántam tanácskozmányunk eredményét közzétenni.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

sikerítését a nemzeti zsinaton szorgalmazandjuk. 3-szor: A lelki gyakorlatok rendesen a megyei zsinatok alkalmával lesznek tartandók. Melyre, minthogy mindnyájan meg nem jelenhetnének, a kerületi papság is nyilvános gyónás, áldozás és sz[ent]beszéd által járuland a szent célhoz. 4-szer: Az egyházi solosmát a Római sz[ent]szék által célszerűen átalakíttatni olyképp kívántuk, hogy rövidebb, egyszerűbb és gyümölcsösebb legyen. 5-ször: A világi öltöny használata, csak kivételképpen, a püspöki karnak Posonban tartott tanácskozmányai emlékirata 15-dik §-ának értelmében¹⁹⁸ lön megengedendőnek határozva. Idejárulván azon kérelem is, hogy a nemzeti zsinat az úgy nevezett cinada¹⁹⁹ viselhetését az egyetemes magyarhoni papságra is kiterjesztené. 6-szor: A kebelbeli egyetemes papság (a káptalanokat kivéve) az Isten ígéjének az anyaszékes-templomban való gyakoribb hirdetésére ajánlkozott. 7-szer: A trienti sz[ent] zsinat által elrendelt javadalmi csődök²⁰⁰ célszerűbben rendezettek, és ezentúl szigorúbban lesznek írás- és szóbeli kísérletek által eszközözendők. Nevezményezések (praesentatio)²⁰¹ ezentúl csak a csödkísérleten²⁰² átesettek soraiból történhetendvén. 8-szor: Az újonc plebánosoknak, ha rászorulnak, a megyei pénztárból 300 forint p[engő] határozott kölcsönképpen három évre – második és harmadik évben rendes kamat mellett – előlegeztetni. 9-szer: A plebániák fundus instructusa pénzzé tétetvén, kiváltságos adósságképpen, kötelezvény mellett plebánosról plebánosra szálljon. 10-szer: A plebánosok congruája²⁰³ és a gyámúri jog²⁰⁴ érdemében a pécsmegyei határozatok²⁰⁵ elvben elfogadtatván, érsekmegyénkre nézve különösen kívántatott: a) hogy a plebánosok eddigi congruája törvény által biztosíttassék, mi ha nem sikerülne, b) az 1-ső osztálybeli congrua legyen 1600; a második 1400; a harmadik 1000; a káplánoké pedig általán 400 f[lo]r[in]t p[engő] 11-szer: A káplánok külön lakása semmi, a külön önélémezés pedig csak azon esetre fog a megyei kormány által megengedtetni, ha erre a plebános alapos okot fog szolgáltatni, mely érdemben több apróságokig menő szabályok lőnek elhatározva. 12-szer: A kath[olikus] egylet hő kebelével lön fölkarolva, és a jelenvoltak aláírásával azonnal lehetőleg megtestesítve. Nem különben a Jó és Olcsó Könyvkiadó egylet is buzgón pártoltatott, kegyelmes érsekünk bőkezű ajánlatán fölül 3 alapító, és körülbelül 50 részvényes tagok által. Kiknek száma bizonyára fölebb rugandott, ha márig²⁰⁶ is több plebánosaink híveikkel együtt földönfutókká nem lettek volna, s még többekre – fájdalom – e sors nem várna! 13-szor: „A Religio és Nevelés” egyetlen egyházi lapunknak – holott éjszak-amerikai hitsorsosink, noha számra csak egy millió s néhány százezeren, 16 kath[olikus] lappal bírnak – kellő biztosítására, az egyetemes magyar papságra, a nemzeti zsinat által aránylag kivetendő tízezer pengő forintnyi, megkívántató tőkéhez járulni, egy szívvel lélekkel késznek nyilatkozott tanácskozmányunk. A „Kath[olikus] Néplap” minden magyar ajkú plebániákra a templom pénztárából egy példányban már megrendeltetett. 14-szer: Mindazon rágalmak és ráfogások ellen, mellyek a hírlapokban a kath[olikus] egyház és papsága ellen név nélkül, vagy álnevek alatt, vagy többek nevében szóratnak, ünnepélyes ovás tétetett. A nyilvánosság eme korszakában illetén alattomos fondorlatok megvetésnél egyebet nem érdemelvén. 15-ször: A templom- és iskolákban tartandó katechetikai oktatások a trienti sz[ent] zsinat rendelete nyomán (XXIV. ülés, 4-dik fej.) komolyan megszívlettetvén, a közóhajtás odanyilvánult, miszerint a nemzeti zsinat egy, az eddiginél célszerűbb, új káté és bibliai történet kiadását is eszközölné. Hogy a közös iskolák

¹⁹⁸ Fogarassy Mihály: Emlékirat Pest, 1848. 15. §. A papság világi öltözte kapcsán

¹⁹⁹ cinada: papi viselet (cinadof: finom gyolcs szövet régi, népies neve)

²⁰⁰ javadalmi csődök: vagyoni árverés

²⁰¹ nevezményezés (praesentatio): egyházi javadalomra való jelölés

²⁰² csödkísérlet értsd nyilvános vizsga

²⁰³ congrua: az egyes egyháziak éves illetményének minimuma

²⁰⁴ gyámúri jog ld. kegyúri jog

²⁰⁵ ld. A pécsi megyés papság 1848. május 23-i értekezletéről 196-os számú lábjegyzetet.

²⁰⁶ márig értsd mostanáig

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

ellen ünnepélyes óvás tétel, nem szükség említenünk. 16-szor: A nyilvános isteni-tiszteletnek az ősegyház gyakorlati szellemében miképp leendő átalakítása iránt int. Kovács József²⁰⁷ hittanár úr terjedelmesebb javulást készített, sem hogy most annak részleteibe bocsátkozhassam. Legyen elég csak annyit említeni, hogy az úgynevezett szabályszerű szentbeszéd helyett, inkább a homiliák, alkalmi paraenesisek²⁰⁸, (például sz[ent] Márk és halottak napján) szertartásokat magyarázó, főleg pedig dogmatikus sz[ent]beszéd gyakrabbi tartását és a szentek egyességének lehető gyakorlati megtestesítését kívánjuk. 17-szer: Az elsőáldozás különös ünnepélyességgel, a szülék és keresztyák s anyák jelenlétében olyképp rendeztetett, hogy valódi gyermekek és szülék ünnepe legyen. 18-szor: Az ájtatos társulatok fölelevenítése érseki megyénkben már néhány évek óta jó sikerrel megkezdett, a Mária úgyszintén mint Magyarország Nagyasszonya szent szívéről nevezett újabban pártoltatott. 19-szer: A börtre nézve a római sz[ent]széktől engedélyt kívántunk eszközölni a nemzeti zsinat által, melynél fogva a) szabad legyen a nagyhetet, karácson, pünkösd, sz[ent] Péter és Pál, Nagyasszony és mindenszentek előnapjait kivéve, vaj helyett zsírral élni. b) A szombati börtöt, melyet a hívek különösen a magyarok Nagyasszonyának tiszteletére szokták szentelni, nem különben a kántor börtöt megtartatni kívánván, nagybörtben szerdát, pénteket, szombatot és az utolsó két hetet kivéve, szabad legyen hússal is élni. Olyképpen, hogy eziránt évenként szószékről általános engedély hirdettessék, a hívek lélekismeretére hagyatván annak magukra alkalmazása. Úgy mégis, hogy az engedménnyel élni kívánók bizonyos napokban közösen, családirag elmondandó imádságokra köteleztessenek. 20-szor: A papi nőtelenesség eltörlesztése – mint egyik kerületnek kérvénye – csak a tanácskozmányi előadó által lévén fölolvastva, miután az illető esperes attól elállott, minden ellenszólás nélkül elhangzott, közös lévén a meggyőződés, miszerint a magyar egyháznak, ha valaha, most minden földi viszonyoktól minél mentebb papságra van szüksége, ha szabadságát és autonómiáját kivívni komolyan eltökélt szándéka van.

Forrás: Religió és Nevelés 1848. II. félév 342-343.o.; 349.o.

40. Kalocsa, 1848. szeptember 19. – Nádasy Ferenc érsek felszólítására Márkus Lajos* hajósi plébános bővebben fejti ki a megyei tanácskozmányon elhangzott nézeteit.

1848-ik évi S[z]eptemb[er] 19-én Ő érseki Mélt[ó]s[ág]-ának elnökle alatt tartott érseki szentszék ülésben

(1842.) Ő érseki Exc[e]ll[enci]ája előadni méltóztatván: miszerint a múlt hó végnapjaiban tartott egyházi tanácskozmányon kidolgozott egyes vélemények közül Márkus Lajosé oly ingerlő kifejezésekkel van megrakva, melyek miatt lehetetlen volt azt szó nélkül hagyni. Miért is öt eme kifejezéseinek kiigazítására és felvilágosítására utasítván adott válaszánt mint mely egyrészen ezen Szentszéket külön érdekli, felolvasatni és illetőleg tárgyalatni kívánja. Ezek folytán olvastatott Márkus Lajos hajósi plébános válasza, melyben előre bocsátván: hogy az érseki levél vételével, midőn hitét kétségbevonatni látá, egész testében reszketett.

1-ör a legyőzhetetlen ösztön ostromlotta gvarlóság a nőtelenesség szigorú törvényét le nem győzhetvén: kifejezésre valasztott, hogy ez oly tágas értelemben vetetni mintha átaljában lehetetlen volna legyőzni a testi ösztönt, szándékolva nem volt, hanem csak azt kívánta

²⁰⁷ Kovács (Kováts) József 1815. nov. 15-én született Dunaföldváron. 1838-ban szentelték pappá, teológiai doktor, 1848-ban a kalocsai érseki liceum tanára, szentszéki ülnök, a szegények ügyvédje (advocatus pauperum). Később szemináriumi tanár a Központi Szemináriumban, majd Kalocsán. 1854-től kalocsai kanonok. Részt vett az Egyetemes Magyar Encyclopaedia munkálataiban, cikkei jelentek meg a Religióban, Magyar Sajtóban, Idők Tanújában. 1869. júl. 9-én halt meg Kalocsán. (Schem 1848. index és 91.o. – Lakatos 1998. 139-140. – KÉL.I.I.c. Kovács József)

²⁰⁸ parainesis: intelem

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

kifejezni, miszerint igen nehezen lehet legyőzni, mely véleményben ötlet az e tárgyban számos kihágások a napi lapokban és más sajtó által közzé tett munkában olvasottak erősíték meg.

2-or Az általa használt a megyei kormány által már olly számtalanszor gyakorolt gögös zsarnokság kifejezést, melyet tirannisi exemplis²⁰⁹ igazolhatni állított a következő esetekkel mint melyekben állítólag ezen Szentszék igazságtalanságát tapasztalá igyekszik megerősíteni. Jelesen előadja miszerint boldogult Klobusiczky Péter kalocsai érsek halála után Vlaovich Athanáz az érsek-főkáptalani valóságos könyvtárnok úr súlyos betegsége miatt – eme hivatalát is betölteni különben is képes nem lévén – hogy válaszlónak jövedője némiképp biztossíttassék könyvtárnokul helyettesített mely hivatalt 9 hónapon át viselvén fizetés fejében ez idő alatt mit sem nyert, melyet jelenleg annyival inkább esedezik a főmegyei pénztárok valamelyikéből utólagosan utalványoztatni, mivel e nehéz idők szülte viszonyokban hívei által úgy sem fizettetik. Előadván továbbá, hogy a hajósi plebánia szőlő termési jövedelmének elosztása iránt 1846-ik évi s[z]eptemb[er] 22-én kelt folyamodványában a szőlő utáni hasznót, mint tavaszi termést tekintetni kérvén, ezen igazságos kérelmétől nem csekély kárával elmozdított. És ámbár Prischer András ideiglenes plébános helyettes által a jövedelemosztás tárgyában támasztott több alaptalan gyanúsításait 12 okirattal megcáfola az igazság részére nem szolgáltatott ki. Végre előterjesztvén: miképpen f[olyó] évi február hó 25-én a 40 napi böjtöléstől leendő fölmentetésére azon világos föltét hozzáadása mellett folyamodott: miszerint ha ezelőtt tapasztalt és orvosilag bizonyított elgyengülésben szevedend, csak azon esetben használandja a nyerendő fölmentvényt, itt is kérelmétől elmozdított lélekismeretsége kétségbe vonatván orvosi bizonyítványa pedig tökéletlennek nyilvánítatván.

3-or Érintett véleményében előforduló azon kifejezést „mint viselje magát a pap az élet különb nemű irányában meghatározni nem nehéz földata csak kérdezze a józan ész” aképp világosítja fel: miszerint a pap minden sorsú ember iránt magát alkalmaztatni tudja: hogy legyen beszédében és maga viseletében példás s. a. t. végre

4-er A néphez tartandó predikációkat nem véli megszüntetendőknek, hanem ak[k]épp módosítandóknak: hogy városokban hol a nép értelmesebb, szokott módon tartattassanak, kisebb helyeken pedig kivéve a nagyobb ünnepeket homiliákkal vagy egyéb tanításokkal váltassanak fel; mely felvilágosító válaszában végbefejezésül hozzá adván: miképpen minden szava a legkatholikusabb értelemben miként lélekisméretes meggyőződése is mindig az volt és Isten kegyelmével az maradand, vetessék és értelmeztesék.

A felolvasott válasz után ő érseki Exellja értesíteni és illetőleg felvilágosíttatni kívánván az iránt: vajon nevezett plébánosnak elősorolt panaszai igazságon alapszanak-e? Hozzá adván miszerint Márkus Lajos előtte személyesen megjelenvén, már csupán 9 hónapi fizetéstelen áll[lapotát] nyilvánítá sérelemnek. – Érseki helyettes ő M[é]l[tósá]ga, amennyire az illető iratok áttekintése nélkül emlékezet után rögtön válaszolhatott, ezen Szentszék által állítólag elkövetett igazságtalanságokra nézve előadá: miszerint Márkus Lajos hajósi plébános 9 hónapi fizetésének megtagadása iránti panasza merőben alaptalan. Mert midőn 1840-ik évben boldogult Klobusiczky érsekhez²¹⁰ udvari káplánnak kineveztetni esedezett, kijelentett neki: miszerint ha a boldog emlékü érsek – mint agg koránál fogva már akkor is várható vala – az életből pár évek múlva kimúlna, javadalmi alkalmaztatást korántsem igényelhetvén káplánnak fog újólag kineveztetni. Mit egész készséggel elvállalván, miután Klobusiczky Péter kalocsai érsek halála 3 év múlva csakugyan bekövetkezett, mi lett volna természetesb, mint az általa is elvállalt feltétel szerint kápláni állomásra rendeltetni. Azonban ezen Szentszék részint a boldog emlékü érsek hamvai iránti tiszteletből, részint hogy panaszokodó ezen Szentszéknek sorsa iránti részvétét tapasztalhasssa, a több évektől betegeskedő Vlaovich Athanáz érseki főkáptalani könyvtárnok

²⁰⁹ tirannisi exemplis: zsarnoki példa

²¹⁰ Klobusiczky Péter kalocsai érsek 1821-1843

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

mellé ideiglenesen helyettesített megígértetvén neki: hogy miután a rendes könyvtárnok hivatalában legalábbis csak még 1 évig megtartatni esedezett és eme kérelme egészsége kíméletből is méltánlaltal fogadtatott. Ellátatása iránt a szükséges lépések megtétendnek, mi meg is történt, mert 1843-ik évi augusztus 2-ik napján a Magyar Kir[ályi] Udv[ari] Kincstárhoz ez érdemben fölterjesztés tétetvén, részére rendes fizetés fejében 500 p[engő]f[orint] kértetett. Azonban a Kir[ályi] Kincstártól csak következő évnek március havában adatván, és pedig tagadó válasz. Fizetéséről csak ekkor lehete szentszékileg rendelkezni, oly formán: hogy mind ő mind pedig Vlaovich Athanáz fejenként 600 p[engő]f[orint]-ban részesítették. Hozzájárulván továbbá, hogy panaszkodó plébános könyvtárnoki helyettesnek történt kineveztetését a kápláni sors kikerülése tekintetéből örömmel fogadván, és így önként elvállalván sérelemről sem panaszkozhatik. Méltó figyelmet érdemel az is, hogy panaszkodó plébános a boldogult érsek által végintézetileg hagyott összegben kívül még 700 p[engő]F[orint]t ezüstben mint ugyanazon érsek által még életben és csupán azon célon letett összevet nyert, hogy halála után ezáltal is ellátatása miatt – melyet nem is bírt, de arra feljogosítva sem volt – a megyei kormányt gőgös zsarnokságról igazságosan nem vádolhatja. Ami a hajósi plebánia 1840-ik évi szőlőtermésének felosztását illeti: a dolog ak[k]épp áll, hogy boldogult Mayer Mátyás hajósi plébános 1845-ik évi augusztus végső napján meghalálózván az akkor divatozó főmegyei szabály szerint az egész 1845-ik évi szőlőtermés a boldogult tömegének íteltetett. Kirscher András ideiglenes plébános helyettes és panaszkodó plébános az 1840-ik termésből idő szerint leendő osztózásra utasítatván. Hogy pedig Krischer András által történt gyanúsíttatása miatt elégtételt nem nyert, onnét magyarázható: miszerint ezen szentszék nem tartá büntetésre méltónak Krischer Andrást azért, mivel nehézségeit ak[k]épp adá elő, miképp emberei által azokról értesített habár panaszkodó azokat később egyszerű bizonyítványokkal megcáfolni igyekezett is. Törvényes büntetéséről csak akkor lehetendtvén szó, ha Kirscher András bizonyosságai szinte kihalgattak volna és így mindkét résznek esküképes tanúi megeskettettek. Miért ily csekély tárgyban csaknem valódi pört kellett volna kezdeni, melynek ha netán mégis kedvező eredménye nem lett volna, panaszkodóra nézve mindenesetre sújtóbb leendett volna annál, hogy egyszerű bizonyítványai következtében egy egyházi férfi meg nem büntettetett.

Végre annyszor említett plébánosnak 3-ik panasza egyedül érseki helyettes ŐM[é]l[tósá]gát érdekelvén mint ha t. i. igazságtalanul mozdíttatott volna el böjt fölmentési kérelmétől. Melyre érseki helyettes Úr előadván: miszerint nem áll, hogy csak betegsége esetében használandó fölmentvényért esedezett, hanem mind egészségének önkéntes megrontása nélkül böjtölnei lehetetlen: ígervén, hogy nyerendő fölmentvénnyel csak akkor élend, ha új erő gyűjtésére a hús étkeket nem nélkülözhetendi. Ami egészen különbözik azon esettől, ha t. i. betegség érendi. De nem áll 2-or hogy orvosi bizonyítványa szerint is böjtölnei lehetetlen, mert abban csak annyi foglaltatik, hogy a hétheti hosszú böjtölés által egészsége veszélyeztetve lévén, ami szinte lehetetlenséget még nem foglal magában. Ezeknek előadása után érseki helyettes Ő M[é]l[tósá]ga hozzátévé: miszerint az illető iratok áttekintése után ő érseki Exell[enciá]jának kimerítőbb jelentést adand, melyből világosan kitünend, hogy panaszkodónak ezen főmegyei kormányt „gőgös zsarnokságról” vádolnia igazságos oka ép[p]en nem volt.

Határozatott: Ő érseki Exell[enciá]ja az előadottak nyomán is Márkus Lajos panaszainak alaptalanságát megismervén a főmegyei kormány iránt kitüntetett tiszteletlensége miatt ötet külön meginteni kegyesen kinyilatkozta.

Forrás: Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum)1848. 1482/1848. számú bejegyzés

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

41. Kalocsa, 1848. október 31. – Nádasdy Ferenc érsek meginti Sörös Imre* érseki könyvtárost az egyház ügyeivel kapcsolatos nézetei miatt.

[Nádasdy elmarasztalja Söröst, mivel az nemcsak megsértette az egyházi törvényeket, tradíciókat és szokásokat (pl. papi nőtlenség, szent engedelmesség), de másokat is erre biztatott. Tagadta a szentgyónás szükségességét, ellenszegült feljebbvalóinak. Az egyházmegyei zsinaton magát Nádasdyt is nyilvánosan szidalmazta. Mellőzte a papi ruha használatát. Nádasdy ezért a kánonjog alapján szigorú intésből részesíti, bünbánatra szólítja fel. Követeli, hogy vonja vissza lázító kijelentéseit.]

Emerico Sörös Bibliothecario Archiepiscopali Capitulari Monitio Canonica
Emerico Sörös Archiepiscopali Capitularis Bibliothecario 31^a 8bris 1848

Dilecte in Christo Fili!

Eo ex authenticis testium fassionibus eveniente, sed et notorietate publica comperto, quod tu Dilecte Fili! nescio quo rerum novarum studio actus, missa reverentia et observantia canonicis Ecclesiae statutis debita non tantum, universalia quoque disciplinae Ecclesiae instituta, quale est Coelibatus Clericorum, voce et scripto ipsis ad typis temere convellere aliosque in eadem studia propria oris fassione ha tudtuk volna, hogy a Mélykúti kerületben a coelibatus meg nem bukik, oda is kimentünk volna, és lezavartuk volna őket, impellere tibi vero haud consentientes velut aut intellectus aut bonae voluntatis defectu laborantes conviciari²¹¹; sed ipsam quoque regiminis Ecclesiastici formam divinitus ordinatam pervertere; ac nominatim in Encaeniis Fajszensibus sed et alias et alibi uti in Congregationibus Districtualibus Hajosini et Dusnokini celebratis, non secus Madarasini cum gravi qui praesentes aderunt Parochorum Scandalo, Clerum meum in tua Ecclesiae perniciose studia pertrahere; imo etiam Confessionis Sacramentalis necessitatem non [exili²¹²] cum praesentium Fratrum offensione vellicare²¹³; ipsi adeo Clero meo iuniori ad res novas moliendas operam tuam commodare eiusdemque petitionem recipere²¹⁴; pontifices Episcopos, Canonicos et Religiosos vario convitiorum genere promiscue, profundere; acta facta officiosa tuae legitimae superioritatis sugillare; Eademque Camarillae, arbitrii, tyrannismi convitiis lacessere, ipsis Conferentiis dioecesanis in laicali eoque neglecto et dissoluto plane habitu fumam Cigaro ore tenens, et fenestra insultare²¹⁵; mihi ipsi non minas solum intentare, sed etiam convitiaque, quale est: czudar, mint a' ki conferentiát tartott impingere; non secus quosvis a tua sentiendi licentia alienos czudar ostoba, számár, pectoris scomatibus notare, et [hau²¹⁶] quidem in Seminario promiscue lingua vernacula coram famulatio quoque mensae inserviente; porro posita modestia Clericali vestes seculares in ipso triclinio Seminarii tempore prandii et caenae, idque etiam postquam Clerus junior jam pro exercitiis confluxerat, - defer(r)e; denique talem tuam sentiendi rationem etiam vehiculo praelis aliis instillare, imo sectam ab reformatione [inipartundo²¹⁷] moliri²¹⁸, eandem haud integra fide duobus Districtibus v. a. diaconalibus imputare: verbo talia tuae sentiendi et agendi rationis documenta dare nihil pensi duxeris, quae in nullo unquam Clericorum inpune tolerata sunt; - nec per me possunt silentio praeteriri. Ideo virtute praesentium te Canonice duxi in his monendum ut ad officium revocandum uti cum gaudiat recepturus sapere et pro erratis satisfacere paratum: ita ad

²¹¹ Utólagos betoldás: ha tudtuk volna,[...] laborantes conviciari

²¹² bizonytalan olvasat

²¹³ Utólagos betoldás: in tua Ecclesiae perniciose studia [...]Fratrum offensione vellicare;

²¹⁴ Utólagos betoldás: eiusdemqu(e) petitionem recipere

²¹⁵ Utólagos betoldás: lacessere, ipsis Conferentiis [...] fenestra insultare

²¹⁶ Bizonytalan olvasat

²¹⁷ Bizonytalan olvasat

²¹⁸ Utólagos betoldás: instillare, imo sectam ab reformatione [/mipartu..../] moliri

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Canonum rigorem Can. 5. Causa 25. quaest. 1. Can. 13. ibid. can 18; causa 25. quaest. 2. – Cap. 2. Lib. 5. Tit. 2. de Cal. Con. Trid. Sess. 14. c. 6. de ref. sess. 24. c. can. g.²¹⁹ remissurus indolentem monitis si refragari et tuo sensu abundare porro perrexeris. Quapropter te praesentibus in virtute sanctae et salutaris obedientiae provoco, ut quid de forma regiminis sacri Episcoporum, ac nominatim de suffragio Presbyterii in synodo diaecesana, de reverentia et observantia sancta canonibus et legitimae tuae superioritate debita, de disciplina coelibatus, de habitus Clericalis deferendi obligatione teneas, quare promptitudine in his te sensui Ecclesiae eiusque praeceptis conformare velis? ad puritatem conferentiae sacerdotalis ocyus mihi retegas.²²⁰

Ceterum te his monitis aures et cor praebiturum sperans Paternam tibi in Domino, qui moveat cor tuum, benedictionem impertiendo sum

Tibi benevolus in Christo Pater

Felzetten: 31 8bris 848. ad. DAXIII a.) Emericus Sörös Bibliothecario Archiepiscopali Capitulari Monitio Canonica

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.

42. 1848. november 13. – Sörös Imre* könyvtáros válasza Nádasdy Ferenc érsek intésére

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Gróf és Érsek! Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságodnak a múlt hó 31-kéről hozzám intézett kegyes irata mindenekelőtt azon szomorú tapasztalással gazdagított meg, miszerint én, és néhány társaim, némely egyházi kérdések körül a legújabb időkben nyilvánított érzelmeink miatt titkos vizsgálat tárgyai voltunk. Kettő van ezen eljárásban, ami engem, sőt úgy hiszem, minden egyházát, és egyházában a törvényes szabadságot képmutatás nélkül szerető katolikust mélyen keserít. Az első az, hogy oly dolgok is vétettek eme vizsgálat tárgyaiul, melyek mint például a papi nőtlenség eltörlése vagy főtartásának kérdése, tisztán fegyelmi tárgyak levén, a szabad véleményezés mezejére esnek. S azért azok iránti véleményét az egyháznak minden tagja annál inkább egy áldozópap és hittudor bűn nélkül, és a vakmerőség bélyegének rásütése nélkül mondhatja ki mindenkor. Sőt bizonyos időkben, az egyház üdvének tekintetéből, ezen tárgyak feletti lelkismeretes meggyőződésének szabad kimondását legszentebb kötelességének kell ismernie. Más, ami ezen eljárásból eredő fájdalमतat neveli: maga a kérdéses vizsgálatnak alakja, mely titokban, az illető vádlottak tudta v[agy] megkérdése nélkül vitetett végbe. Nagyméltóságú Úr! Az embernek legfőbb, és soha eléggé nem őrizhető földi kincse a jó hírnév, mennyire kockára tétetik pedig ez, sőt nemcsak ez, hanem Nagyméltóságodnak irántunk atyai kegyes indulatja is mennyire veszélyeztetik, ha az emberi gyarlóságtól sem eskü, sem bármily magas állás által el nem választható harag, irigység, gyűlölet, önzés, és egyéb nemtelen indulatok játéka a titok fátyola alatt szabad tér engedtetik? Ha pedig nemcsak jó hírünk, nevünk és Nagyméltóságod kegyelmének elvesztéséről, hanem büntetésünkről is van szó, akkor ama titkos eljárás már nemcsak nem méltányos, de még nem is igazságos, mert megidézés és kihallgatás nélkül senkit törvényesen elítélni nem lehet. És mi mégis elítéltünk. Mert noha Nagyméltóságod némely pontokra nézve ítéletét adandó feleletünktől függesztette fel, a feladott vádaknak nagyobb része azonban igazak, s bebizonyítottakul vétetvén, azok iránt nekünk a magunk védelmére törvényes

²¹⁹ Utólagos betoldás: Can. 5. Causa 25. quaest. 1. Can. 13. ibid. can 18; causa 25. quaest. 2. – Cap. 2. Lib. 5. [Tit. 2. de Cal.....] Con. Trid. Sess. 14. c. 6. de ref. sess. 24. c. can. g.

²²⁰ Utólagos betoldás: Quapropter te praesentibus in virtute [...] sacerdotalis ocyus mihi retegas

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

mód és alkalom nem nyújtott, sőt maguk a constatirozott²²¹ vádak is többnyire általánosságban mondatván ki. Kérdés, vajon oly súlyosak és ugyanazon értelműek-e azok a tanúknak minden esetre részletes vallomásaik szerint, mint itt általánosságban előadva? Így például ellenem a többi közt ama megalapított vád hozatik fel, mintha én a gyónás szentségének szükséges voltát támadtam volna meg, holott ez iránt soha egy szót sem emeltem, hanem csupán az évenként egyszeri gyónásra kötelező törvény eltörlését indítványoztam. Hasonlóképp mint vád állapított meg ellenem, hogy én reformnézeteimet két megyebeli kerületre a világ előtt rosszlelkűleg rátoltam. Csudálkozom, hogy ezen vád onnan kerülhetett ki, ahol nem hiányzik alkalom a kérdéses két kerület határozatait az én hírlapi közlésemmel egybevetni, s ezen egybevetésből meggyőződhetni, miszerint ama kerületek határozatai az én közlésemmel nem ugyan a határozatok motiválása (mert jegyzőkönyvet nem közlöttem), hanem magukra a határozatokra nézve tökéletesen megegyeznek. Igen alázatosan megkérem Nagyméltóságodat, ha ezen egybevetés fáradságát magára vállalni méltóztatnék, belőle kegyesen átlátandó, vajon az én részemen van-e a rosszlelkűség vagy azokén, kik mind sajtó, mind a jelen vizsgálatból felmerült vád útján engem hívtelen²²² közlés és szándékos elcsavarás gyanújába akarnak hozni. Azonban ezeket csupán az ellenünk indított titkos vizsgálat célszerűtlensége- és hiányosságának megmutatása, s korántsem avégett hoztam fel, mintha az ellenünk eljárás újból akarnám megkezdeni, Isten mentsen! Én a pletykák felmelegítésének nagy ellensége vagyok. Amik ellenem felhozhatnak, azokat lehet, hogy mondtam mind. Sőt lehet, hogy talán többet is mondtam, de mondtam a vitatkozás hevében, és az ellenfélnek, most hihetőleg vádlóinknak, helytelen ingerlései által felhivatva. Mondtam oly alkalmakkal, midőn némely tények, mint például a megyei konferenciából²²³ való kizárásunk (melyet ugyan, közbevetőleg legyen mondva, lojálisnak soha, de soha el nem ismerhetek), lelkemet érzékenyebben elkeseríték. Ki az pedig, aki ily körülményekben mindig meg tudja választani a leghelyesebb kifejezést, s olyast soha ne mondjon, amit később hideg vérell maga sem helyesel? Azonban hogy ily alkalmakkal is Nagyméltóságod iránt fenyegetéssel – és milyen fenyegetéssel – éltem volna, arról nem emlékezem.

Ami már a Nagyméltóságod által elébem tett kérdéseket illeti, melyektől s illetőleg az azokra adandó felelet minéműségétől életem vagy kárhozatom függesztetik fel, őszinte lélekkel, papi hitem szerint vallom: miképp a püspököknek egyház-kormányzói jogát illetőleg catholice érzek, ezt soha meg nem támadtam, soha a püspököt a presbyterrel nem parificáltam²²⁴. Ámde a püspököknek kormányzói jogával én igen jó összeférőnek vélem, ha a presbyterium a megyei zsinatokon döntő szavazattal bír is azért én a presbyterium eme döntő szavazatának barátja, pártolója vagyok, és maradok mindaddig, míg az egyháznak ellenkező, világos, vagy legalább oly határozata nem mutattatik fel, mely szerint a dogmán kívüli controversus²²⁵ tárgyakban minden megyés püspök megyéjére nézve ítélőbíró, mert a mi 6-ik Piusnak²²⁶ e tárgyban felhozatni szokott Auctorem fidei²²⁷ bulláját illeti, ez csupán az egyházi fegyelem dolgában becsúszott visszaélések megszüntetésére vonatkozik. Melyre nézve örömet elismerem, hogy a püspök, mint a törvények őrije, a zsinati papság beleegyezése nélkül is intézkedhetik, és sürgetteti az egyházi fegyelem helyreállítását, azonban hogy a megyei zsinatoknak ezen kívül több, s így ama bulla rendelkezése alá nem eső tárgyai is lehetnek, mindenki előtt világos. – Az egyházi törvények, s felsőbbség iránti tisztelet- s engedelmességre nézve, a törvények

²²¹ értsd: konstruált

²²² hívtelen: hűtlen

²²³ megyei konferencia: megyei tanácskozmány

²²⁴ parificál: egyenlővé tesz

²²⁵ contraversus: ellenkező

²²⁶ VI. Pius pápa (1775-1799)

²²⁷ Auctorem fidei bulla az egyházi fegyelem fenntartásáról

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

értelmében akarok engedelmeskedni egyházi előjáróimnak. Ezen engedelmességben találok én fel a tiszteletet is mind a törvények, mind előjáróim iránt, mely tiszteletet azonban nem zárja ki mind a fenálló törvényeknek a körülményekhez képesti üdvös vagy káros volta, mind előjáróim hivatalos eljárása feletti ítéletnek szabad kimondását. – A papi nőtlenséget illetőleg, minthogy eme kérdésnek két értelme lehet, megkülönböztetve felelek: magát a nőtlenség s illetőleg szűzesség eszméjét tekintve, az apostollal, s a trienti zsinattal tartok. Az iránt pedig, vajon eltörölendőnek vagy fen[n]tartandónak vélem-e a coelibatust, minthogy e kérdést a fentebb alázatosan előterjesztettek szerint hozzám büntetés terhe alatt intézni senkinek joga nincs, azért azt egész tisztelettel felelet nélkül hagyom. Végre a papi öltöny viselésének kötelességét illetőleg: tudom, hogy ezt az egyházi törvények határozottan parancsolják, de tudom azt is, hogy ezen pontra nézve egy idő óta hazánkban is nagyobb engedékenységgel voltak az egyházi előjárók. Ezen tekintet, s magának Nagyméltóságodnak előttem kegyesen tett ama nyilatkozata, miszerint a discretus²²⁸ előjáró úgy sem fog a világi öltönyben megütközni, bírt engem arra, hogy a világi öltönyt gyakrabban használjam, azonban ha Nagyméltóságodnak tetszik ezt ezután keményen tiltani, akkor természetesen csak rendkívülibb esetekben fogok vele élni. Ki különben magamat Nagyméltóságod magas kegyeibe ajánlva alázatos tisztelettel vagyok Érseki Nagyméltóságodnak legalázatosb szolgája
Kalocsán, november 13-án, 1848.

Sörös Imre könyvtárnok

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.(íktatószám nélkül) eredeti tisztázat

43. Kalocsa, 1848. november 16. – Nádasdy Ferenc érsek újból engedelmességre inti Sörös Imre* könyvtárost

[Sörös a korábbi, kánonjogra hivatkozó figyelmeztetés ellenére is semmibe veszi az egyházi rendtartást és kötelmeket. Mit sem értek az egyházjogra vagy VI. Pius bullájára tett célzások, pedig ez egyértelműen elveti a szabad véleménynyilvánítás jogát, és a püspök alá rendeli a papokat. Másodszor is figyelmezteti Söröst a szent engedelmességre, ellenkező esetben a kánonjog szigorával fenyegeti meg.]

Dilecte in C(hris)to Fili!

Qui canonice per me monitus adeo non respiscis, ut tametsi pleraque confessus, tuo sensui a doctrina et institutis²²⁹ Ecclesiae alieno sacramenti religionem, quam in doctrinam, observationes et instituta Ecclesiae dum ad curam animarum missionem acciperes, ac rursum dum lauream doctoralem adipisceris, eliquisti nihil pensi habens, insistere pergās; dictamine canonum in prima monitione edictorum, item Cap. 11. Sess. 14. Cap. 1. Sess. 22^{ae} Coni. Trid. Cap. 9ⁱ Dist. 93. de obedientia etiam semodo Canonice moneris. - Nihil enim juvat primam monitionem Canonicam in sententiam detorquere, cum etiam 2am hanc nondum sententiam sed Canonicam monitionem percipis. Nihil juvat quod vim Bullae Pii 6i Papae „Auctorem fidei” contra te nondum provocatae fallaci interpretatione praeveniendo elidere conaris nimis enim aperti sunt eiusdem Bullae dogmatice toto orbe Catholico receptae tenores: „ac sine libertate decisionis indebitam fore subjectionem suggestionibus et jussionibus Ep[isco]por[um] ex quibus, sed adhuc clarius ex formula damnationis: „regiminis hierarhii subversiva, favens haeresi Arianæ a Calvino inovatae in ap[ri]co est rem agi de forma regiminis Ecclesiastici et de jure ep[isco]por[um] legislativo in universum; quibus si addideris Causae 25. qu. 2. can. 18. quo loco tuam ponas orthodoxiam alioquin assequeris. Nec juvat hic obtendere non parificari a te

²²⁸ értsd: diszkrét

²²⁹ et institutis: utólagos betoldás

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Ep[isco]pos cum presbyteriis; id enim in propatulo est Ep[isco]pale regimen ipso facto in tota Ec[cles]ia in presbyterale transverti cumprimum multis presbyteris par cum uno ep[isco]po in Synodo dioecesisana jus decisivi suffragii asseris; neque presbyterorum decisivis votis obnoxius ep[isco]pus quidquid amplius vel in Synodo nationali imo oecumenica poterit, qui utpote minus, [nam]²³⁰ suam Ec[c]l[es]iam regere suo jure non possit²³¹. Nihil porro juvat reflectere, quod necessitatem Confessionis Sacramentalis non absolute impetieris, sed tantum ad Praecepti Ecclesiae de annue peragenda Confessione Paschali Saeculorum usu consecrati abrogo signem, motionem feceris hac ipso enim fateris studiosa voluntate temet contra Ecclesiam erexisti. Nihil juvat obtendere disciplinaria esse in quibus a sensu Ecclesiae discedis; non enim dubia sunt illa doctrinae vel disciplinae capita in quibus cum S. Ang. libertatem sentiendi tibi ar[r]ogare posses, sed canonicis sanctionibus definita, et semper et ubique et apud omnes observata; ac ipsa professione fidei, quam repetitum jam eliquisti comprehensa. Etsi vero dubia forent, aliud est Episcopos super hujus modi capitibus velut veros in Ecclesia legislatores deliberare; aliud Presbyterum, cui praeter obsequendi gloriam nihil in universalis disciplinae capitibus reliquum est improbo conata ad eadem convellenda conniti aliosque in sua studia animose pertrahere, quod tenore Can. 5. Causae 25. qu. 1. blasphemare²³² est in Spir[itum] Sanctum. Nihil juvat quod postulas ut collatis cum tua typis vulgata expositione duorum district[orum] V. a. diaconalium Superioris et medii Colocensis Protocolis, a non integrae fidei nota, qua tua sensa dictis distructibus inputasti, absolvaris certe namque haud integrae fidei erat temetipsum et moliminum socios in censum fratrum districtualium referre, hocque ipsum reticere quod vestrum ad venarum votis res non actae tantum sed etiam peractae fuerint; haud integrae fidei erat synodorum dioecesanar[um] cum voto decisivo Presbyteror[um] annue celebrandar[um] postulatum districtui medio Col. imputare, qui tantum Conferentias quae mense Augusto celebrandae im[m]inebant postulabat in Synodum com[m]utari. Nihil juvat in mea praetensiva conniventia propter indiscretam ac paene ordinariam vestitus secularis deportationem, praesidium quaerere; vestram enim appellabam discretionem non meam unquam vobis addixi con[n]iventiam. Nihil d[eni]q[ue] juvat fidem testium authenticam eorumque conscientias vellicare; quod dum calumniam sapit tibi confesso nihil opitulatur, qui utique palam et typis rem, non utique contra illos sed Ecclesiae doctrinam et canonica instituta egisti²³³.

Quapropter praesentibus in virtute sanctae et salutaris obedientiae te secundo etiam provoco, ut nisi rigorem Canonum experiri malis²³⁴ Bullae Pii 6ⁱ „Auctorem fidei” - por[r]o 2°) Canonibus Concilii Trid[entini] de coelibatu Sess. 24. Can. 9. et 10. item sess. 25. cap. 14. et 15. nec non 3°) cap. 6. sess. 14. de habitu clericali cum reverentia²³⁵, te submittas, tuamque submissionem cum eo, quod nomini atrius contra hos canoneas et resputive Bullam sed neque alia Canonica Ecclesiae Statu, nihil unquam studiose moliri velis²³⁶ scripto ad perfe[r]e non moreris.

Quod a te praestitum iri adhuc sperans paternam tibi impertiendo benedictionem sum.

Tuus benevolus in Christo Pater

Felzetten: Emerico Sörös A(rchi)Episcopali Capitulari Bibliothecario 16^a 9bris [1]848

Forrás: KÉL I.1. a.. Politika 1848/49.(iktatószám nélkül) fogalmazvány

²³⁰ bizonytalan olvasat

²³¹ Nec juvat-jure possit utólagos betoldás

²³² tenore-blasphema utólagos betooldás

²³³ nihil-egisti utólagos betoldás

²³⁴ nis-malis utólagos betoldás

²³⁵ cum reverentia utólagos btoldás

²³⁶ cum eo-velis utólagos betoldás

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

44. (Kalocsa) 1848. november 16. – Márkus Lajos* hajósi plébános az érseki intézés hatására megköveti a szentszéket, de egyben ügyének igazságos elbírálását kéri.

(1795.) Márkus Lajos hajósi plébános Úr a f[olyó] évi 1482-ik sz[ám] alatti határozat kapcsán ő érseki Excell[enciá]jától f[olyó] évi szeptember 25-től kapott intézés következtében ezen érseki Szentszéket megkövetvén és újólág fölemlítvén, miszerint boldog emlékü Klobusiczky Péter kalocsai érsek halála után mint könyvtárnok megyei hivatalra alkalmaztatván és ezen hivatalában szorgalmasan működven, már csak mint ezen érseki megyének egyéne ha mindjárt vétséget követett volna el, a megye által hivatalához mért fizetéssel ellátandó lett volna, mi azonban nem történt, miért is e tárgyban tett követelését ismételve igazságos tárgyalás alá vétetni kéri.

Határoztatott: Ő érseki Excell[enciá]ja ezen tárgyban Szentszéki titoknak Úr által ak[k]épp rendeltetik értesít[et]ni, hogy jelentést tevő plébános Úr ezen Szentszéket ugyan megköveté, mindazonáltal miután újabb szemrehányásoktól nem tartózkodott a további teendők iránt kegyesen nyilatkozni méltóztassék.

Forrás: Kalocsai Érseki Szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1848. 1795/1848. sz.

45. Kalocsa, 1849. január 13. Sörös Imre* könyvtáros válasza Nádasdy Ferenc érsek második feddő levelére.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Érsek! Kegyelmes Uram!

Kelleténél tovább is elmaradt már Nagyméltóságodnak még a múlt évi nov. 17-kéről kelt kegyes iratára adandó válaszem. Nem azért, mintha a föltett kérdésekre nézve a felelet iránt csak egy pillanatig is haboztam volna, hanem mert egy bizonyos időpontot kelle elvárnom, nehogy a fájdalom nagysága áthágassa velem azon határokat, melyek közt megmaradni a Nagyméltóságod iránti tisztelet parancsol. Mi lehet ugyanis egy fiúra nézve elszomorítóbb, mint midőn atyja által, kitől még valódi hibáinak mentségét is joggal várhatná, vétkektől látja magát vádoltatni, melyekről mit sem tud, és törvényeket maga ellen idéztetni, melyek egészen más, és szívében soha meg nem fogalmazott vétkeket sújtanak. Így az ügyvédek szoktak cselekedni, kik ellenfeleiket, minél feketébb színben igyekeznek festeni, hogy a bíró szívét tőle elidegenítsék. S egyszersmind a legterhelőbb törvényidézeteket teszik, hogy így a másik résznek vétkes volta iránti hitet mintegy becsempésszék a bíró lelkiismeretébe. Miben áll ugyanis az én bűnöm? Abban, hogy a presbyteriumot a megyei zsinatokon döntő szavazattal bírni, és a papi nőtlenséget a jelen idők körülményei szerint az egyháznak nézve károsnak, s azért eltörlendőnek tartom. S hogy ebbeli hitemről mind élő szó által, mind sajtó útján másokat is meggyőzni, s ekkép emez elveket, természetesen csak törvényes úton, valósítani iparkodtam. Már pedig a papi nőtlenség kérdése elvitázhatatlanul a fegyelmi, s azért változható dolgok sorába tartozván, nemhogy fenyíteni, de még csak subsummálni²³⁷ sem lehet azért senkit, ha kezét az idő üterére tévén, e tárgyban változást óhajt és sürget, vagy ha ez fenyítést érdemlő dolog, ám akkor (méltóztassék nem csak a papságnak egy nagy, hanem a világi híveknek is) csaknem egész értelmes részét megbüntetni, kik velem együtt a papi nőtlenség eltörlését óhajtják. A mi pedig a presbyterium döntő szavazatát illeti: erre nézve az egyháznak semmi határozata nem lévén, azon tárgyak közé tartozik, melyekről minden katolikusként pro et kontra érezni és vitázni teljesen szabad. És most már méltóztassék Nagyméltóságod kegyesen megfontolni, miképp érdemlem én meg a dolgok illetén állásában ama vádak, melyek szerint az egyház tanai s intézményeitől idegen érzellemmel az egyház elleni szándékot föllázadással, a közfegyelem pontjainak gonosz

²³⁷ subsumma: megróni

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

szándékkal (*improbo conatu*)²³⁸ célba vett fölforgatásával, az egyház tanai- s intézményeinek nyilván és sajtó útján folytatott megtámadásával, sőt a legbecstelenebb esküszegéssel is vádoltatom. Nem elég, hanem még a többi paptársaimhoz intézett hivatalos iratokban is a legfeketébb szándékkal gyanúsítatom, sőt egyenesen és név szerint „*temerarius potestatis rectoriae episcoporum vellicator*”²³⁹-nak címereztettem. Nagyméltóságú Úr! Mindazon pontok közt, amelyek ellenem vádképen fölhozattak, csupán egy találtatik, mely némiképp egyházi dogmának tárgya lehetne: t. i. a presbyteriumnak a megyei zsinatokon viszonya a püspökhöz. Ez is csak némiképpen a menyiben t. i. a püspöki *jurisdiction*²⁴⁰ Istentől származottnak elismerjük. Mert van, és pedig egy tekintélyes része a kath[olikus] egyháznak, mely a püspöki joghatóságot egyenesen az egyház fejétől a római pápától származtatja. De tegyük, amiről én tökéletesen meg is vagyok győződve, hogy a püspöki joghatóság isteni jogon alapul. Tegyük, aminek én ellenkezőjéről vagyok meggyőződve, hogy ezen joghatósággal a presbyterium döntő szavazata ellenkezik. Lehet-e még ezen esetben is egy katolikustól többet várni, mint hogy ebbeli meggyőződését az egyház tanításának alárendelje? És vajon nem tettem-e én ezt, midőn kinyilatkoztattam, hogy a presbyterium döntő szavazatának barátja, pártolója vagyok, de csak addig, míg az egyháznak ellenkező világos határozata föl nem mutattatik? Nagyméltóságod ugyan ilyen határozaton 6. Piusnak „*Auctorem fidei*” bullájában méltóztatott utalni. Ámde ezen bulla illető §-ának kezdő szavai: „*Doctrina, quae statuit, reformationem abusa circa ecclesiasticam disciplinam*”²⁴¹ sokkal szűkebbre szorítják annak értelmét, semhogy akár a következő szavakból „*ac sine libertate decisionis*”²⁴² etc. akár a *damnatis*²⁴³ formulájából, melyek mind a kezdő szavakban kijelölt tárgyra vonatkoznak, azt lehetne következtetni, hogy e helyen az egyházi kormányformáról általában van szó. Legalább nem fogja megmutathatni a legügyesebb értelmező is, hogy ama szűkebb értelem, melyet én az idézett helynek tulajdonítok, hermeneutice²⁴⁴ nem lehetséges. Annál inkább, mert ha e helyet általános értelemben vesszük, akkor eme bulla erejénél fogva a püspök oly tárgyakra nézve is szabadon rendelkezhetik, melyekre nézve a klérus és illetőleg káptalan beleegyezését a törvények világosan megkívánják. Miután tehát sem a kérdéses bulla, sem az egyháznak más határozata a szóban levő tárgyra világosan s egyenesen nem vonatkozik, s így az egyháznak e tekintetben világosan kötelező határozata nincs, de ha volna, vagy jövődében lenne is, miután én annak magamat előlegesen alája vettem, akkor az én kath[olikus] érzelmemet kétségbe vonni, engem az egyház tanaitól idegen érzélemmel, s eme tanoknak nyilván és sajtó útján folytatott megtámadásával, sőt egyenesen esküszegéssel vádolni, másképp mint világos sérelemmel, s pedig ép[p] oly nagy sérelemmel, mint a mily nagy a bűn, melyről vádoltatom, nem lehet. Szint oly nagy sérelem követtetik el rajtam az egyházi fegyelemre vonatkozó nézeteim miatt. Avagy ha valaki a főnálló egyházi törvények- s intézményeken némi változásokat óhajt tétetni, az már az egyház intézményeitől idegen, az már az egyház ellen föllázad, sőt egyenesen föl akar minden fegyelmet forgatni, és a legbecstelenebb esküszegés vétkébe esik? Ilyen teória mellett lehetlenné válik az egyházban minden józan reform, az egyház örökös mozdulatlanságra lesz kárhóztatva, és sárral dobálva mind azon sz[ent] férfiak neve, s emléke, kik valaha az egyház külalakjának változtatásán dolgoztak. És dolgoztak nem azért, mintha az egyháztól idegen érzélemmel viseltettek volna, hanem mert az egyházat szívükben imádták. Dolgoztak nem gonosz szándékkal, hanem az egyház java s

²³⁸ improbo conatu: gonosz szándékkal

²³⁹ temerarius potestatis rectoriae episcoporum vellicator: a püspökök irányító hatalmának vakmerő kigúnyolója

²⁴⁰ iurisdiction: joghatóság

²⁴¹ "Doctrina, quae statuit, reformationem abusa circa ecclesiasticam disciplinam": az elvvel, mely megállapítást nyert, a reformáció az egyházi fegyelem kapcsán visszaért

²⁴² "ac sine libertate decisionis": a véleményalkotás szabadsága nélkül

²⁴³ damnatis: elátkozott

²⁴⁴ hermeneutice: hermeneutikailag (hermeneutika: a szöveg értelmezés tudománya)

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

dicsőségeért lángoló sz[ent] érzelemmel; nem az egyház fölforgatásának, hanem megtartásának buzgó kívánságával. Nem akarom ugyan magamat eme nagy, s dicső férfiakhoz hasonlítani, de azt mégis joggal megkívánhatom bárkitől is e világon, hogy szándékom ok nélkül ne gyanúsíttassék. Mert ha nekem az egyházban némelyek nem tetszenek, következik-e abból, hogy már az egész egyház nem tetszik, sőt következik-e csak az is, hogy a melyek nem tetszenek, csupán magam végett nem tetszenek? Azért akarom-e a coelibatust, vagy a gyónásra évenként kötelező törvényt eltörölni, mivel égek a házassági vágytól, vagy a gyónás kötelessége teher előttem? Ezt bizonyára senki, legalább alaposan rólam nem mondhatja. Törvénytelen úton, az egyház törvényeinek tetteles megvetésével, s azok elleni lázítással akartam-e reform-nézeteimet életbeléptetni? Nem, hiszen akkor én, és a velem érők, nem igyekeztünk volna a zsinatokra hatni, s nem vártuk volna be ezeknek, s ezek által közvetve az összes egyháznak határozatát, hanem inkább kitűzve az egyház elleni lázadás lobogóját, tettelesen életbeléptettük volna azon elveket, melyeket most elfogadás végett az egyház ítélő széke elébe terjesztettünk. Ha tehát egészen más az egyház törvényei- s intézményeinek tetteles megvetése, vagy azoknak törvénytelen úton megkísértett fölforgatása, és más, az egyháznak bel lényegével nem ellenkező, s azért lehetséges reformoknak, annak útján sürgetése: akkor vajon miként lehet az ellen, ki csupán az utóbbit cselekedte, az elsőt pedig meg nem kísértette, kánonokat idézni, millyen a 25. Ok. 1-ső kérdés. 4. Kánon, mely az egyházi törvények szándékos áthágóit, vagy azok elleni lázítókat sújtja; ugyanott a 13. Kán., mely a törvényeknek engedelmeskedni nem akarókat illeti, a trienti zsinat Sessio 22. Cap. 1., mely a papi tisztességes viselet ellen vétkezőket a püspök által megbüntettetni rendeli? Miképp lehet tölem törvényes büntetés terhe alatt alávetési ígéretet kívánni oly kánonok irányában, melyek az én elveim- s törekvéseimtől oly messze állnak, mint ég a földtől? Ilyenek a trienti zsinat Sessio 24. Kan. 9., mely azokat kárhoztatja, kik a papi személyek házasságát a főnálló egyházi törvények mellett is érvényesnek állítják lenni, Sessio 25 Cap. 14, mely az ágyasnőket tartó papi személyekről és ugyanott Cap. 15., mely az egyházi személyeknek törvénytelen házasságból származott fiairól rendelkezik. Valljon ágyasnőket tartottam, vagy tartok-e én, vagy másokat ilyenek tartására buzdítottam? Avagy törvénytelen gyermekeim vannak-e nekem, kik egyik v[agy] másik egyházban javadalommal bírnak, v[agy] jövődöre ilyent nyerni akarnak? Vagy ha ezek közül egyik sem áll, akkor az én gyanúsításomra, vagy netalán jövődőkben ellenemi argumentumra való-e eme kánonoknak aláírására való fölhívás? E célt ugyan Nagyméltóságról föl sem teszem, de mégis jövődő biztosításom tekintetéből ily magyarázat ellen ezennel egész tisztelettel óvást teszek. Végre ha az én egész bűnöm a már előadott szellemű reform sürgetésében áll, miképp lehet engem egy bűnről, oly bűnről, mely a legbecstelenebb emberek sajátja, az esküszegés bűnéről vádolni? Megvallom ismételve átolvastam a trienti hitvallás formuláját, melynek megszegéséből hárittatik rám az eskütörés vétke, és mégis egy szót sem találtam, mely ellenemben ezen iszonyú vádat igazolhatná, hacsak eme szavak „apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector”²⁴⁵, nem vétetnek olyanokul, melyekkel az én eljárásom ellenkezik. Ámde ha ezen szavak által az egyházi törvények s intézményeken annak útján teendő módosítás, nem pedig eme törvényeknek tetteles megvetése sújtatik, akkor mint már főnebb is mondám, az egyházban minden józan reform lehetlenné válik. És esküszegők lesznek mindazon sz[ent] férfiak, sőt egész zsinatok, melyek az egyházban reformot akár előidéztek, akár csak sürgettek, miután ama hitvallást nemcsak nekünk presbytereknek, hanem a püspökök, sőt zsinatoknak is alá kell írni. Ha azt méltóztatik Nagyméltóságod mondani, miképp más, az egyházi reformokról a püspököknek

²⁴⁵ „apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector”: az apostoli és egyházi hagyományokat, valamint ugyanennek az egyháznak a többi rendszabályát és intézkedését a leghatározottabban elfogadom és magamévá teszem

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

tanácskozni, és más a presbytereknek, kiket a közfegyelem dolgaiban az engedelmesség dicsőségénél egyéb nem illet: úgy én ezen utóbbi állítást – mint papi, sőt emberi méltósággal is ellenkezőt, s a legközelebb hónapokban tartott zsinatok és conferentiák gyakorlata által is megcáfoltat – alá nem írhatom. Sőt inkább nemcsak a presbytereknek, hanem még a világi híveknek is a legszentebb jog és kötelesség parancsolja a közfegyelem dolgaiban ama reformokat – melyeket érett megfontolás után az egyházra nézve szükségesnek v[agy] üdvösnek tartanak – a maga helyén és módján kívánni és sürgetni.

S ezekből, melyeket a fájdalommal eltelt kebelnek némi panasz hangjaiként méltóztassék N[agy]méltóságod kegyesen tekinteni. Egyszersmind bölcsen átlátandja N[agy]méltóságod azt is, hogy mit érzek én azon pontokra nézve, melyeket N[agy]méltóságod aláírás végett előmbé méltóztatott terjeszteni. Különösen 6. Piusnak már főnebb érintet bulláját aláírom, de csak azon értelemben, melyet az nyilván a szavaknak világos tartalma szerint magában foglal: azonban mivel N[agy]méltóságod abból okoskodólag más értelmet von le, kész vagyok azt is elfogadni, mihelyt az az egyháznak e tárgyban megállapodott ítélete által fog támogattni. Továbbá a trienti zsinatnak Sess. 24. Kan. 10. de coelibatu²⁴⁶ szinte elfogadom, a többi e részben fölhozott kánokkal semmi közöm. Végre ugyanazon zsinat Sess. 14. Cap. 6. de habitu clericali²⁴⁷ magam szinte alávetem. Szándékom soha sem is volt az egyház főnnálló törvényeinek tapodása, nem is hozhat föl e részben, úgy hiszem, senki példát ellenem. Talán az egy világi ruha viselését kivéve, mely azonban, mint csekélyebb tárgy körül forgó, olly igen nagy megrovást még sem érdemel. Kivált ha tekintetbe méltóztatik N[agy]méltóságod venni, miképp e részben sokszor a legjobb akarat mellett is az embernek más körülmények is parancsolnak, s leginkább nekem parancsolnak. Ami pedig N[agy]méltóságodnak azon kegyes fölhívását illeti, miszerint ígérjem meg, hogy az itt fölhozott, valamint egyéb egyházi törvények ellen is nem fogok soha semmit mozdítani, ezt csak oly értelemben ígérhetem, hogy törvénytelen úton, tettleges megtámadás v[agy] lázítással nem fogok valamint eddig, úgy ezután sem föllépni az egyháznak egy törvénye ellen sem. Azonban a meggyőződéseim szerinti üdvös reformokat valamint eddig, úgy ezután is fogom óhajtani, s annak útján sürgetni, sőt elveim józansága s helyessége felől másokat is iparkodandom meggyőzni. Azért egész fiúi bizodalommal kérem Nméltóságodat, engedjen szabad tért a büntetlen meggyőződésnek, és ne üldözzön engem pusztá véleményekért. Véleményekért, melyek a kath[olikus] hit és törvényes szabadság határain belül állnak. Ki egyébiránt magamat N[agy]méltóságod magas kegyeibe ajánlva a legmélyebb tisztelettel vagyok

Érseki Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Kalocsán, január 13-án 1849.

Sörös Imre könyvtárnok

Felzetten: Sörös Imre könyvtárnok válaszol a 2-ik canonin-intésre s magát megadni hajlik Bemut[attat]t 13. jan. [1]849.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.(íktatószám nélkül) eredeti tisztázata

²⁴⁶de coelibatu: a papi nőtlenégről. A vonatkozó rész: „Si quis dixerit, statum conjugalem ante ponendum esse statui virginitatis vel coelibatus non esse melius ac beatius manare virginitate aut celibatu, quamjungi matrimonia, anathema sit” /Sess. 24. Kan. 10./ Forrás: Johannes Dominicus Mansi: Sacroru nova et amplissimacollectio (Tom trigesimus Tertius) ab anno MDXLV ad annum MDLXV. Velence, 1758-1798. Reprint Paris, 1902. 151.o.

²⁴⁷de habitu clericali: az egyházi viseletről. A vonatkozó rész: „De ministro hujus sacramenti et absolutione” /Sess. 14. Cap. 6./ 1551. november 25-i ülés Forrás: uo. 95.o.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

46. Kalocsa, 1849. június 21. – Sörös Imre* székesegyházban elmondott prédikációja²⁴⁸

Nem jöttem békét küldeni, hanem kardot. Máth[é] 10. rész 34. vers

Ha valakinek bizonyára az Egyház szolgálóinak egyik legszentebb hivatása az, hogy békét szerezzenek az emberek között. I-ör ugyan békét minden embernek önmagával, mely a lelki ismertet jó bizonyosságában és másképp meg nem változtatható sorsali megelégedésben áll. Azután pedig békét más emberekkel, mely a méltatlanul szenvedett sérelmek keresztyéni eltörülésében áll. És valóban, ha volt valamely része hivatásunknak, bizonyosan ezen béke hirdetése volt az, melynek legpontosabban megfeleltünk, megfeleltünk sokszor a mértéken felül, sokszor jobb meggyőződésünk ellenére, mert békére, türelemre intettünk benneteket még akkor is, midőn szívszakadva láttuk, hogy szent Pál szavai szerint mások benneteket szolgásra vetnek, felfalnak-kifosztanak, arcul csapdosnak (Chorintiusok II. rész 20-ik vers)²⁴⁹.

Azoknak pedig, akik veletek ily szívtelenül bántak, nem mennydörögtük fülébe az Isten igazságos ítéletét, nem azon örökös jajt, mely azokra várakozik, kik igazságtalan törvényeket hoznak, hogy elnyomhassák a szegényt és az alázatosak ügyét erőszakkal illethessék (Izaias 10. rész 1-ő és 2-ik vers)²⁵⁰.

Ezt mi nem tettük, kiket az Isten azért rendelt, hogy Atyái legyünk a szegény népnek, gyámjai az árváknak, pártolói az ügye fogyottnak. Nem tettük pedig azért, mert szavaink ügyis keveset használtak volna elnyomatott ügyeteknek, de nem tettük azért sem, mert nekünk is voltak uraink, kik bennünket el tudtak némítani. Bocsásd meg Uram, ha lehet szegény szolgálóidnak, hogy mint néma ebek halgattunk, midőn néped lealacsonyított, kifosztott, éhségben, meztelenségben, fagyban gyötörtetett, megváltásodnak szent vére az alacsony szolgáid által benne megszentéstelenít[t]etett! Azonban mi, kik az igazságtalanság felett ennyi ideig halgattunk, meg is tudjuk a hallgatást törni, ha szükség. Kik mindig a béke hírnökei voltunk, a harctól sem ijedünk vissza, ha másképp van a gazság igazságtalanság szóval a sátán országa meg nem dönthető. Az igazság, közboldogság és szabadság pedig másképp mint véren meg nem váltható. És csakugyan remélhetünk egyebet? Ha az Üdvözítő legszentebb tanítása – mely a szabadságot, testvériséget, egyenlőséget csak kikiáltotta, s legfeljebb lelki fegyverekkel sürgette – annyi ellentállásra talált a gonosz embereknél, hogy annak hirdetőit tüzzel vassal pusztítani nem irtóznának Mennyivel inkább fognak most, midőn az Evangéliumnak amaz örök igazságai polgári hatalom útján is valósít[t]attnak, fellázadni mind azon sátán fajzatok, kik már megszokták a népet rabszolgáik gyanánt tekénten, s kik magok urak lévén szégyenlik az ember társaikkal a testvériség s egyenlőség nevet megosztani.

Azonban valamint a szelíd Üdvözítő ama gonosz emberek kedvéért isteni tanítását zsebébe nem dugta, hanem később volt inkább még a békés háznépek közé is a meghasonlás és háborúság üszkét vetni, mint tanításából egy betűt is engedni, úgy tudják meg mind azok, kik az evangéliumból mind eddig meg nem akarták érteni, hogy mindnyájan egyenlő szabadságban és boldogságra vagyunk teremtve. Nem csak a mennyben, hanem a földön is, tudják meg, hogy készek vagyunk véres betűkkel is homlokukra írni az Evangelium amaz örök igazságait, s elnémítani minden ajkat, mely azok ellen istenkáromlólag fel mer szólamlani. Azért még egyszer

²⁴⁸ Bizonyos részleteit közölte: Barth János: Adalékok az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez in: Cumania Kecskemét 1975. 239-41.o.

²⁴⁹ „Eltűritek, ha valaki szolgává alacsonyít benneteket, ha kifoszt, ha kihasznál, ha föltek kerekedik, ha arcul üt.” /2Kor 11/20./ Biblia Szent István Társulat Budapest, 1976. 1331.o.

²⁵⁰ „Jaj azoknak, akik gonosz törvényeket hoznak, s aláírják az elnyomó rendeletet. Akik nem szolgáltatnak igazságot az elnyomottnak, s megfosztják jogaitól népem szegényeit.” /Iz. 10/1-2./ Biblia Szent István Társulat Budapest, 1976. 825.o.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

mondom az Üdvözítőre, nem jöttem békét küldeni, hanem kardot. Nem jöttem békét küldeni, mert a béke már nem lehetséges, hanem kardnak kell elválasztani azt, hogy ki mellet van az örök igazság, a becsületesség, ki mellett van maga az Isten: a nép mellett-e, vagy a megátalkodott zsarnokok mellett.

Ha az emberi nem történetét figyelemmel vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy az nem egyéb, mint folytonos küzdés, s örökös törekvés a szabadság s boldogság felé. Mert e kettő oly természeti ösztöne az embernek, melyett sem a zsarnok hatalom, sem semmi némű butító tudomány kebléből ki nem írhat.

Azonban a népnek eme nemes törekvésének egy örökös akadály egy legyőzhetetlen gát állt mindig, mindig ellenébe: a királyi hatalom, az ő alávaló zsoldos szolgálóival. Tudjátok-e mi az a király egy gyarló ember, ki magát vak gögijében Istennek hiszi. Az országnak 1-ső Szolgája, ki magát szemtelenül annak korlátlan urává teszi. Egy vérszopó fenevad, ki patakonként ontja a legnemesebb polgárvért. Egy képmutató farizeus, ki magát a nép atyjának hazudja, még a népet kérelhetetlenül utolsó fillérig kifosztja, ilyen a Király. Azonban mivel a fosztogatásnak, öldöklésnek, elnyomásnak eme nemes munkáját önmaga végbe nem viheti, azért magához méltó szolgálkival szokta magát körülvenni, kikkel aztán nyert zsákmányon megosztózik. Régenten eme magos hivatalra leginkább születés által lehetett jutni, annyira, hogy ezen rabló társaságban más, mint nemes, fel sem is vétetett.

Ezekkel együtt jártak a vallás szolgálói, leginkább a főbb szolgálói, hogy az együgyű nép a vallásnak megszenteltetését nevében kész engedelmeséggel hajtsa oda nyakát a nyomasztó járom alá. Később, midőn a terjedő tudományosság világa a gonoszság trónját felforgatással fenyegetné, magokhoz csatolták a megvesztegető tudományt, hogy ez hamis okaival támogassa ingadozó hatalmukat. Ellenben a becsületes pártatlan tudományt, mely nem tudott oly alávaló lenni, hogy zsoldjokba álljon, elnyomták. Végre mindezekhez egy jól rendezett, roppant fegyveres erőt is csatolták, mely a király iránti buta hűséget legfőbb erkölcs gyanánt tanulván ismérni a zsarnok egy intésére kész a leghitványabb zsoldért testvér és atya gyilkosa lenni.

Ily roppant erő párosulva a legmegátalkodottabb zsarnoki lélekkel mennyi inséget, nyomort, mennyi vérözönt árasztathatott el a földön, azt leírni, emberi nyelv kibeszélni nem képes. Hányan a legnemesebb hazafiak közül véreztek már el a hóhér pallossa alatt, hányan nyomorodtak el a sötét tömlöcök fenekén, hányan üzettek a legkínosabb számkivetésbe, hányan fosztattak meg vagyonaiktól, becsületektől, mindenektől csupán azért, mivel a királyi zsarnokoknak tetszett őket pártütőknek billegezni. Pártütőknek a legnemesebb szívű, legtisztább lelkű férfiakat, kiknek minden bűnök abban állott, hogy polgártársaik nyomorúsága fölött megilletődve nem akarták tűnri, hogy a zsarnok királyok néhány cinkosaikkal egy egész nemzetet féktelenül sanyargassanak. Elvéreztek ugyan ők, sokaknak vérét az édes hazai föld sem szívhatta anyai keblébe: de vérből egy erősebb ifjú nemzedék nőtt fel, mely előtt reszketni fognak a zsarnokok, s megdőlni a szentségtelen trónok. Az emberi nemnek a sátán hatalmától megváltására elégséges volt egy ember a Megváltó Istenember vére, de arra, hogy ezen földi sátánok, a királyok, hatalmától megszabaduljunk, úgy látszik, milliók vére szükséges. Hanem ez sem fog hiányozni. Lesz, csak aztán meg ne bánjátok. De azt gondoljátok talán, hogy csupán a kiontott polgárvér az, miután a királyok és gaz társaik sóvárognak? Oh nem! A vér csak italul szolgál nekik, mel[l]yel dühösségöknek szomját csillapítják. Borzasztóbb még ennél eledelök az embernek legnemesebb életnedveiből táplálkoznak. Kiszívják mint piócák a szegénynek zsírját. Kiszívják csontjaikból az erősítő velőt, hogy mint kiszáradt elfonnyadt csontvázak a szolgaság jármát lerázni ne bírassátok. Kérditek hogy történik ez. Úgy, hogy királyi zsarnokaitok elveszik munkátok gyümölcsét, el izzadságtok bérét, elveszik szájaikból az utolsó falatot, testetekről az utolsó darab rongyot, hogy éhségnek, fagnak kitéve elfonnyadtatok, míg ők a ti izzadsátoknak puha nyoszol[y]áján kényelmesen nyújtóztatják kihízott tagjaikat. Avagy mondjátok

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

meg, nem ez volt sorsotok csak kevéssel is ez előtt? Nem ti voltatok é, kiknek munkáján és vagyonán a királyok és nagyok mint közprédán megosztotak? Nem ti voltatok-é kiket mint a háznak mostoha gyermekeit, mint törvényen kívül álló rabszolgákat uraitok büntelenül nyúzhatták, lealacsonyíthatták, kifoszthatták? Nem akarom a természeti legszentebb jogoknak amaz istentelen eltiprását említeni, amidőn a szegény jobbágnak földesura beleegyezése nélkül sem házasodni, sem magát valamely mesterségre vagy tudományra adni, sem földesura birto-kából elköltözködni nem szabad volt. Ezeket azért nem említem, mert – ezeknek iszonyatossága fölött maguk az irgalmat nem ismerő zsarnokok is elborzadva – már mintegy félszázaddal ezelőtt eltöröltettek. De azért a szívtelen elnyomásnak az embertelen kifosztásnak nem voltak még folyvást kitéve a gyalázatos robot és dézsma által, midőn mint teherhordó barmok az esztendő nagyobb részén át a földesúr jármát húztátok, és fáradságosan termesztett vagyontok egy ötödrészét mások költötték el? Mennyi ideje annak, midőn egy szegény jobbágy az utazó József császárnak²⁵¹ még ily panaszlevelet nyújtott be: irgalmas császár négy napig kell robotolni az ötödiken halászatra, a hatodikon a földesúrral vadászatra menni, a hetedik az Istené. Fontold meg, irgalmas Császár, mi módon lehet még így adózni is képes? S azt mi haszon fejébe kelle tennetek? Sokaknak az áldott levegőért melyet beszívtak, magoknak egy darabka földért melyen azon időben a zsarnok hatalom szolgainak állítása szerint a jobbágyoknak át adatott, egész értéke nem tett annyit, mint amit most róla egy esztendőben adóztatok. Mert jól meg kell jegyezni, hogy a király zsarnokok zsoldosai azt állítják, miképp a robot és dézsma ellen azért nem lehet igazságos panaszt emelni, mert a földesurak robot és dezsmáért adtak át a jobbágnak tulajdon földeiket. Esztelen állítás! Mert ugyan ki hiheti azt okosan, hogy az urak előbb bírták volna tulajdonul földeiket, mintsem azokon alattvalók voltak, hogy ezeknek a magokét adták volna oda némű feltételek alatt.

Aztán nem bizonyos a históriából, hogy a magyar jobbágyok több mint négyszáz esztendeig semmi kilencedet sem fizettek földesuraiknak, s hogy csak Lajos király adta ezen jogot jutalmul a nemességnek, mert ez neki haszontalan olaszországi háborúiban hív szolgálatot tett. Így szokták a királyok jutalmazni szolgáltaikat, az ártatlan alattvalók rovására. De ezen egy nemével a fosztogatásnak még nem elégedett meg a királyi szívnek határtalan jósága az ő zsoldos szolgálai iránt. Mert hogy ezek megkíméltessenek, a szegény nép nyakára tolt a még az országos közterheknek egész súlyát. Nyakára a háziadó súlyát is, hogy ő fizesse a megyei tisztviselőket, kik egyedül csak nemesek által választottak, s a nemesekből lehettek, s kik az ország törvényei szerint ingyen tartoztak volna e hivatalt viselni, ama számtalan jó tétemények fejében melyekkel őket az ország tetézte. Nyakára tolt a hadiadó súlyát, hogy a szegény nép fizesse a katonát, melyet tulajdon fiából a nemes helyett állít ki, kit a törvények szerint mind a katonáskodás kötelessége mind egész terhe illetve, mert ezért húzta az országnak zsírját.

És már most lássatok, midőn az égbe kiáltó igazságtalanságok leginkább egy dicső férfiú fáradozásai által eltöröltettek, akkor a királyi zsarnok szövetkezve cinkos társaival föllázzad és hadat izen a ti szabadságtoknak, hadat az örök igazságnak, a ker[esztény] törvénynek, hadat magának az Istennek az igazság Istenének, s a Népek Atyjának. Mondjátok meg tehát lehetne-e itt még béke, lehet-e egyetértés és szeretet? Nem örökre nem. Tulajdon lelkiismeretetekre a kebletekben lakozó Isten szavára hivatkozom. Tűrhetitek-é tovább is, hogy egy maroknyi zsarnok sereg garázdálkodjék az egész nemzet felett, hogy a népet újra szolgaságra vethesse, elnyomhassa, kifoszthassa. Nem, kiben egy szikrája van is a becsületérzetnek szívében, egyetlen érverés a maga és mások boldogságáért az ezt tűrni nem fogja, hanem kardot ragadva bosszút fog esküdni a nemzet árulóira, halált a bünfertőztette trónra. Mert a gasság és igaztalanság csak a királyi trónusokkal együtt írható ki e földről.

²⁵¹ II. József császár 1780-90.

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

Avagy azt gondoljátok talán, hogy azon ámtás, csalás és hitszegés, mely nemzetünkön a legújabb időkben elkövetett első példa a királyok történetében? Csalatkoztok, hiszen ők mesterei, sőt mint a sátán atyái minden hazugságnak, csalárdságnak, képmutatásnak, hitszegésnek annyira, hogy az igazság, becsületesség szóval valódi erköltség²⁵² e földön addig nem is virágozhatik, még királyok uralkodnak. Halljatok a sok közül csak egy-két példát. 1820-ban egyszerre három helyen kelt fel a nép szívtelen zsarnokai, a királyok ellen Spanyolországban Napol és Szardíniában²⁵³. Követelvé, hogy a nemzetnek igazságtalanul eltiprott törvényes szabadsága adassék vissza. És mi történt? Ugyan az, ami nálunk történt. A képmutató zsarnokok a legnagyobb készséggel beleegyeznek a nemzet kívánságaiba. Kihirdetik a szabadságot az alkotmányt esküvel ígérnek annak megtartását. De meddig tartják esküjüket? Addig, még cinkos társaikat lesbe nem állítják a szabadság legyilkolására, addig még a szomszéd királyi haramiáktól fegyveres erőt nem nyernek tulajdon néptük elnyomására. De amint ezt megnyerték, amint 100 ezer francia zsoldos Spanyolországba, 66 ezer ausztriai pedig Nápoly és Szardíniába beütött, akkor az aláztos királyokból azonnal döl[y]fös zsarnok lett. A szabadság barátjai azonnal rabláncra és hóhér kézre kerültek. S lett az országban még nagyobb szolgaság és nyomor, mint előbb. Így tartják a királyok szavukat! De halljatok ennél még egy jelesebb példát. Volt egy idő, midőn ezen királyi zsarnokoknak is akadt egy nagy mesterök, Napóleon, a franciák császára. Annyira, hogy ezen hatalmas óriás elnyelni látszott valamennyi királyi trónust. Ezek természetesen magok erejükből nem védhették magukat. Mit tesznek tehát? Egy nyilvános felszólítást intéznek a népekhez, melyben mindenre ami szent, kéri őket, hogy fogjanak fegyvert tulajdon hazájok és közszabadság védelmére. Jutalmul Isten és a világ előtt ígervén, hogy népeiknek szabadságot, alkotmányt fognak adni, és a zsarnoki önkényt messze száműzni. A népek engedtek a fölhívásnak, seregéstől indultak a szabadságharcba, patakonként folyt a legnemesebb vér, melynek egy csep[p]jére sem voltak méltók a hitszegő királyok. Napóleon le lett győzve, és a jutalom mi lett. Az, hogy mint egy jeles író magát kifejezi, a népek egy nagy gonosztévőtől megszabadultak, és számtalan apró gonosztévők hatalmába estek. Az hogy midőn megmentették hazájokat, azt egy nagy tömlöcnek találták, melyben csak egy korlátlan úr a király, néhány fölvigvázók, mások tömlöctartók a többiek pedig mind szenvedő rabok.

Ilyenek a királyok s ígéretek!

De a gazdaságban, hitszegésben és istentelen zsarnokságban midnen királyokat felülmúl még a mi volt királyi házunk, az ausztriai ház. Ez valamint az ő nemzetségét minden királyok közt a legrégebbnek tartja, úgy mestere és tanítója is volt a többieknek minden királyi gonoszságokban. Nem akarom említeni azt, miképp hajdanába ezen ház volt az, ami most a muszka²⁵⁴. Ki fölhívását abban találta, hogy más szabad nemzeteket majd csellel, majd erőszakkal vas járma alá hódítson. Ő volt az, ki a polgári szabadság fölvirágzását, Német-, Spanyol- és Olaszországban folyvást akadályozta. Ő volt annyi nemes svájci vérnek kiontója, ő Belgium és Németalföldnek megátkozott elnyomója. Ezeket csak röviden kívántam megemlíteni, mert most arra akarom figyelmeteket átvinni, hogy mint viselte magát ezen a rég megérdemlett pokolra taszított ausztriai ház Magyarország irányában? Azon idő olta, melyben az ausztriai ház részint fortéllal, részint erőszakkal kicsikart szerződés, alacsony megvesztegetések, csábító ígéretek, s egyéb alávaló eszközök által Magyarországot hatalmába kerítette. Egy cél lebegett mindig szemei előtt: az, hogy ezen országot törvényes szabadságától megfosztva, egy kénye-kedve szerint kormányozható tartományá változtassa. Azért elejétől fogva mindjárt azon volt, hogy a magyart különféle bosszantások által a katonáskodástól elkedvetlenítvén az országot idegen katonasággal szál[l]hassa meg azért a külföldi uraknak országukban oly roppant birtokokat

²⁵² értsd: erkölcsiség

²⁵³ 1820-as felkelések

²⁵⁴ muszka: orosz

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

ajándékozott. A magyarokat pedig különféle ürügy alatt birtokaiktól megfosztotta, azért kísértette meg annyiszor Magyarországot idegen urak vagy éppen katonai kormány által igazgatni. Azért telepítette le az országban a sok különféle népeket, különösen a szerbeket, kiknek a magyarok iránti gyűlölségét folyvást táplálta. Őket határtalan királyi kegyelmekkel, s törvénytelenül adott szabadságokkal magához édesgette, több-kevésbé múlt hogy önálló független nemzetté nem tette, azért az országnak egy nagy részét, a határőr vidéket, az országtól tétleg elszakította, ezt idegen törvények, idegen tisztviselők által kormányoztatván. Erdélynek pedig Magyarország[ga]li egyesülését mindig akadályoztatta.

De halljuk, mi történt, mit szól az öreg Rákóczi, kinél becsületesebb, Istenfélőbb, tisztább keblű bajnoka a magyar szabadságnak nem volt! Halljuk, mit szól ő az ausztriai háznak Magyarország irányábani szándékáról és fortélyos utairól. Minémű bonyolódott ügye legyen úgymond ő a magyar nemzetnek az ausztriai házzal, ha ki arról gondolkodik igaz magyar szívből, lehetetlen, hogy a haja szála föl ne borzadjon, mert az ausztriai ház oly természetszerűen való ellensége a magyar nemzetnek, hogy ha csak az Úr Isten a természet folyását meg nem változtatja, lehetetlen, hogy az ausztriai ház és magyar nemzet közt lehessen jó egyetértés valaha. S minthogy az ausztriai ház legfőképp[en] meg azon lészen, hogy régi feltett célját végbevihesse, és meghódítsa fegyverrel az országát, hogy hadi jog szerént alája vetvén az országot, minden törvényét megsemmisíthesse, és kedve szerént avval rendelkezessen. Ha pedig látni fogja, hogy a költségtelensége miatt a hadakozást nem fogja győzhetni, igenis módot keres, hogy valamely fortélyos egyezkedésre menjen. De más a tapasztalás megmutatta, hogy utat módot mindenképpen keres, hogy ígéreteitől elmelessen. Bár a magyar urak által egész tanács igazgatassék is, vajon titok-é, hogy megvesztegette azelőtt a magyar urakat, kik az ország törvényétől szemtelenül elmentek és a német királynak hízelgettek. A német uraknak kedvezvén minden módon fáradtak szívesen, hogy a német urak jószágokat szerezhessenek Magyarországon, kitérűvén az igaz birtokosokat. Sőt azok, kik ezelőtt Tökölly és más támadó urakkal voltak együtt az ország törvénye s igazsági mellett fegyverben ugyanazok féltőkben és hasznokért legnagyobb árulói voltak hazánk szabadságának (éppen úgy mint most is) talán ahhoz bíznék valaki, hogy az Országának főnnálló hada volna. De az olyan had nem soká volna, mert a mi nemzetünk restellini fogja megfizetni, és a németnél maga fog instálni, hogy a had elbocsájtassék, és a német király igenis ajánlani fogja magát, hogy ő fog maga tartani hadat, az pedig csak arra való lesz, hogy a fegyvert kivehesse a magyar kezéből. Egyszer ezeket mind így prédikálta addig az ausztriai ház, és mégis meré a magyar az ausztriai ház királysága alá adni magát. Soha bizon meg se gondolja a magyar, hogy nemzeti szabadságában élhessen az ausztriai ház alatt. Sőt, ha felvonna a csehországi példát a magyar, és jobbagyságra is adná magát, mégis kitölné bosszúját rajta és kiirtaná a magyar nemzetet. Amint hogy füleimmel hallottam egyszer sem kétszer sok derék miniszterek beszédeit, lehetetlen hogy az ausztriai ház, sőt az egész kereszténység megnyughassék ha a magyar nemzetet egészen ki nem irtják és szét nem osztatják. Én amint gyermekségemtől fogva practicáltam²⁵⁵ az ausztriai ház udvarát, és ha azon beszédek eszembe jutnak, melyeket hallottam, nem látom módját, hogy az ausztriai ház királysága alá adhassa magát magyar nemzet, hic aut vincendum aut moriendum²⁵⁶.

Vagy a német fegyver győzzön le és még egészen, vagy mi fegyverrel Isten segítségével az ausztriai házat kinszerítsük, hogy minden követeléseit tegye le. Így szól az Öreg Rákóczi pedig Ő dicső bajnoka a Szent Szabadságnak! Te még nem is tudtad, hogy ezen az ausztriai ház legújabb időkben tette fel fertelmes bűneire a koron[á]t. Nem is tudtad, ámbár sejdítetted, hogy ő e honnak legvadabb lakóit az oláht és vad rácot lázította fel ellenünk a legvérengzőbb polgárháborúra. Kik aztán vad dühösséggel gyilkolták a békés magyart, elrabolták vagy már

²⁵⁵ practicaltam: megjártam (azaz megfordultam ott)

²⁵⁶ hic aut vincendum aut moriendum: itt győznötök vagy halnotok kell

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

hamuvá tették legvirágzóbb városainkat, s faluinkat. Midőn pedig ezekkel célját nem érhetné, akkor egy roppant zsoldos sereget küldött ellenünk, hogy fegyverrel hódítsa meg az országot, és megfossza ősi kincsétől az ezredéves szabadságtól. Amerre ezen zsoldos sereg járt, síri csend volt mindenütt, és gyász az uralkodó zsarnokság és kiontott hazafi vér miatt. De halld most, ó dicső férfiú, büszkesége a magyarnak, halld a legrettenetesebbet! Miután vitéz hadseregünk a nyakunkra küldött zsoldos sereget diadalmasan, s a történetekben páratlan vitézséggel visszaverte, most ugyanezen ausztriai ház a muszkát, egy népet, melynek neve is borzadása futja át minden polgárisodott európai népeket, hívja be országunkba, nemzetünk leigazására, s megsemmisítésére. S itt állapodjunk meg kissé. Egy szót mondtam a muszka névről, hogy az borzadással tölti el minden európai mívelt nemzeteket. Ne következtessétek ebből, mintha a muszkák csupa emberevő hiénák vagy emberi bőrbe öltözött medvék volnának. Lehetnek közöttük is sok szelíd, becsületes emberek is, kik csak kényszerítve vesznek részt a népek gyilkoló háborúban. Lehet, hogy ők mint rendes katonák távolról sem közelítik meg az oláh és rác dühösségét, de lehetnek közöttük vérszagláló tatárok és mongolok is, mert ezek is a nagy orosz birodalomhoz tartoznak. Azonban még sem ez az, ami a muszka nevét borzasztóvá, s iszonyúvá teszi, hanem az, hogy a muszkának még lehelete is ártalmas a népek szabadságának ártalmas a közboldogságnak, a hogy ahová a muszka egyszer lábát beteszi, ott nem szabad többé beszélni az édes anyanyelvét, nem szabad viselni nemzeti ruhát, nem szabad az Istent tulajdon meggyőződése szerint tisztelni, ahová a muszka lábát egyszer beteszi, ott lehetnek ennyihány²⁵⁷ urak, igen nagy urak, de a nép teherhordó barommmá lealacsonyítatik, melyet ha valaki megver, vagy agyonüt, akkor a földesúrnak fizet, mert neki egy házi állatjában kárt tett.

Nem nagy ideje annak, midőn ezen muszka az istentelenül leigázott Lengyelországban egy borzasztó üldözést indított a catholica religio²⁵⁸ ellen²⁵⁹, midőn a katolikus püspököket a jéghideg Sibériába hurcoltatta, a szelíd apácákat a legembertelenebb kínokkal gyötörte annyira, hogy 16-ik Gergely pápa²⁶⁰ ezen hallatlan kegyetlenségek felett kéntelen volt az egész világ előtt panaszt és kárhóztató szavát felemlíteni. És íme ugyanazon emberek, kik akkor a pápának kárhóztató szavát lehangosabb úton dörmögték, kik ezen üres láрма által magoknak a buzgó papdicséretét akarták kiérdemleni. Ugyanezen emberek most, midőn a muszka tulajdon tűzhelyeinket s oltárainkat fenyegeti, midőn országunkat s keblünk Istenét akarja tüllünk elrabolni, távol attól, hogy ellene felkeljenek, vagy másokat lelkesítenének, de még a muszka nevét is alig merik ajkaikon kibocsájtani. Olyanok, mint a gyáva ebek, melyek a menydörgést megugatják még távol van, midőn pedig fejök fölé kerekedik, akkor meghunyaszkodva elbújnak. De te, ó nép, ki nem képmutatásban, hanem igazságban szoktad Istenedet szolgálni, ezeknek nyomdokain ne járj, hanem ragadj kardot, két élő kardot szabadságodnak, s vallásodnak gaz eltiprói ellen: a haza és vallás kétszeresen szent nevében hívlak fel erre benneteket. Ha hívásomat lelkes elszántsággal követitek, győzhetetlenek lesztek! Én a mindenható Isten nevében, kinek méltatlan szolgálja vagyok, megáldok minden kardot, meg minden kart, mely ezen szent hazába magasra emelkedik. Isten, igazságos Isten büntesd meg a királyt, büntesd meg a hazaárulókat, ontsd ki fekete vérüket, s küld[d] el átkodat azon földre, melyet ily gyalázatos vér megfertőztet, fű azon helyen ne teremjen, soha eső és harmat ne száljon rá örökké!

Ellenben áld[d] meg a szabadság szent harcában küszködő hazafiakat, és ha drága vöröknek omolni kell, omoljon az a megáldot[t] földre, hol örökös nefelejcs, a haza fogyhatatlan hálájának nefelejcs virága virul! Fel tehát, fel népek ezen szent harcra, hí benneteket a haza, hí az igazságos Isten, ki maga az üdvözítő, kinek szent vallása tapodtatik! Bízatok az Istenben, a

²⁵⁷ ennyihány: akármennyi

²⁵⁸ religio: vallás

²⁵⁹ Az 1831-ben lezajlott lengyel felkelést I. Miklós orosz cár fojtotta vérbe.

²⁶⁰ XVI. Gergely pápa 183-1846

II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK

népek irgalmas atyjában! Bízatok az ügyetek szentségében! Bízatok a kormányunk élén álló Dicső férfiúban²⁶¹, ki már eddig is oly szép győzelemre vitte a szabadság ügyét! Ha Isten Kossuthot élteti, és éltesse is, akkor diadalunk csaknem annyi, mint bizonyos. Imádkozzatok tehát érte, nem a zsarnok királyért! Amen.

Kelt Kalocsán, 1849. Junius hó 20 napján.

Kiadta s beszélte N[agyon] T[isztelendő] Sörös Imre úr

Forrás: KÉL I.1.c. Sörös Imre (iktatószám nélkül) eredeti tisztázata

²⁶¹ dicső férfiú: utalás Kossuth Lajosra

III. A hadi események következményei

A Kalocsa-bácsi érsekség vezetői és az egyházmegye klerikusainak nagyobb része támogatta a szabadságharcot, mint ahányan ellene foglaltak állást. Ebben személyes meggyőződésükön kívül közrejátszott az is, hogy az egyházmegye sokat szenvedett a magyar forradalom ellen az osztrák udvar bujtogatására és hathatós támogatásával fellázadt **szerb felkelőktől**. A megmozdulások már 1848 nyarától megindultak és újra-és újra fellángoltak. Az érseki szentszék, Nádasdy jóváhagyásával, már 1848. augusztus 1-én körlevelet intéz az egyházmegyes papsághoz a szerb felkelők ellen elért magyar sikerekért tartandó ünnepi mise rendjére vonatkozóan. 47.

A későbbiek során is egyre több magyar plébánosnak kellett elmenekülnie állomáshelyéről. Az érseki hatósághoz sorozatban érkeztek a menekült papok segélykérelmei és részletes beszámolóai a délvidéki szerb vérengzésekről. Példaként említhetjük brutális fellépésüket Zentán 1849 januárjában, majd Szabadkától délre a legtöbb magyarlakta helyiséget feldúlták. 53. A nemzetőrség próbált beavatkozni az eseményekbe, de a túlerővel szemben nem sok eredménnyel. 1849. január 25-én Verbásznál, 27-én Kulánál csaptak össze a nemzetőrök a szerbekkel. Ennek a harcnak szomorú következményeiről is ír az érseki szentszéknek Mihálovics Antal ósziváci plébános. 54/a-b. Február 2-án a magyar kézen lévő Pétervárad őrsége Kucoránál, február 19-én pedig Palánkánál csapott rá a szerb táborra. Végül február 19-én Kiszácsnál sikerült megállítani a felkelőket.

Itt kell megemlítenünk, hogy jelentős katonai eseményre magában az érseki székvárosban és környékén nem került sor. A harcoló felek többször átvonultak Kalocsán, de csak helyi jellegű fegyveres megmozdulások történtek. Császári megszálló csapatok először 1849. március 19-én érkeztek ide, de április elején a magyar honvédség sikereinek hatására kivonultak és a magyarok vették át az uralmat. Július elején a dél felé tartó Kmetty tábornok serege vonult át a városon, végül 25-én ismét császáriak vették birtokukba a várost, ami le is zárta a szabadságharc kalocsai katonai történetét.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az alsópapság több tagja is szolgálatot vállalt a megalakuló **nemzetőrségben**, annak ellenére, hogy a papságot egy miniszterelnöki rendelet felmentette e kötelezettség alól. Opicz Sándort és a már korábban is említett Buday Károlyt 1849 elején egyaránt nemzetőr századossá választották.

Nádasdy érsek szabadságharchoz való viszonyát jól mutatja, hogy a császári rendeletekkel ellentétben a magyar kormány rendeleteit általában kihirdették az érseki megye területén. Az Országos Honvédelmi Bizottmány utasításait még 1848 utolsó napjaiban, Windischgrätz seregeinek látványos előre nyomulása idején is igyekezett követni. 1848. december 30-án például körlevelet intézett megyéje papságához, amelyben az elesett honvédekért tartandó gyászmise megtartására szólította fel alárendeltjeit. 48. Ez különösen akkor figyelemre méltó, ha szem előtt tartjuk, hogy Windischgrätz herceg Budára való bevonulása, illetve ezzel egyidejűleg az országgyűlés és a kormánysszervek Debrecenbe való menekülése egyértelmű döntés elé állította a püspöki kar tagjait. Választaniuk kellett az udvar, a nemzeti liberális erők vagy a székvárosukba való passzív visszahúzódás között. Hám János kinevezett esztergomi érsek, vagy Scitovszky János pécsi püspök például úgy vélte, hogy a küzdelem hamarosan lezárul. Ennek következtében egyértelműen a bécsi udvar, és az új – a magyar országgyűlés által törvénytelennek tartott – uralkodó Ferenc József mellé állt. Nádasdy magatartása akkor is változatlan marad, amikor a főváros elfoglalását követően Windischgrätz tábornagy egymillió forint hadisarcot követelt a magyar katolikus egyháztól. Nádasdy ezt a maga részéről határozottan megtagadta.

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Ugyanakkor a császári hatalmat támogató világi proklamációkat és a Hám János, szatmári püspök, kinevezett esztergomi érsek által megfogalmazott 1849 januári pásztorleveleket csak eléggé kényszeredetten és nagy késéssel voltak hajlandók kihirdetni az egyházmegyében. Pontosabban fogalmazva csak az érseki székváros első császári megszállása idején, áprilisban tárgyalt a Nádasdy elnökletével összeülő érseki szent szék a témáról és érsekével egyetértésben ekkor is csak a január 12. keltezésű első körlevél kihirdetését engedélyezte méghozzá csupán az egyházmegye kisebbik részét kitevő Pest megye területén. 55. Hám január 20-i cirkulárját, amelyben a katolikus papokat és híveket a Windischgrätz előtti meghódolásra szólította egyáltalán nem voltak hajlandók köröztetni. Tették ezt egyfelől a rossz közlekedési viszonyokra hivatkozva, másfelől pedig úgy látták, hogy a levél tartalma „*ingerültséget és élet veszedelmet idézhetne elő, mind ezen szentszékre, mind pedig a lelkipásztorokra nézve.*”²⁶²

A **magyarellenesség vádja** is felmerült Nádasdy Ferenc érsekkel szemben. Fekete István és Barna István Kalocsának az óbecsei táborba küldött követei azt a hírt terjesztették a városban, hogy Szabadka piacán egy olyan szekeret tartóztattak le, amely állítólag az érsek által a lázadó szenttamási szerbeknek küldött pénzt és puskaport szállított. Nádasdy azonnal levelet írt szabadkai városi tanácsnak, amelyben kérte, hogy vizsgálják ki az ügyet. 49. A város tanácsa kivizsgálta a történetet és 1849. június 27-én tartott ülésén hozott döntése alapján arról értesítette az érseket, hogy ez a vád pusztán koholmány. 51.

Az elsőt csakhamar újabb vád követte. Eszerint Dunapatajon olyan ládákat foglaltak le, amelyekben Nádasdy nagy összegű pénzt akart küldeni a császári hadsereg számára. Ezügyben a 4. főhadmegye Szegeden székelő főparancsnokához, Hadik Gusztáv ezredeshez fordult. 50. Hadik 1849. január 28. válaszában arról értesítette az érseket, hogy ez is csupán minden alapot nélkülöző rágalom. 52.

Fontos pillanat volt a szabadságharc menetében és a hozzá való viszony alakulásában, amikor a sikeres tavaszi hadjáratot követően felmerült az ország teljes függetlenné válásának kérdése. 1849 május elején Horváth Mihály kinevezett csanádi püspök, vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis elrendelte, hogy minden egyházi hatóság írásban biztosítsa támogatásáról az önállóságot. Mivel ez a nyílt és teljeskörű szakítást jelentette az uralkodóval a kalocsai szent szék vonakodott teljesíteni az utasítást. A világi hatalom határozott fellépésére azonban végül benyújtották a kért nyilatkozatot.²⁶³

A szabadságharc egyik záró akkordja volt egyházi szempontból, amikor az orosz bevonulást látva a kormány keresztes háborút hirdet. Ennek támogatására rendelte el Horváth Mihály, a Szemere-kormány kultuszminisztere, hogy május végétől kezdődően bizonyos napokon szentbeszédeket és körmeneteket, június 6-án pedig **országos böjtöt** kell tartani. 57. Erről nem tárgyalt előzőleg a püspökökkel, és az általa a szertartásokra szerkesztett imádság tartalma is nehezen volt összeegyeztethető az egyházi tanítással és hagyománnyal. Egyébiránt a gyakorlatban is eredeti szándékával ellentétes hatásúnak mutatkozott a rendelet, mert lelkesítés helyett sokkal inkább demoralizálta a katonaságot és a lakosságot egyaránt.

²⁶² Forrás: A kalocsai érseki szentszék üléseinek jegyzőkönyve (Protocollum) 1849/295. Idézi: Bárh 1975. 237

²⁶³ Girk György - Scitovszky Jánosnak. Kalocsa, 1849. szeptember 19. KÉL I. a. Capitulum d. sz. Említi: Zakar 2000. 304. o.

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

47. Kalocsa 1848. augusztus 1. – Az érseki szentszék körlevele az egyházmegyes papsághoz a polgárháborúban (a szerb betörések ellen) elért magyar sikerekért tartandó ünnepi mise rendjére vonatkozóan.

Édes hazánk és különösen főmegyénk a polgári háború viszontagságainak kitéve lévén a seregek Urának megengesztelésére, és a lázadók elleni sikeres győzedelemért – érseki Ő Nagy Méltósága nevében, az ő külön parancsára – nyilvános buzgó könyörgések tartatni rendeltetnek. Következő módon: a hívő nép vasárnap, vagy más alkalmas napon e könyörgések céljából hathatós szavakkal értesítsék, hogy a háború viszontagságaiban az Istennek bűneikérti büntető kezét megismervén azért annak haragját töredelmes lélekkel Istenhez kérvén megengesztelni iparkodják. És így az Istennel egyesülve édes hazánk Nagyasszonya a szentséges Szűz Mária szószólásáért is esdve – ki hazánk viszontagságaiban mindenkor kegyes védőnk vala – a győzelem dicső sikeréről nem kételkedhetik. Minden vasárnap és ünnepen tehát délelőtt a Sz[ent]Mise után az imádandó Oltári Szentség Ciboriumban kitétetvén 5 Miatyánk és 5 Üdvözlét²⁶⁴ a háború idejére rendelt, és a nép nyelvére fordítandó Deus qui centum bella²⁶⁵ imádsággal ájtatosan mondassék és a Szentséggel áldás adassék. Délután pedig a szokott dél-esti ájtatosság után a Rituáléban Treces Dicenda in litanis tempore belli²⁶⁶ cikkben foglalt utasítás szerint, szóval vagy énekelve a Mindenszentek Liturgiája a Ciborium előtt térden állva buzgón végeztessék el. Az említett helyen levő imádságok mondassanak el és áldás után végbefejezésül énekeltsék el „Uram szemed előtt” melynek egy írott példánya mellékeltetik²⁶⁷ addig is míg egy buzgó férfiú ajánlatából több példányban kinyomathatók. Egyébiránt érsek Ő Ex[cellenci]ája, bár kötelezőleg megparancsolni a költség miatt nem kívánta, de kinyilatkoztatta, hogy mennyiben a nép főképp először vagy nehányszor búcsújárását is kívánna ezt is kívánsága szerint teljesíteni lehessen. Uraságtok pedig minden miséjökben collectát vegyenek a Deus qui centum bella, és főképp a könyörgések megkezdése alkalmával úgy rendelkezzenek, hogy a fény ünnepélyessége által a hívő nép szíve hazaszeretetre és Isten félelmére buzduljon. Ajánlván a híveknek miszerint e közönség napjaihoz nem illő tánc és más lármás vigalmaktól magát tartóztassa²⁶⁸. Kelt Kalocsán 1848-ik esztendei augusztus 1-én tartott érsek szentszéki ülésből.

Felzetten: 1263. Körlevél

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (1263/1848) fogalmazvány

²⁶⁴ üdvözlét: értsd üdvözlég

²⁶⁵ „Deus qui centum bella: az Isten, aki száz háborút...” kezdetű imádság

²⁶⁶ „Preces Dicenda in litanis tempore belli”: a litániában háború idején mondandó ima

²⁶⁷ A mellékelt imádság szövege:

1. Uram! Szemed előtt/Mint nagylátó előtt/Hordozzuk vétkeinket,/Melyekkel akarva/Vagy jól nem vigyázva/Bántottuk Felségedet/Miért érdemlettük/Olly sokszor érzettük/Méltó büntetésedet. 2. De ha csapásodat/S gyenge ostorodat/Bűneinkel összevetjük/ Kissebb a büntetés/ Avagy a szenvedés/ Hogy sem mint érdemlünk./ Súlyosban vétkeztünk/ Hogy sem verettünk/ Noha sirva viseljük. 3. Látogatásodban/ S ostorozásodban/ Megvalljuk bűneinket/ De mihelyt elvonod/ S vessződdel elrontod/ Felemeljük fejünket./ S mindjárt elfelejtjük/ Amin siráinkoztunk/ S megvetjük félelmedet. 4. Viszont ha kinyújtod/ Fejünk felett tartod/ Fenyegető kezedet/ Jobbulást ígérünk/ S ismét reménykedünk/ Hogy le tedd fegyveredet/ De ha leereszted/ S hüvelyedbe tészed/ Megel hagyunk tégedet. 5. Azért édes Atyánk/ Szerelmes hív Dajkánk/ Siralmas kérésünknek/ Adj helyt szerelmedből/ Nem mi érdemünkéből/ Hideg könyörgésünknek./ Ne nézd sok roszaságát/ S káros nyakasságát/ Romlandó életünknek. 6. Lám semmiből szerzél/ Minket emberré tév/ Csak mi üdvességünkért/ A szerint kívánod/ És tőlünk megvárod/ Kérésünket éltünkért./ Légy azért irgalmas/ S illy kérést meghalgass/ Urunk Jézus Krisztusért./ Amen

²⁶⁸ ajánlván-tartóztassa: utólagos betoldás

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

48. Kalocsa, 1848. december 30. – Nádasdy Ferenc érsek körlevele az elesett honvédekért tartandó gyászmisékről.

Krisztusban kedves Rokonaim és Fiaim!

Noha nem kétlem, hogy a Közlöny 198-ik számában hivatalosan meghirdetett országos Honvédelmi Bizottmánynak folyó 1848-ik évi karácsonhava 22-kén kelt nyílt rendelete²⁶⁹ tudomástokra jött. Mindazonáltal nem tartottam fölöslegesnek benneteket arról értesíteni, miszerint annak foganatba vételét valamint székvárosom főegyházában elrendeltem, úgy ezt nektek is azon megjegyzés kíséretében – noha a késedelmes postajárás miatt talán szinte elkésve, de mégis meghagyjam – miszerint a rubrikák – melyek egyébkint a közbeeső nyolcadok miatt gyászmisék megtartását akadályozzák – a fennforgó rendkívüli körülményeknél fogva akadályúl nem lesznek tekintendőek.

Egyébiránt atyai áldásomat rátok az egek urától szüntelen esdve vagyok Krisztusban jóakaró atyátok

Felzeten: Kalocsán, december 30-án 1848. Körlevél az elesett honvédekért tartandó requiemről.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (23/1849) fogalmazvány

49. Kalocsa, 1849. január 24. – Nádasdy Ferenc érsek levele a szabadkai városi tanácsnak, melyben kéri, hogy cáfolják a személyét érintő rágalmakat, és működjenek közre jóhírének helyreállításában. Elterjedt ui. a hír, miszerint a szabadkai piacon olyan érseki szállítmányt foglaltak le, amely a szerb lázadóknak küldött támogatás volt. Hasonlóképpen Szabadkáról származik az a téves hír, miszerint Dunapatajon az érsek, ill. más főpapok által az osztrák seregek számára küldött pénzt találtak a magyar hatóságok

Nemes Városi Tanács!

Egymást érő, égbekiáltó rágalmak kényszerítenek a nemes Városi Tanácsnak becsületelem megmentésére, s jó hírnevem biztosítására való közremunkálását, elvégre hazafiúi bizodalommal jelen nyílt soraim által felkérni.

Már néhány hetek előtt azon galádul koholt rágalmas hír lön itt Kalocsán elterjesztve, mintha Szabadka városa piacán egy szekér lett volna letartóztatva, mely állítólag általam a sz[ent]tamási lázongó rácok számára küldött pénzzel és puskaporral lett volna terhelve.

Barna István és Fekete István Ó-Becsei táborba küldött, s tegnap visszatért Kalocsa városának követei, valamint kocsisuk is Kis József szöke [sic!] (ki ismét Szabadka városába ez alkalommal kocsisképpen visszaküldetik) pedig azon rosszlelkű gonoszság koholta, állítólag a Fekete Sasról nevezett szabadkai vendéglőtől hallott hírt hozták, mintha bizonyos Duna-Patajon e napokban lefoglalt, s hír szerint Szegedre szállított ládákban általam és más főpapok által a német²⁷⁰ sereg számára küldött roppant pénzösszeg találtatott volna.

Hazafiúi kérelmem tehát odajárul, miszerint a nemes Városi Tanács szíveskednék ilyféle életveszélyeztető rágalmak koholóit kinyomozva kellőleg megfenyíteni. Más részről pedig a

²⁶⁹ A rendeletet, amely tulajdonképpen általános népfelkelésre felszólító kiáltvány Kossuth Lajos, mint az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke adta ki. A Közlönyben 1848. december 25-én látott napvilágot. Szövegét ld. pl: Kossuth Lajos: Írások és beszédek 1848-1849-ből /Sajtó alá rendezte: Katona Tamás/ Európa Kiadó, Budapest, 1994. 241-249.o.

²⁷⁰ német: értsd osztrák

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Kalocsa városi közönség felvilágosítására és megnyugtatósára hazafiúi jó hírnevemnek pedig biztosítására, főleg érintett (valószínűleg a karlócai rác érseknek²⁷¹ a kalocsaival való felcseréléséből származott) rágalmakat hiteles alakú bizonyítványba megcáfolni.

Mit a nemes Városi Tanács igazság szeretetétől jó reménnyel elvárva hazafiúi bizodalommal maradok.

Kalocsán, január 24-én 1849.

Gróf Nádasdy Ferenc kalocsai érsek.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (iktatószám nélkül) másolat az eredetiről.²⁷²

50. Kalocsa, 1849. január 24. – Nádasdy Ferenc érsek levele Hadik Gusztáv²⁷³ ezredesnek, szegedi tábori főparancsnoknak ugyanerről.

Méltóságos Tábori Főparancsnok Úr!

Szívrázó volt a pillanat, melyben tudomásomra esett azon égbekiáltó rágalomnak híre, mintha bizonyos e napokban állítólag négy katonatiszt által kísért, s Duna-Patajon elkobzott és Szegedre szállított ládákban, általam és más főpapok által a német sereg számára küldött roppant pénzösszeg találatott volna. Mely leggaládabb rágalomnak tölem való elhárítása s hazafiúi becsületes megmentésére van szerencsém ezennel M[é]lt[ósá]g[od] hazafiúi bizodalommal megkeresni, miszerint jelen nyílt soraimnak kézbesítője által engem s illetőleg Kalocsa városa közönségét hiteles alakú bizonyítvány által felvilágosítani méltóztatnék. Mi, kitől, kinek számára küldetett legyen ama kérdéses ládákban? Hogy így azon leggonoszabb rágalom hitelesen meghazudtoltatván, a kedélyek lenyugtassanak, becsületes hírnevem pedig jövőre ilyféle rágalmak ellen biztosítsék. Hazafiúi bizodalommal maradván

Kalocsán, január 24-én 1849.

Gróf Nádasdy Ferencz kalocsai érsek.

Felzetten: Szegedi Tábori Főparancsnoknak

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (iktatószám nélkül) másolat az eredetiről

51. Szabadka, 1849. január 27. – A szabadkai városi tanács igazolása Nádasdy Ferenc érseknek.

(Másolat 90-ik szám)

Mi Szabadka szab[ad] kir[ályi] város főbírája, polgármstere és tanácsa adjuk tudtokra mindenkinek akiket illet, hogy – minekutánna dicsőségesen országgló kegyelmes koronás fejedelmünk szolgálatját a közjót, és ezen szabad királyi város további fenmaradását érdeklő tárgyagnak folytatása s elintézése végett máj alul írt helyen, napon és esztendőben tanácsházunkban egybegyűlve tanácsulést tartottunk volna – akkoron Gróf Nádasdy Ferenc kalocsai érseknek folyó hó 24-én kelt megkeresése folytán im ezennel hivatalos bizonyítás tétetik. Miszerint a helybeli piacon, sem a legközelebben, sem pedig ezelőtt, mind ekkorig semminémű székér, mely pénzzel, puskaporral terhelve lett volna azért, mivel a lázongó rácok számára küldet[t]nek lenni gyanítatott, letartóztatva soha nem volt. S következőleg ama rágalom, mintha szóban lévő eszközöket érsek küldötte volna a lázangóknak, alap nélküli

²⁷¹ Utal Josip Rajacsics karlócai szerb ortodox érsekre, aki valóban a szerb nemzeti érdekeket úgy látta leginkább biztosíthatónak, ha a magyarokkal szemben a császári erőket támogatja.

²⁷² Az eredetit közli: Iványossy Szabó Tibor: Bács-Kiskun megye az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején Kecskemét, 1988. 382-83.o. Forrás: Szabadka Történelmi Levéltár 4.A.31/pol. 1849/I.

²⁷³ Hadik Gusztáv: az irodalomban Hadik Ágoston (Damerschwan, 1801. jún. 23. – Kistétényhegy, 1873. jún. 12.) 1849 januárjától a „szegedi hadosztály” parancsnoka. Ld. Bona 2000. 369.o.

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

rosszlelkű pusztá koholmány. És hasonló folytatva arról, mintha itt helyt jelesül a Fekete Sasrul címzett vendégfogadóban oly hír terjengett volna, hogy Duna-Patajon e napokban Szegedre szállítandó ládákban Érsek Úr és más főpapok által a német őrsereg számára küldött roppant pénzösszeg találtatott, itt helyt semmi hivatalos tudomás nincsen. Következésképp ez is merő álhírnél nem egyéb. Miről a megkereső Érsek részére ím ezen Városunk hatósági pecsétjével, s jegyzői aláírással ellátott bizonyáglevelünket kiadtuk. Kelt Szabadkán [1]849. január hó 27-én tartott tanácsülésből. Jankovics Mihál aljegyző. (P.H.)

Hogy ezen másolat az eredetivel, mely Kalocsa városa levéltárában található, általam összevetve mindenben megegyezni lágyon, bizonyítom. Kelt Kalocsán, február 3-án 1849. Peék József [Kalocsa] város főjegyzője.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázata (A Peék József által írt másolat eredetije.)

52. Szeged, 1849. január 28. Hadik Gusztáv ezredes, szegedi 4. hadmegyei főparancsnok igazolása Nádasdy Ferenc érseknek.

(Másolat)

Nagyméltóságod kívánatára nyilvánítom, hogy állítólag Dunapatajon elkobzott, és Szegedre szállított ládákban pénzt szándékozott volna Nagyméltóságod és több más főpapok az ellenséges császári sereg számára szállítani, minden alapelkülő rágalom és koholmány. Mit az igazság érdekében nyilvánítani kedves kötelességemnek ismerem.

Maradván Nagyméltóságodnak kész köteles szolgálja Hadik Gusztáv ezredes és főparancsnok.

Hogy ezen másolat az eredetivel általam összevetve mindenben megegyező lágyon, bizonyítom. Kelt Kalocsán február 3-án [1]849. amely Kalocsa Városta Levéltárában létezik.

Peék József [Kalocsa] Város főjegyzője

Felzetten: E 13 szám. A 4. hadmegye főparancsnoka. Nagyméltóságú Kalocsai Érsek Gróf Nádasdy Ferenc Úrnak. Szegeden [1]849 január hó 28. Kalocsán

Forrás: KÉL.I.1.a. Politika 1848. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázata (A Peék József által írt másolat eredetije.)

53. Szabadka, 1849. február 10. – Czorda Béla²⁷⁴ szabadkai plébános levele Girk György püspök, érseki helyettesnek a bácskai szerb betörésről.

Méltóságos, és Főtisztelendő Felszentelt Püspök és Érseki Helyettes Úr,
legkegyesebb Pártfogó Uram!

Ezen környékben rettenetes lázadások vannak, a szerb nemzet mindenfelől pusztít és gyilkol. Szentát²⁷⁵ bevévén, hiteles tanúk vallomások után közel kétezeren halál martalékává lettek, a többiek kifutamodtak. Főtisztelendő Prépost, Kolonity Úr²⁷⁶ jelenleg Szabadkán tartózkodik. Martonyos, Kanizsa, Ó Becse üres, a szegény magyarok utolsó inségre jutván tulajdon lakásaikat elhagyni kényszerítettek. Bajsa, Kula és többi alsó vidéki faluk a szerbeknek átadták

²⁷⁴ Czorda Béla 1793. febr. 7-én született, 1815-ben szentelték pappá. 1848-ban a szabadkai espereskerület esperese, Szabadka Szent Teréz plébániájának plébánosa, hájszentlőrinci prépost, Bács-Bodrog vármegye táblabírája Tabulae Judiciariae Assessor. 1854. jan. 10-én halt meg Szabadkán. (Schem. 1848. index és 146.o. – KÉL.I.1.c. Czorda Béla)

²⁷⁵ Szent: Zenta

²⁷⁶ Kollonics László zentai prépost-plébános (Schem.1848. 160.o.)

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

magukat. Topolyán F[őtisztelen]dő Vlainity káplán urat²⁷⁷ Báró Kray kastélyában kegyetlenül megölték. F[őtisztelen]dő Takács plébános úr²⁷⁸ több szúrásokat kapván orvosi bizonyítvány után ez életben nehezen marad meg, s így Topolya városa lelkes hiányával vagyon. Minek következtében alázatosan esedezem Méltóságod színe előtt, méltóztassék kegyes rendeltetést tenni, mert a topolyaiak megkérték ugyan F[őtisztelen]dő Gombárovity urat²⁷⁹, hogy menne közibük, de ez vonakodik oda menni Fő T[isztelen]dő Szent Szék híre nélkül. Mindazonáltal F[őtisztelen]dő bajsai plébános Úr, mennyire lehetséges, tessz a topolyaiaknak is szolgálatot. F[őtisztelen]dő Barakovics Béla, és Horváth Ignác urak honvédek lettek. Csantavér és Szabadka jelenleg a katonák őrizésök mellett még háborúságban vagynak. Mi lesz a vége az Úr Isten tudja! Annyi bizonyos, hogy sem éj[j]elünk, sem nap[p]alunk, minden felől az inség-bú és szomorúság uralkodik. Egyébiránt ezeket hivatalosan tudósítván, magam kegyeibe ajánlott maradok felszentelt kezeit csókolván,

Szabadkán Sz[ent] Teréziaváros 1849. évi febr. 18-án

Méltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Czorda Béla plébános

N[ota] B[ene] Topolyán megölettek száma kétszázra megyen, és a szerbek Báró Kray Urat magokkal vitték.

Felzetten: 204. Czorda Béla alesperes jelenti a bácsi pusztításokat. Vlainity megöletését, Takács plébános megsebesülését. Bemut[attatott]t febr. 12. [1]849. Olvast[atott] febr. 13-án [1]849.

Forrás: KÉL.I.1. a. Politika (204/1849) eredeti tisztázat

54/a. Dusnok, 1849. március 4. –Mihálovics Antal²⁸⁰ ósziváci plébános helyettes levele a kalocsai szentszékeknek a szerb betörésről.

Főtisztelendő Érseki Szentszék! Kegyes uraim!

Az átkos polgárháború, mely édes hazánkban szerte dulongván folytonosan vérrel borítja érseki megyénket, különösen reám is kiterjeszté vészteljes szárnyait, és hogy jelenleg életben vagyok, egyedül a mi[nd]nyájunk fölött örködő isteni gondviselésnek köszönhetem. Ugyanis miután egy hónap előtt mintegy harminc egyénből álló vad csapattól – kik közé néhány serviánusok²⁸¹ vegyülvék – különféle fegyverekkel vad dühvel megtámadtatám, 250 ezüst f[ol]r[int]-nyi pénz összegemtől – melyet kalocsai tartozásom lerovására készítettem – és még egyéb apróbb szerű házi eszközeimtől megfosztatván. Mindamelllett is hogy néhányszor a halálos vérpadra leülttettem, forró esdekléseimre hajszálon függő életemnek kegyelem nyújtott, és ez egy esetre az iszonyatos halál keserű pohara tölem eltávolított. Mondom ez egy esetre, mivel az életem elleni törekvés még párszor későbbben is megkísértetett, azonban hála az egek Urának, életem világának kioltása mindannyiszor elmellőztetett. És nem tudom bizonyosan azért-e hogy ne menekülhessek vagy pedig megmentésem végett mellém servián őrség rendeltetett. Ily állapotban hat egész napokat legnagyobb kínok között, hármat pedig – minthogy a rögtönítélet

²⁷⁷ Vlainics János topolyai káplán meghalt Topolyán, 1849. jan. 30-án, 29 éves korában. (Schem 1848. 151.o., 1851. 104.o.)

²⁷⁸ Takács János topolyai plébános (Schem. 1848. 150.)

²⁷⁹ Gombárovics Antal Szabadka-Szent Rókus plébánia káplánja (Schem. 1848. 151.o.)

²⁸⁰ Mihálovics Antal 1806. dec. 23-án született Baján. 1830-ban szentelték pappá, 1841-től pataji plébános, 1848-tól került plébánoshelyettesként Ószivárcra. 1858-tól Veprovácson, majd 1871-től Monostorszegen plébános, 1878-tól nyugalmazott plébános. 1882. ápr. 22-én halt meg Baján. (Schem. 1881. 114.o. – KÉL.I.1.c. Mihálovics Antal)

²⁸¹ értsd: a Szerb Fejedelemségből érkező önkéntesek, akik a magyarellenes szerb megmozdulásokban vettek részt.

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Kuláról kihirdettetett, és a rablás s gyilkolás halálos büntetés alatt eltiltatott – mondhatom meglehetősen nyugalommal töltvén, miután már-már azon édes remény álmában ringatgattam magamat, hogy majd minden az áldott csend medrébe visszatérendvén, nem leendek kénytelen híveimet, házamat, s vagyonomat elhagyni és földön futóvá válni. Fájdalom! ezen álmaim közepette a magyar csapatok Szivacra törvén, és 10-12 szerbet leölvén miután az egész rác közönség a néhány ott levő serviánusokkal Kula felé iramlott, és ugyanez mieink által egészen fel dúlatott volna. El lön az iszonyatos ingerültség magva vetve, melynek keserű gyümölcse nem az ellennek, hanem fájdalom! nekem és szegény híveimnek jutott. Úgy vagyom még az éjjel 12 órakor katonaságunk a visszaérkezett erőtől kiűzetett, a nép pedig védtelenül maradván szerte gyilkoltatott. Magam testvéremmel éjféli 12 órakor gyalog álgvú zúgások és puska ropogások között Kernyára menekülvén 8 darab szarvasmarhám, sertéseim, gabonám, zsiradékom, házi bútoraim, egy szóval mindenem odaveszvéen, mostmár úgy állok a világon, mint a sivatagi homok pusztán majd-majd kiszáradó élet-, nedv- és táplálék nélküli fa. Mint hallom, magyar híveim közül kik el nem futottak, élve igen-igen kevesen maradtak. Ez rövid rajza Szivacz elestének, ez szinte gyászos esetemnek.

Már Főtisztelendő érseki Szentszék! Jó lehet világosan átlátván, mely sokféle terhek nyomják felsőbb[b]ségük atyai vállait, oly annyira, hogy azok elviselésére nem csekély erő megfeszítés kívántatnék, de mivel a mondottakból eléggé kitűnő állásom különösen azért is nyomasztó, mivel a dunapataji híveknek több mint fele nem fizethetvén, vagy a mostani idők szelleme szerint fizetni vonakodván, onnét magamnak keveset takaríthattam. Azután pedig Szivacon való lelkipásztorkodásom óta szünet nélkül az alsó táborba utazó vendégekkel terheltetvén magamnak a 250 ezüst f[lo]r[int]-nyi összegnél – melytől azonban a rablók által fosztva vagyok – többet meg nem gazdálkodhattam. Azért hiszem tolakodónak nem ítéltetem, ha hogy bátorságot veszek magamnak a Főtisztelendő érseki Szentszék elébe oly alázatos kérelemmel járulni, miszerint 1-ör Dunapatajról járandó sedecimám²⁸² és egyéb illetékem – p[é]ldának o[k]k[é]rt fa deputatumom²⁸³ – kárpótlása fejében valamely mérsékelt összeget kegyesen megajánlani méltóztassék. Jól tudom ugyan, hogy ez már a főrendű papság nagylelkű ajánlása következtében megszűnt legyen, de mivel afelől értesültem, hogy Tiszt[elendő] Valics Ferenc, utódom kárpótlás vagy segedelem fejében egy pár száz ezüst f[lo]r[int]-kat nyert legyen, a pataji sedecimát pedig nagy részint a búza illeték tenné, melynek több mint fele – úgymint októbertől kezdve május közepéig – engem illet. Ha már az, ki békével élvezte napjait a kárpótlásra s illetőleg segedelemre méltónak találtatott, tán arra én is, ki annyi viszonyoknak ki valék téve, és mindenemtől megfosztattam, még a dunapataji sedecimai illetékre némi igényemet is tarthatnám. 2-ör Minthogy alkalmazásomig testvéreimnél megvonulni szándékoskodom, esedezem, ha hogy a szemináriumi élelmezésem fejében valamit felajánlani méltóztatnék.

Midőn ebbeli magas kegyeiért a Főtisztelendő érseki Szentszékhez folyamodnám, alázatos tisztelettel maradok a Főtisztelendő érseki Szentszéknek, kegyes Uraimnak legalázatosabb szolgálja

Mihálovics Antal ószivaci plébános helyettes

Dusnok 1849-ik évi március 4-kén

Felzeten: Főtisztelendő kalocsai érseki Szent Széknek kegyes Urainak alázatos tisztelettel Kalocsán. Mihálovics Antal ószivaci plébános helyettes háborús viszontagságok általi nyomorultságát előadva segedelmet kér. Olvast[atott] a Sz[ent]székben márc. 8-án [1]849.

Forrás: KÉL.I.1.a. Politika 1848. (iktatószám nélkül) másolat az eredetiről

²⁸² sedecima: tizenhatod

²⁸³ deputatum: fa járandóság

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

54/b. Kalocsa, 1849. március 8. – A szentszék válasza Mihálovics Antal ósziváci plébános helyettes számára jelentésével kapcsolatban.

Fájdalmas szívvel és őszinte részvétellel értesültünk uraságodnak f[olyó] é[v] március 4-én kelt leveléből azon viszontagságokról, melyeket szenvedett. Némi enyhülésére és élelmezési szükségai fedezésére a főmegyei – rendkívül már terhelve levő – pénzalapból száz forintot segedelmül, visszafizetés terhe nélkül²⁸⁴, megajánlottunk. Oly összeg, melyért Kalocsán a szemináriumba száz napokig élelmezéssel, lakással, fűtéssel, gyertyával ott ellátnának. Ezen összeg ide mellékelve, uraságod utasítván miszerint róla nyugtatványt küldjön. Egyszersmind gondját oda is fordítsa, hogy mihelyest biztosan híveihez visszamehet, őket lelki szükségükben hiányt szenvedni ne engedje. Kelt Kalocsán 1849-ik esztendei március 8-án tartott érsekszentszéki ülésből.

Felzetten: Mihálovics Antalnak segedelmül 100 f[olyó] megajánlatik. 257/1849. Mihálovics Antal ósziváci plébános úrnak. Leirattatott márc. 9-én 1849.

Forrás: KÉL. I.1. a. Politika 1848. 257/1849. fogalmazvány

55. Kalocsa, 1849. március 24. – Körlevél a Pest megyei papsághoz a Ferenc József trónra lépését követően született legfelsőbb utasítások²⁸⁵, illetve a püspöki kar főesperesekhez írott 1849. január 12-i körlevélének, valamint Windischgrätz tábornagy 1848. december 14-i kiáltványának kihirdetéséről.

Miután a törvényes, alkotmányos Urunk Királyunk 1-ő Ferenc József ausztriai császár hatalmas hadserege a közcsend, rend és béke helyrálátása körüli működéseit teljes hatalmú királyi biztos²⁸⁶ közremunkálása mellett közöttünk is sikeresen megkezdte, papi mint szinte alattvalói²⁸⁷ kötelességünk leendő már hónapok óta villongó s hazánk s mindnyájunk közjavát mindinkább veszélyeztető belháború lecsillapítására saját hivatásunk körében szelíd, erkölcsi hatás útján közremunkálni. Ezennel n[agy] t[isztelet] uraságotokat a n[agy]m[éltóságú] püspöki karnak f[olyó] é[v] január hó 12-kén kelt, s ide csatolt körlevele²⁸⁸ értelmében, és felsőbb parancs következtében²⁸⁹ is felhívom, miszerint az idezárt hét rendbeli legfelsőbb nyilatkozványokat – ahol még nem történhetett – a m[últ] évi karácsonhó 14-kén kelt főtábornagy proclamatio²⁹⁰ rendelete nyomán szószékről illető híveiknek tudomására hozzák. Kérni nem szűnven az Istent, hogy adjon nekünk békességes időket, miszerint ideig s örökké tartandó boldogságunkon a béke áldásai közt üdvös sikerrel működhesünk.

Az Úr legyen mindnyájunkal. Kelt Kalocsán, márc. 24-kén [1]849.

²⁸⁴ segedelmül-nélkül: utólagos betoldás

²⁸⁵ A hét különféle kiáltványok közös vonása a magyar kormány elítélése, I. Ferenc József uralkodói jogainak kinyilvánítása, a szabadságharc polgárháborúnak nyilvánítása és a „rebellis” ország katonai-politikai megrendezésének szándéka. Az egyes dokumentumok fellelhető: KÉL. I. 1. a. Politika 1848.

²⁸⁶ A kormány biztos Szentivány Vince

²⁸⁷ papi-alattvalói: utólagos betoldás

²⁸⁸ f.é-körlevele: utólagos betoldás

Körlevél a főesperesekhez. Ezt a püspöki kar nevében Hám János kinevezett esztergomi érsek írta. Benne a nevezett egyházi méltóságokat arra szólítja fel, hogy nyilvánítsák ki I. Ferenc József iránti hűségüket és hirdessék ki rendeleteit, illetve azok teljesítésére buzdítsák a híveket. Forrás: KÉL. I. 1. a. Politika 1848.

²⁸⁹ és felsőbb-következtében: utólagos betoldás

²⁹⁰ Windischgrätz Alfréd tábornagy Schönbrunban kiadott kiáltványában, kijelenti, hogy nem a „földművelő nép” hanem a „törvénytelen” magyar kormány ellen harcol és a jobbágy felszabadító rendeleteket minden körülmények közt a jövőben is érvényesnek tekinti. Forrás: KÉL. I. 1. a. Politika 1848.

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

Felzetten: A Pest megyei plébánosokhoz intézettek némely nyilvántványok. (282 Körlevél a Megyei Papsághoz. leíratott március 25-én 1849.)

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.(282/1849) fogalmazvány

56. Kalocsa, 1849. március 26. – Az érseki káptalan leírja, hogy miért nem hirdették ki már korábban a császári proklamációt.

[A tanúsítványban igazolják, hogy a forradalmi eszmék megerősödése kényszerítette rá az egyházmegye vezetőit bizonyos vallásügyi reformok (cölibátus, püspöki joggyakorlás kérdése, stb) foganatosítására. Mivel ezek az eszmék már a klérusban is híveket szereztek, engedni kellett a kényszerítő szükségnek. Emiatt nem hirdették ki a császári proklamációt sem.]

Testimonium

Infrascripti praesentium tenore fidei facimus et attestamus: quod postquam ideae et propria libertatis et aequalitatis per Regnum invalescere coepissent, eadem in parte Cleri Dioecesanii, speciatim vero gremiali mox tam altas egerint radices, ut idem quoque plurimas reformationes in ecclesiasticis²⁹¹ intuitu iurium ep[iscop]alium et disciplinae coelibatus aliorque institutorum importune urgere et in effectum dedenere nulli quoad haec capacitationi et monitis cedere volendo, contenderint. Cum vos eodem tempore principia libertatis non solum per populum sed etiam per partem Cleri majori adhuc adire fuerint suscepta, et pluribus volentis demonstrationibus per populum palam reddita fuit nihil aliud reliquum erat, quam durae necessitati cedere alioquin omnis in adversum conatus cassus perniculosus fuisset. Hinc factum quod etiam manifesta et Proclamationes interceptae com[m]eatu alioquin pisto tardius adlata, ante adventum exercitus Caesaris Regii nusquam potuerint promulgari. Colocae 26a Martii [1]849.

Felzetten: Káptalani bizonyítvány Érsek Öm[éltósá]gának [1]849.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.(iktatószám nélkül) fogalmazvány

57. Kalocsa, 1849. június 3. – A kalocsai érseki szentszék körlevele, amelyben Horváth Mihály vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletét az orosz betörés kapcsán tartandó böjtről a kerületeknek megküldik és kommentálják.²⁹²

A vallás és közoktatásügyi miniszter f[olyó] é[v] május 19-én 760/m szám alatt kelt levele következtében, melyet mai napon vettünk átküldetnek Uraságtokhoz minden egyes plébánia számára egy példányban az idecsatolt kormányi rendeletek, melyek által a muszka²⁹³ avatkozás miatt naggyá válható veszély elhárításáért és ellenök az Isten hatalmas segedelmének kiérdemléseért köz- s nyilvános könyörgések tartatni parancsoltatnak. E rendeletekben benn foglaltatik mindaz, mik egyházi tekintetben szükségesek a népek lelkének azon ünnepies emelkedettséget megadni, mely a gyöngét erőssé, a félénket hőssé teszi. Azokat tehát Uraságtok minél gyorsabban és erélyesebben foganatosítsák, mennyiben még eddig nem teljesítették volna, a rendeletek tudomásukra nem jutása miatt. Hol pedig a kitűzött két hét után vennék jelen sorainkat, ott Uraságtok maguk jeleljenek ki két hetet egy vásárnaptól kezdve és ezen egyik hétben eső szerdára tűzzék ki a böjtöt. És mindezt, valamint a miniszteri rendeletben foglaltakat, teljes terjedelmökben annyival inkább teljesítsék, mivel a miniszter ideintézett levelében azokat

²⁹¹ in ecclesiasticis utólagos betoldás

²⁹² Horváth Mihály Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter az orosz betörés ellensúlyozására, a kormányzat keresztes háborúra való felhívását követően, elrendelete az országos böjtöt 1849. június 6-ra.

²⁹³ muszka: orosz

III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI

ezen szavakkal kíséri: „A papság egyrészt eddig közönyösen viselte magát a nemzet küzdelmeiben. A mulasztás eddig is véték volt a haza ellen, ezután pedig bűnné válnék. A múltakra csak a jövőben tanúsítandó hűség, s buzgalom a nemzet szent ügye iránt, és erély kifejtés a nép felvilágosításában és lelkesítésében, vetheti a feledékenység fátyolát. Ki eddig a haza érdeke iránt közönyös volt, vagy éppen ellene lépett fel, bocsánatot, sőt méltányos elismerést is csak úgy remélhet, ha ezután kétszeres buzgalommal működendik hívei közt a haza és szabadság szent ügyében, ki azt eddig is meleg kebelével karolta fel, s ezután is hasonló buzgalmat fejtend ki, kétszeresen érdemesíti magát a haza hálás elismerésére”. És mivel ezen felszólítás, illetőleg rendelet a haza minden felekezeti lelkészeihez magától a vallásügyi minisztertől a Közlönyben közvetlenül intéztetett, nehogy ez, az egyház-önállása megsértésül vetessék, kijelenti, hogy „A polgári hatalomnak nem feladata, s nincs is szándékában beavatkozni az egyházi kormányzatba. S most is csak azért ereszkedett részletes intézkedésbe a lelkészek részéről teendők iránt, mivel e háborús körülmények közt az egyházi kormányokhoz bocsátott ezen felszólítás könnyen eltévedhet, s ez esetben legyen még is szabály, mely a Közlöny útján eljuthasson a lelkészeknek.”

Rendeljük továbbá, hogy a miniszteri utasításban foglaltakon kívül minden nap Sz[ent]Mise végén a cibóriumban kiteendő oltáriszentség előtt²⁹⁴ öt Miatyánk és öt Üdvözetet²⁹⁵ ájtatosan imádkozzanak édes hazánk boldogságáért!

Nem kételkedünk, sőt bizonyosnak tartjuk, hogy Uraságtok a veszély nagyságához képest elegendő indokokat találандnak híveiket kellőképpen felvilágosítani és a közveszélynek minden kitelhetőképpen elhárítására felbuzdítani. Az Isten segedelme legyen mindnyájunkkal! Kelt Kalocsán 1849-ik esztendei június 3-án tartott érsek szentszéki ülésből.

Felzetten: 508. körlevél kalocsai felső-, közép-, alsó-, bácsi felső-, közép-, alsó, tiszai felső-, közép-, alsó- és szabadkai kerületnek.

Forrás: KÉL.I.1.a. Politika 1848. (1849/508) fogalmazvány

²⁹⁴ Sz. mise-előtt utólagos betódás

²⁹⁵ Üdvözet: értsd Üdvözlég

IV. Az egyházmegye a szabadságharc leverése után

A konzervatív katolikus körök a szabadságharc leverését örömmel fogadták, mert egyházuk 1848 előtti privilégizált helyzetének, illetve politikai és társadalmi befolyásának visszaállítását remélték tőle. A **megtorlás** azonban nem kímélte az egyházi személyeket sem, ez pedig már 1849-ben feszültségeket szült az abszolutisztikus kormányzat és az egyház között. Az 1849 júliusában Ferenc József által esztergomi érsekké kinevezett²⁹⁶ pécsi püspök, Scitovszky János például már kezdettől fogva igyekezett védeni és menteni a világi hatalom által elítélt papokat. Ezeket a szándékokat az egyházi vezetés is támogatta. A felelősségre vonások által érintett klerikusok egy részét úgy sikerült kivonni a Haynau rémuralom véstörvényszékeinek eljárása alól, hogy egyházi fenytékben részesítették, majd többségüket viszonylag rövid idő múlva újra alkalmazták.

A világi bíróságok elé állított lelkészek elleni vádak közül a legsúlyosabbnak a trónfosztás kihirdetését, a felségsértőnek minősített megnyilatkozásokat, a keresztes háború kihirdetését és a szabadságharcban való fegyveres részvételt tekintették.

A papi sorsok fejezetben kapunk majd részletesebb képet az érseki megyében lezajlott személyes felelősségre vonásokról, itt csak az általános vonatkozásokat igyekszünk bemutatni. A szabadságharc másik fontos következménye a **háborús pusztítás** volt.

Mindezeket figyelembe véve szembetűnő, hogy Nádasdy érsek több Ferenc Józsefhez intézett levelében az emberéletben és anyagiakban elszenvedett károk legfőbb okaként nem a magyarokat, hanem a szerb felkelést nevezte meg. Ugyanakkor kérte az uralkodót, hogy anyagilag is támogassa a plébánia épületek és az iskolák helyreállítását, illetve a kárt szenvedett egyházi személyeket. 59. Az említett háborús károkról született szeptemberi szentszéki összefoglaló, jól festi le az egyes érintett közösségek állapotát. 60.

Nádasdy Ferenc is igyekezett tájékozódni az egyházmegyei papság **forradalom alatti magatartásáról**. Ennek fontos lépése volt, hogy beszámolót kért Girk György helynöktől a káptalan működéséről. A válaszelevél szerint a káptalan, amennyire a körülmények engedték, megőrizte hűségét a király iránt, súlyos veszélyeknek téve ki magát. A fennálló hatalommal csak akkor működtek együtt, ha a kiadott rendeletek nem ütköztek az egyház és az apostolok által hirdetett elvekkel. 61. A levélíró nyilvánvaló célja az volt, hogy igyekezzen menteni a testület tagjait.

Röviddel később épp a káptalani szentszék fordul érsekéhez annak tisztázása érdekében, hogy mi a teendő azokkal az egyházi személyekkel, akik – akár önként akár pedig kényszerből – részt vettek a szabadságharcban. 62. Az előző levélben felvetett kérdésre válaszol az az érseki rendelet 63., amelynek értelmében a forradalomban részt vett egyházi személyekkel Scitovszky hercegprímás szeptember végi utasítását követve kell eljárni. Azaz a forradalmi mozgalmakhoz önként csatlakozókat minden javadalmuktól fosszák meg. Akik fegyvert fogtak, de később visszatértek egyházkerületükbe, azokat ideiglenesen fosszák meg tisztségüktől és javadalmaiktól, addig, amíg az egyházi bíróságok előtt nem tisztázzák magukat, és nem tesznek eleget az egyházi hatóságok kívánalmainak. Kisebb, egyedi vétségek esetén célszerű az érintettet áthelyezni. Mindezeket látva ne feledjük, hogy e büntetések egyik fontos célja, hogy lehetőség szerint megelőzzék a világi bíróságok jóval kegyetlenebb ítéleteit.

Az osztrák hatóságok magát az **érseket** is igyekeztek **eljárás** alá vonni a forradalmi kormánnyal való együttműködés vádjával. 1849. október 19-re idézték a pesti igazoló bizottság elé. Ott

²⁹⁶ Az új uralkodó ugyanis a Batthyány-kormány idején történt egyházi tárgyú kinevezéseket semmisnek tekintette és az érintett egyházi méltóságokat lemondásra kényszerítette.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

súlyos szembaja miatt nem jelenhetett meg személyesen, de írásban úgy nyilatkozott, hogy 1848-49-ben súlyos betegsége okán sem az országgyűlés, sem a Hétszemélyes Tábla üléseit nem látogatta, és a közügyektől teljesen visszavonult. A „rebellis” kormánnyal pedig semmiféle hivatalos kapcsolata nem volt. 64.

Az érsek **1849 decemberében körlevelet** intézett megyéje papjaihoz, amelyben értékelte a „bukott” forradalom és a leverett szabadságharc következményeit. 65. Ezt teljes terjedelmében, ismereteink szerint, eredeti nyilvánosságra hozatala óta eddig még nem közölték. A hosszú cirkuláré viszonylag röviden láttatja a magyar egyháznak és érseki megyéjének a közelmúltban bekövetkezett „szenvédéseit”. A kor legfőbb baja, a körlevél szavai szerint, a hitetlenség és a vallástalanság. Ebből származik az emberek oly sok csapást hozó Isten nélküli szabadság eszméje. Ennek pedig egyenes következménye az egyenlőség visszaszűrése és a népfélség hirdetése, ami végül a pusztulás legfőbb forrása. Az Úr segítségével az Apostoli király az ellene lázadók seregeit megsemmisítette. A levél nagyobbik felében Nádasdy a visszaállt régi-új hatalmi viszonyok közötti magatartási és cselekvési elvárásokat taglalja klerikusai számára.

Első pillantásra csak áttételesen érinti az egyház szabadságharc utáni működését, hogy a császári seregbe besorozott volt honvédek nem köthetnek egyházzal **érvényes házasságot**. 66-67. Ez a tény azonban jól példázza, hogy az önkényuralmi rendszer milyen mértékben szűrt bele az egyház mindennapi működésébe, és korlátozta akár még egyik legsajátabb szerepének, a szentségek szabad kiszolgáltatásának, a betöltésében is.

Nádasdy megyés papságának 1848/49-es szerep vállalását összefoglalólag értékeli 1850-ben egy Scitovszky primás felszólítására írott levelében. 68. Ebben kijelenti, hogy papjai közül senki sem állt a rebellisek mellé. Még az a négy személy (név szerint Sörös Imre, Jámor Pál, Szép Ferenc és Szemes József) sem lépett fel fegyverrel uralkodója ellen, aki beállt a forradalmi hadseregbe. Eljárást pedig azért nincs módjában kezdeményezni ellenük, mert ismeretlen helyen vannak. Röviden szólva, azt mondhatjuk, hogy lehetőségeihez képest igyekezett megvédeni alárendeltjeit. A levél második részében azt fejtegeti, hogy hasznosnak tartaná, ha egységes szempontok szerint bírálnák el a vétségeket, eddig ugyanis sem a büntetés különböző módjait, sem annak mértékét nem szabták meg kellő alapossággal.

Az utóbbi rész forrásai fokozatosan átvezetnek bennünket az egyes egyháziak személyes sorsát taglaló részhez, amely elénk tárja majd a tisztázó eljárások menetét és következményeit.

58. Kalocsa, 1849. augusztus 30. – A kalocsai érseki szentszék körlevele a katonai pályára lépett egyházi személyekről.

Miután több fölszentelt áldozó²⁹⁷ egyházi egyének a papi pályát elhagyva katonai pályára léptek, és fegyver alatt szolgáltak és ezekre nézve az egyházi törvények szerint előbb némely kérdések tisztába hozandók. Tisztelt Uraságtoknak ezennel meghagyatik, hogy mindazon áldozópapokat, kik vagy egyenesen és állandóul fegyverben szolgáltak, vagy először fegyverben szolgálván később tábori lelkészeknek rendeltettek, egyházaikban misézéstől, vagy akárminő lelki szolgálattételtől további rendeletig elmozdítsák, és őket a fölszentelés és lelki joghatóság gyakorlásától²⁹⁸ megtartóztatásra utasítsák. E rendeletet a szerzetesi házak főnökeivel is közölvén²⁹⁹ kelt Kalocsán, 1849-ik esztendei augusztus 30-án tartott érsek-szentszéki ülésből.

²⁹⁷ fölszentelt áldozó: utólagos betoldás

²⁹⁸ fölszentelés-gyakorlástól utólagos betoldás

²⁹⁹ e rendelet-közölvén utólagos betoldás

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Felzetten: körlevél a kalocsai felső, közép, alsó, - bácskai felső, közép, alsó, - tiszai felső, közép, alsó, - szabadkai kerületeknek.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (778/1849) fogalmazvány

59. Bécs, 1849. szeptember 10. – Nádasdy Ferenc érsek levele Ferenc Józsefhez, melyben az egyházmegyét ért háborús károkról beszámolva támogatást kér a plébániák és iskolaépületek helyreállításához.

[Bár nem szívesen idézi föl az egyházmegyéjében történt szörnyűségeket, a szükség rákényszeríti, hogy vigasztalásért Ófelségéhez folyamodjon. Az események felidézésére inkább a könnyek, mint a szavak alkalmasak. Több plébánost a rácok mészároltak le. A katolikus lakosság elmenekült a falvakból, és nem is mer visszatérni. Csak Zentán 2000 katolikust gyilkoltak le a szerbek. Kéri a királyt, hogy a töröktől csak a minap visszavett, és épp virágzásnak induló tartományokat ne hagyja veszni, és járuljon hozzá a plébániaépületek és az iskolák helyreállításához. Utaljon ki pénzt a plébánosok és a káplánok kártalanítására.]

Sacratissima Caeseo-Regia et Apostolica Majestas Domine, Domine Clementissime!

Quamquam animus meminisse horreat, luctuque calamus ab enarrandis, quae Archi-Dioecesim meam Colocensem populata sunt belli civilis calamitatibus refugiat; tamen cum busta et squallor, et vastitas et sacrilegia ipsa clament, duraque me necessitate ad retegenda, quae Archi-Dioecesi meae et fidei catholicae regno coeuae, inflicta sunt acerbissima vulnera perurgeant: coram Altissimo Sacratissimae Majestatis Vestrae Throno in homagialis subjectionis et intemeratae fidei devotione, pro consolatione et medela humillime supplex accidere sustineo.

Augustissime Caesar et Apostolice Rex! Quam fuerit Archi-Dioecesi Colocensi, quae inde ab aestate anni 1848-i usque ad ultima Deo Optimo Maximo gloriosis Sacratissimae Majestatis Vestrae armis propitis, suppressae seditionis momenta, - propugnaculis S. Tamásensis in gremio suo constitutis, - belli civilis theatrum exstitit, funesta et exitialis nefasto rebellionis tempestas³⁰⁰, lacrymis magis, quam verbis recensere fas est. Cum enim mutuis cadibus et emendas exuberantium utriusque animorum furor ultionem repeteret Par[o]chus Topolyensis Iosephus Takács lethaliter sauciatus, etiam ex agone aegre recepit; Capellanus vero ipsius Io[s]ephu[s] Vlainics, et Benedictus Krajacsics, Parochus Deronyensis, quantum hactenus scitur, insontes per Rascios trucidati; sex Parochiae utpote Földvariensis Temerin, Vet[us] Becse, St. Tamás, Neoplanta, Josephsdorf, prorsus desolatae, et dilapsis incolis catholicis nec usque redire ad sua audentibus, qua rasciorum, qua rebellini hungar[um] pro variante belli alea armis in solitudinem redactae, e Catastro Dioeciesana evasae; in uno op[er]ido Zenta, citra relationem officiosam V[ice] A[rchi]Diaconi fere 2000 Catholici per Serbos enecati sunt. Hoc in genere. Nominatim vero

1.) Neoplantae Ec[cles]ia rom[ana] cath[olica] cum tur[r]i in cineres redacta, campanae solutae, vasa et vestes s[unt]- exceptis uno calice, monstratorio et lampade argentea igne absumpta. Civitas catholicis incolis viduata squallet in rudibus! 2°) Josephsdorf(ini) etc. etc. uti recensentur in relatione Consistoriali – usque ad verba: „efficaciter adstringantur”

Tum sequitur: „accedit fundos dioecesanos subsidiorum Parochis et Capellanis ad incitas belli civilis calamitate redactis subministrato(um) enormibus erogationibus adhucdum

³⁰⁰ nefasto-tempestas utólagos betoldás

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

decurrentibus³⁰¹ pene exhaustos, cum ob periclitantia apud creditores per finis [?] ³⁰²urbalium abolitionem Capitalia et non solutos ob idipsum plurimos census, cum ob signor(um) pecuniariorum a rebellibus obtrusorum antiquationem, quae ex dictis fundis 8554. fl. M. Conv. hausit, defectionem minari, omnemque pene tantis calamitatibus medelam adhibendi nervum ex parte Dioeceseos succisum esse.

Dum miserandam hanc A[rchi-]Diocesis meae regno coevae et ex turcico jugo vixdum ante seculum vindicatae et tantis per reforescentis rursum in luctum conversam faciem³⁰³ Altissimae Sac[ra]tiss[im]ae Ma[jesta]tis V[es]trae obtutui in aramitudine animae sistere necessitor[um], homagiales gemitibus in omni humilitate preces adjungere sustineo, quatenus M[ajes]tas V[es]tra Sacratissima qua Sum[m]us Ec[c]l[esi]ae Hungaricae pro regis apostolici auctoramento, Patronus, lacrymabilem Archi-Dioecesis meae quae 359,707 Catholicos numerat sortem pro haereditaria augustae Domus Habsburgo Lotharingiae in Deum et eius Ecclesiam pietate, miserata³⁰⁴ Congrua Altissimo nutu justa edere clementissime dignetur, quo tam ab injuriis Ec[c]l[esi]ae Catholicae illatis et adhuc, impendentibus temperet[ur], quam etiam in Parochiis Excelsi Camerae Regiae Patronatui abnodiis, damnorum seu Ecclesiis seu aedibus parochialibus et scholaribus illatorum reparationi efficaces admoveantur manus; ceteris vero earumque cum extremae necessitate colluctantium Parochis et Capellanis, pro testatae in Augustam Domum fidei mensuras benigna titulo indemnisationis assignentur subsidia populus denique fidelis rerum novarum vertigine in transversum actus ad pendendas legitime stipulatas congruas suor[um] pastorum adstringatur³⁰⁵; -quo sic prostratae et lugenti in Archi-Dioecesi mea Colocensi rei catholicae justa de bustis et squallore in salutem Reipublicae³⁰⁶ resurgendi ab ipso Apostolici Regis Throno clementissime spes affulgent, et caelestium munerum largitas pro omnigena Ill[ustriss]imae Ma[jes]t[ati]s Vestrae in calamitate et prosperitate alacrius ardentiusve a Deo bonorum omnium Largitore exorata cumulatus affluat[ur].

Quas humillimas preces et meo et Cleri mei fideliumque curae meae creditorum nomine de genu iterare praesumens Clementiae Cons. Regni in homagialis fidei et subjectionis religione devotus perennes

Sa[cra]tissimae M[ajestati] V[es]trae
infans perpetuaque fidelis subditus et Capellanus

Felzeten: Viennae 10a S[ep]tembris [1]849. Suae Ma[jesta]ti Sacratissimae substernitur bello intestino desolata facies Archi-Dioecesis Colocensis cum congruis pro medela precibus.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (iktatószám nélkül) fogalmazvány

60. Kalocsa, 1849. szeptember 18. – Az érseki szentszék levele Nádasdy Ferenc érseknek a szabadságharc alatt a parókiákon bekövetkezett pusztításokról.

[A pusztításokról szóló beszámolók az érintett plébánosoktól vagy káplánoktól származnak, esetleg megbízható magánszemélyek jelentéseiből. Borzalmas szenvedésekről és pusztításokról kell beszámolniuk, amelyet a magyar felkelők fegyverei és forradalmi dühe okozott. Sorra veszi az egyes helységeket, röviden említve az ott elszenvedett károkat. (A parókia felgyújtása, kegytárgyak elrablása, a templom fedülése, lakosság elűzése vagy menekülése, stb.) Remélik,

³⁰¹ adhucdum decurrentibus utólagos betoldás

³⁰² per finis: bizonytalan olvasat

³⁰³ regn-faciem utólagos betoldás

³⁰⁴ pro hereditaria-miserata utólagos betoldás

³⁰⁵ populus-adstringatur utólagos betoldás

³⁰⁶ salutem Reipublicae: utólagos betoldás

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

hogy az érsek – ha semmissé tenni nem is – legalább mérsékelni tudja majd a csapások súlyát. Nincs pénz az épületek újjáépítésére, a földek bevetetlenek, a hívek éheznek, nincs mód behajtani az egyházi adót sem, még a gazdagabb községek sem akarnak fizetni.]

Excellentissime Illustrissime ac Reverendissime Domine Comes et Archi Episcopo,
Domine ac Praelate nobis Gratosissime!

In obsequium gratiosarum Excellentiae Vestrae literarum dato 3^{ae} Septembris a. c. emanatarum, ope quarum fidedignam, et circumstantis vestitam uberiorem, Suae Majestati Sacratissimae praesentandam adumbrationem super funesta et lachrymabili sorte Archi-Dioecesis Colocensis distincta relatione ad se perferri gratiose jusserat, honorem habemus obsequentissime Excellentiae Vestrae referendi:

Excellentissime Domine! Parochi devastatorum penitus locorum ex his praevis una cum fidelibus emigrarunt, ab iis proin tamquam oculatis circumstantialium calamitatum descriptionem non obtinuimus, nec obtinere potuimus, quaedam tamen adjuncta ab aliis vicinis Parochis vel Capellanis nobis nota reddita sunt, alia ex privata sed satis fidedigna relatione solum innotuerunt. Dignetur proin aequi bonique consulere, si altae hac in parte expectationi respondere minus possumus.

Generatim quam fuerit intercapedo temporis ultimi hujus unius anni A[rchi]Dioecesi Colocensi funesta vix verbis describi potest, sed nec ea, quae memoriae prodita sunt absque lachrymis audiri possunt. A[rchi]Dioecesis haec velut in faucibus crudelis bellis, jam per Graecos non uniti ritus vastata extitit, jam iterum praevalentibus insurgentium Hungarorum armis, per hos infestata, direpta, pluribusque locis maxima damna illata sunt. Sub seditione hac quid integrae communitates, quid singulae privatim familiae ab utrinque perpressae fuerint, quis explicet? Nihil a pugnantium libidine, avaritia, et furore exemptum esse potuit, nemo vitae fortunarum, nemo conjugis, aut liberorum securus fuit. Quot oppida, pagi, incendio deleti? Quot homines occisi, interfecti, trucidati: hinc pluribus in oris v. g. V Becsensi, Temerinensi ect [sic!] squallor, vastitas, et solitudo invecita! In specie:

Neoplantae in L. R. Civitate hac Ecclesia rom. Catholica, item alia Armenorum Catholicorum cum turri combustae, campanae liquefactae, vasa sacra et vestes igne absumptae excepto uno calice, monstrantia, et lampade argentea. Aedificia ad Ecclesiam et domum Parochialem spectantia pariter igne consumpta, sola aedes ipsa Parochialis permansit. De cetero fere tota Civitas combusta, pauci catholici eam incolunt.

Iosephsdorfini domus Parochialis cum tota possessione combusta est, Catholici alibi refugium quaesiverunt. De Ecclesia catholica an combusta sit certo non constat.

Temerini Ecclesia et domus Parochialis cum toto oppido funditus desolata. Incolae catholici ex quibus oppidum constabat, per totum Comitatum sunt dispersi.

Földvár. Licet Ecclesia et domus Parochialis in integritate manserint, tamen Ecclesia rebus suis spoliata, possessio vero maxima parte igne absumpta est, et incolis Catholicis in praesens usque caret.

Szent Tamás. Totum oppidum excisum, Domus Parochialis igne consumpta, – incolae catholici nulli, – quamvis Ecclesia ipsa secus existat, spoliata tamen.

Vetus Becse. Pulchra et magnifica Ecclesia incendio absumpta una cum turri, campanae liquefactae, ipsa ferramenta quae furnituram firmaverant excepta, Ecclesia haec multis ante aliquot annos expensis exstructa ruinam minatur, unde valde optandum ut Exc. Aerarium furnituram ferramentis firmari, et Ecclesiam interimali tecto provideri tempestive curet. Ecclesia haec interius eleganti et pretioso organo, cunctis imaginibus, vestibis spoliata est. Porro aedes Parochialis, nec non aedes Scholares combustae sunt, atque cum Oppidum aequo incendio

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

consumptum sit ex integro, incolae catholici aliqui solum in praediis, et allodiis latitant, aliis per Comitatum imo regnum dispersis.

Ada. Ecclesia et domus Parochialis rebus fere omnibus spoliata est. Incolae dispersi fuerunt, sed jam sensim revertuntur.

Moholy. Ecclesia rebus suis spoliata, Parochialis aedes vastata, ipsa Protocolla direpta et annihilata sunt.

Zenta. Ecclesia rebus fere omnibus spoliata. Magna etiam pars Oppidi exarsit, quod infortunium solos catholicos mansit, caedes etiam ingens hominum facta, juxta officiosam relationem Vice-Archi Diaconi Theresiopolitani fere bis mille catholici trucidati.

V[etus] Kanizsa. Ecclesia cum domo parochiali exusta, campanae omnes solutae, s. Supellex ablata, organum, statuae destructae: Incolae fere omnes in allodiis habitant.

Martonyos. Ecclesia et domus Parochialis exspoliata, organum destructum, fistulae ablatae.

Futtak oppidum fere ex integro exarsit, Parochus exspoliatus, incolae fere ad incitas redacti sunt.

Hegyes Ecclesia sed cumprimis domus Parochialis multum passa, et huic postremae, ac rebus Parochi multa et magna damna illata.

Ókér Ecclesia quidem salva mansit, ast exspoliata, domus Parochialis vero ita desolata est, ut inhabitari nequeat. Catholici incolae ad diversa loca dilapsi, sensim redire incipiunt.

Titel de statu Ecclesiae, et domus Parochialis nulla certa data habemus, id verum anno priori in principio motuum domui parochiali plura damna illata fuisse.

Topolya Oppidum in aliqua sui parte igne absumpta, Parochus lethaliter sauciatus, Capellanus occisus est. Ecclesiae et domui parochiali per expoliationem gravia damna illata, plures e fidelibus etiam occisi.

Tacsér fideles catholici alioquin pauperes multis calamitatibus perpressis, ad praedia M Theresiopolitana se receperunt, Ecclesia et domus Parochialis a damnis immunis haud mansit, Administrator Ecclesiae aegre fuga vitam salvavit rebus suis spoliatus.

Kula oppidum multas vicissitudines experiri coactum, Ecclesiae multa damna illata, domus parochialis fere totaliter eversa incolae nequit. Parochus omnibus rebus spoliatus, eandem sortem fideles experti. Filialis Verbátz igne consumpta.

V[etus]Szivacz Ecclesia exspoliata, domus parochialis, et Curator animarum multas vicissitudines subiverunt, damna iisdem illata.

Petrovoszello Ecclesia et domus parochialis ab expoliatione immunes haud manserunt. Denique Alia etiam loca, utpote Zombor, Omorovicza, Dérony, Novoszello, Bajsa, plures vel pauciores vicissitudines experiri debuerunt.

Excellentissime Domine mens in acerbum luctum alioquin demersa, tristissima horum temporum recordatione percellitur, utinam funestissimae calamitates hae, et aerumnae si non penitus tolli, saltem leniri possent! Accedit quod Parochis qui his in locis curam animarum sustinent magnis cum miseriis colluctandum sit. Enim vero jam terna procreatione fideles privantur, anno praeterito fruges conculcatae vel igne absumtae sunt, agri nova semente provideri nequiverunt, adeoque currente anno rursum fructibus caruerunt, imo pluribus in locis agros inseminare nequeunt nec pro futuro anno possunt habere spem, fideles sunt pauperes, imo ad incitas redacti, accessit nova miseria e crisi pecuniae orta, adeoque ad optingentias suas percipiendas exigua est pro Parochis spes, imo illae quoque Communitates, quae vel opulentiores vel minus spoliatae sunt censum lecticalem sponte solvere renuunt nisi efficaciter adstringantur.

Dignetur proin Excellentia Vestra pro ratione tristium horum adjunctorum ea gratiosissime praesuscipere quae ad exoptatissimum finem maxime conducere videbuntur!

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

In reliquo altis gratiis demisse commendati cum osculo sacrae dexterae profunda cum veneratione perseveramus Datum e Consistorio ArchiEpiscopali Colocae die 18 Septembris 1849 celebrato

Excellentiae Vestrae humillimi et devotissimi servi Metropolitanum Consistorium Colocense
Excellentissimo Domino Archiepiscopo

Felzetten: Kelt: 1849. szeptember 18. pr Viennae 7^a Octobris [1]849. Venerabilis Metropolitanum Consistorium relationem praestat de parochiis bello Civili devastatis et ex parte in bustum redactis ac desolatis

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.(iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

61. Kalocsa, 1849. szeptember 19. – Girk György püspök, érseki helyettes jelentése Nádasdy Ferenc érseknek a káptalan 1848/49-es magatartásáról.

[A Nádasdytól szeptember 2-án kapott megbízása alapján tájékoztatja az érseket a primási körlevél³⁰⁷ hatásáról és a káptalan viselkedéséről. A káptalan, amennyire a körülmények engedték, megőrizte hűségét a király iránt, súlyos veszélyeknek téve ki magát. Atrocitások érték őket a nép részéről; a népfelkelők részéről; a forradalmi kormánybiztosok részéről. A fennálló hatalommal csak akkor működtek együtt, ha a kiadott rendeletek nem ütköztek az egyház és az apostolok által hirdetett elvekkel. Ilyen értelmű deklarációt bocsátottak ki. Véleményük feladására csak a halálos fenyegetés bírhatta rá őket.]

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes,
et Archi-Episcopo, Domine mihi gratiosissime!

In obsequium gratiosarum Litterarum Excellentiae Vestrae sub d[at]o 2^{ae} Septembris a. c. ad me dimissarum, quibus mihi committere dignabatur, ut expetitam tenore Circularium Celsissimi b. n. Primatis d[at]o 23 Augusti a. c. emanatarum, secretam de V. Metropolitanano Capitulo informationem praestem; sequentia reverenter Excellentiae Vestrae subternere possum.

Metropolitanum Capitulum Colocense antiquam fidem, fidelitatem, et adhaesionem erga legitimum suum Principem, et Augustam Domum Austriacam, inter gravissimos etiam adversae tempestatis impetus, non modo in corde, sed quantum per adjuncta licuit etiam externe in corona confidentium, intemeratam, et illibatam constanter servavit; – quominus tamen hoc, seu magis patentibus factis commonstrare, seu cuncta, quae huic ejus sensui adversari videri possunt; declinare quiverit; obstabat calamitosus ejus situs, sub cujus onere per anni unius decursum, non tantum ingenuit, sed pene obrutum erat. Tantis quippe periculis expositum fuit hocce Capitulum, ut nisi vitam, et facultates suas in certissimam praedam adversariorum deputare voluisset, irruenti tempestati obniti, ac resistere fuerit impossibile Pericula haec imminebant.

1o) Ex parte plebis, quo per factiosos concitata, et dementata, in Capitularibus suos tantum hostes, et speratae felicitatis totidem impedimenta conspexit, a cujus proin certa classe praeter rapinam; et caedem vix aliud expectandum fuit. Hoc certe portendebant: a.) murmura, et

³⁰⁷ A primási körlevél kivonata: A primás fájjalja, hogy némely egyháziak, megszegve szent esküjüket, önszántukból, aktívan részt vettek a forradalmi mozgalomban. Minden erejével azon lesz, hogy a bűnösök elnyerjék méltó büntetésüket. A jót büntetik ott, ahol megtűrik a rosszat. Vizsgálatnak kell kiderítenie, kik maradtak hűek tisztükhöz, és kik szennyezték azt be. A vizsgálatok lehetőséget biztosítanak majd a becsületesek számára, hogy megfelelően tisztázassák magukat. Kéri a püspököket, tájékoztassák: név szerint kik azok az egyházi személyek, akik – akár önmaguk veszélyeztetése árán is – szolgálatokat tettek a törvényes hatóság és az uralkodó számára; kik azok, akik szembefordultak törvényes királyukkal, lázítottak, sőt esetleg személyesen is fegyvert fogtak. Megbűnhődtek-e már, és ha igen, hogyan; kik azok, akik erőszak hatására cselekedtek.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

comminationes concitatorum, quod „Canonici nihil in bonum commune conferant, sed venturum tempus, quando rationes desuper exacturi sunt, scire se, ubi pecuniae quaerendae sint!” b.) falsi rumores in vulgus sparsi, veluti, quod Praepositus M. magnam summam pecuniae Viennam miserit, thesaurum Archi-Episcopi in Parochiali horto Miskensi absconderit. c.) fraternisatio plebis cum militibus Don Miguel, dum hi 7^a et 8^a Ianuarii a. c. residentiam Archi-Episcopalem oppugnarunt, et tam contra hanc, quam et domos Canonicorum, aliorumque globis jaculabantur. d.) occupatio pascuorum, abactio ovium, et devastationes sylvarum via facti commissae e.) violenta conquisitio armorum effractis etiam januis, extractis gladiis, et inter explosiones scloporum f.) denique a nonnullis palam effutita dicteria „Senes Sacerdotes non esset damnatum excepto uno (juxta alios excepto uno alterove, omnes obtruncare”. A quodam vero alio, – extracto in publica platea ingenti cultro, sequens dictum „Erit hodie assatura Sacerdotalis.” (pap pecsenye)

2o) Ex parte militiae insurgentium, quae decursu hyemis, et de vere post abitum militiae Caesareae continuo, ultro citroque commeabat, tardius vero integrum agmen (Bataillon) hicce collectum, et denuo efformatum fuit, in medio vero hujus militiae, quae alioquin averso a Capitularibus animo fuit, mandatis gubernii revolutionarii refragari, ad certum deduxisset interitum.

3o) Ex parte Commissariorum, mandatariorum, et omnis generis fautorum gubernii revolutionarii: nam illi quidem a.) omnibus actionibus, et gressibus Canonicorum, ut ex certis constat datis invigilari curarunt b.) in suis Edictis ad terrorem incutiendum, pervicaces, et proditores Patriae jam sibi notos esse, enuntiarunt, vaeque illis intenterunt qui mandatis gubernii obsequi renuerent. Penes hoc c.) omnem commeatum ita vigiliis intercluserunt, ut non tantum Danubium trajicere, aut quocumque versus elabi, sed nec extra Civitatem libere exire quisquam, praecipue Canonicus, quibus peculiariter invigilatum fuit, – potuerit. Per fautores Seditiosorum Litterae Officio Diaecesano submissae, ad domum Civicam privis deferebantur, unas peculiariter coram exmisso Civico Vicarius aperire, et ostendere debuit. Canonicus Franciscus Göbel ad tribunal sanquinarium delatus propter Banknottas Kossuthianas, hic loci ad strictum examen tractus est; denique toti Capitulo sub manu Theresiopoli nuntiatum fuit, quod nisi mandatis gubernii ex asse obtemperaverit, ad ictum jam destinatum sit.

In hac rerum miseranda facie, dum incaptivatio, et violenta mors quotidie fere prae foribus stabat, nec demandatae supplicationes, earumque injunctae promulgationes, nec scriptumaliquod subjectionis, et obedientiae declinari per Capitulum potuerunt. Verum scriptum hoc minime fuit tale, quale gubernium usurpatorium habere voluit: exposuit namque in eo Capitulum 1°) se illud dare in sequelam Ordinum de 9^a Maji a. c. quibus Ordinibus pro inomissa stricta obligatione hoc impositum est. 2°) exposuit se dumtaxat paratum esse ad praestandam obedientiam juxta doctrinam Apostolorum, et prout in Scripto Consistorialiter edito enucleatius expressum erat, “in quantum Ordinationes gubernii, Dei, et Ecclesiae praeceptis non adversarentur”. Idcirco etiam scriptum hoc Consistoriale velut non spontanee, et ultronee, sed in vim praecepti editum, et conditionibus alligatum; mox cum indignatione rejectum, et Capitulo ea cum comminatione remissum est, quod gubernium legibus, et fiduciae populi innixum, scitum sit suis Ordinibus obedientiam procurare. Hoc non obstante Capitulum suam declarationem nunquam mutavit, ex Consistoriali autem scripto exmissa quidem sunt, quae non tolerabantur; attamen nec tunc spontanea subjectio usquam fuit declarata, imo in Litteris comitivis provocatio facta ad Ordines de 9^a Maji denuo fuit retenta, et defensa per id, quod historica veritas sit, Scriptum illud subjectionis in sequelam, et in nexu illorum Ordinum dimissum esse; Conditiones autem, quibus obedientia alligata erat, jam in ipso Conceptu libertatis Religionis, et in sensu etiam Legum patriae comprehendi, expositum est.

Ex quibus proin jam sufficienter apparet, quod Metr[opolitanum] Capitulum Colocense, pro omni possibili reluctatum sit, se imperio usurpatorii gubernii spontanee submittere, illud autem,

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

quod declinare ex toto non potuit, et invite fecit, - in arduis adjunctis, dum adhuc nullam a legitimo suo Principe ac Domino protectionem, et defensionem expectare poterat, dura necessitas, et metus imminentis mortis expresserit.

Atque haec sunt, quae Excellentiae Vestrae in hoc merito obsequenter substernere valeo. In reliquo gratiosis favoribus commendatus, omni cum veneratione, et in osculo S[anctissimarum] manuum persisto

Excellentiae Vestrae humillimus servus

Georgius Girk mp Con[secratus] Ep[iscopu]s Adrasensis, et Vic[arius] Gen[eralis]
Colocae die 19ª Septembris 1849.

Felzetten: PR 23ª Sept(emb)ris 1849 Caput. Ill[ustrissimu]s Georgius Girk Cons. Ep[iscopu]s Adrasensis Praep. Major relationem praestat de Ven. Metropolitam Capituli adhaesione et Fidelitate Suae Ma[gi]s[t]rati Sanctissimae in medio revolutionis servata. A Káptalan magatartásáról 1848-49ben, jelentés az érseknek

Forrás: KÉL I. 1/a Capitulum 1. (iktatószám nélkül) eredeti tisztázat

62. Kalocsa, 1849. október 11. – A kalocsai szentszék Nádasdy Ferenc érsekhez írt levele a beállt változások miatt elintézendő ügyekről³⁰⁸

[Mi a teendő azokkal az egyházi személyekkel, akik önként vagy kényszerből, de követték a felkelőket? Felsorolják azokat, aki fegyvert viseltek. Milyen elbírálás alá essenek, akik nem önként követték a felkelőket? Említenek ilyeneket is. Többen a komáromi kapituláció értelmében amnesztiával bírnak, ezek érdekében kéri Nádasdy közbenjárását.]

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes
et ArchiEpiscopo, Domine ac Praelate nobis Gratosissime!

Quemadmodum Excellentiae Vestrae ope demissae repraesentationis nostrae sub d[at]^o 28^{ae} Augusti a. c. 13to 773 exaratae retulimus, plures tam e presbyteris, quam e clero juniore, partim sponte, partim ex necessitate, et quidem cum vel sine insinuatione castra secutos esse, et ex iis sicut Alexander Opicz redux applicationem petiit, eadem ratione plures id ipsum facturos esse: ita effective evenit. Insinuarunt namque semet jam plures tam e presbyteris, quam e clero

³⁰⁸ Készült az 1849. augusztus 28-i szentszéki ülés határozata alapján (Protocollum 1849/773{773} Olvastatott azon fölterjesztvény, mely által Ő Érseki exellja a következők iránt lenne értesítendő; nevezetesen:

1^{ör}, hogy a jelen ideig plébániai javadalom üresedésbe jött: ú. m. Ada, Fajs, Martonyos, Apathin, Derviny, Cávoly, Bács, melyek közül a három utolsó Ő Érseki Exelljának kegyúri hatóságához tartozik, mind ezek, mind pedig a többinek betöltése végett Ő Érseki Exelljának utasítása kikérendő lenne.

2^{ör}, hogy több plébánosok: jelesen a Sz. Tamási, Becsei, Földvári, Temerini, ** és Újvidéki a hadjárat viszontagságai által plébániájokat oda hagyni kényszerülván és csaknem mindentől megfosztatván a Főmegyei pénztárnak értékes pénz hiánya miatt alig segélyeztetetnek.

3^{ör} a fegyvertviselt növendék és áldozó papok vissza fogadása iránt kik közül Opicz Sándor áldozópap magát már jelenté ő érseki Exelljának főpásztori rendelete szükségeltetik.

4^{ör} hogy <<14.>> növendékpapjaink az iskolai tanulmányokat a legnagyobb szükség szerint elvégezvén, a jövő iskolai év, valamint a növendékpapi intézet előjáróinak rendezése iránt intézetben még jelenleg is sebesült, vagy egyébkénti beteg katonák vannak.

5^{ör} a pálya végzett növendékpapokból négynek a felszentelésre szükséges idejük megvan, és óhajtanának is felszenteltetni, mi iránt a kecskeméti zárda főnöke is néhány szerzetes egyént ajánlott, mind azonáltal alkalmazást váró egyénekben ezen főmegye nem szűkölködvén a főltszentelés

6^{ör} A bátyai szerencsétlenség eránt szerte értesítendő leendő

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

juniore. E presbyteris post Alexandrum Opicz: Ignatius Mészáros, Georgius Volarics, Emericus Lehóczky, et Ignatius Horváth, qui cum juxta propriam confessionem arma tractaverint, qualiter cum iis procedendum? jam in gratiosis Excellentiae Vestrae dato 3^{ae} Septembris a. c. ad nos dimissis ordinibus cynosuram habemus. Ast inter presbyteros, de quibus fama ferebat, quod castra secuti sint, nunc autem applicationem petunt, comparent etiam Aloysius Fontányi, et Ioannes Bódogh. Prior ad enervandam famam, quae de ipso spargebatur recursum sub % et subseque productum testimonium sub %/o alter autem pariter recursum sub 77²⁰ 1° et ei adcopulatum attestatum sub 77⁰⁻²⁰ adducit. Quamvis vero de his demisse opinemur, eos ductu productorum ab iis testimoniorum, et in defectu probarum in contrarium, iis, qui arma tractarunt, accenseri non posse: nihilominus tamen intuitu illorum (interim per nos ab omnibus functionibus prohibitorum) gratiosam Vestrae Excellentiae mentem explorandam esse et dispositionem exorandam duximus. – E clericis autem recipi orant /: Ignatius Horváth, Franciscus Kurczinák, et Ioannes Ikotics. Circa hos humillime adnotamus: quod Ignatius Horváth ex necessitate militiae nomen dederit, et quod omnes tres, velut ex arce Komaromiensi dimissi in sensu punctorum capitulationis in jus militare attrahendi nunquam sint; intuitu pariter istorum exoramus gratiosam Vestrae Excellentiae resolutionem. Finaliter denique sustinemus Excellentiae Vestrae paternam sollicitudinem in eo quoque tempestive interpellare: quatenus interea etiam, donec omnes, qui castra secuti irregularitatem incurrerunt, semet pro consequenda applicatione insinuaverint, Excellentia Vestra necessaria ab irregularitate dispensandi facultatem, inter illas, quibus Excellentia Vestra provisum est, alioquin non comparentem, a Sua Sanctitate exoperari non dedignaretur, ut taliter ubi praestita satisfactione curae animarum reapplicari potuerint, haec accommodatio in longum tempus non protrahatur, cum plerisque omnibus vitae mediis destituantur.

In reliquo altis gratiis demisse commendati cum osculo sacrae Dexteræ profunda cum veneratione perseveramus.

Datum e Consistorio Archi-Episcopali Colocae die 11^{ae} Octobris 1849 celebrato.

Excellentiae Vestrae humillimi et devotissimi servi: Metropolitanum, Consistorium Colocense

Excellentissimo Domino Archi-Episcopo

Felzetten: Vienna 17^{ae} octobris [1]849. V. M. Consistorium Ordines Suae Excellentiae expetit intuitu Presbyterorum et Alumnorum qui Castra secuti sunt.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (999/1849) eredeti tisztázat

63. Bécs, 1849. október 25. – Nádasdy Ferenc érsek rendelete a forradalomban kompromittált papokkal szembeni eljárásról.

[A forradalomban részt vett egyházi személyekkel a Tanácskozmánynak a hercegprímás szeptember 29-i rendelete³⁰⁹ szerint kell eljárni. Saját egyházmegyéjében ezen alapelvek tényleges bevezetését rövidesen várható visszaérkezéséig kéri elhalasztani. A szegények ügyvédjének kijelölését is elhalasztja visszatérése utánra. Figyelmeztet a „Religio” propagálására és támogatására.]

³⁰⁹ A hercegprímás 1849. szept. 29-i rendeletének kivonata: A rendelet célja, hogy támpontokat adjon az olyan papokkal szembeni eljáráshoz, akik aktívan részt vettek a forradalmi mozgalomban. Az önként csatlakozókat minden javadalmuktól fesszák meg. Aki fegyvert fogtak a forradalomban, de később visszatértek egyházkerületükbe, ideiglenesen fesszák meg tisztségüktől és javaiktól, amíg nem tisztázzák magukat, és nem tesznek eleget az egyházi hatóságok kívánalmainak. Kisebb, egyedi vétségek esetén célszerű a papot áthelyezni, és időlegesen megfosztani kisebb (nem részletezett) kedvezményektől.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Venerabile Metropolitanum Consistorium Domini Fratres in Christo dilectissimi!

Principiis in modo procedendi cum illis Sacerdotibus, qui sub nefastae seditionis motibus partes plus minusve activas in rebellione habuerunt, pro norma deservituris scopo servandae uniformitatis per Cel[sissi]mum Primatem Reg. b. n. dto. 29ae Sept[emb]ris propositis, et cum V. M. Consistorio com[m]unicatis, praesuleum pro Archi-Dioecesi quoque mea Colocensi robur et firmitatem hoc lubentius praesentium vigore impertio, quo illa SS. Canonum sensui et praesentibus Ecclesiae in Hungaria adjunctis magis conveniunt, initaque in hoc merito cum Eodem Cl[ementissi]mo Primate, dum hic loci adhuc ageret, mutua consilia pressuis effectui mandant. – Non secus etiam opinioni V. M. Consistorii circa, modum dicta principia in A[rchi]-Dioecesi mea effectui mancipandi, dt-o 16ae lab. mihi substratae, pronus assentiorum, eandemque praesentibus sanctione mea communio. Cum nihilominus sperem fore in proximo, ut, Deo propitio, ad mea revertar; realem dictorum principiorum executionem ad reditum usque meum differri malim.

Quod porro spectat ad designationem novi Advocati Pauperum, et hanc ad reditum meum differo; integrum tamen esto V. M. Consistorio, pro urgentis necessitatis casu quempiam ad hoc munus interea provisorii subrogare.

Denique advolvo sub % Circulares Cl[ementissi]mi Primatis b. n. protectionem et propagationem Pagellarum „Religio” item trilingvae 'Nép-lap' respicientes quibus ut in Archi-Dioecesi Colocensi optatus, modo solito - nempe per praenumerationem ex peculis Ecclesiarum, effectus etiam intuitu exemplarium lingua germanica /: slavicae usus vix fieri poterit?) effective jam edi ceptorum procuretur, praesentibus dispono.

In reliquo Fraternalis affectibus et piaae ad aras memoriae com[m]endatus singulari cum dilectione persisto

Venerabilis Metr. Consistorii addictissimis in Christo Frater
C[omes] Nádasd A[rchi]-E[piscopus] Col[ocensis]

Viennae die 25-a Octobris (1)849

Felzeten: Sua Excellentia probat projectatam methodum procedandi, cum Sacerdotibus compromissis. Acta: quoad modum tractandi Causam Compromissorum Sacerdotum; item Sententiae eorum (in Protocollo uberius deductae habentur) Rendelet a kompromittált papokkal való eljárásról 31. Lect. in Com. Coloc. die 6. Nov. 849.

Forrás: KÉL.I.1. a. Politica 1848/49. (1171/1849) eredeti tisztázat

64. Bécs, 1849. október 28. –Nádasdy Ferenc érsek tisztázása a gyanú alól, hogy a forradalomban részt vett.

[Alulírott súlyos szembaja miatt nem jelenhet meg személyesen a bizottság előtt, de írásban tesz bizonyosságot, hogy Nádasdy 1848-49-ben súlyos betegsége miatt sem az országgyűlés, sem a Hétszemélyes Tábla üléseit nem látogatta, és a közügyektől teljesen visszavonult. A rebellis kormánnyal semmiféle hivatalos kapcsolata nem volt. Így vagy minden kötelessége alól mentesüljön, vagy vegyék vissza a fizetési listára.]

Infrascriptus cum in obsequium altissimae dispositionis d[ato] 18ae Octobris a. c. ob graviorem oculorum affectionem se personaliter coram Incylta [sic!] Deputatione sistere haud possit, virtute praesentium se sistit ea cum declaratione quo ab anno 1837 usque praesens tempus de benignitate Caes. Reg. Penes Eccl. Septemviratum munere Assessoris et Cojudicis cum Honorario 1500. Flor. MConv. defunctus sit; anno tamen 1848 et [1]849. ob graviorem

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

morbum et continuas valetudinis affectiones penes Dispensationum Sereniss. Regni Palatini nec Sessiones Diaetales neque Septemvirales frequentaverit adeoque ab omni personali compromissione et officioso contactu cum rebelli gubernio se immunem reddiderit. Operitur itaque decisionem Inclytae Deputationis: utrum in futurum quoque munere praedicto defungi debeat, aut utrum Salarialem Tabellam resignandam habeat, expetendo una in viationem cum infrascriptus ultimam Angariam cum fine Martii 849. levaverit ad quod usque tempus praedicta Angaria sibi adhuc competat in secus?

Felzetten: Purificatio Suae Excellentiae coram Deputatione Pestiensis ipsamet dictante exarata. Viennae 28o Octobris [1]849. Inclytae Deputationi Purificationis

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49. (iktató szám nélkül) fogalmazvány

65. Kalocsa, 1849. december 8. –Nádasdy Ferenc kalocsai érsek körlevele főmegyei papságához a forradalom és a szabadságharc időszakának utólagos értékeléséről.

[Soha nem látott baj és csapás szakadt az emberiség nyakába. Az emberek elfordultak a hittől, megtagadták atyáik és az Isten törvényeit. Ezért az Úr is elfordult tőlük. Ki akarták irtani a hitet a halandók lelkéből. Nem vallásszabadságot, hanem a hitetlenség szükségszerűségét hirdették. Ezért képesek lettek volna akár milliók életét is feláldozni. De az Úr megsegítette az Apostoli király öfelségét, és ő a lázadók seregeit megsemmisítette. Adjunk hálát az égnek, hogy ettől a csapástól megszabadított bennünket, és lélekben is megerősített. A poklok kapui azonban még nyitva állnak, ezért erősítsétek meg hiteteket, és kettőzött óvatossággal őrködjetek. A rátok bízott bárányokra vigyázzatok, azokat az üdvösségre vezessétek, minden káros befolyástól téveszmétől, hazug tanítástól, rabló farkasoktól távol tartsátok. A tévelygőket az igaz hitre térítsétek vissza. Ne rettenjete vissza a nehézségektől és a gondoktól. őrizzétek meg a király iránti hűségéteket, mert az apostolok tanúsága szerint ő nem a nép, hanem Isten szolgája. Aki vele szembeszegül, az isteni renddel szegül szembe. Első az isten iránti feltétlen bizalom. Nagyobb veszélyt rejt az Istenben való kételkedés, mint ellenségünk támadása. Közbenjárásért Szűz Máriához, az ország védelmezőjéhez kell fordulni, és imádkozni. Valahányszor a borzalmas polgárháború emléke elragad benneteket, forduljatok Isten felé. Tisztítsátok meg lelketeket, majd másokét is, és vezessétek vissza őket az igaz hithez. Az országot pusztító ragály a hitetlenség. Krisztus az üdvösség egyedüli forrása, aki azért halt meg, hogy lemossa az emberiség bűneit, és megváltson minket a halál árnyékából. Krisztus mintáját követve nem a gazdagok javait kell kívánni, és elrabolni vagy megszerezni, ha lehet, hanem alázattal vállalni az emberi lét keserveit. A század legfőbb bűne, hogy a Krisztusba vetett hitet a gazdagságba vetett hit és a türelmetlenség váltotta fel. Az emberek meg akarnak szabadulni a földi élet szenvedéseitől, holott azt még Isten megtestesült Fia sem kerülhette el. Az emberek igazságtalanságnak tartják a rájuk zúduló csapásokat, holott azok bűneik méltó büntetései. Az hit nélküliség következménye, hogy az emberek már nem Istenben, hanem saját magukban és javaikban bíznak, és úgy gondolják, hogy a régi törvényeket és szokásokat valamint a társadalom régi rendjét és az egész államot radikális reformokkal fenekestül fel kell forgatniuk. Nem az emberi törvényeket kell megváltoztatni, hanem az Isten ujjá által szívünkbe írt parancsolatokat kell az emberi életben alkalmazni. Az az igazi szabadság, amikor az ember saját vágyaitól, mohóságától és kapzsiságától szabadul meg. Az igazi szabadság Istentől való, embertől, aki maga is szolgál az nem jöhet. Ez pedig nem más mint a lélek szabadsága. Ezt a szabadságot Krisztus egyháza kínálja. Nem kevésbé súlyos tévelygés az általános egyenlőség követelése, amely felforgatja a civilizált társadalmakat, és általános zűrzavart idéz elő. A teljes

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

egyenlőség lehetetlen, és ha megvalósulna sem maradhatna fenn sokáig. Ezt csak esztelen felfogatók hirdethetik, aki készek a állam egész épületét porig rombolni.

Az isteni kegyelem elnyerése érdekében foganatosítandó liturgiai gyakorlat leírása 4 pontban.]

Franciscus a Paula e Comitibus de Nádasd perpetuus terrae Fogaras Dei, et Apostolicae Sedis gratia Metropolitanum Colocensis, et Bacsienis Ecclesiarum Canonice Unitarum Archiepiscopus, insignis ordinis S. Stephani Regis Apostolici Commendator, Sacrae Caes. Regiae, et Apostolicae Majestatis Actualis Intimus Status Consiliarius, I. Comitatus Comaromiensis Perpetuus Comes.

Venerabili Clero Archi-Dioecese Nosrae Colocensis, et Bacsienis Seculari, et Regulari,

Dilectis in Christo Fratribus, et Filiis Salutem in Domino sempiternam!

Quae nobis ad vos Dilecti in Christo Fratres, et Filii! praesentibus verba facere tandem conceditur; inter multifarias pro vobis, ac nobismetipsis, – gravi rursum oculorum malo visitatis, – sollicitudines, et angustias, tacitis gemitibus diu in pectore circumferebamus. – Belli nempe intestini tempestas, qui atrociorum divinis, humanisque juribus exitiosior nulla vidit aetas, divinis, humanisque studiis, quae regnantes motus non redolerent, fere silentium indixit. – Cum enim recessisset populus a legitimis Patrum suorum, et ad iracundiam provocasset Deum, cujus oculi gentes respiciunt: demisit illum secundum adinventiones, et desideria cordis sui in operationem erroris, ut crederent mendacio, quod mentita est iniquitas sibi. Et facta est gens absque consilio, et sine prudentia. Meditati sunt inania, et vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. Et cum concepissent laborem, pepererunt iniquitatem, polluentes manus suas sanguine fratrum suorum, dicentes in corde suo: non est Deus! et quis noster Dominus est? Et dissipaverunt legem Dei, et lapides Sanctuarii disperserunt, et vos ipsos expetierunt, ut cribrarent sicut triticum. Propter quod avertit Deus faciem suam ab eis, et in furore suo conturbavit, et subsannavit eos: et omnis sapientia eorum devorata est, et comprehenderunt eos iniquitates eorum, et cum expectassent salutem, elongata est ab eis; ac nisi brevati fuissent dies illi, in propriis exsul, lugens luxisset Civitas Dei, velut in terra alienigenarum vincita in mendicitate, et ferro; et non fuisset salva omnis caro. Numquid enim salva consistere potisset Religionis integritas, Fides orthodoxa, et Catholica unitas, dum per usurpatorum gubernum in potestatis divinitus ad regendam Ecclesiam constitutae subversionem, *democratica*, ut innuitur, ad conditionem profanorum negotiorum *regiminis forma* in Ecclesia destinabatur invehenda, atque externa, et interna Ecclesiae Hungaricae Constructio *repraesentantium Cleri et populi* votis in Conventu die 20-a Augusta celebrando reformanda committebatur? O infelicia, et prava hominum studia, qui, quod universis sub sole Catholicis sanctissimum, et pretiosissimum, nefariis suis finibus impiissimo ausu in sacrificium deponere non verentur! – Nonne enim Ecclesia Catholica a Christo Domino fundata, et Spiritus Sancti falli nescio ductu in plenum constructa, suam divinitus habet stabilitam in omne aevum constitutionem, 19-im pene seculis illibate conservatam; quam, si Ecclesia quaequam particularis cum alia, ad fallaces humani ingenii illusiones, et toties nutantem profanae Reipublicae formam, composita, permutare, ac nominatim Ecclesiam audientem, et discentem, in docentem, et regentem commutare attentet: ipso facto abscinditur a Catholica unitate, et extra veram Jesu Christi Ecclesiam constituitur? – Generatim quam scelestas, quamve atrocias fuerint illorum de religione, et Ecclesia, ac ipso humano genere consilia, calamus refugit adnotare. „*Religio*; – ita consortes eorum in paginis publicis – *quam ex Societate humana eliminare oportet, ex animis quoque mortalium eximenda est. Hoc revolutioni proprium est, quod dum spem ad superna, libertate, et communi omnium in his terris prosperitate supervacaneam reddit, religionem universim extingvat. Quare nos attentionem nostram in studia, et contentiones religiosas, in liberarum Communitatum coalitionem, etc. eatenus tantum extendimus, quatenus nomine libertatis religiosae, libertas ab omni religione intelligitur. Nos non libertatem fidei volumus, sed necessitatem incredulitatis.*” –

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Ac rursum: „*Beandae Europae brevi occipienduw labor forte duorum millionum capita deposcet; at quid haec? ubi de 200 millionum salute agitur. En tem`us belli exstirpatorii: talionis solemnna exuviis millionum celebrare convenit. Reactionariis nullum in orbe terraqueo azylum pateat.*” – An his crudelius, et humano generi exitius aliquid unquam mentes mortalium subire potuit? – Sed ex fructibus quoque eorum, cujus patris progenies fuerint, sat superque cognoscere poteratis, cum non viduas tantum, et pupillos devorarent, sed omnia sibi praeter semetipsos in sacrificium deposcerent.

Sed propter gloriam Omnipotentis breviati sunt dies tribulationum nostrarum, ne forte superbirent hostes ejus, et dicerent: *Manus nostra excelsa, non Dominus!*³¹⁰ Dominum enim exercituum, qui respicit terram, et facit eam tremere, in cujus manu sunt omnium potestates, et jura regnorum; legitimi Principis Regis nostri Apostolici armis, in fortitudine brachii sui benedicens, equos, et ascensores eorum dejecit in mare, et eduxit nos in refrigerium.

Demus igitur Dilecti in Christo Fratres, et Filii! gloriam Deo, qui magnificavit super nos misericordiam suam, et in spiritu humilitatis et animo contrito benedicamus nomini Sancto ejus, quoniam dilectionis suae non castigando solum, ut lethargum excuteret; sed etiam a malis, quae in justam correptionem nostram inmisit, clementer redimendo, super nos munera multiplicaverit; et toto cordis, ac mentis affectu ad Ipsum conversi, pangamus foedus sempiternum cum Eo, ad custodienda judicia justitiae Ejus, ut Ipse quoque convertatur ad nos, alliget contritiones nostras, et auferat approbrium nostrum. – Demus gloriam Deo, et annuntiaemus opera eius in exultatione, qui electorum suorum clamoribus a somno suscitatus, in tam valido impietatis, ac irreligionis, naviculam Petri dire quassantis, turbine, – ut novo documento testatum redderet, quia nobiscum est usque adhuc et usque ad consummationem seculorum neque in fluxa humanorum consiliorum arena, sed super Petram aedificavit Ecclesiam suam, cui nec portae infer praevaleant, – mari, et ventis imperavit.

In hac fide firmati, immobilem spei nostrae anchoram in Ipsum projicientes, qui noluit mortem nostram, sed ut convertamur, et vivamus, – quod, retro delictum est, expiati, ad futura nos Ipso duce, et auspice fidentius extendamus, ut quae adhuc nobis imminet discrimina, in nomine Ipsius praevertamur. Quamvis enim fluctus feri maris ad quietem compositi videantur: portae inferi in abyso profundi adusque fremunt. Itaque *Confortate manus dissolutas, et genua debilia corroborate,*³¹¹ et conduplicate vigilias, qui super muros Sion nobiscum excubatis, et induti armaturam fidei, quae vincit mundum, intendite, ne forte spiritus immundus assumat secum septem alios spiritus nequiores se, et veniens faciat novissima pejora prioribus. – Qua propter primum quidem videte, ut vos ipsi sobrii sitis, et fortes in fide; tum vero omni virium contentione curate, , ut arctissimo fidei, – verba reddimus Beatissimi Patris nostri Pii 9-ni³¹² (pro cujus salute vestras meis preces conjungere cum omni Ecclesia pergite,) – et observantiae vinculo Petri Cathedrae obstricti, et perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia, atque humanis quibusvis sepositis rationibus, et solum Deum ob oculos habentes, Ejusque auxilium jugibus, et fervidis precibus inplorantes, nihil vigilantiae, nihil laboris unquam praetermittatis, ut pastoralis fortitudine, constantia, prudentia preliemini prelia Domini, et majori usque alacritate dilactas oves curae vestrae commissas ab venenatis pascuis avertatis, ad salutaria propellatis, easque nunquam patiamini decipi doctrinis variis, et peregrinis, sed strenue a rapatium luporum insidiis, et impetu defendatis, itemque errantes in omni bonitate, patientia, doctrina, ad veritatis, et justitiae semitam reducere contendatis, ut et illi divina auxiliante gratia occurrant in unitatem fidei, et agnitionem Fili Dei.’ Et haec quidem tanto intensiore zelo, studiisque omnibus agite,

³¹⁰ Deuter. XXXII. 27.

³¹¹ Jesaiae XXXV. 3.

³¹² Allocutione die 17-a Decembris 1847. in Secreto Consistorio habita, et ad universos Ecclesiae Antistites transcripta.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

quanto hostes Ecclesiae nervos omnes contra nos non desinunt intendere; quanto item sanandis, quae nos undique obsident, ac amplius imminet, enormibus malis, normalia remedia minus habent efficaciae. Ideo nullis cedite adversis, sed inter maximas etiam, – ut ejusdem Beatissimi Patris nostri verbis vos cohortari pergamus³¹³ angustias, difficultates, pericula, quae a gravissimo pastoralis vestro ministerio, hisce praesertim temporibus, abesse non possunt, nolite unquam terreri, sed confortamini Domino, et in potentia virtutis Ejus, *qui nos in congressione nominis sui constitos desuper spectans, volentes corroborat, adjuvat dimicantes, vincentes coronat.*³¹⁴ Hoc pacto fiet, ut quorum animas Deo primum lucrifeceritis, eorum fidem etiam Regi Apostolico, qui non sine causa portat gladium, Dei enim, *non populi*, teste Apostolo, minister est, vindex in iram ei, qui malum agit,³¹⁵ firmiter adstringatis, velut qui eidem Apostolo monenti credant, quoniam omnes, qui resistunt potestati, Dei ordinationi resistunt, et damnationem sibi acquirunt; – quod quavis oblata opportunitate inculcare satagite.

Quoniam vero eodem Apostolo teste: *non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui idoneos nos facit ministros novi Testamenti non litera sed spiritu,*³¹⁶ certum tenete Dilecti in Christo Fratri, et Filii! tales ac tantos vos futuros, qualis, et quanta fuerit oratio vestra; tantumque in animarum lucris profecturos: quantum orationibus, et obsecrationibus apud Deum, qui corda movet, institeritis. Sicut nempe terra, quanto liberalius vapores in coelum mittit; tanto foecundiores recipit imbres: ita Deus, dives in omnes, qui invocant Illum, talem se nobis exhibebit, qualem voluerimus. Cum igitur vox nostra mortua sit; audiat, sed non paenitet, nisi huic vox Dei societur; Deus autem non jungat vocem, nisi secum conjunctis: orationi instate, ut spiritum vobis, ac nobis quoque, et omnibus in sortem Domini vocatis, largiatur cogitandi, quae recta sunt propitius, et agendi, ac plantantibus, et rigantibus incrementum ab alto impertiri, impugnantesque nos in virtute sua clementer expugnare dignetur. Ita fiet, ut in causa Dei, sicut acus polaris, seu arrideant zephyri, seu tumultuentur boreae, in polum semper intenta haeret: ita nos, Ipsi confisi, – immoti, infractive persistamus, nec quidquam pensi habentes, si de nobis ii male loquantur, qui nihil bene agunt; imo tanto plus in Deo sperantes, quanto res magis desperatae videntur; certi, quia semper gratia Dei daemone potentior, Patronus autem nobis sufficit unus, sine quo nihil omnes possunt. Speremus igitur multum Dilecti in Christo Fratri, et Filii! ut multum obtineamus, imo vel contra spem in spem erigamur. Spei enim magnitudo est obtinendarum mensura gratiarum; cum adverso Dei diffidentia magis nobis timenda sit, quam impetus inimici. Qui namque timet, jam meliore sui parte victus est. – Ut autem donum fortitudinis pastoralis, qua nunc, ut nunquam alias indigetis, exorantibus clementissimus Deus aurem suam inclinare dignetur: Advocatam apud Ipsum una mecum adhibete Immaculatam Virginem Dei Genetricem Mariam, Apostolici hujus Regni Patronam clementissimam, cujus mediatione nihil apud Deum validius, nihil praesentius. Qua opportunitate pia quoque Sodalitatis *de immaculato corde Mariae* pro conversione peccatorum, in Archi-Dioecesi nostra laete propagari coeptae inter fideles vestros promotionem, vobis tanto impensius duximus commendandam, quanto majore salutis animarum proventu per universum, qua late patet, orbem haec Sodalitas florere dignoscitur.

Ac ne vobis quidquam utilium subtrahamus, de eo quoque vos commoneri sinite, ut ante orationem praeparetis animas vestras, et illud regii Psaltis: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus,*³¹⁷ sepius animo revolventes, ad purum scorias cordis vestri excoquatis, utentes hoc mundo, velut non utentes, quibus et ceteros monere necesse sit: quoniam praeterit figura hujus mundi, in quem, cum nihil intulerimus, haud dubium, quia neque auferemus, praeter

³¹³ Encycl. in aditu Cathedrae S. Petri, dto. 9-ae Nov. A. 1846.

³¹⁴ S. Cyprianus Epist. 77. ad Nemesianum, et seteros Martyres.

³¹⁵ Rom. XIII. 4.

³¹⁶ 2. ad Corinth. III. 5-6.

³¹⁷ Ps. 65. 17.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

opera nostra, quae qualia fuerint, dies Domini revelabit. – Ut igitur habeatis facultatem mente, et spiritu Deum obsecrandi: renovamini primum spiritu mentis vestrae, et quae sursum sunt sapite, non quae super terram, si, quae de sursum sunt, a Partre luminum obtinere desideratis. Ita sensu coelesti animati, damna quoque temporalia, quae plurimis vestrum belli civilis furor, pro maximo animi nostri moerore, gravissima intulit, – interea aequiore animo feretis, dum homagialium precum nostrarum coram throno Regis Nostri Apostolici pro necessitatibus vestris expositarum, effectum, uti firmiter speramus, consecquuti fueritis: - scientes, quoniam et Filius Dei non fuit sine cruce, ac una certi, quia neque crux erit sine Christo, si ejus imitatione feratur. Quod quidem tanto altius mentibus, animisque vestris imprimite, quanto mundum terreni sensus vertigine correptum, acriores Deo justo vindice poenas de se dedisse cernitis; haud utique alio modo ad coelestia revocandum, nisi illos, quos sibi ad imitationem praepositos intuetur, dum coelestia svadent, quod verbis dicunt, operibus non contradicere compererit. – Toties haec animo revolvite, quoties penuria, quam patimini, lacrymabilis catastrophem memoriam vobis in mentem revocabit, altiusque semper animo infigite: quia sicut non est alius, qui pugnet pro nobis, nisi Deus noster: ita bonis omnibus intime persvasum est: solam veram Jesu Christi Ecclesiam, – cujus ministerio fungimur, – tam alte haerentibus, quae patimur, vulneribus, nostra opera, Deo auxiliante, medendis parem existere. – Profecto desinet esse remedio locus, ubi quae fuerunt vicia nostris quoque exemplis, qui sal terrae, et lux mundi ideo nominamur, ut mundum condiamus, et tenebras ejus illuminemus, in mores abiverint. – Quare purgamini prius, ut verbis S. Greg. Naz. vos cohortemur, dein purgetis alios, sapientia intruamini, dein alios instruite; lux fiat, et dein alios illuminetis; appropinquate ad Deum, tum alios adducite; Sanctificamini prius, dein alios, – potissimum pro S. Paenitentiae Tribunali sedentes, – sanctificare connitamini, illud Pii V-i Papae vobis quotidie ingeminantes: Dentur idonei Confessarii, et ecce omnium Christianorum plena reformatio.

Ut vero in fidei populo non tam docendo, quam potius pro temporum, in quae nostra potissimum culpa incidimus, calamitate perniciosissima, quibus infascinatedus est, opinionum monstra dedocendo, tanto expeditius versemini; principales quospiam hujus temporis errores, ex quibus velut totidem plenissimis fontibus omnium, quae exantlavimus, et in praesens patimur malorum diluvium nos inundavit, et exitium usque adhuc comminatur, vobis indigitandos duximus.

Ac inprimis capitalis, quae aetatem nostram depascitur, pestis, non jam indifferentismus, sed *incredulitas* est, et *irreligio*, quae paganismo quam Christianismo orbis christiani faciem similiorem reddidit. – Christus nempe crucifixus sicut olim Judaeis, et gentibus; ita nostris quoque humani generis sine Deo meandi magistris, eorumque sequacibus, scandalum, et stultitia reputatur: cum tamen scriptum de Ipso sit: *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli, et non est in alio aliquo salus, neque enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*³¹⁸ Hinc evenire necesse fuit, ut qui fidem in Unigenitum Dei Filium ex infinita vi divinae in genus humanum dilectionis infirmitatibus nostris compassum, et ut sedentes in tenebris, et in umbra mortis illuminaret, ac ab interitu vindicaret, langviores nostros in corpore suo circumferentem, egentem, neque, ubi caput reclinaret, habentem; in Christum crucem suam pro nobis alacriter bajulantem, opprobrium hominum, et abjectionem plebis pro fratribus factum; cum benediceret maledictum, cum benefaceret omnibus, approbriis saturatum; in Christum despectum, et humiliatum crucis patibulo pro nobis confixum, adhuc tamen pro crucifixoribus suis orantem, et talem sui in nos dilectionem pro tessera nobis quoque pari lege in omnes assignantem, abnegassent; – evenire inquam necesse fuit, ut qui Christo crucifixo abrenunciassent, iidem simul efficacissimum non imparis in commortales amoris, et beneficentiae motivum, quo uti pauperes, et humiles

³¹⁸ Actor. IV. 11-12.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

egestatem, et incommoda cum prona in Dei voluntatem resignatione aequo animo ferre, divitibus fortunas hujus seculi non invidere, et rapere, si possent, concupiscere, si non possent: sed crucem suam patienter bajulare: – ita divites hujus seculi humanis miseriis compati, humilibus coequari, egenis subvenire, esurientes cibare, hospites colligere, nudos cooperire, argentes fovere, omnibus denique omnia pro Christo fieri, ac Dei quodammodo vices in amandis, beandisque fratribus sustinere, ipsius Unigeniti Patris exemplo, - discerent, traherenturque, – e medio sufferentes: pro decantata prosperitate ruinam, et luctum ab se beandis compararent. Caput enim malorum nostrorum est, quod refrixerit charitas divitum, et abundaverit impatientia, et iniquitas pauperum. Haec profecto omnium, quae nos coeperunt, calamitatum maxima, haec nefastarum convulsionum causa prima, et principalis est: defectus fidei in Christum crucifixum, mortales ad caelitus cuique destinatum conditionem alacri animo amplectendam, sua in voluntatem Patris ad mortem usque crucis resignatione, invitantem. – Exaltate igitur vossem vestram Dilecti in Christo Fratres, et Filii! ut Christum crucifixum non vocis modo, et linquae, sed praecordiorum quoque, et vitae totius eloquentia praedicetis. Christum in Ecclesiis, Christum in Scholis, Christum in plateis, et per domos opportune, importune annunciate. Christum Dei filium in praeseptio reclinatum, egentis fabri filium reputari ferentem, et piis discipulorum suorum stipendiis, quibus victum transigeret comparantem.³¹⁹ Christum crucifixum non divites hujus seculi, sed pauperes sibi coequantem, et Lazaros, non epulones beatos praedicantem, pauperibus, et necessitate pressis: Christum cum potestate magna, et majestate in nubibus coeli ad iudicium venientem, et rationem villicationis deposturum divitibus hujus seculi in memoriam revocate; ut et qui egent, Ei sortem suam commendent emendandam, qui vestit lilia campi, et pascit volatilia coeli: et qui habent substantiam hujus mundi, in nudis, et indigentibus fratribus membra Christi recognoscant, dicereque jam desinant: *Ite in pace! calefacimini et saturamini.*³²⁰ sed dilatent viscera misericordiae suae, et quidquid superfluit in gazophylaciis non suum, sed pauperum Christi patrimonium aestimantes, non jam sint ex alieno illiberales, sed faciant sibi amicos de mammona iniquitatis. Hanc operosam Fidem, si in crucem Christi instauraverimus, nusquam amplius mortales, qui crucem Christi adorent, suam violenter excutere attentabunt.

Cum vero facilis sit descensus avernis, et defectionis a Deo, natura id secum ferat, ut homines in reprobum sensum traditiproficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes: Christo crucifixo, qui solus verba vitae aeternae habet, abnegato, homines omni vento doctrinae circumferri, et perniciosissimorum errorum scopulis illidi oportuit. Hujus certe incredulitatis fructus est, quod plurimi sibi persvadeant, vitam hanc mortalem, ab omnibus miseriis, et incommodis immunem esse debere. Vetus nempe Creatoris in rebellem creaturam pronunciata sententia: *Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae... et in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram, de qua sumtus es; quia pulvis es, et in pulverem reverteris,*³²¹ ab aliis oblivioni tradita est, pernegata ab aliis. In hoc profecto maledictio Dei super nos aggravatur, quod homo, quam in se, et terram, quam operaretur, provocavit Creatoris sententiam agnoscere, seque redemptionis, et divinae opitulationis indigum nolit jam profiteri; sed deplorando protoparentum exemplo, rursum aequare Deum, si posset, negare, si non posset, stultissima temeritate attentet. Hinc est, quod numerus illorum in dies minuatur, qui in sudore vultus victum sibi parare, quam alieno sudore comparatis suam desidiam pensare; obvias quae ipsos gravius forte premunt, hujus vitae miseras, - seu naturae, et societatis humanae contitioni, seu suae forte pravitati, seu immoderate temporalium cupiditati, aut plane effroeni concupiscentiarum suarum libidini potius, quam aliorum sudoribus, et vigiliis sibi partae

³¹⁹ Joannis XII. 6.

³²⁰ Jacobi II. 16.

³²¹ Gen. III. 17-19.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

prosperitati, velut aliena fortuna infelices, imputare malint; neque vim adhibere perhorrescentes, quo jure natuae sibi, ut putant, debitam hujus vitae asserant prosperitatem. Et his Christo Crucifixum annunciate, qui postquam formam Dei cum forma Servi commutasset, simul omnes vitae humanae misérias: dolores, et langviores, nec supplicio propudiosissimae mortis excepto, in vita sua exantlavit, liquido monstrans a justa illa Creatoris sententia adeo nullam in humanis dari exceptionem, ut nec Filius Dei se posset ab illa in humanae naturae forma expedire. – Fidem igitur in peccatum protoparentum, ex quo omnes cum morte, vitae humanae miseriae indesinenter progerminant; fidem injustam Creatoris sententiam revocare; ut se rebelles in Deum ipsum agnoscant, qui justo Dei judicio destinata cuique peccati originalis stipendia a se amoliri impie connitantur. Sed et peccata actualia in censum revocate, quae utpote originem ex illo protoparentum trahentia, quid aliud possunt, quam eandem damnationis sententiam exasperare; nullis usquam aliis, quam virtutis christianae contentionibus alleviandam; ut qui hujus vitae miserris expediri, aut illas aequo animo ferendo elidere cupiunt, id assequi unius virtutis christianae ope tantum possint.

Non minus perniciosa incredulitatis progenies est, quod homines rationibus divinae oeconomiae in immissione malorum non attentis, imo pernegatis, quot adversitates, et incommoda, totidem injurias sibi illatas existiment. Aetas parentum pejor avis, et in hoc tulit nos nequiores. Patres quippe nostri, quorum animis fides in Christum crucifixum, et divinam providentiam altius haerebat, vitae humanae misérias, et adversitates, velut justa peccatorum stipendia, eorumque expiandorum virtutis vero exercendae occasiones, et media; velut a Deo immissas probationes, quae patientiam operarentur, per patientiam autem spem, quae non confudit, et totidem divinae bonitatis munera non aequo solum, sed alacri quoque animo de manu Dei suscipiebant, scientes quia Deus, quos diligit, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit.³²² Ast ex quo fides in Christum crucifixum inter homines exulare coepit, vix paucissimi jam reperiuntur, qui credant Apostolo affirmanti: quia *non sunt condignae passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*,³²³ hacque fide suffulti, adversa, quibus prae aliis visitantur, velut totidem injurias a fortunatioribus in se derivatas, aut velut studiosam pauperum, et debiliū per divites, et potentes oppressionem, vel destinata plane legum civilium ad certam hominum classem subjugandam, et exsugendam consilia, coeci denique fati lusum non abhorreant et diei nativitatis suae maledicentes, furorem suum contra illos exerendum putent, quos meliore fortuna uti conspiciunt. His quoque Christum crucifixum praedicant, qui, cum esset Filius Patris, in quo sibi bene conplacuit, tamen calicem adversitatum, et miseriarum humanarum usque ad fundum ab Eodem hauriendum accepit; aperte comprobans: non aliud spectare Deum, dum calamitatibus visitat, quos amat, quam ut delicta expiandi, et subjectionem, ac obedientiam, – quam centuplo remunerando sit, – comprobandi copiam tribuat, a terrenis ad coelestia erigat, eoque animum sustollat, ubi neque luctus, neque clamor, neque dolor erunt amplius. –

Late grassantis incredulitatis propago est illa quoque erronea persvasio, qua homines non jam in Deo ponentes fiduciam, sed confidentes in semetipsis, exoptatam prosperitatem paternarum tradicionum abolitione, veterum legum abrogatione, jurium, et correlationum socialium radicali reformatione, totiusque rei publicae a fundamentis conversione tantum putant efficiendam. Hinc insana novandi, atque innovata rursum renovandi libido ipsa fluctuatione, et perpetua rerum incertitudine indies calamitosior, atque ad animos tranquillandos hoc minus comparata, quo minus humana instituta numeris innibis absolvere mortalibus concessum est. Mutare quidem leges et temporum exigentiis aptare, humanarum vicissitudinum cursus historica quadam necessitate deposcit; – mutare nempe literam, non commutare spiritum legum: ast ipsa

³²² Hebr. XII. 6.

³²³ Rom VIII. 18.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

legum fundamenta, quæis omnis Societas civilis perenni quadam naturae lege innititur, subruere, nunquam impune fas erit. – Ceterum, et commutatae legum publicarum tabulae peroptatam haud afferent prosperitatem, nisi *homines ipsos in meliores* docuerint, fecerintque commutari: superbos quippe, et ambitione tumentes humilibus, et modestis delectari; – avaros, et feneratores divitias possidere, non ab ipsis possideri; – viduarum, et pupillorum oppressores, fisci publici creditorum, et mercedis operariorum defraudatores, conscientiae religione teneri; – dueros, et inexorabiles, viscera misericordiae dilatare; – immites, et violentos, mansuetudine, et injuriarum oblivione mitescere; – Virgines castam pudicitiam aemulari; – uxores viris suis non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, et rei familiaris societatem, casta, et fideli abedientia subesse; – viros conjugibus non ad illudendum imbecillioem sexum, sed finceri amoris legibus praeesse; – filios parentibus libera quadam servitute subesse; – parentes filios pia dominatione moderari; – servos dominis non tam conditionis necessitate, quam officii delectatione adhaerentes, non ad oculum, sed propter conscientiam fideliter servire; – dominos servis summi Dei communis Domini consideratione placabiles, et ad consulendum, quam coërcendum propensiores semet exhibere; – Cives civibus, gentes gentibus non societate tantum, sed quadam fraternitate conjungi; – Reges et Magistratus prospicere populis; – Populos se subdere regibus, et Magistratibus; denique et non omnibus omnia, et omnibus charitatem, et nulli deberi injuriam docuerint, persvaserint, – quae totidem sunt elogia Ecclesiae Catholicae jam a S. Augustino ei jure optimo attributa. – Non igitur leges, et instituta socialia prolapsis publicis, privatisque aevi corruptissimi moribus accommodandae; sed perditii mores ad sempiternas naturae, et societatis humanae leges revocandi; delicta namque maiorum immeriti, – imo meriti, – luemus, donec templa refecerimus, aedesque labantes deorum, et foeda, – nigro simulacra fumo,⁴ quod jam Horatius suos admonuit. Quid enim juvat agnoscere: Neque Civitatem integram sine integris civium moribus; neque mores integros sine Religione posse consistere: nisi duobus his, summis omnis societatis humanae principiis, tertium quoque, et momento compar, et rei natura correlatum, accesserit, nempe: neque Religionem esse integram sine libertate Ecclesiae, neque mores posse sine practica ad vitam publicam, et privatam religionis applicatione in melius commutari. Quid enim Religio aut Ecclesia possit, dum ne nimium religiosi inveniamur, Christiani reputari formidamus? Hocne mores in melius emendabit, si externis, et obviis quibusdam Religionis exercitiis, quae ipsa opinioni vulgi magis, quam Deo debeantur, – peractis; quidquid ultra Religio, et Ecclesia deposcit, in abusuum superstitionumque classem relegetur? – Magna sane pro Civibus, et Civitate calamitas, ubi recepti mores, et opinio publica plus Religioni, et morum integritati favent, quam leges ipsae consulunt: ast extremum certo instat exitium, cum seculi genius vel infra leges jam prolapsus est. Firmius namque moribus Respublica et consistit, et regitur, quam legibus. – Itaque non tam legum tabulae innovendae; quam lex digito Dei descripta in tabulis cordis nostri instauranda, et ad usus vitae applicanda est. Hunc nempe modum Christus crucifixus quoque in beando humano genere adhibuit; ut divinae missionis suae non ab excutiendo gravi licet romanorum iugo, sub quo contribules sui gemebant; sed a praedicatione poenitentiae, qua homines, suorum quique tyrannorum primo iugum exuerent, seque invicem ambitione, fastu, avaritia, desidia, usuris, fraudibus, luxu, libidine, detractationibus, mendaciis invidia, duritia, rapinis, caedibus, – et quae sunt alia hujus vitae calamitatum instrumenta, in servitutem redigere, expoliare, devorare, inque suamet viscera desevire, desinerent, – fecit exordia. Christum igitur crucifixum verum novum legislatorem his quoque annunciate, et securim non contra ramos humanarum miseriarum, sed ad radicem ipsam in intimis cordis humani recessibus latentem mittere docete; ut novas pro suo quisque vitae instituto *sibi primum* leges rogandas esse intelligat, qui meliores sibi commortalibusque suis dies cupiat illucescere.

Christi crucifixi⁵ abnegatio quoque in causa est, quod novum quoddam, mortalibus hactenus inusitatum, libertatis genus, velut omnium malorum panaceam, non promitti modo, idque ab

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

illis, qui ipsi servi sunt, corruptionis velamen habentes militiae libertatem.³²⁴ Sed hujus nomine exitiosissimam simul ab omnibus securitatis publicae aequi, justique repagulis, ipsius adeo aeternis Dei legibus, et conscientiae dictaminibus immunitatem, – quam emancipationem carnis a spiritu vocant, – inolescere, ac violentis quibusque meīs viderimus attentari. Quo monstrosissimo libertatis portento, cum summa, quam praetendunt, libertas omnium non aliud esse possit, quam nulla libertas singulorum: tyrannicum pessimorum quorumque arbitrium, et effroenatissimam quidvis impune agendi licentiam, bonorum verum servitutem, et mancipatum induci tristi experientia didicistis. – His quoque Christum crucifixum exhibete animam suam pro nobis ponentem, et summum omnis verae libertatis palladium in sceptro crucis nobis demonstrantem, cujus virtute dum ferreos portarum inferi vectes confregit, una vincula funestissimi mancipatus nostri dissolvens, in libertatem filiorum Dei omnes asseruit; summam christianae libertatis, quae sola omnibus ex aequo salutifera sit, aeterno juris divini, humanique axiomatico complexus: *Omnia quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis*,³²⁵ quo uno servato, suum cuique tribuatur, et omnibus cum charitate aequitas, et nemini debeatur injuria. Nam: non adulterabis! non occides! non furaberis! non falsum testimonium dices! non concupisces! et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauatur: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.³²⁶ Profecto ab inde primum, ex quo suprema Societatis christianae norma diligendi proximum sicut semetipsum, ex cruce orbi annunciata est; ex quo *charitas, quae patiens est, benigna est, non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit, quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, charitas, quae omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet*,³²⁷ sempiterna, in cruce Christi sanctione munita est: ab eo inde mancipia in hominum censum relata, sexus infirmior nativis juribus, – et atrocissimo vitae, et necis jure ex patria potestate expuncto, – et parentes prolibus, et proles parentibus redditae, et familia, omnis humanae societatis fundamentum, et paradigma, nativo statui, et humanitas suae restituta est congenitae dignitati? – Nonne ex quo Christus crucifixus humanum genus ex vetusta servitute divino sanguinis, et vitae suae lytro redemit, ab eo inde pia sodalitates enatae sunt pro rudium institutione, tutela orphanorum, infirmorum cura, egenorum sublevamine, pro tuenda imbecillium libertate, innocentium defensione, captivorum e diro barbarorum mancipatu redemptione etc? Igitur: *ubi spiritus Domini, ibi libertas*,³²⁸ i. e. ubi finita ratio in obsequium infinitae captivatur; ubi animalis homo in potestatem spiritualis redigitur, nec quisquam servum se reputat, nisi quem indomitae carnis compedes vinciant. Quid enim atrocius libertatum enecat, quam libertas erroris, et criminum? Qui igitur immunitatem a molestis sibi legum repagulis assequi cupiunt; hi suamet primum a semetipsis manumissionem impetrent, nihil jam legum vinculis arctandi, quae non ligant, nisi, qui sibiipsis imperare nesciant. Haec est libertas, qua Christus nos liberavit, extra quam quidquid libertatem sonat, mancipatum resonat. – Haec est libertas, quam una Ecclesia Christi libera humanitati comparare, comparatam servare possint; ut, qui liberos se libertate, qua Filius nos liberavit,³²⁹ optent, Ecclesiam Christi non liberam optare non possint.

Non minus perniciosus error est, qui nunc passim venditur de *omnimoda omnium in Societate civili aequalitate*, quae, sicut nullibi terrarum, et gentium, – nisi forte apud feros insulanos – obtinet, neque viribus humanis unquam in Civitatem induci potest: ita solo eius inducendae tentamine mellum omnium contra omnes concitari, omnemque consociationem

³²⁴ 2. Petri II. 19. – 1. Petri II. 16.

³²⁵ Math. VII. 12.

³²⁶ Rom. XIII. 9.

³²⁷ 1. Corinth. XIII. 4–7.

³²⁸ 2. Corinth. III. 17.

³²⁹ Joannis VIII. 36.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

civilem dissolvi, et funditus subrui necesse est: quod utut auctores, et buccinnores hujus doctrinae minime latere possit; tamen ea audacter ad suum finem anarchiam quippe, et in turbido piscandi copiam utuntur, probe gnari: nihil magis ad concitandos, et invicem committendos homines valere hujusmodi scito, quo omnes sorte sua male contentos, et aliorum fortunis invidentes, in suas partes ituros, sibique adplausuros certo norunt. Non potest certe latere ipsos, quod, licet in omni bene ordinata Civitate connatum cuivis jus sui ipsius, statusque sui conservandi, perficiendi, et excolendi, justisque modis ea aquirendi, quae ab hominibus aquiri possunt, solentque, plene salvum sit, sicque et generatim coram jure omnes, – aequales sint; eo ipso tamen, quod congenitae cuique vires, et facultates tam corporis, quam animi, solertiaque, et dexteritas in diversis diversae sint, pro harum ratione etiam sors, conditio, atque status *omnium omnimode aequalis* esse nec possit, nec debeat; imo etsi esse posset pro momento, perdurare non posset. Igitur non nisi ad subvertendum naturae ordinem, – quae ipsa dona sua impari lege dispensat, et potioribus deteriora subordinat, – ad conculcanda aliorum nativa, et legitime quaesita jura, ipsamque Rempubicam subruendam tendunt malesani deceptores, dum credulae multitudini *omnimodam omnium aequalitatem* praedicant, illamque contra meliorem fortuna utentium classem, ipsamque Civitatum praesentem constitutionem, – quasi omnis inaequalitatis causam – odio, et furore inflammant, et omnem sublimioribus potestatibus debitam subjectionem execrati, in rapinas, et cruentas pro frusto panis caedes propellunt, dissolutisque taliter omnibus consociationis humanae vinculis, pro celebrata prosperitate demum re ipsa *ruinam omnibus ex aequo* comparant. –

Quam certum doctrina haec exitium humano generi parare debeat, in eo potissimum cernitur, quod denegata omni subordinatione, – quae tamen naturalis omnis humanae societatis conditio esse dignoscitur, – non bonorum, et fortunarum tantum, sed, horrendum dictu! vel ipsis flagitiorum per numina sua cultoribus execratam uxorum quoque communionem, – qua ipsa familia tollitur – contra expressa decalogi praecepta, deposcat; sicque hominem ad conditionem equi, et muli, quibus non est intellectus, dejiciat. – uid enim hominem in homine jam referat, qui quaecunque sua non sunt, rapacium animalium more in praedam sibi deputet, atque abliguritos semel atque iterum aliorum sudores, iterum ac tertio, atque tam diu sibi vindicet, donec quaecunque erant seu omnium, seu singulorum, nullius esse inveniatur? – Quid imaginem Dei adhuc reddat in homine, qui nihil, nisi animalitatem in se reputans, stimulos in ordine ad propagandum genus suum non ratione solum, sed religionis quoque dictamine temperatos, vel brutis non omnibus promiscua libidine, putet esse exsatiandos? – Et quo tandem Societatem humanam delabi oportebit, in qua homines belluarum sibi mores proponant imitandos? Ita nempe vesana superbia, initium omnis peccati,³³⁰ quae hominem, Deum ipsum stulte adaequareconnisum, ex conditione Angelis paulo impari daemonis fraude in moris laqueos impulit; dum dignitatem, et jura sua eodem incentore, ultra quam fas est, exaggerat, immortalitatis quoque spe, metuve exutum, ad belluarum conditionem detrudere pergit.

His quoque errorum monstis Christum crucifixum opponite, *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus, se esse aequalem Deo, semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.*³³¹ et „*non confunditur fratres nos vocare;*³³² cumque esset *Rex regum, et Dominus Dominantium, qui respicit terram, et facit eam tremere: non venit ministrari, sed ministrare,* non abundare, sed penuriam pati; – atque, ut in adoptionem filiorum Dei omnes pari conditione adlegeret, *dare animam suam redemptionem pro multis;*³³³ ut, *et qui servi in Domino vocati sunt, liberi essent Domini; similiter, qui liberi vocati sunt, servi fierent Christi*³³⁴ et qui habent

³³⁰ Ecclési. X. 15.

³³¹ Philip. II. 6–7.

³³² Hebr. II. 11.

³³³ Math. XX. 28.

³³⁴ 1. Corinth. VII. 22.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

substantiam hujus seculi, tribuerent egentibus in nomine Christi; et qui egentes sunt, peterent, reciperentque stipendia Charitatis in persona Christi.³³⁵ Atque haec est vera aequalitas omnium nostrum, ut fraternitatem, quae in Christo est, diligentes alter alterius onera portemus, et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra;³³⁶ quia *unum corpus multi sumus*,³³⁷ *invicem autem membra*.³³⁸ Ast sicut in corpore Christi, quod est Ecclesia, divisiones gratiarum sunt, et non omnia membra eundem actum habent: ita neque in corpore societatis civilis una omnium, eademque potest esse Conditio, sed qua unusquisque vocatione a Deo, – qui pauperem facit, et ditat, humiliat, et sublevat,³³⁹ – vocatus est, in eadem sub potenti, ac paterna simul manu, – ipsi enim cura est de nobis,³⁴⁰ debet ambulare. – Hoc solum pacto fiet, ut ineluctabilis conditionum, et sortium humanarum disparitas charitatis Christianae lege temperetur: cum ab adverso execranda, quae praetenditur, ad universalem omnium, et singulorum prosperitatem efficiendam, facultatum, uxorumque communio legi naturae non minus, quam divinis praeceptis e diametro opposita, nihil, nisi ruinam, et omnis humanae societatis interitum possit, ac debeat postse trahere.

Memoranda porro est, quae ex praemisso aequalitatis principio fluit, malorum pessimorum feracissima theoria de summa in civitate potestate, seu *Majestate*, – *populi*. Cum nempe, – ut ajunt – natura homines perfecte liberos, aequales, nec alterum ab altero dependentes ediderit; sicut pacto, et conventionemutua in Societatem coaluerunt: ita pacto voluntario imperium in se uni vel pluribus detulerunt, quod, – radicali jure ipsis inhaerente – rursus repetere, ac pro re nata in alium, vel alios transferre possunt. – At vero deductionem hanc supposito laborare, esseque nudam hypothesim, imo potius chimaeram, omnis rerum gestarum historia docet, quae utpote tabulas hujusmodi pactorum, per quae Civitates originariecoaluerint, et summa rerum in iis imperia nata sint, – prorsus ignorat. Neque id mirum. Si namque omnis previe non depacta hominis in hominem potestas, nativae illius, quae praetenditur, libertati, et aequalitati prorsus et *absolute repugnat*; tum familia ipsa (ex qua Civitas consurgit) – pacto, et conventionem tantum, qua mediante nempe liberi parentibus parentalem in se potestatem delegassent, potuissent coalescere: quod omnem naturae, et humanitatis sensum quantopere refugiat, nulla eget expositione. Religio, – in primis christiano Catholica, – et Civitates nobis, tamquam divinae providentiae instituta, naturae humanae indigentis, et inclinationi correspondentia sistit; et imperandi potestatem non a populo, arbitraria translatione; – sed *a Deo* per quem reges regnant, et legum conditores justa decernunt,³⁴¹ cujusve providentia mundus regitur, collatam, nec populi arbitrio subordinatam, sed omnipotenti ejus voluntati obnoxiam esse docet, dum omnes, qui resistunt potestati, ipsius Dei ordinationi resistere, et damnationem sibi aquirere affirmat, et Principes nequitiam populi, sed *Dei ministros* esse declarat, quibus non solum propter iram oporteat subesse, sed etiam propter conscientiam.³⁴² Quod dum ita affirmat, et docet, una subditorum quoque jura, eadem divina sanctione sarta tectave praestat, divinae quippe Principum imperandi potestati, officiorum quoque, juribus pari lege correlatorum, religionem inculcando, ac ad idem, et qui imperant, et qui obtemperant, divinum olim tribunal omnes evocando. – Et sane potestatem imperandi non a regendis esse repetendam, vel gentilibus adeo erat persvasum, ut Chrysippo teste, juris origo non aliunde ipsis, quam a Jove videretur esse repetenda, ac ideo leges celebrarentur, quae coelitus datae sint, quarumve solus Deus pater esse

³³⁵ Math. XXV. 40.

³³⁶ 1. Corinth. XII. 26.

³³⁷ 1. Corinth. X. 17.

³³⁸ Ephes. IV. 25.

³³⁹ 1. Reg. II. 7.

³⁴⁰ 1. Petri V. 7.

³⁴¹ Proverb. VIII. 15

³⁴² Rom. XIII. 1-6. – 1. Petri II. 13. – Tit. III. 1.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

possit, neque eas mortalis hominum natura pepererit, inter quas principe loco opinionem de diis, velut omnis humanae societatis *fundamento*, firmamento justitiae, et magistratus propugnaculo habebant. (Plato IV. de Republ.) Ut adeo Religio Christiana nihil, nisi naturale cordis humani postulatum divina sanctione communiat, dum omnem potestatem non aliunde, quam ab omnipotente Deo docet esse repetendam.

Quantas populi, ex quo ab hac Religionis doctrina desciverunt, dederint temeritatis suae poenas; quam funestae ex hinc subsecutae sint rerum publicarum perturbationes, sanqviniis humani profusiones, Principum, populorumque infortunia, – postremorum sex decenniorum annales sanqvneis characteribus exhibent adnotatum. Et haec quidem omnia propter, et pro mera *incohaerente theoria*. Nonne enim ibi quoque, ubi illusoria haec *majestas populi* pro principio adoptata est, *pauci* denique sunt, qui summa potestate potiuntur, multitudinis vero majestas aliis subjacet; *reali* in gubernanda res publica potestate destituta. – Atque utinam tot stragibus in capita sua congestis populi tandem saperent, atque eo, unde discesseunt, redirent, neque Sirenis illius cantu, qui mendax, et homicida fuit ab initio, incantari se amplius sinerent, auresque jam subtraherent illis, qui se illos sine Deo beatuos in vanum, nec minus tamen audacter mentiuntur. – Quod ut certius assequamini, Christum Crucifixum his quoque seu deceptis, seu deceptoribus annunciate, qui cum facultatem habuisset impetrandi a Patre suo plus quam duodecim legiones Angelorum,³⁴³ tamen potestatem, quae iniquissimo sui judici *desuper* data est, reveritus, neque crudelissimae mortis sententiam ex ore ejusdem recusavit; sed, quod verbo docuit: *reddite, quae sunt caesaris caesari*,³⁴⁴ non solum didrachmate depenso,³⁴⁵ sed vita quoque impensa confirmavit, adeo nihil unquam molitus, quo contribules suos ad grave Romanorum jugum non sine consilio Dei ipsis impositum, excutiendum concitaret; ut potius Apostolos quoque suos, ad reges, et Praesides propter nomen suum adducendos, solas armatura fidei, et lingvae, a Spiritu Sancto moderandae, praesidio praemuniret. –

Reliquum denique est, ut de turbata *nationalitatum* pace ad invicem, mutuisque Christianorum intuitu nationalitatis officiis, ob quae neglecta in mutuas demum funestissimas, more gentilium, caedes, et rapinas ejusdem Apostolici Regni Cives novissime proruerunt, pauca moneamus.

Ac inprimis, Nostrarum partium esse non potest dirimere, quantum illiacos intra muros, quantum item extra eosdem peccatum sit. At non monere non possumus: in lege christiana non esse Gentilem, et Judaeum, circumcisionem et praeputium, Barbarum, et Schytham, servum, et liberum; sed omnia, et in omnibus Christum, ut induti omnes viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam supportantes, et donantes invicem, si quis adversus aliquem habet querelam; sicut et Dominus donavit nobis, ita et nos, *super omnia charitatem habeamus ad invicem, quod est vinculum perfectionis*,³⁴⁶ et indispensabilis conditio pacificae ejusdem Ecclesiae fidelium, ejusdem Reipublicae civium cohabitationis. Non monere non possumus: Deum quidem esse, qui, docente Apostolo, fecit ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum,³⁴⁷ ast diversitatem lingvarum sequelam esse peccati, et defectionis a Deo, et quae hinc oriri debebat, divisionis mortalium contra semet ipsos,³⁴⁸ unde fieri necesse est, ut dum jura nationalitatum nimio plus exaggerantur, in mutuas demum caedes nativus utrinque nationalitatis amor propellat. – Et huic malo lex Christiana tantum medendo est, quae, dum omnes ejusdem regni Dei Cives, eodem Sangvine Christi Crucifixi in adoptionem filiorum Dei adlectos, iisdem

³⁴³ Math. XXVI. 53.

³⁴⁴ Math. XXII. 21.

³⁴⁵ Math. XVII. 26.

³⁴⁶ Coloss. III. 11-14.

³⁴⁷ Actor. XVII. 26.

³⁴⁸ Genes. XI.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

fraternitatis in Christo vinculis invicem religatos exhibet, *universalemque proximi amorem* praecipit: medium parietem maceriae dissolvens, facit utraque unum.³⁴⁹

Heu quanta errorum, quae ducunt ad interitum, colluvies! – Et haec omnia Christiani (?) moluntur gaudium universae terrae!? – Heu quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus!

Levate igitur capita vestra Dilecti in Christo Fratres et Filii! et signa temporum dijudicate. Tempus namque faciendi; terra enim infecta est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt foedus sempiternum; et num quid non cogitabit Dominus dissipare murum filiae Sion, et auferre a nobis regnum suum, et dare genti facienti fructus eius?! – Quomodo tabescit anima nostra, haec animo recolens, et peiora, nisi Deus auxilii respexerit super nos, imminere prospiciens! – Audite igitur Dilecti in Christo Fratres et Filii! Vocem Patris, et Pastoris animarum Vestrarum, ut levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in coelos, et scrutemur vias nostras, et convertamur ad cor, et quaeramus, et revertamur ad Dominum, si forte recordetur, quid acciderit nobis, et respiciat, et auferat opprobrium nostrum; ut clamemus, nec cessemus, sed quasi tuba exaltemus vocem nostram, quia haec dicit Apostolus: *non est in alio aliquo salus, nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri,*³⁵⁰ praeter nomen Domini Nostri Jesu Christi, *in quo omne genu flectatur, et coelestium, et terrestrium, et infernorum.*³⁵¹ Hoc igitur tremendum, et benedictum nomen magistratibus, et subditis, divitibus, et pauperibus, senibus, et juvenibus, hoc omni humanae creaturae praedicate; cumprimis vero tenerae pubi, omni, qua valetis, zelo, et pietate inculcate, certi, quia nisi generatio succrescens *Catecheticis*, tam in Schola, quam in Ecclesia institutionibus, et *practicis religionis exercitiis* ad Deum, et timorem nominis ejus modis omnibus instructa, imbutaque fuerit: novissima pejora prioribus evenire necesse sit.

Quod, ut Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui redemit de interitu vitam nostram, clementer avertere a nobis dignetur, et respiciens in orationes humilium iniquitatibus nostris propitiatur, et sanet contritiones nostras; praesentibus ordinamus: ut ad tlacandam divinam misericordiam:

1-mo In S. Missae Sacrificio inde a Dominica IV-a Quadraquesimae usque Festum Ascensionis Domini, – ab omnibus Archi-Diocesis nostrae Presbyteris Cleri tam secularis, quam regularis quotidie – dum Rubricae non obstant, sumatur Collecta, quae inter orationes: *pro diversis legitur „Pro remissione peccatorum.”*

2-do Diebus singulis post S. Missae Sacrificium, item post Lytanasias, diebus Dominicis, et Festis celebrari solitas, coram exposito in Ciborio Sanctissimo, quinque Pater et Ave cum oratione: „Deus, qui culpa offenderis” lingvis vulgaribus (iuxta advolutam versionem) praeorante Sacerdote (non Cantore) cum populo absolvantur.

3-tio Defigenda pro temporis, et loci opportunitate die, praemisso Sacro Missae Sacrificio cum opportuna de necessitate poenitentiae Parenaesi, publica supplicatio, seu processio ad montem Calvariae, vel Capellam, vel Crucem instituantur.

4-to Super hac nostra ordinatione fideles Dominica 3-tia Quadragesimae ex ambone edocendi, – et ad opera poenitentiae multiplicanda cohortandi, – demum Cyclus hujusmodi poenitentiaeexercitiorum Feria 4-a Rogationum accomoda parenaesi concludendus erit.

* * *

Dum autem haec vobis Dilecti in Christo Fratres, et Filii! fidenter in Domino praeciperemus, hoc fidentius nobis promittimus quoque, quo minus possumus temperare nobis, quin grata memoria repetamus illa vestra studia, quibus nos, de salute Ecclesiae inter nefasta rerum novarum auguria, non absre consveto sollicitiores, qua consilio, qua opera in Domino

³⁴⁹ Ephes. II. 14.

³⁵⁰ Actor. IV. 12.

³⁵¹ Philip. II. 10.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

succolastis. – Quanta enim nobis fiducia erat pro vobis, dum in partem consiliorum diebus 30-a, et 31-a Augusti, et 1-a Septembris anni recens praeterlapsi in unum Deo auspice collatorum Vos vocabamus, ut praesidia laboranti Ecclesiae Dei circumspiceremus: tanta erat gloriatio pro vobis³⁵² qui non recessistis in tempore tentationis, sed permansistis in fide fundati, et stabiles, et immobiles in spe Evangelii.³⁵³ Quid enim tot inter ominosas rerum conversiones, multifaria Ecclesiarum, quibus praesidemus, sollicitudine laborantibus par adferre levamen potuit, quam omnium pene vestrum posse religione niti, et filiali in Ecclesiam, ac nosipsum pietate consolari? Quapropter *gaudemus in Vobis in Domino, quoniam obedientia vestra in omnem locum divulgata est.*³⁵⁴ Sed et confidimus, *quod nihil aliud sapiatis*, sed quae praecipimus, et facitis, et facietis.³⁵⁵ Cupimus autem unumquemque vestrum eandem ostendere sollicitudinem ad expletionem spei nostrae usque in finem; *ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide, et patientia haereditabunt promissiones.*³⁵⁶

At enimvero silentio premere quomodo possumus, repertos quoque fuisse nonnullos in vobis, quos praesentium temporum tentatio jam tum fascinavit *non obedire veritati, sed cito in alia studia transferri.*³⁵⁷ Non alia istis, *qui legunt, intelligant*, – dolentes scribimus, quam, quae ab ipsis descripta legimus, neque ut contristentur, nisi ad poenitentiam; sed ut sciant, quam charitatem habeamus abundantius in ipsos, paternis in Domino monitis hortamur, imo per viscera misericordiae Dei obtestamur: *ut inungant oculos suos collyrio, et videant, unde exciderint, et prima opera faciant.*³⁵⁸

Ac imprimis comperto eo, quod in Coronam Consultationum Districtualium etiam fratres non districtuales, iique cum jure voti decisivi adlecti, in Conclusa districtualia, et Deputatorum pro Conferentiis Dioecesanis electionem effective influxerint; quidam vero etiam Circulares, a rerum novarum studiis notatas, per Archi-Dioecesim nostram Literas suo nomine publicare attentaverint: devia hujusmodi, ad Concitandos animos comparata, atque recto ordini, nostrisque in regenda hac Archi-Dioecesi juribus adversa studia tolerare haud queunt, declaramus: posse quidem etiam Fratres non Condistrictuales ad Consultationes Fratrum Districtualium admitti; at nemini, praeterquam nobis, qui soli Archi-Dioecesi nostrae plena potestate in Domino praeesse dignoscimur, esse integrum limites Districtuum Vice-Archi-Diaconalium extendere, sphaeramque agendorum in Conferentiis Districtualibus voti decisivi, etiam non condistrictualibus concessione commutare; tanto minus Circulares per Archi-Dioecesim nostram Literas quocunque nomine, titulo, aut vehiculo vulgare, quod velut nobis exclusive proprium, a nemine impune usurpari patiemur.

Non deerant alii numero, – quod gratulamur, – pauci, qui in Synodo dioecesana *jus voti decisivi* sibi sumserunt asserendum, haud memores, omnibus, qui divina de regimine hierarchico in Ecclesia catholica instituta noverint, persvasum esse debere: per hujusmodi studia, ab Ecclesia nunquam non damnata, et reprobata, episcopalem tum in suas Dioeceses, cum in universam Ecclesiam, canonum statutis definitam regiminis potestatem, funditus convelli. Quem enim, qui catholico nomine censetur, lateat solos Episcopos esse Apostolorum in Ecclesia catholica Successores, omnisque eorum potestatis haeredes, ac traduces, quibus solis omnis Dioeceses suas potestate legislativa, judiciaria, et coercitiva regendi, et gubernandi auctoritas sensu quoque Canonum S. S. Concilii Tridentini³⁵⁹ ita propria est, ut omnis uti ordinis, ita

³⁵² 2. Corinth. VII. 4.

³⁵³ Coloss. I. 23.

³⁵⁴ Rom. XVI. 19.

³⁵⁵ II. Thess. III. 4.

³⁵⁶ Hebr. VI. 11-12.

³⁵⁷ Galat. III. 3.

³⁵⁸ Apocal. II. 5.

³⁵⁹ Sess. XXIII. can. VII. Sess. IV. c. 4. Sess. XIII. c. 1. Sess. XIV. Proem. et c. 4. Sess. XXIV. c. 4. Sess. XXV. c. 6. de Ref.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

jurisdictionis, et regiminis potestas ab ipsis, et ex ipsis, velut capitali fonte, in caeteros suarum Dioecesium Clericos dimanet, et dicente S. Cypriano: Episcopus sit in Ecclesia, et Ecclesia in Episcopo, et si qui cum Episcopo non sint in Ecclesia, non esse, quae cohaerentium sibi invicem Sacerdotum glutine copulatur?³⁶⁰

Quod vero speciatim voti decisivi in Synodo dioecesana audacem praetensionem spectat, exitiosum hunc errorem Pius Papa VI. in Bulla: *Auctorem fidei* (ddo V. cal. Septembris 1794) qua 85. propositiones Synodi Pistoriensis damnantur, (quam Pius VII. dogmatico axiomate in Allocut. Consist. ddo 26-ae Junii 1805. distingvit) his verbis confixit: IX. *Doctrina, quae statuit: „Reformationem abusuum circa ecclesiasticam disciplinam in Synodis dioecesanis ab Episcopo, et Parochis aequaliter vendere, ac Stabiliri debere, ac sine libertate decisionis indebitam fore subjectionem suggestionibus, et jussionibus Episcoporum.” – Falsa, temeraria, episcopalis auctoritatis laesiva, regiminis hierarchici subversiva, favens haeresi Arrianae a Calvino innovatae, et quidem addita quoque ad calcem eiusdem Bullae huiusmodi sanctione: „Mandamus igitur omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, ne de dictis propositionibus, et doctrinis sentire, docere, praedicare praesumant contra, quam in hac nostra constitutione declaratur, ita, ut quicumque illas, vel earum aliquam conjunctim, vel divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam disputando publice, vel privatim tractaverit, – nisi forsitan impugnando, – acclesiasticis censuris, aliisque contra similia perpetrantes, a jure statuis paenis ipso facto absque alia declaratione subjaceat.”* Quibus cum etiam Beatissimus noster Pater Pius IX. tam in rescriptis Cajeta ddo 17-ae Maji a. c. ad Cardinalem Principem a Schwarzenberg Archi-Episcopum Salisburgensem Primatem Germaniae datis, quae in praeclarissimis pagellis ecclesiasticis: „*Religio*”³⁶¹ leguntur, quam etiam in illis ad *Antonium Josephum Binterim* in Borussia rhenana parochum Cajeta ddo 4-ae Februarii 1849. exaratis calculum suum his formalibus adjecerit: „*Hac idcirco causa dioecesanas Synodos maxime desiderant, ut inde planior sibi via pateat ciendi turbas ad episcopalis auctoritatis exercitium praepediendum, et ad ecclesiasticam Hierarchiam subvertendam, quod in constitutione: „Auctorem fidei” (Propos. IX. et seq.) Praedecessor noster Pius VI. damnavit, et reprobavit;*” – quo loco orthodoxiam suam posituri essent, qui tam certam, et apertam Ecclesiae Catholicae doctrinam porro quoque vellicatum irenr, suapte intelligent, ut qui si Caput non tenuerint, neque in corpore se posse censi ultra assequantur.

Multa pro illis quoque, – esto paucis, – repleti sumus tristitia, et sollicitudine, qui, cum misissent manum ad atratum, respicientes retro, et ollas aegypti ab se relictas dolentes, quae spiritu coeperunt, carne consummatum, coelibatus Clericorum, inde ab Apostolis vigentem, in Ecclesia disciplinam suis nominibus abolendam postulare non verebantur, immemores ardentium, quae olim praeseferebant votorum, enixarumque precum, quibus sponsae Christi immacolatae, quam aquisivit sanguine suo virginali Sacerdotio, desponsari impensius contentebant; immemores, quomodo in atrium Sacrorum admissi, post evolutos, patentibus ad seculum repetendum januis, quatuor probationis annos, *non sponsas, sed Dominum* sibi in partem haereditatis deputantes, solemni ad Aras omnipotentis ultro, ac sponte nuncupata religione, ipsi semet lege coelibatus obstrinxerint, quam nunc insupportabile jugum appellant, invitisque ab Ecclesia impositum temere comminiscuntur. Temere profecto. Quem enim lateat, qui in historia coelibatus non sit plane peregrinus, *originem* Caelibatus Clericorum neque ex Conciliorum sancitis, neque ex decretis Pontificum velut *nativo fonte* recte derivari, sed pia primae aetatis Christianorum, quos quotidiana fere martyria exercebant, in consilia evangelica religione – quae non imparem in Sacrorum quoque ministris vitae castimoniam deposcebat, ex promiscua quadam virginitatis, et continentiae aemulatione *sua sponte, usu, et consuetudine*

³⁶⁰ Epl. 66. ad Papianum.

³⁶¹ Nro 1. Sem. 2. a 1849.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

magis, quam scripta lege *primum* obtinere coepisse? Quam lateat: nunquam aliud a Conciliis, et Pontificibus de coelibatu Clericorum decretum fuisse, quam, ut quod veneranda inde ab Apostolis majorum vestigia ferebant, illibatum ad posteros transmitteretur, *nec quidquam contrarium* – verba sunt S. Gregorii VII-i – *a Sanctis Patribus in exemplum, et auctoritatem posteris relinqueretur*?³⁶² Nunquam profecto leges usitatis moribus adversae aetatem tulissent in Ecclesia, cui inde a primordiis pro summa lege stetit: *quod traditum est, inviolatum custodire*. Unde male celebrati *Encyclopedistae* gallici quoque non diffitentur legem coelibatus clericorum esse ipsi Ecclesiae *coaevam*. – Jugum itaque sibi per coelibatum ab Ecclesia impositum non alii obtendent, quam, qui, quo semper, et ubique, et apud omnes viguerit, opinionum commentis, et nefasto seculi genio putent postponendum; neque Domino jugum suum svave, et onus leve affirmanti, neque Apostolo eius credant asserenti: *quod si spiritu ducimini, non estis sub lege*.³⁶³ Spiritu nempe Christi, qui sine lege facit eunuchos, qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum. *Aliud enim est*, monente S. Augustino, *esse in lege, aliud sub lege. Qui est in lege, secundum legem agit, qui est sub lege, secundum legem agitur. Ille ergo liber est, iste servus*.³⁶⁴ Non ergo jugum dicant coelibatum, sed meminerint esse *holocaustum*, – olim a fidelibus promiscue Domino immolatum, – in quo Christo confixi cruci exhibemus corpora nostra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, incruentam pro cruenta victimam satis impari commutatione redhibentes; quod monet Apostolus: „*Itaque fratres mei, et vos mortificati estis legi per Corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo*”³⁶⁵ meminerint, quia *regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*.³⁶⁶ *violenti*, in semetipsos Casta sensuum custodia; *violenti*, heroica suimet abnegatione, et concupiscentiarum suarum mortificatione; *violenti*, occasionum quarumvis sollicita declinatione; in coelum ipsum, denique jugi pro dono castitatis deprecatione *violenti*, velut qui sciant cujus donum sit continentia virginalis, et credant, quia non possunt esse continentes, nisi Deus det: ideo quotidie adeant Dominum, et deprecetur ipsum.³⁶⁷ Haec, qui negligunt, illud Apostoli sibi imputent: *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem*.³⁶⁸

Ac sit demum: coelibatum Clericorum ex lege scripta natales repetere. Numquid jus non erat Ecclesiae formam vitae suis Ministris, quorum esset induere Dominum Nostrum Jesum Christum, praescribere, quam Ipse, et Apostoli imitandam post se reliquerunt, et fideles ipsi olim tanta contentione in se exprimere satagebant, ut *virgines* idem sonaret, quod Christiani; – Formam vitae, quam Sanctorum omnis sexus, et aetatis innumerabilis multitudo, tanta sibi religione sumsit colendam, ut non deessent etiam sacro connubii foedere obstricti, qui, ut facultatem Christo sine impedimento serviendi sibi redderent expeditiorem, usum conjugii, sacris quibusve Ecclesiae temporibus, ultro sibi interdicerent? Numquid non conveniebat Ecclesiae aemulari ministros suos Dei aemulatione, qua Apostolus fideles cunctos aemulatus est, ut Ecclesiae, in qua non est macula, neque ruga, desponsos, virgines castas exhiberet Christo?³⁶⁹ Numquid non Apostolus monuit eos, qui sunt Christi, carnem suam cum vitiis, et concupiscentiis crucifigere debere?³⁷⁰ Videant igitur, ne totum pondus, quo premi se queruntur, immortificatio sit!

³⁶² Bulla X. De illegitimis ad Ecclesias non promovendis. – Bullarii. Tom. II. p. 30.

³⁶³ ad Galat. V. 18.

³⁶⁴ Adv. Vigilantium.

³⁶⁵ Rom. VII. 4.

³⁶⁶ Math. XI. 12.

³⁶⁷ Sapientiae VIII. 21.

³⁶⁸ Rom. VII. 10-13.

³⁶⁹ 2. Corinth. XI. 2.

³⁷⁰ Galat. V. 2.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Illud vero non vulgaris ignorantiae argumentum est, quod falso praetenditur: a S. Gregorio VII-o Papa coelibatum in Ecclesiam *invectum* fuisse, cum quippe idem Pontifex Archiepiscopum Coloniensem „ad Castitatem Clericorum praedicandam, atque inculcandam *juxta Patrum decreta, et auctoritatem Canonum* cohortatus, ut quippe sponsae Christi, quae maculam nescit, aut rugam, candidatae, et immaculatae familiae gratiosum exhibeatur officium“, ita prosequatur: „*Novit enim fraternitas tua, quia praecepta haec non de nostro sensu exsculpimus, sed antiquorum Patrum sanctiones, Spiritu Sancto praedicante prolatas, officii nostri necessitate in medium propalamus; ne pigri servi subeamus periculum, si dominicam pecuniam, quae cum foenore reposcitur, sub silentio abscondamus. Quamquam huic S. Romanae Ecclesiae semper licuit, semperque licebit, contra noviter increscentes excessus, nova quoque decreta, atque remedia procurare, quae rationis, et auctoritatis edita iudicio, nulli hominum sit fas, ut irrita, refutare.*“ (l. c. pag. 32.) Atque ut alia amplissima vetustitatis monimenta linquamus, – certum est, coelibatum Clericorum edictis Caesarum tam Orientis, quam occidentis longe ante Gregorii tempora identidem fuisse communitum. En legem Justiniani Imp. unam pro multis: „*Sacris Canonibus neque Deo amantissimis presbyteris, neque reverendissimis diaconis, aut subdiaconis nuptias contrahere post hujus modi ordinationem permittentibus animadvertimus quosdam despicientes quidem S. Canones, pueros autem generantes ex quibusdam mulieribus, quibus conjungi secundum Sacerdotalem censuram non possunt: Quoniam igitur poena facinoris hujus in sola Sacerdotii erat amissione: Sacros autem Canones non minus, quam leges, valere etiam nostrae volunt leges: sancimus obtinere in illis, et quae S. visa sunt Canonibus perinde ac, si civilibus inscriptum esset legibus; et omnes istiusmodi homines tam Sacerdotio, quam divino ministerio, atque etiam dignitate ipsa, quam habent, nudari et praeter supradictam excidendi a ministerio poenam, ne legitimos quidem, et proprios esse eos, qui ex hujusmodi inordinata constupratione nascuntur, aut nati sunt: Sed eam, quae ex talibus seminibus oritur, participare turpitudinem: tales enim eos esse disponimus, quales, quos leges ex incestis, et nefariis natos nuptiis definiunt; ita ut neque naturales, aut nothi, seu spurii intelligantur; sed prorsus et undique prohibiti, et successionis genitorum indigni, ac nec donationem ab illis capere possint*“ etc. etc.³⁷¹ Quae quidem quinque ante S. Gregorium VII. seculis, ita sancita fuerunt. Habuit certe acerrimus libertatis Ecclesiae vindex praecipuas partes in instauranda foede tum prolapsa disciplina coelibatus: ast *primus invehere* nullo modo potuit, quod dudum ante suam aetatem, et usu, et legibus obtinebat. – Cum nempe certum, persvasumque teneret, Ecclesiam non posse esse liberam, quae habeat Ministros maritalium pro conjugibus, et liberis seu alendis, seu, quod scelestius, e peculio Christi ditandis quoque, sollicitudinum vinculis irrelitos: nihil intentatum reliquit, ut eos his laqueis expediret, ut qui noverit: „*quanta Castitatis sit virtus, quamque*“ – ipsius verba sunt – „*ecclesiasticis gradibus necessaria seu Sponsi Virginis, seu Virginis Sponsae cubiculariis sit competens.*“ (l. c.) Ast nihil in hoc egit aliud, quam, ut, quod prisca Patrum decreta sanxerunt, innovata veterum Canonum districtione instauraret.

Equidem consulta tantum a Domino, et Apostolis, non imperata quoque fuit angelicae virtutis aemulatio. At enimvero, si Princeps Pastorum ab Apostolis suo quoque exemplo³⁷² deposcebat, ut relictis omnibus utique etiam uxoribus,³⁷³ in sui sequelam venirent: quis temere ambigat id, quod consultum fuit omnibus ab Evangelii praeconibus *depostum* quoque fuisse, ne nimirum patris, et matris, et filiorum, aut filiarum amorem, dilectioni, quam Domino debeant, praeponerent.³⁷⁴ Ac, si non omnes capiunt verbum istud, esse profecto debent, qui capiant, non

³⁷¹ Cod. L. 1. tit. III. §. 45. – Item. I. c. §. 19. – Auth. Collat. IX. Tit. 6. Novel. 123. cap. 14. et 29. Novell. 6. cap. 1. et 5. – Novell. 22. c. 42.

³⁷² Lucae II. 43. et seq. Matth. XII. 46-50.

³⁷³ Math. XIX. 27.-29.

³⁷⁴ Math. X. 37. et seq.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

utique alii, quam quibus *electis de mundo* datum sit nosse mysteria regni Dei. Quid enim? Si nos, qui non ad praecepta solum, sed *consilia quoque* Evangelica praedicanda a Domino missi sumus; si nos ipsi majorum nostrorum, communi virginum convicio, – ut putabatur – ad leones olim postulatorum, sanguine sacra vestigia, etsi non ad martyria, – quamquam ad haec ipsa quoque – ad parem saltem vitae castimoniam nos exhortantia, temere deleverimus, quid tunc a novandi studio tutum adhuc, integrumve manebit in ceteris, quae ab iisdem majoribus ad nos traducta, semper, et ubique, et apud omnes hactenus inviolata constiterunt? Certe enim admissio semel in tantum antiquitatis, et auctoritatis fastigium aliquo novandi ausu, nulla disciplinae Ecclesiasticae *forma*; ast *spiritum* Ecclesiae mutari nefas, in omne aevum permanebit. Hinc est, quod S. Synodus Tridentina, nec potentissimae haereseos impetu vexata, nec Principum precibus sollicitata, cesserit, sed Sess. 24-tae Canone IX. anathemate illos confixerit, qui dixerint: „*Clericos in Sacris ordinibus constitutos ... posse Matrimonium contrahere, qui non sentiunt se castitatis habere donum, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus tentari.*” – Hinc etiam est, quod ad universae Christi Ecclesiae gubernacula in Cathedra Petri residens Pius Papa IX. quoque in Encyclicis ad universos orbis cath. Antistites cum aditu Sacri Principatus ddo 9-ae Novembris 1846 dimissis: foedissimam contra sacrum Clericorum coelibatum conspirationem gemebundus excretur.

Qui porro mundum conjugalibus Clericorum foederibus Ecclesiae conciliandum, Clero devinciendum sperant, nonne ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit. *In hoc cognoscimus spiritum veritatis, et spiritum erroris.*³⁷⁵ Nonne excidit ipsis Regnum Christi non esse de hoc mundo, et omnes, quicunque voluerint amici esse hujus saeculi, inimicos Dei constitui.³⁷⁶ Excidit ipsis electos esse de mundo, non utique ut se huic saeculo rursum conformarent, sed ut portarent improprium Christi, et mundum sibi crucifigentes, et ipsi mundo crucifixi, non gloriarentur, nisi in cruce Domini Nostri Jesu Christi.³⁷⁷ Excidit, quod discipulos Dominus admonuit: – *Si mundus odit vos, scitote, quia me priorem vobis odio habuit. – Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, utique diligeret Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: non est servus major Domino suo.*³⁷⁸ Verendum igitur, ne amicitia hujus mundi, inimicitiam Dei nobis consciscat; verendum, ne mundus non tam Ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei, quam suarum in nobis concupiscentiarum studia magis amet; et amplius adhuc verendum, ne connubiis male quaesitus amor saeculi, fidei apud populum naufragia post se trahat, quae spiritualium, et coelestium nusquam vero terrestrium, et carnalium sensu, et amore praepediri, bonis omnibus in comperto est. – Et quo tandem libertas Ecclesiae delabatur, quae pari passu vadit cum libertate a servitute hujus mundi, et concupiscentiarum ejus? aut liberos dicemus, quos *mundus suos*, et qui *mundum suum* profiteantur, contra cujus insultus Ecclesia ipsos murum sibi inexpugnabilem destinavit? Itaque optime de nobis mundus odio meretur, causam quippe praebens, ne imprudenter a nobis ametur.

Legem naturae obtendunt alii, neque animadvertunt se hanc *legi gratiae*, ipsique Domino, Auctori naturae, et gratiae opponere, in qua volentibus, et conantibus non est impossibile omne verbum. Est utique *supra* consuetum naturae usum, virginalis continentiae consuetudo: ast *nullo modo contra* naturam, nisi legem gratiae legi naturae contrariam statuere, omnesque, quos virginalis castimoniae munere cohaeredes sibi Dominus desponsavit, in naturam rebelles asserere fas sit, ac ipsi Domino fidem denegare, cum Apostolo a stimulo carnis liberari petenti, reposuit: *Sufficit tibi gratia mea! nam virtus in infirmitate perficitur.*³⁷⁹ – Sed falso etiam legem naturae pro se appellant; si namque lex naturae putanda est, quam apud omnes populos adest

³⁷⁵ I. Joan. IV. 5.-6.

³⁷⁶ Jacobi. IV. 4.

³⁷⁷ Galat VI. 14.

³⁷⁸ Joan. XV. 18-20.

³⁷⁹ II. Corinth. XII. 9.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

eandem invenire: nonne ipsi quoque, qui deorum suorum adulteria, et probra venerabantur, virgines tamen diis olympicis inserebant, ac nomen ipsum coelibatus, observante S. Hieronymo, a coelo mutuati, pro axiomate habebant: *Casta placent superis?* Nonne legibus 12. tabularum apud Romanos sancitum erat: *Ad divos adeunto caste!* et hinc consuetum, ut Romani sacris operaturi uxoribus abstinerent? Unde et Virgilius castos, dum vita manebat, celebrat Sacerdotes.³⁸⁰ Nonne eadem lex apud Graecos, Aegyptos, Babylonios, Persas, Indos, Japanas, Chineses, Thibetanos: apud veteres Gallos, Britannos, et Germanos: apud semibarbaros novae Hispaniae populos, Mexicanos, Peruanos, Floridanos, Grönlandos, Cexlonitas, aliarumque novi orbis insularum accolae, ipsos denique polygamos, Mahometis sequaces, de sacrorum ministris obtinent? Num quid igitur tam concordem veteris, et novi orbis conspiracy communi naturae sensui non deputabimus? cum statuere tuto liceat: sicut nullam in orbe sine qualiumcunque nimum cultu; ita neque sine sacrorum Ministris, a quibus non vulgarem vitae castimoniam deposcerent, gentem inveniri. Ut adeo nihil insoliti, nihil inusitati Ecclesia egerit, sed legem naturae humano cordi caractere indelebili inscriptam, divina, qua pollet, sanctione consecraverit; dum a Ministris Sanctuarii continentiam virginalem deposcebat, quibus tanto meliori jure illud Ovidii de Vesta canentis congruat:

Quid mirum virgo, si virgine laeta ministra,

Admittit castas ad sua sacra manus. –³⁸¹

Quanto potiores virginitati ad operandam humani generis redemptionem partes divinitus sunt deputatae! – Virgo namque Dominus Noster Jesus Christus, Virgo Mater ejus Maria; virginitate incarnationismysterium dedicatum, virginalis pro salute mundi quotidie hostia immolatur, virgines – aut post vocationem continentes Apostoli: Virgo Ecclesia, mysticum Christi Corpus, jugi Spiritus Sancti obumbratione liberos sibi generans, ac pro virginali foecunditate; virginalis quoque Sacerdotium divina, et incorporea sobole propaganda, educanda, et ad omnem disciplinam instruenda, quod jam *Eusebius* (Demonstr. Evang. L. 1. c. 9.) admonuit, occupatum suo sibi jure desponsans, cujus auribus, – sin minus, his omnibus moveatur, – illud Tibulli insonet:

Vos quoque abesse procul iubeo, discedite ab Aris,

Quae tulit hesternae gaudia nocte Venus.³⁸²

Apostolicam quoque aetatem adducum. At Apostoli aut virgines erant, aut, teste omni antiquitate, post nuptias continentes. – Quam enim S. Paulus *mulierem sororem* appellat, nemo uxorem intelliget, nisi uxorem *mulierem* fuisse ambigat, et *sororem* congrue dici potuisse tenet. Quam quam vero Apostoli unius uxoris viros quoque in Ministerium Ecclesiae assumi concesserint, hos certe tam suo exemplo,³⁸³ quam fidelium, virginitati summo studio deditorum, postulato, aut continentes volebant, aut viduos; suffecturi certo his alios, si, sue apud Judeos, – quibus nihil tam probrosum erat, (teste lege leviratus) quam sine semine extingui nomina; – seu apud Romanos, – quibus ob promiscuam venerem, in masculam plane degenerem, connubia lege Papia imperare necesse fuit, – coelibes, et castos sufficienti numero mox invenissent, aut Clericos nostro more alere potuissent, in Ministerium altaris subin deputandos. – Valebat autem certo de his unius uxoris viris *pro praecepto* illud S. Pauli ad fideles universos consilium: *Volo enim vos esse sicut me ipsum.*³⁸⁴ Et illud S. Hieronymi adversus Jovinianum: *si monente S. Paulo laicus prae non potest, nisi careat officio conjugali: Sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt Sacrificia, semper orandum est; si semper orandum est, ergo semper carendum matrimonio.*

³⁸⁰ Aeneid. VI. 661.

³⁸¹ Ovidius: Fasti VI. 289-290

³⁸² Tibullus, II. 1, 11-12

³⁸³ I. Corint. VII. 7.

³⁸⁴ I. Cor VII. 7.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Facessant igitur, qui lapsus alienos pro eo, ut deplorarent, in licentiae argumentum sibi servire cupiunt, ac scandala velut machinas contra libertatis Ecclesiae moenia adhibent, quam servitutem subire necesse est, si concupiscentiarum hujus seculi servos sibi ministros, ac pugiles adhibuerit; videantque, neforte illud S. Hieronymi contra Vigilantium in se provocent: *ostendunt, quam sancte vivant, dum male de omnibus suspicantur*. Numquid alienis exemplis perire, et non sapere magis expedit. Non magnae virtutis argumentum est, ceterorum naevos taxare, et totum mundum accusare, ut sit, unde forte suppetat vitiis suis colorem illinire. Illud S. Augustini potius expendant: *Aliud est, quod docemus, aliud, quod sustinemus, aliud, quod praecipere jubemur, aliud, quod emendare praecipimur, et donec emendemus, tolerare compellimur*.³⁸⁵ Actum profesto esset brevi de omni disciplinae Ecclesiasticae vigore, si peccantium multitudo relaxandis, abolendisque, et non e converso instaurandis, adstringendisque Canonici institutis deberet inservire.

At est aliud quoque, quod amaritudine pervellat, ac inmenso poene animum moerore compleat illud, quod, dum oras praecipue meridionales Archi-Dioecesis nostrae, ferocissima belli civilis tempestate, – cui integri, et quod excedit, anni decursu pro theatro serviebant, – foede convulsas, et depopulatas, lapides Sanctuarii profanatos, et dispersos, ipsas Ecclesias cum aedibus parochialibus direptas, et in bustum conversas, integra oppida, et vicos ita in solitudinem redactos, ut e syllabo dioecetano prope raderentur, inter lacrymas intuemur; dum his inquam illacrymamur, cumulum tantis calamitatibus illi adjiciunt, qui nobiscum ad domum Dei ambulabant cum consensu, et dulces illic capiebant cibos, qui cum armaturam fidei, et gameam salutis pro spirituali Christi militia induissent, nefastae calamitatis diuturnitate, et impetu recta orbita excussi, nequidquam seu de vocatione, et pacto cum Ecclesia, et Archi-Dioecesi nostra inito, seu de Canonici sanctionibus solliciti, castris, Ecclesiae, assignatisque pro stationibus desertis, a pugnandis Domini praeliis, ad castra tractandis armis militaribus infelici temeritate *via facti* deficientes, tam miserae vastitati cooperari non abhorruerunt, et irregularitatis semet vinculis innodantes, Deo pro gloria, opprobria; Ecclesiae pro aedificatione scandala, Archi-Dioecesi pro decore, et servitiis, probra, et moerorem compararunt. –

His denique accesserunt illi, qui cum habitu Clericali spiritum quoque exuti, eo temeritatis sunt prolapsi, ut non tantum promiscuum vestitus secularis usum sibi indulgerent, sed barbam quoque, et mystaces, mundo, suisque passionibus velificaturi, alere nihil pensi duxerunt, palam testati, quid apud animum suum ageretur! Haecine ergo haereditas, quam sibi cum Domino sempiterna lege depacti sunt? – Hoccine est, *nemini ullam dare offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibere nosmet ipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, et tribulationibus, in necessitatibus, in angustis, in plagis, in seditionibus..... in verbo veritatis, in virtute Dei per arma justitiae a dextris, et a sinistris*.³⁸⁶ Heu quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalisatur, et ego non uror?³⁸⁷ Sed, si uri nos oportet, gloriabimur in tribulatione nostra, et super impendemur pro animabus vestris, tantummodo convertamini ad cor, et reparetis scandala, et agatis poenitentiam, ut relaxet vobis Dominus facinora vestra. – Ceterum dum statuta canonica: *de vita, et honestate Clericorum* in SS. Tridentina Synodo Sess. 14. cap. 6. de Ref. innovata universis in memoriam revocamus, una districtius praecipimus: ut omnes Archi-Dioecesis nostrae Clerici Tonsuram, velut pacti, quo Dominum in partem maereditatis nobis elegimus, tesseram, una spineae, qua Dominus, ac Redemptor noster, pro nobis, luteis figmentis illudi voluit, venerandum monumentum, et quaevis alia in regno isthoc Apostolico-mariano Synodalibus Statutis, nominatim Synodi Tyrnaviensis de anno 1560. cap. XXIII.§. 2., de anno 1611. cap. II. praescripta, ac legitimo usu vigentia habitus Clericalis

³⁸⁵ Contra Faustum. L. 20. c. 21.

³⁸⁶ 2. Corinth. VI. 4. seq.

³⁸⁷ 2. Corinth. XI. 29.

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

insignia, velut perpetuas electionis de mundo, et vocationis Clericalis monitores, – vestibus laicalibus ad mentem Conferentiarum dioecesanarum quoque *per modum exceptionis* tantum *toleratis*, dum in publicum prodeunt, seu quascunque muneris pastoralis partes obeunt, sub poenis canonicis paulo supra indigitatis, sollicito deferre curent. Ceterum capite nos Dilectissimi! quibus hanc doctrinam arguendo, et increpando suprema pastoralis pro animabus vestris de manibus nostris olim requirendis, sollicitudine urgemur impendere, non ut confundamus vos, neque ad condemnationem vestram haec ad vos scribimus, praediximus enim, quod in cordibus nostris estis ad commoriendum, et ad convivendum. Et si contristavimus vos, non nos poenitet, magis autem gaudemus, non quod contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis, sed probantes potiora, sine offensione sitis in diem Christi.³⁸⁸ Sed jam ad omnes rursum convertimur Fratres, et Filii Charissimi! in Evangelio comministros, in tribulatione socios, in consolatione adjutores, et *primum quidem gratias agimus Deo per Jesum Christum pro omnibus vobis*,³⁸⁹ *semper in orationibus nostris memoriam vestri facientes, ut gratulatio nostra abundet in Christo Jesu, ut bonum facientes non deficiamus, sed operemur salutem ad omnes, maxime domesticos fidei*,³⁹⁰ *et gaudium nostrum sit plenum*.³⁹¹ Quoniam vero unum corpus multi sumus, et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra;³⁹² dilatemus viscera charitatis pro omnibus membris nostris, ut refloreat idipsum sentire sicut et sentiebant, et jam non sint parvuli fluctuantes, qui circumferantur omni vento doctrinae, *sed crescamus omnes in illo per omnia, qui est caput Christus*.³⁹³ Oremus pro invicem, ut salvemur. Haec vobis scribere, nobis quidem non pigrum, *vobis autem necessarium*,³⁹⁴ ut simus adjutores gaudii vestri, et consolationem, et doctrinam, et correctionem pro suo quisque merito habeatis. – De cetero: *quae didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis: haec agite*,³⁹⁵ et pax Dei, quae exuperat omnem sensum custodiat corda, et intelligentias vestras in Christo Jesu. Amen. Datum Coloczae in aedibus Residentiae nostrae ipso Festo Immaculae Conceptionis B. V. Mariae, Anno salutis millesimo Octingentesimo quadragesimo nono. Franciscus m. p. Archi-Episcopus Colocensis, et Bacsensis. Ad Gratosum mandatum suae excellentiae Archi-episcopalis Alexander Csajághy m. p. *Metr. Eccl. Colocensis, et Ejusdem Suae Excellentiae a Latere Canonicus*. Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848. (iktatószám nélkül) nyomtatvány

66. Kalocsa, 1850. január 8. – A kalocsai káptalan levele Szentiványi Vince³⁹⁶ pesti kerületi főispán, császári kormánybiztosnak, melyben azzal a kérdéssel fordul hozzá, hogy a császári seregbe besorozott volt honvédek köthetnek-e érvényes házasságot.

Méltóságos sat.!

Miután több egyének, kik honvéd nevet bitorolva a legközelebbi szerencsétlen forradalom alatt a felkelők táborában szolgáltak, és magukat a katonai hatóság előtt nem igazolva hontartózkodnak házasságra bocsáttatani kívánnak. Miután ezekre nézve egyházi szempontból

³⁸⁸ II. Corinth. VII. – Phil. I. 10.

³⁸⁹ Rom. I. 8.

³⁹⁰ Ephes. VI. 9.

³⁹¹ I. Joan. I. 4.

³⁹² I. Corinth. XII. 26.

³⁹³ Ephes. IV. 14.

³⁹⁴ Phil. III. 1.

³⁹⁵ Phil. IV. 9.

³⁹⁶ Szentiványi Vince 1811-ben született a Zemplén megyei Málcán. 1840-ig Liptó megyei főjegyző, majd 1843-tól 1848-ig helytartósági tanácsos. 1848-ban a szabadságharc idején Windischgrätz mellett találjuk. 1850-től a Bach-korszakban pesti kerületi császári főbiztos. 1863-tól udvari belső titkos tanácsos. Meghalt 1868. május 14-én

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

semmi akadály fenn nem forogva polgári vagy katonai szempontból pedig hozzánk semmi tiltó rendelet eddig nem érkezett, Méltóságodat teljes bizalommal és tisztelettel megkeresni szerencsénk van, miszerint bennünket tudósítani méltóztatnék vajon polgári szempontból az érintettek házassága ellen van-e valamely észrevétel, vagy éppen tiltó rendelet? Addig míg helyeslő tudósítását veendjük őket mindenestre a házasságra lépéstől visszatartóztatván.

Egyébiránt nagybecsű kedvezésibe ajánlottak állandó tisztelettel maradunk.

Kelt Kalocsán 1850-ik évi január 8-án tartott érsek szentszéki ülésből.

Felzetten: (Szent Iványi Vincze megkérdezett: vajon a honvédeket lehet-e házasságra bocsátani polgári szempontból 30/850.) Méltóságos Szentiványi Vincze Cs[ászári]-Kir[ályi] aranykulcsos és Pest-kerületi főparancsnoknak különös tisztelettel Pesten. Leírta Schreyek Január 15-én [1]850.

Forrás: KÉL. I.1. Matrimonium 2. (30/1849) fogalmazvány

67. Pest, 1850. január 15. Szentiványi Vince kormánybiztos tiltó válasza a volt honvédek házasságkötési engedélye ügyében.

936.

Főtisztelendő Kalocsai Érseki Szentszék

Mindazon egyének, kik a közelebb legyőzött forradalom alatt mint honvédek katonai szolgálatot teljesítettek, a fennálló legfelsőbb rendeleteknél fogva, amennyiben hadi szolgálatra alkalmatosak a Cs[ászári] kir[ályi] ezredekben be lévén sorozandók. Önként következik, hogy amenyibe házassági egyben kelést szorgalmazó a most érintett katonai szolgálatot tettek osztályához tartozandó, az erre engedelemmel csak azon esetre lát[t]athatnak el, ha az újoncok közé besorozástól az illető Katonai Hatóság által felmentetett, s erre nézve magát hiteles bizonyítvánnyal igazolhatja.

Mit is ezen Főtisztelendő Sz[ent]széknek f[olyó] é[v] január 8-án 30-ik szám alatt hozzám intézhet hivatalos megkeresésre válaszolni sietek.

Pesten, Január 22-én 1850.

Szent-Ivány

Felzetten: Ordines do 22. Január 1850. no. 936. de eo quod militis honved, ad sequendam militiam obligati matrimonium nunc solum inire queant, si a militia liberi legali testimonio declarantur

Forrás: KÉL. I.1. Matrimonium 2. (99/1849) eredeti tisztázat

68. Kalocsa, 1850. március 18. – Nádasdy érsek levele Scitovszky János hercegprímásnak a forradalomban részt vett kalocsai egyházmegyéhez tartozó személyekről.

[Nádasdy a hercegprímás március 7-én kelt levelére válaszol.³⁹⁷ Azt írja, hogy egyházmegyéjéből senki nem állt a lázadók mellé. Négyen (Sörös Imre, Jámbor Pál, Szép Ferenc és Szemes

³⁹⁷ A hercegprímás levelének kivonata: A hercegprímás közbenjárt a császárnál a forradalomban részt vett papok érdekében. Ennek következtében egy 1850. márc.6-án kelt rendelet felmentette a császári seregbe kényszersorozott papokat a katonai szolgálat alól, és visszaküldte egyházmegyéjükbe. Az átadott személyeket azonban, akik a kánonjog ellenére fegyvert mertek ragadni, az egyházi hatóságoknak kell megbüntetniük. A prímásnak szándékában áll erre szigorúan gondot fordítani. Pontos tájékoztatást kér az illetékes egyházmegyéek vezetőitől: kik és hányan vettek részt a lázongásokban, kik ragadtak fegyvert, illetve kiket ítéltek halálra az egyházmegye papjai közül; kik követték a lázadók táborát, és közülük hányan nem tértek vissza egyházmegyéjükbe; lehet-e tudni, ezek hol tartózkodnak; kik ellen hoztak

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

József) követték a lázadók táborát, de ezek is csak civil feladatokat (láztó beszédek, röplapok, cikkek írása stb) teljesítettek. Ezek többsége ismeretlen helyen rejtőzik. További papi személyeket is felsorol, akik már fegyvert is fogtak a háborúban. Röviden taglalja tevékenységüket és megadja feltételezett tartózkodási helyüket. Az új felzet utáni részben: Hasznosnak tartaná, ha egységes szempontok szerint bírálják el a vétségeket, ennek érdekében minden egyházmegyében állítsanak föl kategóriákat. Eddig ugyanis sem a büntetés módjait, sem a mértékét nem szabta meg semmi.]

Cell[issi]me ac R[evere]nd[issi]me D[omine] Princeps Primus Regni

A[rchi]-Ep[isco]pe D[omine] in Ch[ris]to Frater peculiariter colendissime!

Ambas Cell[si]t[u]dinis V[es]trae cum d[a]to 7^{ae} tum d[a]to 9^{ae} labentium Vienna ad me datas proximo Cursare percepi, dumque Cell[si]t[u]d[i]ni V[es]trae super feliciter evicta Clericorum ac nominatim illorum qui arma pro rebellibus tractando etiam civiliter gravissime deliquerunt³⁹⁸, a praestandis servitiis militaribus im[m]unitate, bonorum omnium, qui Jura et Im[m]unitates Ecclesiasticas Santas tectasve manere cupiunt, nomine ex animo congratulor, una pro benigna intuitu Presbyter[um] A[rchi]-Dioecesis meae quippe Ignatii Mészáros et Dyonisii Piukovics, eaque effectum coronata hoc immerito intercessione, fraternas obstruissimasque grates redhibeo.

Quod por[r]o spectat quaesita in Circularibus Cell[si]t[u]dinis V[es]trae d[a]to 7ae Martii proposita, ad illa sequentibus respondere festino:

Ad 1.) Nullus e Clero A[rchi]-Dioecesis meae Colocensis arma pro rebellibus tractans sive in pugna oc[c]ubuit, sive subin interceptus sententia mediante neci datus fuit.

Ad 2.) Quattuor sunt, qui castra rebellium sequuti, aut alias graviter compromissi, nondum ad Dioecesim et obedientiam reversi in suis semet latibulis detinent; nominatim

a). Emericus Sörös post saepius iteratam pro variante belli alea³⁹⁹ fugam et reditum, demum tum propter sufflammationem populi, et gesta pro rebellibus servitia civilia, cum ob dictum pro Concione Sum[m]a revolutionarium et sanguinarium Sermonem sibi male metuens Mense Iulio, – 1849⁻¹ – dum Exercitus Caesarei phalanx, quae ducatum Comitum Althari sequebatur Colocae im[m]inebat prorsus disparuit, ut ad eo suspensionis ab exercitio ordinum et privationis⁴⁰⁰ ab officio sententiam in ipsum pronunciatam per Dioecesim cur[r]entare oportuerit. – Ex rumore in limicibus Cottus Bacsiensis Cumanias minori conterminis incerta sede fertur laetare. Arma pro castris non tractavit⁴⁰¹.

b). Paulus Jámbor Parochus Jankovaczensis primum Debreczini per vices, tum Szegedini, cum rebellibus diu multumque⁴⁰² com[m]orans, versa belli alea, prorsus evasit, neque ulla de loco com[m]utationis eiusdem hactenus prostant indivia. Arma non capit. Lite ad privationem beneficii conventus est.

c). Franciscus Szép Capellanus Mariatheresiopolitanus propter concitatum contra rascios populum, ac magis propter typis editas in aliquot numeris ephemeridum quas redigebat⁴⁰³ acres uti fertur contra Ang. Dynastiam invectivas male notatus in ignoto latibulo, delitescit. Arma non gessit.

d). Josephus Szemes Capellanus Kernyaensis mense Octobri an(n)i 1848, datis Pestino, quo cor(r)ationem sibi decretam declinaturus evasit, ad Consistorium meum literis, se militias

eddig ítéletet, illetve kiket vittek el a császári seregbe.

³⁹⁸ ac nominantur-deliqueverunt utólagos betoldás

³⁹⁹ pro variante-alea utólagos betoldás

⁴⁰⁰ ab exercitio-privationis utólagos betoldás

⁴⁰¹ arma-tractavit utólagos betoldás

⁴⁰² per vices-multumque utólagos betoldás

⁴⁰³ ephemeridum-redigebat utólagos betoldás

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Honvéd dictas nomen dedisse significavit, a quo tempore nihil certi de ipsius fati conditione vel ublicatione in(n)otuit. Fama teste in patria sua Csallóköz latitans, captus et militias adsertus est⁴⁰⁴.

Ad 3um) a.) Adalbertus Peák⁴⁰⁵ Capelli Stanisicsensis sub inquisitione militari Zomborini a mense Septembri anni praeteriti, propter incautos sermones – uti fertur – interceptus⁴⁰⁶ sententia nondum pronunciata Cassarius detinetur. Etiam arma pro rebellibus interita dictos Honvéd tractavit ad quos mense Iunio [1]849 defecit.

b). Laurentius Fratrics Parochus Bajsaensis per Caesareum Exercitum interceptus et sententia mediante per Iudicium militare⁴⁰⁷ Pestienne pronunciata ad 5° annor(um) carceris est condemnatus. Arma non tractavit.

c). Ioannes Szekeres administrator Nádudvarensis per Caesareum Exercitum captus et Pestini a iudicio militari Pestienzi ad 10 annorum carceris est damnatus. Arma non capit.

Ad 4.) a). Dionysius Pinkovics Capellanus Szonthensis in Castris Verbászensibus, quae propugnacula Sz. Tamásensia cingebant Mense Septembri anni 1848 seu provocatione et promissionibus Ministri olim cultus illectus, seu rasciorum motibus incitatus⁴⁰⁸. Primus e Clero meo militiae nomen dedit. Idem ille cujus dimissionem a militia⁴⁰⁹ C[e]l[si]tudo V[e]stra impetrasse mihi significare dignatur. Num jam Vienna redierit? vel ubi com[m]oretur? adhuc me latet.

b). Ignatius Mészáros Capellanus Zomboriensis ibidem in turmam Honvéd, quam Stephanus Zakó mense Octobri [1]848⁴¹⁰ conflagrat adlegi voluit, iisdem probabilibus quibus prior illiciis seu seductus seu impulsus. – In reditu Vienna Bajae fuisse scitur, ubi nunc? Nondum constat.

c). Georgius Volarics Capell[anus] Zentensis inter ita dictos Honvéd, quibus eadem oc[c]asione qua prior(um) nomen dedit stipendia ut Locumtenens meruit. Moratur apud suos cognatos⁴¹¹.

d). Adalbertus Barakovics Capellanus Bajmakensis Szegedini mense Januario 1849i pro exaltato quo est ingenio castris adscribi voluit in pugna ad Kács lethaliter sauciatus reconvaluit⁴¹². Moratur apud suos cognatos in praedio Mateovics expetitque meam pro eo operam ut ad missiones in Americam borealem nam sibi pararem.

e). Alexander Opicz neomysta cum Stationem sibi assignatam ob tumultuantes rascios adire non posset, isthic Coloczae oc[c]asione demandatae cum initio Marcii 1849ⁱ universalis omnium ab anno aetatis 18° usque 30^{um}⁴¹³ insur[r]ectionis (:népfelkelés:) in censum relatus; subin penes ita dictum csapat servitia praestitit, jamque sui ad honvéd sereg promotionem expectabat, dum victrix Caesareus Exercitus fortunam belli com[m]utavit. Moratur in possessione superior Sz[ent]-Iván apud parentes.

f.) Ioannes Válics extorris Capellanus Temerinensis, eadem occasione qua prior[um] cum populo Colocensi insur[r]exit, ac subin redux Kupuszinam pro Cooperatore dispositus ex hac

⁴⁰⁴ Fama-adsertus est utólagos betoldás

⁴⁰⁵ Peák Béla 1823-ban született, 1846-ban szentelték pappá. 1848-ban káplán Sztanisicsen, 1851-ben Vaskúton, 1852-54 között Apatinban. Az 1854-es schematismus említi utóljára nevét, utána „eltűnik”, és az 1854-55. évi halottak között sem szerepel a neve a következő évfolyamokban. (Schem. 1848. index és 156.o., 1851. 52.o., 1852. 52.o., 1854. 52.o.)

⁴⁰⁶ interceptus utólagos betoldás

⁴⁰⁷ per-militare utólagos betoldás

⁴⁰⁸ seu provocatione-incitatus utólagos betoldás

⁴⁰⁹ a militia utólagos betoldás

⁴¹⁰ mense-1848i utólagos betoldás

⁴¹¹ Georgius Volarius-cognatos utólagos betoldás

⁴¹² in pugna-reconvaluit utólagos betoldás

⁴¹³ omnium-30um utólagos betoldás

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

statione mense Martio 1849ⁱ militiae Honvéd nuncupatae animum applicuit⁴¹⁴, et ad gradum Locumtensis promotus, subin ad Aradinum captus Temesvarini detentus, tandem qua inhabilis ad dioecesim ...⁴¹⁵ remissus, actu sub inquisitione et cor[r]eptione constituitur in domo Deficientiae.

g.) Emericus Lehoczky Capellanus Bezdanensis postquam cum garda quam vocant nationalem ad SzTamas divertisset, subin redux mense Junio [1]849 sponte regulari rebellium militiae sub nomine honvéd sponte nomen dedit et vigilarum magistri gradum adeptus arma pro castris tractavit. Moratur in possessione Szivacz apud suos parentes.

h.) Ioannes Bodog extor[r]is Capellanus Adensis, primum in qualitate Capellani castrensis servitia rebellibus praestitit, an vero subin etiam arma in turma mozgó véd sereg, cui ad finem Martii 1849ⁱ aggregatus est⁴¹⁶ tractaverit. Ex inquisitione quae actu contra ipsum decurrit nondum impatuit. In domo deficientium sub cor[r]eptione constituitur.

i.) Carolus Buday aequae extorris Capellanus Adensis, actu sub Cor[r]eptione et inquisitione constituitur ex qua eveniat: num arma effective pro castris tractaverit, an non solum, - uti praetendit - munere Capellani castrensis functos fuerit. Degit in domo Deficientium.

k.) Ignatius Horváth Capellanus MTheresiopolitanus primum Huszarorum agmini mense Febr[uario] 1849ⁱ⁴¹⁷ ad scriptus, brevi tamen, - uti asserit - Capellani castrensis provinciam consequutus; quod num ita vel secus se habeat? ex inquisitione eveniet eo scopo adornanda. - Moratur Mtheresiopoli apud matrem viduam.

Dum haec in nexu quaesitorum ad notitiam Cel[si]t[u]dinis V[es]trae perfer[r]e festino non possum silentio praeterire, quod omnes quos recensui A[rchi]-dioecesis meae Presbyteros in promptu et simultanee, - ob loci angustiam in domo deficientium⁴¹⁸ ad quaestionem trahere non possim, sed suc(c)essive tantum negotium purificationisque rehabilitationis exequi valeam, hoc magis quo difficilius est in veritatem rerum, quae longis ab hinc locorum intervallis gestae sunt, in promptu⁴¹⁹ devenire. Quod ideo duxi adnotandum neforte vitio mihi detur, si desiderata cum promptitudine votis altioribus adesse non potuero.

Optandum por(r)o esset, [... , - obisitat]is⁴²⁰ quoque declinandae gratia, - quam subnasci necesse erit, si hic severinis, illic indulgentius habiti fuerint, quaestionatae cathogoriae Clerici, - ut in castigatione illorum uniformitas in omnibus Dioecesibus iuxta certas imputationis Classes, observaretur, ac veluti [Colocae]⁴²¹ quidnam criminalis praestitueretur. Canones namque Sacri pro delictorum stricte civilium, quae etiam Ecclesiae nunc punienda relinquuntur, coercitione modum et mensuram non definiunt. Res hoc tanto sollicitiorem me reducit, quod in Clero meo rumor jam sparsus sit: Celsitudinem V[es]tram, quos reperit hujus cathogoriae Clericos, post trium dierum Spiritualia Exercitia mox ad curam animarum reaplicuisse, quod credere utique non possum. Illa quoque suboritur quaestio: num dispensationem ab irregularitate distinctim per singulos ordinarios pro singulis suos dioeceseos individuus, an potius facultatem dispensandi generalem ordinariis ab Apostolica Sede delegendam expediat apud Curiam Romanam sollicitare? Cum sensu Capit. 6° sess. 24. Con. Trid. in casibus o[c]cultis tantum facultas dispensandi ordinariis relicta sit. Cetera pretiosissimis fraternis affectibus comendatus peculiari cum cultu persisto C[e]l[si]t[u]dinis V[es]trae obsequens in Ch[ris]to frater et servus Felzeten: Colocae 18ª Martii [1]850. Cel[sissi]mo Principi Primati Regni A[rchi]-Ep[isco]po

⁴¹⁴ redux-applicuit utólagos betoldás

⁴¹⁵ olvashatatlan szó

⁴¹⁶ in turma-aggregatus est utólagos betoldás

⁴¹⁷ mense-1849i utólagos betoldás

⁴¹⁸ in domo decientium utólagos betoldás

⁴¹⁹ in promptu utólagos betoldás

⁴²⁰ olvashatatlan szavak

⁴²¹ bizonytalan olvasat

IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN

Strigoniensi Joan[n]i Scitovszky. Relatio ad Cel[sissi]mum Primatem de Presbyteris qui Castra sequuti sunt rebellium.

Forrás: KÉL I.1. a. Politika 1848/49.(iktatószám nélkül) fogalmazvány

V. Papi sorsok 1848-51

Az eseménytörténet után ebben a fejezetben a történetekben részt vevő személyekre koncentrálunk. Egyrészt azért, mert az 1848-49-es eseményeket a valóságban is személyes felelősségre vonás követte, s az egyéni sorsok alakulása óhatatlanul része, megkerülhetetlen kérdése volt a történeteknek. A témaválasztás másrészt jól illeszkedik a levéltár egyik jellegzetes részéhez, az ún. perszonális iratok világához. Az Érseki Hivatal fondjának egyik állagaként (KÉL.I.1.c.), a perszonális iratok tartalmazzák a hivatal egyes személyekre vonatkozó iratanyagát. Ezeket az aktákat már keletkezésükkor úgy ítélték meg, hogy bennük az érintett személy az elsődleges, így alakultak ki a személyenként külön kezelt iratsorozatok. Értelem-szerűen ide kerültek az egyes papok elbocsájtást kérő levelei, amikor honvédnek vagy tábori lelkésznek álltak, s szentszéki tisztázó eljárásuk aktái is, amikor a háborús időszak után újra az egyházmegye szolgálatába szegődtek.

A papi sorsok felidézése előtt talán érdemes megemlíteni az akkori egyházmegye néhány témánkhoz kapcsolható statisztikai adatát. A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye névtárának adatai szerint 1848-ban a lelkipásztorkodó papság létszáma 200 fő volt, 110 plébános mellett 90 káplán szolgált. Az 1850-51-es évek fegyelmi eljárásainak aktái alapján megállapítható, hogy legalább huszonhét papi személy vállalt aktív szerepet az 1848-49-es eseményekben. Közülük tizenötön fegyveresen – honvédként, nemzetőrként – harcoltak, négyen kaptak tábori lelkészi kinevezést, ketten a szerb támadások áldozatai lettek a délvidéken, hat fő pedig lázító beszédek, forradalmi izgatás miatt lett elítélve. Egyházmegyeszolgálat szerint csoportosítva a 27 fő között 20 káplánt, 5 plébánost és 2 teológiai tanárt találhatunk. Ha figyelembe vesszük a személynévből honvédnek állt papnövendékek számát (14), mindent egybevetve 41 klerikus tevékenységéről vannak adataink. Hozzá kell tennünk, hogy a tisztázó eljárások megkülönböztették a „szimpatizánsok körét” is, ezt a szintén jónéhány főből álló csoportot azonban – valós tevékenységük megítélésének nehézségei miatt – nem számítjuk be a statisztikai adatokba.⁴²²

A számok elgondolkodtatóak. Első látásra feltűnő lehet a plébánosok csekély részvételi aránya (5:110), amely rögtön érthetővé válik, ha lelkipásztori feladatukra, életkorukra gondolunk. A javadalmas plébánosok sokkal nehezebben hagyhatták el egyházközségüket, mint a segédlelkészek. A plébánosok felelőssége volt az egyes közösségek vallásos életének biztosítása, s ez jól ismert, mindennapos teendőket jelentett. Helybenlakási kötelezettségüket a kánonjog is szigorúan előírta, átlagos életkoruk pedig viszonylag távol állt a besorozott honvédekétől. Nem meglepő tehát, hogy az egész egyházmegyből mindössze egyetlen plébános vett részt honvédként a szabadságharcban, egyébként ő is engedély nélkül hagyta el plébániáját. Az eseményekben részt vevő többi négy plébános közül egy vértanúságot szenvedett a szerb támadások következtében, a másik három ellen pedig templomi beszédei és egyéb kijelentései miatt indult eljárás.

Sokkal jelentősebb tevékenységre utalnak a számok a káplánok részvételi aránya esetében (20:90). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy minden negyedik-ötödik káplán tevékenyen részt vett az eseményekben, s emiatt később tisztázó, igazoló eljárásra kényszerült, és büntetést is kapott. Ők nagyrészt fegyveres szolgálatot vállaltak, átlagéletkoruk 30 év volt. Éppen szolgálatuk fegyveres voltát figyelembe véve nevezhetjük számukat abszolút értékben és arányaiban is jelentősnek, hiszen gondoljuk csak, milyen súlyos eseményeket, érzelmi és lelki folyamatokat kellett ahhoz átélni, hogy az oltár szolgálói fegyvert ragadjanak és a csatatérig jussanak. Az általunk vizsgált

⁴²² A statisztikai adatok, valamint a további ismertetés levéltári forrása a perszonális levéltárban végzett adatgyűjtés.

papok szolgálati helyeinek áttekintése is igazolja, hogy a súlyos okot elsősorban a délvidéki szerb pusztítás szolgáltatta. Ada, Bajmok, Bezdán, Kerény, Szabadka, Szond, Topolya, Újvidék, Zombor stb. adta ezeket a káplánokat. Az 1848-49-es események papjai tehát nagyrészt a főegyházmegye bácskai területéről származtak, az egyetlen ezen kívüli jelentős központ Kalocsa, az érseki székhely volt, amely hat felszentelt fővel és tizennégy seminaristával „szerepelt”. A fentiek alapján tovább finomítva statisztikai megfigyelésünket kimondhatjuk, hogy az egyházmegye bácskai részében minden harmadik káplán részt vett a harcokban.

A papság 1848-49-es tevékenységét összegző számadatok tehát véleményünk szerint alátámasztják a történetírás azon korábbi megállapítását, hogy a regionális különbségeknek köszönhetően a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye vezetői, és így személyesen Nádasdy Ferenc érsek is természetes szövetségesei lettek annak a magyar kormánynak, amely az egyházmegye déli területét sújtó, idegenből bujtogatott szerb nemzetiségi lázadás ellen honvédségével, nemzetőrségével fölvette a harcot.⁴²³ Láthattuk, hogy e természetes szövetség tevékeny részese lett jónéhány lelkész is. Az érsek és a főkáptalan pénzzel, élelemmel támogatta a nemzetőrséget és a honvédséget, miközben rossz közlekedési viszonyokra, ingerültségre, veszedelemre hivatkozva, és más kibúvókat keresve megtagadta több császári körlevél kihirdetését. A papság egy része beszédekkel buzdított, tábori lelkészkedett, nemzetőrnek, honvédnek állt. De vajon ki mit értett az említett szövetség alatt, s milyen következményei lettek mindennek a megtorlás idején? A válaszokhoz érdemes közelebbről is megvizsgálunk a felelősségre vonás dokumentumait, az ún. szentszéki tisztázó eljárások aktáit.

Az egyházmegye lelkészei természetesen engedélyt kértek szolgálati helyük elhagyásához, illetve bizonyos esetekben utólagos értesítést küldtek besorozásukról. 71-75. Nádasdy érsek a kért engedélyeket megadta, az utólagos értesítéseket is tudomásul vette, időnként jókívánságait – pl. Isten vezéreljen! – is kifejezte. 73/b. A honvédnak állt lelkészeket mindig gondosan figyelmeztette, hogy szolgálati idejük alatt tartózkodjanak mindenfajta papi funkció gyakorlásától. Érdekes volt a tábori lelkészek helyzete: az ő elbocsájtásuknál bizonyos esetekben joghatóságot is adtak a működéshez, máskor az is előfordult, hogy a tábori lelkészség vezetőihez vagy a területileg illetékes püspökhöz irányították a kérelmezőt. Az elbocsájtást kérő levelek beszédesen őrzik az elhatározások indítékait. A fegyverfogás céljaként általában a további szerb pusztítás megakadályozása szerepel, s a levelekben a lelkesedés ízeit, a hazaszeretet megfogalmazásának szép példáit is megtalálhatjuk. 77/a. Az egyes papi sorsok vizsgálata természetesen tovább színesíti az eddig kirajzolódott képet: egy-egy csekély jövedelmű káplánnak pl. sokat jelentett anyagilag a tábori lelkészi fizetés, s volt olyan eset, hogy az elnéptelenedett falu káplánja kifejezetten megélhetési gondokra hivatkozva, a koszt és kvártély reményében állt be honvédnak. 83. Előfordult néhány esetben az is, hogy a bevonulást fegyelmi problémák, helyi káplán-plébános konfliktusok előzték meg, s a távozás így szinte menekülésre emlékeztetett. Arra is volt példa, hogy a tisztelgő látogatásra érkező küldöttségből a papot egyszerűen „ottfogták” Perczel Mór táborában, mert a továbbiakban szükség volt helyismeretére... 90/a. 91. 100.

A fegyveres szolgálatba álló lelkészek zöme rangot is kapott, honvéd- és nemzetőr őrmesterek, hadnagyok, kapitányok, századosok lettek. A harcban általában nem jeleskedtek, viszont jól hasznosították tudásukat a parancsnoki irodákban. 103. Természetesen itt is voltak kivételek, Buday Károly adai káplán, nemzetőr parancsnok pl. négyezer embert vezényelt... A vallomások szerint a legtöbb paphonvédnek csak kisebb sebesülései voltak, általában négy-öt csatában vettek részt. Saját kézzel nem öltek, bár puskájukat az ellenség irányában elsütötték,

⁴²³ Báth János: Adalékok az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez. In: Cumania III. Historia. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét, 1975. 235-238.o.

mégsem lehetett biztosan tudni, hogy találtak-e a lövések – állapították meg a vizsgálatok. 108. 115. Egyesek életet is mentettek, volt aki pl. saját állítása szerint Görgei parancsa ellenére Buda ostrománál több ember életét is megkímélte. A fegyveresen harcoló papok az érseki utasítást követve tartózkodtak a papi funkcióktól, s ez alól csak néhány temetés esetében tettek kivételt.

1849 augusztusában, a fegyverletétel után a bizonytalanság időszaka következett. Többeket a császári seregbe soroztak, volt aki fogságban várakozott, a szerencsésebbeknek sikerült valamilyen úton hazajutni, ők családjuknál, esetleg egykori szolgálati helyükön várták a további fejleményeket. Egyvalami azonban közös volt: egy ideig senki sem tudta, milyen büntetés, milyen eljárás előtt áll. Az első velük kapcsolatos hírt az egyházmegye szeptemberi körleveléből hallhatták, ebben arra kapott utasítást a papság, hogy a volt katonapapokat a misézéstől és minden egyéb egyházi szolgálattól mozdítsák el. 58. Az egykori honvédek részére ez tulajdonképpen a papi funkciók további felfüggesztését jelentette. Az év végére az egyházmegye központjában már tudták, hogy a paphonvédek ügyében a szentszék lesz az illetékes bíróság. A hadbíróságok a közigazgatási kerületekben működő fegyelmi bizottmányok útján továbbították az egyházi személyek iratait a szentszékekhez. A fegyelmi bizottmánynak (Disciplinar Comitée) betekintési joga volt az iratokba, de az ítélezést az illetékes egyházi bíróságra hagyták. A betekintési jogot tágan értelmezték, ezzel kapcsolatban az illetékes tisztviselők kifejtették, hogy joguk van az iratokat átvizsgálni és mérlegelni, súlyosabb esetekben a megfelelő büntetés felől megbizonyosodni. 125/a-c. A világi hatóságok tehát fenntartották a súlyosabbnak ítélt esetekre a beavatkozás jogát is.

Nehéz feladat előtt állt az egyházmegyei szentszék. A kánonokat szigorúan értelmezve a fegyverviselés, az esetleges emberölés egyházi rendből való kizárást vont maga után. 1850 elejétől a Kalocsai Főszentszék is megkezdte a tisztázó eljárások lebonyolítását. Az eljárás lényegét annak az egységes kérdőívnek a kitöltése jelentette, amelyben megkérdezték, hogy ki hol szolgált/ milyen minőségben és beosztásban/ hány csatában vett részt/ ölt-e embert akár saját kézzel, akár közvetve, utasítással/ részt vett-e statáriális eljárásokban, esetleg fosztogatásban/ volt-e sebesülése/ volt-e fenyítve/ állt-e hadbíróság előtt vagy maga részt vett-e ilyen ítélezésben? A kérdések végeztével a nyilatkozatok következtek: arról, hogy a kérdőívet kitöltő aláveti magát a szentszék ítéletének, a kirótt büntetést elfogadja/ hogy a vallomását hajlandó esküvel is megerősíteni/ és végül azokról a személyekről, akik a leírtakat tanúként megerősíthetik. 107. Általánosságban talán érdemes megjegyezni, hogy a „komolyabb” kérdésekre szinte kizárólag egyszavas nem volt a felelet, így pl. egyetlen vallomás sem volt, amely emberölést elismert volna. Honvédekhez illő, meglehetősen uniformizált vallomásokot kapott tehát a szentszék, amelyek között nehéz lett volna bármiféle sorrendiséget föllátni a vétségek alapján. Akadt viszont egy másik fontos szempont az ítéleteknél, s ez az egyházfegyelmi vétségek megítélése volt. A forradalmi események sodrában többen is olyan kijelentéseket tettek, olyan magatartást tanúsítottak, amely utólag fegyelmi vétségnek minősült. (Pl. bírálták előljáróikat, az egyházi fegyelem hagyományos szabályainak megváltoztatását kérték, hirdették.) 109-110. 113-114. A világi hatóságok előtt minden bizonnyal érdekesebb honvéd múlt az egyházi bíróság előtt másodlagossá válhatott. A penitenciát sokkal inkább befolyásolta az esetleges egyházi fegyelemsértés, melynek tisztázása általában az eljárás menetét is megnyújtotta. Az eljárások zöme egyébként 1851 végéig lezajlott. A purifikációt, a felmentést minden esetben kimondták, penitenciaként 1-4 hónapi elcsendesedést, lelkigyakorlatot írtak elő, amelyet a legtöbben Kalocsán, a Nagyszeminárium épületével szomszédos agg papok otthonában, az ún. deficienciában töltöttek. Néhányan hasonló célból ferences rendházakba, Bajára és Dunaföldvárra kerültek. Az előírt időszak egy részét magányban töltötték, hetente két napot kenyéren és vizen böjtöltek és havonta írásos elmélkedéseket kellett benyújtaniuk. Ellátásuk költségét később levonták jövedelmükből, a szegényebbek esetében pedig az egyházmegyei pénztárból fizették. A tisztázó eljárás végeztével az érintettek hűségesküet tettek, majd az érsek rendelkezése szerint

visszatértek állomáshelyükre, ahol újra lelkipásztori munkába álltak. A deficienciában töltött napokról is megőriztek érdekes részleteket a források (pl. „rendbontásként” hazafias nóták éneklése). 110.

Hogyan viselték a tisztázó eljárások lefolyását az érintettek? Valóban fontos tényező volt az eljárások során a lelkészek önérzete. Sokan úgy érezték, komolyan nem mérlegelhető „vétségek” alapján róttak ki rájuk látszat-ítéleteket, hiszen azért vonták őket felelősségre, amit sokuknak maga az ítélkező fórum engedélyezett. A látszat-ítéleteket viszont mégis valóságosan elszenvedték, egyházi fenytésükkel folt esett papi becsületükön. S, ha nem mentek bele a játszmába, ha nem vették föl a bűnbánó vétkes szerepét, ha nem fogadták el a szabadságharcra kapcsolatos – siralmas emlékü forradalmat, pártütést, sajnálatos eseményeket emlegető – retorikát, ha megpróbálták igazukat bizonygatni, azzal politikai nehézséget okoztak, kényelmetlenné tették mind a maguk, mind pedig a bíróság helyzetét. Néhány káplánnak bizony hasonló problémákat jelentett a tisztázó eljárás, elkeseredésükben még elbocsajjtásukat is kérték a papi rendből, ill. távoli vidékre, külföldre kívántak távozni. 106. 109. 123. Hasonló távozásokra végül nem került sor.

Az egyházmegye központjában nem értelmezték szigorúan az ítéleteket, nem voltak pl. hosszabb távú következmények. A néhány hónap deficiencia gyorsan letelt, s hamarosan a kamarai kegyuraságú plébániákra is első helyen jelöltek tisztázó eljárásból átesett személyeket, azaz remélték, sőt meg is kapták az uralkodó, ill. az őt képviselő személy jóváhagyását egykori honvéd papok plébánosi kinevezéséhez... A későbbi életutakat tekintve sem figyelhető meg semmiféle mellőzöttség vagy megbélyegzettség. A káplánokból néhány év múlva a dolgok rendje szerint plébánosok lettek, c. apátok, esperesek, sőt kanonokok is kerültek ki közülük.

Nem esett szó eddig egy nagyon fontos részletről: a szeminaristákból lett honvédek elvesztek az egyházmegye számára. Őket még nem védte a felszentelt állapot, a papi rend tisztelete. Sorsuk a többi honvéd sorsához hasonlóan egészen változatos lehetett, de az egyetlen kivételt, Boros Imrét leszámítva nem térhettek vissza a szemináriumba. Egyikük később világiként, érsekuraldalmi jószágigazgatóként került újra Kalocsára.

Víszonylag keveset árulnak el a kalocsai források az öt papnak a peréről, akiket világi fórumon ítélték el és várfogságot szenvedtek. Ők jelentették politikailag a „súlyosabb eseteket”, amelyeket a fegyelmi bizottságok, a császári katonai szervek „fenntartottak maguknak”. A beavatkozás pontos menetét nehéz rekonstruálni, de egy dolog bizonyos: mindannyian csak szóval vétettek, vagyis a kimondott szó esetükben súlyosabb büntetést eredményezett, mint a szentszék előtt a honvédek fegyverfogása... A pártütőkkel való együttműködés, az uralkodóház elleni izgatás szerepelt a vádakban, ez a valóságban a lakosság szószékéről történő buzdítását, a magyar kormány rendeleteinek felolvasását, vagy éppen „swarczelb kutyák” emlegetését jelentette. 85/a-b. 105/a-b. Az öt elítélt közül Szekeres György plébános a börtönben halt meg. Domsics Antalt hazatérése után nyugalmazták, hamarosan ő is elhunyt. Hering Lipót és Fratriks Lőrinc csak kb. egy évig voltak börtönben. A hosszabb ideig, négy-öt éven át fogva tartott Domsics Antalt és Sörös Imrét, valamint Szekeres Györgyöt az egyházmegye időnként pénz-küldeménynyel segítette. 126. A hazatérők újból egyházi szolgálatba álltak, de a börtön emléke, a személyükkel kapcsolatos óvatosság őket már halálukig elkísérte. Őt esetben tehát nem sikerült az érseknek megvédenie papjait. Az ítéletek enyhítésének kérelmezésén, segítő küldeményeken túl az egyházmegye az ő esetükben nem sokat tehetett. A várbörtönökbe zárt papok példája szempontokat adhat az egyházmegyei bíróságok fentebb részletezett működésének megítéléséhez is: ezek a bíróságok, s az itt folyó tisztázó eljárások tették lehetővé, hogy komoly büntetés és törés nélkül vészelve át az abszolutizmus éveit az 1848-49-ben szerepet vállaló papság jelentős része. Utolsó két „időn túli”, 1864-ből származó forrásunk pusztán érdekességként utal a 48-as múlt kérdésének-problematikájának továbbélésére. 127/a-b.

A papi sorsok bemutatásakor a fent leírt folyamatok minél teljesebb érzékeltetésére törekedtünk. Ennek érdekében nem néhány életút teljes bemutatására vállalkoztunk, hanem inkább a sokoldalúságot, az eseményekben részt vevők jelentős számát és sokféleségét szeretnénk volna hangsúlyozni. Így a források rendező elve továbbra is az időrend maradt, az egyes életutak követését a névtár és a mutatók segítik.

69. Kalocsa, 1848. május 9. – Opicz Sándor* szentszéki írnok hazamenetelre kér endegélyt a szentszéktől.

Méltóságos és Főtisztelendő Szentszék!

Amily kevés azoknak száma, kik hazánknak – a szabadság, egyenlőség, testvériség alapján – újjászületési vajúadásán szívből nem örülnek, oly nagy azoknak száma, kiket e terhes vajúadás egy vagy más tekintetből sújt. Ez utóbbiak közé sorozhatom én is magamat, ki személyesen ugyan semmi által, de atyám felette sújtva van. Ezen sújtás következtében oly dolgok történtek atyám s testvéreim közt, miket fájdalom nélkül nem nézhetek, annyival inkább, mivel reménylem, hogy személyes megjelenésem által elháríthatók, és én még nem jelenhettem meg mindeddig köztük. Miért is fiúi alázattal esedezem a Méltóságos és Főtisztelendő Szentszék színe előtt: kegyeskedjék engemet mai naptól fogva egy-két napokig hazabocsátani, hogy fiúi s testvéri kötelességemnek – mit már régen kellett volna teljesítenem – eleget tegyek. Ismételve könyörögvén kérelemreimre hajolásért, magas kegyeibe és tapasztalt jóságába ajánlott vagyok Kalocsán 1848. május 9-én

a Méltóságos és Főtisztelendő Szentszéknek legalázatosabb szolgálja és engedelmes fia
Opicz Sándor kalocsa érsekmegyei szentszék hites írnoka

A felzeten: bemut[attatott]t 1848. május 9-én. Olvast[atott] a Szentszékben 1848. május 9-én.

Forrás: KÉL.I.1.c. Opicz Sándor 836/1848. Eredeti levél. (Válasz nélkül.)

70. 1848. június (dátum és hely megjelölése nélkül) – Jámbor Pál* jankováci plébános nyílt levele a választópolgárokhoz, melyben az országgyűlési választásokon való részvételre buzdít, és egyben jelzi, hogy jelöltként indul az almási kerületben.

Szózat a néphez.

Tisztelt polgártársaim!

Közelget az országgyűlés. Eddig a nemes ember választhatott csak követet az országgyűlésre, most a nép is választ. Soha fontosabb országgyűlés nem volt, mint ez lesz. Soha jobban meg nem kelle gondolni a népnek azt, hogy kik kezébe teszi le sorsát mint most. Igen szomorú lenne, ha a nép saját kárára élne választási jogával, s oly képviselőket küldene az 1848-ik július 2-án tartandó országgyűlésre⁴²⁴, kik a nép újan nyert szabadsága előtt nem szívből, hanem csak kényszerből hajolnak meg, kik a régi jó világot, melyben dézsma és robot uralkodott, minden előforduló alkalommal készek volnának visszaállítani, kik egyesek érdekeit képviselnék, és nem azt, ki őket küldötte, a népet. Legyetek ébren atyámfiak, nézzetek szemébe azon embernek, kinek jogot adtok szólni sorsotokról. Ne hallgassatok semmi ámitókra, mert magatokat ámitjátok el. Sokan fognak benneteket szép szóval, fényes ígéretekkel s a t[öb]bi

⁴²⁴ István nádor július 5-re hívta össze az első népképviselői országgyűlést Pestre. Ld. Mo. tört. kronológiája 684.o.

behálózni, vigyázzatok, mert boldogságtok siratja meg könnyelműségteket. Hogy pénzért adja el magát a becsületes magyar nép, jelleméről fel nem teszem, ha ezt tehetné, úgy nem volna méltó nyert szabadságára, mert egy ösvényt nyerne csak új erkölcstelenségre. A magyar nép, mely eke mellett a természet egyenességétől tanulta meg a becsületességet, nem árulja el nyomorult fillérekért magát. A magyar nép lelke nem árucikk, mit adni vagy venni lehet. A jegyzők a nép vezetői, hol a nép tudatlanságból mások ámitása után megy, nem másra, mint a vezetőkre esik a felelet terhe. A jegyzőknek testvériesen kell összetartani, hogy örködjének a nép felett, mely fizeti őket. A jegyzők boldogsága nem lehet más, mint a népé.

Polgártársak! A legszentebb kincsről van szó – a nép bizodalmaról. Helyeztétek ezt olyanba, ki mindig a nép java mellett dolgozott. Hálátlanság volna az, ha nemesi rendből követet választani vonakodnátok, mert azon követek, kik számotokra a szabadságot kiküzdötték, nemesek voltak. Válasszatok nemes képviselőt, ha bizodalmatokat bírja, ha szóval, tettel megmutatja, hogy a nép barátja, hogy a nép felszabadításán lelkéből örül. De választhattok a nép sorából is, jegyzőt, lelkészt, s a t[öbbit] mert csak így van a nép egészen képviselve.

Nem volnátok érdemesek ezen szép jogra, minél fogva magatok vagytok urai sorsotoknak, ha azt gyakorolni nem tudnátok, vagy nem akarnátok. Minden ember dolgozzék, ha munkaidő van, de ott, hol törvényes szabadságunk gyakorlásáról, a nép további boldogításáról van szó, egy napra a munkát elhagyni polgári kötelesség. A választás napján minden választó jelenjék meg a választó helyen, és se hanyagság, se könnyelműség, se munka senkit vissza ne tartóztasson. A nép értelmesebb⁴²⁵ei minden helységben jöjjenek össze, és illő, hogy nem a megvesztegető bor tüze mellett, hanem a hazaszeretet lelkesítő lángjánál lelkiismeretes komolysággal tanakodjatok képviselőtök felől.

Én is voltam oly szerencsés, hogy pár község megtisztelt bizodalmaival, s felhítt, miszerint vállalnám el almási kerületben a követséget. Eleinte visszautasítám őket érezvén a nagy súlyt, mely e terhes pályán vállaimra várakoznék, de midőn a nép bizodalma határozottan s többször megkeresett, elhatározám magamban, hogy ha e kerület többsége mégis engem ajándékozna meg bizodalmaival, a nép boldogságának előmozdítását legszentebb kötelességemnek tartandom. A nép boldogsága az én boldogságom. Isten veletek polgártársaim!

Jámbor Pál jankováczi plébános

Nyom[atott] Szabadkán, Bittermann Károlynál.

Forrás: KÉL.I.1.c. Jámbor Pál (Szám nélkül.) Nyomtatvány.

71/a. Mateovics, 1848. szeptember 30. – Piukovics Dénes* káplán levele Girk György érseki helynökhöz, melyben kéri, hogy mentsék fel hivatalából és engedélyezzék, hogy katonának álljon.

Méltóságos Püspök és Érseki-helyettes Úr!

Édes hazánk, de magyar egyházunknak is jelen veszélybeni lététől meghatottan, a legnagyobb alázat- és fiúi hódolattal sietek Méltóságodhoz avégett folyamodni, miszerint kegyeskednék engem – a haza védelmébeni résztvevő vágyom, miként e folyó szeptember hó 7-ről kelt miniszteriális levél, de a haza egyéb lelkes fiainak is többszöri felhívásuk következtében⁴²⁶ – hivatalomtól fölmenteni, s e hon fegyveres hadfiai sorábani beléphetésre felhatalmazván,

⁴²⁵ értd: értelmesebbjei

⁴²⁶ Pontosan nem tudni, mire gondolt Piukovics Dénes a miniszteriális levél említésekor, de aug. 29-e, Szemere Bertalan belügyminiszteri rendelete óta folyt az újoncösszeírás a törvényhatóságoknál, s ezt a rendeletet Batthyány Lajos szept. 14-én megújította, vagyis megkezdődött a honvédelakulatokba történő toborzás. Az önkéntes nemzetőrök toborzása már korábban, 1848 nyarán is folyt. Ld. Mo. tört. kronológiája 685-686.o.

helyembe mindaddig mást helyettesíttetni, míg hazánk jelen nyomasztó aggodalom- és vészteljes sorsa jobbra nem változand. S ezt midőn a legkomolyabb megfontolásom, mint szülőim, mint pediglen egyéb rokonaim helyeslésükkel a legelhatározottabban fölterjeszteni bátorkodnám, s a fent érintettek felhatalmazó levelét minél előbb – hivataloskodó helyemre – elküldetni a legalázatosabban kérem, magam további kegyeibe ajánlom.

Kelt Mateovicson 1848. szeptember 30-án.

legalázatosabb szolgálja
Piukovics Dénes szontai káplán

Az ügyirat felzetén: bemut[attatott]t 1848. október 10. Olvast[atott] a Szentszéekben 1848. október 12-én.

Forrás: KÉL.I.1.c. Piukovics Dénes 1620/1848. Eredeti levél.

71/b. Kalocsa, 1848. október 12. – Girk György érseki helynök válasza Piukovics Dénes* káplán kérésére.

K[risztusban] K[edves] Fiam!

Folyó évi szeptember 30-án kelt leveledre, melyben magadat papi hivatalodtól fölmentetni, és a fegyveres katonaság közé léphetésre felhatalmaztatni könyörögsz, atyai őszinte szeretettel válaszolom: hogy miután a szent kánonok (nevezetesen Canon 5. és 6. dist[inctio] 50.⁴²⁷ Can[on] 1. 2. és 4. dist[inctio] 51.⁴²⁸ Canon 3. qui eos Caus[a] XX. quest[i]o 3.⁴²⁹ Can[on] 4. és a következők caus[a] XXIII. Quest[i]o 8.⁴³⁰), valamint római pápai egyházi rendeletek (mint S. Congr. jan. 13-án 1618 in firman.) és honi zsinati rendeletek (mint az 1279-ki budai nemzeti zsinat⁴³¹) fejezetében az egyháziaknak a fegyverbeni szolgálatot egyenesen tiltanak,⁴³² szem előtt tartva magának az apostolnak Timóth[eu]shoz írt 2. lev[élének] 2. 4. intését Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus.⁴³³ K[risztusban] édes Fiam, önmagad önként be fogod látni, hogy én szándékom valószínűsítésére egyenes engedélyt és fölhatalmazást annál kevésbé adhatok, mivel Szentséges Urunktól nyert apostoli engedmények között ilyenre joghatóságot nem kaptam. Én azonban, ha mégis szándékom mellett maradván, édes hazánknak minden jó fiától méltán óhajtott javára és boldogságára katonai pályán üdvösb szolgálatot vélsz tehetni, mint az egyházi pályán, melyre négy évig neveltetél, ám lásd, ebbéli szándékomat nem akadályoztatom, arra azonban figyelmeztetek, hogy még fegyvert viselendesz, fölszentelés és püspöki megbízásból nyert egyházi rendi és joghatósági tények gyakorlásától, azaz lelki hivatalod folytatásától egyházi törvények szerint magadat óvatosan tartóztatni kell.

⁴²⁷ A hivatkozott kánonok a Corpus Juris Canonici egyik fontos jogforrására, Gratianus Decretumának első részére utalnak, az említett kánonok címe (azaz rövid tárgymeghatározása) a következő: Can. 5. Ad maiorem gradum Clericus provehi non potest, qui Paganum occidit. Can. 6: Qui defendendo se Paganum occiderit, Sacerdotali careat officio.

⁴²⁸ Szintén Gratianus Decretuma, első rész, Can.1: Post baptismum militantes, vel in foro decertantes, a sacris prohibentur ordinibus. Can. 2: De quibus Laicis aliqui ad Clericatum non possunt pervenire. Can. 4: Non promoveatur ad Diaconatum, qui post baptismum ad fidelem necandum accinctus fuerit.

⁴²⁹ Gratianus II. rész, Can. 3: Semel in Clero taxati, vel monasteriis deputati, ad militiam non redeant.

⁴³⁰ Gratianus II. rész, Can. 4: Pro Clerico, qui in bello aut rixa moritur, oratio vel oblatio non offeratur.

⁴³¹ Az említett zsinat VII. konstitúciójának témája: Ecclesiastici re militari non implicandi. Ld. Katona István: Historia Critica Regum Hungariae. VI. 812.o.

⁴³² A fogalmazványban áthúzott rész ezután: „és más lelki büntetéseken kívül szabályszerűtlenséggel bélyegeztetnék”. A szabályszerűtlenség, latinul irregularitas később még fontos kifejezés lesz, ez a vétség alól kell ui. majd 1849 után a fegyvert fogó papságot felmenteni.

⁴³³ Az idézett szentírási rész magyarul: Egy harcos sem bonyolódik bele az élet mindennapi dolgaiba, (a mondat folytatása: különben nem vívja ki kezére elismerését.) Az előző mondatban Szent Pál Jézus Krisztus jó katonájáról szólt.

Kelt Kalocsán, 1848. esztendei október 12-én tartott érsek-szentszéki ülésből.

Felzetten: Elküldött tisztázataát leírta Szabados Antal 1848. október 13-án.

Forrás: KÉL.I.1.c. Piukovics Dénes 1620/1848. Fogalmazvány.

72. Szonta, 1848. október 17. – Parcsetics József szontai plébános levele Girk György érseki helynökhöz, melyben beszámol Piukovics Dénes* katonai pályára lépésének történetéről.

Méltóságos Püspök s Érseki Helyettes Úr! Főtisztelendő Főmegyei Szentszék!

Főtisztelendő Piukovics Dénes úr, szontai káplán szüleinek, s másod alispán Piukovics Ágoston úr rokona megegyezésével pesti honvédek közé besoroztatván magát, folyó hó 13-án közvitéznek feleskedtetett, s jelenleg Karavukován, ahol is az említett honvéd zászlóalj a dunai vonalon örökodik, állomásoz.

Ugyanis T[isztelendő] Piukovics Dénes úr egyébiránt szelíd s erényes magaviseletű ifjú pap, aki szent hivatásának mindenkor és mindenekben ifjú tehetsége szerint megfelelni erélyesen igyekezett – tekintetbe vévén édes hazánk vészteljes állapotját, mely által nemcsak hazánk, de magyar egyházunk is veszélyeztetik, haza iránti szeretetből ösztönöztetve, a Magyar Minisztérium felszólítása által annyira fellelkesítettett, hogy benső sugallatát követve a veszélyeztetett haza védelmére tettelegesen fellépni eltökélt szándékát kijelentette.

Én az ifjú tüzet mindenképp mérsékelni igyekeztem, eleibe terjesztvén, hogy mink papok, valamint mindenkor, úgy kiváltképp hazánk jelen környülményeiben⁴³⁴ hasonló üdvös szolgálatot tehetünk a hazának, ha népünket a haza igazságos ügyéről felvilágosítva, azt a haza védelmére, szeretetére, béketűrésre buzdítjuk, mint akármely más fegyveres katona. Mindazonáltal hasztalan lett minden törekvésem, azt adván barátságos észrevételeimre feleletül, hogy ő oly időben, amikor is a haza vészteljes állapota minden honpolgárnak karját igényli, készebb a haza védelmében harcmészón dicsőségesen meghalni, mintsem Szontán magát a rablók által gyáván meggyilkoltatni.

Erre való nézve látván a lelkes ifjúnak eltökélt szándékát, azt tanácsoltam neki, hogy minek előtte szándokát teljesítené, jelentse azt a törvényes egyházi hatóságnak, értekezzék előbb alispán rokonával és szüleivel, mire nézve tanácsomat követve szüleinek látogatására ment, ahol is kikérvén szüleinek szándokábani megegyezését, azt a Főmegyei Szentszéknek vallomása szerint fel is terjesztette.

Édesatyjával Szontára visszatérve a holmiját az atya azonnal hazaviteté, megkeresvén engem barátságosan, miszerint őt a verbászi táborba átszállítani szíveskedném: folyó hó 11-én átvivém őt a táborba, ahol is Böthy K[irályi] biztos úr⁴³⁵ által nagy lelkesedéssel fogadtatván, azonnal a Karavukován szállásoló Pesti Honvédekhez azonnal általküldetett, ahol is [folyó] h[ó] 13-án a zászlóhoz fel is eskedetett.

Méltóságos Püspök Úr! Jelenleg Szontán 500 bajai rendőr⁴³⁶ van, akik a dunai vonalon felváltva öröködnék. Vannak azonkívül honvédek, és egyéb sorkatonaság – vendégem elég van, akik nálam szállásolnak és naponkint egyszer, de néha többször is élelmeztenek.

⁴³⁴ értsd: körülményeiben

⁴³⁵ Beöthy Ödön Bihar megye főispánja, nagynevű liberális politikus volt, a nádor 1848 augusztusának végén nevezte ki a veszélyeztetett Délvidék teljhatalmú királyi biztosává. Szept. 4-én Kossuth javaslatára a képviselőház is megerősítette ebben a tisztségében. Ld. Mo. története 243, 246. o.

⁴³⁶ Magyarországon hivatalosan legelőször az 1848-49-es forradalom és szabadságharc alatt nevezték a közbiztonság városi szervezetét rendőrségnek, amely a belügyminisztérium Országos Rendőrségi Hivatala alá tartozott. Ld. Magyar tört. fogalomtár 141. o.

V. PAPI SORSOK 1848-51

Híveim a megérdemlett plébánosi járandóságomból még egy szemet, egy krajcárt sem adtak, nem is akarnak adni. Segélyre van szükség mind számos híveim, mind pedig az itt szállásoló katonaságra nézve – mindazonáltal mind magam, mind pedig segédem élelmezéséről, legmélyebb alázattal esedezem, miszerint felsőbbi helyen jelentést tenni méltóztatnék.

Mely alázatos jelentésem után, Főmegyei Szentszék magasztos kegyeibe ajánlott, Méltóságod jobbát csókolva, legmélyebb fiúi tisztelettel vagyok Szontán, 1848. október 17-én

Méltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Parcsetics József szontai plébános

A felzetén: bemut[attatott]t 1848. október 22-én. Előterj[esztve] a Szentszékben 1848. október 24-én

Forrás: KÉL.I.1.c. Piukovics Dénes 1664/1848. Eredeti levél. (Válasz nélkül.)

73/a. Zombor, 1848. október 18. - Mészáros Ignác* zombori káplán levélben jelenti Nádasdy Ferenc érseknek, hogy honvédnek beállott.

Nagyméltóságú Érsek, Legkegyesebb Atyám!

Édes honunk ezer részről fölkelt ellenei nem csupán a megadott alkotmányos szabadság zöldellő fáját, de kivált áldott vidékünkön szentegyházainkat rombolják le, és a kath[olikus] híveknek szelid egyesületét barbár vadsággal gyilkolják és üzik szét kíméletlenül! Vértől szívvel kísértem mindedig figyelemmel a dolgok menetelét és fohászkodtam fel az emberiség közös atyjához: lenne bírása, lenne kegyes pártfogója igazságos ügyünknek. Ámde e vadság elnyomására közös erőt igényel a természet rendszere, Isten pedig a munkátlanul kibocsátott fohászt nem hallgatja meg!

Ez indított engem arra, hogy édes hazánk, szentegyházunk védelmére erőmet, s ha kell életemet s véretem vessem mérlegbe. Ez volt az ok, miért én mai napon Zákó István őrnagy úrnál⁴³⁷ a honvédek sorába – amíg e hont vész fenyegetné – magamat önkéntesen besoroztattam.

Alázatos fiúi kötelességemnek vélek megfelelni akkor, midőn e fontos, de jól meggondolt lépésemet jóváhagyás reményében Nagyméltóságod elébe felterjesztem, érzékeny szívvel kérvén ki atyai áldását!

Új pályámon egy időre megszűnt, de végképp meg nem szakadt isteni hivatásomat soha szem elől nem veszve – ha a hadakat vezérlő Mindenhatónak úgy tetszend, romlatlan szívvel, tiszta lélekkel térendek meg, s akként járulandok ismét Nagyméltóságod kegyes színe elébe, hogy szeretett fiainak, s az Úr szőlőjében folytonosan munkálkodók számába újólág felvétetni méltónak találtsassam.

Óhajtott atyai áldását, s kegyes jóváhagyását fiúi alázattal esdekelve, szent kezeit csókolva, hódoló tisztelettel maradok Zomborban, 1848. október 18-án

Nagyméltóságodnak, legkegyesebb atyámnak legalázatosabb, engedelmes fia
Mészáros Ignác zombori káplán

Az ügyirat felzetén: bemut[attatott]t 1848. október 21.

Forrás: KÉL.I.1.c. Mészáros Ignác (Szám nélkül.) Eredeti levél.

⁴³⁷ A Zákó István őrnagy, képviselő által vezetett, kb. 2000 fős délvidéki dandárt hamarosan a főváros védelmére rendelték, de végül a felső-tiszai hadtesthez csatlakozott 1849. január közepén. Ld. Mo. hadtörténete 489.o.

73/b. Kalocsa, 1848. október 21. – Nádasdy Ferenc érsek válasza Mészáros Ignác* volt zombori káplánhoz.

Krisztusban Kedves Fiam!

Folyó hó 18-ról kelt, abbeli jelentésedet, miszerint a honvédek sorába ugyanez napon tetteleg beállottál, tudomásul vettem. Isten vezéreljen!⁴³⁸ Egyébiránt azt komolyan meghagyom, hogy míg a katonai pályán szolgálандasz a hazának, minden nemű papi rendi eljárások és foglalatosságok végbevitelétől gondosan óvakodjál, és azon eltörülhetetlen jelemről, melyet a papi rend lelkedbe nyomott, meg ne feledkezzél.

Krisztusban atyád

Kalocsa, 1848. október 21.

Forrás: KÉL.I.1.c. Mészáros Ignác (Szám nélkül.) Fogalmazvány.

74. Pest, 1848. október 22. Szemes József* levele Girk György érseki helynökhöz, melyben bejelenti, hogy katona lett.

Méltóságos Püspök Úr!

A királyom, nemzetem s hazám szomorú ügyét meleg kebellem fontolgatván, látván édes hazánk szomorú állását, most midőn ki-ki fegyvert rántani tartozik, kinek ép keze és lába van, én is tehát mint igaz hazafi, hogy királyomat, hazámat és nemzetemet védjem, hivatva érzem magamat eltökélt szándékkal fegyvert rántani, október 19-én Pesten a 26-ik Honvédekhez⁴³⁹ mint katona beállottam három évre, kész vagyok jó királyunkért, édes hazánkért, nemzetünkért életemet feláldozni, és utolsó csepp véremet kiontani, és meg fogom az egész hazám előtt mutatni, hogy nem csak becsületes polgár, jó pap valék, amiről a nép mint Isten szava bizonyítványt ad, ahol csak mint pap működtem, hanem be fogom egyszersmind bizonyítani, hogy jó katona is leszek. Ezeket megjelenteni a Főtisztelendő Elöljáróságnak szoros kötelességemnek tartottam.

Kelt Pesten, 1848. október 22.

A Főtisztelendő Elöljáróságnak alázatos szolgája
Szemes József a 26-ik honvéd [zászlóalj] első őrmestere

A felzetten: bemutt. 1848. november 6. Olvast. a Szentszékekben 1848. november 7-én.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szemes József 1738/1848. Eredeti tisztázat.

75. 1848. október (vége, hely megjelölése nélkül) – Volarich György* zentai káplán levele Girk György érseki helynökhöz, melyben jelenti, hogy katonának állt.

Méltóságos Püspök Úr, legkegyesebb Atyám!

Hazánk minden oldalról ellenségtől körülvértetve segítségért kiált, s felszólít minden buzgó hazafit, aki csak képes szolgálatot tenni, hogy a lobogó zászló alá siessen annak védelmére. A miniszteriális rendelet következtében a papságnak is megengedtetik Édes Magyar Hazánk védelmezésére mehetni – ennek következtében mély alázattal bátor vagyok Méltóságos Püspök

⁴³⁸ Az utóbbi két szó egy olvashatatlan, áthúzott mondat helyén, utólagos javítással került a szövegbe.

⁴³⁹ értsd: 26. honvéd zászlóaljhoz

Úr s legkegyesebb Atyámnak jelenteni, hogy én is, ki érezvén magamban annyi lelkesedést, hogy Édes Magyar Hazámnak védelmére lehessek, e folyó hó 24-én Zomborba a 34-ik honvéd zászlóaljba négy évre bésoroltattam magamat. Ki is ezen legalázatosabb jelentésem után, midőn magamat Méltóságos Püspök Úr s legkegyesebb Atyám magas kegyeibe ajánlom szentséges kezeinek csókoltatása után vagyok

Méltóságos Püspök Úr s legkegyesebb Atyámnak

legalázatosabb kézcsókoló fia
Volarich György volt zentai káplán

A felzeten: bemut[attatott]t 1848. november 2. Olvast[atott] a Szentszékbén 1848. november 7-én.

Forrás: KÉ.L.I.1.c. Volarich György 1737/1848. Eredeti levél. (Válasz nélkül.)

76/a. Kalocsa, 1848. november 4. – Csicsáky József* szemináriumi tanár levele Nádasdy Ferenc érsekhez a személyét ért vádakkal kapcsolatban.

Nagyméltóságú Érsek, Kegyelmes Uram!

Múlt hó 31-kérül vettem Nagyméltóságod kegyelmes levelét, melyben én Nagyméltóságod által anélkül, hogy kihallgattattam volna, bizonyos hiteles tanúk után több pontok felett elítéltettem. Idéztetik azonnal a levél elején ellenem a Trienti zsinat 23. ülésének 18 fejezete a reformációrul, mintha az idézett helyen mondatnék „hogy ha a tanár méltónak nem találtnék a püspök által azonnal elmozdítottat hivataltul, még a fellebbvitel is megtagadtatván tőle”. Ezen idézett helyre nézve bátor vagyok legalázatosabban megjegyezni, miszerint az idézett helyen nem a rendes tanárokrul, hanem a helyettesített tanítókrul van szó, kik azok által helyettesíttenek,⁴⁴⁰ kiknek hivatalával elválaszthatatlanul összekötve van a tanárság. Ez legalább az idézett helyről legalázatosabb véleményem. De mindamellett is Nagyméltóságod a kegyelemnek inkább mint igazságnak szavára hallgatván, atyai szívében – mint meggyőződve volt – eltévedett, de megtérő fiának továbbra is helyt engedve, felszólítani méltóztatott: nyilatkoznám némely igen fontos egyházi tárgyak felett, s e nyilatkozatomtul függne üdvem avagy kárhozzatom.

Kegyelmes Uram! Az ellenem felhozott vádak egy részét magam is oly bűn gyanánt tekintem, hogy ha azok alaposak volnának, szigorú megfenyíttetésre méltónak hinném magamat. Azonban Nagyméltóságú Úr, az ellenem elősorolt vádakra nézve bátorkodom alázatosan oda nyilatkozni: miszerint azok egy része a gonoszság lelke szótte rágalom halmaza, másrészt pedig oly rosszlelkűleg eltorzított tények, hogy – amint mondani szokták – a szülő nehezen ösmerne bennök szülöttjére.

Mi az ellenem elősorolt vádakot illeti, ezekre bátor vagyok részletesen is a következőket megjegyezni. Hogy én az Egyház törvényei s egyházi előjáróim, sőt a pápák iránti tiszteletrül megfelejtkezve az Egyház intézményei elleneinek táborába mentem volna át, azt én aljas rágalomnak nyilvánítom, s ellenem bebizonyíttatni kérem; álljon szemközt velem, ki e rágalmat ellenem felhozá, meg fogok neki válaszolni! Igaz ugyan, hogy én több egyházi törvényeket vagy tán intézményeket módosíttatni avagy eltöröltetni vélnék, de mely úton? Nagyméltóságod kegyelmes lesz azt alázatos felvilágosító levelem végén olvasni. Hogy a pápákrul, püspökökrul, kanonokokrul „promiscue”⁴⁴¹ mint állíttatik, mondtam volna: miszerint azok cudarok, istentelenek, gazemberek, ez rosszlelkű rágóság. Mondottam igenis egykor az asztalnál, hogy

⁴⁴⁰ értsd: helyettesítettnek

⁴⁴¹ válogatás nélkül, közönségesen (lat.)

voltak rosszlelkű, aljas, gaz pápák, s ezt be is tudom bizonyítani. Azonban Kegyelmes Uram, én ezt nem rossz szándékból tettem. Sőt mint be bírom bizonyítani, Szabó Richárd cölibátus ellen írt röpirata ellen rosszallólag felhozám: miért erőltette ezen röpiratba több botrányos pápák életét, amidőn az ő céljára ez legkevesebbé sem volt szükséges? Vagy tán nem csak a cölibátust akarja megcáfolyini⁴⁴², de egyszersmind azt is kimutatni a világnak, hogy voltak sok gonosz egyházfőnökök? S én erre mondám: azt csak feltehettem, hogy tudják nagyrészt, hogy voltak sok rosszlelkű, gonosz, s gaz pápák. Kimondottam több pápákról még tanszékekről is, hogy a bűn szörnyei voltak. De midőn ezt tettem, csak igazság iránti tartozásomat róttam le. Sőt a gonosz életű pápákat leplezetlenül bemutatva azonnal Anyaszentegyházunk isteni eredetét s örökre megdönthetlenségét iparkodtam bebizonyítani abból az eszméből indulva ki, hogy ha az Isten ígérete, miszerint: a pokol hatalma soha nem fog egyházán diadalmaskodni, teljesedésbe ment akkor is, midőn az illető bűn fertőjében úszó pápák kormányozták azt, bizodalunk határtalan lehet, hogy mint ígérve van, azt a világ végéig semmi ármány meg nem döntendi. De egyszersmind állítani merem, hogy a jeles pápáknak a legnagyobb tisztelője vagyok.

Hogy valamelyik püspököt vagy kanonokot keményen megróhattam ez meglehet, de annak aztán okát is tudom adni. De azt ismét aljas ráfogásnak nyilvánítom, hogy a püspököket vagy kanonokokat „promiscue” oly illetlen kifejezésekkel illettem volna. Hogy az illedelem határaitul megfélejtkezve szólottam volna Nagyméltóságodról azt egyenesen tagadom, s szembesíttetni kérem magamat a vádlóval. Megróttam igenis Nagyméltóságod kormányát – mert nem Nagyméltóságod, hanem a körülötte levők sértettek meg, mint erősen hiszem – különösen amidőn a konferenciából⁴⁴³ kizárattunk. És hogy midőn ezért Nagyméltóságod tanácsosait megróttam igazam volt, azt most is hiszem, mert ugyanis a kalocsai fekete öves papság⁴⁴⁴ közül csak négyen zárattunk ki, kik ti. több egyházi fegyelmi pontokat módosíttatni vagy eltöröltetni óhajtottunk. Kizárattam én jelesül azért, mert egy kerületi gyülekezetben mint vendég részt vettem, sőt a követek választásába is befolytam. De volt kizáratásomnak ezen felemlített oka nem volt rám kielégítő, s nem az még most se.

Mert ugyanis minden egyházi hivatalban levő megyei áldozópap követválasztó és követül elválasztható⁴⁴⁵ volt. Csak mi négyen voltunk, ki a kerület szívességéből választottunk ugyan követet, de elválaszthatók sehol sem voltunk, mert a kerületek tulajdon kebelökből tartoztak követeket választani. Mit némelyek mondanak, hogy Nagyméltóságod kegyelmétül függött egyedül meghatározni, kik jelenjenek meg a konferencián, én azt most sem hiszem. Én azt hiszem ugyanis, ha a megyének kellett a konferencián képviseltetni, akkor az objectiv igazság alapján kellett annak összeszerkesztetni; s ha az igazság alapján úgy látszott, hogy az összehívandó konferencián az öspörösök, címzetes kanonokok stb. valamint a kalocsai fekete öves papság is személyesen részt vegyenek, s ezen személyes részvétül el nem tiltattak az elősoroltak közül némelyek, mint például az öspörösök, címzetes kanonokok, ha követeket választottak is; csakugyan mi is jogosan bebocsájtathatni óhajtottunk, s kormányunk eljárását nem helyeselhetjük. Hogy feltett kalappal jelentem meg a konferenciái terem ablakánál az igaz, de már ebben nehezen hiszem, hogy valaki alaposan megütközhetett, mert én künn voltam, az ablak pedig csukva volt előttem. Az is igaz, hogy szemüveggel néztem a bent levőket, de erre csak azt válaszolom, hogy örüljön az ezen tetteimet gáncsoló, ha nincs neki szemüvegre szüksége!

⁴⁴² értsd: megcáfolyini

⁴⁴³ értsd: az egyházmegyei zsinatból

⁴⁴⁴ Az egyházmegyei szolgálatban álló, „közrendű” papság övének színe volt fekete, a püspöki, kanonoki méltóságot, viselők öve pedig viola színű volt. Ez utóbbi csoport helyzeténél, rangjánál fogva meghívott résztvevője volt a zsinatnak.

⁴⁴⁵ értsd: passzív szavazati joggal rendelkezett, azaz választható volt

Hogy a cölibátust parancsoló törvény ellen nyilatkoztam, az igaz, de soha illetlenül nem. Ha Korsós kanonok úrnak Miskén illetlennek tetszettek a cölibátusróli szavaim, az onnét történt, mert ő okok hiányában egy paphoz illetlen élcéhez folyamodott, s illetlen élcéjére természetes, hogy satyrice lehetett csak válaszolni. Ha a jelen voltak megbotránkoztak, az ő szaván botránkozhattak meg. Hogy én illetlenül okoskodtam volna a cölibátus eltörlését illetőleg, azt magam ellen bebizonyíttatni kérem. Reményilem ha szemközt állok ellenemmel, majd bírom magam védeni.

Hogy világi öltönyben jártam az való, de én ezt bűnnek nem tekinthettem, mert tudtam, hogy az egész katolikus papság – csak egy részét kivéve – világi öltönyt visel, magokat a püspököket sem véve ki, s így én ebben az elszéledt egyház megegyezését láttam. Továbbá a szombathelyi konferenciában nyíltan kimondatott, hogy a világi öltönyért eddig sem szólottak a méltányos praelatusok⁴⁴⁶, azt pedig szinte tudtam, hogy a szombathelyi konferencia határozatai Nagyméltóságod helyeslését megnyerték. Így tehát én egész bátorsággal viseltem a világi öltönyt, mint a paptól minden körülmények közt sokkal célszerűbbet. Fel van ellenem hozva, hogy mások botránkoztatására pantalon és blouseban jártam. E vádra bátor vagyok röviden megjegyezni, miszerint a pantalon és blousznak rendeltetése tábori volt, miután pedig némi körülmények táborba menni akadályoztak, soha e most nevezett öltönyöket nem használtam két eseten kívül. Egyszer ugyanis igen nagy forróságban leutaztam Bács megyébe, s más könnyű por elleni ruhám nem lévén, az utazásra e ruhaneműket használtam. De ahol csak fél napig vagy pár órára megszáltam is, ott papiasan öltözködtem. Másik eset volt midőn a horvátok ellen táborba szállottam, s ekkor csakugyan a nevezett öltözetben, sőt kardosan utaztam. Ezek azonban úgy hiszem nem oly nagy botrányok, minőknek rám első tekintetre látszanak.

Ezek folytán alázatosan könyörgöm Nagyméltóságodnak, méltóztassék velem közölni az ellenem fellépett vádlókat és tanúkat. Én erősen hiszem, hogy azokkal szemközt állíttatván minden ellenem felhozott rágalmakat s elcsavarásokat megcáfolandom, s így ártatlanságom, s megtámadott becsületem, melyért élni és halni kész vagyok, tisztán álland a világ előtt.

Mi Nagyméltóságod azon felszólítását illeti, hogy némely egyházi fontos tárgyakra nézve lelkiösmeretesen nyilatkozzam, ezen parancsnak eleget teendő bátorkodom a következőket nyilvánítani, mégpedig oly ünnepélyesen és oly igazán, mintha az Isten ítélőszéke előtt állanék, vagy még e percben állanom kellene.

Hiszem, s Istenre hivatkozva állítom, miként hittem mindenkor, hogy a püspök van főleg a megye kormányzásával Istentől megbízva, de azért a presbyterek is, mint az apostoloknak bár nem teljes hatalmú utódjai sem rendi, sem kormányzási tekintetben – küldve vannak bár a püspököknek alárendelve az egyház kormányzására. A megyei zsinatróli nézetem az, hogy azon a presbyterek szavazati joggal bírnak, s ha tán a püspököknek ellenére határozatnék valami – a dolog előbbi állapotján semmi változás nem történvén – a feljebbvitelnek van helye, s egyházi felsőbb ítélőszék határozná meg, vajon a zsinati többség általi határozat kötelezőre váljon-e, vagy az egyházi törvényeket mindegyiknek megtartani kell, míg azok vagy nyíltan, vagy ellenkező helyes gyakorlat által megszüntetve vagy módosítatva nincsenek. Az egyházi főnökök iránti engedelmesség, még ők a törvények szellemében parancsolnak, minden papnak elengedhetetlen kötelessége.

A papi nőtlenséget – melyet én eszméjében mindenkor a legfölségesebb intézvénynek tartottam – miután 15 századon át el nem éretett azon fellengző tökély, mely az által céloztatott, s a pap mint századok tapasztalása bizonyítja ahelyett, hogy a tökély tetőpontjára emelkednék, tán a bűn iszapjába lemerül – több magyar honi megyék határozata nyomán igen fontos okoknál fogva oda módosíttatni óhajtanám, hogy a nőtlenségre kötelező parancs megszüntetvén, váljon ismét tanácsá, mi az ős századokban is tanács volt.

⁴⁴⁶ értsd: főpapok

A papi öltönyre nézve az alázatos észrevételem, hogy ennél a tisztességes világi öltöny mind szabására, mind rövidségére nézve minden körülmények közt sokkal célszerűbb lévén, csupán hivatalos foglaltosságokra lenne szorítandó. Egyébiránt, ha az egyház a papi öltöny szünteleni viselésére fog is kötelezni, parancsolatinak hódolni fogok.

Ezek Kegyelmes Uram, röviden elősorolva azon észrevételek, melyeket az igazság és magam iránti kötelességből a hazugság lelke által összehalmozott rágalmak, vagy rossz lelkű eltorzítások ellenében elhallgatnom nem lehetett. Ezek azon némely egyházi fontos tárgyak felőli nézetim, melyeknek őszinte feltárásával Nagyméltóságodnak tartoztam.

Ha e nézetek az Anyaszentegyház tanaitul bármennyiben is elűnének, mindenkor kész vagyok – nézeteimnek az anyaszentegyház tanaituli eltéréséről megcáfolytatván – azok visszavonására. Tudván, hogy ki az anyaszentegyháznak ellene szegül, az magának a Szentléleknek szegül ellen, ki folytonosan örködik, hogy Krisztus jegyese az igaz út tévesztése által meg ne szeplősíttessék. A többiben Nagyméltóságod hosszú jólétéért az Istent kérve, s Nagyméltóságodnak tapasztalt atyai szeretetébe magamat alázatosan ajánlva elhalok

Kalocsán, 1848. november 4.

Nagyméltóságodnak Krisztusban Alázatos fia

Csicsáky József A kalocsai érseki Lyceumban hittanár és hittudor

Forrás: KÉL.I.1.c. Csicsáky József (Szám nélkül.) Eredeti levél.⁴⁴⁷

76/b. Kalocsa, 1848. november 9. – Csicsáky József* szemináriumi tanár levele Nádasdy Ferenchez, melyben az érsek kérésére kifejti álláspontját bizonyos teológiai és egyházfegyelmi kérdésekben.

Nagyméltóságú Érsek, Kegyelmes Uram!

Miután kegyes volt Nagyméltóságod engem másodszor is felszólítani, s hozzám intézett kegyes iratában kijelenteni, hogy bővebb fejtegetésekbe nem bocsájtkozva egyszerűen felelnék az ott kitett kérdésekre, Nagyméltóságod kegyes parancsának hódolva bátorkodom a feltett kérdésekre a következőkben válaszolni.

Mi az első kérdést illeti, ha vajon egyedül a püspökök leválaszthat[at]lan tulajdona-e a kormányzói hatalom: Erre válaszolom, hogy a kormányzói hatalmat magában véve ez nem egyedül a püspökök elválaszthat[at]lan tulajdona; mert a presbytereknek is adatik a felszentelésben kormányzói hatalom, csak hogy ennek gyakorlásában a püspököknek kellőleg alárendeltetnek, sőt püspöki küldetés nélkül ezen istentől nyert hatalom a presbyterek által nem is gyakorolható. Én ugyanis Nagyméltóságú Érsek, úgy vagyok meggyőződve, hogy a presbyterekhez szólott Szent Pál Act. 20. 28.⁴⁴⁸ Attendite vobis, et universo gregi in quo vos posuit Spiritus Sanctus ep[iscopos] regere ecclesiam Dei. A Trienti Sz[ent] Zsinat szinte⁴⁴⁹ kijelentette 23. ülés 6-ik kánonjában⁴⁵⁰, miszerint a presbyterek a hierarchiához tartoznak. Anélkül, hogy bővebben fejtegette volna, vajon csak rendi vagy pedig kormányzói tekintetben is. Én tehát ezen idézett helyen mind a két hatalmat értem a „hierarchia” szó alatt.

Mi a harmadik kérdést illeti, ha vajon van-e hely a fellebbvitelnek a megyei zsinat határozatárul, ha e határozatokról a püspök előlegesen is tanácskozott káptalanjával? Válaszolom, miszerint lehetnek esetek, midőn van helye a fellebbvitelnek. Ha pedig az említett

⁴⁴⁷ Az aktában másnapról, nov. 5-ről latin nyelvű válasz található, melynek tartalmát, kérdőpontjait idézi Csicsáky nov. 9-én kelt, alább közölt levele, így azt külön nem közöljük.

⁴⁴⁸ Az említett szentírási rész: Apostolok Cselekedetei 20, 28. Az idézett rész magyarul: Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, melynek élére a Szentlélek rendelt benneteket előljáróul, hogy igazgassátok Isten egyházát.

⁴⁴⁹ értd: szintén

⁴⁵⁰ Az idézett kánon szövege: Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, et presbyteris, et ministris, anathema sit. Ld. Mansi 33. köt. 1545-1565. 139. columna.

határozatokban az egyházi általános törvények elevenítettnek fel, s azok szentül megtartása köttetnek szívére a megyei papságnak, illetén esetben a fellebbvitelnek nincs helye.

A negyedik kérdésre röviden válaszolom, hogy ha a fentebb érintett esetben a megyei papság felsőbb egyházi hatalomhoz folyamodnék is a zsinati határozat megsemmisítése végett, mindamellett is kötelezők az illetén határozatok.

Mi Nagyméltóságod azon parancsát illeti, nevezném meg Nagyméltóságodnak azon tanácsosait, kik Nagyméltóságodnak tanácslók – mit én sérelemnek hívék –, hogy a konferenciából⁴⁵¹ kizárattassam. Erre alázatosan csak annyit válaszolhatok, miszerint bizonyosan tudom, hogy ezen eszme csak Nagyméltóságod néhány tanácsosainál fogamzott meg. Kik azon tanácsosai név szerint, azt nem tudom, mert neveik velem közölve nem voltak.

Ez Nagyméltóságú Érsek alázatos válasza, mellyel Nagyméltóságod kegyes parancsa következtében tartoztam. Ha némely ellenem felhozott pontokban az előbbi alázatos válaszból, vagy a jelenben magamat egészen ki nem tisztítottam, méltóztassék Nagyméltóságod vétségemet inkább gyarlóságomnak, mint gonoszságnak tulajdonítani. Iparkodni fogok, hogy gyarlósági hibáim is kevesbüljenek. Ezek után Nagyméltóságod hosszú jólétéért az Istent imádván, s magamat Nagyméltóságod tapasztalt kegyelmébe ajánlván elhalok

Kalocsán 1848. november 9-én

Nagyméltóságodnak Krisztusban Legalázatosabb fia
Csicsáky József hit-tudor és tanár

Forrás: KÉL.I. 1.c. Csicsáky József (Szám nélkül.) Eredeti levél.

77/a Szeged, 1849. január 23. – Barakovics Béla* bajmoki káplán jelenti Nádasdy Ferenc érseknek, hogy katona lett.

Nagyméltóságú Érsek, Kegyelmes Uram!

Ha szabad volna földi lényt imádnom, az csak hazám, csak nemzetem leendne. Inkább nem lenni, mint hazám, inkább nem lenni, mint nemzetem hú fia nem lenni. Ez szűm kiolthatlan érzete. S Kegyelmes Uram, lelkem – ha szabad mondanom – e földi bálványai jelenleg veszélyben forognak. Veszélyben, minőt évkönyveink lapjain hiában keresnénk, veszélyben, mely mellett a sajói, mohácsi, első lipót- és második józsefkori csak mint törpe eszkimó az óriás ellenében tűnnek fel. Kegyelmes Uram! Ily[en]kor nem áldoznom mindenem, mit bírok – életem nem áldoznom nem mondom, bűn, hanem éppen ösztönileges lehetlenség előttem. Ezokért – méltóztassék megengedni – én odahagyám eddigi műköromet. Oda azt, hol Nagyméltóságodnak atyai kegyében részesülni szerencsés valék, s hol egészségem áldozám fel, hogy működésemet majdan a lehető legnagyobb siker koronázza, s a honvéd pályára léptem, pályára, hol magát életemet vagyok áldozandó, éltem a gyengélkedő egészségűt ugyan, de arra alkalmasat, hogy a pályaképesb harcosnak szánt golyót felfoghassa.

Mit is ezennel alássan jelentve, lépésemért engedelmet esdve, elbocsátó levelemet Szegedre küldendőül kikérve, a nyilatkozat mellett, miképp Nagyméltóságod jólétéért imáimmal áldozni meg nem szünendek, szent kezei csókolása után maradok

Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgálja
Barakovics Béla áldozó[pap]

Szeged, 1849. jan. 23.

KÉL.I. 1.c. Barakovics Béla 182/1849. Eredeti levél.

⁴⁵¹ értst: az egyházmegyei zsinat résztvevői közül

77/b. Bajmok, 1849. január 27. – Missuray Mátyás bajmoki plébános a szentszékhez küldött feliratában jelenti, hogy káplánja, Barakovics Béla* katona lett.

Főtisztelendő Szentszék, Kegyes Uraim!

Folyó hó 22-én Barakovics Béla bajmoki káplán Szegedre utazván ott honvédek közé soroztatta magát, és amint alólírtak írja, előjárói kitűnő részvételével ügyében oda van utasítva a hadfogadás, hogy ideiglenesen a katonai főparancsnokság irodájában alkalmaztassék, melyet midőn hivatalosan feljeleníteni szerencsés vagyon, egyszersmind alázatosan könyörgöm méltóssan Főtisztelendő Szentszék alulírottat káplánnal kegyesen ellátni, mély tisztelettel maradván

Főtisztelendő Szentszéknek alázatos szolgálja
Missuray Mátyás bajmoki plébános

Bajmok, 1849. január 27-én.

A felzeten: Bemutatott 1849. február 7-én. Olvastatott a Szentszékben 1849. február 8-án.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Barakovics Béla 182/1849. Eredeti levél.

77/c. Kalocsa, 1849. február 8. – A szentszék válasza Barakovics Bélának*.

Vitéz Barakovics Béla úrnak, a szegedi katonai főparancsnokság irodájabeli írnoknak
Szegeden

Főparancsnoksági Írnok Úr!

Azon jelentése, melyben előterjesztette, miszerint a katonai pályára lépett tudomásul vétetvén, Uraságod emlékeztetik, hogy addig, míg katonai pályán fog szolgálni, az egyházi törvények értelmében semmi lelki joghatóságot nem gyakorolhat, sem valami⁴⁵² egyházi szolgálatot nem tehet. Egyébiránt Isten légyen önnel!

Kelt Kalocsán 1849. esztendei február 8-án tartott érsek-szentszéki ülésből.

Uraságodnak jóakarója: (aláírás hiányzik)

Felzeten: leírta Schreyek A[ntal] 1849. február 14-én.

KÉL.I. 1.c. Barakovics Béla 182/1849. Fogalmazvány.

78/a. Kalocsa, 1849. március 24. – Gyulai Gaál Eduárd királyi biztos⁴⁵³ levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben Bende József* és Sörös Imre* elmozdítását és fogollyá vételét kéri.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Gróf Érsek és Belső Titkos Tanácsos Úr!

Királyi biztosi hivatalomnál fogva van szerencsém Nagyméltóságodat ezennel felhívni, hogy Bende József és Sörös Imre egyházi egyéneket eddig viselt hivatalaiktól elmozdítani, lehetőség esetében foglyokká tenni, és ezt a Pest megyében működő királyi biztos mélt[óságos] Babarczy Antal úrnak azonnal bejelenteni méltóztassék.

Kelt Kalocsán, 1849. március 24-én

Nagyméltóságodnak alázatos szolgálja
Gyulai Gaál Eduárd rendkívüli királyi biztos

⁴⁵² „nem gyakorolhat, sem valami”: utólagos beszúrás

⁴⁵³ Gyulai Gaál Eduárd királyi biztos márc. 19-én érkezett Kalocsára a császári csapatokkal, és itt huzamosabb időre beszállásolták magukat. A várost megsarcolták, s a 3544 Ft-os összeget a lakosság csak nagy erőfeszítések árán tudta előteremteni. Ld: Bárh 1975. 233.o.

Az ügyirat felzetén: bemut[attatott] 1849. március 24-én. Olvast[atott] a szentszéekben 1849. március 29-én⁴⁵⁴.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sörös Imre 299/1849. Eredeti levél.

78/b. 1849. március 25. – Nádasdy Ferenc érsek válasza Gyulai Gaál Eduárd királyi biztoshoz.

Méltóságos Királyi Biztos Úr!

Folyó hó 24-kén kelt hivatalos felhívása nyomán sietek ezennel Méltóságodat aziránt megnyugtanni, miszerint Bende József és Sörös Imre érseki megyémnek papjait eddig viselt hivatalaiktól elmozdítottaknak tekintendem, s illetőleg elmozdítom, azon megjegyzés kíséretében, mikép⁴⁵⁵ foglyokká tétetésökhöz, minthogy kétségkívül az alvidékre menekültek, jelenleg kilátás nem lehetvén, eziránt intézkedni hatáskörömön kívül áll.

Kelt Kalocsán, 1849. március 25.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sörös Imre 299/1849. Fogalmazvány.

78/c. Kalocsa, 1849. március 29. – Szentszéki határozat Gyulai Gaál Eduárd királyi biztos és Nádasdy Ferenc érsek levélváltásával kapcsolatban.⁴⁵⁶

299. sz. [...]

Határoztatott: Jelen ügy ezen érseki szentszék által mint történt dolog tudomásul vétetik, amennyiben azonban végrehajtása netán ezen szentszék által eszközölni céloztatnék, ezt az egyházi törvények értelmében el nem fogadhatónak nyilatkoztatni kénytelenítettik, mely határozatról Ő érseki Excellenciája szentszékileg értesíttetni rendeltetik.⁴⁵⁷

Forrás: Protocollum actorum Archi-Dioecesis Colocensis 1849. 299. sz.

79/a. Kula, 1849. április 6. – Tóth Pál* kinevezett tábori lelkész a szentszékhez írt levelében joghatóságot kér.

Főtisztelendő Szentszék, Legkegyesebb Uraim!

A háború vészei a kulai híveket annyira szétszórta⁴⁵⁸, hogy a lelkipásztor egészen szükségtelessé lett. Míg hívek voltak, minden szenvedéseim mellett is állomásomat el nem hagytam, hanem a tőlem kitelhető buzgalommal öt hétig egyedül, négy hétig pedig főnököm mellett őrizém Üdvöztőnk juhait, a rendkívüli körülmények, s az életfenntartási ösztön bátorítottak Perczel Mór dandárparancsnok úr táborában tábori lelkészséget vállalni, mely hivatalra történt kineveztetésem a hiteles másolatban ide mellékelte nyílt rendelet bizonyítja.

⁴⁵⁴ A dátumokból arra következtethetünk, hogy az ügy kezelése a megszokottól ebben az esetben eltért. Az érsek válasza ui. még a királyi biztos kérésének érdemi tárgyalása (a szokásos, szentszék előtti olvastatás) előtt elkészült, esetleg már el is küldhették, bár erre nézve nincsen biztos információnk. A válaszokat mindenesetre az ügyek tárgyalása után volt szokás elkészíteni.

⁴⁵⁵ „azon megjegyzés ... mikép” utólagos betoldás

⁴⁵⁶ A levélváltást már az érsek elutazása után, március 29-én olvasták föl a szentszék előtt, a jegyzőkönyvbe az üggyel kapcsolatban az idézett záradék került.

⁴⁵⁷ A latin nyelvű értesítő levél fogalmazványa a 299/1849. sz. aktában megtalálható.

⁴⁵⁸ Utalás a közelmúlt hadi eseményeire: Perczel Mór tábornok a IV. (bácskai) hadtest élén márc. 26-án tört át Óverbász és Kula között a Ferenc-csatorna vonalát védő ellenséges csapatokon, másnap bevonult Péterváradra, s ezzel megkezdődött Bácska módszeres felszabadítása. Ápr. 3-án került sor véres csatában a közeli Szenttamás erődjének bevételére, amelyet 3-4 ezer szerb határőr védett. Ld. Mo. hadtörténete 520-521.o.

Ennélfogva a Főtisztelendő Szentszék színe előtt legalázatosabban könyörgök: méltóztassék engemet a szükséges egyházfellebbvaló engedelmet s lelki hatalmat megadásával legkegyesebben megörvendeztetni.

Kegyeikbe ajánlott legmélyebb tisztelet és hódolattal maradok

Kulán, 1849. április 6.

Főtisztelendő Szentszék legkegyesebb uraimnak legalázatosabb hódoló szolgálja
Tóth Pál kulai káplán

A felzeten: bemut[attatott]t 1849. április 14.

Forrás: KÉL.I.1.c. Tóth Pál 349/1849. Eredeti levél.

79/b. Kiskér, 1849. április 5. – Tóth Pál* volt kulai segédlelkész tábori lelkészi kinevezésének másolata.

Másolat. Nyílt rendelet. Tóth Pál volt kulai segédlelkész a VII. honvéd zászlóaljhoz tábori lelkészül beosztatik. Kelt Kis-kéren, 1849. április 5. Perczel Mór sk. tábornok
[A másolat hitelességét Langvieser József kulai plébános záradékával igazolta.]

Forrás: KÉL.I.1.c. Tóth Pál 349/1849. Másolat.

79/c. Kalocsa, 1849. április 17. – A szentszék válasza Tóth Pál* tábori lelkésznek a kért joghatósággal kapcsolatban.

T[isztelendő] Tóth Pál úrnak, a 7-ik honvéd zászlóalj tábori káplánjának

Uraságodnak a 7-ik honvéd zászlóaljhoz tábori káplánul Perczel Mór tábornok úr által történt kineveztetése tudomásul vétetvén, a kívánt lelki joghatóság – mennyire annak megadása tőlünk függ⁴⁵⁹ – ezennel megadatik, egyszersmind uraságod még a kalocsai érseki megyében tartózkodni fog, a fenntartott bűnöktől feloldozhatásra a mellékelt nyílt levélben foglalt lelki hatalommal felruháztatik.

Kelt Kalocsán, 1849. esztendei április 17-én tartott érsek-szentszéki ülésből.

Felzeten: leírta Schreyek A[ntal] ápr. 19-én

Forrás: KÉL.I.1.c. Tóth Pál 349/1849. Fogalmazvány.

80/a. Újvidék, 1849. május 14. – Tóth Pál* honvéd tábori pap a szentszékhez írt levelében segítséget kér.

Főtisztelendő Szentszék, Legkegyesebb Uraim!

Atyáskodó szívök bátorítottak legalázatosabban folyamodni azon pénzsegélyért, melyet parányiságom számára kegyesen megszavazni méltóztattak, s mihez biztos alkalom hiánya miatt nem juthaték.

⁴⁵⁹ A megállapításból érezhető a bizonytalanság a tábori lelkészekkel kapcsolatos illetékesség megítélésében. Alapvetően a tábori püspök lett volna illetékes a tábori lelkészi szolgálat joghatósági kérdéseiben, de mivel az önálló tábori püspökség felállítása a magyar hadsereg számára 1848-49-ben elmaradt, tulajdonképpen csak ideiglenes intézkedéseket lehetett hozni. Hiányzott a tábori lelkészi hierarchia feje (csak középszintű vezetőket, azaz tábori főlelkészeket neveztek ki), s ezért kényszerültek a lelkészek a területileg illetékes megyéspüspökökhöz fordulni. Így történhetett, hogy – Zakar Péter e témában írt könyvének megállapítása szerint – a szabadságharc katolikus tábori lelkészeinek jelentős része egyházi szemszögből nézve érvényesen, de nem jogszerűen folytatta működését. Ld. Zakar 1999. 18. o.

V. PAPI SORSOK 1848-51

Némi pirulással fogtam ezen esedező sorok írásához, mert fáj kérni, azonban megnyugtat a gondolat, hogy nem szégyen a fiúnak atyjától kérni, s hogy a Főtisztelendő Szentszék kegyes tekintetbe veendi, miszerint habár nem is szolgálok közvetlen a főtisztelendő főmegyének⁴⁶⁰, de igen közvetve az által, hogy a hadseregben számos hívek vannak főmegyénkből, kiket a lelki jókban részesítek, s végre biztat a remény, hogy valamint bennem a fiúi kegyeletet semmi körülmény meg nem ingatja, úgy a Főtisztelendő Szentszék is kegyes atyai szívétől nem fog megfosztani.

Legmélyebb alázattal maradván Újvidéken, 1849. május 14.

Főtisztelendő Szentszéknek, legkegyesebb uraimnak

legalázatosabb szófogadó fia

Tóth Pál VII. honvéd zászlóalji tábori pap

A felzeten: olvast[atott] a Szentszékben 1849. május 24-én.

Forrás: KÉ.L.I.1.c. Tóth Pál 483/1849. Eredeti levél.

80/b. Kalocsa, 1849. május 24. – A szentszék segélyt küld Tóth Pál* tábori lelkésznek.

T[isztelt] Tóth Pál úrnak, VII. honvéd zászlóalji tábori papnak

Folyó évi május 14-én kelt folyamodványa következtében, tekintve azon viszonyosságokat, melyeket Kulán szenvedett⁴⁶¹, némi kárpótlásul száz forintot váltósan megajánlunk, és ide mellékelve Uraságodhoz ezennel áttesszük, meghagyván, miszerint ezen összegről nyugtatványt küldjön.

Kelt Kalocsán, 1849. május 24-én tartott érsek-szentszéki ülésből.

Leírta Schreyek május 25-én.

Forrás: KÉ.L.I.1.c. Tóth Pál 483/1849. Fogalmazvány.

81. Buda (Svábhegy), 1849. május 18. – Mednyánszky⁴⁶² törzslélekész levele Horváth Ignáchoz* tábori lelkészi állásának elfoglalása ügyében.

4.sz. Mednyánszky tábori törzslélekész

Tábori lelkész Horváth Ignác úrnak, eddigi 3-ik huszárezredbeli őrmesternek.

Tudtára adom Önnek, mikép folyó hó 15-én 597/V. szám alatt kiadott napi parancs útján előterjesztésemre a fővezér úr által tábori lelkésznek van kinevezve, éspedig a 7. hadtest Kmethy osztályához⁴⁶³, hova az ezredtől elbocsátása után azonnal menend, engem a nevezett osztálynál megjelenéséről és történt besoroztatásáról hivatalosan tudósítandó. Erősen hiszem, mikép Ön felfogván lelkészi fontos hivatalának magasztos eszméjét, a sereg fellelkesítésére, és a betegek atyai ápolására minden gondját fordítandja. Hivatala köréhez a többiek között tartozik a betegek és halottak hiteles jegyzékét a maga idejében hivatalosan történendő feljelentés végett elkészíteni. Különben üdvem mellett Önnek új hivatalához erőt és kitartást kívánok.

⁴⁶⁰ értsd: a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyének

⁴⁶¹ Lásd Tóth Pál 1849. április 6-án kelt, fentebb közölt levelét.

⁴⁶² Báró Mednyánszky Cézár eredetileg esztergomi egyházmegyes pap, 1849 jan. elejétől a feldunai hadtest, ápr. elejétől a feldunai hadsereg tábori főlelkésze. 1849. jún. 24-én Görgei Artúr hadügyminiszter kinevezte a HM hadlelkészi osztályába igazgató tanácsosul. Ld. Zakar 1999. 143.o.

⁴⁶³ Kmety György hadosztálya ekkor Budavárat ostromolta. Ld. Mo. hadtörténete I. 518-520.

Svábhegy, 1849. május 18-án

Mednyánszky törzslélekész

Forrás: KÉL.I.1.c. Horváth Ignác (Szám nélkül.)⁴⁶⁴ Eredeti tisztázat.

82. Bezdán, 1849. június 13. – Volvátz György alesperes, bezdáni plébános jelenti a szentszéknek, hogy Lehoczky Imre* káplán honvéd lett.

Mélyentisztelt Főtisztelendő Főegyházmegyei Szentszék!

Tisztelendő Lehoczky Imre káplánom ma honvédek közé soroztatta magát, és az innét Kúlára vonuló fegyveresekkel el is ment, mint közvitéz. Tehát egy káplánnal vagyok Bezdánban. Mivel pedig jól tudom a káplánokbani fogatkozást, ámbár a népes község hivatalos ellátásának terhe kétségelen, mindazonáltal hacsak a bezdániak nem nyughatatlankodandnak, nehogy másutt nagyobb hiányt okozzak, ezt szem előtt tartván, káplán idetételéérti esedezéssel e nyári napokban nincs szándékom alkalmatlankodni, sőt ez okból kész vagyok sérült lábam megerőltetésével is azt elhárítani.

Egyébiránt magas kegyeibe tisztelettel ajánlott vagyok Bezdánban 1849. június 13-án.

Mélyentisztelt Főtisztelendő Szentszék legalázatosabb szolgálja

Volvátz György alesperes, bezdáni plébános

A felzeten: bemut[attatott]t 1849. június 25. Olvast[atott] a Sz[ent]Székben 1849. június 26-án.

Forrás: KÉL.I.1.c. Lehoczky Imre 591/1849. Eredeti tisztázat.

83. Tiszaföldvár, 1849. június 19. – Bódogh János* káplán jelenti Girk György érseki helynöknek, hogy állomáshelyét elhagyva katonának állt.

Méltóságos Püspök s Érseki Helyettes Úr!

Alázattal jelentem Méltóságodnak, hogy én adai kápláni állásomat elhagytam, s jelenleg a tiszaföldvári táborban vagyok. Elhagytam pedig azért, mert kéntelenítettem, miután Veér Lukács adai adminisztrátor sem fizetést, sem kosztot adni nem akart, sőt mindenkinek nyilván hirdette, hogy ő nem is fog adni egész őszig, én tehát gúny és rágalmasz tárgyául nem akarván lenni Ada városában, dandár parancsnok úr, Pongrácz Antal⁴⁶⁵ úr mozgó táborába léptem őszig, s akkor ismét elfoglalom állomásom, mert Veér Lukács adminisztrátor úr mindig azt mondotta, hogy őneki semmi szüksége káplánra. Ezt jelentem tudomásul Méltóságodnak, s maradok kézcsókolása mellett alázatos szolgálja.

Tiszaföldvári táborban, 1849. június 19.

Bódogh János kalocsa megyei áldozár

A felzeten: bemut[attatott]t jún. 28-án 1849. Olvast[atott] a Sz[ent]székben július 3-án 1849.

KÉL.I. 1.c. Bódogh János 619/1849. Eredeti levél.

⁴⁶⁴ Nem tudni pontosan, melyik aktához tartozott a levél, nyilván beküldött mellékletként került a szentszéki tisztázó eljárás iratai közé.

⁴⁶⁵ Lajosról javítva, de egyik név sem helyes, valószínűleg Pongrácz László (1824-1890.) dandárparancsnokról van szó, aki éppen a levél írása után néhány nappal, jún. 23-án a csornai ütközetben tünt ki személyes bátorságával, s később Pétervárad felmentésénél és Titel körülzárásánál szerepelt. Ld. Pallas 14. köt. 104.o., Bona 2000. 577.o.

84/a. Tét, 1849. június 20. – Horváth Ignác* tábori lelkészi működéséhez kér a szentszéktől joghatóságot.

Érseki Szentszék!

Van szerencsém jelenteni, hogy én, miután az istentelen ellen – érezve büntető Istennek bosszuló jobbját, mely az Árpád nemzedék rettenhetlen⁴⁶⁶ karjaiban csilhatlanul nyilatkozik – imádott Honunk szabad hatáiról őrzöngve fut, és miként a pártos Lucifer sateljei⁴⁶⁷ oly sűrűen hullanak az örök kárhozat poklába minden jogokat tapodó ördögi zsarnokság még ördögibb zsoldosai „Oh Austria, ubi est gloria tua?”⁴⁶⁸

Ismét az anyaszentegyház fölkeñtjei közö sorozám magam⁴⁶⁹, midőñ folyó év május 16-án a budai Svábhegyen, a szabadság hegyén Görgey Artúr fővezér s hadügyi miniszter úr által Kmety hadosztályához tábori lelkésznek valék kinevezve.

Méltóztassék Érseki Szentszék mihamarább éspedig írásilag mindazon jogokkal fölhatalmazni, melyek ügyis, de kivált tábori lelkésznek igen szükségesek. A jogok közös élvezete a katolicizmus eszméjében alapszik.

Téthén (Győr vm.) 1849. június 20.

Érseki Szentszéknek igaz tisztelője
Horváth Ignác tábori lelkész

A felzeten: bemut[attatott] 1849. jún. 25-én. Horváth Ignác tábori lelkész jogok közösségét követeli. Olvast[atott] a Sz[ent]székben 1849. jún. 26-án.

Forrás: KÉL.I.1.c. Horváth Ignác 594/1849. Eredeti levél.

84/b. Kalocsa, 1849. június 26. – A szentszék válasza Horváth Ignác* tábori lelkésznek a kért joghatósággal kapcsolatban.

Tisztelendő Tábori Lelkész Úr!

Folyó évi június 20-án kelt levelére válaszul adatik: miután Uraságod a kalocsai érseki megye területén kívül tábori lelki szolgálatot tesz, erre megkívántató általános⁴⁷⁰ lelki joghatóságért az illető⁴⁷¹ tábori főpaphoz járuljon. Egyébiránt, ha egyedül a győri megyében gyakorlandó joghatóságra lenne szüksége, annak kieszközlése végett az illető Helyetteshez⁴⁷² folyamodjon.

Kelt Kalocsán 1849. június 26-án tartott érseki szentszéki ülésből.

A felzeten: A választ írta Herold [Antal] 1849. jún. 27-én.

Forrás: KÉL.I.1.c. Horváth Ignác 594/1849. Fogalmazvány.

⁴⁶⁶ értsd: rettenthetetlen

⁴⁶⁷ értsd: csatlósai (lat. eredetű szatellit szó egy változata)

⁴⁶⁸ Ó, Ausztria, hol a te dicsőséged? (lat.)

⁴⁶⁹ Azért ismét, mert 1849. február 1-jén beállt huszárnak, s azóta papi funkcióit fegyverfogása miatt nem gyakorolhatta.

⁴⁷⁰ értsd: általános

⁴⁷¹ értsd: illetékes

⁴⁷² Sztankovits János győri püspök 1848. márc. 7-én bekövetkezett halála után új püspök kinevezésére még nem került sor, ezért nevezi meg illetékesként a szentszék a püspök-helyettest, azaz helynököt.

85/a. Császártöltés, 1849. augusztus 8. – Szűcs Endre császártöltési plébános, alesperes jelenti a szentszéknek, hogy Szekeres György* nádudvari adminisztrátort elfogta a császári katonaság.

Főtisztelendő Érseki Szentszék!

Tisztlem szerint alázattal ezennel jelentem, hogy Szekeres György nádudvari plébános helyettes urat a császári katonák azért, mert a császár ellen a szónok székből illetlenül kikelt, magokkal elhurcolták. Tegnap két nádudvari esküdt Pesti Ordinánccról visszajöven, hozzám betértek, azon jelentéssel, hogy érintett Szekeres urat Kecskeméten keresztül a szerviánusok Pestre kísérték, ezt maga Szekeres édesanyja beszélette az esküdteknek, hozzá adván azt, hogy édesanyjától zokogva sűrű könnyhullatások között, olyformán búcsúzott el, hogy őt többé soha látni nem fogja.

Mai napon a helybeli jegyző Bolváry Károly egy esküdttel nálam megjelentek, azon kérdéssel, hogy Szekeres bútorával mitévők legyenek, minthogy a szobáját egy bajai barát, ki helyette működik, elfoglalta. Én addig is, míg a Főtisztelendő Szentszék mást rendelni méltóztatik, a bírának meghagytam, hogy egy ügyis üres szobába a holmiját tegyék át, a szoba kulcsa pedig bírói kézben legyen, én a kulcsot magamhoz venni, történhető tűz esete miatt nem tanácsoltam. A gabonáját már elkezdették nyomtatni, eziránt azt rendeltem, hogy a megbízott embere, valamint nappal úgy éjjel is őrködjön és a szűrűről⁴⁷³ el ne távozzon, mérés alkalmával pedig két esküdt a jegyzővel, kit megkértem, miszerint mindeneket híven följeleljen, jelen legyen.

Kérem egyszersmind a Főtisztelendő Szentszék, méltóztasson a plébános úr, a helyettes ottlévő barát, gazdasszony, szolgáló, béres élelmezések iránt, és ezeknek beszerzéséről kegyesen rendelkezni, mert a speisz vékonyan vagyon ellátva.

Alázatos felterjesztésem után, vagyok mély tisztelettel

a Főtisztelendő Szentszéknek alázatos szolgálja
Szűcs Endre alesperes

Kelt Császártöltésen, 1849. augusztus 8.

A felzetten: bemutat[ott]t 1849. aug. 11. Olvast[atott] a Szentszékben 1849. aug. 14-én

Forrás: KÉL.I.1.c. Szekeres György 720/1849. Eredeti tisztázata.

85/b. Kalocsa, 1849. augusztus 14. – A szentszék válasza Szűcs Endre császártöltési plébánosnak Szekeres György* elhurcolása ügyében.

Főtisztelendő Szűcs András tiszt[elendő] kanonok, alesp[eres] és császártöltési plébános úrnak

Azon hivatalos jelentésére, melyben Szekeres György nádudvari plébános-helyettesnek politikai vétség miatt a cs[ászári] kir[ályi] katonaság által történt letartóztatását, és Pestre elvitetését előterjeszti, Főtisztelendő Uraságodnak válaszul adjuk: miszerint holmijai és gabonája fenntartása iránt tett rendeletei általunk is jóváhagyatnak. Egyébiránt Főtisztelendő Uraságod kiküldetvén megbízatik a következőknek elintézésére: ha e levél vételéig sem bocsáttatnék haza a fennevezett egyházi egyén, először: a plébánosnak⁴⁷⁴ lelkipásztorkodási joga ezennel föllevenedvén, miután elég jó egészséggel is bír, Főtisztelendő Uraságod ötlet a lelkiekbeni pontos és buzgó működésre utasítsa. Másodszor: Mivel Szekeres György f[olyó]

⁴⁷³ értsd: szűrűről

⁴⁷⁴ az említett plébános Mihajlovics Athanáz volt.

e[sztendő] február 1-től kezdett helyettesképpen működni, következőleg fél évig szolgált e minőségben, alapul vevén a közte és plébánosa közt tett szerződést, a jövedelmekre nézve eszerint lesz az osztály teendő. És azért minden azon időtöli jövedelmek írásban foglalandók, és különösen kijelendők, melyek illetik a múlt évek, melyek a folyó évet, ha ti. némely tartozások kifizettetnének. Harmadszor: A közös gabonára nézve ellenörködés felállítandó, és főképp őrzésre és mérésre, Szekeres György részéről a már általa is megbízott biztos embere a harangozó felelősség mellett alkalmazandó. Negyedszer: A költségek is pontosan följegyzendők. Ötödször: Az éléskamara minden cikkei pontos inventarium⁴⁷⁵ mellett, igazságos folyó áron a helybeli plébános által váltassék meg. Hatodszor: A plébános-helyettesnek külön bérbe vett földjén is lévén termése, ez a plébániai jövedelmekhez semmiképp ne csatoltassék, hanem külön kezeltessek, fenntartatása és biztosítására Főtisztelendő Uraságod a körülményekhez képest rendelkezvén. Hetedszer: A plébános tartozik mostani szerzetes segédjének élelmezést és fizetést adni, miután Szekeres György elvitele idejétől a jövedelmek őréa visszaestek. Nyolcadszor: A szakácsnét mivel erkölcsére nézve kifogás van, és a plébános megtartani nem akarja, ötöt Főtisztelendő Uraságod a szolgálatból illető bére kifizetése mellett bocsássa el, utasítván, hogy ha Szerkeres ellen más követelése is volna, azokat rajta törvényszabta úton keresheti. Kilencedszer: A többi cselédek a szegődtségi ideig megmaradhatnak, azután a plébános akarata szerint tegye amit jónak vél. Tizedszer: Főtisztelendő Uraságod a templom és ájtatos alapítványok pénztárát vizsgálja meg, nincs-e benne hiány? Tizenegyedszer: A közös jövedelemből Szekeres rovására teendő költségek hiteles nyugtatványokkal igazoltassanak.

Ezen rendeletünk miképpen fogantatásáról Főtisztelendő Uraságodnak kimerítő jelentését bevárván.

Kelt Kalocsán 1849. esztendei augusztus 14-én tartott érsek-szentszéki ülésből.

A felzeten: Leírta Gritzmán Pál 1849. szept. 1-jén.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szekeres György 720/1849. Fogalmazvány.

86/a. Vaskút, 1849. augusztus 21. – Markovics Antal kerületi alesperes, vaskúti plébános jelenti, hogy a császári katonaság elfogta Domsics Antal* gákovai plébánost.

D[icsértessék] a J[ézus] K[risztus]

Főtisztelendő Érseki Szentszék, Legkegyesebb Urak!

Mai napon értesítettvén az gákovai plébánián történekről F[ráter] Dorich Marcellin bajai zárdabeli atya által, ki már több hetektől káplán hiányában az gákovai plébános körül mint lelkipásztori segéd működik; mely szerint N[agyon] T[isztelendő] Domsics Antal gákovai plébános úr a gákovai községtől az Császári Királyi hadi térparancsnokságnál bevádoltatván, az azonnal hadi hatalom kar által elvitettetett, másod nap az térparancsnok megbízó levelének ereje mellett két fegyveres katonai strázsa mellett az házi bútorai lelettárba foglaltattak, az e végre kiküldött ügyész által az tanúk kihallgattattak az helyszínen, aki is mint megbízott, hatalmánál fogva az ideiglenesen megüresült plébánosi helyettesnek ugyanazon T[isztelendő] Dorich Marcellin szerzetes atyát kinevezte, míg ez fent tisztelt plébános úrnak ügye és sorsa az Császári Királyi hadi Tanács előtt végképpen be nem végződnek, amint az ide mellékelt irománybul kitünendik, amit is azonnal tisztem szerint további szükséges intézkedések vagy

⁴⁷⁵ leltár (lat.)

adandó utasítások végett az Főtisztelendő Érseki Szentszéknek szokott tudomásul hivatalosan felterjeszteni kötelességemnek tartám.

Amely megválasztott az lelkipásztorságban jártas egyén, egész kitelhető ügyességét arra fordítani ígérete szerint igyekezendik, hogy az hívek üdve legkisebb fogyatkozást tapasztalni ne kinteleníttessék. Ki egyébiránt mély tisztelettel ajánlott maradok

Vaskúton, augusztus hó 21-én 1849.

Főtisztelendő Érseki Szentszéknek kész köteles szolgálja
Markovics Antal kerületi alesperes és vaskúti plébános

A felzeten: bemut[attatott]t aug. 26. 1849. Olvast[atott] a Sz[ent]Székbén aug. 28-án 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal 771/1849. Eredeti tisztázat.

86/b. Gákova, 1849. augusztus 15. – Marczikits Illés, a Császári Királyi Térparancsnokság kiküldött ügyésze új adminisztrátort nevez ki Domsics Antal* gákovai plébános helyére.

Copia.

1849-ik évi augusztus hó 14-én kelt Császári Királyi Térparancsnokság Früchtentáli Jecondó Anasztász által megbízó levelem folytán Domsics Antal gákovai plébános ideiglenesen megüresült helyébe addig is, még fenn tisztelt plébános ügye s sorsa végképpen Császári Királyi Haditanács előtt bé nem végződnek, tisztelendő atyát Dorits Marcellin bajai Sz[ent] Kapisztrán János rendbéli áldozó papot ezennel adminisztrátornak teszem.

Kelt Gákován, augusztus 15-én 1849.

Marczikits Illés mint e végre kiküldött ügyész

Hogy az itt lemásolt adminisztrátori felhatalmazás az eredetivel valósággal megegyez, helységünk pecsétjével bizonyítjuk. Kelt Gákován, 1849. augusztus hó 20-án.

Niglo[s?]⁴⁷⁶ Zögner Richter

[A pecsét körirata: Bács Bodrogh Megye 1849. Középen: Gákova 33.]

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal 771/1849. Másolat.

86/c. Kalocsa, 1849. augusztus 28. – A szentszék válasza Markovics Antal vaskúti plébánosnak Domsics Antal* elfogása ügyében.

Főtisztelendő Markovics Antal tiszt[elendő] kanonok, alesperes és vaskúti plébános úrnak

Ez idei augusztus 21-én kelt hivatalos jelentéséből sajnálattal értettük azon eseményt, hogy Domsics Antal gákovai plébános valamely politikai vétség miatt fogollyá tétetett, de miután megtörtént, minden gondunknak arra szükséges irányozottnak lenni, hogy az ily módon lelkipásztor nélkül maradt hívek lelki szükségükben fogyatkozást vagy éppen hiányt ne szenvedjenek. Ámbár tehát másolatban visszacsatolt Marczikits Illés ügyész által ideiglenesen Dorics Marcellin szerzetes atya rendeltetett plébánoshelyettesül, mégis mivel ezen jog bárminő viszonyban és körülményekben az anyaszentegyház törvényei szerint bennünket illet, és mivel számos egyéneink vannak, kik a viszonyok terhe által helyeikről kiszorítottak, Főtisztelendő Uraságod megbízatik, hogy a zombori térparancsnokságnál személyesen bölcs és óvatos

⁴⁷⁶ A név olvasata bizonytalan, Noglos, Nigher alak is elképzelhető.

közbenjárásával a dolgot oda vinni iparkodjék, hogy Novák Antal temerini plébános ellen, kit Gákovára rendelni szándékozunk, semmi tiltakozást ne tétessék, valamint a nevezett atyának, ki segéd minőségben továbbá is ott maradhat, terjessze elő, hogy lelki hatalmat világi megbízás által nem nyerhetvén, részéről okos magaviselet által az egyház és törvényes lelki hatóság érdekét szem előtt tartva rendeletünkben ő is megnyugodjék, eljárásáról és eredményről jelentést adván Főtisztelendő Uraságod.

Kelt Kalocsán, 1849-ik esztendei augusztus 28-án tartott érsek szentszéki ülésből.

Felzeten: leíratott szeptember 4-én, 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal 771/1849. Fogalmazvány.

87. Felsőszentiván, 1849. augusztus 21. – Opicz Sándor* volt pap-katona hazaérkezése után alakalmazást kér a szentszéktől.

Főtisztelendő Érseki Szentszék!

Folyó évi február hóban Battyányi [sic!] Kázmér⁴⁷⁷ országos t[elj]h[atalmú] k[ormány] Biztostól kiadott rendelet következtében – mely szerint 18-30 évesekig mindenki tartozik katonáskodni – nekem is el kellett menni, mit Érsek Őexcellenciája beleegyeztével meg is tettem. Öt hónapok⁴⁷⁸ lefolyása után, midőn éppen a reám bízott egyéneket által adtam, Görgei főttábornok az egész seregével átadta magát a muszka seregnek, hol magam is jelen voltam, hol többedmagammal hazabocsájtásomért fölszólítván az orosz sereg egyik őrnagyát, ki bennünket szabadon bocsájtott, ezek így lévén a katonaságtól fölmentve érzem magam lenni, s ahonnét elszakadtam ismét teljes szándékom visszatérni. Miért is könyörgök a Főtisztelendő Szentszék előtt, méltóztassék engem a papi státusba visszavenni, s velem továbbra rendelkezni. Engedelmet kérvén, hogy személyesen föl nem mentem, mit betegségem miatt kénytelen vagyok elmulasztani.

Kelt F[első]S[zent]Iványon, 1849. augusztus 21-én.

Főtisztelendő Szentszéknek szófogadó fia
Opicz Sándor áldozópap

A felzeten: bemutatott 1849. augusztus 26-án. Olvastatott a Szentszékben 1849. augusztus 30-án. Adatott: A megyebéli papság körlevél által rendeltetik utasíttatni, miszerint a volt katonapapokat a misézés és minden egyéb egyházi szolgálattól mozdítsák el, mely értelemben folyamodó is értesítetik.

Forrás: KÉL.I.1.c. Opicz Sándor 778/1849. Eredeti levél.

88. Nagybócsa, 1849. augusztus 23. – Tóth Pál* a szentszékhez írott levelében tisztázó eljárásra jelentkezik.

Főtisztelendő Szentszék, Legkegyesebb Uraim!

⁴⁷⁷ Batthyány Kázmér gróf a főrendi táblai ellenzék egykori vezetője, 1848. ápr. 22-től Baranya megye főispánja, majd kormánybiztos volt. 1848 őszén népfelkelést szervezett, majd 1849. február 12-ig a Kiskunság, Szeged, Szabadka, Zombor teljhatalmú kormánybiztos, 1849 februárjától bácskai kormánybiztos. 1849. máj. 2 - aug. 11. között külügyminiszter és ideiglenes kereskedelemügyi miniszter. Ld. Mo. története 1848-1890. 384.o. és F. Kiss Erzsébet 1987: 492.o.

⁴⁷⁸ értsd: hónapok

A hirtelen megváltozott hadi körülmények ismét atyai karjaik közé futni kénytettek⁴⁷⁹, hova annál is erősen remélem bevállaltatásomat⁴⁸⁰, mert onnét nem daczból szakasztám ki magamat. Személyesen nem tehetem legalázatosabb tiszteletemet, mert egyrészt betegágyamtól csak egy lépést is alig van erőm távozhatnom, másrészt tán nem alaptalanul félhetnék valamely kellemetlenségektől.

Pütkösdí királyság féle hivatalomban nem ártottam senkinek, mint tán magamnak, amennyiben belvilágom nyugalma a szüntelen fegyvercsattogások, tábori lármák, különféle emberekkel érintkezések össze-vissza dőlnek. De mindezek mellett is érzem még keblemben élni a régi erőt, mellyel képes vagyok Sion hű őrzőjének lehetni⁴⁸¹, a legvadabb zajok közt is ezt meg bírtam szívemben őrzni.

Most a legalázatosabb kérelmemet terjesztem atyai szívök elé, méltóztassanak engemet aziránt tudósítani legkegyesebben, kívánja-e a Főtisztelendő Szentszék, ha szükséges leendő magamat védeni, atyai pártolásával azt kieszközölni, hogy védelmemet szabadlábbon tehessem?

Egyébiránt ha a jó Istenem régi egészségemet visszaadja, élő szóval meg fogom győzni a Főtisztelendő Szentszékét, mennyire érdemes vagyok, hogy érettem pár szót vesztegessenek.

Kezeiket csókolva, mély alázattal maradok

Nagybócsán, 1849. augusztus 23.

legengedelmesb fiuk

Tóth Pál kal[ocsai] főm[egyész] misés pap

A felzetten: bemutt. 1849. szeptember 1. Lect[um] in Cons[istorio] Coloc[ensi] 1849. Sept[embris] 20.⁴⁸²

Forrás: KÉL.I.1.c. Tóth Pál 855/1849. Eredeti levél.

89. 1849. szeptember 17. – Markovics Antal alesperes, vaskúti plébános jelenti eljárásának eredményét a gákovai helyzet rendezésével kapcsolatban.

D[icsértessék] a J[ézus] K[risztus]

Főtisztelendő Érseki Szentszék, Legkegyesebb Urak!

Azon folyó évi augusztus 28-ról 771-ik szám alatt kelt Főtisztelendő Érseki Szentszék megbízattatásom folytán, mely szerint noha az Szabadkai Térparancsnokságtól kiküldött Marczikits Illés ügyész által ideiglenesen Dorich Marczellin szerzetes atya gákovai plébánoshelyettesül rendeltetett, de mivel ezen rendelkezési jog bárminő viszonyban és körülményekben az anyaszentegyház törvényei szerint az Főmegyei Kormányzó Szentszékét illenék, hogy a Zombori Térparancsnokságnál személyes közbenjárásommal a dolgot oda vinni iparkodnék, hogy N[agy] T[isztelendő] Novák Antal temerini plébános úr ellen, kit Gákovára rendelni szándékoznék a fent tisztelt Szentszék, mint egy harcias ellenségétül tüzzel-vassal mindenétül megfosztatott, földönfutóvá lett egyént semmi tiltakozás ne tétetnék. Ezen megbízás közvetkeztében, noha egynéhány napokig eljárásomban gátoltattam a zombori plébános úr által, ki az Méltóságos Királyi teljhatalmú Kormánybiztos Latinovits Károly távollétét tudakozásomra megüzente, és megjelenésemnek halasztását javasolta, azonban vaskúti átvonultából megértvén

⁴⁷⁹ értsd: kényszerítettek

⁴⁸⁰ értsd: befogadásomat

⁴⁸¹ Célzás a papi hivatásra.

⁴⁸² Latin nyelvű, szept. 20-i üléséből kelt válaszában a Szentszék megnyugtatta Tóth Pált, hogy mivel nem fogott fegyvert a császári hadak ellen, csak lelkesi szolgálatot végzett, azt is engedéllyel, felmentik a tisztázó eljárás kötelezettsége alól.

annak Pestről való megérkezését, azonnal Zomborba előtte megjelenni siettem, kitől is egész leereszkedő nyájassággal karöltve fogadtattam, és amidőn megbízatásom érdekét körülállásosan szóváltásban előadva közöltem, velem közlött irományt előtte felolvastván, azon választ nyerém, hogy akárkit rendel Gákovára az Szentszék, minden legkisebb ellenvetés nélkül, és ha néki feljelentetik, maga egész készséggel minden ellenszegülés mellőztével teljes bátorságba helyezteteti, sőt azt is a Főtisztelendő Szentszéknek feljelenteni meghagyta, hogy akármicsoda gátló okság mutatkoznék az Megyében a Szentszéki rendeletek végrehajtása tekintetéből, csak néki feljelentessék, és ő azonnal úgy rendelkezni ígérkezik, hogy azok szigorún végrehajtsanak, mert Ő Császári Királyi Kegyelemes parancsa szerint legfőbb kötelességének lenni elősméri és tartja, a személy és vagyon biztosítása mellett, nem a lelki hatóság jogainak letiprására, hanem fenntartására, biztosítására és szilárdítására rendeleteinek pontos végrehajtására egész készséggel és kitelhető igyekezettel rendelkezéseivel kielégítőleg segédeszközül szolgálni, mindegyikét törvényes engedelmeskedésre szoríttatni kívánván. Tovább kérdé az fent tisztelt Biztos Úr, voltam-e az Generalis Úrnál, azt mondtam, hogy innen odamenni szándékozok, erre azt válaszolá nem is szükséges innen odamenni, majd magam fogok véle beszélni, és a dolog érdekét vele közleni, ezzel szíves nyilatkozatáért köszönetet mondván, temérdek foglalatosságai miatt alkalmatlankodni nem akarván elvonulva lakhelyemre visszatértem.

Ami pedig az szerzetes atyát T[isztelendő] Derich Marczellint mint ideiglenesen, egyházi törvény-ellenesen rendeltetett plébánoshelyettesét illeti, aztat hon nem találván, útközben az országúton véle összeütközvén a szentszéki rendeletet egész meglepéssel és legnagyobb engedelmességgel fogadta, tudván jól, hogy az lekipásztorkodási kormányzás hivatása szerint szükség esetén kívül ötet úgysem illetné. Akkor is, úgy monda, midőn annak rendeltetett nyíltan az e végre kiküldött ügyész úrnak kijelentetett, hogy ő a Szentszék tudta nélkül azt el nem vállalhatja, de erre az ügyész azt válaszolá, hogy most a katonai Térparancsnokság érseke, püspöke, és mindene, kinek engedelmeskedni tartozik, hacsak más kellemetlenségekre jutni nem kívánna, és így kéntelenségéből elvállalni kellett, azonnali hozzám alulírotthoz utasított feljelentése mellett. De mivel ő képes nem volt, noha németül beszélni tud folytonosan, szónokolni, azért ő magához vette segédül a bajai zárdabéli német ajkú hitszónokot, kit mindennel ellátni kötelességében állott, azért egész alázattal általam esdeklik az Szentszék előtt, hogy a jövőd plébánoshelyettesével, akárki legyen az, súrlódásba bocsátkozni ne késztessek, meghatározatni kívánja az ő járandóságát és azzal meg fog elégedni, azon felül kéreti ez Főtisztelendő Szentszék, minthogy ő mint nyugalmazott hittanító a zárdába semmi foglalatossága nem lévén, az lekipásztorkodásban pedig örömet foglalatostkodni kívánna, ha valamely magyar vagy rác helyre akárhova Béreget kivéve segédül rendelni méltóztatnék. Azonfelül a volt gákovai plébános úr kellemetlen elmenetele előtt egy főzönét és egy kisleányt hét hétre, vagyis Szent Mihály napig terjedő időre felfogadott, ezek is ígért béreket követelik, és amint az főzönének agg asszony beszédéből érthettem, ez időközben az plébános úr baromfiaibul leöldöstek, és talán más élelmezési szerekben mint nem tulajdonokbul részesültek az plébániabeli lakók, ezen elélvezett szerek megtérítése előlegesen is az plébános részére igazságosan kívántatnék azon törvényszabta szabály szerint cuique suum adendum⁴⁸³.

Azért méltóztatnék az Főtisztelendő Szentszék azon utasítást adni az jövőd plébánoshelyettesnek (minthogy N[agyon] T[isztelendő] Novák Antal temerini plébános úr, amint már két ízben nyilvános nyilatkozata értésemre jutott, hogy csak bizonyos feltételek mellett, melyek talán elfogadhatók sem leendnének ezen állomásra, menni szándékozik) az igazságos követeléseket szemügyre vévén ellenszegülések ne okoztassanak, és ebbéli származandó súrlódások óvatosan általa elmellőztessenek.

⁴⁸³ Mindenkinek meg kell adni a magáét. (lat.)

V. PAPI SORSOK 1848-51

Ki egyébiránt amidőn hivatalos eljárásomrul, és annak eredményéről környüállásos jelentésemet egész alázattal feltereszteném, mely tisztelettel ajánlott maradok

Vaskúton, szeptember 17-én, 1849.

Főtisztelendő Érseki Szentszéknek kész köteles szolgálja
Markovics Antal kerületi alesperes és vaskúti plébános

A felzeten: praes. 22. Sept. 1849. Lect. in Cons. Coloc. die 25 Sept. 1849.⁴⁸⁴

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal 882/1849. Eredeti tisztázat.

90/a. 1849. október (pontos dátum és helymeghatározás nélkül) – Bódogh János* káplán szentszéki tisztázó eljárása során katonai szolgálatvállalásának okairól ír.

Főtisztelendő Szentszék, nékem Legkegyelmesebb Uraim!

Az ok, miért az adai védsereggel, kinek nem vala teendője az ellenséggel csatározni, táborba mentem, nem vala más, minthogy mindennapi kenyeremet megkereshessem. Jól méltóztatik tudni a Főtisztelendő Szentszéknek, hogy az ellenségeskedő rácok Kis Bácskát egészen kirabolták, folyó esztendő május hó elején visszajövéen káplányi állomásomra, még a megye kasszábul a főtisztelendő Szentszék kegye által nyert 40 pp.⁴⁸⁵ forintbul tartott, éltem.

Miután Veér Lukács adai adminisztrátor úr élelmet nem bírván adni Főtisztelendő Szentszék rendelése szerént, folyamodtam az akkori kormánybiztos Haczl Márton úrhoz, de minden siker nélkül visszautasítottam. – Megyének másodszor is terhére nem akarván lenni, s miután Veér Lukács adminisztrátor úr nyilván kimondotta, sőt mások előtt is nyilvánította, hogy ő semmi esetre sem tart, hanem önnön magam lássak élelmem után, amint az alulírottak bizonyítják u[gy] m[int]⁴⁸⁶

Ennél fogva mintegy kéntelenítve az adai védsereggel elmentem a táborba, ott élelmet szerzendő, s nyertem is alkalmazást a hadi irodában alhadnagyi ranggal s illetménnyel, amint az idecsatolt bizonyítványokbul kitetszik. Ez tehát igazságos oka táborba való menetelemnek, amelyért is engedelmet kérek, s könyörgök felmentésemért, újítva könyörgésemet vagyok a Főtisztelendő Szentszéknek

legalázatosabb szolgálja
Bódogh János adai káplán

Esztergom György Kor. Ker. Kül Tanácsbelije, Vállai Károly, Prihoda János mint adai lakosok

Forrás: KÉL.I. 1.c. Bódogh János (Dátum és szám nélkül.) Eredeti levél. (1. sz. melléklet Bódogh János tisztázó eljárásából.)

90/b. Ada, 1849. október 6. – Az adaiak igazoló levele Bódogh Jánosról*, a káplán szentszéki tisztázó eljárásához.

Alulírottak hitletétel ajánlása mellett bizonyítjuk, hogy tisztelendő Bódogh János adai segédlelkész úr, Bács Megye által folyó évi nyáron állított védcsapatnál, nem pedig a rendes honvéd zászlóaljnál, mint írnok, alhadnagyi ranggal és illetménnyel két hónapig a hadi irodában foglalatzkodott, és eszerint öldöklő fegyverrel semminemű szolgálatot nem tett, annál inkább nyílt csatában sem volt. Bizonyítjuk továbbá azt is, hogy tisztelt segédlelkész úr semmiféle

⁴⁸⁴ Az alesperesi beszámoló után megkezdődött a levelezés az új plébánoshelyettes személyéről, anyagi ügyekről. December 5-én már Ullich József írt levelet Gákováról, ideiglenes adminisztrátorként.

⁴⁸⁵ értsd: pengőforint. A pengőt általában a fém pénznek jelzőjeként használták, de főnévként az ún. konvenció rajnai ezüstforint neve volt, amely a 18. sz. második felétől terjedt el. Ld. Magyar történelmi fogalomtár II. 100.o.

⁴⁸⁶ aláírások a levél végén

fegyvergyakorlatra bennünket nem oktatott, végre azt is bizonyítjuk, hogy többször tisztelt segédlelkész úr mint erélyes pap az egész zászlóaljbeli népségnek tiszteletét megérdemelte, annál inkább, minthogy lelki épületünkre, nehéz helyzeténél fogva is fáradhatatlanul munkálkodott, s papi hivatásának ezúttal is eleget tenni iparkodott.

Mely előre bocsátottakra nézve részint tulajdon nevünk aláírásával, részint pedig kezünk keresztvonásával, és város pecsétjével megerősített bizonyítványt kiadjuk.

Ada, 1849. október 6.

előttünk: Jassé[...] Jóseff bíró, Sénko János kir[ályi] adószedő, Zoltzer György eskütt

Kelemen István eskütt, Gyurákovich György jegyző [a levél írója]

Perege Károly, + Mátyás András, + Samu Imre

+ Török Imre, + Gödér Miklós, Horvát Mátyás

[A pecsét körirata: Ada mezőváros pecsétje. Középen a köztársasági címer látható.]

Forrás: KÉL.I.1.c. Bódogh János (Szám nélkül.) Eredeti tisztázat. (2. sz. melléklet Bódogh János tisztázó eljárásából.)

91. Szántova, 1849. október 9. – Szántova helység előljárói igazolják Fontányi Alajos* helyi káplán forradalom idején tanúsított viselkedését.

Bizonyítvány

Melynek erejénél fogva alulírottak hitelesen bizonyoságot teszünk arról, hogy amidőn folyó év április hó napjaiban Perczel tábornok serege Bács megyének alsó részét elfoglalván mindannyi helységeknek hódolatát megkívánta volna, akkor mi Szántova helysége előljárói is a többiek példájára abban egyeztünk meg, hogy nékie a kívánt hódolatot személyesen megtegyük, minthogy pedig szomszédságunkban lévő Dautova helység lelkésze az ottani előljárók által vezetőül megkérettetvén készségét meg nem tagadta, mi is helybeli káplánunk Fontányi Alajos urat megkerestük, mikép magát hozzánk csatolná, mire a nevezett káplán úr csak azért is, mivel a szerviánok⁴⁸⁷ bejövetelével otthon maradt szülőinek sorsáról a közlekedés nehézsége miatt mit sem hallhatott, hogy azokat meglátogathassa kérésünknek engedett, lerándulván a táborba Dautova helysége előljáróival Perczel tábornokhoz beeresztettünk és hódolatunkat megtettük, melyet el is fogadott, és mivel már akkor Sz[ent] Tamás bevételét, mely annyi áldozat, szerencsétlenség és félelem oka volt, Titelnak bevételével bennünket egészen megnyugtatón iparkodott, mire Fontányi Alajos úr röviden és ily formán nyilatkozott: Sz[ent] Tamás ugyan be van véve, de Titelnak bevétele igen sok nehézségekkel fog járni, minthogy az a Tiszával, Dunával, számos mocsárokkal és hegyekkel van körülvéve, és ezáltal a bevétele igen megnehezítve. Ezen nyilatkozatra Perczel azt kérde, mikép tudná ő mindezeket? Mert több évekig káplán voltam Titelen, felelte Fontányi. Ekkor Perczel őt felhívá, maradjon nála, és találkoztak többen⁴⁸⁸, kik őt maradásra unszolták, azonban Fontányi Perczel többszöri felszólítására maradni nyíltan vonakodott, hivatalát és plébánosa magányosságát adván okul. Könnyen segíték én azon, felele Perczel, de ő áldandon maradt⁴⁸⁹, és mi csudálkoztunk, hogy mer ily veszélyes időben és helyzetben egy tábornok felhívásának ellentmondani. A szóváltások közt előhozta Perczel, mikép ő sajnálná az elámitott szerb népet s vagyonát egészen semmivé tenni, és kész lenne őket felszólítani magok megadására, és felszólítá ismét Fontányi urat, volna-e bátorsága személyesen közükbe menni, és az ajánlatot megtenni. Ő igennel felelt, minthogy ottani káplánsága alkalmával igen nagy rokonszenvvel viseltettek iránta a szerbek, azonban

⁴⁸⁷ értsd: szerbek

⁴⁸⁸ értsd: többen is voltak

⁴⁸⁹ értsd: nem változtatott álláspontján

anélkül, hogy ottmaradási szavát adta volna, ő is, mi is Perczeltől eltávoztunk és elszéledtünk megtenkinteni a táborn. Összeszedődven a hazajövetelre nyilatkoztató Fontányi úr, hogy Perczel ismét hívatta, és megparancsolta neki a maradást, mire ő tartván a következőstől elhatározta ugyan az ottmaradást, de előbb velünk együtt Kulára visszatért, ahol magunk is látván szüleinek a sok szenvedések által roncsolt egészségüket és házokban a pusztítás nyomait, helyeseltük, hogy szülőinek vigasztalásokra néhány napokat hon töltsön, így elvégezvén hódolati tisztunket szerencsésen visszatértünk helységünkben, néhány napok múlva azonban Fontányi úr is megjelent és azt állította, mikép személyére szükség nem vala, minthogy Perczelnek a Csajkások kerületében való bevonulásával felszólítás nélkül is annak nagyobb helyei mint Josephsdorf és Csurog magokat megadták légyen. Ezek után Fontányi káplán úr rendesen folytatta egész június végéig kápláni hivatalát, szülőit máskor is meglátogatta ugyan, tudunkra azonban sem világi sem katonai hivatalt a táborban nem viselvén.

Melynek nagyobb hitelére adjuk ezen helységünk pecsétjével megerősített bizonyosság-levélünket Fontányi Alajos káplán úrnak a maga mindenkori igazolására

Szántován, október hó 9-én 1849.

Györfy Pál, Vörös Mátyás, Molnár Simon, Filákovits Marián
esküttei Szántova helységének

[A pecsét körirata: Szántova helység pecsétje 1849.]

Alulírott hitelesen bizonyítom, hogy mindazok, amiket Szántova helysége előjárói Perczel jelenlétében történtekről Fontányi Alajos személyére vonatkozólag előadnak, mind úgy történtek légyen.

Kelt Dautován, október 9-én 1849.

Miklósváry Péter plébános

Forrás: KÉL.I.1.c. Fontányi Alajos 999/1849. II. sz. melléklet. Eredeti tisztázat.

92. Temesvár, 1849. október 11. – Válics János* jelenti a szentszéknek, hogy Temesváron van fogságban.

Főtisztelendő Szentszék, Legkegyesebb Uraim!

Volt idő, midőn bátran – s mint engedelmes fiúnak szülői irányában illik – bizalommal emeltem szót a Főtisztelendő Szentszék színe előtt, valahányszor a körülmények azt szükségnek tanácsolák. De e boldog idő eltűnt, s bekövetkezett egy más, melyben félve, remegve teszem ezt, mert elkövetett hibám és azon keserű tudat, hogy a Főtisztelendő Szentszék mélyen megsértettem, szüntelen mint vádlók tűnnek fel lelki szemeim előtt. E félelmen azonban erőt vesz a kötelesség érzete. Él ugyanis keblemben a hit, hogy engem, kit öt évek előtt a kalocsai érseki megye törvényes főnöke méltónak talált arra, hogy a szentek szentébe bevezessen, és Krisztusban fiává fogadjon, azon megye mostani kegyes Főpásztora sem fog fiainak sorából – elkövetett hibáimért, melyet szívemből bánok, s melyet jóvátenni minden tehetségemből törekvendem – irgalom nélkül kiteszítani. E hiedelemben tehát kötelességemnek tartottam a Főtisztelendő Szentszék, mint egyházi hatóságot holléteimről tudósítani, s ez célja jelen soraimnak.

Főtisztelendő Szentszék! Én augusztus hó 20-án a császári katonaság kezeibe esvén, társaimmal Temesvárra kísértettem, hol több viszontagságok után végre szeptember 1-jén lakásomul a papnevelde rendeltetett, hol a politikai bűnről vádolt csanád megyei papok is tartatnak. Közel másfél hónapja tehát, hogy már itt vagyok, hogy mindazonáltal e kötelességemet csak most rovom le, azt annak tulajdonítani méltóztassék, mivel első napokban –

nem ismervén a katonai törvénykezés folyamatát – minden pillanatban vártam kihallgatásomat, mi azonban mindeddig nem történt, később pedig egy súlyos betegség ágyba döntött, melyet csak e napokban hagyhattam el.

Vége engedje meg a Főtisztelendő Szentszék, hogy egy alázatos kérelmemet előterjeszthessem. Miután tapasztalom, hogy a temesvári víz és levegő egészségemre igen ártalmasan hat, másrészt pedig ruhában és költségben fogyatkozást szenvedek, egész alázattal kérem a Főtisztelendő Szentszék, hogy azon esetre, ha jónak ítélné, méltóztassék Gerstner General Major és kerületi főparancsnoknál a megyébe bocsájtatásom iránt lépést tenni. Teljes készséggel vetem ott magam a reám hozandó ítélet alá, s örömmel fogom szenvedni érdemlett büntetésemet.

Ki is a legmélyebb tisztelettel és kézcsókolással vagyok

Temesvárott 1849. október 11-én

a Főtisztelendő Szentszéknek alázatos szolgálja

Válics János kalocsa megyei áldozár

A felzeten: praes. 20. Oct. 1849. Lect. in Cons. Coloc. 25. Oct. 1849.⁴⁹⁰

Forrás: KÉL.I.1.c. Válics János 1109/1849. Eredeti tisztázat.

93. Mateovics, 1849. október 17. – Piukovics Dénes* levele Girk György püspök, érseki helynökhöz, melyben jelenti hazaérkezését és betegségét.

Méltóságos Püspök Úr, Kegyes Pártfogóm!

A honvéd seregből visszaérkezvén, vagyok bátor ezennel Méltóságod arról tudatni, miszerint hon vagyok, és Kalocsára mindeddig azért nem mehettem, mert letartóztatott – hideg s forró láz – betegségem, melyet Pétervár[ad] bevétele óta öröklöttem. A honvédsereghez lépésem miatt tehát, ha kérdőre lennék vonandó – bár Pétervár[ad] átadása következtében tett kapitulációnál fogva kegyelmet nyerék⁴⁹¹ – ezennel vagyok bátor Méldóságoddal azt is tudatni, miszerint a reám következő törvénykezési időt, s annak eredményeit hon létemben békességesen elvárom, s magam annak rendelkezései alá vetendem.

Kelt Mateovicson 1849. október 17-én

Piukovics Dénes

A felzeten: pr. 31. Oct. 1849. Lect. in Cons. Coloc. die 6. Nov. 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Piukovics Dénes 1181/1849. Eredeti levél. (Válasz nélkül.)

94/a. Kanizsa, 1849. november 14. – Sándor József* dokumentumokat küld a szentszéknek igazoló eljárásához.

Méltóságos Úr! Főtisztelendő Szentszék, Kegyes Pártfogó Uraim!

Minthogy csak egy bizonysgot állíthattam Kalocsán létemkor annak bizonyítására, hogy soha fegyverviselő nem voltam, és az is csak oly kifejezéssel élt (tudomásom szerint), melynek

⁴⁹⁰ A levél válasz nélkül maradt, az intézkedést alkalmasabb időre halasztva, végül november végén került sor Válics átadására.

⁴⁹¹ Péterváradot Kiss Pál tábornok szeptember 7-én adta át a császáriaknak. A szabadságharcot lezáró fegyverletételek sorában Pétervárad és Komárom jelentette a két kivételt, ahol a megadás nem feltétel nélkül történt. Ez a kellő számú katonasággal és készlettel ellátott két vár ui. csak nehezen lett volna bevehető az osztrákok számára, kiéheztetése pedig hosszú időt vett volna igénybe. Ld. Mo. hadtörténete I. 548.o.

következtében az egyházi rend hivataloskodásaitól eltiltatom, ne vegye rossz néven a Főtisztelendő Szentszék, mivel Kalocsáról csak egy tisztet ösmertem Bum Jánost, ki szünteleni hollétemről Kalocsán legbizonyosabbat tud, de őt hon akkor nem lelhetém, és Kákonyi Alajos káplán urat, ki csak Szegeden látott többször. Hanem a kinevezési okleveleim ámbár elraboltattak, minden holmimmal, de a Térparancsnokság útján Nagyváradról visszaküldettek, és mellé még néhány levelek, bizonyítványok, amelyek fogják igazolni azt, hogy fegyverbe nem szolgáltam. Ezeket, minthogy ágyban fekvő beteg vagyok, személyesen el nem vihetvén, ezen alkalommal küldöm a Főtisztelendő Szentszékhez vizsgálat végett. Írtam Böszörménybe is, de minden főtiszteket besoroztatván elvittek, és hollétükről nem tudnak, másként az ide mellékelt közvadászokon kívül azok is bizonytságot tennének.

Ami az interesen lévő⁴⁹² pénzem illeti, összesen csak 300 fl. váltó⁴⁹³, de már ennek rovására több kétharmadát elköltöttem, azért ha felegésszégesedem, kegyes engedelmével a Főtisztelendő Szentszéknek Kalocsára meendek.

A Főtisztelendő Szentszék kegyeibe ajánlott maradok
Kanizsán, 1849. november 14.

Sándor József kalocsa megyei áldozár

A felzeten: pr. 9. Dec. 1849. Lect. in Cons. Coloc. die 12. Dec. 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sándor József 1491/1849. Eredeti levél.⁴⁹⁴

94/b. 1849. október 17. – Gojdits János⁴⁹⁵ vadász főhadnagy vallomása Sándor Józsefről*.

Bizonyítvány

Alul írt hitelesen s lelkem ismérete szerint bizonyítom, hogy Sándor József lelkész úr a forradalom kormány idejekor a vadász ezrednél soha, semmiféle fegyvert nem fogott, hanem az ezrednél mint tábori lelkész hivataloskodott, mit nevem aláírásával s pecséttemmel bizonyítok.

Kelt Váradolasziban 1849. október 17-én

Gojdits János volt főhadnagy a vadász ezrednél

Forrás: KÉL.I.1.c. Sándor József 1491/1849. Eredeti tisztázat.

94/c. Debrecen, 1849. március 10. – Sándor József* tábori lelkészi kinevezésének okmányai.

K.5722. A hadügyminisztérium hadlelkészi osztály elnöke Sándor József, az 1. h[onvéd] vadász ideiglenes tábori lelkészeinek Hajdúböszörményben.

Őn folyó évi március 6-án az 1-ső honvéd vadász ezred ideiglenes lelkészéül kineveztetvén, ezennel ide mellékelve a szükséges kinevezési oklevelét számára küldöm.

Debrecen, 1849. március 10.

Vidasics Ede⁴⁹⁶ tábori főlelkész

⁴⁹² értsd: kamatozó

⁴⁹³ 300 váltó forintról van szó, ez a 19. sz. első felében elterjedt bécsi értékű papírpénz második pénzláb lett az ezüst alapú pengőforint mellett. 1 ezüstforint kb. 2,5 váltóforintot ért. Ld. Magyar történelmi fogalomtár II. 234.o.

⁴⁹⁴ Mellékletként számos nyilatkozat, igazoló levél, eredeti tábori lelkészi iratok is találhatóak, pl. a gondozott katonák névsoraival stb.

⁴⁹⁵ Gojdits (1867-től Szőke) János vadász főhadnagy az 1. honvéd vadászezredben szolgált. Ld. Bona 1998-99/1. 471.o.

⁴⁹⁶ Vidasics Ede premontrei szerzetes tanárból lett tábori lelkész. 1849. jan. 16-án Mészáros Lázár kinevezte a Honvédelmi Minisztérium tábori lelkészi osztályának ideiglenes vezetőjévé. Tábori főlelkészi kinevezésére 1849. jan.

Kinevezés

melynél fogva Sándor József kalocsa megyei róm[ai] kat[olikus] áldor⁴⁹⁷ az első honvéd vadász ezred ideiglenes lelkészéül 600 p.ft. évi fizetéssel általam kineveztetik. Illetménye f[olyó] év március 1-től számítandó.

Debrecen, 1849. március 6.

Mészáros Lázár hadügyminister

Forrás: KÉL.I.1.c. Sándor József 1491/1849. Eredeti tisztázatok.

95. Kalocsa, 1849. november 22. – Nádasdy Ferenc érsek levele Szentiványi Vince⁴⁹⁸ pesti kerületi biztoshoz, melyben kéri, hogy ne kelljen részt vennie Sörös Imre* elfogatásában.

Méltóságos Cs[ászári] Kir[ályi] Kerületi Főbiztos Úr!

Midőn f[olyó] e[sztendő] március 18-án Kalocsa székvárosom először a császári királyi seregtől békésen megszállva lőn, az akkor itt működő rendkívüli királyi biztos Gyulai Gaál Eduárd úrtól ugyancsak f[olyó] e[sztendő] március 24-én [1.sz. melléklet jele] alá másolatban tisztelettel csatolt levélben⁴⁹⁹ fölhevittam, hogy Bende József és Sörös Imre egyházi egyéneket eddig viselt hivatalaiktól elmozdítsam, lehetőség esetében foglyokká tegyem, és ezt Pest megyében működő királyi biztos méltóságos Babarczy Antal úrnak azonnal bejelentsem.

Részemről mindenkor kész vagyok a közjó érdekében közremunkálni, és keblemnek erős meggyőződése az, hogy a jók sújtatnak, midőn a bűnösök menten maradnak, és valamint Felséges Királyunk iránti törvényes hűségnek megszegését, a legnagyobb bűnök egyikének ismerem, úgy ennek igazságos megfenyítését is szükségesnek vallo. Nem is késtem mi hatalmamban vala, azonnal foganatosítani, őket t. i. hivatalaiktól elmozdítani, fizetésüktől fölfüggeszteni, mit tüstént a fent tisztelt királyi biztos úrnak [2. sz. melléklet jele] alatt másolatban mellékeltem levelemmel⁵⁰⁰ tudtára is adtam. Későbbben pedig Sörös Imrét a szent rendek gyakorlatától és misézéstől is fölfüggesztvén, mivel ezen rendeletet neki sem szóval, sem levéllel tudtára adni nem lehetett, az egész érseki megye lelkipásztorai körlevél által utasítottak, hogy ötöt az oltártól és minden egyházi szent foglalatosságtól foganatosan eltiltsák és elmozdítsák.

Továbbá mi foglyokká tétetésöket illeti: őszintén bevallo. Méltóságodnak, miszerint ez az egyháziak köréhez semmiféle szín alatt nem tartozhatik, mert ős katholika anyaszentegyházunk a papi szelídség szempontjából kiindulva, és hogy az oltári szent áldozat tiszta vérrel nem fertőztetett kezekkel mutattassék be a Magosságbeli Istennek, egyházi tövényeiben, nevezetesen Cap. 9. Ne Clerici vel Monachi⁵⁰¹ szigorúan tiltja a papnak bűnfenyítéki – criminalis – büntetésre akár közvetve, akár közvetlen befolyni, és pedig szabályszerűtlenség – irregularitas – , mely által a szent rendek gyakorlatában akadályoztatik – büntetése alatt. E szent tövények

23-án került sor. Ld. Zakar 1999: 161.o. és F. Kiss Erzsébet 1987: 614.o.

⁴⁹⁷ értsd: áldozár, áldozópap

⁴⁹⁸ Szentiványi Vince 1811-ben született a Zemplén megyei Málcán. 1840-ig Liptó megyei főjegyző, majd 1843-tól 1848-ig helytartósági tanácsos. 1848-ban a szabadságharc idején Windischgrätz mellett találjuk. 1850-től a Bach-korszakban pesti kerületi császári főbiztos. 1863-tól udvari belső titkos tanácsos. Meghalt 1868. május 14-én

⁴⁹⁹ Az említett levél szövegét ld. fentebb már közölve.

⁵⁰⁰ A levél szövegét ld. fentebb már közölve.

⁵⁰¹ Hivatkozás a Corpus Juris egy részletére: Decretalium Gregorii Papae IX. Compilatio. Titulus L. Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant. Cap. IX. Celricus nec dictare nec proferre sententiam sanguinis debet, nec quicquam aliud exercere, per quod ad vindictam sanguinis tendatur, vel purgatione vulgari opem praestare non debet.

pedig ezen apostoli országban mindig érvényesek voltak, s jelenleg is azok, és azokat főképp nekem tisztelnem, megtartanom és mások által tiszteltetnem és megtartatnom kell.

Azonban ezen kívánt befogatást eddig egyébként is eszközteni nem lehetett, eszközteni physice és moralliter lehetetlen vala, ők t.i. azon időszakban, midőn a törvényes Fejedelemnek seregei által Kalocsa megszállva vala, futásban kerestek menedéket, tartózkodásuk helye ismeretlen volt, de kétségen kívül azon vidékre vonultak, mely a pártütőknek uralma alatt állott, és csoportjaiktól elfoglalva tartatott. Kalocsára csak akkor jöttek vissza, midőn rövid idő múlva t.i. [olyó] év] április elején Kalocsa és egész vidéke ismét a pártütők hatalmába került, midőn elfogatásról többé szó sem lehetett, mert aki az megkísérteni, vagy csak szóba hozni merészelt volna, bizonyosan halál fia leendett, nem lévén semmi királyi tekintély által állított, vagy másként törvényes tisztviselő, nem lévén semmi cs[ászári] kir[ályi] fedező erő egy részről, más részről Sörös Imre a Kalocsán működő bizottmány tagja lévén, minden jó érzelműek is alávétve valának, tehát azon pártütő bitor uralomnak, melynek támogatására számos úgynevezett honvédek fegyverrel és mindenféle máshonnan ide időnként csődített nemzetőrök kaszákkal készen valának, és mellyel egyébként a szabadosságra hajló, a szó és írás minden ármányaival, és mindenféle hazugságok fölhasználásával elrontott nép is szított, és melytől minden lépten a jóknak remegni kellett – iszonyatosságai alatt okosan, sikerrel és foganatosan ebben valamit tenni nem lehet, hanem várni kellett azon szerencsés napot, melyen az isteni gondviselés Felséges és hatalmas Urunk vitéz serege által a nyomorúságos viszontagságokból a rémuralom istentelen kezeiből és hatalmából ismét kiszabadított, ez július 25-ke volt, de akkor a foglyokká teendők ismét más vidékre vonulva kerestek menedéket.

Azon idő óta Bende Józsefre nézve a körülmények változtak. Ő mindenkor Felséges királyunk iránt hű ragaszkodást tanúsított, ő mindenkor józan gondolkodású ifjú pap lévén, és ezt hírlapokban írással is számtalanszor tanúsítván, de a forradalom alatt is elkövetett egy bűnét más ellenkező jótettekkel helyrehozni igyekezvén, érette folyamodtam B[áró] Geringer Károly császári polgári főbiztos úr őexcellenciájához, kitől azon rendelet érkezett, hogy a növendék papoknál viselt hivatalát, tanulmányi előjáróságot t.i. vesztvén, – mi már úgyis azelőtt teljesítve vala – máshova alkalmaztassék, és így erre nézve a fogollyá tevés kötelessége megszűnvén, fennmaradt az egyedül Sörös Imre volt könyvtárnokra nézve, ki jelenleg is bűjőban van, és tartózkodási helye ismeretlen.

Lehet azonban, hogy a nyomorúság, hideg, éhség ötet kényszeríteni fogja az előjövételre, ezen esetre bátor vagyok Méltóságodat teljes bizodalommal és tisztelettel eleve megkérni, miszerint az egyházi törvényekkel, papi szelídséggel meg nem egyeztethető azon kötelesség teljesítésétől, hogy nevezett Sörös Imrét fogollyá én tegyem, és így bünyfenyítéki büntetésére közvetve befolyjak kegyesen megkímélni, fölmenteni, és ha szükséges, az illető világi tisztviselőknél, kiknek köréhez e dolog természeténél fogva is tartozik, intézkedni méltóztassék.⁵⁰²

Egyébiránt fogadja őszinte igaz tiszteltemnek kifejezését.

Méltóságodnak kész köteles szolgálja

Kalocsán, 1849. november 22.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sörös Imre 1352/1849. Fogalmazvány.

⁵⁰² és ha szükséges-től javítás történt, az első változat a következő volt: „erre szükséges célszerű rendeletet az illető világi tisztviselőknél, kiknek köréhez az különben is tartozik, tenni, ismert igazságszeretetenél fogva méltóztassék.”

96. Kalocsa, 1849. november 28. – Szentszéki határozat, melyben Bagó Gergely* főszékesegyházi hitszónokot és karkáplánt elmozdítják hivatalából.

[Bagó Gergely főszékesegyházi hitszónokot és karkáplánt hivatali visszaélés, lázító beszédek, botrányokozás, részegeskedés stb. miatt elmozdítják hivatalából.]

Extractus Protocolli Consistorii Archi-Episcopalis sub praesidio Suae Excellentiae Archi-Episcopalis die 28-a Novembris 1849 Colocae celebrati

1425. quoad Gregorium Bagó

Determinatum est:

Gregorius vero Bagó M[etropolitanae] E[cclesiae] Colocensis succentor et concionator ob abusum officii, per sermones concitatorios e s. suggesto frequenter habitos omnino probatum; ob scandala per offensivi vestitus secularis deportationem; crebram, eamque nocturnam quoque popinae, et braxae frequentationem; irremissum conatum tenella A[rchi]-Dioecesis hujus germina pessimis principiis imbuendis, et ad sua pertrahendi; spiritui Ecclesiae contraveniendi nisum; data, verbo ob notorios gravissimos hos excessus alioquin in nullo sorti Domini adlectorum, eo minus vero in M[etropolitanae] Ecclesiae S[acro] Praecone tolerabiles, penes horum omnium exprobatorem ab officio removeatur, et graviter reprehensus ad aliam destinationem deputetur. Etc. Etc.

Extradatum per: Aloysium Girk, Metrop[olitanae] Officii Dioecesan Protocollistam.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Bagó Gergely 1425/1849. Kivonat a szentszéki jegyzőkönyvből.

97/a. Dunaföldvár, 1849. december 1. – Sörös Imre* levele a szentszékhez, melyben egyházi fenyítése felől érdeklődik.

Főtisztelendő Szentszék!

Hitelt érdemlő kútforrásokból értesültem, miszerint egyéb keserőségeim közepette még főtisztelendő egyházi eljárásom által is fenyítéssel illettetem. Miben áll, és mi okra nézve történt ez, ámbár gyanítom, de tökéletesen nem tudom. Mire nézve egész tisztelettel megkérem a Főtisztelendő Érseki Szentszék, miszerint ebbeli határozatát magam miheztartása végett nekem ide Földvára megküldeni méltóztassék. Ki egyébiránt mély tisztelettel vagyok a Főtisztelendő Érseki Szentszéknek legalázatosabb szolgálja

Sörös Imre könyvtárnok

D[una]Földvár, 1849. december 1.

A felzetten: pr. 4. Dec. 1849. Lect. in Cons. Coloc. 4. Dec. 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sörös Imre 1461/1849. Eredeti levél.

97/b. Kalocsa, 1849. december 4. – Nádasdy Ferenc érsek levele Szentiványi Vince pesti kerületi biztoshoz Sörös Imre* levelének átküldéséről.

Méltóságos Császári Királyi Kerületi Főispán Úr!

Miután mai napon vettem Sörös Imrének a Főtisztelendő Szentszékhez intézett levelét, azt f[olyó] e[sztendő] november 22-én, 1252. sz[ám] alatti levelem⁵⁰³ folytán Méltóságodhoz tisztelettel átküldendőnek véltem.

⁵⁰³ A levelet ld. fentebb már közölve, 1352. sz. alatt. az 1252-es számra történő hivatkozás itt valószínűleg egyszerű elírásból adódó tévesztés.

Egyébiránt szívességebe zárt állandó tisztelettel maradok.

Kelt Kalocsán 1849-ik esztendei december 4-én tartott érsekszentszéki ülésből.

Méltóságodnak kész köteles szolgája

A felzeten: leiratott 1849. dec. 5.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sörös Imre 1461/1849. Fogalmazvány.⁵⁰⁴

98. Kalocsa, 1849. december 12. – Nádasdy Ferenc érsek elküldi Sörös Imre* lázító beszédének egy példányát Szentiványi Vince királyi kerületi biztosnak.

Méltóságos Királyi Kerületi Főbiztos Úr!

Sikerülvén Sörös Imrének folyó évi június 21-én mondott borzasztó néplázító beszédét⁵⁰⁵ megszerezhetnem, sietek azt azon egyházi törvények által kötelességemmé tett, kérésem, illetőleg óvásom kíséretében Méltóságodhoz áttenni, miszerint a ráháramló netaláni vérbüntetésre ezáltal alkalmat szolgálnám, valamint tilos, úgy nem szándékom, sőt életéért könyörögni kötelességem. Egyszersmind Méltóságodat arra is bizodalmasan megkérvén, miszerint ne méltóztatnék köztudomásra juttatni, hogy ezen beszédnek birtokába általam méltóztatott jutni.⁵⁰⁶ Jelentem ez alkalommal azt is, hogy Sörös Imrét az egyházi hatóság útján is már szeptember 10-én perbe fogtani elrendeltem.

Egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel maradván méltóságodnak kész köteles szolgája
Kalocsán, 1849. december 12.

A felzeten: pr. 7. Dec. 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Sörös Imre (Szám nélkül.) Fogalmazvány.

99. Dunaföldvár, 1849. december 23. – Domsics Antal* jelzi, hogy kiszabadult, szolgálati helyére szeretne visszatérni.

Méltóságos Püspök és Érseki Helyettes Úr, Kegyelmes Pártfogóm és Uram!

Négy holnap⁵⁰⁷ fogságomból, melybe kántorom és némely iszákos cimborái gonoszsága a katonai karhatalom által ejtett, e folyó hó 14-én minden ítélet nélkül kiszabadulván, én ugyan a hadi hatóság által Gákovára hazautasítatván, hivatalom folytatására tüstént haza menni legfőbb kötelességemnek érzetem. Azonban téli ruha nélkül szűkölködvén, ennek kölcsön vett pénzzeli megszerzésére öt napot még Pesten töltvén, hatodnapra testvérhugomhoz Dunaföldvárra értem, hol hihető, a rossz utak, jégtorlás és nagy hóesés miatt a jövő Sz[ent] karácsonyi ünnepeket, és talán még az új év napját is tölteni kénytelen leszek. És amiatt alázatosan esedezek, hogy plébániámtól való egy-két héti távollétemet balra magyarázni ne méltóztasson. Isten tudja, hogy otthon legörömesebb lennék, de korom és pénznélküli állapotom most hivenyiben⁵⁰⁸

⁵⁰⁴ A szentszéki jegyzőkönyvben az ügygel kapcsolatban még elhatározták, hogy a dunaföldvári plébános révén értesítik Sörös Imrét egyházi fenyítésének indokairól. Ezt a levelet 1473/1849. sz. alatt később meg is írták Egyed Antal plébánosnak. A latin nyelvű iratban a vádpontok lényege a következő: csatlakozás a királyi felség és a törvényes rend ellen lázadókhöz, a kalocsai katolikus kör vezetőjeként a trónfosztást kihirdette és az uralkodó ellen lázított, világi ruhát hordott és a híveket világias viselkedésével megbotránkoztatta, megszegte a szentelések egyházi eljárásainak tett engedelmisségi fogadalmát, önkényesen elhagyva szolgálati helyét. Mindezek alapján kéri megjelenését a Szentszék előtt, ill. arra kéri, foglalja el helyét a Deficienciában.

⁵⁰⁵ Sörös Imre beszédét, melyet a kalocsai főszékesegyházban mondott, ld. közölve 46. szám alatt.

⁵⁰⁶ az utóbbi mondat utólagos betoldás

⁵⁰⁷ értsd: hónapi

⁵⁰⁸ értsd: azonnali

hazameneteletem gátolják. Kalocsának szándékozok menni hazafelé, de ha testvér öcsém Szekszárdra értem talál jönni, akkor onnét egyenesen Bajának megyek, így azon esetre a tisztelendő főmegyei Szentszék által rendelt helytartómnak (kinek létét csak gyanítom, de bizonyosan nem tudom) adandó utasításért mély alázatossággal könyörgök. Ki különben tapasztalt kegyeibe ajánlom magam, s felszentelt kezeinek csókoltatásával vagyok

Dunaföldváron 1849. december 23-án

Méltóságodnak legalázatosabb szolgálja
Domsics Antal mint gákovai plébános

A felzeten: pr. 26. Dec. 1849. Lect. in Cons. Coloc. die 27. Dec. 1849.

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal 1564/1849. Sajtátkezű eredeti levél.⁵⁰⁹

100. Szabadka, 1850. január 7. – Özvegy Horváth Klára kérvénye Nádasdy Ferenc érsekhez pap fia, Horváth Ignác* ügyében.

Nagyméltóságú Kegyelmes Érsek, Pártfogó Kegyes Uram!

Egy anya, kinek keble édes nyugalmát, e halandóságban legdrágább gyöngyét – a belviszályok háborgó és lelket ölő hullámai majd végképp reményestől együtt örökre eltemeték – egy szenvedő anya, kinek földi jólétét – egy legöregebbik elhunyt fia kárhozatos tékozlása következtében a kegyetlen, előre nem sejtett véletlenség, mely a föllebbi bűnös cselvényben titkosan működve majd tűzokádó Vezúvként iszonyú rombolással tört ki megelégedett ősi feleim derült ege fölött, csak hogy gyászos koldusságra nem változtató – egy kesergő anya, kinek élete legkedvesebb felét, az egyik szemét tenger bánat ön súlya alatt megnehezedett szívének éjjel s nappal záporozó fájdalmas könnyei örökre becsukák. Kegyelmes Uram, míg kegyelmesb szíve előtt irgalomért esd, hallgassa meg kegyelmesen kesergő lelkének nagy fájdalmát.

Méltóztatik kegyelmesen tudni, miszerént egyetlen fiam, Horváth Ignác kalocsa megyei áldozár, mint Szabadka-Külváros, rókusi segédlelkész – ki is a még akkor törvényes téren működő Magyar Kormány alatt két ízben tábori lelkészség elnyerhetéséért folyamodva, de ugyanakkor azt el nem nyerhetve, múlt évi február hó első napján beavattató magát a 3. számú magyar lovasezredhez – Ferdinánd huszárokhoz – de egyrészt azért, mivel azon időben postai közlekedés végképp megszüntetve lévén, postai úton többé nem folyamodhatott, más okból pedig, mivel föltett szándékában álhatatosan megmaradva, tábori lelkészséget mindenáron elnyerni óhajta.

Hogy pedig katonai pályára lépett pap fiamnak nem azon veszélyes szándoka vala, miszerént ő Legkegyelmesebb Fejedelme ellen fegyvert fogva felségsértési bűnbe keveredjék, hanem hogy, mivel az akkori Magyar Kormány igen jól, sőt várakozáson túl fizet a tábori lelkészeket – hónapi díjuk 88 ezüst forint vala – szegény majd koldus sorsomon némileg segítve, a végínség tátongó torkától – melyhez még a fennmaradt 500 váltó forintnyi adósság jelenleg is, mint kifizetetlen járul – megszabadítson, kitetszik azon magaviseleti szándokából, mely szerint beavattatása első percétől mindaddig, míg múlt 1849. évi május 15-én Svábhegyen tanyázó volt magyar fővezér s hadügyminiszter, Görgei Artúr által tábori lelkésznek ki nem neveztetett, mindég folyamatosan hadbírói irodában, mint írnok működött, következőleg sem a csatákban, sem halálos ítéletek hozatalában soha és legkisebb részt sem vett.

Ezen elősorolt védvek nézetéből egyrészt bátorítva, másfelől pedig azon borzasztó gondolattól mintegy késztetve – ha netalán fiam megszabadulása, és ezáltal régi normális

⁵⁰⁹ Nehezen olvasható, remegő kéz írása.

hívásának működése sokáig késleltetnék – minthogy ökövéle mástól széles e világon semmi segítyt nem várhatok – sorsom, mely a nehéz napok küzdelmeinek gyászemlékeiben fájósan mereng, majd újólág végínségre jutna – bátorkodom szolgálói hűség és alázatosságban Kegyelmes Uram magasztos színe elé járulni, méltóztatnék főpásztori jogainál s tekintélyénél fogva nyomasztó helyzetű fiamat, atyai kegyes közbenvetése által, mind a katonai fenytő hatalom, mind pedig az egyházi akadályoktól – ab irregularitatibus⁵¹⁰ – mihamarább lelkem legnagyobb örömére felmentetni. Hogy ezen kegyelmes felmentetése következtében nékie valamely – vagy ha szavaim kegyes szemeibe kedvesek – régi szabadkai állomás megengedtetve, Isten kegyelméből és Nagyméltóságod atyai forró szeretetéből szegény özvegyi sorsomon bár enyhítőleg segíthessen, és így áldhassa lelkem az én Uramat, ki megsemmisíté az álnokságot, és igaz ítéletet cselekedett az ő népeinek.

Kegyelmes Uram! Krisztus Urunk elhagyva a 99 igazat, eltévedett századikért sokáig fáradozva, szerelmes vállain visszahozá az üdvösség aklájába⁵¹¹: kegyeskedjék atyailag, mint Krisztus helyettes pásztorainak dicső utóda, eltévedett fiamat atyai szívének boldogító kebelébe visszavezetve örökre bezárni.

Midőn egyébiránt alázatos esedezésemet megújítván, Kegyelmes Uramnak atyai forró szeretetében szentséges kezeinek csókolása mellett örökre maradok

Nagyméltóságú Kegyelmes Uramnak legalázatosabb szolgálja
özvegy Horváth Klára szabadkai lakosnő

Kelt Szabadkán, 1850. január 7-én.

A felzeten: bemutt. 1850. január 10-én. Lect. in Cons. Coloc. die 17. Jan. 1850.

Forrás: KÉL.I.1.c. Horváth Ignác 101/1850. Eredeti levél.

101. 1850. január eleje (pontos dátum és helymegjelölés nélkül) – Volarich György* levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben rehabilitálását kéri.

Nagyméltóságú Érsek Úr, Legkegyesebb Atyám és Uram!

A politikai vihar, mely édes hazánk ege fölött másfél év előtt emelkedett, sok másokkal engem is elsodrott. Bácsnak borzasztó napjain⁵¹², melyeknek tanúja valék, annyira meghaták emberi keblemet, hogy a rohamnak én is engedék, de Anyámat, szeretett Egyházamat, kinek harcosává régebben avattattam, soha el nem felejtém – ez irányzá a táborban is erkölcsi életem pályáját –, ez vezérelt akkor is, midőn a béke visszatértével mindjárt szeptemberben Őméltósága Girk György érseki helyettes úrnál magam fiúi alázatossággal bémutattam.⁵¹³ Ez vezérel most is, amint megértém Excellenciád megyénkbe érkezését, e fiúi hódolatú sorokban, személyesen a zordon idő és beteges állapotom által akadályoztatván, Nagyméltóságod felszentelt Atyánk előtt, mély alázattal megjelenni. Kegyelmes Uram, ha nagy volt, mint nem kétlem, vétkem – de nagy volt már eddig is a szenvedésem – fél évig minden remény nélkül élni annyi, mint igen nagyon bűnhődni, miért fiúi hódolattal könyörgöm Nagyméltóságodnak, miszerint szomorú sorsunkat atyai szívére venni, az elcsüggesztő bizonytalanság állapotából kimenteni, és szeretett Egyházunk kebelébe mint hű szolgáját visszakeblesíteni méltóztatnék. Többire magas atyai kegyeibe ajánlott legmélyebb tisztelettel vagyok

⁵¹⁰ szabálytalanságok alól (lat.)

⁵¹¹ értsd: akoljába

⁵¹² Utalás a szerbek támadásaira, Bács alatt itt természetesen az egész régiót, azaz Bácskát kell értenünk, nem pedig Bács városát.

⁵¹³ Írásos nyoma nincsen a jelentkezésnek, de elképzelhető, hogy személyesen történt.

V. PAPI SORSOK 1848-51

Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgája és engedelmes fia
Volarich György kalocsa megyei áldozár

A felzeten: pr. 8. Jan. 1850. Lect. in Cons. Coloc. die 17. Jan. 1850.

Forrás: KÉL.I.1.c. Volarich György 103/1850. Eredeti levél.⁵¹⁴

102. Ókanizsa, 1850. január 10. – Kákonyi Alajos ókanizsai káplán vallomása Sándor Józsefről*.

A Nagyméltóságú Kalocsai Érseknek a múlt év december hó 11-ről Sándor József kalocsai megyebeli áldozópaphoz bocsátott rendeletének következtében, melynél fogva felszólították, hogy topolyai állomásáról a múlt év január hó utolsó napján történt kiköltözése óta, ugyanazon év március 10-ik honlétéről⁵¹⁵ és tartózkodásáról bizonyítványt mutasson, én ugyanazon lelkisorsosomtól felszólítva ezennel, lelkem isméretem tisztasága szerint bizonyítom, hogy ő a fent érintett január hó 31-én itt Kanizsán, mint szülőföldjén, szülői körében megjelent, és február 2-ig köztünk tartózkodván, ugyanez nap estvéjén a rácok dühösségétől menekülni akarván, velünk együtt Horgosra menekült, onnét harmadnapra társaságunkban Szeged városába jött, ott velünk együtt február utolsó napjáig tartózkodott. Innét hová keletkezett, bizonyosan nem tudom, hanem nyilatkozata után mondhatom, hogy Debrecennek vette útját.

Kelt Kanizsán, 1850. január 10.

Kákonyi Alajos sk. ókanizsai káplán

Coram me: Josepho Rehák m[anu]p[ropria] in spiritualibus administratore V[etus]kanisae⁵¹⁶
[A plébánia pecsétjével megerősítve.]

Forrás: KÉL.I.1.c. Sándor József (Szám nélkül.) Eredeti tisztázat.

103. Mohol, 1850. február 7. – Csáby Ferenc moholi adminisztrátor jelentése a szentszékhöz Bódogh János* katonai szolgálata ügyében végzett vizsgálatáról.

[Csáby Ferenc a tanácskozmánytól kapott utasítások értelmében vizsgálatot indít Bódogh János ügyében. Megállapítja, hogy az ifjú csupán kényszerből állt katonának, nem tudván mit tegyen, hisz gyakran még a plébánosok is elmenekültek azokban a zavaros időkben. Csáby a kijelölt tanúk közül csak hármat talált meg, a többiek bujkálnak. A tanúvallomásokból kiviláglik Bódogh ártatlansága.]

Venerabile Consistorium!

Octava Januarii 1850 ad me exaratas litteras VConsistorii non nisi quinta Februarii percepi, in quibus mihi inponitur, ut causam R.D. Joannis Bódogh, a testibus praesignatis sub oblatione juramenti audirem, et exciperem, una ut VConsistorio perscriberem.

⁵¹⁴ A szentszéki ülés rövid, latin nyelvű határozata alapján tudósították Volarichot, hogy az ő esetében is szabály szerint, vagyis a tisztázó eljárás elvégzésével fognak eljárni, amely a pápa által is megkívánt szabálytalanság alóli feloldozással (dispensatio ab irregularitate) fog végződni.

⁵¹⁵ értsd: március 10-ig honlétéről. A dátum nem véletlen. A korábban már beszolgáltatott (és fentebb már közölt) dokumentumok alapján ui. Sándor József márc. 10-től táborig lelkészi szolgálatban állt. Helyzete ekkortól jogilag tisztázott, egyházi szempontból pedig "szabályos" volt. Külön igazolásra tehát csak a kápláni és táborig lelkészi szolgálat közti időszak, vagyis alig több mint egy hónap szorult.

⁵¹⁶ Előtte: Rehák József sk. lelkigondozásra kinevezett ókanizsai plébános-helyettes. (lat.)

Negotium istud tanto alacrius in effectum deducere properavi quanto uberius mihi constaret, Juvenem hunc, ex sola necessitate, ineritabili, castra secutum fuisse, pro ut ex ore ejusdem DCapellani audire mihi licuit, se nescire, quid facto opus sit, cum nullibi locum stabilem invenire possit; siquidem ipsi adeo parochi et administratore turbulentis illis temporibus, sepiissime fuga tantum seipsos salvare potuerunt.

Ex testibus illis, quos designare dignabatur Vconsistorium nonnisi tres, domi invenire potui, reliqui adhuc fugitivi alicubi latitant es his tribus primus est –

Horváth Mátyás bizonyítom, hogy Tiszteendő Bódogh János káplány úr az irodába dolgozott, az őrnagynál, akkor fegyvere nem volt s nem is katonáskodott.

Még én a századnál voltam, olyan híre volt, hogy tiszteletbeli hadnagy lett, lett-e vagy sem, nem tudom, de nem is hallottam senkitől, engem pedig a bagásiás⁵¹⁷ kocsikhoz rendelték.

Háborúba nem lehetett Verbásznál az ő századuk, mert nem is volt szükség rájuk, minek utána az ellenséget az ágyúk sűrű dörgése annyira megrettentet[e], hogy egészen magát visszahúzta.

Máshol jelen volt-e a csatában, nem tudom, mert én kibetegedtem és ispitálba vittem, annyit tudok mondani, hogy bátortalanságáért a főtisztünk hadnagyi gásival⁵¹⁸ az élelmezés kocsihoz rendelte, ahol is hadnagyi díjat húzott. Különben ott is úgy viselte magát, mint valódi lelki atya, kire vétek volna, ha valami illetlen tettet hazudnék, inkább azt mondhatom, hogy a sebeseket vigasztalta, az elesteket pedig, amint barátimul hallottam, az őrnagy meghagyásából temette, én nála puskát vagy pisztolyt nem láttam.

2-ik Samu Imbre [sic!] bizonyítom eskü mellett, hogy az irodánál dolgozott és nem katonáskodott, fegyvertelen volt, azután alhadnagynak neveztetett ki az őrnagy által, hogy gásit húzhasson. Csatában nem volt, hanem az élelmező kocsinál őrködött a többiekkel mint alhadnagy. Volt ott fegyvere, nem tudom, mert én a zászlóaljnál voltam, ő hát csatában nem lehetett, de különben is oly bátortalan volt, hogy csak hírére is a csatának borzadna, mit sokszor neveltünk is, hogy oly derék emberben bátorság nincs, azért is az őrnagy nem használhatta tisztnek.

Midőn elfogattunk Lugosnál Birkes falu mellett, ott láttam, de nem mint katonát, hanem mint íródeákot, s az élelelem kocsira felvigyázott, ő is velünk elbocsájtott, hová lett azután, nem tudom.

3-ik Toth Mihál Hasznosi⁵¹⁹ Az irodánál láttam őtet, az őrnagy mellett. Nem katonáskodott, később hadnagy lett és fizetést húzott. Hallottam, hogy az élelmezés kocsihoz tétetett. Csatában az ilyenek részt nem vesznek, hanem ha szorul a kapca, ellillantanak a kocsikkal, nehogy az ellenség elfogja.

Nem adta az őrnagy őtet a zászlóaljhoz, mert átlátta, hogy félénk, gyáva ember. Nevetve mondotta az őrnagy: erre arra papja, csak breviárium való öcsém a te kezédbe, nem fegyver. Én ugyan soha igazi fegyvert, puskát vagy pisztolyt nála nem láttam, egyéb kardot az oldalán, de ki merte volna-e húzni az ölésre, kételkedem.

Ő úgy viselte magát ott is, mint pap. A sebeseket ápolta, a halottakat temette, egyszóval mindnyájan ott is csak káplán úrnak neveztük.

Midőn elfogattunk, ő járt kelt a németeknél elbocsájtó levélért, és így megszabadulásunkat is néki köszönhetjük. Hol van most, nem tudom.

Ex his fassionibus trium testium elucet, num suspensione dignus sit. Haec dum offitiose scriberem una me gratiis VConsistorii dum ultronem me reconderem sum.

VConsistorii humillimus servus

Franciscus Csáby mp. Administrator Parochiae Moholiensis

Moholini, 7-a Februarii 1850.

⁵¹⁷ értsd: poggyászos

⁵¹⁸ értsd: fizetéssel

⁵¹⁹ Valószínűleg névváltozat lehetett: Hasznosi Toth Mihály.

A felzeten: pr. 29. Martii 1850. Inquisitio contra Joannem Bódogh sacerdotem an militaverit? Lect. in Cons. Coloc. die 3. April 1850.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Bódogh János 521/1850. Eredeti tisztázat.

104. Pest, 1850. február 18. – Szekeres György* jelenti a szentszéknek, hogy tíz év várfogságra ítélték, egyben segítséget, közbenjárást kér.

Főtisztelendő Főszentszék, Méltóságos Püspök, s Főtisztelendő Kanonok Urak,
Krisztusban Legkegyesb Uraim s Atyáim!

Legmélyebb alázatos fiúi bizodalommal jelentem, miként e folyó évi január 17-én a cs[ászári] k[irályi] haditörvényszék által tíz évi várfogságra elítéltettem, ezen reám nézve kimondhatatlan siralmas elítélés folytán egyszersmind minden vagyonomat is elvesztettem. Én, ki az akkoriban ott fekvő huszárok kapitánya által gyilkoló rákok betörésével elrémttetvén, korán reggel félbódultan s betegesen fűték a szomszéd Szent-Istváni faluba s onnan tovább menni nem szándokolván, egy egyszerű öltözetten kívül magammal lakomból semmit el nem vité, a legnagyobb nyomorra jutottam!

E siralmak legszonyúbb helyzetéből mély alázatossággal sírok fel a Főtisztelendő Főszentszék, s általa a Nagyméltóságú Kegyelmes Érsekem, Uram és Atyámhoz, ama legirgalmasabb atyai kegyes lépések megnyerhetéseért, melyeknek a legfelsőbb helyeni nagyérdekű közbenvetése egyedül hozhat csak enyhítő gyógyszerert legszerencsétlenebb állapotomban! Én tántoríthatlan erős hittel hiszem, hogy főmegyém Édes Attyai, kik szinte húsz éveken túl kegyesen ápolgatni méltóztattak: fognak egy boldogító pillanatot vetni az egész világtól elhagyott, s a legepesztőbb nyomorokkal küzdő szerencsétlen gyermekükre és annak gyászos sorsán enyhíteni!

Az üdvözítő Jézus szent áldása: Nagyméltóságú Urunk Érsekünk s legkegyelmesebb Atyánkra, a Főtisztelendő Főszentszék minden kegyes tagjaira és az egész főmegyénk minden Krisztusban szeretett atyámfiaira szálljon most és mindörökké! Mint hallom, engem a munkácsi várba visznek egy pár nap múlva.

Minden vagyonom közt leginkább sajnálom nagyszerű aranyozott feszületemet, melyet a már általam megújításba vett Szent János oltárjára szándokoltam helyezni a nádudvari templomban. Kegyelmes Érsekem arany rámában foglalt képmását, melyet a nádudvari paplaknak fundus instructus-ként akartam hagyni, és az általam magyar nyelven szerkezett⁵²⁰ imádságos könyvecskémet, azonban mindenemet az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úrnak szent neve!

Vége a Főtisztelendő Főszentszék magos kegyeibe ajánlván boldogtalan állapotomat, vagyok Pesten 1850. február 18-án

a Főtisztelendő Főszentszéknek alázatos szolgája
Szekeres György áldozópap

A felzeten: pr. 25. Febr. 1850. Lect. in Cons. Coloc. die 26. Febr. 1850.⁵²¹

Forrás: KÉL.I.1.c. Szekeres György 362/1850. Eredeti levél.

⁵²⁰ értsd: szerkesztett

⁵²¹ A levél válasz nélkül maradt, pontosabban választ csak Szücs András plébános kapott, a hagyaték rendezésével kapcsolatban, hiszen az ítélet révén tövényesen megfosztották Szekerest vagyonától.

105/a. Csátalja, 1850. február 20. – Domsics Antal* válasza a személyét ért vádakra.

Domsics Antal gákovai plébánosnak alázatos válasza azon vádlevelekre, mely ellene a közelebb folyt hóban a szentszéknek benyújtott.⁵²²

1. Kezdetét a vádlevelnek megcáfolja évenként tartatott visita[tio] V[ice]A[rchi]Diaconalis⁵²³, melyben ellenem távolról sem emeltetett panasz, és a kétezret meghaladó híveim közül csak kevesen, kik ellenségeim által felbújtattak, alaptalanul léphetnek föl, mint remélem a tövényes vizsgálatból ki fog sülni.

2. pontban említett négy havak alatt történt többszeri tövényes vizsgálat után, minden ítélet nélküli kiszabadulásom mutatja, hogy a cs[ászári] k[irályi] hadi tövény bennem semmi büntetésre méltót nem talált, és így e pont inkább becsületemre mint gyalázatomra válik.

3. pontra, mely mintegy bevezetés a további panaszra, nincs mit válaszolnom.

4. Én soha senkit ördögnek vagy ördögfajnak nem neveztem, hanem előhoztam Krisztus Urunk szavait azokra nézve, kik a templomban vagy a kóruson csevegtek, vagy a templomon kívül a házak előtt ácsorogtak. Krisztus szavai pedig tudva vannak: Qui ex Deo est, verbum Dei audit etc.⁵²⁴ Ezen szavak miatt soha senki ki nem ment a templomból, ezt csak olyanok vitathatják, kik soha, vagy igen ritkán jelentek a prédikáción, akár én, akár a káplánom prédikált. Tovább mondatik, hogy szavam járása „ich höre lieber einen ungarischen hund bellen, als einen deutschen mann reden”⁵²⁵ ez rágalom. Emlékezek reá, hogy egy Vinter Pál nevű nyugdíjas katonának, ki részeges létére szobámban gyakran alkalmatlankodik, ezt mondtam: „Dacht euch hinaus, ich sehe in meinem hoffe lieber einen fremden hunde, als einen Trunkenbold in meinem zimmer, dem der hund kann ich mit Wort oder mit Stock hinaus treiben, aber ihr wollt euch nicht entfernen.”⁵²⁶

A többi panaszokra megfelelttem a cs[ászári] k[irályi] haditövénysszék előtt, melyek ide nem tartoznak. A gákovai előljárók elegendőképpen önmagokat megcáfolták azon vallások által, melyet az akkori szolgabíró Kuluncsits Ágoston úr előtt tettek, és melyet én a haditövénysszéknek benyújtván, tüstént fogságombóli szabadságomat megnyertem.

Általánosan az egész vádiratot gyanúsna állítom, mivel sem az év, sem az nap, de még helye sem jegyeztetett föl, mikor és hol íratott. A vádlók közül kétszázhetvennégy egy kézírás, a hét előljárót pedig ketten írták alá.

Írtam Csátalján, február hó 20-án 1850.

Domsics Antal mp. gákovai plébános

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal ad 573/1850. Eredeti tisztázat.

105/b. Gákova, 1850. február 26. – A Domsics Antal* ügyében Gákován folytatott vegyes bizottsági vizsgálat jegyzőkönyvét betérjesztik a szentszéknek.

Alulírottak, Gákova helység Elöljáróságának a község nevében Nagyon Tiszelendő Domsics Antal helybeli plébános úr ellen a Főtisztelendő Kalocsai Érseki Szentszékhez nyújtott panasza megvizsgálására, részint a tisztelt Szentszék által, részint a polgári állás részéről folyó hó 17-én 387 szám alatt kormánybiztosilag kineveztetvén, megbízatásunkban következőleg járultunk el:

⁵²² A gákovai előljáróság és a község 274 lakójának aláírásával január 19-én érkezett német nyelvű panaszoslevél 132/1850 sz. alatt található. Egészében nem közöljük, de fontosabb részeit a védekező levél idézi.

⁵²³ esperesi látogatás, ill. a látogatás során készült jegyzőkönyv (lat.)

⁵²⁴ Aki Istenhez tartozik (szó szerint: Istentől való), Isten igéjét hallgatja. (lat.)

⁵²⁵ Szívesebben hallgatom egy magyar kutya ugatását, mint egy német ember beszédét. (ném.)

⁵²⁶ Szívesebben látok egy idegen kutyát az udvaromban, mint egy részeges embert a szobámban, hiszen a kutyát el tudom kergetni szóval vagy bottal, de kegyelmeteket nem tudom elzavarni. (ném.)

Folyó február hó 26-án a helyszínére Gákova helységbe kirándulván, működésünk gyűl-helyén a helységházánál összeültünk, s mindenek előtt felolvastuk az említett Elöljáróságnak kiküldetésünk fő tárgyát, a nevezett plébános úr elleni panaszt magában foglaló folyamodványát; felolvastuk továbbá a tisztelt Szentszékek eljárulásunk tekintetében költ k[egyes] utasítását, valamint az alulírott esperes s tiszteletbeli kanonoknak e panasz tárgyában nyújtott tudósítását; s végre a panaszlott plébános úrnak a véle közlött panaszra adott feleletét, melyeknek nyomán indulva a fennforgó panasz tekintetében kihallgatandó egyénekre nézve e következő kérdőpontokban állapodtunk meg.

Kérdőpontok:

1. Esméri-e a tanú Domsics Antal helybeli plébános urat?
2. Mit tud a tanú azon folyamodványról, melyet Zsida Lőrinc helybeli lakos, a Gákovai Elöljáróság, s 274 helybeli lakosok nevében Domsics Antal plébános úr ellen Ökegyelmességének a Kalocsai Érseknek benyújtott? Elolvastatott-e az a tanú előtt, s tudja-e annak tartalmát?
3. Tud-e a tanú arról, hogy a helybeli plébános úr hivatalbeli kötelességét nem teljesítette vala? Botránkoztatott-e a plébános úr szóval, tettel vagy hivatalbeli elmulasztásával valakit? Bánt-e durván valakivel a templomon kívül avagy a templomban? S panaszolkodott-e e' főből valaki ellene törvényes felsőbbségénél?
4. Tudja-e a tanú azt, miként Domsics plébános úr egy alkalommal azt nyilvánította légyen, hogy ő örömebb hallja egy magyar kutyanak ugatását, mint egy német ember beszédét? S hallotta-e a tanú, hogy a plébános úr valakit swarzelb kutyanak, swarzelb huncutnak nevezett volna?
5. Mit tud még a tanú a helybeli plébános úr erkölcstelen, s rossz magaviseletéről?
6. Tudja, s tapasztalta-e a tanú, hogy a plébános úr minden német ajkúak iránt gyűlölséggel viseltetik? Vajon igyekezett-e a plébános úr a helybeli községet, vagy annak egyes tagjait a felség iránti hűtlenségre bírni?
7. Igaz-e az, hogy a gyermekeknek a helybeli plébános úr által, templombeli kicsapongásaikért lett megfédetésére a nép a templomból, jelesen a szónoklat alul kiment volna? S hallotta-e a tanú, mikén a plébános úr a híveket a szónok székéből gúnyszavakkal illette volna?
8. Tudja-e a tanú, ki légyen a nép s a helybeli plébános úr közötti panaszok fő izgatója s előmozdítója, s kit nevezhetne a fennforgó panaszokra nézve alkalmas tanúnak?

[...] ⁵²⁷

Plencz Lénárd 57 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. Azt nem hallotta, miként a plébános úr oda nyilatkozott légyen, hogy egy magyar kutya ugatását örömebb hallgatja, mint egy német ember beszédjét, de Pál Antal volt főbíró úrnak egy alkalommal helységökbe lett jövételekor látta, s hallotta, midőn a plébános úr kezeivel tapsolván hangosan mondotta vala: „Várjatok swarzelb svábok, megjártok most!” 6. Hogy a németajkúak ellen különös gyűlölséggel viseltetne a plébános úr, avagy hogy közülük valakit a fejedelem iránybani hűtlenségre igyekezett volna eltántorítani, ezekről a tanú mit sem tud.

⁵²⁷ Ezek után következett az előjárók, illetve a falu lakosainak meghallgatása. A vallomásokból kiderült, hogy a panaszlevelet egy bizonyos Móits nevű szenttamási lakos szerkesztette Zomborban, a község küldöttjének, Zsida Lőrincnek közreműködésével. A levél végén lévő aláírásokat részben "megelőlegezték", azaz az érintettek tudta nélkül írták alá, de az apró részletektől eltekintve valamennyi tanú kiállt annak tartalma, célja mellett, ti. hogy a plébános elmozdítása érdekében adták-adják nevüket a levélhez, annak ellenére, hogy a levél szerkesztésének részleteiről nem tudtak. A vallomások egybehangzóak voltak abban, hogy a plébános időnként durván bánt gyerekeikkel, a falu lakosságát érzésként szerint nem kedvelte, türelmetlen volt velük szemben, de hivatali mulasztással, erkölcstelenséggel senki nem vádolta. A továbbiakban terjedelmi okok miatt csak az 1848-49-es események szempontjából érdekesebb 4. és 6. kérdőpontra adott válaszokat idézzük. A tanúkat „az igazság kimondására leendő komoly intés mellett ugyan, de hiteltétel nélkül” halgatták ki.

V. PAPI SORSOK 1848-51

Holczhakker Mihály 38 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. Mit sem szólhat. 6. Szinte mit sem mondhat.

Finteisz Miklós 45 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. mit sem szólhat. 6. mit sem mondhat öntudományából.

Retich József 32 éves, rk. feleséges, helybeli kovács mester: 4. Csak annyit mondhat, miként egy alkalommal az utcán többüket swarcgelb huncut szóval illette légyen. 6. Annyit mondhat, miként templombeli szónoklatában a népet a tanú füle hallattára a király ellen ingerelte, s a magyar kormányhozi ragaszkodásra buzdította, s ez jelesen akkor történt, midőn Kossuth már Debrecenben volt.

Renninger József 30 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. mit sem szólhat. 6. Annyit mondhat, miként a népet a szószerkről többször intette a magyar kormányhozi ragaszkodásra.

Reffl János 23 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. mit sem szólhat. 6. Csak annyit mondhat, hogy a magyarokat inkább kedvelte, mint a németeket.

Lotterhof Fridrich 51 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. mit sem tud. 6. sem.

Zsida Sebestyén 42 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. mit sem tud. 6. Csak annyit mondhat, miként egy ízben a plébános úr a tanú előtt oda nyilatkozott, hogy az ördög rakta le a németeket a magyarok közé.

Karle Péter 40 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. Csak annyit bizonyíthat, miként a plébános úr a szerbek közeledésekor a tanú jelenlétében nyilvánította vala: „Ti mind swarcgelbek vagytok.” 6. Annyit mondhat, miként a plébános úr őket a magyar kormányhozi ragaszkodásra biztatta légyen.

Teez János 37 éves, rk. feleséges: 4. mit sem tud. 6. Nem tud egyebet annál, hogy a népet a nemzetörök közé leendő beállásra buzdította légyen, mondván, a magyar harc szent harc, különben nem vívtak volna ki általa annyit.

Crettl Antal 35 éves, rk. feleséges helybeli lakos: 4. Mit sem tud. 6. Annyit mondhat, hogy ha a gákovaiak jöttek valahonnan búcsújárásról, a plébános úr sohasem harangoztatott, de ha magyar helységbeliek jöttek, akkor igen is, s ebből kucsolja⁵²⁸ a tanú, hogy a plébános úr a magyarokat inkább kedvelte.

Villand Vendel 55 éves, rk. özvegy, helybeli lakos: 4. Mit sem tud. 6. Csak annyit bizonyíthat, miként a plébános úr a templomban a magyar kormányhozi ragaszkodásra szónokolt légyen, a proklamációk értelmében.

Ezek után, bátor ugyan a fennforgó tárgyban még többeket is kihallgathattunk volna, minthogy azonban a már kihallgatottak is többnyire egyhangú vallomást tettek, s a jelen álló bíró ismét oda nyilatkozott vala, miként a még hátramaradottak is mindannyian avégre írták alá a jegyzéket, hogy a plébános úr elmozdítottasson, e körülményekben a vizsgálatot befejezettnek nyilvánítottuk. Költ Gákován 1850. február 26-án.

Markovics Antal sk. címzetes kanonok, kerületi alesperes és vaskúti plébános
mint szentszékileg megbízott vizsgálattevő

Hausenplasz József sztanisitsi plébános, mint szentszékileg kiküldött választmányi tag

Kardos János mint kiküldött vegyes küldöttségi elnök

Albrecht József hites ügyész, mint kinevezett választmányi tag

A felzeten: Lect. in Cons. Coloc. die 9. April 1850.

Forrás: KÉL.I.1.c. Domsics Antal ad 573/1850. Eredeti tisztázat.

⁵²⁸ értsd: következteti

106. Kalocsa, 1850. március 24. – Bagó Gergely* levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben házitanítói működésének és egyházmegyéből való távozásának engedélyezését kéri.

Nagyméltóságú Érsek, Kegyes Atyám!

Gróf Hugonay Kálmán önnagysága szíves volt engemet a legközelebbi postán kapott levelében gyermekei nevelőjének meghívni. Én e meghívást azon körülmények miatt, melyekbe legközelebb jutottam, hajlandó lévén elfogadni – miután azt mégis azon szempontnál fogva, hogy érseki megyémről, melynek jó meggyőződéseim szerint tizenkét évig becsületesen és erőm szerint híven szolgáltam, lemondani semmi esetre sincs szándékom – csak Excellenciád kegyes beleegyezésével tehetem, legalázatosabban esedezem Nagyméltóságodnak: méltóztassék kegyesen megengedni, hogy a fent tisztelt grófhhoz mint nevelő mehessek. Nagyméltóságú Érsek! Én a szívek titkait vizsgáló Istenre hivatkozva, ezen lépést a legtávolabbról sem teszem azért, mintha Excellenciádnak azon rendeletével, melynél fogva engemet eddigi állásomtól elmozdítani, és kápláni minőségben alkalmaztatni kíván⁵²⁹, ellenkezni szándékoznám, vagy a káplánságot megyénk bár legszegényebb községénél is magamra nézve csekélynek vagy lealacsonyítónak tartanám; hanem teszem azért, mert az meggyőződéseim, hogy amint az érseki székvárosban egyházi felsőbbségem ítélete szerint foganattal a pásztorkodás mezején nem működhetem, úgy azt a mostani zivataros időkben, kivált Bács megyében kebeleztet akármely hívő községénél is alig- alig tehetem. Nagyméltóságú Érsek! Úgy hiszem, nem messzire van már az idő, midőn az Apostoli Király, a kormány és minden jók közremunkálása következtében az eddigi kivételes állapot meg fog szűnni, midőn a múltakra minden oldalról a feledékenységgé fátyla vetetvén a köz kibékülés után a helyre állandó rend és csendességben mindenki minden legkisebb aggodalom nélkül, és azon bizodalommal, hogy működése fogamatlan nem leend, fogja hivatásának szent kötelességeit teljesíthetni. Addig engedje meg azért kegyesen Excellenciád nekem a pásztorkodás teréről visszavonulhatni, és éltem fenntartása végett a nevelés pályáján talán több foganattal működhetni. Vallásom mindig szent volt előttem, valamint soha meg nem unt papi hivatásom teljesítése is, megyémnek használni legfőbb törekvésem; az üdvözítő szent hit szabályai szerint élni, papi hivatásomról a nevelői pályán is meg nem felejtkezni, és megyémnek, mihelyst e már semmi esetre sokáig nem nyúlható mostoha idők megszűnnek, és én a pásztorkodás mezején több személyes bátorsággal működhetem, szolgálatomat szentelni legfőbb kötelességemnek ismerem.

Az hitem, hogy megyémre és magamra nézve egyiránt jó, ha egy rövidke időre visszavonulok, és hogy egyházi felsőbbségem nem felejtendi, hogy éltem javát megyémnek szenteltem, és hogy ha majd egy rövid idő után megyém szolgálatába visszalépendek, legalább azokkal fogok egyforma jutalomra méltónak ítéltetni, kiket úgy mint engem egyenlő szolgálati kor fog ajánlani, hogy ezen esetben, ha talán az ég örök végzése szerint engemet oly mostoha sors érne, miként becsületes szándékom ellenére minden szolgálatra alkalmatlanná válnék, 12 éves szolgálatom fog méltányoltatni, valamint azon körülmény is, miszerint az idők mostoha hasága okozta, hogy magamról, úgy mint itt kérem, kellett gondoskodnom. Az engem meghívó gróf megkívánja, hogy öt szándékomról minél előbb tudósítsam, kérem azért Excellenciádat arra is, méltóztassék kegyes határozatát velem mielőbb tudatni. Azon ismételt világos kifejezésem után, hogy én mindenestre a kalocsai érsek-megyei papság tagja akarok maradni, és mint ilyen tekintetni, csókolom Excellenciád felszentelt kezeit, és magamat atyai kegyességébe ajánlván hódoló tisztelettel maradok

⁵²⁹ Id. a 28. sorszám alatt közölt 1425/1849 sz. iratot. Később a 382/1850 sz., itt nem közölt iratban értesítették Bagó Gergelyt felmentéséről, és jelezték neki, hogy Kunbajára helyezi át az érsek káplánnak.

Kalocsán, 1850. március 24-én

Nagyméltóságodnak legalázatosabb fia
Bagó Gergely kalocsai érsekmegyei pap

A felzetten: pr. 24a Martii 1850. Gregorius Bagó petit dimitti pro mentore comitum Hugonay.
Deliberatum est:

[Határozatott: Bagó Gergely oly időben hagyja el a rábízott lelkeket, amikor az egyházkerület épp hiányt szenved tapasztalt egyháziakban. Így nem lehet neki elszámolni az egyház szolgálatában eltöltött éveket.]

Siquidem Dioecesis in praesentibus arctis quoad individua linguae germaniae perita rerum adjunctis opera supplicantis in cura animarum indigeat, petito eiusdem deferri non posse, quod si nihilominus destinata prosequi mallet eundem spe provisionis per Dioecesim frustrari, neque annos praestitorum hactenus servitorum eidem imputari, velut qui Dioecesim dum maxime eiusdem opera indiget deferat; non tamen e catastro dioecesano deleri, antequam sui ad aliam receptionem obtinuerit. Ceterum provocari supplicantem ut uberius declaret, quatenus sit, et in quo consistat illa eiusdem convictio, quae eum a praestandis in cura animarum servitiis detinent, cum quippe dicat: „az meggyőződésem, hogy amint az érseki székvárosban egyházi felsőbbségem ítélete szerint fogánattal a pásztorokodás mezején nem működhetem, úgy azt a mostani zivataros időkben, kivált Bács megyében kebelezett akármely hívő községénél is alig alig tehetem.”

Datum e Consistorio Aeppali Coloczae 3a Aprilis 1850 celebrato.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Bagó Gergely 522/1850. Eredeti levél.

107. Kalocsa, 1850. április – Mészáros Ignác* szentszéki tisztázó eljárásának kérdőpontjai.⁵³⁰

[Azon pontok felsorolása, amelyekre mindenkinek lelkiismeretes választ kell adnia, aki egyházi pozícióját elhagyva a felkelők táborában szolgált. Név, életkor, kinevezés ideje. Miért állt katonának, jelezte-e szándékát előljárójának. Mikor lett katona, meddig szolgált, milyen csapattestnél. Volt-e csatában, hol és hányszor. Ölt-e, ha igen önszántából vagy parancsra. Hogyan és hányszor sebesült. Kész-e megbánni bűneit. Katonaként látott-e el papi funkciót. Tud-e tanúkat állítani, illetve kész-e eskü alatt vallani.]

Puncta ad quae conscientiosum responsum dandum foret a cunctis, qui relicto statu suo Ecclesiastico, in Castris insurgentium serviverunt.

Exponatur

1. Nomen, aetas, tempus ordinationis, qualitas praegesti officii in Dioecesi? 2. Quo motivo, relicto statu clericali militiam secutus sit? Praevie vel postea notificavit ne id legitimae suae superioritati, et quando? 3. Quo tempore in specie factus est miles, et quousque perstitit talis? An honvéd fuerit vel in alia aliqua turma serviverit? 4. Fuit ne in pugna, quoties, et ubi? 5. Peremit ne aut sauciavit ne aliquem? Si non, an saltem imperio (voce commando) svasu, vel consilio ad aliorum necem concurrerit? 6. An in iudicio statariali partem habuerit, et voto suo aliquem ad mortem condemnaverit? 7. An ipse in pugna sauciatus, graviter vel leviter vulneratus sit et in qua parte corporis? 8. Cum statum clericalem via faeti deserendo, vocationem suam nimis dubiam reddiderit, utrum ipsum faeti sui poeniteat? Ad illud expiandum peragendam poenitentiam sua sponte paratus sit? Denique an secundum conscientiam suam audeat sibi et Ecclesiae promittere, quod implendis status ecclesiastici officiis par, et idoneus futurus, et illis

⁵³⁰ Ezek a kérdőpontok voltak használatosak valamennyi tisztázó eljárás során. Tulajdonképpen a tisztázási eljárás aktájának mellékleteként, szinte „véletlenül” maradt itt az üres kérdőív.

etiam accurate responsurus sit? 9. An tempore illo quo miles fuerat, aut postea ab exercitio ordinis suspensus sacram functionem aliquam peregerit? 10. Utrum realitatem et veritatem suae hic elicitaé fassionis testibus et in specie quibus probare possit? Et in casum exigentiae iuramento fassionem suam confirmare paratus sit?

A felzetten: Lect. in Cons. Coloc. die 20. April. 1850.

Forrás: KÉL.I.1.c. Mészáros Ignác 648/1850. Fogalmazvány.

108. Kalocsa, 1850. április 16. – Barakovics Béla* szentszéki vallomása a forradalom alatti tevékenységéről.

[Barakovics Béla válaszai a szentszék kérdéseire. Hazaszeretetből állt katonának, a szerbek, románok vandál pusztításai miatt elkeseredve, hasonló helyzetben levő régi püspökök, érsekek sőt pápák példáját követve. 1849. január 23-tól a világosi fegyverletételig katonáskodott, több csatában részt vett és többször megsebesült, a fején és a jobb karján. Soha senkit nem ölt vagy sebesített meg önszántából, csak parancsra. Tanúkat nem tud hozni, de kész megesküdni vallomására.]

Responsa ad pucta, infrascripto, qua in castris insurgentium servienti per Metropolitanum Consistorium proposita

Ad 1um Adalbertus Barakovics, annorum 28. ordinatus in presbyterum 1845. Antequam militiae nomen dedisset, munus obivit cooperatoris.

Ad 2um Periculum patriae, exercita in nationem per Serbos, Valachos etc. vandalica crudelitas, desperatissimus qui religioni Catholicae per Serborum, Valachorum etc. Russis et imperii Turcici verosimillime haud se iam longiori tempore tenere valentis 8. millionum gr. n. u. incolis addictorum triumphum intuebat status erant infrascripto motiva exempla prioris aevi episcoporum, archiepiscoporum, cardinalium, quin et pontificis, in simili casu pari ratione agnetium, arma arripiendi, castraque sequendi, eorum opineati patriae defensorem haud incurrere irregularitatem.

Antequam catsra adiissem, me id facturum Suae Excellentiae Archi-Praesuli notum reddidi, sed non adexpectato responso, militam amplexus sum.

Ad 3um Anno 1849. die 23 januarii honvéd factus perstiti id esse nomine, usque 14ª Augusti, dum arma ad Világos deponerentur, re usque 6^{am} Junii, dum sauciatus fuisset, non enim postea serviendo eram in sequelam obsentorem vulneram.

Ad 4um Usque 17^{am} Aprilis a 23ª Januarii cancellistam egi, 17ª Aprilis adivi castra Perczeliana et interfui pugnibus: Neo-Szegediensi, Magy..ercsensi, Tomasovaczeni, Uzdinensi, Karloviczeni et Gácsensi.

Az 5um Gratiam dedi pluribus, sed peremi aut sauciavi neminem suam propria, voce commando verosimillime. Secus non.

Ad 6um Non.

Ad 7um Sauciatus sum in capite et dextra. In capite unum, sed grave, in dextra tria sed leviora vulnera contraxi.

Ad 8. Omnino. et ad poenitentiam agendam paratus, officiis peragendis idoneus, eisnem accurate me responsurum esse promitto.

Ad 9. Non.

Az 10. Testes adferre vix possem, sed iuramento fassionem confirmare paratus existo.

Colocae, die 16ª Aprilis 1850.

Adalbertus Barakovics presbyter

V. PAPI SORSOK 1848-51

A felzeten: Adalberti Barakovics jurata fassio quoad suam cooperationem in revolutione. Lect. in Cons. Coloc. die 18 April 1850.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Barakovics Béla 625/1850. Eredeti tisztázat.

109. 1850. május 27. – Csicsáky József* a szentszékhez írt beadványában elbocsájtását, papi kötelekeinek feloldását kéri.

Főtisztelendő Szentszék, Kegyes Uraim!

Miután folyó év január 22-én ellenem – mint akkor is kijelentettem a fennálló törvények mellőztével – hozott határozat következtében négy hónapokig sanyargattam újabb és újabb lepocskolásokkal illettem volna többi szenvedő társaimmal együtt – még a Főtisztelendő Szentszék egyes tagja által is –, ezek sikeres orvoslását reménylettem, ha a Nagyméltóságú Érsek atyai színe elébe fiúi bizalommal járulandok, és mi bajom kezdetétől mondhatatlanul keserít, a sértő eljárást, mely erányomban követtetett, kimutatandom, az általam fiúi őszinteséggel előadandó volt magam viselete, mely miatt annyira büntettettem, s azon okok elősorolásából, melyek előterjesztendő volt magamviseletére bírtak.

Azonban ezen egyetlen út is megtagadtatott tőlem, melyet keserű sorsom orvoslására még előttem nyitva véltem!

Hiába folyamodott a szenvedő ifjú atyjához, ez nem méltatta őt meghallgatásra, jóllehet a lefolyt évben helyeslését, s örömét fejezte ki oly tettén s buzgóságán, melynek kifolyása leginkább mostani eltiportatása.

Illetén előzmények és szomorú tapasztalatok után világos előtttem – ha helyzetemet nem változtatandom – mit kelljen egész életemben várnom?!

Nehogy tehát hátra levő életem folytonos üldöztetések láncolata legyen: elhatároztam magamat a Főtisztelendő előjáróságtul a papságbóli végelbocsáttatásomat kérni, remélvén, hogy az álladalmi alkotmányoknak – melynek alapelvei az emberi méltósághoz szabvák, s mely polgáira nézve nemcsak kötelességeket, hanem jogokat is ösmer – pajzsa alatt boldogabb jövőt fogok fellelni. Egyébiránt a Főtisztelendő Szentszék kegyeibe ajánlva magamat, maradok

Kalocsán, 1850. május 27-én

A Főtisztelendő Szentszéknek alázatos szolgája
Csicsáky József hittudor

Felzeten: Lect. in Cons. Coloc. die 28. Maii 1850.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Csicsáky József 834/1850. Eredeti levél.

110. Kalocsa, 1850. június 1. – Csicsáky József* elkeseredett levele a szentszékhez, melyben a tisztázó eljárása során személyét ért vádak és sérelmeket panaszolja.

Főtisztelendő Szentszék, Kegyes Uraim!

Midőn a szentszék folyó év január 22-én ellenem sújtó ítéletét kimondotta, bár sirt a lelkem a szörnyű büntetés miatt, mellyel – a fennálló törvények mellőztével – annyira sújtattam, mindazonáltal alávettem annak magamat, s türtem mit megváltoztatnom úgysem lehetett. Türtem volna mai napig, sőt türtem volna egy szó emelése nélkül a Jóisten tudja meddig, ha egymást nem váltják fel a dorgálások s ellenemi fenyegetések, melyek végre türelmemből kivetköztettek, s tiszteletteljes bár, de minden tartózkodás nélküli nyilatkozatra bírtak.

Főtisztelendő Szentszék! Igaz az tökéletesen, mit a Nagyméltóságú Érsek ökegyelmessége május 23-áról írt, hozzám intézett dorgáló levelében, hogy „Ecclesia volentes regit non invictos”⁵³¹, sőt én ehhez a mondathoz hozzáteszem: ha valamely kormánynak, bizonyára az egyháznak teljes lehetetlenség kormányozni, ha az alárendeltek részéről engedelmisséggel nem találkoznak rendeletei. De engedje meg a Főtisztelendő Szentszék, hogy őszintén nyilatkozzam, s az állítottak dacára kimondjam, miszerint: igaznak hiszem azt is, hogy csupa engedelmeségből – míg a törvények mellett harcolnak – magát eltiportatni senki sem tartozik.

Mennyire alkalmazható rám, s helyzetemre a most általam bevallott elv, melyhez erősen ragaszkodom? Látni fogja a Főtisztelendő Szentszék, ha a legnagyobb tisztelet határai közt ugyan, de nyíltan előterjesztendem az ellenemi volt bírói eljárást. Reményilem nyíltságom nem fog senkit megsérteni, mert lelkiösmeretemre vallom: sérteni egy szóval sem akarok, s ha tudnám, hogy őszinteségem sértésül fog vétetni, letenném tollamat, s egy szót sem írnék.

Hogy helyzetem kellő fényben álljon a Főtisztelendő Szentszék előtt, vissza kell mennem a magyar forradalom kezdetére, mert azon időtől fogva mintegy lépcsőnként jutottam azon örvénybe, melyben most létezem. Midőn a magyar forradalom kezdődött, az egyházban is mutatkoztak mozgalmak, a felszentelt papok közt is sokan óhajtottak reformot az egyházban, de csak a fegyelmi pontokra nézve, s a dogmákat vérökkel is megőrizni képesek volának, sőt óhajításuk sikeresítése végett több alkalommal a küzdés terére is kiléptek, azonban mindig törvényes úton, az indítványozás és capacitatio⁵³² útján, mely út senkitől meg sem is tagadható. A reform óhajtók közt voltam magam is, itt-ott nyilatkoztam is meggyőződésem szerint, ennek azonban rám azon kártékony következménye lett, hogy kik a reformról szót sem akartak hallani, görbe szemekkel néztek rám, s bevádoltattam általuk előljáróim előtt olyanokért is, miket vitatni soha eszembe sem jutott. Innét következtek aztán a neheztelések és megrovások. Mindez azonban, bár érzékenyen esett, tűrhető volt, annál is inkább, mert tetlegesen ellenem senki föl nem lépett, s lelkiösmeretem egyházellenes érzelemről nem vádolt.

Eljött végre múlt év február hava, s ekkor a magyarokat pusztító s öldöklő rácok ellen lemenő kalocsaiakkal lemenni akarván, Őnagyméltósága az Érsek elébe járultam, s fiúi bizodalommal kikértem tanácsát, vajon helyesnek találja-e szándékomat, s helyeslésétül vagy rosszsallásátul fügend szándokom kivitele vagy abbahagyása. Erre kegyes volt Őnagyméltósága helyeslését nyilvánítani, sőt nem érdemlett dícséretekkel halmozott buzgóságomért. Másnap ismét kegyes volt atyai színe elé hivatni, s háromszáz pengő forintot kézbesíteni a rácok ellen lemenő szegény nép közt általam kiosztandót, azon világos meghagyással, hogy mennek a városházához, s tartanak – mint magát Őkegyelmessége kifejezni kegyes volt – az ott összesereglett néphez gliceriat⁵³³. Erre én kijelentettem, hogy ezt az úton legcélszerűbben megtehetném, azonban Őexcellenciája ismételt akartjának, mely rám nézve – kit határtalan kegyelmeivel halmozott – parancs volt, engedve, tartottam a városházánál összesereglett néphez beszédet, előadván Őexcellenciájának mint kegyelmes atyáknak egész magasztosságában hazafiúi buzgóságát. Jóllehet pedig az uralkodóház ellen egy szót sem szólottam, tartottam mindazáltal ez időtől, nehogy valaki által később mint lázító bevádoltassam; a tapasztalásból tudván, miszerint a nép közt többnyire találkoznak, kik a hallottaknak vagy együgyűségből, vagy éppen rosszakaratból egészen ellenkező értelmet tulajdonítanak, mint a szónok szavai alatt értett.

Ezen időtől fogva – minthogy azelőtt sem viseltetett irántam rosszindulattal – minden alkalommal bebizonyította erántami vonzódását s bizodalomát a kalocsai nép, meg lévén győződve, hogy a rácok ellen lent voltak egyedül csak az én felszólításom következtében történt visszavonulásuknak köszönheték életüket. Azonban hittem, hogy ha a császári seregek

⁵³¹ Az egyház nem a legyőzhetetlenségre törekvőket kormányozza. (lat.)

⁵³² értsd: rábeszélés, meggyőzés

⁵³³ értsd: buzdító beszédet

Kalocsára jövendének, a nép erántami bizodalma miatt áldozatul foghatnék esni, mert az akkori zavaros időkben tudtomra csak azt kutatták leginkább a megszálló seregek parancsnokai, kikben helyezi kitűnőleg bizalmát a nép, mely hódolatát a császári főparancsnok előtt elmulasztotta. És így valahányszor Kalocsára jött a császári sereg – bár ismételten állítom, a császári ház ellen soha nem izgattam – eltávoztam Kalocsárral, mert nem szerettem volna senki haragjának áldozatául esni, avagy csak egy időre is elhurcoltatni.

Félvén tehát – akkoron a császári parancsnokok eljárását még nem ösmerő – nehogy rabláncokra fűzettessem, s méltatlankodásokkal illetessem, minthogy a császári seregek az országban voltak, hol előre nyomultak, hol hátra vonultak, különösen a Dunán, mely szomszédságunkban van, fel- s alá hajókáztak, magam megmentése tekintetéből szakállt és bajuszt viseltem, mit különben az egyházi kánonok sem tiltanak, s hogy ez – szokásban nem lévén – minél kevésbé legyen feltűnő, világi ruhában is jártam. Ezen magam viselete tehát kifolyása volt, hogy ne mondjam szükséges következménye azon lépésemnek, melyért a Nagyméltóságú Érsek Őkegyessége által érdememen felül dicsértettem. A bajusz és a szakáll, valamint világi ruha viselésére bírtak továbbá – az imént említett fő okon kívül – a nép lázas hangulata, s egymás utáni legszigorúbb parancsolatok a fegyverfogásra.

Ezek után a vést, mely fejem fölött összevonult, nem is gyanítva, egyszerre a legirtózatossabban sújtattam. Nagyméltóságú Érsek Őkegyelmessége ugyanis anélkül, hogy magam védelme megengedettet volna, Bécsben hozott határozatánál fogva engem hivatalomtól megfosztott, a papi hivataloskodástul felfüggesztett, és ami becsületes emberre morális halál, deficientiára kárhoztatott, more moraliter deficientium⁵³⁴ büntetendőt.

Főtisztelendő Szentszék! Az imént említett ítéletet egész borzasztóságában csak az képes felfogni, kinek egész élte szennyfolt nélküli volt, kinek élete és becsülete egygyé forrt annyira, hogyha a másodiktul megfosztatik, az elsőül megfosztatni már nem nagy bajnak tekintti. Az említett eljárás tehát engem – ki mindég féltékeny voltam becsületemre, nem kevésbé mint életemre – a legmélyebben elkeserített, s azon szélső határra juttatott, melynél az utolsó fereg is erősnek érzi magát, s ellenszegül, bár mindamellet is eltiportatik szegény!

A leverő, de meggyőződésem szerint törvények mellőztével hozott ítéletnek tehát nem engedelmeskedvén, újabb ítélet hozott ellenem, mely az előbbitől annyiban különbözött, hogy felolvasására hivatalosan a szentszék elé hivatam, és gyertyák is égtek az asztalon; de az előbbivel annyiban megegyezett, hogy ítélet előtt bíróilag megidézve nem voltam, sőt a sz[ent] kánonok által kijelölt útoni önvédelemre csak fel sem is szólítottam, egyszer adott felvilágosító válaszomra, melyre csak három nap engedtetett, feleletet sem kaptam, s így ellenem felhozott vétségeimtől még a mai napig sem győztem meg. Ezen ítélet következtében bezárítás és poenitentiára⁵³⁵ voltam kárhoztatva, intettem, hogy sirassam meg vétségeimet, böjtöljek, s tartsak szent elmélkedéseket, hogy az Istennel kibéküljek.

Ezekre Főtisztelendő Szentszék, őszintén megvallom, csak keserűség az, amit érzek, könnyűk helyett szomorúság nyilvánul arcomon, de nem a poenitentia tartás szomorúsága, hanem a megbántott emberi méltósága. Én Főtisztelendő Szentszék, akarom vagy nem akarom, de nem tudok az ellenem felhozott vétségekért sirni, nem tudok szomorkodni. Hitem szerint az ellenem felsoroltaktul legnagyobb részben tiszta vagyok, tiszta mivel rossz szándok lépteimet nem vezérelte, tiszta mivel kényszerülve éreztem magamat arra, mit tettem.

Ha meggyőztem volna a vádpontokrul, meg fogtam volna vétségeimet siratni a megsértett lelkiösmeret egész fájalmával, szívesen szenvedtem volna mindent, mert a szenvedés balzsam lett volna a sebhedt lelkiösmeretre, fiúi áhitattal csókoltam volna a kezet, mely sújtott, mert

⁵³⁴ értsd: erkölcsileg fogyatékos. Csicsáky azt fájlalja, hogy erkölcsi hiányosság, vétség miatt ítélte el a Szentszék, pedig ő ilyen bünt. érzése szerint nem kötetett el.

⁵³⁵ értsd: vezeklésre, bűnbánatra (lat.)

tudtam volna, hogy szerető atyának gyógyító keze az. Avagy ha legalább a törvények által kijelölt úton ítéltettem volna is el nyugodt maradhattam volna, s nem szállhatta volna meg bensőmet senki más iránt a keserűség, mint a sors, avagy önmagam iránt. Ezen esetben fiúi bizodalommal s szeretettel viseltethettem volna előljáróim iránt, kik mindent megtettek részökről igazolhatásomra, mit megtehettek. És fogékony kebelre találtak volna a vétségek megbánására intő szavaik. A történetek után azonban, midőn onnét sújtattam, hová az igazság elleni bántalmak elől menekülnöm kellett volna: fájdalom az Főtisztelendő Szentszék, az elkeseredettség fájdalma, mi egész bensőmet elfoglalta.

Ezek folytán alázatosan kérem a Főtisztelendő Szentszék: kegyeskedjék engem a további szenvedéstől fölmenteni, s előbbi becsületemben tökéletesen visszahelyezni; avagy ha ez nem történendik, mint előbbi alázatos folyamodványomban könyörögtem, a papságbul végképp elbocsájtani.

Mi az ellenem legújabban felhozott vádakait illeti, azokra röviden a következőket bátorodom válaszolni: világi öltönyben azért járok, mert a reverendám oly szűk, hogy azt viselnem lehetetlen, addig is elég kiállanom, míg templomba megyek, mert úgy érzem magam benne, mintha békóba volnának tagjaim, pénzem pedig nincs, hogy másikat csináltassak magamnak, de adósságba sem akarom magamat keverni. Szobám megváltoztatása azért történt, mivel már hónapok óta friss levegőt nem szívtam, az udvari levegő pedig melegebb évszakban – különösképpen a kacsás gödör szomszédságában, hol előbbi szobám volt – aki rendesen sétálni jár, még annak sem igen ajánlható. Egyébiránt az előbbi szobámat is a vicerector közbejöttével választottam, a rector tudta nélkül, valamint a mostanit. Mi hajamat illeti, azt azért viseltem oly nagyra még hüvösebbek voltak, mert fejemben reumatikus szúrásokat éreztem, engedelmet pedig nagyobb haj viselhetése végett kérni, annyival is kevésbé jutott eszembe, mert több főméltóságokban levő egyházi férfiakat ismertem, kik nagy haját viseltek, ösmertem gyermek-ségemtől fogva a kalocsai káptalan néhai nagyprépostját, Méltóságos Csopor⁵³⁶, ki szint oly, vagy nagyobb haját viselt mint én, s úgy hátrafésűlve mint én.

Néha énekeltem társaimmal az igaz, de az azért történt, hogy egymást kissé felvidítsuk, mert ha szüntelen magányunkba zárkozva maradunk, úgy elbúsuljuk magunkat, hogy végre hypochondriába⁵³⁷ esünk, avagy tán éppen megtébolodunk, mi a Főtisztelendő Szentszéknek bizonyára nagy bajt okozna, de legnagyobbat önmagunknak. Éneklésünkön azonban azt hiszem senki meg nem botránkozhatott, s legkevésbé a kalocsaiak, mert magyar nemzeti dalokat énekeltek, ők pedig ezeket szeretik, mert hön szeretik hazájukat.

Ami a múlt alázatos folyamodványomban említett egyes szentszéki tag általi lepocskoltatásunkat illeti, erre alázatosan megjegyzem, miszerint a lepocskoltatás közvetve történt, t.i. szolgálk előtt, de annál nehezebben esett mindnyájunknak. Ugyanis N[agyon] T[isztelendő] Tary szentszéki ülnök és titoknok úr⁵³⁸ ebéd alatt itt járván, szolgálkat lehordta, miért nem visz legelőször is Vlaovitsnak⁵³⁹ enni, mit jár először miutánunk, kik a kenyérhajra sem vagyunk érdemesek! Ez Főtisztelendő Szentszék, nagyon fájt nekünk, nem ugyan azért, mivel Tary úr előtt oly hitvány embereknek tartattunk, kik a kenyér hajára sem érdemesek, mi ösmerjük tisztelt Tary urat, s azért igen csekély fontosságú előttünk rólunk ítélete, de igenis fájt, tisztelt Tary úr

⁵³⁶ Csopor Mihály (Szemere, Győr vm. 1765. – Kalocsa, 1842. okt. 1.) 1790-től állt az egyházmegye szolgálatában, 1821-től a Kalocsai Főszékesegyházi Káptalan tagja, 1840-től választott drivasztói püspök, nagyprépost. Ld. Lakatos Andor 1998: 121.o.

⁵³⁷ hypochondria: betegség beképzelt, túlértékelése

⁵³⁸ Tary Ferenc (Szeged, 1810. – Kalocsa, 1865. jan. 5.) 1839-től állt szolgálatban az egyházmegye központjában, kezdetben főszentszéki iktató, jegyző és levéltáros, 1840-től helynöki titkár, majd 1846-tól főszentszéki ülnök. Később, 1852-től érseki titkár, 1853-tól haláláig kanonok. Ld. Lakatos Andor 1998: 158.o.

⁵³⁹ Vlaovich Athanáz 1786-ban született, 1810-ben szentelték pappá. 1848-ban az érseki és káptalani könyvtár prefektusa, de már néhány éve betegeskedett, nem tudta érdemben ellátni feladatát. Valószínűleg betegsége miatt kapott a deficienciában ellátást. Ld. Schematismus 1848. index és 98. o. és 40.

nyilatkozata azért, mert ezáltal jó szellemű szolgánkat ellenünk uszította. Azonban célt nem ért, mert becsületes szolgánk többször tisztelt ülnök úrnak udvarias magaviseletén jobban felháborodott, mint mi.

Ezeket miket újabban magam mentségére felhozok Főtisztelendő Szentszék, ezek őszinte tollal jegyezvék, s oly kebelből meríték, melynek érzelmei tettetés nélkül nyilvánulnak. Ha őszinte nyilatkozatom erántami kegyességre bírandja a Főtisztelendő Szentszék, ez igen boldogítand, ellenkező esetben Istenben, s becsületes öntudatomban fogom feltalálni boldogságot. Egyébiránt a Főtisztelendő Szentszék kegyességébe magamat ajánlva maradok

Kalocsán 1850. június 1-én

A Főtisztelendő Szentszék legalázatosabb szolgálja
Csicsáky József hittudor

A felzeten: pr. 2-a Junii 1850. Lect. in Cons. Coloc. die 8. Junii 1850.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Csicsáky József 880/1850. Eredeti levél.

111. 1850. június 11. (előtt, pontos dátum és helymeghatározás nélkül) – A Felső Tiszai Espereskerület papságának felirata Nádasdy Ferenc kalocsa-bácsi érsekhez, a forradalomban részt vett papok büntetésének enyhítése ügyében.

[Az espereskerület papjai szerint azokat a papokat, káplánokat stb. is sújtja a törvények szigora, akik nem önszántukból, hanem kényszer, ill. a körülmények hatása alatt csatlakoztak a felkelőkhöz. Kéri az érseket, hogy ezek érdekében járjon közben a császárnál.]

Excellentissime Domine Archi-Praesul, Pater nobis Benignissime!

Luctuosae Hungariae intestinum cessavit bellum, sed multis afflicta vulneribus gemit adhuc Patria – cum videt legum prohdolor! violatarum rigore, stringi etiam eos filios – quos non tam licentia voluntatis – quam potius ferrea adjunctorum coegit necessitas⁵⁴⁰ – quae ignorat oclulus incedens oculis cindicativa justitia – sed novit paterna caesaris clenemtia – ideo laeti vidimus multorum patriae filiorum poenas ad infatigabiles suorum preces benignitate regia esse lenitas – plurimum lacrymantis Ecclesiae Hungariae Antistitum carceres vero ad humillimam Venerabilis Chori Episcoporum intercessionem, clavi gratiae caesareae apertos esse – quod dum nos grato laetitiae perfundit sensu – una illud fervens excitat in corde nostro desideium – utinam nempe haec tot tantisque casibus laudata, Regia Sacratissimae Suae Majestatis clementia etiam nostris legum rigore damnatis illucesceret fratribus – parochis nempe et capellanis, quorum plurimos non rebellis duxit voluntas – sed tumens evectae ad culmen per nefas superbiae malevolorum coegit vis – ut dicant vel agane ea, a quibus ut experientia nos ipsos docuit – abhorruit perterritus eorum animus – Quare luctuosa fratrum horum infelicitum sorte commoti, ac etiam cordialibus illorum precibus provocati – de genu supplicamus Excellentiae Vestrae: quatenus ad altissimum Suae Majestatis thronum procumbere –, ac paternis suis votis, pro his quoque fratribus qui nobiscum in eandem Domini sortem vocati exstiterunt, gratiam Caesaream exorare dignaretur – Excellentia Vestra tristi propria didicit experientia, qualis nostra in agendo fuerit libertas – dum illis parere debuimus qui etiam Episcopalia presserunt subsellia – Sua Majestas proin Sacratissima, cui Deus iuvenile cor indidit – quod a natura benignum esse consuevit – ad conspectum horum adjunctorum Excellentiae Vestrae fideli manu exponendorum in quibus clero undique crucifige succlamabant, viscera suae misericordiae pandere, ac iisdem clementia sua

⁵⁴⁰ A dokumentumban többször is előforduló, eredetiben piros színű aláhúzásokat minden bizonnyal kiemelésként, az érseki hivatalban végezték.

regia opitulari dignabitur. Beterum altis Excellentiae Vestrae favoribus comendati in osculo sacrae dexterae perseveramus.

Excellentiae Vestrae filii humillimi et obsequentissimi

Joannes Antunovich Districtualis Notarius Paroch.[us] Almas

Georgius Auth capellanus, Franciscus Horváth Capellanus, Joannes Schreyer Administrator Kunbajensis, Stephanus Almásy Parochus Madarasiensis, Alexander Hományi Parochus Katymariensis, Joannes Lux capellanus Katymariensis, Gabriel Latinovics administrator, Bikich vacat Parocho et Capellano, Joannes Nikolits parochus Csavoly, Marcus Fratricsevits Parochus F.[első]Sz.[ent]Ivány, Hajdú József Administrator, sen[ior] Franciscus Horváth capellanus, Franciscus Bódy administrator Mélykutiensis, Josephus Zsuffa Parochus Tatahaziensis

A felzeten: pr. 11a Junii 1850. Districtus Superior Tibiscanus supplicat pro fratribus propter habitas in rebellione partes ad poenitentiam redactis et reclusio. Lectum in Consis[torio] A[rchi]Ep[iscop]ali

Forrás: KÉL.I.1.c. Antunovich János 908/850. Eredeti tisztázat, sajátkezű aláírásokkal.

112. 1850. július 2. – Antunovich János* almási plébános, espereskerületi jegyző levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben elküldi egy kalocsai egyházmegyes „számúzott pap” Felső Tiszai Espereskerülethez küldött névtelen levelének másolatát.

[Antunovich János tájékoztatja az érseket, hogy egy ismeretlen pap névtelen levele került a kezébe, amelyet – tekintettel az espereskerület e témában írt folyamodványára – mellékelve továbbít az érseknek. A mellékelt névtelen levél szövege alább következik.]

Excellentissime Illustrissime ac Reverendissime Domine Archi-Praesul Pater Benignissime!

Cum occasione expeditionis mearum in merito subsumtae petitionis fratrum Districtus Sup[erioris] Tibiscani exaratarum literarum prae manibus nun habuissem copiam lietrarum ad hunc Distructum per unum nobis etiam ignotum fratrem missarum: ideo humillimus praesummo eandem Excellentiae Vestrae hisce supletorie submittere. Ceterum gratioso paternis favoribus devotus in osculo sacrae dexterae persevero

Almasini die 2a Julii 1850.

Excellentiae Vestrae humillimus servus et filius obedientissimus
Joannes Antunovich parochus

Tisztelt Egyházi Kerület!⁵⁴¹

Az utolsó években lefolyt forradalomnak sorsosaink⁵⁴² közül is sokan áldozatul estek, és estek különbség nélkül nagyok úgy mint kicsinyek, érdmús püspöki fők szintúgy mint egyszerű káplánok és plébánosok. Sokan közülük véráldozatként már Isten ítélőszéke előtt állnak, sokan hosszú és kemény fogságban sínylenek, melynek ajtajait valószínűleg előbb a halál, mint az idő nyitandja meg előttük, még mások hon és kenyér nélkül bujdosnak szerte a hazában, hol nincs egy talpalatnyi föld, melyben biztosan állhatnának. Azonban nem ez az, amit én a Tisztelt Kerületnek bepanaszolni akarok. Tudom, hogy a sors végzése előtt meg kell hajolni, s amin emberi erő nem segíthet, ott vígasztalásért csak Istenhez lehet folyamodni.

⁵⁴¹ A címzésben, s a későbbiekben sincsen pontosan megnevezve az espereskerület. Előfordulhat tehát, hogy amolyan „körlevélként”, valamennyi espereskerületben terjesztették.

⁵⁴² értsd: sorstársaink

Fájdalmasabban sebzi szívemet az, hogy midőn a világi egyénekre kimondott büntetések kegyelem útján nagy mértékben megszelídítettek, a papokon, kik pedig a fegyverek legszelídebbikével, többnyire pusztá szóval vétkeztek, a törvényszéki kimondott ítélet az egy halálítéleten kívül egész szigorúsággal végrehajtatik. Hát csak a papok azon kihányt fattyak, kiknek sorsán széles e hazában senki sem könyörül meg? Tehát azért mondtunk le az egyház szolgálatába lépven minden világi kötelékekről, hogy a szerencsétlenség napjaiban tulajdon paptársaink által is elhagyatva lássuk magunkat? Oh, nagy dicsőséget a kath[olikus] egyháznak, melynek szolgálói kevesebb kedvezésben részesülnek, mint egy indiai pária! Oh, diadalkorát az egyház ellenségeinek! Mily édes kárörömmel nézhetitek ti most a nagyhatalmú kath[olikus] papság tehetetlenségét, megaláztatását!

Oh, de ezen időknek be kellett következni! Mert míg a világi vérrokonság magát meg nem tagadva minden követ megmozdít kedvesei megmentésére, addig a papság részvét nélkül nézi rokonai sorsát, sőt árulójjává lesz a testvéri vérnek! Tisztelet a jóknak, és bocsánat, ha talán a tények nem tudásából hibázok. Tudtomra ugyan a honvédekül szolgált egyháziak felmentésén kívül, mi szinte nagyrészt egy külhoni főpap fáradozásainak köszönhető⁵⁴³, a szenvedő papság ügyében más lépés nem történt. Vagy igen, hisz az elítélt püspökök büntetése főpapi közbenjárásra megszelídított. Ámde éppen ez az, ami szívem fájdalmát kettőzteti. Avagy mi alrendű papok talán gonoszabbak, pártfogásra méltatlanabbak vagyunk, mint az elítélt püspökök, kikkel egy hajóba[n] evezünk, s kiknek buzdításaira haladtunk leginkább azon irányban, mely most bűnül rovatik fel nekünk? Vagy ha a szerencsétlen püspökök testvéreik a a pártfogó püspököknek, nem vagyunk-e mi az ő fiaik, kik e névnel fogva legalábbis annyi pártfogást joggal igényelhetnénk, mennyiben a testvérek részesülnek? Pedig oh, kegyes ég, mi volna könnyebb, mint a trónust a papságnak a forradalmi időkbeni nehéz és veszélyes állásáról felvilágosítani? Mi könnyebb, mint odafent megmondani, miképp egyebek közt a Kalocsa megyei papság másoknál erősebben ingereltetett, s számosabb okok által sodortatott a forradalom örvényébe? Mert vajon ki volt e hazában, ki durvábban megtámadtatott, hangozabban a nép ügye ellenségének kiáltatott volna ki, mint a kath[olikus] papság? Ha tehát azon időben, midőn semmi hatalom, semmi törvény biztosítékot, semmi fennálló maradandóságot nem ígért, egy minden oldaltól fenyegetett pap önvédelem tekintetéből oly térre lépett, mely a trónus érdekeivel össze nem fér, vajon lehet-e ezt neki rossz néven venni? Hisz azon időkben mindenki magára volt hagyatva, következésképp azt tette, azt kelle[tt] tennie, amit magára – becsületes embernek pedig ezen kívül azt is, amit a hazára – nézve legüdvösebbnek hitt. Ha pedig azt, vajon mi üdvös és tanácsos a hazára és magára nézve, a hatalmak amaz összeütközésekor, a dolgok- és eszméknek ama zavarában, midőn majd a horvátok és rácok, majd a magyarok voltak a pártütők, el nem találhatta – ez csak értelmi hibául, nem pedig bűnül rovatatik fel neki. Különösen a mi megyénkben, hol nem volt talán egy pap, kit a rácok kegyetlenkedése vagy rokanaiban vagy jóbarátaiban meg nem sértett, vagy legalább a vad pusztítás emberi érzését fel ne lázította, s önvédelemre nem serkentette volna, mi csuda, ha a magyar ügynek, mely a civilizáció ügyével egy értelmű volt, lángolóbb barátai és szónokai is találkoztak, kik egyszer csak azon vették észre magunkat, hogy pártütők, és hogy már annyira mentek, honnan többé nincs visszalépés.

Ha ezek és hasonló, melyek egyházi kormányunkat is nemegyszer a forradalom érdekében működésre készíteték, a püspöki kar által a magas trónushoz felterjesztetnének, alig hiszem, hogy onnét kegyelem ne sugároznék ki az alrendű papságra, legalább annyiban, hogy büntetésök illető megyei főnökekre bíztnék. Miután tehát nincs reményem, hogy kérésem a főtiszt[elendő] megyei kormányánál meghallgatást nyerne: bátorkodom a Tiszt[elt] Kerülethez azon

⁵⁴³ Valószínűleg Viale Prela nunciusra gondolhat, akiről köztudott volt, hogy számos esetben közbenjárt a magyarországi papokért Ferenc Józsefnél.

bizalomteljes kéréssel járulni, miszerint a T[iszelt] Kerület Nagyméltóságú Érsekünknel az előadott szellembeni közbenjárásra hatályos lépéseket tenni szíveskedjék. Ennyi talán a mostani szomorú időkben is meg van engedve, s a kérésért talán nem fognak senkit büntetni. Nekünk pedig, üldözött és szenvedő papoknak, testvéreink ezen részvéte jótévő balzsam gyanánt szolgálna sok nemű sérveinkre, s az őszinte szándoktól Isten áldását sem hinnők elmaradhatónak. Melynek, s a T[iszelt] Kerület erélyes közbenjárásának szilárd reményében megkülönböztetett tisztelettel vagyok

a Tisztelt Egyházi Kerületnek alázatos szolgája,
egy megyéjükbeli száműzött pap.

1850. április 29.

A felzeten: praesent. 4a Julii 1850. Parochus Almasiensis supletorie mittit copiam literarum subsumtam fratrum Dis[trictus] Sup[erioris] Tibiscani petitionem respitientium.

Forrás: KÉL.I.1.c. Antunovich János (Szám nélkül.) Eredeti tisztázata, ill. a névtelen levél másolatban.

113. Kalocsa, 1850. július 10. – Csicsáky József* közli a szentszékeknek, hogy személyesen találkozott Nádasdy Ferenc érsekkel, megbeszélésük eredményeképpen kérelmezi tisztázó eljárásának befejezését és végső felmentését.

Főtisztelendő Érseki Szentszék, Kegyes Uraim!

Folyó hó nyolcadikán kegyes volt Önagyméltósága az Érsek engem atyai színe elé bocsájtani, s egész bizalommal előterjesztett – a forradalom kezdetétüli megrótt magam viseletét – igazoló okaimat atyai kegyességgel meghallgatni.

Mennyire kultsolnom⁵⁴⁴ lehetett, hajlandó lett a kegyes atya az általam felsorolt kimentő okoknál fogva eltételezettnek tartott fia felőli véleményét, mely eddig nagy részben félreértésen alapult, megváltoztatni.

Én részemről mindent el fogok ezentúl kerülni, mi okot szolgáltatathatna a történetekhez hasonló jelenetekre. Valamint eddig, úgy ezentúl is minden erőmből oda fogok törekedni, hogy Isten neve dicsőíttessék magam viselete, s Krisztus Szentegyháza gyarapuljon példás életem s tanításom által.

Ezeket előre bocsájtva kérem a Főtisztelendő Szentszéket aziránt, hogy a történetek felett a legközelebb lefolyt zivataros körülmények tekintetbe vételével kegyeskedjék ítélni, és ami történt nem annyira nekem, mint a lefolyt körülményeknek tulajdonítani, amennyiben elítéltetésem órai nyilatkozatim néha tán a subordinációval⁵⁴⁵ ellenkezők voltak, azokat egyenesen elkeseredettségéből származottaknak tekinteni.

Alázatosan könyörgök, miszerint az ellenem kihirdetendő ítéletet félre tenni, eddigi, már 9 óra terjedő szenvedésemmel megelégedvén a további szenvedéstől felmenteni, s azelőtt tapasztalt kegyességekbe részeltetni méltóztassanak. Egyébiránt a Főtisztelendő Szentszék kegyességébe ajánlva magamat, elhalok a legnagyobb tisztelet mellett

Kalocsán, 1850. július 10.

A Főtisztelendő Érseki Szentszéknek legalázatosabb szolgája
Csicsáky József hittudor

A felzeten: pr. 10. Julii 1850. Lect. in Cons. Coloc. die 11. Jul. 1850.⁵⁴⁶

Forrás: KÉL.I. 1.c. Csicsáky József 1111/1850. Eredeti levél.

⁵⁴⁴ értsd: következtetnem

⁵⁴⁵ értsd: alárendeltséggel, szolgálati fegyelemmel

⁵⁴⁶ A latin nyelvű, itt nem közölt válaszbán a szentszék Csicsákyt bizonyos állításai részletesebb magyarázatára kérte.

114. Kalocsa, 1850. július 17. – Csicsáky József* a szentszékhez írt levelében előző levelének néhány mondatát magyarázva beismeri hibáit és engedelmességet ígér.

Főtisztelendő Érseki Szentszék, Kegyes Uraim!

Önagyméltóságának Kegyelmes Érsekünk és Atyáknak 11-ik júliusul költ atyai levelét fiúi áhitattal átolvasván, bátorkodom az abban ellenem felhozott észrevételekre imezeket a legalázatosabban válaszolni. Mi azon kifejezésemet illeti: „hajlandó lett a kegyes atya az általam felsorolt kimentő okoknál fogva eltévedettnek tartott fia felőli véleményét, mely eddig nagy részben félreértésen alapult, megváltoztatni” ezt így értelmezem: Én igyekeztem magamat megtisztítani azon vádtul, mintha csupán törvények megvetéséből és előljáráim iránti engedetlenségből származott volna a forradalom alatti megrótt magam viselete, és azon hitben voltam, hogy ebbeli igyekezetem nem maradt siker nélkül. Ezáltal azonban nem szándokoztam előljáráimat ellenem elkövetett igazságtalanságrul vádolni, mert elősmerem, hogy a küljelek csakugyan igen is nagyban tanúskodtak ellenem.

Egyébiránt bírnak-e valamely alappal az általam felhozott védvek? Ennek megítélését egyenesen Önagyméltósága az Érsek mint bírám, és kegyelmes atyám, és a Főtisztelendő Szentszék kegyességére bízom, és ebbeli ítéletökben tökéletesen meg is nyugszom. Hogy az eddigi ellenem kimondott ítéleteken meg nem nyugodtam, ezt a törődött szív egész fájdalmával bánom, mert látom az örvényt, melynek szélén állottam, és menthetetlenül veszve leendtem, ha a Főtisztelendő Elöljáróságnak türelme nem vala kimeríthetlen. Egyszersmind ígérem, miszerint lelkem benső meggyőződéséből eleget teendek a Főtisztelendő Elöljáróság minden engemet érdeklő rendeleteinek.

A második pont alatt idézett állításom: „Valamint eddig, úgy ezentúl is minden erőmből oda fogok törekedni, hogy Isten neve dicsőíttessék magam viselete, s Krisztus Szentegyháza gyarapuljon példás életem s tanításom által.” alatt a következőket értettem. Lelkem fő óhajtaása volt mindenkor az egyház java, s azt előmozdítani minden erőmből törekedtem. Ezen óhajtasomtól nem távoztam el, a forradalom alatt sem, bár okot szolgáltatam külső magam viselete által a Főtisztelendő Elöljáróságnak az ellenkezőt hinni. Ezentúl pedig kettőztetett erővel fogok iparkodni mint Isten szíve szerinti pap betölteni azon állomást, melyet számomra a Főtisztelendő Elöljáróság kijelölni kegyes leend, sőt hiszem is hogy azt betöltendém, meg levén győződve, hogy az őszintén kérők és akaróktul nem vonja meg Isten kegyelmét.

A harmadik pontra nézve: „amennyiben elítéltetésem órai nyilatkozatim néha tán a subordinációval ellenkezők voltak” imez őszinte nyilatkozatom: a tán szócska akaratom ellenére csúszott állításom szövegébe, és ezennel kinyilatkoztatom, miszerint elősmerem, hogy több nyilatkozatim ellenkeztek a Főtisztelendő Elöljáróság iránti subordinatioval. Amit szívből sajnállok, tudván, hogy az Elöljáróság irányában sértegetőnek avagy engedetlenné lenni nem szabad. Egyszersmind könyörgök, hogy említett nyilatkozatimat elkeseredettségéből származottaknak tekinteni kegyeskedjenek. Ezek után a legújabbban tapasztalt kegyelemért legforróbb hálámat nyilvánítván, s a Főtisztelendő Szentszék tapasztalt kegyességébe magamat ajánlván, a legmélyebb tisztelet mellett elhalok

Kalocsán, 1850. július 17.

a Főtisztelendő Érseki Szentszéknek legalázatosabb szolgálja
Csicsáky József hittudor

A felzeten: pr. 18 Julii 1850. Lect. in Cons. Coloc die 18 Jul. 1850.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Csicsáky József 1154/1850. Eredeti levél.

115. Kalocsa, 1850. július 23. – Fratrīts Lőrinc* írásban adott feleletei a szentszéki tisztázó vizsgálat kérdőpontjaira.

Felelet az előterjesztett pontokra

1. Fratrīts Lőrinc, 36 éves, felszenteltetett 1837-ik évben, bajsai lelkész.
 2. A szentesített törvények iránt legforróbb buzgóságból mindenkor és mindig – úgy nyilvános mint magános körökben – a törvényes király iránti való ragaszkodást az alkotmányos polgárok szíveiben nem csak szóval, de cselekedettel is nyilvánítva csepegtettem.
 3. Pártütőkkel sehol, semmiben tudtommal részt nem vettem, sőt az oly elvek ellen nyíltan szólottam és cselekedtem – így midőn népfelkelési keresztháborút foglaló hirdetmények kezemhez jutottak, átolvasva félretevém, ki nem hirdettem, minthogy nemcsak polgári, de leginkább papi hivatásom ellen valának.
 4. A törvényes fejedelmet minden időben (törvények értelmében) hódolva tisztelem, és jövődében is tisztelni fogom – így jelenleg V-ik Ferdinándot Magyarország törvényes (de jure) királyának elismerem. Első Ferenc Józsefet magyarország örökös királyi trón koronás hercegének mindenkor elismerem és mélyen tisztelem.
 5. A törvényes polgári avagy katonai hatóságtul küldetett hirdetményeket, melyek polgári vagy egyházi törvényekkel megegyeztek, kihirdettem, ellenkezőket nem. – Így a császár katonai hatóság által megkínált hirdetményeket, minthogy nemcsak tulajdon, de különösen egyház kincstárban foglalt magyar bankjegyeknek kiadását kívánták, melyet papi esketésem megszegése nélkül ki nem adhattam, később valék Sz[ent] Lőrinc védőm példáját követni⁵⁴⁷, mintsem esküvésemet megszegni, ennél fogva nem fogadhattam, nem is hirdethettem ki.
 6. Az alkotmányos polgárok király, és törvényes rend elleni hajlamukat, tiszta lélekkel mondhatom, soha el nem idegenítettem.
 7. Múlt évi augusztus 15-én éjfél után fél kettőre katonai karhatalom által a hirdetmények el nem vállalt kihirdetése miatt elfogattattam, papi lakóhelyemből Szabadkára, onnan Szegedre, aztán Temesvárra, Aradra és onnan Pestre hurcoltattam, hol szeptember 8-án fentebbi ügy miatt öt évi várfogságra vasban ítéltettem, és folyó évi július 15-én szabadlábra bocsájtattam.
 8. Mondataimat mindankori tanúkkal bebizonyíthatom, és esküvéssel erősíthetem.
- Kelt Kalocsán július 23-án 1850.

Fratrīts Lőrinc bajsai lelkész

Forrás: KÉL.I.1.c. Fratrīts Lőrinc 1190/1850. Eredeti tisztázat.

116. Kalocsa, 1850. július 24. – Fratrīts Lőrinc* levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben módosítja előző napi vallomását, elnézést kér viselkedése miatt.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Gróf Érsek, Kegyelmes Uram!

Tegnap napon Nagyméltóságodnak, és a Főtisztelendő Szentszék kegyes színe előtt megjelenvén az előmbe terjesztett törvényszéki pontokra oly hirtelenséggel kénytelenítettem válaszolni, hogy alig volt időm az adandó válasz átgondolására, s benső meggyőződésem meli számolásra. Innen történt, hogy a 4-ik pontra tett nyilatkozatom az egy éven át eltűrt szenvedések utófájdalmai által előidézett elkeseredés bélyegét hordja magán.

Azonban Kegyelmes Uramnak és a Főtisztelendő Szentszék több tagjainak azonnal tett ellenészrevételeit nyugodtabb lélekkel átgondolván, s a dolgok jelenlegi valóságos állásáról

⁵⁴⁷ Szent Lőrinc diakónus, vértanú (+258) az egyházüldözések idején megtagadta az egyház vagyonának kiszolgáltatását a római császárnak, ehelyett szétosztatta Róma szegényei között. Tettéért megkínózták és megégették. Ld. Szentek Lexikona. Dunakönyv Kiadó (1994). 227.o.

bővebben fölvilágosítatván magamat önként elősmérem, miként tett nyilatkozatom elhamarkodott, sőt a Fölséges Uralkodó Császár és Király ellen sértő is volt légyen, holott szándékom soha sem vala a tiszteletlenség legkisebb jelével is megbántani az Uralkodó Fejedelmet, kinek Isten és emberek előtt engedelmisségi hódolattal tartozunk, s én folytonosan hódoltam és hódolok.

Ez oknál fogva mély és fiúi alázatossággal esedezem Nagyméltóságod előtt, miszerint ezen elhamarkodásból történt hibámat kegyesen elnézni, s ha lehetséges, mielőtt ügyem eldöntetnék, újonnan megfontolva teendő feleletre azt kiadni méltóztassék, ha pedig ez nem történhetnék, az említett 4. pont értelmét jelen nyilatkozatom szerint módosítva venni figyelembe.

Egyébiránt, midőn legalázatosb kérésem megújítanám, s Nagyméltóságodnak atyai kegyelmét azon szenvedésekre, melyeket keserves fogságom alatt túrnöm kellett, kikérem, fiúi mély alázattal vagyok

Nagyméltóságú s Főtisztelendő Gróf Érsek, Kegyelmes Uram engedelmes fia s szolgája

Fratrits Lőrinc bajsai lelkész

Kelt Kalocsán, július 24-én 1850.

A felzeten: Pr. 25. Julii 1850.

Forrás: KÉL.I.1.c. Fratrits Lőrinc [Szám nélkül.] Eredeti tisztázat.

117. Kalocsa, 1850. július 25. – Szabó Mihály szentszéki ügyész⁵⁴⁸ vádlevele Fratrits Lőrinc* bajsai plébános ellen, annak szentszéki vallomása során tanúsított magatartása miatt.

Előttetek: Nagyméltóságú Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Nádasdy Paulai Ferenc Kalocsai és Bácsai törvényesen egyesült Főegyház Érseke, [stb...] Úgy nemkülönben az egész Főtisztelendő Érseki Szentszék előtt Vitéz Szabó Mihály, mint szentszéki rendes ügyész, s felperes megjelenvén, folyó évi július hó 23-án 1190. sz. alatt hozott szentszéki határozat következtében Becsüendő Fratrits Lőrinc bajsai plébános, mint alesperes ellen, következőleg terjeszti elő vád-, illetőleg keresetlevelét.

Miképpen fentebb megnevezett alperes megfelejtkezvén papi állomásáról, megfelejtkezvén azon Császári Királyi Kegyelemről, melyet a közbocsánat által saját személyére nézve is tapasztalni szerencsés vala, megfelejtkezve végre azon kötelességről, mellyel törvényes fejedelme iránt, mind isteni, mind világi törvények szerint viseltetni tartozik, az ő nyilatkozványának 4. pontjában – akkor, midőn már Nagyméltóságú Érsek Öexcellenciája mind saját, mind a főmegyei összes papság nevében szóval is és írásban is, valamint a Főtisztelendő Főkáptalan is Őcsászári és Apostoli Királyi Felsége iránti hódolatát és jobbágyi hűségét mély tisztelettel nyilvánította – kimondani bátorkodott, hogy ő „jelenleg Ötödik Ferdinándot Magyarország törvényes királyának, Első Ferenc Józsefet pedig csak Magyarország Örökös Királyi trón Korona Hercegének mindenkor elismeri és tiszteli”. Mivel pedig ezen botrányos és vétkes nyilatkozatából, melyet a Szentszék színe előtt védelmezni vakmerősködött, és más ugyanazon nyilatkozványában található jegyekből kitűnnék, miszerint az alperes legrosszabb, és mind a két köztársaság javával ellenkező elveket vall, és Őfelsége iránt nemcsak háládatlan, hanem egyszersmind poenitenciátlan szívet mutatna ki, és így magát olyannak mutatná, ki nem az egyház méltó szolgájának, hanem inkább ellenségének, béke zavarójának és hívei bujtogatójának méltán tartathatnék. Ugyanazért mind az előbocsájtottnak megtorlásául, mind a jogi és tettleges becstelenség miatt, melyben az alperes visszaesett, esedezem a Főtisztelendő Szentszék

⁵⁴⁸ Szabó Mihály: 1826-1866 között a schematismusokban mint káptalani jegyző, szentszéki ügyész, a testület egyetlen nem klerikus tagjaként.

előtt: méltóztasson az 1723:26. törvény értelmében az alperest bírói széke eleibe idéztetni, és ötlet az egyházi, annak idejében és helyén idézendő törvények értelmében, elkövetett botrányos és vétkei tetteiért bajsai plébánia javadalmától örökre bíróilag megfosztani, és ezentúl üdvös s szigorú egyházi büntetéssel megfenyíteni. Fenntartván a szentszéki ügyvéd azon jogát, miszerint a vádlevélhez hozzátenni, vagy elvenni hatalmában álljon, magamat a Főtisztelendő Érseki Szentszék kegyeibe ajánlva

Kalocsán, július 25. 1850.

A felzeten: bem[utattatott] július 26. 1850. Olvastatott a Szentszékben 1850. július 27-én.

Forrás: KÉL.I.1.c. Fratriss Lőrinc 1218/1850. Eredeti fogalmazvány.

118. Kalocsa, 1850. július 25. – Szép Ferenc* levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben hátra lévő fenyítési idejének elengedését kéri.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Gróf Érsek Úr, Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságodnak atyai magaslelkű kegyessége, mellyel emberi gyarlóság és a visszaszűrő körülmények hatalma által botlásra vezetett fiát lesújtó szigorúság helyett elárasztani méltóztatott, amint egy részben soha eléggé ki nem tüntethető hála érzetre gerjeszti keblemet, úgy más részben fölbátorít, hogy legkellőbb fiúi alázatossággal járuljak kegyes színe elébe, esedezvén, miszerint kegyelmének jótékonyosságát velem tovább is éreztetni, és méltó bűnhődésem hátralevő részét elengedve, mindig a legbuzgóbban viselt kápláni hivatalomba visszahelyeztetni kegyelmesen méltóztassék.

Midőn Kegyelmes uram két hónapnak előtte nem mint szigorú bíró, hanem mint eltántorodott gyermeke boldogságát forrón óhajtó szelíd atya, nem is érdemem, hanem kegyessége szerint kimondá fölöttem ítéletét, s a világ kárhozzátos szellemétől való megtisztulásra a nagyvilágtól elzárkózni, s csendes magányba vonulni, és itt elmélkedések, imádság s istenes könyvek olvasása által az Anyaszentegyház jámbor szellemét szívembe visszaidézni utasított, érzettem kegyessége nagyságából, miképpen szent célja nem a hónapokig tartó bosszú bűnhesztés⁵⁴⁹, hanem erkölcsi javítás. És ez oknál fogva, azon időn át, melyet elvonulásomban, megnyugodva kegyes intézkedéseiben szünteleni foglalatosságot töltöttem, csak egy pillanatot sem mulasztottam a megismert szent cél elérhetésére fölhasználni, s odamunkálni, hogy kivetkőzve az óembert, az isteni kegyelem közrehatásával új és jobb és szentebb erkölcsök köntösébe öltözködjem. Mely törekvésemről az Intézet Főtisztelendő és Nagyságos Igazgató Ura⁵⁵⁰, ki gyakorta kegyes volt meglátogatni, a leghívebb tanúbizonyságot adhatja.

És így, ámbár kiszabott időm még letöltve nincs, de mivel nem csak megerősödve érzem lelkemet, hanem egyszersmind keblemben a legforróbb s legtisztább vágy is keletkezett, szent hivatalombani munkálkodásra, melynek élni és halni mindig örömem és dicsőségem volt, olyannyira, hogy a zavaros idők előidézte botlásom is túlradott buzgóságom következménye lett, azért távol a világ zaja óhajtásától, távol az élet kellemeinek vágyásától, egyedül hivatalos köröm betöltése utáni sóvárgásból esedezem Nagyméltóságod, Kegyelmes Uramnak, miszerint tekintetbe venni méltóztassék, hogy az itt eltöltött időn kívül, már a lefolyt télen, önnön magamat kárhozzátva a legszorosabb elzárkózásra, négy teljes hónapon át fordítottam időmet önmagamra szállás, s azon istenes gyakorlatokra, melyeket a szomorú magányosság enged, és ezek következtében a további büntetés alól fölmenteni nagylelkűen kegyeskedjék.

⁵⁴⁹ értsd: büntetés

⁵⁵⁰ Az említett úr, a szeminárium és egyben a deficiencia rektora Körmöczy Miklós ifjabb mesterkanonok volt (1783. dec. 4. – Kalocsa, 1853. aug. 22.) Ld. Schematismus 1848. és Lakatos 139.o.

V. PAPI SORSOK 1848-51

Midőn ezen legalázatosabb esedezésem, mellyel volt hivatalomba való visszahelyeztetésemet fiúi hódolattal kérem, megújítani bátorzkodnám, s azon őszinte becsületességgel, mellyel eddig minden fődulataiban sorsomnak éltem, ígéret és fogadást tennék, hogy ezentúl kettőztetett erővel és buzgósággal kívánok eljárni hivatalomban, s keresni úgy Isten, mint az Anyaszentegyház dicsőségét. A legmélyebb fiúi alázatossággal, s szentelt kezeinek csókolása mellett vagyok és maradok

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Gróf Érsek Úr, Kegyelmes Uramnak
legengedelmesb és alázatosb fia és szolgája
Szép Ferenc kalocsa érsek-megyei áldozópap

Kelt Kalocsán 1850. július 25-kén

A felzeten: praesent. die 25-a Julii 1850. Lect. in Cons. Coloc. die 25-a Julii 1850.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szép Ferenc 1208/1850. Eredeti tisztázat.⁵⁵¹

119. Kalocsa, 1850. augusztus 1. – Felmentő szentszéki ítélet Csicsáky József* ügyében.

[Csicsáky Józsefet a január 22-i ítélet súlyos kötelességmulasztásban bűnösnek találta, és hivatalából való elmozdításra ítélte. Ezt az ítéletet felülbírálvá most visszahelyezik papi méltóságába, minden jogának gyakorlását engedélyezve.]

Anno 1850. die 1-a Augusti de Josepho Csicsáky deposito sacerdote in nomine S[anctis]s[i]mae et Individuae Trinitatis deliberatum est:

Quamvis ob gravissimos excessus, et praevaricationes in sententia die 22-a Januarii a[nno] c[urrentis] lata et publicata recensitas secundum iuris rigorem in iudicio condemnatus omnino merueras ab officio removeri, ac ab exercitio ordinis et jurisdictionis suspendi, imo postmodum e sacris ordinibus deponi et poenitentiae subjici, quia tamen emendationis et poenitentiae condignae iudicia et facto graestitisti et in literis tuis dd-o 17ae Julii a[nno] c[urrentis] ad Nos datus, sicque meliora, ac salutis viciniora de te de cetero expectantes, eligentes potius de misericordia quam de severitate reddere rationem, de misericordia, quae superexaltat iudicium poenam hanc in dicta sententia nostra contentam, sensu Cap. 4. de jud. auctoritate nobis hac in parte a jure concessa tibi duximus relaxandam, et relaxamus. Indulgentes tibi, ut illa non obstante licite possis in susceptis ordinibus ministrare praemissa conscientiae tuae sacramentali expiatione. Infamiam insuper canonicam propter hoc per te contractam abolentes te in iudicio pristino statui clericali restituimus, et restitutum esse judicialiter declaramus. Ora Deum Patrem Omnipotentem ut gratiae Eius munere ditatus fideliter et digne ei servire valeas!

Franciscus mp. A[rchi]ep[iscopu]s Colocensis

A felzeten: Sententia Josephi Csicsáky restabliatoria a depositione.

Forrás: KÉL.I. 1.c. Csicsáky József 1254/1850. Eredeti tisztázat.

⁵⁵¹ A kérés eredményeképpen aug. 1-jén már ki is adták az igazolást Szép Ferenc fölmentéséről (szám nélkül), aug. 2-án pedig 1254/1850 sz. alatt Csantavérre disponálták káplánnak

120. Kalocsa, 1850. augusztus 18. – Nádasdy Ferenc érsek válasza Antunovich János* plébánoshoz az espereskerület beadványaival kapcsolatban, a forradalomban szerepet vállaló papok ügyében.

[Antunovich azt állította július 21-i kérelmében, hogy a vétkesnek nyilvánított papokért senki nem jár közben. Nádasdy állítja, hogy ő már intézkedett, és a beadványra a konzisztórium válaszolt. Más beadványok ügyében kifogásolja a hangnemet, az egyházi elöljárókkal szembeni tiszteletet és alázatot. Az amnesztia-kérő beadványt elutasítja, mivel más papok is kényszer alatt álltak, mégsem léptek be a felkelőkhöz. Másokat is óv az ilyen hangvételtől és témájú beadványoktól.]

Dilecte in Christo Fili!

Filiale candorem, quo seriem in morum positae et perfectae petitionis de parte Districtus Vestri die 4-a Junii a.e. mihi redditae exposuisti, non possum non debita laude prosequi. Decebat utique filium fiduciam et candorem non ore solum et verbis praeteferre, sed facto quoque comprobare. At filii per aequae est docilem paternis monitis aurem praebere. Uti sapiens moneri amat; ita amor melius demonstratur monendo quod sequius est, quam tolerando. Jam igitur quaequam ad postremas tuas d[a]to 21-a Julii a.e. relatorias et excusatorias reflectam.

Imprimis tota petitio vestra illi erroneo supposito innititur, quod nihil quidquam a me actum fuerit ad sortem inflicium illorum presbyterorum Archi-diocesis meae alleviandam, pro quibus generalibus terminis conceptam petitionem vestram interposuisti. Non oportebat me quidem per Dioecesim publicare, quoties? quibus lacis? qualive cum effectu? partes intercessionis pro questionatis presbyteris meis susceperim: a[...]⁵⁵² oportebat sane te antequam petitionem [sic!] vestram adornassetis certam super eo scientiam vobis comparare, atque non putatit credere; et palam conqueri, quod solis clericis defuerint intercessores et Patrimoni. Hunc enim sensum petitioni vestrae, velut optimus verborum tuorum interpres, in relationis tuis praementio tribuis. Hoc certe filialis pietas et fiducia deposcebat, non sine ratione sufficienti illud⁵⁵³ supponere de Patre, quod filiorum in se fiduciam minuire possit. Ipsa porro deposcebat nec illud supponere seu de Patre et Praelato, quod subreptitiis informationibus pateat; – seu de illius senatu,⁵⁵⁴ quod ille subreptitiosensus – tua verba sunt suo praesidi suggerere velit; ex Consistorio namq[ue] A[rchi]-Ep[iscop]ali in sequelam maturae deliberationis⁵⁵⁵ responsum ad petitionem vestram retulisti. Ceterum si hanc quoque verborum formam tua inexpedita in latina lingua calamo tribuendam putas: me quidem in hac⁵⁵⁶ admittenda excusatione difficilem non habebis. Et haec quidem cum filiali pietate minus cohaerenter a te gesta fuisse sapiens recognoscet.

Illud vero quod petitionem vestram erga anonymas et ab individuo a vobis quoque ut asseris ignoto profectas sophisticas et a veritate abludentes⁵⁵⁷ insuper et injuriis atque mordaci sale perspersas literas quas in transumpto mihi exhibuisti adornaveris, non tantum a filiali pietate, sed etiam ab observantia et reverentia superioribus debita longe magis abludit, quam tu illius nomine excusari possit, dum enim talibus verbis conceptae, talibus principiis inixae anonymi

⁵⁵² A fogalmazvány olvasata több helyen bizonytalan, a kapcsos zárójelben pontozott részek nehezen olvasható betűket, szórészleteket jelölnek.

⁵⁵³ sine ratione sufficienti illud – utólagos betoldás

⁵⁵⁴ consil alak áthúzza, illud-ra javítva

⁵⁵⁵ in sequelam maturae deliberationis – utólagos betoldás

⁵⁵⁶ in hac javítás, alatta olvashatatlan áthúzás

⁵⁵⁷ sophisticas et a veritate abludentes – utólagos betoldás

petitioni tuam et confratrum tuorum⁵⁵⁸ superstruxisti ... hoc tuum consilium ad rationes debitae⁵⁵⁹ aega praelatum et legitimos tuos Superiores filialis fiducia et pietatis parum caute te exegisse, ipsemet si paulo diligentius animum ad illas adverteris fatearis oportet.⁵⁶⁰ – Sed neque eo animum advertisti, quod dum inter alios pro exulantibus etiam hocq[...] ipso reatum suum non mediocrem te implicite confessis et magis adhuc exaggerantibus, de quibus insuper neque an in vivis, tanto minus ubi agari constat, preces per me non sine excitanda suspicione seu conniventiae seu conintelligentiae⁵⁶¹ interponendas follicitasti, eiusmodi rem postulaveris, cujus exemplum hactenus nemini obvenisse scire poteris, ut quippe nondum seu auditis seu iudicatis paenae nondum dictatae relaxarentur, id quod universali tantum amnestiae reservatum est. Ne et illud commoremur ambos huiusmodi exules archi-diocesis huius presbyteros, nequaquam ferrea adjunctorum necessitate compulsos fuisse ut talia molirentur ad quae neque teipsam neque plurimos alios eadem fere necessitas impulit.

Quod porro nomine districtus tui asseeris illum nempe non semper eam, quam litera legum describit inter me et se correlationem, sed potius et continuo libentius prae oculis habere illum nexum, quem pater ad filios et vice versa habet, quem nullis unquam currentalibus cohiberi potuisse putaveris; illud habeo reflectendum, quod haec ipsa acutior observatio tua, illi quam praeterferre a[...]is filiali correlationi haud ab omni parte conveniat. Ad filialem namque erga patrem correlationem non fiducia tantum, sed pietas quoque spectat et reverentia, quae non verbis sed factis melius comprobantur, nunquam vero talismodi acutis reflexionibus testata redditur. Nemini profecto persuadebis dentatum calamum cum fiducia filiali bene ullo in casu posse convenire, minime vero tunc, dum Pater in filium legitimam seu monendi seu arguendi potestatem exercuit.

Ceterum bene de te sperans, quod paterna haec monita mea filiali cum pietate suscepturus sis, et in usum pro futuro conversurus, quo quidem evangelicae te inter et Patrem ac Praelatum tuum correlationis legem optime servabis, quae retro sunt obliviscens Paternam tibi in properui animi tesseram impertiendo benedictionem maneo

Tibi addictus in C[hris]to Pater

Felzetten: Coloczae, 18-a Aug. 1850. Joannis Antunovics Parochi Almásensis relatio super qualiter adornata remonstratione pro clericis compromissi perstringitur. Expedita per Antonium Schreyek die 19-a Augusti 1850.

Forrás: KÉ.L.I.1.c. Antunovich János . [szám nélkül] Eredeti fogalmazvány.

121. Kalocsa, 1850. augusztus 19. – Szentszéki ítélet Fratrīts Lőrinc* bajsai plébános fenyítő perében.

1850-ik évi augusztus 19-én Vitézlő Szabó Mihály szentszéki ügyvéd mint felperesnek, becsülendő Fratrīts Lőrinc bajsai plébános mint alperes ellen, javadalmátóli megfosztására támasztott fenyítő perében a teljes és eloszolhatatlan Szentháromság nevében ítéltetett:

Miután alperes azt, mi az A. alatti vádlevélnek⁵⁶² alapjául szolgált, t.i. hogy folyó évi július 23-án Érsek Őnagyméltósága, és ezen Érseki Szentszék előtt az I. alatti írásban⁵⁶³ törvényes királynak V-ik Ferdinándot, jelenleg uralkodó felséget Első Ferenc Józsefet pedig csak Magyarország Örökös Királyi Korona Hercegének lenni állítá, s ezen állítását a II. alatti

⁵⁵⁸ confratrum tuorum – utólagos betoldás

⁵⁵⁹ három sor áthúzás, hoc tuum consilium ad rationes debitae utólagos javítás

⁵⁶⁰ te exegisse – oportet: utólagos betoldás

⁵⁶¹ non sine – conintelligentiae: utólagos betoldás

⁵⁶² Ld. 117.

⁵⁶³ Ld. 115.

jegyzőkönyvi kivonatként⁵⁶⁴ szóval is vakmerően vitatá – valamint Érsek Önnagyméltóságához intézett III. alatti folyamodványában⁵⁶⁵, úgy a per második lapján is elismeré: alperes fentebbi vakmerő nyilatkozata s annak az ideigi védelmezése miatt súlyosabb büntetést érdemlene. Minthogy azonban mindjárt másnap kelt III. alatti folyamodványában vétkes nyilatkozata feletti bánatát nyilvánítá, s azt a szerkesztésére engedett idő rövidegének, továbbá megfontolatlanságának, s végre ama körülménynek, hogy tudomása nem volt arról, miként Érsek Önnagyméltósága és a Főtisztelendő Főkáptalan a mostanában uralkodó felségnek jobbágyi legalázatosabb hódolatukat részökről és a megyei papság nevében is már letevők – tulajdoníttatni kérvén, mind a többször említett III. alatti folyamodványban, mind pedig a jelen perben visszavoná, s azt a II. alatti megfontoltabb feleletével felváltatni kéré. Különben pedig vétkes – habár visszavont – nyilatkozata folytán felmerült ama aggodalmat, miként plébánosi hivatalát nem mint az egyház méltó szolgálja, hanem mint annak ellensége, a béke zavarója és híveinek bujtogatója fogná teljesíteni, az önként adott III. alatti térítvényel⁵⁶⁶ eloszlatá, melyben a mostani uralkodó fejedelemnek és törvényes utódjainak hódolatot s állandó⁵⁶⁷ hívséget egyházi felsőbbségének mindenekben pontos engedelmességet, végre pedig lelkipásztori hivatalának teljesítését illetőleg buzgóságot, hívei előtt jó példákban tündöklést, a béke és jó rend fenntartásáért munkásságot⁵⁶⁸ ígér, megegyezését kikötven, miként ha adott térítvényét bármely pontban megszegné, javadalmától minden per nélkül most akkora megfosztottnak tekintessék. Alperes a felperes által kért javadalomvesztési büntetéstől, az erre nézve felhozott alap⁵⁶⁹ miatt ugyan felmentetik, megrendíttetése mindazonáltal vétkes nyilatkozatának, innen eredett becselenségnek és ebből kifolyó szabályszerűtlenségnek⁵⁷⁰ megfenyítéséül, és attóli felszabadíthatás végett⁵⁷¹ eddigi letartóztatásán felül mai naptól számítva egy holnapi elzárásra ítéltetik, elzárását ájtatos elmélkedésekben, hetenként két napon át kenyér és vízeni böjtölésben lelke hasznára fordítani kötelezven.

Ferenc sk. kalocsai érsek

Hozatott és kihirdettetett ezen ítélet becs.[ülendő] Girk Alajos szentszéki iktató, a felperes ügyvéd helyett megjelenő, és személyesen megjelent alperes előtt, kik azon megnyugodtak, becs[ülendő] Schreyek Antal és Balassy András szentszéki hites írnonok mint evégre különösen meghítt tanúk jelenlétében a fent írt évben, holnapban és napon.

Jegyzette Barakovics Ferenc szentszéki hites jegyző.

Forrás: KÉL.I.1.c. Fratriss Lőrinc 1337/1850. Eredeti fogalmazvány.

122. (Kecskemét) 1850. szeptember 29. – Szekeres György* testvérei fivérük sorsa felől érdeklődnek Nádasdy Ferenc érsektől.

Méltóságos Gróf, Főméltóságú Érsek Úr, Kegyes Urunk!

Fiúi bizodalommal és alázatossággal bátorkodunk Méltóságod kegyes színe előtt előadni azt, hogy szerencsétlen testvérünk Szekeres György, volt nádudvari plébános, kedves honunkat fenyegetett belzavarokba, a forradalmi párt közé bonyolódván, cselekedete által, a dicsőségesen

⁵⁶⁴ Az említett jegyzőkönyvi kivonat a per mellékletei között nem található.

⁵⁶⁵ Ld. 116.

⁵⁶⁶ A melléklet 1329/1850 sz. alatt megtalálható, a hűségeskü szövegét nagyrészt idézi az ítélet szövege.

⁵⁶⁷ az állandó szó utólagos betoldás

⁵⁶⁸ „béke és jó rend fenntartásáért munkásságot” rész utólagos betoldás

⁵⁶⁹ „ok meggyengülése helyett”-ről javítva: alap

⁵⁷⁰ „innen... szabályszerűtlenségnek” szakasz utólagos betoldás

⁵⁷¹ „és attóli felszabadíthatás végett” utólagos betoldás

uralkodó Felséget, jó Királyunkat megsértette, melyért 10 évi Munkácson töltendő⁵⁷² várfogságra ítéltetett.

Minthogy mi oly uraktól értesítettünk, kik újságokat olvasnak, hogy legkegyelmesebb jó Fejedelmünk s Királyunk, mind papi, mind polgári egyéneknek, kik egy évtől 10 évekig várfogságra ítéltettek, e [olyó] évi július 11-én kelt bécsi és magyarországi újságlapok szerint megkegyelmeztén, azokat szabadon bocsájtani rendelte, a mi szerencsétlen testvérünk, Szekeres György is ezen 10 évekre elítélt, de legfelsőbb királyi kegyelemmel elárasztott egyének közé tartozna – neve azonban ezen újságlapokban a megkegyelmezettek névsora közé beiktatva nincsen.

Azért alázatossággal bátorkodunk Excellenciád mint Főpásztorunk kegyes színe előtt fiúi alázatossággal esedezni, hogy említett szerencsétlen testvérünk szomrú helyheztesét⁵⁷³ kegyesen szívére venni, és a mi legforróbb esedezésünk folytán Felséges Királyunk legmagasabb kegyéért atyai lépéseket tenni méltóztasson, hogy eképpen Szekeres György testvérünk is jó Fejedelmünk kegyelmében, a várfogságból kiszabadulván, részesülhessen.

Mély tisztelettel maradunk

Excellenciádnak alázatos szolgálai és engedelmes fiaival s leánya
Szekeres János, Szekeres Mihály és Szili Judit Szekeres Jánosné
kecskeméti lakosok

A felzeten: bemut[attatott] 1850. szeptember 29.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szekeres György 1603/1850. Eredeti tisztázat.⁵⁷⁴

123. Sükösd, 1850. november 21. – Lehoczky Imre* káplán levele a szentszékhöz, melyben felmentését kéri az újabb szentszéki idézés alól.

Főtisztelendő Szentszék, Kegyes Uraim!

Mindenek előtt engedelmet kérek a Főtisztelendő Szentszéktől, hogy magyarul írok, de így talán világosabban s szelídebben írhatom le gondolataimat, mint szerencsétlen deáksággal.

Az 1869. szám alatt kelt szentszéki levél által a Főtisztelendő Szentszék színe eleibe idéztetem november 7-ről kelt folyamodásomért⁵⁷⁵. Főtisztelendő Szentszék, azon pillanatban, mihelt útnak indítam ama szerencsétlen levelet, keserűen megbántam tettemet, mert azon eltiltásból, melyet érzékenyebben vettem szívemre, mint kellett volna, származott fájdalom csillapultával azonnal által láttam iszonyú botlásomat. Főtisztelendő Szentszék kegyessége egyiránt, mint igazságos szigorúsága egész életemre befolyással lesz, azon különbséggel, hogy a Főtisztelendő Szentszék kegyessége lelke nyugodalmát s becsületemet – minél drágább kincsem úgy sincs – hagyja meg, ellenben igazságos szigorúsága után szomorúan látnám egész jövőmet eljátszva, hisz alig egy hava, hogy szabadságom visszanyerém, most újra bűnhődnöm gondatlanságomért vajmi szomorúan esnék lelkemnek! Főtisztelendő Szentszék, ezen egy kegyelemért esedezem, méltóztassanak megengedni botlásomért, melyet nem rossz lélekből,

⁵⁷² Szekeres György Munkácson csak átmeneti időt töltött, hosszabb ideig azután Olmützben raboskodott. Ld. alábbiakban közölt levelét.

⁵⁷³ értsd: helyzetét, elhelyezését

⁵⁷⁴ Az egész levél egy kéz írása, az aláírásokkal együtt, válasz nem született. A szentszéki jegyzőkönyvben az elintézés: tudomásul.

⁵⁷⁵ Lehoczky Imre felfüggesztését 1850 szeptemberében oldották föl. Sükösdre helyezték káplánnak, de kinevezésében megtiltották neki, hogy Bajára járjon, s ott bizonyos (meg nem nevezett) káplán urak baráti társaságát keresse. E kinevezési záradék miatti felháborodásában november 7-i dátummal latin nyelvű, kemény hangú levelet írt a szentszéknek, sértőnek nevezve az eljárást. Erre november végére újabb szentszéki idézést kapott. A levélváltás 1869/1850. sz. alatt található.

hanem inkább a deák nyelvbeli járatlanságom által ejtettem, méltóztassanak Főtisztelendő Urak a megjelenéstől feloldozni, mert a kitűzött napokra meg nem jelenhetek, nem megvetés vagy nyakasságból – miktől Isten őrizzen – hanem mert Főtisztelendő Plébánosom ágyban fekvő beteg, s felgyógyulásáig el nem távozhatok innen. De méltóztassanak felmenteni a Főtisztelendő Urak leginkább azért, hogy már úgyis bemocskolt nevemet ez új szégyentől megmentsem. Ezen kegyelemért esedezem a Főtisztelendő Szentszék előtt, hibám s vétkem legnagyobb mértékben megösmerése, s megbánása által, de egyszersmind azon ígéret s erős fogadással, hogy soha a Főtisztelendő Szentszéknek ily gondatlan lépés által kellemetlenséget okozni nem fogok. Ezen egy kegyelemért esedezem, s ígérem, hogy a Főtisztelendő Szentszék kegyelmét méltatlanra nem pazarolta.

A mindenható Istent kérve naponként a Főtisztelendő Szentszék boldogságáért, reményelt kebellem várom kegyes felmentő levelét.

Kelt Sükösdön, 1850. november 21-én.

A Főtisztelendő Szentszéknek legalázatosabb szolgája
Lehoczky Imre sükösi káplán

A felzeten: pr. 1850. november 24. Lect. in Cons. Coloc. 1850. nov. 26.

Forrás: KÉL.I.1.c. Lehoczky Imre 2069/1850. Eredeti tisztázat.⁵⁷⁶

124. Kalocsa, 1851. május 8. – Girk György felszentelt püspök válasza Antunovits Pál szabadkai polgármesternek Horváth Ignác káplán odahelyezése tárgyában.

Tekintetes Antunovits Pál

N[agy]on] t[isztelendő] Sz[abad] Kir[ályi] Szabadka városa polgármesterének tisztelettel
Szabadkán

Tekintetes Polgármester Úr!

Folyó évi május 1-jén 1064. sz. alatt kelt becses levelére, mely által Horváth Klára szabadkai özvegy lakos nőnek azíránt való folyamodványát, hogy Horváth Ignác fia szabadkai kápláni állomásra áttétessék – hozzám ajánlattal⁵⁷⁷ átküldeni méltóztatott, szerencsém van válaszolni: miszerint Tekintetes Polgármester Úr ajánlatát mindenkor igen nagyra becsülvén, azt a körülményekhez képest méltó figyelembe venni kész vagyok, e jelen esetben azonban a folyamodó Horváth Klára kérelmét, mivel a kérdésben forgó káplán már annak előtte szabadkai állomását meg nem becsülte, ott a forradalom gyászos korszakában egyházi hivatalát hűtelenül elhagyva katonai pályára lépett, és ezáltal súlyos botrányt okozott, Ófelségének magas kormányza pedig azon kívánságát nyilvánította, hogy a bélyegzett egyházi egyének a botrány elkövetésének helyéről, hol egyébiránt is üdvösen és sikeresen alig munkálkodhatnak, eltávolíttassanak, valamint egyéb egyházi szempontból nyomós okoknál fogva – nem teljesíthetem, van azonban némi kedvezés nevezett káplánnak és a folyamodónak abban adva, hogy ő Garáról Bajmokra áthelyeztetvén még folyó év április 24-én óhajta némileg megközelítetett.

Egyébiránt fogadja őszinte tiszteletem kifejezését. Kelt Kalocsán 1851-ik esztendei május 8-án tartott érseki szentszéki ülésből.

Tekintetes Polgármester Úr legkötelessz szolgája

A felzeten: Leírta Freydingner Antal sk. 1851. május 15-én.

Forrás: KÉL.I.1.c. Horváth Ignác 899/1851. Fogalmazvány.

⁵⁷⁶ A szentszék végül megbocsájtott, és eltekintett az újabb eljárástól.

⁵⁷⁷ Értsd: ajánlással, az özvegy kérésének teljesítését kérve

125/a. Temesvár, 1851. július 2. – Oltványi Pál püspöki titkár⁵⁷⁸ levele Girk György püspök, érseki helynökhöz Szép Ferenc* tisztázó eljárásának ügyében.

Méltóságos Püspök Úr, Kegyes Uram!

N[agyon] tiszt[elendő] Szép Ferenc káplán úr mai nap megjelent itt, hogy a világi hatóságnál purificatioja⁵⁷⁹ iránt lépéseket tegyen. Visszatartottam őt ezen lépéstől, melyet eredmény nélkül teendett volna, miután fensőbb resolutio⁵⁸⁰ értelmében a hadi tanács többé nem purifical, hanem papokra nézve a főt[isztelendő] megyei szentszékek a purificalo bírák. Szép úrnak átadtam másolatban a Mayerhoffer úrnak⁵⁸¹ e tárgyra vonatkozó leiratát, a mellékletben pedig közlöm a Geringer úrtól szinte ez érdemben érkezett leiratot. A haditanács át szokta hozzánk küldeni az ott tárgyalt s papokról szóló irományokat, melyekben ha valami igen igen rémületes elő nem fordul, a purificatiót ki szokták mondani, ily purificalt egyéneket már kamarai plébániára primo loco⁵⁸² is felterjesztett öméltósága Fábry úr⁵⁸³, és minden legkisebb észrevétel nélkül megtörtént a kinevezés. A candidatióban az illető rubrikába csak azt tettük „purificationale decretum a Consistorio obtinuit”⁵⁸⁴.

Az itteni haditanács jó minap a kanonok urakat is akarta purificaltatni. Fábry úr elvitte levelüket az akkor még hon lévő Mayerhoffer úrhoz, és ez ugyancsak lepszkolta a haditanácsot, hogy annyira túlbuzgolkodik.

A Residentiából még máiglan sem húzódtak ki a hívatlan vendégek. Mai napig egy betű sem érkezett Budáról az itteni Cameralis adstiohoz⁵⁸⁵, ezt némely német urak úgy magyarázzák, hogy a német systemát – mely szerint a püspök uraknak a jószág csak cum installatione in temporalibus⁵⁸⁶ adatik át – fogják behozni.⁵⁸⁷ Ez szomorú kilátás, a püspöki lak olyannyira meg van rongálva, hogy több holnap kiavítást vár, ezt pedig addig – még át nem adatik – eszközölni nem lehet.

A monostorszegi plébánia iránt minap a referenc úr⁵⁸⁸ tölem tanácsot kért, hogy mivel a primo loco candidatus⁵⁸⁹ (mert németül nem tud) kinevezni nem lehet, mi tévők legyenek, Bécsbe küldjék-e fel (hol majd a harmadikat nevezik ki, kit igen igen portál⁵⁹⁰ maga a referenc,

⁵⁷⁸ Oltványi Pál (szül. 1823, szent. 1846.) fiatal papként a csanádi egyházmegye helynöki hivatalának titkára, szentszéki és káptalani jegyző volt 1851-ben. Ld. Schematismus Dioecesis Csanádiensis ad annum 1851 editus. Aradini, 18-19.p.

⁵⁷⁹ Értsd: felmentése, tisztázása

⁵⁸⁰ Értsd: elhatározás, döntés

⁵⁸¹ Mayerhofer Ferdinánd ezredes 1848 őszén a bécsi udvar belgrádi konzulja, 1849 áprilisától a szerb felkelők kezén lévő területek, az akkor szervezett, ún. VII. magyarországi katonai kerület kormányzója, immár tábornoki rangban. A szabadságharc végeztével a Vajdaságból és Bánátból szervezett tartomány kormányzója. Ld. Mo. hadtörténete I. 476.o. és Mo története 1848-4890. 300, 405, 480, 1489. o.

⁵⁸² első helyen (lat.)

⁵⁸³ Fábry Ignác választott bosoni püspök, 1848-51 között káptalani helynök a csanádi egyházmegyében. 1852-ben kassai püspökké nevezték ki. Ld. Magyar Katolikus Lexikon III. Szerk.: Dr. Diós István. Bp. 1997. 466.o.

⁵⁸⁴ a szentszék tisztázó határozatának birtokában van (lat.)

⁵⁸⁵ Regionális illetőségű kamarai hivatal, vagyis kincstári vagyongazdálkodó intézmény lehetett.

⁵⁸⁶ természetbeniekben (vagyon, javadalom) csak a beiktatással (lat.)

⁵⁸⁷ A probléma azért merült fel, mert a csanádi egyházmegyének 1851. ápr. 11-től volt ugyan kinevezett püspöke Csajághy Sándor személyében, de a püspök még nem volt vagyonának birtokában, pápai megerősítése csak szeptember 5-én történt, vagyis székének elfoglalásáig kb. fél év telt el. Ld. Balogh Margit-Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992. Adattár. Bp. 1996. 67.o.

⁵⁸⁸ Monostorszeg a kalocsai egyházmegye egyik plébániája volt, kegyura a királyi kamara volt. Ezért merül fel az új plébános kinevezésénél a kamara illetékessége. A referenc úr kiléte bizonytalan, mivel a hivatal Temesváron volt, Oltványi közvetítő szerepet játszhatott a kalocsai egyházmegye számára.

⁵⁸⁹ az első helyen jelölt személyt (lat.)

⁵⁹⁰ értsd: támogat, pártol

látszik legalább ez), vagy Érsek Őexcellenciája iránti tiszteletből tőle tudják meg és kérjenek utasítást. Én ez utóbbit ajánlám, tettek-e valamit már, nem tudom, ha Őexcellenciájának nézetéről és parancsáról értesítenek engem M[éltósá]gtok, Őexcellenciája parancsában a legszívesb készséggel eljárni legszebb kötelességemnek tartom.

Őexcellenciájának kezeit csókolva, úgyszintén Méltóságos Uramnak is jobbát csókolva kegyeibe ajánlott mély tisztelettel vagyok

Méltóságodnak alázatos szolgája
Oltványi

Temesvár, 1851. július 2.

NB. Bocsánat a rossz írásért, Szép úr igen sietett.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szép Ferenc (Szám nélkül.) Eredeti levél.

125/b. 1850. december 22. – A nagyváradai császári királyi kerületi kormány értesítése az egyházi személyek politikai igazolásáról.

Copia 9462/K.K. A nagyváradai cs[ászári] k[irályi] kerületi kormánytól

Csanádi helyettes Püspök, Méltóságos Fárby Ignác Úrnak!

Az országos helytartóság elnöke ökegyelmessége 24.942. sz[ám] a[latt] az egyházi egyéneknek politikai magok viseletekre vonatkozó igazolások tekintetében ezen hivatalhoz a másolatba borított intézményt⁵⁹¹ méltóztatván bocsátani, melynek utasítása nyomán az egyházi egyének igazolása az illető egyházi előljárásra bízván, ezt méltóságoddal esetfelmerülés tekintetéből tudatni kötelességemnek ismertem.

Nagyvárad, 1850. december 22-én.

Magyarországi Cs[ászári] K[irályi] helytartósági ideiglenes főnök ökegyelmessége megbízásából Jósza Péter mp.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szép Ferenc (Szám nélkül.) Másolat. (Készítette Oltványi Pál.)

125/c. 1851. január 30. – A nagyváradai császári királyi kerületi főispán értesítése a tisztázó eljárások részleteinek értelmezéséről, gyakorlatáról.

Másolat (1226/N.F.)

A Nagyvárad Kerületi Cs[ászári] K[irályi] Főispántól. Csanádi püspöki helyettes méltóságos Fábry Ignác úrnak Temesvárott.

Fordultak elő esetek, hogy a magyar cs[ászári] k[irályi] helytartósági főnök Őexcellenciájának minden hitfelekezetű lelkészek purificatioját tárgyazó múlt évi december 18-án, 24942/g. sz[ám] a[latt] kelt, s méltóságoddal a volt Nagyváradai Cs[ászári] K[irályi] ministeri bizottság múlt évi december 22-én 9462. számú leirata mellett közlött magas rendelete nem mindenütt értelmeztetett helyesen, s különbféle magyarázatokra s összeütközésekre szolgáltatott alkalmat.

További tévedések eltávolítása tekintetéből felhíva érzem magamat Méltóságoddal a fentebbiekre vonatkozólag e következőket közleni: a kerületi kormányok székhelyein felállított fegyelmi bizottmányok (Disciplinar Comiteé) múlt évi július 10-én kibocsátott legfelsőbb elhatározás alapján a hadi törvényszékek által nekik átadott egyházi személyeket illető igazolási iratokat az illető személyek egyházi előljáróinak fogják rendesen a fennálló szabályok értelmében hivatalos ellátás végett kiadni.

⁵⁹¹ Az említett csatolmánynak itt a másolati iratok között már nincsen nyoma.

Ha azonban a kéznél lévő iratokból az egyes egyházi személyeknek oly terhes megbélyegeztetése derülne ki, hogy azoknak jelenlegi állomásaikoni meghagyása megengedhetőnek nem látszanék, ekkor a világi hatóság kötelessége leendő – az illető okiratok közlése mellett – az egyházi hatóságot oda vonatkozó intézkedései tudatása iránt megkeresni. Fogadja Méltóságod különös tiszteletem nyilvánítását. Nagyvárad, 1851. január 30. Döry

In fidem copiae Paulus Oltványi mp. secretarius

Forrás: KÉL.I.1.c. Szép Ferenc (Szám nélkül.) Másolat. (Készítette Oltványi Pál.)

126. Olmütz, 1852. április 28. – Szekeres György* levele a fogságból Kunszt József⁵⁹² érsekhez, melyben köszönti az új főpásztort, valamint közbenjárását és pártfogását kéri.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Kunszt János [sic!] kalocsai érsek úr Önagykegyelmességéhez benyújtandó legalázatosabb felírása a bent írtak.

Nagyméltóságú Érsek Úr, Kegyelmes Uram!

Ámbár a közelmúlt évek viszontagságai, melyek oly sokoldalú gyászos eredményt vontak maguk után, engem a lelki hivataloskodás köréből és megyém kebeléből kiszakítva, sok más sorsosimmal egyetemben fogságba ejtettek, hol már harmadik éve nélkülözöm mindazt, mi tűrhetővé teszi az életet, azon szellemi kapocs, mely több mint húsz évek leforgása alatt a kalocsai érseki megyéhez csatolt és mindig lelkem legszebb vígasza volt, meg nem szakadt, de sőt a bajban és szenvedésben, midőn minden oldalról elhagyatva látom magamat, még inkább szilárdul. Egyaránt osztozom megyémnek örömeiben és bánatában. Istenben boldogult érsekemnek, kiben én még különösen atyámat, pártfogómat és egyetlen támaszomat vesztettem el, halálát a megyével együtt én is gyászolám, és midőn az isteni gondviselés Nagyméltóságod személyében, annak új atyát és főpásztort adott, az én szívem is megvigasztalódott. Jelen soraim csupán csak ezen érzeményemnek kifejezésére vannak szentelve: midőn Nagyméltóságodnak főpásztori hivatalához, a malasztanak és kegyelemnek egyedüli kútfejtől, a Szentlélek ajándokait kívánom, s azon felüli erőt, egészséget, és hosszú, megelégedett és nyugodt életet.

Fogadja Nagyméltóságod ebbeli buzgó kívánságomat felszentelt személye iránti tisztelettemnek s fiúi hűséges hódolatomnak jeléül, fogadja azt oly kegyes atyai leereszkedéssel, minő buzgó kebellem én ezen sorokat itt kórházi ágyamról, hosszantartó, súlyos betegségem által kimerült minden erőm édes megfeszítésével írom, ki magamat Nagyméltóságodnak atyai oltalmába, hathatós pártfogásába és magas figyelmébe ajánlom.

Fölszentelt jobbjának csókolása mellett maradván

Olmützi fogságomban, 1852. április 28.

Nagyméltóságodnak leghűségesebb kegyence
Szekeres György sk. kalocsa főmegyei misés pap

A felzeten: pr. 28. Jun. 1852. Pertract. Coloc. die 2. Julii 1852.

Forrás: KÉL.I.1.c. Szekeres György 1296/1852. Eredeti tisztázat.⁵⁹³

⁵⁹² Kunszt József érsek (Zubrohlava, 1790. jún. 28. – Pest, 1866. jan. 5.) az 1851-ben meghalt Nádasdy Ferenc utóda. Kinevezése még 1851 novemberében megtörtént, de installációjára csak e levél megírása után, 1852 május 15-én került sor.

⁵⁹³ Május hó folyamán Szekeresnek 40 forint segélyt küldtek.

127/a. Buda, 1864. május 3. – Gróf Pálffy Móric⁵⁹⁴ helytartó levele Kunszt József érsekhez, melyben fenntartásainak ad kifejezést Jámbor Pál* gimnázium igazgató személyével kapcsolatban.

3454. eln[öki] sz[ám] Magyarország kir[ályi] helytartójától

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Érsek Úr!

Nagyméltóságod előtt ismeretes lesz azon körülmény, hogy Jámbor Pál szabadkai iskola igazgató 1848-ik évben plébániáját elhagyván a honvéd seregbe lépett, s annál tisztí minőségben szolgált. A forradalom legyőzése után külhonba menekülván, kegyelem útján visszatért, s 1861. évben mint kihegyesi káplán országgyűlési képviselőnek megválasztott, s ezen minőségében a határozati párttal szavazott.

Jámbor Pál tehát ezen múltjánál fogva határozottan kormányellenes lévén, ezen érzelmeit 1862-ik évben sajtó útján megjelent egyházi beszédei című művében is tanúsította. Legújabbban pedig arról értesültem, hogy ő folytonosan régi érzelmeit táplálva, az ottani jó érzelmű lakosságnál megütközés és aggály nyilvánult afelett, hogy a szabadkai városi iskolát látogató ifjúság nevelésének vezérlete ezen egyénre van bízva, kinek mind a politikai múltja, mind jelen magaviselete az ifjúság okszerű nevelésének lehetőségét kizárja.

Nem mulaszthattam el tehát, hogy ezen adatokat Nagyméltóságoddal ne közöljem, bölcs belátására bízván ezen baj alkalmas módóni orvoslását, s midőn aziránti nézetemet kifejezném, hogy Jámbor korlátozásának egyik eszközül a lelkészek részére előszabott vizsga letételének meg nem engedése, vagy pedig Nagyméltóságod által eszközölhető visszahívása mutatkoznék célirányosnak, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy a nevezett igazgató iránti tapasztalatait, nézeteit, s netalán teendő intézkedéseit velem tudatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budán, 1864. május 3.

Gróf Pálffy Móric sk.

A felzeten: exhib. 1864. május 8.

Forrás: KÉL.I.1.c. Jámbor Pál 743/1864. Eredeti tisztázat.

127/b. Kalocsa, 1864. május 7. – Kunszt József érsek válasza gróf Pálffy Móric helytartónak Jámbor Pállal* kapcsolatban.

Nagyméltóságú erdödi gróf Pálffy Móric úrnak, Magyarország kir[ályi] helytartójának Budán

Folyó évi május hó 3-án 3454. eln[öki] sz[ám] alatt kelt fentbecsű leveléből értesemre esett, hogy Jámbor Pál érsek-megyébéli pap s szabadkai gimnázium igazgatója kormányellenes érzelmeit táplálva, magaviselete által az ottani ifjúság okszerű nevelésének lehetőségét kizárja. E körülményt annál nagyobb sajnálattal vettem, minthogy a nevezett igazgató, ki általam is jól ismert politikai vétségei miatt Bács megyébe kebelezett Jankovác mezővárosi plébánia javadalmától, melyet külföldre menekülván önkényleg elhagyott, érseki szentszékem fegyelmi ítélete következtében megfosztatott, s ki külföldről fölségi kegyelem útján történt visszatérése után Kalocsán hat hétig tartott, vétségének megfelelő bünbánati fegyelem szigorával részemről is fenytetett, kijelölt Hegyes községi lelkészi állomáson szigrú meghagyásom folytán reá

⁵⁹⁴ Vöröskői Pálffy Móric gróf 1812. júl. 12-én született. Katonai karriert futott be a császári hadseregben, 1848-49 idején őrnagyi rangban harcolt a magyar seregek ellen. 1859-ben már altábornagy, zágrábi hadosztályparancsnok. Az 1861-es országgyűlés bezárása után Ferenc József Magyarország kormányzójává nevezte ki, s ezt a tisztét 1865 júliusáig töltötte be. Ld. Pallas 13. köt. 730.o.

V. PAPI SORSOK 1848-51

különösen felügyelő s tántoríthatlan egyházas jelleme s józan politikai elveiről ismeretes t[iszteletbeli] kanonok s plébános⁵⁹⁵ oldala mellett, kápláni minőségben akként működött, hogy magaviselete a hivatalos jelentések szerint sem erkölcsi, sem politikai tekintetben kifogás alá nem esett, s papi hivataloskodásában az egyháziasság színvonalán állott.

Ami illeti az 1861. évben országgyűlési képviselővé történt megválasztását, eziránt gátló befolyással nem bírván, azon időben őt e térről nem tilthattam le, habár őtet az országgyűlés tartama alatt a józan politikai elvek követésére komolyan intettem, valamint nemkülönben nem működhettem ama körülmény ellen, midőn Jámber Pál az országgyűlés után hegyesi segédlelkészi állomására visszatérve Szabadka városa részéről az ottani gimnázium igazgatójává választatott, mely állomás elfoglalhatására tőle a kért engedélyt részemről megadtam, míg a fent nevezett város kijelölésére őtet ezen igazgatói állomásra a Nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanács kegyesen megerősíteni méltóztatott. Azonban ezen igazgatói minőségében is a hozzám érkezett hivatalos jelentések szerint hivatalának kellően megfelelt, s ellene mindekkorig semmi kifogás sem tétetett.

Hogy politikai érzelmei minő befolyással vannak az ifjúságra, e fölött örködni állomásomnál fogva eléggé képes nem lévén, ezt az illető hatóság köréhez tartozónak vélem. Jóváhagyásom nélkül sajtó útján 1862. évben megjelent egyházi beszédeire vonatkozólag pedig tiszteletteljesen megjegyzem, hogy ezen általam eszközendő köröztetés és ajánlás végett hozzám fölterjesztett egyházi beszédek utólagos egyházi bírálat alá bocsátván s magam is olvasván, bennök néhány hitbeli nem egészen helyesen használt kifejezésen kívül – mely hibákért azokat megýém papságával ajánlólag nem is köröztetém – kárhóztos elvet vagy célzást nem vettem észre.

Ennél fogva Jámber Pál gimnáziumi igazgatónak állomásátóli elmozdítatása íránt szerény nézetem szerint részemről azon oknál fogva sem intézkedhetem, mivel nem érzem magamat feljogosítva arra, hogy elmozdítsam őt azon állomásáról, melynek elfoglalására a Nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanács kegyes megerősítése folytán méltatott, miután pedig papi jelleme s erkölcsi magaviselete kifogás alá nem esik, s tetteken nyilvánuló politikai érzelmeiről ez ideig tényleges adataim nincsenek, ennél fogva indokom sincs arra, hogy tőle az előszabott zsinati vizsga letehetését megtagadjam, különben is plébánia javadalom elnyerhetésére egyhamar kilátása amúgy sem lehetvén, arra jó ideig igényt se tarthat.

Ezeknek tiszteletteljes közlése után fogadja Nagyméltóságod kitűnő tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel maradok

Kalocsán, 1864. május 7.

A felzeten: exped. 1864. május 9.

Forrás: KÉL.I.1.c. Jámber Pál 743/1864. Fogalmazvány.

⁵⁹⁵ Botka Mihály tb. kanonok, szentszéki ülnök, kiérdemesült esperes, hegyesi plébánosról lehet szó.

NÉVTÁR

Antunovich János 1815. jún. 15-én született Kunbaján. 1838-ban szentelték pappá, káplán, majd 1839-től érseki iktató. 1842-től Rudics báró meghívására Bácsalmás plébánosa. 1848-ban espereskerületi jegyző, 1851-től kerületi esperes. 1850 nyarán a felső-tiszai espereskerület nevében ő folytatott levelezést az 1848-49-ben szerepet vállaló papok büntetésének enyhítése ügyében Nádasdy Ferenc érsekkel. 1859-től kanonok, 1863: apát, 1866-ban bácsi prépost, 1875-től nagyprépost. 1876: bosoniai választott püspök. 1888. jan. 13-án halt meg Kalocsán. Számos homiletikai művet írt bunyevác nyelven, amelyeket saját költségén adott ki, és ingyenesen terjesztett. Lapot is indított a katolikus bunyevácok számára, amely melléklapjával 1870-1874 jelent meg Kalocsán az ő szerkesztésében és kiadásában: Bunyevacka i Sokacka Novine címmel, melléklapja: Bunyevacka i Sokacka Vila (Schem. 1888. 112.o. – Szinnyi I/195-196. – Lakatos 1998. 112.o.) 28, 36, 111-112, 120.

Bagó Gergely 1815. márc. 9-én született Kalocsán, 1838-ban szentelték pappá. 1846-tól főszékesegyházi hitszónok, karkáplán Kalocsán. Beszédei, a szabadságharc idején tanúsított magatartása miatt 1849. november 28-án az érsek felmentette addigi állásából és Kunbajára rendelte káplánnak. Bagót a döntés érzékenyen érintette, inkább elbocsájtását kérte néhány évre, de ezt a kérését megtagadták. 1850 áprilisában értesítette a szentszék, hogy tisztázó eljárás keretében öt hónap penitenciára (kötelező lelkigyakorlat, böjt) szólítják fel, melyet Duna-földváron, a ferences rendházban kell eltöltenie. Az előírt idő elteltével, 1850 szeptemberében valóban fel is oldozták, ezt követően Topolyán káplán, adminisztrátor majd 1855-től plébános, 1859: espereskerületi jegyző, 1862: esperes. 1869-től Kalocsán kanonok, 1873: címzetes apát, 1874-től az érseki tanítóképző igazgatója. 1885. okt. 2-án, Kalocsán bekövetkezett halálakor a káptalanban a főszékesegyházi főesperesi stallumot töltötte be. (Schem. 1885. 110. – Lakatos 1998. 113.o. – KÉL.I.1.c. Bagó György) 96, 106.

Barakovics Béla 1822-ben született, 1845-ben szentelték pappá. 1848-ban bajmoki káplán, 1849. január 22-én Szegeden honvédnak állt, április közepéig irodai munkát végzett, azután több csatában is részt vett. Augusztus 13-ig szolgált, de már június 6-án megsebesült, csak addig volt aktív. 1850 októberében oldozták fel kánonilag, szántovai káplán lett. Közben már elbocsájtását kérte, Amerikába szeretett volna menni missziós célzattal. Erre már nem kerülhetett sor, a szabadságharc idején szerzett fejsérülése súlyos volt, betegségéből már nem épült fel, 1851. ápr. 28-án Mateovicson meghalt. (Schem. 1848. (index), 1852. 102.o. – KÉL.I.1.c. Barakovics Béla) 34, 36, 53, 68, 77/a-c, 108.

Bende József 1823. jan. 30-án született Martonoson, 1846-ban szentelték pappá. Ezután csantavéri káplán, 1848 augusztusától a szeminárium prefektusa Kalocsán. Bizonyos nemzetőri feladatokat vállalt szeminaristái segítségével, pl. 1849. március közepén a szürodolmányokba öltöztetett teológusaival és egy csapat nemzetőrrel csónakon eveztek Paksra, hogy kiverjék a császári katonákat. Érkezésük idejére a császári erők már távoztak, így végül csak lelkesítő beszédet mondott Bende az összegyűlteknél, majd visszatért csapatával Kalocsára. Tábori lelkesítő tevékenységet is végzett Csantavér környékén, ahol sok menekült és katona gyűlt össze a szerb vérengzések miatt. Tábori lelkesítő kinevezésnek azonban az akták között nincsen nyoma. 1849 márciusában Gyulai Gaál Eduárd császári biztos már levélben kérte elmozdítását, fogollyá vételét (Sörös Imrével együtt) az érsektől. Mindezek miatt később tisztáznia kellett

magát, az eljárásban a csantavéri plébános tanúsága megvédte. Felmentésének másik oka, hogy 1849 június végén bizonyos értelemben szembefordult Sörössel, az ő esetét így enyhébben ítélték meg. Rövid ideig miskei káplán, majd 1852-től újra tanár a szemináriumban, 1853: teológiai doktor, 1855: a kalocsai tanítóképző hitoktatója. 1859-től óbecsei plébános, 1861: esperes, 1869: Szent Jakabról nevezett hermoi apát. 1878-tól kanonok-plébános Kalocsán, a tanítóképző és elemi iskola igazgatója. 1893: a kalocsai nagyszeminárium hittani és erkölcstani biztosa, a kegyes alapítványok felügyelője. Részt vett a Szent István Társulat munkájában. 1894. dec. 30-án halt meg Óbecsén. Cikkei jelentek meg a pesti papnövendékek Munkálataiban (1844-1846, eredeti és fordított dolgozatok), a Religioiban (1857-től) a Katholikus Néplapban (1857-től), a Pázmány Füzetekben (1856.), Bács-Bodrog vm. Tört. Társ. Évkönyvében (1890.), a Hitszónoklati Folyóiratban (1891.)

(Szinnyei I. 817. – Magyar Katolikus Lexikon I. 731. – Bárh 1975. 233.o. – Lakatos 1998. 116-117.o. – KÉL.I.1.c. Bende József) 78/a-b, 95.

Bódogh János 1815. dec. 5-én született Kecskeméten. 1841-ben szentelték pappá, a szabadságharc idején adai káplán. A szerb fosztogatások után nehézzé vált megélhetése, ezért táborba szállt, Bács vármegye védseregének hadi irodájában nyert alkalmazást alhadnagyi rangban. Tisztázó eljárása 1850 áprilisában fejeződött be, tovább káplánkodott, 1857-től kiskörösi adminisztrátor, 1870-től baracskai plébános lett, 1884. nov. 12-én halt meg Baracskán. (Schem. 1884. 110.o, 1885. 139.o. – KÉL.I.1.c. Bódogh János) 62, 83, 90/a-b., 103.

Buday Károly 1812. okt. 15-én született Zentán. 1835-ben szentelték pappá. 1848-ban adai káplán és az adai gyalogos nemzetőrség századosa. 1848. május 9-én a lakosság egy része törvénytelenül adai plébánossá választotta. A Bánság kiürítését követően elmenekült állomáshelyéről, és 1849 márciusában, Szegeden kelt levelében tábori papságot vagy tisztii állást kért a Nagyváradon alakuló vadászcsapatban. Miután egyházi előjárói elleneztek tábori lelkészi kinevezését, 1849 májusában kinevezték a nagykárolyi újonctelephez hadnagynak. 1849. augusztus 6-tól tábori lelkész Görgei Artúr tábornok hadseregében, majd Világosnál hadifogságba esett. A pesti cs. kir. hadbírószágon vizsgálatot folytattak ellene, de mivel tisztii kinevezésére nem derült fény, 1849. december 8-án beszüntették ellene az eljárást, majd december 11-én szabadlábra helyezték. A kalocsai szentszék bírósága 1851. szeptember 25-én kihágásai miatt az év végéig tartó szemináriumi fogságra ítélte. 1852. július 25-én feloldozták az irregularitás alól. 1852-56-ig segédlelkész volt Dautován, 1857-től plébános Csanádon majd 1874-től Dautován, itt is halt meg 1887. ápr. 7-én.

(Zakar 1999. 123-124.o. – KÉL.I.1.c. Buday Károly) 2, 4, 9, 11, 14, 21, 68.

Csicsáky József 1816. aug. 26-án született Kalocsán. 1841-ben szentelték pappá, további tanulmányokat folytatott, 1845-től teológiai doktor és tanár. 1848-ban a kalocsai nagyszemináriumban tanított egyháztörténetet és egyházjogot, majd vitába bonyolódott bizonyos teológiai, egyházfegyelmi kérdésekben egyházi előjáróival. 1848 október 31-én hiteles tanúk vallomására hivatkozva, de személyes meghallgatását mellőzve, eltiltották hivatalától. Reformnézetei miatt az egyházmegyei zsinat eseményeiből is kizárták. A szabadságharcban tábori lelkészként, kapitánnyként szolgált. 1849 februárjában Nádasdy érsek személyes kérésére kísért el a rácok ellen induló kalocsai nemzetőröket, ő „kézbesítette” az érsek által küldött 300 forintot, buzdító beszédet is mondott. 1849 szeptemberében az érsek felfüggesztette, papi működésétől eltiltotta, és tisztázó eljárásra hazarendelte (Csicsáky ui. ekkor a csanádi egyházmegye területén tartózkodott). A szentszék a kánoni vizsgálat után egyik legkorábbi ítéletét az ő esetében, 1850. január 22-én hozta, a deficienciát azonban Csicsáky

méltánytalannak, üldöztetésnek érezte, az erkölcsi elmarasztalást nehezen viselte. 1850 májusában elbocsájtását kérte a papi rendből. Többszöri levélváltás, személyes meghallgatás után végül 1850 augusztusában fejeződött be tisztázó eljárása. Utána almási káplán, 1854: adminisztrátor Sükösdön, 1855-től Kunbaján. 1859-től almási plébános, espereskerületi jegyző, 1869-től esperes. 1881-től szepes-landeki Szent Miklósról nevezett prépost. 1889. szept. 4-én halt meg Almáson.

(Schem. 1888. 115.o. – KÉL.I.1.c. Csicsáky József) 25, 76/a-b., 109, 110, 113, 114, 119.

Domsics Antal 1790. ápr. 15-én született Igalon, 1813-ban szentelték pappá. 1827-ben plébános Krusevlyán, 1837-től adminisztrátor Palánkán, 1839-től gákovai plébános. 1849 augusztusában a császári katonaság Gákován izgatás miatt elfogta, elhurcolták, négy hónapi vizsgálati fogság után szabadult. Mielőtt visszatérhetett volna állomáshelyére, 1850 januárjában Gákova 274 lakosának aláírásával német nyelvű panaszlevél érkezett Domsics ellen a szentszékhez, ennek ellenére a hatóság még megpróbálta az esperes kíséretében Gákovára visszahelyezni, de a fent említett tiltakozó levél, illetve az ehhez kapcsolódó vizsgálat eredménye miatt ez végül nem sikerülhetett. 1850 végén Domsicsnak felajánlották a horgosi adminisztrátorságot, majd felmentették a lelkipásztorkodás alól, miután 1851 novemberében újra a haditörvényszék elé idézték és hat évi várfogságra ítélték. Büntetéséből négy évet töltött le, 1856-ban, szabadulása után gyenge egészségi állapotára való tekintettel (halláskárosodás, kézremegés) nyugdíjazták. Ezután nővérénél, Szekszárdon élt, s a pécsi püspök megbízásából egy ottani kápolna adminisztrátoraként működött. 1869. szept. 21-én, Szekszárdon halt meg.

(Schem. 1861. 127.o. – KÉL.I.1.c. Domsics Antal) 86/a-c., 99, 105/a-b.

Fontányi Alajos 1812. jún. 20-án született Kulán, 1835-ben szentelték pappá. 1848-ban gajdobrai káplán, ugyanazon év nyarán Garára szerették volna áthelyezni, ez elől mindenáron menekült korábbi konfliktusai, személyes kellemetlenségei, illetve a rác nyelvtudás hiánya miatt. Inkább katonának szeretett volna lenni, elbocsájtást kért. Erre nem került sor, 1849-ben Szántován káplán. A róla szóló igazoló levelében szereplő táborlátogatáson kívül (1849 áprilisában, Perczel Mór táborában) valószínűleg több alkalommal is látogatott táborokat, 1849 júliusában, pontosan nem ismert körülmények között egy ilyen táborban lett Jellasics foglya. A báb Fontányit a zágrábi érseknek adta tovább, aki szeptember 12-én hazaküldte öt egyházmegyéjébe. Ekkor indítottak vizsgálatot ellene, tisztázó eljárása 1850 januárjában fejeződött be, amikor is felmentették. Folytatta kápláni munkáját, 1852-től obrovácsi adminisztrátor, 1864-től Garán adminisztrátor, 1875. ápr. 5-én halt meg uott.

(Schem. 1875. 99.o. – KÉL.I.1.c. Fontányi Alajos) 62, 91.

Fratrits Lőrinc 1813. aug. 9-én született Zomborban, 1837-ben szentelték pappá. 1838-tól bajsai plébános, itt érték az 1848-49-es események. 1849 augusztusában a császári katonák néhány közlemény kihirdetésének megtagadása, illetve felségsértés miatt elfogták, később ugyanezen okból öt évi, Olmützben töltendő várfogságra ítélték. 1850 júliusában szabadult, ezután kezdődő szentszéki tisztázó eljárása során V. Ferdinándot ismerte el Magyarország törvényes uralkodójaként, ezzel további bonyodalmat, újabb szentszéki pereskedést okozott. Végül bocsánatot kért, s a szentszék figyelmen kívül hagyta a felségsértést. Penitenciája letöltése után 1850 őszén rövid időre visszatérhetett szolgálati helyére, de hamarosan Szenttamáson, 1852-től pedig Ómoravicán adminisztrátor. 1869-től Tataházán adminisztrátor, ott is halt meg 1870. febr. 24-én. (Schem. 1861. 128.o, 1870. 104.o. – KÉL.I.1.c. Fratrits Lőrinc) 68, 115, 116, 117, 121.

Girk György 1793. ápr. 22-én született Baján, 1815-ben szentelték pappá, még ugyanebben az évben teológiai doktorrá avatták. Káplán Bikityen, Ókanizsán, 1816-tól teológiai tanár Kalocsán, történelmet és egyházjogot is tanít. 1828-tól kanonok, 1838: adyasi felszentelt püspök, 1839: érseki helynök, 1848: nagyprépost. 1848-49-ben érseki helynökként jelentős szerepe volt a hivatal mindennapos ügyintézésében, a döntéshozatalban. Szerepének fontosságát csak tovább növelték Nádasdy Ferenc távollétei. Gyakori címzettje ő az egyházmegyes papság leveleinek. 1852-től pécsi püspök, Ferenc József valóságos belső titkos tanácsossá, a vaskoronarend I. osztályú lovagjává nevezte ki, IX. Piustól pedig római grófi címet kapott. 1868. nov. 24-én halt meg Budán.

(Szinnyei III. 1219. – Pallas VIII. 33. – Katolikus Lexikon II. 202. – Lakatos 1998. 124-125.o.)

Horváth Ferenc 1818. szept. 6-án született Baján, 1844-ben szentelték pappá. Teológiai doktor, 1848-ban a Nagyszeminárium prefektusa (praefectus studiorum) Kalocsán. Nézetei miatt szentszéki fegyelmi eljárást indítanak ellene, fenyítésben részesül, addigi tisztétől felmentik, és 1851-től egészen 1866-ban bekövetkezett haláláig (Buda, 1866. okt. 29.) a bajai gimnázium igazgatója. (Schem. 1848. index és 167.o. – KÉL.I.1.c. Horváth Ferenc) 36.

Horváth Ignác 1820. júl. 31-én született Szabadkán, 1844-ben szentelték pappá. 1848 tavaszán helyezték át Szontáról Szabadka Szent Rókus plébániához káplánnak, áthelyezését fegyelmi problémák (személye ellen szóló panaszok, ezzel kapcsolatos vizsgálatok) előzték meg. Tábori lelkészi állásért folyamodott a hadügyminisztériumhoz, majd honvéd őrmester lett a 3. Ferdinánd huszárezredben. Görgei tábornok 1849. május 15-én nevezte ki a Kmety-hadosztály tábori lelkészének. 1850 áprilisában lezajlott tisztázó eljárása során hadi szolgálatának okaként a haza veszedelmét és a szerb dúlást említette, harmadik okként anyja nehéz anyagi helyzetét. Ezután a penitencia hónapjait a bácsi ferenceseknél töltötte, 1850 decemberében mentették föl az irregulatio alól. Ezután Garán, Bajmokon káplán, később 1856-tól Bácsborsódon aminsztátor, 1864-től Dusnokon plébános, ahol újabb fegyelmi ügyek merültek föl vele kapcsolatban, indulatos ember lévén káplánjaival és más személyekkel is állandó viszályai voltak. A kiegyezés után a Kalocsa városi honvédegylet tagja volt. 1893-ban nyugalomba vonult, 1894-ben aranymisés, 1897. ápr. 24-én halt meg Dusnokon. (Zakar 1999. 135.o. – Schem. 1897. 131.o. – KÉL.I.1.c. Horváth Ignác) 53, 81, 84/a-b, 100, 124.

Jámbor Pál 1821. jan. 16-án született Pakson. Már kalocsai kispapként lelkesedett az irodalomért, „magyar iskolát” szervezett kispap társai számára. 1844-ben szentelték pappá, káplánkodása után 1848-ban jankováci plébános. A szabadságharc idején a közoktatási minisztériumban alkalmazták, utána Párizsba emigrált, ahol fordítói, írói munkából élt. Papi szolgálati helyének elhagyása miatt a szentszék plébániai javadalma elvesztésére ítélte 1850 májusában. Ezután szolgálaton kívül helyezték, 1859-ben hazatért, majd 1860-tól káplán Hegyesen, 1861-től gimnázium igazgató Szabadkán, az egyházmegye keretein kívüli szolgálatban. 1861-ben a kulai kerületben országgyűlési képviselővé választották (a határozati párt híve volt), 1867-71 között ugyanezen kerület képviselője volt. Az 1871-ben kilépett az egyházi rendből, 1882-ben igazgatóságáról is lemondott. Halálos ágyán visszatért a katolikus hitre. 1897. ápr. 14-én halt meg Szabadkán. Fontosabb munkái: Párisi emlékek. Szabadka, 1861. Egyházi beszédek. Szabadka, 1862. Magyar irodalom története. Pest, 1863. Számos politikai cikk, irodalmi munka szerzője, versei, elbeszélései, tárcái és drámái 27 füzetes sorozatban jelentek meg. (Révai X/756. – Szinnyei V/326-331 – Schem. 1871. – KÉL.I.1.c. Jámbor Pál) 23, 35, 36, 68, 70, 127/a-b.

Lehoczky Imre: 1822. okt. 30-án született Szivácon. 1846-ban szentelték pappá, baracscai, majd bezdáni káplán. 1850 áprilisában folyt tisztázó eljárása során megemlítette, hogy honvédként 1849. augusztus 13-ig volt fegyverben. Penitenciájának letöltése után felfüggesztését 1850 szeptemberében oldották föl. Sükösdre helyezték káplánnak, de kinevezésében megtiltották neki, hogy Bajára járjon, s ott bizonyos (meg nem nevezett) káplán urak baráti társaságát keresse. E kinevezési záradék miatti felháborodásában november 7-i dátummal latin nyelvű, kemény hangú levelet írt a szentszéknek, sértőnek nevezve az eljárást. Erre november végére újabb szentszéki idézést kapott. Ezután higgadtabb fejjel, átgondolva a történeteket, az idézés előtt visszakozott, elnézést kérve. 1862-től a Szabadka Szent Teréz plébánián adminisztrátor, 1867-től Bátyán plébános, itt halt meg 1875. febr. 12-én. (Schem. 1875. 104.o. – KÉL.I.1.c. Lehoczky Imre) 68, 82, 123.

Márkus Lajos 1809. márc. 24-én született Abán (Fehér vm.). 1832-ben szentelték pappá, 1840-től érseki házi káplán, majd ceremonárius. 1845-től hajósi plébános. 1848-ban nézetei miatt szentszéki fegyelmi eljárás indult ellene, de nem mozdították el, hajósi plébános maradt egészen haláláig. 1885. dec. 27-én halt meg Hajóson. (Schem. 1884. 119.o. – KÉL.I.1.c. Márkus Lajos) 37, 40, 44.

Mészáros Ignác 1820. febr. 3-án született Ókanizsán. 1843-ban szentelték pappá, 1848-ban zombori káplán. 1850 áprilisában kelt, tisztázó eljárása során tett vallomása szerint számos csatában vett részt (Tarcál, Tokaj, Kápolna, Bicske, Isaszeg, Nagysarló, Komárom, Buda), egészen Világosig szolgált, mint honvéd őrmester. Penitenciáját a bajai ferenceseknél töltötte, utána 1850 októberében fölmentették, Bajaszentistvánra került káplánnak. 1853-tól adminisztrátor Pacséren, 1864-től Tataházán, 1869-től plébános Topolyán. 1870-től espereskerületi jegyző, 1878-tól plébános Ókanizsán, a Boldogasszonyról nevezett Jóth-i prépost. 1884-től esperes. 1889. nov. 4-én halt meg Ókanizsán. Végredeletében jelentős tanügyi alapítványokat tett. (Schem. 1889. 126.o. – KÉL.I.1.c. Mészáros Ignác) 62, 68, 73/a-b, 107.

Nádasdy Paulai Ferenc gróf, kalocsa-bácsi érsek 1785. március 3-án született Bécsben, 1807. március 7-én szentelték pappá. Előbb drégelypalánki plébános, majd kerületi alesperes lett. 1816. október 4-től esztergomi kanonok, 1817-től szekszárdi címzetes apát. 1819-től a pesti központi szeminárium kormányzója. 1823. február 28-tól váci püspök, 1845 májusától pedig kalocsai érsek lett. 1848/49-ben az ország rangidős püspöke, mivel Kopácsy József prímás halála után a primási szék előbb üresen állt, majd ugyan V. Ferdinánd kinevezte Hám János szatmári püspököt esztergomi érsekké, de a római szentszék jóváhagyását nem kapta meg. 1851. július 22-én halt meg Kalocsán. Életében mintegy 300 ezer forint értékű kegyes alapítványt tett. (Szinnyei IX.492-493.)

Opicz Sándor 1825. nov. 21-én született Szabadszenttornyan (Békés vm.). 1848-ban fejezte be a szemináriumot, ekkor már két éve dolgozott az érseki irodán kancellista, illetve szentszéki írnoki beosztásban. 1848. december 13-án szentelték pappá, kápláni állomáshelyét azonban nem foglalta el, 1849 februárjában érseki beleegyezéssel katona lett. Öt hónapos szolgálat után ott volt Görgői fegyverletételénél, beszámolója szerint egy muszka őrnagy engedte szabadon őt és csapatát, így került haza. Tisztázó eljárása 1850 áprilisában megkezdődött, de betegsége hátráltatta, végül 1850 júniusában négy hét deficienciát írtak elő számára, ebből kettőt kijárási nélküli elzárással, böjttel kiegészítve. 1850 augusztusában mentették föl büntetése alól, Hegyesre, később Jankovácra került káplánként, majd számos további kápláni állomás után

1864-től adminisztrátor Adorjánban, 1867-től plébános ugyanott, 1868-tól Adán plébános. 1861-ben, 1865-69 között országgyűlési képviselő. 1889-ben tiszteletbeli kanonok. 1898. jan. 15-én halt meg Adán. Munkái: A bűn büntetése. Karácsonyi játék 3 felvonásban. Bp. 1896. (Népiratok 123.) A pogány megtérése. Karácsonyi játék 3 felvonásban. Bp. 1896. (Népiratok 124.) Békesség az embereknek. Bp. 1897. (Népiratok 139.) (Lakatos 1998. 147.o. Szinnyei IX. 1312. – Schem. 1890. 128-129.o. – KÉL.I.1.c. Opicz Sándor) 62, 68, 69, 87.

Piukovics Dénes 1825. ápr. 8-án született Tataházában, 1848 áprilisában szentelték pappá, ezután Szontán káplán. A lelkes fiatalember 1848 őszétől honvédként szolgált, hadnagyi rangot ért el, 1849 októberében jelentkezett újra papi szolgálatra. Tisztázó eljárása 1850 áprilisában kezdődött, októberben oldották föl felfüggesztését, Felsőszentivánon káplán lett. 1853-tól Bikityen plébános, ott is halt meg 1875. szept. 10-én. (Schem. 1875. 107.o. – KÉL.I.1.c. Piukovics Dénes) 68, 71/a-b, 72, 93.

Sándor József 1817. jan. 26-án született Magyarakanizsán. 1840-ben szentelték pappá, 1848-ban káplán Topolyán. Kápláni évei alatt fegyelmi problémák merültek fel vele kapcsolatban, szenvedélyes kártyás volt, egyházi előjárói emiatt meg is intették. A szabadságharcban az első honvéd vadászvezetked katonája, majd 1849 márciusától tábori lelkésze. 1850 februárjában zajló tisztázó eljárása után nyolc nap deficienciát kapott, majd fajszi káplánként folytatta működését. 1858-tól adminisztrátor Kucorán. 1861-63 között betegsége miatt nyugalmazták, fürdőkúrákon vett részt, ezek költségeit egyházmegyéje fedezte. 1863-tól segédlelkész Martonoson, 1865-től Dautován. Itt halt meg 1873. aug. 15-én. (Zakar 1999. 152.o. – Schem. 1873. 106.o. – KÉL.I.1.c. Sándor József) 87, 94/a-c, 102.

Sörös Imre 1817. október 13-án született Dunaföldváron. Középiskolai tanulmányai után előbb jogot tanult, majd 1838-ban kezdte meg Kalocsán teológiai tanulmányait. 1842-ben szentelték pappá, majd Gádon káplán. 1844-től a Religio és Nevelés c. katolikus lap állandó munkatársa Pesten. 1846-tól érseki könyvtáros Kalocsán, ugyanebben az évben letette a teológiai doktorátust. 1848-ban a változások lelkes támogatója. A nemzetőri megmozdulásokban részt vett, beszédeivel buzdított. Kalocsán az Olvasókör, ill. megváltozott nevén 1848-tól Szabadság-Kör (vagy másképpen Szabadság Társaság) elnöke volt. Rendszeres beszédeiben kiállt a magyar szabadság ügye mellett, élesen bírálta a Habsburg dinasztia és általában a királyságot mint államformát. A császári katonaság már 1849 márciusában felszólította az érseket Sörös Imre (és Bende József) elfogatására és kiadására. A szónoki hív Söröst időnként a szószéken is elragadta, így történt pl. 1849. június 21-én, amikor az orosz invázió alkalmával elrendelt könyörgésekkel kapcsolatban mondott beszédet. Ez a híressé vált beszéd lett később az ellene felhozott vádak legfőbb bizonyítéka. A szabadságharc végeztével menekülnie kellett, több mint egy éven át Dunaföldváron, ill. felső-bácskai területeken bújdosott. 1850. szeptember 21-én Sörös megjelent Kalocsán a szemináriumban. A rendőri hatóságok hamarosan tudomást szereztek hollétéről, és másnap este elfogták és Pestre kísérték. 1852. május 5-én 10 évi várfogságra ítélték, Josephstadtban raboskodott, majd, 1856. július 12-én kegyelmet kapott. Büntetése idején az egyházmegye pénzsegélyekkel támogatta. 1856-tól folytathatta papi működését, jankováci káplán, 1867-től adminisztrátor Dunapatajon, 1876-ban nyugalmazták. 1887. május 17-én halt meg Dunapatajon, temetésén rég nem látott tömeg tisztelettel emléke előtt. Két cikke jelent meg a Munkálatokban (Pest, 1840.) Az egyház egységéről szent Ciprián után, és A pap kötelessége társalkodását illetőleg címmel.

(Szinyei XII. 1319. – Schem. 1887. 126.o. – KÉL.I.1.c. Sörös Imre – Udvardy 1948. 95-96.o.) 22, 25, 41-43, 45, 46, 68, 78/a, 95, 97/a-b, 98.

Szekeres György 1807. ápr. 24-én született. 1849-ben nádudvari adminisztrátor, 1849 augusztusában császári katonák hurcolták el, miután a császár ellen a szószezből illetlenül kikelt. Tíz évi várfogságra ítélték, büntetését Olmützben töltötte. Fogságából 1852-es levele az utolsó életjel, ekkor már három éve volt fogságban. Az 1853-as sematizmusban még szerepel, azután a következő évben már csak röviden halálának dátumát közlik: 1853. júl. 29. (Schem. 1853. index és 94.o. – KÉL.I.1.c. Szekeres György) 68, 85/a-b, 104, 122, 126.

Szemes József 1807. márc. 7-én született Somorján (Pozsony vm.), 1832-ben szentelték pappá. Több kápláni állomáshely után 1848-ban regőcei káplán, de fegyelmi eljárás keretében áthelyezték Kerénybe. Az áthelyezéssel kapcsolatos szóbeszéd, vádak kapcsán elégtételt kért, de nem kapott, sőt hamarosan, 1848 októberében a kerényi plébánossal is összeveszett, ott is áthelyezését kérték. Tulajdonképpen az újabb fegyelmi ügy lezárása előtt jelentette be, hogy katonának áll. 1850 júniusában tett tisztázó vallomásából kiderül, hogy 1849. aug. 13-ig honvéd volt, 22 csatában vett részt, a fegyverletétel után még 9 hónapot kényszerűen szolgált a császári seregben. 1850 novemberében oldották föl egyházi felfüggesztését, utána Hódságon káplán, 1852-től adminisztrátor Novoszellón, majd 1855-től egészen 1868. szept. 12-én bekövetkezett haláláig plébános ugyanott. (Schem. 1868. 139.o. – KÉL.I.1.c. Szemes József) 68, 74.

Szép Ferenc 1809. júl. 3-án született Szabadkán. 1833-ban szentelték pappá, 1848-ban Szabadka Szent Teréz plébánia káplánja volt. Tábori lelkészkedett, hetilapot szerkesztett Honunk állapota a nép fölvilágosítására címmel (Szabadkán jelent meg 1848 novemberétől 1849 januárjáig). Tisztázó eljárása, négy havi elzárása után 1850 augusztusától csantavéri káplán, 1854-től adminisztrátor Szabadka-Szent Teréz, 1855-től egészen 1856. szept. 10-én bekövetkezett haláláig plébános uott. Munkái: Bács vármegye év-századai. Újvidék, 1837. (költemény) A gyümölcsfa tenyésztés és nemesítés okszerű módja... Szabadka, 1847. Kath. Katekizmus uott. (Szinyei XIII. 777-778. – Schem. 1856. 79, 138.o. – KÉL.I.1.c. Szép Ferenc) 68, 118, 125/a.

Tóth Pál 1823. jan. 3-án született Örkényben. 1846-ban szentelték pappá, 1848-ban kulai káplán. 1849 áprilisától Perczel Mór tábornok kinevezése alapján tábori lelkész, munkájához joghatóságot kért és kapott is Kalocsáról. Tábori lelkészi szolgálata után visszatérhetett Kulára, káplánkodása után 1865-ben Fajszon plébános, ott halt meg 1866. jan. 25-én. (Schem. 1866. 147.o. – KÉL.I.1.c. Tóth Pál) 79/a-c, 80/a-b, 88.

Válics János 1821. febr. 8-án született Kalocsán, 1844-ben szentelték pappá. 1848-ban temerini káplán, a rácdúlás elől Kalocsára húzódott, itt újabb állomáshelyül Bányát jelölték meg, majd Kupuszinára rendelték, szintén káplánnak. Beállt a mozgó nemzetőrségbe, majd 1849. március 24-én honvéd lett, erről az egyházmegyét nem értesítette. Temesvári fogsága után itthon 1850 áprilisában zajlott tisztázó eljárása, a deficienciában töltött hónapok után októberben mentették föl, visszatérhetett Temerinbe káplánnak. 1862-ben adminisztrátor Borsódon, 1869-ben plébános Madarason, 1888-ban tiszteletbeli kanonok, 1894-ben aranymisés, 1903. nov. 3-án halt meg Madarason. (Schem. 1903. 165.o. – Lakatos 1998. 160.o. – KÉL.I.1.c. Válics János) 68, 92.

NÉVTÁR

Volarich György 1814. ápr. 18-án született Veprovácon, 1837-ben szentelték pappá. 1848-ban Zentán káplán, majd 1848 októberétől kezdődő honvéd hadnagyi szolgálata után 1850 áprilisában került sor tisztázó eljárására. Tisztulási, elcsendesedési idejét április végétől november végéig Baján, a ferenceseknél töltötte. A feloldozás, eskütétel után Bajára került káplánnak, majd Nemesmiliticsen káplán, 1852-től plébános. 1864-től Csonoplyán plébános, 1870-től espereskerületi jegyző. 1875. ápr. 9-én halt meg plébániáján. (Schem. 1875. 112.o. – KÉL.I.1.c. Volarich György) 62, 68, 75, 101.

FOGALOMTÁR

- adminisztrátor*: Hivatalos hatóságot helyettesítő személy. Plébániai adminisztrátor: plébános helyettes vagy plébánia kormányzó, vagyis a plébánia vezetésével ideiglenesen, nem teljes joghatósággal megbízott személy.
- áldozár*: felszentelt pap, áldozópap, vagyis a szentmise áldozatot bemutató személy. A kötetben áldor változatban is előfordul.
- breviarium*: ld. *zsoltosma*
- census lecticalis*: ld. *párbér*
- congrua*: ld. *kongrua*
- consistorium*: ld. *szentszék*
- decima*: ld. *tized*
- deficiencia* v. *defitientia*: az idős és munkaképtelenné vált papok otthona. Épülete a Nagyszeminárium mellett állt, azzal közös volt a kezelése, igazgatása is. A deficiencia lakói számára felügyeletet, ellátást kellett biztosítani, így az intézmény alkalmas volt fegyelmi problémák esetén egy-egy berendelt egyházi személy megfigyelésére, „fogvatartására”. Kézenfekvő megoldásként a tisztázó eljárás alatt álló papokat ide helyezték el, itt töltötték le általában a penitenciaként kirótt elcsöndesedési, lelkigyakorlatos időszakot.
- dézma*: ld. *tized*
- dispozíció*: rendelkezés, utasítás, egyházi szóhasználatban gyakran papi szolgálati helyek feletti rendelkezést jelent, azaz papi személyek áthelyezését értik alatta.
- főkegyúri jog*: hagyományosan a magyar király által gyakorolt, egyházzal kapcsolatos jogok együttese, pl. püspökök, prépostok és apátok kinevezése, és az egyház világi vonatkozású ügyeibe (pl. birtokok, egyházi jövedelmek kezelése) történő beavatkozás joga.
- fundus instructus* v. *fundus instructus bonorum*: gazdasági készülleti alap, jószágkészületi alap, amely egyaránt jelentette az ingatlant és annak működtetéséhez szükséges felszerelést. Meghatározása általában valamilyen alapító cselekményhez, javadalmazáshoz kötődött, s a későbbiekben a vagyon gyarapodásával szabadon gazdálkodtak, de a *fundus instructus*-t, az alapokat jelentő vagyont tiszteletben tartották, módosításához külön engedélyek voltak szükségesek.
- helynök*: v. érsek-helyettes, általános helynök: az érsek helyettesítésével megbízott személy, aki a főpapot egyrészt távollétei idején, másrészt általában mindennapos kormányzati ügyintézésében mentesítette.
- információ* v. *informatio*: az egyházi személyekről kb. éves gyakorisággal az érseki központ számára írt jelentés. A káplánok magaviseletéről a plébánosok jelentettek, a plébánosokról az illetékes esperesek jelenthettek. Utóbbiakról ritkábban születtek jelentések.
- investitio*: szó szerint beruházás, beavatás, a plébánia javadalmába történő beiktatást is jelenthette.
- káptalani helynök* v. *káptalani helyettes*: a káptalan testülete által a püspöki szék üresedésékor választott helynök vagy helyettes.
- kegyúr/kegyuraság*: egyházi javadalomhoz kötött felügyeleti jog. A plébániák kegyúra általában a területileg „illetékes” földbirtokos volt. A kegyúr felügyelt a javadalomra, gondoskodott annak karbantartásáról. A felújításhoz épületanyagot birtosított és fedezte a felmerülő költségeket. A kézi- és ígasmunkát a hívek adták. Hozzájárulhatott a plébános javadalmazásához, szükség esetén kiegészítette a nagyon lecsökkent javadalmat. Kötelezettségeiért „cserébe” bizonyos jogok illették meg, így pl. a plébános választásával kapcsolatban, ui. az

püspöki jelöltek közül választási joggal bírt ebben az esetben (általában három jelölt közül választhatott), s további tiszteletbeli jogok is megillették a közösség életében.

kilenced: a jobbágyság földesúri szolgáltatása a 14-19. században. A földesúr gyakran már a tized előtt kivette a maga kilencedrészét a terményekből. Kilencedet a méhek és bárányok után is szedtek. Az 1848-as áprilisi törvények a kilencedet is eltörölték.

kongrua: a szegényebb papok, lelkészek jövedelmének kiegészítésére szolgáló pénzalap, melynek egyik forrása az egyházi nagyjavadalmasoktól beszedett hozzájárulás volt. A szó másik értelmében a papi jövedelmek meghatározott minimuma.

majorság: a földesúr saját kezelésében tartott földje.

patronus/patronatus: ld. kegyúr, kegyuraság

párbér: a plébános egyik adószerűen, családonként beszolgáltatott jövedelmi forrása

prelátus: főpap, nagyobb egyházi méltóság

robot: a földesúri szolgáltatások egyike, tulajdonképpen munkajáradék, mellyel a jobbágyság tartozott földesúrnak

sedecima: ld. tizenhatod

sindicus/syndicus: „az egyház atyja”, a templom atyja, vagyis a plébánia gondnoka

stallum: kanonoki szék, a kanonokok ülőhelye a székesegyházban, átvitt értelemben az egyes káptalani méltóságokat is jelentheti.

stóladij: bizonyos egyházi szolgáltatásokért – pl. keresztelés, házasság, temetés – a hívek által fizetendő egyházi illeték.

szentszék: 1. egyházi bíróság, amelynek a feudális korban nemcsak egyházi, hanem világi személyek peres ügyeiben is nagy szerepe volt. A szentszékek ui. egyfelől a papi rend saját bíróságai voltak, (kivéve az egyházi személyek birtokpereit, melyekben a királyi bíróságok voltak illetékesek), másfelől ők törvénykeztek a szentségekkel pl.: (házassággal) kapcsolatos ügyekben, végrendeletek, hozományok vitatott részleteiben és egyéb erkölcsi kérdésekben (p.: hamis eskü). 2. gyűlés, tanácskozás, az érseki egyházkormányzat végrehajtó fóruma, döntéshozó testülete. Ennek a testületnek a jegyzőkönyvei, az ún. protocollumok szerepelnek hivatkozásként számos helyen a kötetben. A bírósági fórum és a mindennapos döntéseket hozó, kormányzati-tanácsadó testület külön ülésezett, de mindkettőt lényegében ugyanazok a személyek alkották.

szőlőkilenced: jobbágysági adófajta a feudalizmus idején. Eredetileg a borból adandó egyházi tized és a földesúri kilenced is bele tartozott. Az egyházi dézsmáról a tized egészével együtt lemondott a klérus. A kötetben annak a kilencednek az elvesztéséről, illetve az érte igényelt állami kártalanításról van szó, amelyet az egyházi méltóságok korábban, mint földbirtokosok kaptak. A szőlődézsmát a népképviselői országgyűlés 1848 szeptember 15-én törölte el.

tanulmányi alap: II. József 1782-ben hozta létre a Mária Terézia által 1773-ban megszüntetett jezsuita rend vagyonából. Később más felszámolt szerzetesrend vagyona is belekerült. Az egyházi oktatási rendszer finanszírozására szolgált.

tized: a feudalizmusban a föld terméséből, állatokból és bizonyos ipari termékekből az egyháznak járó szolgáltatás.

tizenhatod: a plébániát illető járandóság, a tized része. A tizedet elvben egészében a püspök kapta meg és egyházmegyéje intézményeinek fenntartására kellett azt fordítania. A középkorban így azután a tized negyedét (quarta) szokás lett átengedni a plébánosoknak. Később az újonnan alakult egyházak plébánosai és a filiák káplánjai csak az említett quarta negyedét, vagyis a tizenhatodot kapták meg.

úrbér (urbura): a jobbágyságok használatáért fizetendő feudális földjáradék a földbirtokos, mint tulajdonos számára. Nem tartoztak bele az állami adók, az egyházi tized és a vármegyei háziadó sem. Az 1848/ IX. tc. törölte el.

úrbéres föld: jobbágytelek, melynek használatáért, birtoklásáért feudális földjáradékkal (pénzbeli, természetbeni vagy munkajáradék) tartozott a jobbágy.

vakancia/vacantia: a püspöki székek üresedése. A betöltetlen püspökségek jövedelmei (intercalaria) az államkincstárba folytak be

vallásalap (Cassa Parochorum): Eredetileg III. Károly hozta létre 1733-ban, a plébánosok segélyezése céljából. II. József 1782-ben a felosztatott szerzetesrendek és kolostorok javai mellett a főpapok ún. várépítési hozzájárulását is a vallásalapba olvasztotta, s az alapot a Magyar Kamara kezelte. Ezen felül az uralkodó ugyanebben az évben összeíratta az egyházi vagyont és jövedelmeket és azokat is a vallásalap ellenőrzése alá helyezte.

vicarius generalis v. *vikárius*: ld. *helynök*, általános helynök

zsolozsma: a nap meghatározott időpontjaiban végzendő papi imádság

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁCS TIBOR: A római katolikus egyház szerepe az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében. *Belvedere Meridionale* 11. (1999/7-8.)
- BÁRTH JÁNOS: Adalékok az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc kalocsai történetéhez. In: *Cumania III. Bács-Kiskun megyei múzeumok közleményei*. Kecskemét, 1975. 229-244.o.
- BONA GÁBOR: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. I-III. Heraldika Kiadó, Budapest, 1998-99.
- BONA GÁBOR: Tábornok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Heraldika Kiadó, Budapest, 2000. (Harmadik átdolgozott, javított kiadás.)
- HERMANN RÓBERT (Szerk.): A forradalom és szabadságharc története. Budapest, 1996. (A vonatkozó egyháztörténeti részeket ZAKAR PÉTER írta)
- IVÁNYOSI-SZABÓ TIBOR: Bács-Kiskun megye az 1848-49-es szabadságharc idején Kecskemét, 1988.
- F. KISS ERZSÉBET: Az 1848-1849-es magyar minisztériumok. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 7. Sorozatszerkesztő: EMBER GYÖZÖ.
- LAKATOS ANDOR: A Kalocsai Főszékeskáptalan Levéltára. Kalocsa, 1998. Kalocsai Múzeumi Értekezések 4. Szerk.: ROMSICS IMRE
- Magyar történelmi fogalomtár. Szerk.: BÁN PÉTER. Bp. 1989.
- Magyarország hadtörténete. Főszerk.: LIPTAI ERVIN. I. A honfoglalástól a kiegyezésig. Szerk.: BORUS JÓZSEF. Zrínyi Katonai Kiadó, 1984.
- Magyarország története 1848-1890. I-II. Főszerk.: KOVÁCS ENDRE, Szerk.: KATUS LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. (Második, javított kiadás.)
- Magyarország Történeti Kronológiája III. 1848-1944. Főszerk.: BENDA KÁLMÁN. Akadémiai Kiadó, Budapest 1982.
- MANSI, JOANNES DOMINICUS: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. Parisiis MDCCCII.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: A katolikus papság és a politika 1848 tavaszán. In: *Vigilia*, 1998.10. 740-745.o.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: Konfrontáció vagy kooperáció? A katolikus püspökök értekezlete és tanácskozása Eötvös miniszterrel, egy résztvevő szemszögéből (1848 május-június) In: *Magyarország a nagyhatalmak erőterében (Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára)* Szerk.: MAJOROS ISTVÁN Pécs, 2000. 535-558.o.
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: A radikális katolikus alsópapság követelései és az egyházi vezetés reagálása 1848-ban „Egyház és politika a XIX. századi Magyarországon” konferencia kötete. szerk. HEGEDŰS ANDRÁS-BÁRDOS ISTVÁN Esztergom, 1999. 57-82.o.
- UDVARDY JÓZSEF: A Kalocsai Főegyházmegye története 1848-49-ben. Kalocsa, 1948. Tanulmányok a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történetéből 2. szám. Kézirat, 98 pp. (Főszékesegyházi Könyvtár, Kalocsa)
- WINKLER PÁL: Kalocsa története különös tekintettel politikai és szellemi kultúrájának fejlődésére Árpád Könyvek 11-12. szám Kalocsa, 1927.
- WINKLER PÁL: A papnevelés története a kalocsai egyházmegyében Írta: Árpád könyvek 47. szám. Kalocsa, 1934. 31-36.o.
- ZAKAR PÉTER: A Kalocsa-Bácsi Érsekség 1848/49-ben in: *Kalocsa történetéből* (Szerk.: Koszta László) Kalocsa, 2000. 283-305.o.
- ZAKAR PÉTER: A magyar hadsereg tábori lelkeszei 1848-49-ben. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1999. METEM Könyvek 23.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A kötetben a könnyebb olvashatóság kedvéért igyekeztünk a rövidítéseket feloldani. Elsősorban a latin nyelvű részekben, s a latin nyelvű irattári jegyzetekben maradtak feloldatlan rövidítések, a következőkben röviden megemlítjük a legfontosabb eseteket:

aeppus – érsek (archiepiscopus, lat.)
cons. – szentszék (consistorium, lat.)
Cons. Col. vagy Cons. Coloc. – Kalocsai Szentszék (Consistorium Colocense)
cons. eppus – felszentelt püspök (consecratus episcopus, lat.)
eppus – püspök (episcopus, lat.)
exp. – elküldetett (expeditum, lat.)
ft. vagy frt. – forint
KÉL. – Kalocsai Érseki Levéltár
KÉL.I.1. – Az Érseki Hivatal iratai (fond)
KÉL.I.1.a. – Egyházkormányzati iratok (állag)
KÉL.I.1.b. – Plébániai iratok (állag)
KÉL.I.1.c. – Perszonális iratok (állag)
lect. – olvasatott (lectum, lat.)
m.k. – maga kezével
m.p. – sajátkezűleg (manu propria, lat.)
n.b. – megjegyzendő (nota bene, lat.)
No. – szám (numero, lat.)
pft. – pengőforint
praes. – bemutatott (praesentatur)
prot. – jegyzőkönyv (protocollum, lat.), de irat felzetén iktatást jelenthet
s.a.t. vagy sat. – stb.
t.i. vagy ti. – tudniillik
vic. gen. – általános helynök (vicarius generalis, lat.)

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

BEVEZETŐ.....	5
I. AZ ÁPRILISI TÖRVÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI.....	9
1. Bécs, 1848. május 5. – Gróf Nádasdy Paulai Ferenc kalocsai érsek körlevele megyés papságához, melyben üdvözlí a politikai változásokat, figyelmeztet az újonnan kapott személyi szabadságjogok mértékletes felfogására. Vázolja az állam és a katolikus egyház kapcsolatainak átalakulását, végül külön kitér a sajtószabadság értékelésére.	13
2. Ada, 1848. május 9. – Ada város beadványa, hogy Nádasdy Ferenc érsek hagyja jóvá Buday Károly helybeli káplán hívek által történt plébánossá választását.	18
3. Kalocsa, 1848. május 13. – A kalocsai érseki szentszék határozata arról, hogy az újonnan alakult Vallás- és Közoktatási Minisztérium rendelete áttételesen úgy értelmezhető, hogy a továbbiakban sem a hívek gyakorolják a kegyúri jogot. Így az adai plébánosválasztás a világi törvények szerint is érvénytelen.	20
4. Ada, 1848. május 16. – Ada beadványa Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy hagyja jóvá Buday Károly adai káplánnak a hívek által történt plébánossá választását.	21
5. Bécs, 1848. május 16. Gróf Nádasdy Ferenc érsek főmegyei papságához intézett körlevele, amelyben a katolikus felsőklérus által indított autonómia-mozgalom okait, céljait és működését részletezi, valamint papjait annak támogatására buzdítja.	22
6. Bécs, 1848. május 21. – Nádasdy Ferenc érsek levele V. Ferdinándhoz a megüresedett püspöki székek betöltése érdekében	24
7. Bécs, 1848. május 24. – Nádasdy Ferenc érsek felszólítja a káptalant a katolikus petíciót támogató körlevél szétküldésére.....	25
8. Óbecse, 1848. május 26. – Az óbecsei kincstári tisztartó, Than János levele Mokossay Mátyás plébánoshoz, amelyben visszautasítja, hogy az ő biztatására választottak az adai hívek maguknak plébánost.....	26
9. Petrovoszello, 1848. május 30. – Mokossay Mátyás alesperes jelentése Girk György püspök, érseki helyettesnek az adai plébános választás körül kialakult helyzetről.	27
10. Buda, 1848. június 1-9. – Girk György érseki helynök beszámolója Nádasdy Ferenc érseknek az Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterrel június 3-5. között tartott püspökkari találkozóról és az ez alkalomból folytatott püspökkari tanácskozásokról.....	27
11. Budapest, 1848. június 8. – Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter átküldi az adaiak beadványát Nádasdy Ferenc érseknek, és egyben felhívja a figyelmét, vegye figyelembe az egyházi kijelölésnél, hogy a hívek Buday Károly káplánt választották meg plébánosnak.....	35
12. Kalocsa, 1848. június 20. Szűcs Endre császártöltési plébános jelentése a katolikus egyház autonómiáját támogató aláírási ívek körüli problémákról	35
13. Kalocsa, 1848. július 25. – Bakai Mihály foktői plébános ugyanerről.....	36
14. Kalocsa, 1848. június 26. – Mokossay Mátyás alesperes újabb jelentése Buday Károly adai káplán elítélendő tetteiről.....	36

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

15. Kalocsa, 1848. június 27. – Nádasdy Ferenc válasza Eötvös József vallás-és közoktatásügyi miniszternek az 1843/44 és 1847/48-as rendi országgyűlések és az 1848. június eleji tanácskozás után elintézetlen vallási kérdések ügyében írott levelére.....	37
16. Kalocsa, 1848. június 31. –Nádasdy Ferenc érsek utasítására kidolgozott észrevételek arról, hogy a kalocsai érsekségnek a tized- és úrbér veszteség után megmaradt jövedelmeit miért nem lehet pontosan felmérni és így megadóztatni sem.....	38
17. Kalocsa, 1848. július 17. – Nádasdy Ferenc körlevele megyés papságához, amelyben – csatlakozva Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszter felkéréséhez – papjaitól a rend és béke fenntartását kéri.	40
18. Kalocsa, 1848. szeptember 7. Veér Lukács adai plébános helyettes az ellene felhozott vádak alól igyekszik tisztázni magát.....	41
19. Kalocsa, 1848. szeptember 27. – Nádasdy Ferenc érsek levele Batthyány Lajos miniszterelnöknek arról, hogy az új viszonyok között a hívek vonakodnak mindenfajta egyházi juttatás megfizetésétől.....	41
20. Budapest, 1848. október 10. – Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök válasza Nádasdy Ferenc érseknek az egyházi járandóságok ügyében.	42
21. Ada, 1848. december 8. – Buday Károly levele Girk György püspök, érseki helyettesnek, melyben tudakozódik, hogy mi az ellene folytatott vizsgálat eredménye.....	42
22. Kalocsa, 1848. december 12. – Nádasdy Ferenc kalocsai érsek véleménye az egyháziaknak az úrbéri veszteség fejében való kárpótlásról és az egyházi vagyon tervezett arányosításáról.....	45
II. EGYHÁZI TANÁCSKOZMÁNYOK ÉS REFORMTÖREKVÉSEK	49
23. Almás, 1848. május 1. – A felső-tiszai egyházkerület kérelme Nádasdy Ferenc érsekhez az évenkénti egyházmegyei zsinat tartásának ügyében.	52
24. Kalocsa, 1848. május 3. – Girk György érseki helynök tudatja Nádasdy Ferenc érsekkel, hogy az egyházmegye papsága zsinattartást követel.....	56
25. Bécs, 1848. május 10. – Nádasdy Ferenc érsek Girk György érseki helynöktől a megyei zsinat meghirdetését kéri.	57
26. Dátum és hely megjelölés nélkül – Az 1848. augusztus 31. és szeptember 1. között megtartott kalocsai egyházmegyei tanácskozmány tárgysorozata.....	59
27. Bécs, 1848. május 16. – Nádasdy Ferenc érsek feddő körlevele a felső-tiszai egyházkerület papságához.....	61
28. Madaras, 1848. június 6. – Részletek a felső-tiszai egyházkerület tavaszi gyűlésének jegyzőkönyvéből és szentszéki vélemény az egyes pontokkal kapcsolatban.....	62
29. Madaras, 1848. június 6. – A felső-tiszai egyházkerület a jellemzések (információ) eltörlését kéri Nádasdy Ferenc érsektől.	64
30. Madaras, 1848. június 6. A felső-tiszai egyházkerület saját május 1-jei kérelmének sértőnek érzett, erősebb kitételei kapcsán félreértésre hivatkozik, s az érseket biztosítja hűségéről.....	65
31. Kalocsa, 1848. június 24. – Nádasdy Ferenc érsek örömmel fogadja, a felső-tiszai egyházkerület hűségnyilatkozatát.....	66
32. Pest, 1848. augusztus 1. Nádasdy Ferenc érsek nemzeti zsinatot hirdető körlevele.....	67
33. Pest, 1848. augusztus 3. – A nemzeti zsinat bejelentése Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszternek.....	69

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

34. Kalocsa, 1848. augusztus 4. – A kalocsai érseki káptalan véleménye a kalocsai egyházmegyei tanácskozmány tárgysorozatáról.....	70
35. (Dátum és hely megjelölés nélkül) – Jámbor Pál jankováci plébános véleménye az egyházmegyei tanácskozmány tárgysorozatával kapcsolatban.	72
36. Bikity, 1848. július 19. – A felső-tiszai espereskerület véleménye ugyanerről	74
37. Hajós, 1848. július 20. – Márkus Lajos hajósi plébános véleménye a nemzeti zsinat tárgysorozatával kapcsolatban.....	77
38. Kalocsa, 1848. szeptember 1. – Nádasdy Ferenc érsek megyei tanácskozmányt lezáró búcsúbeszéde.....	81
39. (Dátum és hely meghatározása nélkül) – Girk György püspök, érseki helyettes összefoglalja a megyei tanácskozmányon történeteket	81
40. Kalocsa, 1848. szeptember 19. – Nádasdy Ferenc érsek felszólítására Márkus Lajos hajósi plébános bővebben fejti ki a megyei tanácskozmányon elhangzott nézeteit.	83
41. Kalocsa, 1848. október 31. – Nádasdy Ferenc érsek megint Sörös Imre érseki könyvtárost az egyház ügyeivel kapcsolatos nézetei miatt.	86
42. 1848. november 13. – Sörös Imre könyvtáros válasza Nádasdy Ferenc érsek intésére	87
43. Kalocsa, 1848. november 16. – Nádasdy Ferenc érsek újból engedelmességre inti Sörös Imre könyvtárost.....	89
44. (Kalocsa) 1848. november 16. – Márkus Lajos hajósi plébános az érseki intés hatására megköveti a szentszéket, de egyben ügyének igazságos elbírálását kéri.	91
45. Kalocsa, 1849. január 13. Sörös Imre könyvtáros válasza Nádasdy Ferenc érsek második feddő levelére.	91
46. Kalocsa, 1849. június 21. – Sörös Imre székesegyházban elmondott prédikációja	95
III. A HADI ESEMÉNYEK KÖVETKEZMÉNYEI.....	102
47. Kalocsa 1848. augusztus 1. – Az érseki szentszék körlevele az egyházmegyei papsághoz a polgárháborúban (a szerb betörések ellen) elért magyar sikerekért tartandó ünnepi mise rendjére vonatkozóan.	104
48. Kalocsa, 1848. december 30. – Nádasdy Ferenc érsek körlevele az elesett honvédekért tartandó gyászmiséről.....	105
49. Kalocsa, 1849. január 24. – Nádasdy Ferenc érsek levele a szabadkai városi tanácsnak, melyben kéri, hogy cáfolják a személyét érintő rágalmakat, és működjenek közre jóhírének helyreállításában. Elterjedt ui. a hír, miszerint a szabadkai piacon olyan érseki szállítmányt foglaltak le, amely a szerb lázadóknak küldött támogatás volt. Hasonlóképpen Szabadkáról származik az a téves hír, miszerint Dunapatajon az érsek, ill. más főpapok által az osztrák seregek számára küldött pénzt találtak a magyar hatóságok.....	105
50. Kalocsa, 1849. január 24. – Nádasdy Ferenc érsek levele Hadik Gusztáv ezredesnek, szegedi tábori főparancsnoknak ugyanerről.	106
51. Szabadka, 1849. január 27. – A szabadkai városi tanács igazolása Nádasdy Ferenc érseknek.....	106
52. Szeged, 1849. január 28. Hadik Gusztáv ezredes, szegedi 4. hadmegyei főparancsnok igazolása Nádasdy Ferenc érseknek.	107

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

53. Szabadka, 1849. február 10. – Czorda Béla szabadkai plébános levele Girk György püspök, érseki helyettesnek a bácskai szerb betörésről.....	107
54/a. Dusnok, 1849. március 4. –Mihálovics Antal ósziváci plébános helyettes levele a kalocsai szentszéknek a szerb betörésről.....	108
54/b. Kalocsa, 1849. március 8. – A szentszék válasza Mihálovics Antal ósziváci plébános helyettes számára jelentésével kapcsolatban.	110
55. Kalocsa, 1849. március 24. – Körlevél a Pest megyei papsághoz a Ferenc József trónra lépését követően született legfelsőbb utasítások, illetve a püspöki kar főesperesekhez írott 1849. január 12-i körlevélének, valamint Windischgrätz tábornagy 1848. december 14-i kiáltványának kihirdetéséről.....	110
56. Kalocsa, 1849. március 26. – Az érseki káptalan leírja, hogy miért nem hirdették ki már korábban a császári proklamációt.....	111
57. Kalocsa, 1849. június 3. – A kalocsai érseki szentszék körlevele, amelyben Horváth Mihály vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletét az orosz betörés kapcsán tartandó böjtről a kerületeknek megküldik és kommentálják.....	111
IV. AZ EGYHÁZMEGYE A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN	113
58. Kalocsa, 1849. augusztus 30. – A kalocsai érseki szentszék körlevele a katonai pályára lépett egyházi személyekről.	114
59. Bécs, 1849. szeptember 10. – Nádasdy Ferenc érsek levele Ferenc Józsefhez, melyben az egyházmegyét ért háborús károkról beszámolva támogatást kér a plébániák és iskolaépületek helyreállításához.....	115
60. Kalocsa, 1849. szeptember 18. – Az érseki szentszék levele Nádasdy Ferenc érseknek a szabadságharc alatt a parókiákon bekövetkezett pusztításokról.	116
61. Kalocsa, 1849. szeptember 19. – Girk György püspök, érseki helyettes jelentése Nádasdy Ferenc érseknek a káptalan 1848/49-es magatartásáról.....	119
62. Kalocsa, 1849. október 11. – A kalocsai szentszék Nádasdy Ferenc érsekhez írt levele a beállt változások miatt elintézendő ügyekről	121
63. Bécs, 1849. október 25. – Nádasdy Ferenc érsek rendelete a forradalomban kompromittált papokkal szembeni eljárásról.	122
64. Bécs, 1849. október 28. –Nádasdy Ferenc érsek tisztázása a gyanú alól, hogy a forradalomban részt vett.	123
65. Kalocsa, 1849. december 8. –Nádasdy Ferenc kalocsai érsek körlevele főmegyei papsághoz a forradalom és a szabadságharc időszakának utólagos értékeléséről	124
66. Kalocsa, 1850. január 8. – A kalocsai káptalan levele Szentiványi Vince pesti kerületi főispán, császári kormánybiztosnak, melyben azzal a kérdéssel fordul hozzá, hogy a császári seregbe besorozott volt honvédek köthetnek-e érvényes házasságot.....	144
67. Pest, 1850. január 15. Szentiványi Vince kormánybiztos tiltó válasza a volt honvédek házasságkötési engedélye ügyében.....	145
68. Kalocsa, 1850. március 18. – Nádasdy érsek levele Scitovszky János hercegprímásnak a forradalomban részt vett kalocsai egyházmegyéhez tartozó személyekről.	145

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

V. PAPI SORSOK 1848-51.....	150
69. Kalocsa, 1848. május 9. – Opicz Sándor szentszéki írnok hazamenetelre kér engedélyt a szentszéktől.....	154
70. 1848. június (dátum és hely megjelölése nélkül) – Jámbor Pál jankováci plébános nyílt levele a választópolgárokhoz, melyben az országgyűlési választásokon való részvételre buzdít, és egyben jelzi, hogy jelöltként indul az almási kerületben.....	154
71/a. Mateovics, 1848. szeptember 30. – Piukovics Dénes káplán levele Girk György érseki helynökhöz, melyben kéri, hogy mentsék fel hivatalából és engedélyezzék, hogy katonának álljon.....	155
71/b. Kalocsa, 1848. október 12. – Girk György érseki helynök válasza Piukovics Dénes káplán kérésére.....	156
72. Szonta, 1848. október 17. – Parcsetics József szontai plébános levele Girk György érseki helynökhöz, melyben beszámol Piukovics Dénes katonai pályára lépésének történetéről.....	157
73/a. Zombor, 1848. október 18. - Mészáros Ignác zombori káplán levélben jelenti Nádasdy Ferenc érseknek, hogy honvédek beállott.....	158
73/b. Kalocsa, 1848. október 21. – Nádasdy Ferenc érsek válasza Mészáros Ignác volt zombori káplánhoz.....	159
74. Pest, 1848. október 22. Szemes József levele Girk György érseki helynökhöz, melyben bejelenti, hogy katona lett.....	159
75. 1848. október (vége, hely megjelölése nélkül) – Volarich György zentai káplán levele Girk György érseki helynökhöz, melyben jelenti, hogy katonának állt.....	159
76/a. Kalocsa, 1848. november 4. – Csicsáky József szemináriumi tanár levele Nádasdy Ferenc érsekhez a személyét ért vádakkal kapcsolatban.....	160
76/b. Kalocsa, 1848. november 9. – Csicsáky József szemináriumi tanár levele Nádasdy Ferenchez, melyben az érsek kérésére kifejti álláspontját bizonyos teológiai és egyházfegyelmi kérdésekben.....	163
77/a. Szeged, 1849. január 23. – Barakovics Béla bajmoki káplán jelenti Nádasdy Ferenc érseknek, hogy katona lett.....	164
77/b. Bajmok, 1849. január 27. – Missuray Mátyás bajmoki plébános a szentszékhez küldött feliratában jelenti, hogy káplánja, Barakovics Béla katona lett.....	165
77/c. Kalocsa, 1849. február 8. – A szentszék válasza Barakovics Bélának.....	165
78/a. Kalocsa, 1849. március 24. – Gyulai Gaál Eduárd királyi biztos levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben Bende József és Sörös Imre elmozdítását és fogollyá vételét kéri.....	165
78/b. 1849. március 25. – Nádasdy Ferenc érsek válasza Gyulai Gaál Eduárd királyi biztoshoz.....	166
78/c. Kalocsa, 1849. március 29. – Szentszéki határozat Gyulai Gaál Eduárd királyi biztos és Nádasdy Ferenc érsek levélváltásával kapcsolatban.....	166
79/a. Kula, 1849. április 6. – Tóth Pál kinevezett tábori lelkész a szentszékhez írt levelében joghatóságot kér.....	166
79/b. Kiskér, 1849. április 5. – Tóth Pál volt kulai segédlelkész tábori lelkészi kinevezésének másolata.....	167
79/c. Kalocsa, 1849. április 17. – A szentszék válasza Tóth Pál tábori lelkésznek a kért joghatósággal kapcsolatban.....	167

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

80/a. Újvidék, 1849. május 14. – Tóth Pál honvéd tábori pap a szentszékhez írt levelében segítséget kér.....	167
80/b. Kalocsa, 1849. május 24. – A szentszék segélyt küld Tóth Pál tábori lelkésznek.....	168
81. Buda (Svábhegy), 1849. május 18. – Mednyánszky törzslélekész levele Horváth Ignáchoz tábori lelkészi állásának elfoglalása ügyében.....	168
82. Bezdán, 1849. június 13. – Volvátz György alesperes, bezdáni plébános jelenti a szentszéknek, hogy Lehoczky Imre káplán honvéd lett.....	169
83. Tiszaföldvár, 1849. június 19. – Bódogh János káplán jelenti Girk György érseki helynöknek, hogy állomáshelyét elhagyva katonának állt.....	169
84/a. Tét, 1849. június 20. – Horváth Ignác tábori lelkészi működéséhez kér a szentszéktől joghatóságot.....	170
84/b. Kalocsa, 1849. június 26. – A szentszék válasza Horváth Ignác tábori lelkésznek a kért joghatósággal kapcsolatban.....	170
85/a. Császártöltés, 1849. augusztus 8. – Szűcs Endre császártöltési plébános, alesperes jelenti a szentszéknek, hogy Szekeres György nádudvari adminisztrátort elfogta a császári katonaság.....	171
85/b. Kalocsa, 1849. augusztus 14. – A szentszék válasza Szűcs Endre császártöltési plébánosnak Szekeres György elhurcolása ügyében.....	171
86/a. Vaskút, 1849. augusztus 21. – Markovics Antal kerületi alesperes, vaskúti plébános jelenti, hogy a császári katonaság elfogta Domsics Antal gákovai plébánost.....	172
86/b. Gákova, 1849. augusztus 15. – Marczikits Illés, a Császári Királyi Térparancsnokság kiküldött ügyésze új adminisztrátort nevez ki Domsics Antal gákovai plébános helyére.....	173
86/c. Kalocsa, 1849. augusztus 28. – A szentszék válasza Markovics Antal vaskúti plébánosnak Domsics Antal elfogása ügyében.....	173
87. Felsőszentiván, 1849. augusztus 21. – Opicz Sándor volt pap-katona hazaérkezése után alkalmazást kér a szentszéktől.....	174
88. Nagybócsa, 1849. augusztus 23. – Tóth Pál a szentszékhez írott levelében tisztázó eljárásra jelentkezik.....	174
89. 1849. szeptember 17. – Markovics Antal alesperes, vaskúti plébános jelenti eljárásának eredményét a gákovai helyzet rendezésével kapcsolatban.....	175
90/a. 1849. október (pontos dátum és helymeghatározás nélkül) – Bódogh János káplán szentszéki tisztázó eljárása során katonai szolgálatvállalásának okairól ír.....	177
90/b. Ada, 1849. október 6. – Az adaiak igazoló levele Bódogh Jánosról, a káplán szentszéki tisztázó eljárásához.....	177
91. Szántova, 1849. október 9. – Szántova helység előljárói igazolják Fontányi Alajos helyi káplán forradalom idején tanúsított viselkedését.....	178
92. Temesvár, 1849. október 11. – Válics János jelenti a szentszéknek, hogy Temesváron van fogságban.....	179
93. Mateovics, 1849. október 17. – Piukovics Dénes levele Girk György püspök, érseki helynökhöz, melyben jelenti hazaérkezését és betegségét.....	180
94/a. Kanizsa, 1849. november 14. – Sándor József dokumentumokat küld a szentszéknek igazoló eljárásához.....	180

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

94/b. 1849. október 17. – Gojdi János vadász főhadnagy vallomása Sándor Józsefről.	181
94/c. Debrecen, 1849. március 10. – Sándor József tábori lelkészi kinevezésének okmányai.	181
95. Kalocsa, 1849. november 22. – Nádasdy Ferenc érsek levele Szentiványi Vince pesti kerületi biztoshoz, melyben kéri, hogy ne kelljen részt vennie Sörös Imre elfogatásában.	182
96. Kalocsa, 1849. november 28. – Szentszéki határozat, melyben Bagó Gergely főszékesegyházi hitszónokot és karkáplánt elmozdítják hivatalából.	184
97/a. Dunaföldvár, 1849. december 1. – Sörös Imre levele a szentszékhez, melyben egyházi fenytése felől érdeklődik.	184
97/b. Kalocsa, 1849. december 4. – Nádasdy Ferenc érsek levele Szentiványi Vince pesti kerületi biztoshoz Sörös Imre levelének átküldéséről.	184
98. Kalocsa, 1849. december 12. – Nádasdy Ferenc érsek elküldi Sörös Imre lázító beszédének egy példányát Szentiványi Vince királyi kerületi biztosnak.	185
100. Szabadka, 1850. január 7. – Özvegy Horváth Klára kérvénye Nádasdy Ferenc érsekhez pap fia, Horváth Ignác ügyében.	186
101. 1850. január eleje (pontos dátum és helymegjelölés nélkül) – Volarich György levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben rehabilitálását kéri.	187
102. Ókanizsa, 1850. január 10. – Kákonyi Alajos ókanizsai káplán vallomása Sándor Józsefről.	188
103. Mohol, 1850. február 7. – Csáby Ferenc moholi adminisztrátor jelentése a szentszékhez Bódogh János katonai szolgálata ügyében végzett vizsgálatáról.	188
104. Pest, 1850. február 18. – Szekeres György jelenti a szentszéknek, hogy tíz év várfogságra ítélték, egyben segítséget, közbenjárást kér.	190
105/a. Csátalja, 1850. február 20. – Domsics Antal válasza a személyét ért vádakra.	191
105/b. Gákova, 1850. február 26. – A Domsics Antal ügyében Gákován folytatott vegyes bizottsági vizsgálat jegyzőkönyvét beterjesztik a szentszéknek.	191
106. Kalocsa, 1850. március 24. – Bagó Gergely levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben házitanítói működésének és egyházmegyéből való távozásának engedélyezését kéri.	194
107. Kalocsa, 1850. április – Mészáros Ignác szentszéki tisztázó eljárásának kérdőpontjai.	195
108. Kalocsa, 1850. április 16. – Barakovics Béla szentszéki vallomása a forradalom alatti tevékenységéről.	196
109. 1850. május 27. – Csicsáky József a szentszékhez írt beadványában elbocsájtását, papi kötelekeinek feloldását kéri.	197
110. Kalocsa, 1850. június 1. – Csicsáky József elkeseredett levele a szentszékhez, melyben a tisztázó eljárása során személyét ért vádak és sérelmeket panaszolja.	197
111. 1850. június 11. (előtt, pontos dátum és helymeghatározás nélkül) – A Felső Tiszai Espereskerület papságának felirata Nádasdy Ferenc kalocsa-bácsi érsekhez, a forradalomban részt vett papok büntetésének enyhítése ügyében.	201
112. 1850. július 2. – Antunovich János almási plébános, espereskerületi jegyző levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben elküldi egy kalocsai egyházmegyei „számúzott pap” Felső Tiszai Espereskerülethez küldött névtelen levelének másolatát.	202

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

113. Kalocsa, 1850. július 10. – Csicsáky József közli a szentszéknek, hogy személyesen találkozott Nádasdy Ferenc érsekkel, megbeszélésük eredményeképpen kérelmezi tisztázó eljárásának befejezését és végső felmentését.....	204
114. Kalocsa, 1850. július 17. – Csicsáky József a szentszékhez írt levelében előző levelének néhány mondatát magyarázva beismeri hibáit és engedelmességet ígér.....	205
115. Kalocsa, 1850. július 23. – Fratrīts Lőrinc írásban adott feleletei a szentszéki tisztázó vizsgálat kérdőpontjaira.	206
116. Kalocsa, 1850. július 24. – Fratrīts Lőrinc levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben módosítja előző napi vallomását, elnézést kér viselkedése miatt.	206
117. Kalocsa, 1850. július 25. – Szabó Mihály szentszéki ügyész vádlevele Fratrīts Lőrinc bajsai plébános ellen, annak szentszéki vallomása során tanúsított magatartása miatt.	207
118. Kalocsa, 1850. július 25. – Szép Ferenc levele Nádasdy Ferenc érsekhez, melyben hátra lévő fenytési idejének elengedését kéri.	208
119. Kalocsa, 1850. augusztus 1. – Felmentő szentszéki ítélet Csicsáky József ügyében.	209
120. Kalocsa, 1850. augusztus 18. – Nádasdy Ferenc érsek válasza Antunovich János plébánoshoz az espereskerület beadványaival kapcsolatban, a forradalomban szerepet vállaló papok ügyében.	210
121. Kalocsa, 1850. augusztus 19. – Szentszéki ítélet Fratrīts Lőrinc bajsai plébános fenytítő perében.	211
122. (Kecskemét) 1850. szeptember 29. – Szekeres György testvérei fivérük sorsa felől érdeklődnek Nádasdy Ferenc érsektől.	212
123. Sükösd, 1850. november 21. – Lehoczky Imre káplán levele a szentszékhez, melyben felmentését kéri az újabb szentszéki idézés alól.	213
124. Kalocsa, 1851. május 8. – Girk György felszentelt püspök válasza Antunovits Pál szabadkai polgármesternek Horváth Ignác káplán odahelyezése tárgyában.	214
125/a. Temesvár, 1851. július 2. – Oltványi Pál püspöki titkár levele Girk György püspök, érseki helynökhöz Szép Ferenc tisztázó eljárásának ügyében.	215
125/b. 1850. december 22. – A nagyváradi császári királyi kerületi kormány értesítése az egyházi személyek politikai igazolásáról.....	216
125/c. 1851. január 30. – A nagyváradi császári királyi kerületi főispán értesítése a tisztázó eljárások részleteinek értelmezéséről, gyakorlatáról.	216
126. Olmütz, 1852. április 28. – Szekeres György levele a fogságból Kunszt József érsekhez, melyben köszönti az új főpásztort, valamint közbenjárását és pártfogását kéri.....	217
127/a. Buda, 1864. május 3. – Gróf Pálffy Móric helytartó levele Kunszt József érsekhez, melyben fenntartásainak ad kifejezést Jámbor Pál gimnázium igazgató személyével kapcsolatban.....	218
127/b. Kalocsa, 1864. május 7. – Kunszt József érsek válasza gróf Pálffy Móric helytartónak Jámbor Pállal kapcsolatban.	218

TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

NÉVTÁR.....	220
FOGALOMTÁR	228
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	231
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	232
TARTALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK	233